

สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

มนต์เทียน มนตราภิบูลย์

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2567

สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

มนต์เทียน มนตราภิบูลย์

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2567

WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO

M0NTTHIEN MONTRAPIBOOLY

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY
PROGRAM IN BUDDHIST STUDIES
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
2024

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์	:	สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
ชื่อนักศึกษา	:	มนต์เทียน มนตราภิบูลย์
ชื่อปริญญา	:	ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชา	:	พุทธศาสน์ศึกษา
ปีพุทธศักราช	:	2567
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	:	พระศรีวินยาภรณ์, ดร.
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	:	พระมงคลธรรมวิธาน, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย .....
(พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

คณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ :
ประธานกรรมการ .....
(รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุดดาสาร)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก) .....
(พระศรีวินยาภรณ์, ดร.)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม) .....
(พระมงคลธรรมวิธาน, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

กรรมการ .....
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์)

กรรมการ .....
(รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Dissertation Topic	:	Way of Peace in the Teachings of the Meditation Masters Belonging to the Tradition of Phra Acharn Mun Bhuridatto
Student's Name	:	Montthien Montrapibooly
Degree Sought	:	Doctor of Philosophy
Program	:	Buddhist Studies
Anno Domini	:	2024
Advisor	:	Phrasrivinayaphon, Dr.
Co-Advisor	:	Phramongkoldhammavitan, Asst.Prof.Dr.

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Doctor Degree of Philosophy (Buddhist Studies)

Dean of Graduate School .....
(Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.)

Dissertation Committee :
Chairman .....
(Assoc.Prof.Dr.Amphon Buddasarn)

Member (Advisor) .....
(Phrasrivinayaphon, Dr.)

Member (Co-Advisor) .....
(Phramongkoldhammavitan, Asst.Prof.Dr.)

Member .....
(Assoc.Prof.Dr.Suvin Ruksat)

Member .....
(Assoc.Prof.Dr.Wuttinant Kantatian)

Copyright of the Graduate School, Mahamakut Buddhist University

บทคัดย่อ

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์ : **สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต**

ชื่อนักศึกษา : **มนต์เทียน มนตราภิบูลย์**

ชื่อปริญญา : **ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**

สาขาวิชา : **พุทธศาสน์ศึกษา**

ปีพุทธศักราช : **2567**

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก : **พระศรีวินยาภรณ์, ดร.**

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : **พระมงคลธรรมวิธาน, ผศ.ดร.**

ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “สันติวิถีตามแนวคำสอนพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสันติวิถีพุทธ 2) เพื่อศึกษาคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต 3) เพื่อเสนอสันติวิถีตามแนวคำสอนพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา หนังสือ เอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 รูป/ คน นำเสนอผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ด้วยวิธีเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า :

1. สันติวิถีพุทธ คือ แนวทางการดำเนินชีวิตของชาวพุทธตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ปราศจากความเบียดเบียน มุ่งเน้นการพัฒนาตนเอง ชุมชน และสังคม ควบคู่ไปกับการสร้างสันติสุขภายในจิตใจ ด้วยการพัฒนาจิตใจ สติปัญญา มีเมตตา ลดละกิเลส และความทุกข์ ส่งผลต่อสันติสุขภายใน ด้วยการสร้างความสงบสุขแก่บุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคม เป็นสันติสุขภายนอก ทั้งนี้การบรรลุสันติสุขที่แท้จริง จำเป็นต้องพัฒนาควบคู่กันทั้งภายในและภายนอก

2. คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มุ่งเน้นไปที่ทานวิถี คือการฝึกฝนให้รู้จักแบ่งปัน เสียสละ มีจิตใจกว้าง มีจิตวิญญาณแห่งการให้ ไม่เห็นแก่ตัว การปฏิบัติตามหลักของศีลวิถีที่เป็นวิถีนิตินำทาง ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติของชาวพุทธ และเป็นหลักการพื้นฐานที่มั่นคงของพระพุทธศาสนา เป็นการฝึกฝนตนเองให้ละเว้นจากการทำชั่วทั้งทางกาย วาจา และใจ ส่งผลต่อภาวนาวิถี คือ การพัฒนาจิตให้ตื่นรู้สะอาด สว่าง สงบด้วยการเจริญภาวนาปฏิบัติสมาธิ พัฒนาสติปัญญา ย่อมนำมาซึ่งสันติสุขภายในและภายนอกอย่างแท้จริง

3. สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ประกอบด้วยสันติทั้งภายในและภายนอก สันติภายใน ได้แก่ การมีสติสัมปชัญญะ ความเปิดใจกว้าง การยอมรับ ความความมุ่งมั่น ความมีเมตตา กรุณา และ ความซื่อสัตย์สุจริต จริงใจ ส่วนสันติภายนอก ได้แก่ การมีพฤติกรรมไม่เบียดเบียนทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อนและการเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปัน จนเกิดเป็นบารมีวิถี ภายใต้กระบวนการสร้างสันติตามทานวิถี ศีลวิถีและภาวนาวิถีสู่สันติที่ยั่งยืน สามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้เรียกว่า MODEIMG-P Model M = Mindfulness หมายถึง

สติสัมปชัญญะ O = Openness หมายถึง ความเปิดใจกว้าง ยอมรับ D = Dedication หมายถึง ความมุ่งมั่น E = Empathy หมายถึง ความเมตตา กรุณา และ I = Integrity หมายถึง ความซื่อสัตย์สุจริต จริงใจ M=Morality หมายถึง ศีลธรรมความไม่เบียดเบียน และ G=Generosity หมายถึง ทานความมีใจเอื้อเฟื้อ

ABSTRACT

Dissertation Title	**: Way of Peace in the Teachings of Meditation Masters Belonging to the Tradition of Phra Acharn Mun Bhuridatto**
Student's Name	**: Mr. Montthien Momtrapibooly**
Degree Sought	**: Doctor of Buddhist Studies**
Program	**: Buddhist Studies**
Anno Domini	**: 2024**
Advisor	**: Phrasrivinayaphon, Dr.**
Co-Advisor	**: Phramongkolthamwitthan, Asst. Prof. Dr.**

The objectives of dissertation on the title of "way of peace in the teachings of meditation masters belonging to the tradition of Phra Achan Mun Bhuridatto" are as follows 1) to study the Buddhist peaceful way, 2) to study the teachings of the meditation master in the line of Phra Achan Man Phuritto, 3) to presenting the peace way according to the meditation teachings of Phra Achan Man Phuritto. This is the documentary qualitative research in which all data were collected from the Tipitaka, Commentary, textbooks, and various related documents. The in-depth interviews is also added from the 20 key informants. The results were analyzed and synthesized through descriptive methods.

The research results found that :

1. The Buddhist way of peace is the way of Buddhists life according to the teachings of the Buddha. It refers to live peacefully, without harming, instead of living with developing oneself, community, and society along with creating inner peace of mind. By developing the mind, intelligence, kindness, reducing desires and suffering, effects to the inner peace. By creating peace for individuals, families, communities and society effects to the external peace. In order to achieve true peace, it is necessary to develop together both internally and externally.

2. The teachings of the meditation masters of the line of Phra Ajahn Man Phuritto focus on the way of giving. It is training to know how to share, sacrifice, have a broad mind, and have a spirit of giving. The practice of the way of precepts is the principles of the moral path that is the path of legal guidance as the practice of Buddhist and as a solid basic principle of Buddhism. It is training oneself to abstain from doing bad things through body, speech, and mind. It affects the way of mental development which is the awaken, clean, bright, and calm mind through meditation practice. The development of mindfulness truly brings inner and outer peace.

3. The way of peace according to the teachings of meditation master Phra Achan Man Phurithatto consists of inner and outer peace. The Inner peace includes mindfulness and awareness, open-mindedness, acceptance, confidence, loving kindness and compassion, honesty and sincerity. As for the external peace, it includes having behavior that does not cause harm to oneself and others, and being generous, sacrificing, and sharing until it becomes a perfection way. It can be achieved through the process of creating peace according to the giving way, the precept way and the cultivation of mindfulness. It can be synthesized into a body of knowledge called the MODEIMG-P Model. The acronym meaning is as follows; M = Mindfulness, O = Openness D = Dedication, E = Empathy I = Integrity, M = Morality and G = Generosity.

กิตติกรรมประกาศ

ดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลงด้วยดี เพราะอาศัยความเอื้ออาทร ความเกื้อกูลและความเมตตาเอาใจใส่ จากคณาจารย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่คอยสอน คอยชี้แนะแนวทาง ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ศิษย์อย่างเต็มภูมิ ไม่เหน็ดเหนื่อย

กราบขอบพระคุณ พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย พระศรีวินยาภรณ์,ดร. อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก พระมงคลธรรมวิธาน,ผศ.ดร. อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ขอบพระคุณ รศ.ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน รศ.ดร.อำพล บุดดาสาร ประธานคณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ด้วยความเคารพยิ่ง ขอบพระคุณ รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์ ผู้เป็นอาจารย์ ด้วยความเคารพยิ่งเช่นเดียวกัน และขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้อนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัย จนได้เครื่องมือวิจัยที่เที่ยงตรง ถูกต้อง

กราบขอบพระคุณพ่อแม่ครูอาจารย์พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต และศิษยานุศิษย์ของพระอาจารย์กรรมฐานที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ ทุกรูป ทุกท่าน ที่ได้เมตตาอนุเคราะห์กรุณาให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ โดยเฉพาะท่านผอ.วิภาวดี ไชยถา ที่อำนวยความสะดวกช่วยประสานงานผู้ทรงคุณวุฒิหลาย ๆ ท่านที่ให้สัมภาษณ์ จนได้ค้นพบองค์ความรู้สำคัญในงานวิจัยชิ้นนี้

กราบขอบพระคุณ ท่านครูอาจารย์พระอาจารย์สุริยันต์ วรคุโณ วัดป่าบ้านตาด และขอบคุณ ร.ต.ต.จิตรกร มูลทรัพย์ ที่เมตตาอนุเคราะห์ คอยดูแลช่วยเหลือทุกภาระค่าใช้จ่ายในการลงพื้นที่วิจัย กราบขอบพระคุณ พระปริยัติวชิรกวี (ไมตรี บุญฺญามรินฺโท, ป.ธ.9) คณบดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่เมตตาให้ความสงเคราะห์ อนุเคราะห์ คอยช่วยเหลือเกื้อกูลเพิ่มเติม สมทบทุนการศึกษาในส่วนที่ขาดไป ไม่ให้ขาดตกบกพร่อง

ขอบคุณ คุณอมรรัตน์ มนตราภิบูลย์ ภรรยาสุดที่รักยิ่ง และเด็กชายเชนทร์ มนตราภิบูลย์ ลูกชายผู้เป็นดังแก้วตาดวงใจ ที่คอยดูแล ให้กำลังใจ อยู่เคียงข้างเสมอในทุกสถานการณ์ของชีวิตและขอบคุณตัวเราเอง ที่รวมเอาทุกกำลังใจที่ได้รับมาผนึกเป็นพลังใจอันยิ่งใหญ่ ผสานกันเป็นหนึ่งเดียว เคี่ยวเข็ญตัวเองจนสามารถทำงานวิจัยชิ้นนี้ให้สำเร็จขึ้นได้

อนึ่ง งานวิจัยนี้ ถ้าหากมีคุณค่า มีคุณประโยชน์และมีคุณความดีงามใดอยู่บ้าง ผู้วิจัยขอน้อมเกล้าถวายคุณค่านั้นเป็นพุทธบูชาทุกภพทุกชาติไป เป็นอาจริยบูชา แด่พระบูรพาจารย์พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ทุกรูป คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ทุกๆรูป/ท่าน และท้ายที่สุด ถวายเป็นมาตาปิตุบูชาพระคุณ คุณพ่อสงคราม คุณแม่สงกรานต์ สาลีสิงห์ บิดามารดา ผู้มีพระคุณอันประเสริฐที่สุดในสามโลก ผู้ให้กำเนิด ผู้ให้ชีวิตแก่ผู้วิจัย จนกระทั่งประสบความสำเร็จในวันนี้

มนต์เทียน มนตราภิบูลย์

สารบัญคำย่อ

ดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาบาลี ฉบับมหามหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2527 และพระไตรปิฎกและอรรถกถา ภาษาไทย ฉบับมหามหามกุฏราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2527

คำย่อ		**คำเต็ม**
พระวินัยปิฎก		
วิ.ปริ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก ปริวาร
พระสุตตันตปิฎก		
ที.ม. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎเก ทีฆนิกายสฺส มหาวคฺคปาลิ
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
ม.มู. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์
ม.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์
สํ.ส. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎเก สงฺยุตฺตนิกายสฺส สคาถวคฺคปาลิ
อง.ทุก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต
องฺ.ติก. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎเก องฺคุตฺตรนิกายสฺส ติกนิปาตปาลิ
องฺ.ติก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต
อง.จตุกฺก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกฺกนิบาต
อง.ปญฺจก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญฺจกนิบาต
อง.ฉกฺก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกฺกนิบาต
อง.สตฺตก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตฺตกนิบาต
อง.อฏฺฐก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฺฐกนิบาต
องฺ.นวก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต
องฺ.ทสก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต
ขุ.ธ. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎเก ขุทฺทกนิกายสฺส ธมฺมปทปาลิ
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธัมมัปทัฏฐกถา
ขุ.สุ. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎเก ขุทฺทกนิกายสฺส สุตฺตนิปาตปาลิ
ขุ.มหา. (บาลี)	=	สุตฺตนฺตปิฎเก ขุทฺทกนิกายสฺส มหานิสฺเทสปาลิ
ขุ.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน
ขุ.มหา (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทส
ขุ.เถร. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ. (ไทย) = อภิธัมมปิฎก วิภังค์

อรรถกาพระสุตตันตปิฎก

ขุ.ธ.อ. (ไทย) = ขุททกนิกาย ธัมมปทัฏฐกถา ปรมัตถโชติกา (ภาษาไทย)

การใช้คำย่อ

สำหรับตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อของพระไตรปิฎกและอรรถกถานั้น มีเลข 3 ตอน คือ เลขเล่ม/เลขหัวข้อ/เลขหน้า ตัวอย่างเช่น ที.ม. 10/65/38. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ 10/ข้อที่ 65/ หน้าที่ 38 เป็นต้น

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... ช
กิตติกรรมประกาศ ..... ซ
สารบัญคำย่อ ..... ญ
สารบัญ ..... ฎ
สารบัญภาพ ..... ฒ
บทที่ 1 บทนำ **1**
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย 3
1.3 โจทย์การวิจัย 3
1.4 ขอบเขตของการวิจัย 3
1.5 วิธีการดำเนินวิจัย 5
1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 8
1.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย 16
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 16
1.9 คำนิยามศัพท์เฉพาะ 17
บทที่ 2 สันติวิถีพุทธ **18**
2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสันติวิถีพุทธ 18
2.1.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับสันติวถีที่เป็นสากล 18
2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับสันติวิถีพุทธ 38
2.1.3 สรุปแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสันติวิถีพุทธ 60
บทที่ 3 คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต **63**
3.1 ประวัติ บทบาท ปฏิปทา และคำสอนพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต 63
3.2 ประวัติพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต 75
3.2.1 ประวัติพระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทสก์ เทสรังสี) 75
3.2.2 ประวัติพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร 77
3.2.3 ประวัติพระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน) 78
3.2.4 ประวัติสมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยังค์ สิรินฺธโร) 80
3.3 คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต 82
3.3.1 ทานวิถี 83
3.3.2 ศีลวิถี 87
3.3.3 ภาวนาวิถี 91
3.4 ตัวอย่างบุคคลและชุมชนที่ปฏิบัติตามคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสาย
พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต 98
3.5 สรุปคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต 107

บทที่ 4 สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต **111**
4.1 สันติวิถีพุทธ 111
4.1.1 ความหมายสันติวิถีพุทธ 111
4.1.2 แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ 132
4.1.3 แนวทางการส่งเสริมเพื่อให้เข้าถึงสันติวิถีพุทธ 157
4.1.4 หลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธ 169
4.2 คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต 200
4.2.1 ทานวิถี 200
4.2.2 ศีลวิถี 220
4.2.3 ภาวนาวิถี 229
4.3 สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต 242
4.3.1 ผลวิจัยสันติวิถีพุทธ 243
4.3.2 ผลวิจัยคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต 257
บทที่ 5 สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ **266**
5.1 สรุป 266
5.1.1 สันติวิถีพุทธ 266
5.1.2 คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต 267
5.2 อภิปรายผล 268
5.2.1 สันติวิถีพุทธ 268
5.2.2 คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต 275
5.2.3 องค์ความรู้ใหม่ของสันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต 278
5.3 ข้อเสนอแนะ 284
5.3.1 ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปปรับใช้ 284
5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อทำวิจัย 284
บรรณานุกรม **268**
ภาคผนวก **300**
ภาคผนวก ก หนังสือเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย 301
ภาคผนวก ข หนังสือขอสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 307
ภาคผนวก ค หนังสือรับรองจริยธรรมวิจัย 328
ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย 330
ประวัติผู้วิจัย **334**

สารบัญแผนภาพ

ภาพที่ **หน้า**

1.1 กระบวนการดำเนินวิจัย 7
1.2 สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัย 16
2.1 สรุปแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับสันติวิถี 37
2.2 สรุปแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับสันติวิถีพุทธ 62
4.1 ผลการวิจัยความหมายสันติวิถีพุทธ 245
4.2 ผลการวิจัยแนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ 247
4.3 ผลการวิจัยแนวทางส่งเสริมเพื่อให้เข้าถึงสันติวิถีพุทธ 250
4.4 ผลการวิจัยหลักธรรม ฯลฯ ส่งเสริมให้เกิดสันติวิถีพุทธ 257
4.5 ผลการวิจัยแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานฯ ทานวิถี 261
4.6 ผลการวิจัยแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานฯ ศีลวิถี 263
4.7 ผลการวิจัยแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานฯ ภาวนาวิถี 265
5.1 MODEIMG-P MODEL 278

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แวดล้อมด้วยประเทศต่างๆ มากมาย ซึ่งในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ 2567 ประเทศในตะวันออกกลางเกิดภาวะวิกฤติอย่างรุนแรง มีการทำสงครามกันสู้รบกัน มีความขัดแย้งกัน ทำให้ความต้องการในด้านอิสรภาพของประชาชนเพิ่มมากขึ้น ประชาชนล้มตายเป็นจำนวนมากเพราะความขัดแย้งนั้น ประชาชน พลเมืองต่างได้รับความทุกข์ยากลำบากในการดำรงชีวิต ขาดแคลนอาหาร สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานพังทลาย บาดเจ็บล้มตายขาดแคลนยารักษาโรค เข้าขั้นกลียุค ในฝั่งยุโรป ก็เกิดความขัดแย้งกันอย่างหนัก มีการทำสงครามต่อสู้กันระหว่างประเทศรัสเซียกับประเทศยูเครน สถานการณ์ความขัดแย้งเหล่านี้ อาจบานปลายกลายเป็นฉนวนเหตุนำไปสู่การเกิดสงครามโลกครั้งที่ 3 ได้ในอนาคต เพราะปัญหาความขัดแย้งขั้นรุนแรงทำสงครามเข่นฆ่ากันเอง ดังที่ทราบกันทั่วโลก สังคมประเทศเหล่านั้น ล้วนเป็นสังคมที่มีแต่ความขัดแย้ง ไร้สันติภาพ มีแต่ความรุนแรง สู้รบ ประหัตถ์ประหารกัน ขาดความสามัคคี ประชาชนพลเมืองต่างทุกข์ยากลำบาก ต่างโหยหาสันติภาพอันเป็นความปกติสุขความสุขสงบร่มเย็น หรือแม้กระทั่งประเทศที่ใกล้ ๆ มีชายแดนติดกับประเทศไทย ก็ทำสงครามกันสู้รบทำลายล้างกัน ทั้ง ๆ ที่เป็นประเทศนับถือนับถือพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกันกับประเทศไทย ประชาชนอดอยาก ย้ายถิ่นฐานอพยพหลบหนีลี้ภัยสงครามทะลักเข้ามาในเขตชายแดนไทยกัน สังคมขาดความสงบสุขมีแต่ความขัดแย้ง รุนแรง รุกลามไปทั่วทั้งภูมิภาค ทำให้สังคมไทยซึ่งอยู่ในท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งในรอบๆด้าน

สงครามคือความเลวร้ายที่เป็นเหตุปัจจัยแห่งการทำลายทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่เพียงแต่การสูญเสียชีวิตของผู้บริสุทธิ์ หากยังผลักดันให้ผู้คนแสดง ด้านมืดที่สุดของจิตใจ หันมากระทำย่ำยีต่อกันอย่างไร้ความเมตตา ละทิ้งคุณธรรม จริยธรรมอย่างสิ้นเชิง นั่นหมายถึงความล่มสลายของมนุษยชาติในที่สุด แม้สังคมไทยจะได้รับการหล่อหลอมด้วยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามายาวนาน วิถีชีวิตของคนไทยจึงเกี่ยวโยงสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพระพุทธศาสนา จนกลายเป็นสังคมวิถีพุทธไปโดยปริยายก็ตาม ยังต้องตระหนักถึงปัญหาสงคราม ความขัดแย้ง ความรุนแรง ความไร้เสรีภาพที่ขาดสันติภาพในระดับภูมิภาคในระดับโลกนี้ แล้วนำปัญหาที่เกิดขึ้นจากภาวะวิกฤติด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมในปัจจุบันนี้ ที่มนุษย์โลกกำลังทำสงครามต่อสู้กันนั้นมาเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาไม่ให้ความขัดแย้งหรือว่าวิกฤตนั้นเกิดขึ้นในประเทศไทยของเราเอง ไม่ว่าด้านศาสนา ด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสิ่งแวดล้อม

มีแนวคิด ทฤษฎีหลากหลายที่กล่าวถึงความหมายของสันติหรือสันติภาพ โดยเน้นที่จุดมุ่งหมายของสันติภาพเพื่อสร้างสันติ โดยการหยุดการใช้ความรุนแรง และการแก้ไขข้อโต้แย้งหลายประการ คำจำกัดความของสันติภาพ จะแปรผันไปตามแต่ภูมิภาค วัฒนธรรม ศาสนา และสาขาวิชาที่เรียนด้วย เช่น สันติภาพ คือ ความสงบเป็นสภาวะแห่งความสันติ หรือไม่มีการโต้เถียงอย่างรุนแรงกัน

เกิดขึ้น การยุติแห่งความขัดแย้งอย่างใช้ความรุนแรง หรือ หมายถึงสถานะแห่งความเงียบหรือความสุข หรือความสัมพันธ์ของผู้คนที่มีความเคารพ ความยุติธรรม และความหวังดี หรือใช้อธิบายการปลดปล่อย ความหมายของสันติภาพ ใช้ไปได้จนถึงระดับบุคคล คือ บุคคลไม่ขัดแย้งกับจิตใจของตนเองแต่อย่างใด (ทูตสันติภาพคณะอนุกรรมการทูตสันติภาพฝ่ายวิชาการและการศึกษา,สนทนาสันติภาพสู่ต้นกล้าเยาวชน(ประเทศไทย) ครั้งที่1,ออนไลน์) สันติภาพคือ สภาพการณ์ที่ปราศจากหรือลงต่ำลงของความรุนแรงในทุกรูปแบบ (violence oriented) และสันติภาพคือการแปรเปลี่ยนความขัดแย้งโดยสร้างสรรค์และไม่ใช้ความรุนแรง (conflict oriented) (เอกพันธุ์ ปิณฑวณิช, 2551)

การมีความเป็นอยู่ที่มีความสงบและมีความสุขในตัวเองโดยไม่ต้องพึ่งพาจากสิ่งอื่น ๆ มันเป็นการได้รับการฝึกฝนการทำความเข้าใจในตนเองและโลกและนำไปสู่สมดุลในชีวิต สันติวิถีจะช่วยให้มนุษย์มีการพัฒนาวิถีชีวิตให้ดีขึ้นและมีความสุขในการใช้ชีวิตอย่างเต็มประสิทธิภาพ ผู้ที่มีสันติวิถีจะใช้ชีวิตอยู่ในปัจจุบันอย่างมีเหตุผลและมีแนวคิดบวก เขาจะสามารถกินอาหารอย่างคุ้มค่าและนอนพักผ่อนอย่างเพียงพอ และมองโลกในแง่ดีที่สุดที่เป็นไปได้แล้วเรียกว่านี้เป็นการมีสันติวิถีในชีวิตของเขา ทุกศาสนาต่างมีจุดร่วมอย่างเดียวกันคือการพยายาม แนะนำมนุษย์และสังคม ให้สร้างสันติภาพให้เกิดภายในจิตใจก่อน เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างสันติภาพภายนอก ซึ่งเป็นพลังที่สำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนกระบวนการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ต่าง ๆ และสร้างสันติภาพภายนอกให้เกิดขึ้นในสังคม ตลอดถึงการดำรงรักษาสันติภาพไว้ให้ยั่งยืนต่อไป

ส่วนสันติวิถีพุทธ หรือ สันติภาพในพระพุทธศาสนา พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550 แสดงทัศนะไว้ว่า สันติภาพภายในและภายนอก โดยสันติภาพภายใน หมายถึง การที่สภาวะจิตได้บรรลุพระนิพพาน ซึ่งเป็นสันติภาพที่แท้จริงและสูงสุดในพุทธศาสนา ซึ่งเกิดขึ้นจากการฝึกฝนอบรมพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา และสันติภาพภายนอก หมายถึง ความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ของสังคมหรือของทั้งโลก ซึ่งเป็นภาวะที่ทุกคนมองเห็นรับรู้ได้ เป็นภาวะที่เกิดข้นจากการที่สังคมมีความสงบเรียบร้อย ไม่มีการรบราฆ่าฟัน ไม่มีสงคราม อยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียน นับเป็นสันติภาพที่ยั่งยืนที่สังคมต้องการ

แนวคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต คือ พระราชนิโรธรังสี คัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี) พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) และสมเด็จ พระญาณวชิโรดม (วิริยังค์ สิรินฺธโร) ซึ่งเป็นลูกศิษย์องค์สำคัญของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตในเรื่อง ทานวิถี แนวทางการให้ทาน ศีลวิถี แนวทางการปฏิบัติตามหลักของศีล และภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการเจริญภาวนา เหล่านี้เป็นแนวทางสันติวิถีอีกแนวทางหนึ่งที่จะทำให้สังคมพุทธเกิดสันติสุขหรือมีความสงบสุขตามวิถีพุทธได้

ดังนั้น ถ้าสังคมชาวพุทธไทย ต้องการสันติสุขที่แท้จริง ต้องนำเอาแนวคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในเรื่อง ทานวิถี แนวทางการให้ทาน การช่วยเหลือการแบ่งปัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีเมตตาต่อคนในสังคมร่วมกัน ยึดศีลวิถี อันเป็นหลักกฎระเบียบข้อบังคับควรปฏิบัติที่ดีงาม คือ กฎระเบียบหลักศีลธรรมทางพุทธศาสนา มาเป็นข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวัน มุ่งสู่ภาวนาวิถี การพัฒนาจิตใจให้สงบระงับ ตื่นรู้ สะอาด สว่าง สงบ มีความสุข อันเป็นวิถีการพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญภาวนา เพื่อให้เกิดสันติภาพหรือสันติสุขทั้งแก่นตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม สามารถแก้ปัญหาสังคมให้เกิดเป็นสังคมสันติสุขวิถีพุทธได้ ทำให้คนใน

สังคมไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา มีความสงบสุข ร่มเย็น ลดความขัดแย้ง มีเมตตาธรรม ให้อภัยกัน มีความกรุณาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เห็นแก่ตัว ลดการใช้ความรุนแรง ใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหา ไม่ทำร้ายเบียดเบียนกัน มีความเข้าใจในหน้าที่ที่รับผิดชอบ ปฏิบัติตามหน้าที่ และทำหน้าที่ให้ถูกต้อง การรู้เท่าทันความเจริญและความเสื่อมของวิถีชีวิตตนเองและของโลกตามแนวทางของพระพุทธศาสนา จนเกิดความสงบร่มเย็นและมีความสุขทั้งภายนอกและภายในจนกระทั่งพ้นทุกข์ได้ตามกำลังแห่งสติปัญญาของตน

จากข้อมูลความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงกำหนดหัวข้อที่จะศึกษาเรื่อง สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เพื่อทำการศึกษาวิจัยต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาสันติวิถีพุทธ

1.2.2 เพื่อศึกษาคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

1.2.3 เพื่อเสนอสันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

1.3 โจทย์การวิจัย

1.3.1 แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสันติและสันติวิถีพุทธ มีอะไรบ้าง

1.3.2 คำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีอะไรบ้างและปฏิบัติได้อย่างไร

1.3.3 สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นอย่างไร

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่

ข้อมูลจากปฐมภูมิได้แก่ พระไตรปิฎก และข้อมูลทุติยภูมิได้แก่ อรรถกถา และเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรา หนังสือ วารสาร บทความ และงานวิจัย โดยแบ่งตามวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ข้อ มีรายละเอียดดังนี้

1. ขอบเขตแนวคิดเกี่ยวกับสันติวิถีพุทธ ได้แก่ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสันติวิถีพุทธ
2. ขอบเขตแนวคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive selection) พระอาจารย์กรรมฐานที่เป็นลูกศิษย์องค์สำคัญของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จากพระอาจารย์กรรมฐานที่เป็นลูกศิษย์ของท่านที่มีความโดดเด่น ทั้งทางด้านข้อวัตรปฏิปทาที่เคร่งครัด มีแนวทางการปฏิบัติที่สืบทอดมาจากองค์ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต โดยตรงและมีบทบาทสำคัญที่มีคุณูปการต่อวงการพระพุทธศาสนาและประเทศชาติ

บ้านเมือง มีหลักคำสอนเป็นแบบอย่างที่ดีให้ชาวพุทธได้ประพฤติปฏิบัติตาม รวมทั้งเป็นที่เคารพเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในระหว่างปี พ.ศ.2454 – 2473 จำนวนลูกศิษย์ทั้งหมด 20 รูป เลือกมาทำการศึกษาวิจัย จำนวน 2 รูปคือ 1) พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี) วัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย 2) พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร วัดป่าอุดมสมพร อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร และในระหว่างปี พ.ศ.2474-2492 มีจำนวนลูกศิษย์ทั้งหมด 31 รูป เลือกมาทำการศึกษาวิจัย 2 รูปคือ 1) พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) วัดป่าบ้านตาด (เกสรศีลคุณ) อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี 2) สมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยังค์ สิรินฺธโร) วัดธรรมมงคลเถาบุญนนทวิหาร เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร รวมเป็น 4 รูป

ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนในขอบเขตการวิจัยในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจึงได้สรุปขอบเขตเนื้อหาในการดำเนินการวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

1. ประวัติ บทบาท ปฏิปทาและคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีอย่างไร
2. ประวัติพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ทั้ง 4 รูป มีอย่างไร
3. คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ทานวิถี เป็นอย่างไร
4. คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ศีลวิถี เป็นอย่างไร
5. คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ภาวนาวิถี เป็นอย่างไร
6. ตัวอย่างบุคคลที่เข้าถึงสันติวิถีพุทธด้วยวิธีการปฏิบัติตามคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีใครบ้าง
7. ตัวอย่างหมู่บ้าน/ชุมชนที่ปฏิบัติตามคำสอนพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีอย่างไรบ้าง

3. ขอบเขตสันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ท่านผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย จำนวน 20 รูป/คน ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลคำสัมภาษณ์ที่ได้มา เพื่อยืนยันคำตอบการวิจัย

1.4.2 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ บุคคลทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์ที่เป็นศิษยานุศิษย์ของพระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี) พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) และสมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยังค์ สิรินฺธโร) ซึ่งเป็นพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต แบ่งเป็นพระสงฆ์ จำนวน 8 รูป คฤหัสถ์ จำนวน 12 คน รวมจำนวน 20 รูป/คน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เป็นการเก็บข้อมูลภาคสนาม แบบเจาะจงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

1.4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยจักดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนาม แบบเจาะจงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยลงพื้นที่ดังนี้ 1) วัดหินหมากเป้ง อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคายและวัดสาขาหรือพื้นที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง 2) วัดป่าอุดมสมพร อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร และวัดสาขาหรือพื้นที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง 3) วัดป่าบ้านตาด อ.เมือง จ.อุดรธานีและวัดสาขาหรือพื้นที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง 4) วัดธรรมมงคลเถาบุญนนทวิหาร เขตพระโขนง กรุงเทพฯ และวัดสาขาหรือพื้นที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

1.4.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยจักดำเนินการตามขบวนการวิจัย ตั้งแต่ได้อนุมัติหัวข้อวิจัย วันที่ 12 กันยายน 2565 เป็นต้นไปจนกว่าจะจบการศึกษา

1.5 วิธีการดำเนินวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยจะมีการศึกษาวิจัยทั้งเอกสารและดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามจากแหล่งข้อลต่างๆดังนี้

1.5.1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ ข้อมูลปฐมภูมิมาจากกพระไตรปิฎก และข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา เป็นต้น พร้อมทั้งศึกษาเอกสาร ตำรา หนังสือ วารสาร บทความ งานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับประวัติและหลักธรรมแนวคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตและคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้แก่ คำสอนของพระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี) คำสอนของพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร คำสอนของพระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) และคำสอนของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยังค์ สิรินฺธโร) 3 เรื่อง คือ เรื่องทานวิถี เรื่องศีลวิถี และเรื่อง ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยภาวนา โดยค้นคว้าจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นต้น รวมถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต แล้วนำข้อมูลจากที่ได้ไปสำรวจมาจัดประเภท วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างกรอบแนวคิดโครงสร้างงานวิจัย โดยขอคำปรึกษาและคำแนะนำจากคณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์และจากท่านผู้ชำนาญการเกี่ยวกับหัวข้อเรื่องที่กำลังทำการวิจัย

1.5.2 การเก็บข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิของพื้นที่ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จากผู้รู้ประวัติและคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ทั้ง 4 รูป ได้แก่ พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี) พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) และสมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยังค์ สิรินฺธโร) โดยผู้วิจัย ได้กำหนดกลุ่มบุคคลทั้งฝ่ายพระสงฆ์และคฤหัสถ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เกี่ยวข้องการวิจัยที่จะให้ข้อมูล จำนวน 4 กลุ่ม รวม 20 รูป/คนดังนี้

1) กลุ่มที่1 คือกลุ่มบุคคล ที่เป็นพระสงฆ์ จำนวน 2 รูป และคฤหัสถ์/ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน รวมจำนวน 5 รูป/คน ที่รู้หลักธรรมคำสอนในเรื่อง ทานวิถี แนวทางการให้ทาน ศีลวิถี แนวทางการปฏิบัติตามหลักของศีล และภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนาที่จะสามารถสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่บุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคมชาวพุทธ ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต คือ พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี) พื้นที่ศึกษา วัดหินหมากเป้ง อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคายและวัดสาขาหรือพื้นที่อื่นๆที่เกี่ยวข้อง

2) กลุ่มที่ 2 คือกลุ่มบุคคล ที่เป็นพระสงฆ์ จำนวน 2 รูป และคฤหัสถ์/ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน รวมจำนวน 5 รูป/คน ที่รู้ประวัติและหลักธรรมคำสอนในเรื่อง ทานวิถี แนวทางการให้ทาน ศีลวิถี แนวทางการปฏิบัติตามหลักของศีล และภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนาที่จะสามารถสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่บุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคมชาวพุทธ

ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต คือ พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร พื้นที่ศึกษา วัดป่าอุดมสมพร อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร และวัดสาขาหรือพื้นที่อื่นๆที่เกี่ยวข้อง

3) กลุ่มที่ 3 คือ กลุ่มบุคคลที่เป็นพระสงฆ์ จำนวน 2 รูป และคฤหัสถ์/ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน รวมจำนวน 5 รูป/คน ที่รู้ประวัติและหลักธรรมคำสอนในเรื่อง ทานวิถี แนวทางการให้ทาน ศีลวิถี แนวทางการปฏิบัติตามหลักของศีล และภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนา ที่จะสามารถสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่บุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคมชาวพุทธ ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต คือ พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) พื้นที่ศึกษา วัดป่าบ้านตาด อ.เมือง จ.อุดรธานีและวัดสาขาหรือพื้นที่อื่นๆที่เกี่ยวข้อง

4) กลุ่มที่ 4 คือ กลุ่มบุคคลที่เป็นพระสงฆ์ จำนวน 2 รูป และคฤหัสถ์/ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน รวมจำนวน 5 รูป/คน ที่รู้ประวัติและหลักธรรมคำสอนในเรื่อง ทานวิถี แนวทางการให้ทาน ศีลวิถี แนวทางการปฏิบัติตามหลักของศีล และภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนา ที่จะสามารถสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่บุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคมชาวพุทธ ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต คือ สมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยังค์ สิรินฺธโร) พื้นที่ศึกษา วัดธรรมมงคลเถาบุญนนทวิหาร เขตพระโขนง กรุงเทพฯและวัดสาขาหรือพื้นที่อื่นๆที่เกี่ยวข้อง

1.5.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการสร้างแบบสัมภาษณ์ตามกรอบแนวคิดทฤษฎีที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาในเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.5.4 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่สร้างเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 5 คน ตรวจสอบแบบสัมภาษณ์เชิงลึก หลังจากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไข แล้วนำเสนอผู้ควบคุมดุษฎีนิพนธ์ตรวจสอบในขั้นสุดท้าย

1.5.5 การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ขอหนังสือสัมภาษณ์จากทางบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และทำหนังสือรับรองการวิจัยในมนุษย์ และลงพื้นที่ภาคสนาม เพื่อทำการสัมภาษณ์โดยนัดผู้ให้สัมภาษณ์ตามวัน เวลาไว้แล้ว ขณะสัมภาษณ์ได้บันทึกเทป/ภาพการสัมภาษณ์ รวมทั้งการจดบันทึกควบคู่กันไปเพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูล

1.5.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มาวิเคราะห์และสรุปอภิปรายผลโดยการพรรณนา จากนั้นสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ขึ้นเพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการเขียนรายงานการวิจัยต่อไป

ภาพที่ 1.1 กระบวนการดำเนินวิจัย

1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ผู้วิจัยได้สำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1.6.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2542) กล่าวไว้ในหนังสือการศึกษาเพื่อสันติภาพ โดยผู้วิจัยได้สรุป ดังนี้ ท่านไม่เห็นด้วยกับนิยามสันติภาพที่คนทั่วไปมักมองว่า “สภาพไร้สงคราม ไม่มีความขัดแย้ง ไม่มีการรบราฆ่าฟัน เบียดเบียนกันรุนแรงอย่างที่เห็นได้ชัดเจน” ภาวะที่ไร้ความสงบสุขและขาดสันติ ยังคงดำรงอยู่ในรูปแบบอื่นๆ เช่น การเอารัดเอาเปรียบกันเพราะมุ่งผลประโยชน์ ไร้การช่วยเหลือเกื้อกูล ดังนั้น “ภาวะขาดสันติภาพในโลกนี้ จึงมีหลายแบบ และท่านสรุปแนวคิดสันติภาพไว้ในหนังสือมองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัฒน์ว่า 1) ปฏิบัติต่อทิฏฐิให้ถูกต้อง 2) ไม่นำความต่างศาสนามาแบ่งพรรคแบ่งพวก 3) สร้างจิตสำนึกใหม่ในการรวมกลุ่มของมนุษย์ 4) พัฒนาภาวะจิตใจที่ไร้พรหมแดน 5) ยอมรับความจริงสากลที่เป็นกลาง มีผลเสมอกันแก่ทุกคนและทุกศาสนาในโลก ด้วยหลักความเป็นมนุษย์ที่สากล คือ แผ่ความรู้สึกที่เป็นมิตร มีไมตรี ด้วยความรักความปรารถนาประโยชน์สุขต่อทุกคนโดยไม่มีการแบ่งแยก 6) การยอมรับท่าทีอนุรักษ์สัจจะต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยเมตตา ต่อสัจธรรมด้วยปัญญา ศาสนามีคุณค่า ทำหน้าที่อำนวยประโยชน์สุขต่อมวลมนุษย์ และช่วยให้มนุษย์ได้เข้าถึงสัจธรรม คือ ความจริงซึ่งเป็นภาวะของชีวิต

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2548) ได้นำเสนอความหมายของ “สันติภาพ” หรือ “สันติ” ในพุทธศาสนาไว้ในหนังสือ Buddhist Worldview: โลกทัศน์ชาวพุทธ โดยผู้วิจัยได้สรุปดังนี้ “สันติภาพ” หรือ “สันติ” หมายรวมถึง ความสงบทั้งภายในและภายนอก ความสงบภายในรู้จักกันโดยทั่วไปว่า “ความสงบใจ” ซึ่งเป็นภาวะที่จิตใจเป็นอิสระจากความคิดหรืออารมณ์ที่กระสับกระส่าย อึดอัดรำคาญ ความสงบภายใน ก่อให้เกิดความสงบภายนอก ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ผู้มีความสงบภายนอกจะสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างกลมกลืน ความสงบภายนอกจึงหมายรวมถึง ความสงบสุขในชุมชน ชาติ และโลก ความสงบขึ้นอยู่กับบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรต่างๆ ความสงบภายในบุคคลจะสามารถสร้างรากฐาน ก่อให้เกิดโครงสร้างสังคมที่สงบสุข แสดงว่า สังคมจะเกิดความสงบสุข ต่อเมื่อคนในสังคมมีจิตใจที่สงบเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่าหากปราศจากความสงบสุขภายในแล้ว ความสงบสุขภายนอกก็ไม่อาจเกิดขึ้น

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุณยากร) (2554) ได้แสดงพุทธวิธีการสร้างสันติภาพในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในหนังสือ พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่ โดยผู้วิจัยได้สรุป ดังนี้ สันติวิธีเป็นหลักการและเครื่องมือที่มนุษยชาตินำมาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จัดการความขัดแย้งอันเนื่องมาจากผลประโยชน์ ข้อมูลความสัมพันธ์ ค่านิยม โครงสร้างที่ไม่สมนัยกัน ได้นำเสนอทางเลือกในการจัดการความขัดแย้ง จากเครื่องมือจัดการความขัดแย้งของโลกตะวันตกและหลักการพระพุทธศาสนาของโลกตะวันออกมาบูรณาการกับองค์ความรู้ เพื่อให้ได้แง่มุมของความขัดแย้ง สันติวิธี และสันติภาพรอบด้านมากยิ่งขึ้น เพื่อสามารถเลือกใช้เครื่องมือ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ความขัดแย้งปัจจุบัน โดยนำหลักและวิธีการที่ชอบธรรมอันเป็นจุดเด่นในพุทธศาสนา ท่านยังได้กล่าวถึงศีล 5 และสันติวิธีไว้ในหนังสือ “พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง” ไว้ว่า ศีล 5 เป็นชุดแนวความคิดที่นำสันติสุขมาสู่ชุมขน สังคม และประเทศชาติ

โดยมีเป้าหมายที่สันติภาพ และกล่าวถึง “พุทธสันติวิธี” ว่าเป็นวิธีการและเครื่องมือที่ ทำให้เกิดความสงบกาย วาจา และใจ อันเป็นผลมาจากความรู้ ตื่น และเบิกบาน” จากการมีศีลธรรมตามแนวปฏิบัติตามคำสอนพระพุทธ ศาสนา หรือแม้ความขัดแย้งก็เป็นการจัดการสันติวิธีเช่นกัน แต่ต้องเลือกใช้อย่างเหมาะสม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (2549) ได้อธิบายไว้ในหนังสือพุทธธรรม โดยผู้วิจัยได้สรุป ดังนี้ สติปัฏฐาน แปลว่า ที่ตั้งของสติบ้าง การที่สติเข้าไปตั้งอยู่ คือมีสติกำกับอยู่บ้างฯลฯ ว่าโดยหลักการก็คือการ ใช้สติ หรือ วิธีการปฏิบัติเพื่อใช้สติให้บังเกิดผลดีมากที่สุด...การเจริญสติปัฏฐานนี่ เป็นที่นิยมกันมาก และยกย่องนับถืออย่างสูง ถือว่าพร้อมทั้งสมถะและวิปัสสนาในตัว

พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน), (2542) ได้แสดงพระธรรมเทศนาเนื่องในวันครบรอบ 50 ปี ในวันคล้ายวันมรณภาพของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ปรากฏในหนังสือบูรพาจารย์ โดยผู้วิจัยได้สรุปตอนหนึ่งว่า “หลวงปู่มั่น พ่อแม่ครูอาจารย์มั่นเรานี้ ท่านปฏิบัติแบบคงเส้นคงวาหนาแน่น ตาม ตำรับตำราจริง ๆ หาที่ต้องที่ไม่ได้เลย เรียกว่าปฏิบัติแบบสมบูรณ์แบบตามตำรับตำรา ไม่มี ที่ตำหนิเรื่อยมาจนกระทั่งวันท่านมรณภาพ นี่เป็นคติตัวอย่างแก่บรรดาลูกศิษย์ลูกหาทั้งหลายได้ เป็นอย่างดี เพราะฉะนั้นท่านถึงประสิทธิ์ประสาทอรรถธรรมให้แก่ลูกศิษย์ จนกลายเป็นลูกศิษย์ มีครู บรรดาลูกศิษย์ของหลวงปู่มั่นที่เป็นครูเป็นอาจารย์ แนะนำสั่งสอนประชาชน เราอยากจะ ว่าทั่วประเทศไทยออกจากหลวงปู่มั่นทั้งนั้น เป็นลูกศิษย์หลวงปู่มั่นมาโดยลำดับ อาจารย์องค์นั้น ๆ ที่ปรากฏชื่อลือนาม มักจะมีแต่ลูกศิษย์ของหลวงปู่มั่นเราทั้งนั้น คือ สอนเป็นหลักเป็นเกณฑ์เป็นอรรถเป็นธรรมจริง ๆ เป็นที่ตายใจได้ ไม่ได้สอนแบบลูบ ๆ คลำ ๆ ขลังในสิ่งนั้น ขลังในสิ่งนี้อย่างนี้ไม่มีในหลวงปู่มั่นและลูกศิษย์ของท่านผู้มีธรรมเป็นหลักใจ สอนตรงอรรถตรงธรรมไปโดยลำดับ และมีจำนวนมากทั่วประเทศไทยของเรา คืออย่างพระกัมมัฏฐานนี้ มีอยู่ทุกภาค... กัมมัฏฐานในประเทศไทยมีอยู่ทุกภาค ที่เป็นลูกศิษย์หลวงปู่มั่นประสิทธิ์ประสาทให้ แม้จะไม่เป็นลูกของท่านจริง ๆ ที่อยู่กับท่าน แต่ก็เป็นหลานคือได้รับจากครูจากอาจารย์ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของท่านมาก่อนแล้วก็ประสิทธิ์ประสาทธรรมะให้แล้วก็เป็นครูเป็นอาจารย์ต่อไป สั่งสอนญาติโยมในที่ต่าง ๆ มีจำนวนมากนี่ละเป็นผลงานของหลวงปู่มั่นเรา เป็นผลงานที่กว้างขวางมาก ลูกศิษย์ลูกหาองค์ไหนอยู่ที่ใด ถามแล้วมีแต่ลูกศิษย์หลวงปู่มั่น ๆ ไม่ค่อยล่อแหลม มักจะมีหลักมีเกณฑ์อยู่เสมอ ไม่ได้สอนแบบออกนอกลู่นอกทางขลังไปในที่ต่าง ๆ อย่างนี้ไม่ค่อยมีลูกศิษย์ของท่านอาจารย์มั่นจริง ๆ ไม่ค่อยมี สอนไปตามอรรถตามธรรมล้วน ๆ ท่านสอนอย่างนี้

หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต (2563) ท่านได้ประพันธ์หนังสือชื่อว่า ขันธวิมุติสมังคีธรรม(ขันธะวิมุติสะมังคีธรรม) เมื่อราว พ.ศ. 2471 ขณะที่องค์ท่านจำพรรษาอยู่ ณ วัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ ผู้วิจัยสรุปเนื้อหาได้ดังนี้ 1) ถามว่า ขันธ์ 5 ใครพ้น ใครเกี่ยวพัน ใคร หลง ตอบว่า ใจพ้น ใจเกี่ยวพัน ใจหลงไปตามสัญญา 2) ถามว่า ใครตาย ใครเรียน ตอบว่า สังขาร ตาย สัญญาพาให้ต่อพาให้เรียน 3) ถามว่า ใครกำหนดให้เป็นธรรม (คือเรื่องต่าง ๆ) ตอบว่า ใจ กำหนดหมายสัญญาให้เป็นดีเป็นชั่ว 4) ถามว่า กินภพ ภพไม่เที่ยวกินคืออะไร ตอบว่า สิ้นอยาก 5) ถามว่า สระสี่เหลี่ยมเปี่ยมด้วยน้ำคืออะไร ตอบว่า ธรรมสิ้นอยากคือใจที่รู้จริง 6) ถามว่า น้ำขึ้นลง ตรงสัจจะ (คือความเป็นจริง) หรือ (เปรียบสังขารกับน้ำ) ตอบ สังขารแปรเปลี่ยนไปตามธรรมดาของมัน แก้ไขไม่ได้ ผู้รู้จริงจึงไม่ติดในสังขาร 7) ถามว่า หัวหน้าที่มีครบกันหรือ (หมายถึง หน้าที่ของขันธ์ 5) ตอบว่า ขันธ์ 5 ต่างมีหน้าที่แยกจากกัน

กองรูปทำหน้าที่ของรูป กองนามทำหน้าที่ของนาม ถ้ารู้ ธรรมดาของขันธ์ 5 ตามจริง ใจก็ขาวสะอาดหมดมลทิน ถ้ารู้ไม่เท่าทันที่เหมือนเล็กบังใหญ่ ขันธ์บังธรรม 8) ถามว่า มีไม่มี ไม่มีมี คืออะไร ตอบว่า 1) สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นทั้งเหตุและผล และ 2) ทั้งเหตุและผลนั้นก็ดับไปไม่ปรากฏว่ามีคนมีสัตว์ ข้อความ 1) นั้น คือ ความหมายของคำว่า สิ่งที่เราคิด ว่ามีนั้นหากรู้จริงแล้วมันไม่มี ข้อความ (2) คือ ความหมายของคำว่า สิ่งที่ไม่เคยคิดว่า ไม่มี นั้น หากรู้จริงแล้ว ก็จะรู้ว่ามันมี 9) ถามว่า สมุทัย คือ เหตุเกิดทุกข์ คืออะไร ตอบว่า คือความอาลัย รัก อย่างต่ำคืออาลัยในกามคุณ 5 อย่างสูงคืออาลัยในฌาน

พระวิริยังค์ สิรินฺธโรและพระทองคำ จารุวณฺโณ (2566) ทั้งสองท่าน ได้กล่าวถึงแนวทางการปฏิบัติให้ถึงความหลุดพน หนังสือมุตโตทัย พ.ศ. 2486 มีหัวข้อธรรมคำสอนทั้งหมด 17 เรื่อง ด้วยกัน ผู้วิจัยสรุปได้ว่า1) เรื่อง การศึกษาพระพุทธศาสนา ควรศึกษาทั้งปริยัติและปฏิบัติ เพราะปริยัติอย่างเดียวยังใช้ การไม่ได้ดี ต่อเมื่อฝึกหัดจิตใจไล่อุปกิเลสออกจากจิตจึงจะสำเร็จประโยชน์เต็มที่และทำให้พระสัทธรรม บริสุทธิ์ไม่คลาดเคลื่อน 2) เรื่องการฝึกตน ผู้ที่ฝึกตนแล้วจึงจะสามารถจำแนกแจกธรรมของพระพุทธเจ้าได้ดี มูลมรดก หรือต้นทุนในการฝึกตนก็คือร่างกายอันได้มาจากพ่อแม่นี้เอง ไม่ต้องไปหาทรัพย์ที่ไหนมาลงทุนในการปฏิบัติ 3) เรื่องการปฏิบัติ คัมภีร์พระอภิธรรมแสดงให้เห็นว่า มโนคือใจเป็นเหตุ เป็นตัวเดิมของสิ่งทั้งหมดในสากลโลกธาตุ 4) เรื่องพระอรหันต์ พระอรหันต์ท่านเรียกว่า วิสุทธิเทพ คือ สันตบุคคล 5) เรื่องพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งปวง ทั้งในปฐมโพธิกาล คือช่วงต้นของการตรัสรู้ มัชฌิมโพธิกาล คือช่วงกลางของการตรัสรู้ และปัจฉิมโพธิกาลคือช่วงปลายของการตรัสรู้ ล้วนเป็นคำ สอนที่มุ่งถึงวิมุตติธรรม

1.6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประจวบ แสนกลาง (2531) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระที่มีต่อสังคมอีสานเหนือ : ศึกษากรณีสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต พ.ศ.2436-2529 โดยผู้วิจัยได้สรุปดังนี้ พระสงฆ์สายนี้มีบทบาทใหญ่อยู่ 2 บทบาท คือ บทบาทหลัก ได้แก่ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาและอบรมสั่งสอนประชาชน พระภิกษุสามเณร ซึ่งเป็นบทบาทที่กระทาได้ค่อนข้างมาก เพราะนิสัยและแนวทางการปฏิบัติของท่านเน้นหนักการปฏิบัติ การบำเพ็ญเพียรภาวนาในป่าเขา จึงแยกย้ายกันไปอบรมสั่งสอนประชาชนตามที่ต่าง ๆ ควบคู่กับการปฏิบัติธรรมของท่าน ส่วนบทบาทรอง ได้แก่ การช่วยเหลืออนุเคราะห์แก่ประชาชนในชุมชนอีสาน พระสงฆ์สายนี้ได้ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านตามฐานะและภาวะวิสัยที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และเป็นที่น่าสังเกตุว่าการช่วยเหลือทางด้านวัตถุ ท่านจะมุ่งเฉพาะทางด้านปัจจัยพื้นฐานในการดารงชีวิตของประชาชน เช่น การสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล ถนนหนทาง แหล่งเก็บกักน้ำ เป็นต้น

พระมหาบุญมี อธิปุญฺโญ (2544) ได้ทำวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) โดยผู้วิจัยได้สรุปดังนี้ พระธรรม วิสุทธิมงคล เป็นพระสงฆ์ที่เกิดในครอบครัวมีอาชีพเกษตรกรรม แต่ฐานะการเงินของสกุลท่านอยู่ในสภาพค่อนข้างดี ขณะเข้าสู่ความ เป็นสมณะเพศ สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต ยึดถือธุดงควัตรเป็นเครื่องขัดเกลากิเลส เป็นพระสงฆ์นักปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน พระธรรมวิสุทธิมงคลเป็นพระสงฆ์ที่เจริญด้วยปฏิปทา มีอาจาริยวัตรอันงดงาม อย่างเสมอต้นเสมอปลายมาโดยตลอด เป็นผู้มี

เอกลักษณ์ประจำตัว คือ การสอนธรรมะ ที่เข้มงวดและจริงจัง ข้อวัตรปฏิบัติในแต่ละวันเป็นไปเพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา

บรรพต แคไธสงและพระมหาภิรัฐฎกรณ์ อังสุมาสี (2548) ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์เชิงจริยศาสตร์ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต โดยผู้วิจัยได้สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งที่มีการวางหลักการปฏิบัติที่ชัดเจน คำสอนทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นระบบจริยธรรมที่หยั่งรากลึกลงไปในพื้นฐานการดำเนินชีวิตของผู้คนในโลกและโดยเฉพาะอย่างยิ่งใน สังคมไทย หลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนานอกจากจะบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรตามเอกสารตำราทาง วิชาการและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแล้ว เรายังสามารถศึกษาวิเคราะห์จากแนวทางการปฏิบัติของพระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ซึ่งเป็นต้นแบบทางศีลธรรมที่สังคมให้การยอมรับแล้วสังเคราะห์มาเป็นรูปแบบทาง จริยธรรมที่สอดรับกับสังคมไทย จากที่สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงเป็นแบบพลวัตทางสังคม จึงทำให้พฤติกรรมทางจริยธรรมของคนไทยเปลี่ยนแปลงไม่เหมือนอดีตที่ผ่านมา เพื่อให้ได้หลักจริยธรรมที่เป็นแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม

พระมหาจักรกฤษ อาทิจฺโจ (2548) ได้ทำวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์วิธีการสอนพุทธบริษัทของพระพระราชนิโรจรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี) โดยผู้วิจัยได้สรุปดังนี้ พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ เป็นพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ฝ่ายวิปัสสนากรรมฐาน หลักธรรมที่พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์นำมาสอนอยู่เสมอ คือ ความสันโดษ โอวาทสาม ปาริสุทธิศีล เบญจศีล เบญจธรรม ไตรลักษณ์ บุญกิริยาวัตถุสาม ขันธ์ห้า อริยสัจสี่ สติปัฏฐานสี่ และการพิจารณาอารมณ์กัมมัฏฐาน วิธีการที่ท่านสอนคือ การอธิบายความ ยกตัวอย่างประกอบและปฏิบัติด้วยตนเองเพื่อเป็นแบบอย่างแก่คนทั่วไป ผลที่ได้รับจาการสอนธรรมของท่านคือ พุทธบริษัทที่ได้ฟังธรรมโดยตรงจากท่านจะเกิดศรัทธาในการปฏิบัติธรรมและการบำเพ็ญเพียรทางจิตมากขึ้น สิ่งที่ปรากฏและเห็นได้ชัดจากผลการสอนธรรมะของท่านคือ พุทธบริษัทที่เข้าไปสู่อารามของท่านจะมีกายสังวร และวจีสังวรมากขึ้น

สุเชาวน์ พลอยชุม (2549) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สำนักวิปัสสนาสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต โดยผู้วิจัยได้สรุปดังนี้ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ซึ่งเป็นศิษย์รุ่นที่ 3 ที่สืบเนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่ มีความรอบรู้เชี่ยวชาญในวิปัสสนากรรมฐานทั้งเชิงปริยัติและเชิงปฏิบัติ ได้รับความเคารพยกย่องจากพระภิกษุสามเณรผู้เป็นศิษย์ว่า “พระอาจารย์ใหญ่”มีทั้งศิษยานุศิษย์ในคณะธรรมยุตและในคณะมหานิกาย ซึ่งศิษย์ทั้ง 2 คณะต่างปฏิบัติยึดมั่นตามแนวคำสอนและปฏิปทาของพระอาจารย์มั่น คือเคร่งครัดใน พระวินัย สมาทานธุดงควัตรและปฏิบัติกรรมฐานอย่างจริงจังและปฏิบัติสมณวัตรต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอโดยไม่แตกต่างกัน

พระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ (ตรีกมล) (2556) ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ศีล 5 ในฐานะเป็นรากฐานของสันติภาพ โดยผู้วิจัยได้สรุปดังนี้ การสร้างสันติภาพทำได้โดยการควบคุมกิเลสภายในของ แต่ละบุคคล การไม่ก่อความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม การควบคุมพฤติกรรมด้วยการใช้ข้อกำหนดกฎเกณฑ์ทางสังคม การปรับโครงสร้างและค่านิยมเพื่อไม่ให้เอื้อหรือส่งเสริมการใช้ความรุนแรงทุกรูปแบบ ในกรณีของชาวบ้านสาวะถีและชาวบ้านผือนั้น พบว่าการนำหลักศีล 5 มา

เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาความขัดแย้งได้อย่างยั่งยืน การนำศีล 5 มาเป็นรากฐานของสันติภาพนั้น สามารถทำได้ด้วยการนำไปเป็นรากฐานของสันติภาพ ควบคู่ไปกับการปรับโครงสร้างสังคมแนวราบ ได้แก่ การนำไปสู่วัฒนธรรมแบบเมตตากรุณา และวัฒนธรรมแบบสันติวิธี ส่วนโครงสร้างในแนวดิ่ง ได้แก่ รากฐานทางสังคมในรูปของปิรามิด โดยนำไปจัดโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม กระบวนการยุติธรรม และการศึกษา เพื่อให้เอื้อต่อการส่งเสริมโครงสร้างสังคมระดับจุลภาคจนถึงระดับมหัพภาค ซึ่งเป็นการเชื่อมโครงสร้างและสถาบันสังคมให้ยึดโยงอยู่กับศีล 5 อันเป็นพื้นฐานของแนวทางสันติวิธี ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งคือ รากฐานของสันติภาพเชิงคุณค่า ซึ่งเป็น มโนธรรมสำนึกที่ทำให้เกิดความตระหนักถึงมนุษยธรรมและสิทธิมนุษยชนสากล ทั้งความเสมอภาค ความยุติธรรม ภราดรภาพ สัมพันธภาพ ดุลยภาพ และเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งจะทำให้สังคมเป็นแบบสวัสดิการที่ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน มีความตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต และการไม่ใช้ความรุนแรงทุกกรณี ทำให้ชีวิตปราศจากภัยคุกคาม รวมไปถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ที่ได้รับความทุกข์ยาก ลำบาก ทำให้มีสวัสดิภาพและคุณภาพชีวิตที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งจะทำให้เกิดสันติภาพเชิงบวก ในขณะเดียวกันก็ยังเป็นแนวทางแก้ปัญหารากเหง้าของความขัดแย้งและความรุนแรง ในรูปของตัณหา มานะ ทิฏฐิ และอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งศีล 5 จะเป็นตัวสกัดกั้นและทำลายรากเหง้าของความขัดแย้งและความรุนแรง โดยรากฐานเชิงโครงสร้างจะเข้าไปจัดโครงสร้างสังคมไม่ให้เอื้อต่อการใช้ความรุนแรง ในขณะที่รากฐานเชิงคุณค่าจะปลุกเร้าให้ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต เพื่อให้อยู่ร่วมกันตามหลักมนุษยชน ซึ่งเป็นรากฐานของมนุษย์ นอกจากนี้ ยังเข้าไปจัดการกับรากเหง้าที่ทำให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรง โดยจะมีความเชื่อมโยงกันทั้งโครงสร้างคุณค่าของมนุษย์และการควบคุมกิเลสภายใน ซึ่งจะทำให้สันติภาพมีรากฐานที่มั่นคง ทั้งในระดับจุลภาคและมหัพภาคอย่างยั่งยืนต่อไป

ชัยยศ อินทแสนและคณะ (2560) ได้ทำวิจัยเรื่อง แนวทางการเสริมสร้างสังคมสันติสุขของมูลนิธิมิราเคิลออฟไลฟ์ตามหลักพุทธสันติวิธี โดยผู้วิจัยได้สรุป ดังนี้ 1) หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมที่ทำให้สังคมเป็นสังคมที่สันติสุข ซึ่งประกอบด้วย 1) ทาน คือการให้มีทั้งวัตถุทานสิ่งของ ให้ธรรมทานและให้อภัยทาน 2) ปิยวาจา คือวาจาที่สุภาพ มีประโยชน์ วาจานั้นต้องเป็นวาจาสุภาษิต คือ จริง ไพเราะ เหมาะการ ประสานสามัคคี รวมถึงคำแนะนำ สั่งสอน ชักจูงในทางที่ดี 3) อัตถจริยา การทำประโยชน์มีทั้งประโยชน์ตน ประโยชน์ต่อผู้อื่น บางที่เราก็เรียกว่าผู้มีจิตอาสา และ 4) สมานัตตตา ร่วมสุขร่วมทุกข์กันได้ การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย เสมอต้นเสมอปลายรู้จักหน้าที่รู้จักวางตน

พัชรี ศิลารัตน์และคณะ (2560) ได้ทำวิจัยเรื่อง แนวทางสร้างสันติสุขในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยผู้วิจัยได้สรุป ดังนี้ คำว่า สันติสุข แปลว่า ความสุขที่เกิดจากความสงบ ดังพุทธภาษิตที่ว่า นตฺถิ สนฺติปรํสุขํ. สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี มนุษย์จะหาความสงบสุขได้อย่างไร เมื่อมนุษย์เกิดความสับสน ไม่รู้จะหันไปพึ่งใครหรือจะยึดอะไรที่จะช่วยให้เขามีความสงบ สุข มนุษย์จึงหลงทางอยู่ในโลกและไปยึดกับสิ่งที่ไม่มีคุณค่าต่อความเป็นมนุษย์ เราไปยึดวัตถุสิ่งของต่าง ๆ โดยคิด ว่าสิ่งนั้นจะนำความสุขมาให้ แต่มนุษย์ก็ยังไม่มีความพอใจ เราจึงหลงอยู่ในกิเลส จึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องหันกลับมาศึกษาในเรื่องคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่มีความสุขกับการดำเนินชีวิต อันได้แก่ ความสงบสุขภายนอกและ ภายใน การที่มนุษย์จะใช้ชีวิตอย่างมีความสุขได้หากสันติสุขมีความหมายเพียงความอยู่

ดีทางกาย แต่มนุษย์นั้น ประกอบด้วยกายและใจในการมีชีวิตที่พัฒนาและมีความสุขอย่างสมบูรณ์ บุคคลนั้นจะต้องพัฒนาทั้งกายและใจ จึงจะพบสันติสุขโดยสมบูรณ์

ภัฏชวัชร์ สุขเสนและคณะ (2560) ได้ทำการวิจัยเรื่อง คำสอนและแนวการปฏิบัติกรรมฐานของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต โดยผู้วิจัยได้สรุปเนื้อหาบางส่วนจากงานวิจัยดังนี้ หลักคำสอนของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต มี 2 ลักษณะ คือ 1) คำสอนที่ท่านประพันธ์หรือเรียบเรียงเอง มี 2 เรื่อง คือ ขันธะวิมุติสะมังคีธรรมและบทธรรมบรรยาย 2) คำสอนที่ศิษยานุศิษย์จดบันทึกไว้ แบ่งเป็น 2 แบบ คือ ก) เป็นบันทึกเรื่องราวสั้น ๆ ทำนองบันทึกใจความของพระธรรมเทศนาหรือโอวาทในโอกาสต่าง ๆ มี 2 ชุด คือ (1) มุตโตทัย (2) ธรรมเทศนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ข) เป็นการบันทึกโอวาทหรือคำสอนสั้น ๆ ที่ศิษย์แต่ละท่านผู้ได้ฟังแล้วจดบันทึกไว้ บันทึกนี้มี 3 ชุด คือ (1) ปกิณณกธรรมของท่านพระอาจารย์มั่น เป็นการรวบรวมบันทึกของศิษย์หลายท่าน (2) ธรรโมวาท เป็นการรวบรวมบันทึกเบ็ดเตล็ดของศิษยานุศิษย์หลายรูปที่ได้รับฟังโอวาทธรรมจากท่าน (3) ภูริทตฺตธมโมวาท เป็นการรวบรวมบันทึกจากลูกศิษย์หลายรูปเช่นกัน ส่วนแนวทางการปฏิบัติกรรมฐานของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต นั้น จัดอยู่ในสานักปฏิบัติธรรมแบบ พุทโธ ตามแนววิธีการปฏิบัติสติปัฏฐาน ซึ่งได้รับการสืบทอดจากศิษยานุศิษย์เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน วิธีการสอนธรรมท่านมีแนวการสอนตามการปฏิบัติธรรมทั้งในส่วนของพระภิกษุสงษ์สามเณรและฆราวาส ซึ่งคำสอนหรือโอวาทเรื่องมุตติธรรม ของหลวงปู่มั่นเป็นคำสอนที่มุ่งให้ศิษยานุศิษย์เข้าใจธรรมภาคปฏิบัติและขั้นตอนของการปฏิบัติ รวมทั้งให้กาลังใจหรือเข้าใจผู้ปฏิบัติให้เกิดความอุตสาหะในการปฏิบัติ โดยยึดหลักศีล สมาธิ และปัญญา เป็นแนวทางปฏิบัติที่สำคัญ

พระมงคล ปิยปุตฺโต (2561) ได้ทำวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพ โดยผู้วิจัยได้สรุปดังนี้ สมาธิในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง การรู้ในองค์ประกอบที่สำคัญเป็นกำลังที่ทำ ให้จิตรู้แจ้งทำลายอาสวะให้สิ้น คือสัมมาสมาธิ หมวดธรรมต่าง ๆ ที่สำคัญย่อมมีการทำสมาธิเป็นหลัก เช่น ไตรสิกขา อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และมรรค 8 ที่สำคัญคืออริยสัจสี่ ความจริงแท้สูงสุดที่ มนุษย์ต้องรู้และปฏิบัติตามให้ได้เพื่อความสงบสุขที่แท้จริง...ซึ่งประโยชน์ของสมาธิตามแนวคำสอนของพระอาจารย์หลวงพ่อ ได้กำหนดไว้มี 12 ข้อ คือ 1. ทำให้หลับสบายคลายกังวล 2. กำจัดโรคภัยไข้เจ็บ ทำให้สมอง 3. ปัญญาดี 4. ทำให้รอบคอบก่อนทำงาน 5. ทำให้ระงับความร้ายกาจ 6. บรรเทาความเครียด 7. มี ความสุขพิเศษ 8. ทำให้จิตใจอ่อนโยน 9. กลับใจได้ 10. เวลาจะสิ้นลมพบทางดี 11. เจริญวาสนาบารมี 12. เป็นกุศล ประโยชน์ของสมาธิจึงมหาศาลจริง ๆ สามารถให้ประโยชน์แก่โลกสังคมประชากรโลกอย่าง แท้จริงและแน่นอน

พระอธิการสมนึก นรินฺโท (ฤทธิ์มาก), (2562) ได้ทำวิจัยเรื่อง ศึกษาแนวทางการปฏิบัติกรรมฐานของพระราชนิโรธรังสี (หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี) วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย โดยผู้วิจัยได้สรุปดังนี้ พระราชนิโรธรังสี มีหลักคำสอนการปฏิบัติกรรมฐานกรรมสำคัญ คือ ทาน ศีล ภาวนา ปัญญา อันเป็นธรรม เราต้องมีสมบัติมนุษย์ เข้าใจมัจจุราช เข้าใจธาตุสี่ เข้าใจสมมติ เราต้องปฏิบัติธรรม มีธรรมวิบูลย์ มีศีล สมาธิ ปัญญา พร้อมกับมีศรัทธา มีหิริ โอตตัปปะ กำจัดทุกข์ มี สติ มีจิตที่เป็นหนึ่ง เห็นธรรม มีเอกัคคตารมณ์ มีจิตว่าง มีปหานปธาน ละบ่วงแห่งมาร ในที่สุด มีโลกุตตรจิต มีจิตดิ่ง เข้าใจ อนัตตา มีจิตประภัสสร เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ยิ่งไปกว่านั้น ท่านจะ

สอนเรื่องนิมิต และอริยมรรค 8 ประการ แนวทางการปฏิบัติกรรมฐานของพระราชนิโรธรังสี ประกอบด้วยหลักอันถือเป็นบุพพกิจก่อนนั่ง อบรมจิตก่อนนั่ง และภาวนา ท่านจะสอนให้ภาวนาบริกรรมว่า พุทโธ ๆ หรือ อาณา ปานสติ พร้อมไปกับแก้วิปลาสในฌาน และท่านจะสอนวิธีการประยุกต์ใช้คำสอนการปฏิบัติกรรมฐาน ให้มีทาน ศีล ภาวนา และปัญญา และท่านจะสอนการประยุกต์ใช้เรื่องกรรมนิมิต คตินิมิต โดยให้มีแรงดลใจ สร้างอุปมา นึกถึงเทวทูต มีสติสัมปชัญญะ สติปัฏฐานสี่ ให้กำหนดวัตถุ อารมณ์ 40 อย่างใดอย่างหนึ่ง เราต้องกำหนดความเจ็บปวด กำหนดจิตว่า มีโลภ โกรธ หลง กำหนด เห็นไตรลักษณ์ ประยุกต์ใช้กรรมฐานกับงานทั่วไป โดยมีสติ มีปัญญา เห็นภัยข้างหน้า ท่านจะสอน ให้ประยุกต์ไตรสิกขา โดยมีความรู้ กิจกรรม และการบริหารจัดการ และประยุกต์ใช้อริยมรรค โดย มีสมถะวิปัสสนา

วรรณพร ออฟมันน์ (2562) ได้ทำวิจัยเรื่อง ศึกษาผลสัมฤทธิ์วิธีการสอนครูสมาธิเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของสถาบันจิตตานุภาพ วัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม โดยผู้วิจัยได้สรุป ดังนี้ การศึกษาหลักคำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติสมาธิในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า การปฏิบัติสมาธิเพื่อค้นพบหนทางหรือสาเหตุแห่งความเป็นจริง การรู้แจ้ง การสร้างวินัยในตนเอง การพัฒนาจิตใจด้วยวิธีการทำสมาธิ นอกจากจะทำให้เรามีความสุข มีความสงบทางจิตใจ อย่างลึกซึ้งแล้ว สมาธิยังเป็นเกราะป้องกันความรู้สึกในทางลบหรือความชั่วร้ายที่จะเกิดขึ้นในจิตใจ ของเราได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ชนาภา ศรีวิสรณ์ (2563) ได้ทำวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างสันติสุขสัมพันธ์ตามหลักสันติวิธีเชิงบูรณาการของชุมชนดอยช้าง จังหวัดเชียงราย โดยผู้วิจัยได้สรุปดังนี้ พุทธสันติวิธีการสร้างชุมชนสันติสุขของดอยช้าง มิติการให้ด้วยการรวมกลุ่มกันสร้างกาแฟดอยช้างให้มีคุณภาพ แบ่งปันความรู้ ให้โอกาสและกำลังใจ ให้ความยุติธรรมและเสมอภาคมิติการสื่อสารมีการพูดคุยกันแบบตรงไปตรงมา ไม่หลอกลวง ใช้สัจจะเป็นที่ตั้ง, มิติการบำเพ็ญประโยชน์ ทุกคนมุ่งสร้างทำเพื่อส่วนร่วม ผลประโยชน์ทั้งหมดเป็นของพี่น้องบนดอยทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน และมิติท่าทีการวางตนที่ทำให้ผู้ได้รับความช่วยเหลือหรือผู้มาเยือนมีความประทับใจเชื่อใจกันด้วยความอบอุ่นเอื้อเฟื้อ ชุมชนชาวไร่กาแฟดอยช้างได้กลายเป็นที่รู้จักเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง และรุ่งเรืองจนถึงปัจจุบัน

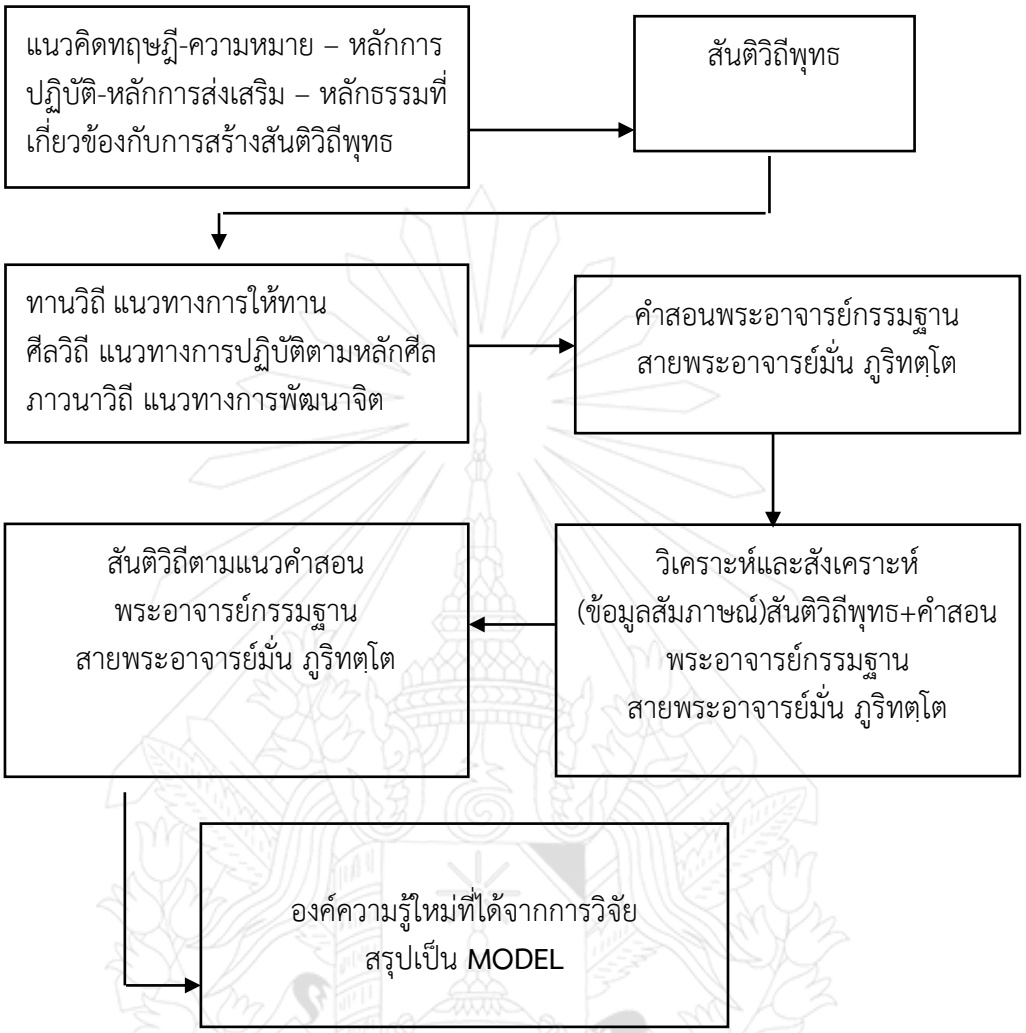
ลลิตภัทร เจนจบ (2565) ได้ทำวิจัยเรื่อง การสร้างสันติภาพภายในตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยผู้วิจัยได้สรุป ดังนี้ว่า สันติภาพตามหลักพระพุทธศาสนา คือ ความสุขสงบเย็น เป็นอิสระจากความทุกข์ มุ่งเน้นที่จิตใจมนุษย์อันเป็นสันติภาพภายใน ซึ่งมีพัฒนาการไปถึงขั้นสูงสุด คือนิพพาน เมื่อบุคคลเกิดสันติภาพภายในจิตใจได้แล้ว ก็สามารถนำไปช่วยสร้างสันติภาพภายนอกสู่สังคมต่อไป การสร้างสันติภาพภายในตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ประกอบด้วยหลักธรรม 6 ประการ ได้แก่

1) ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นหลักธรรมสำคัญที่กำจัดความโลภ โกรธ หลง ที่มาจากกิเลส 3 คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ส่งผลให้เกิดการสร้างสันติภาพภายในปัจเจกบุคคล 2) เมตตา การสร้างความรักที่สมดุล ทำให้เกิดมิตรภาพและสันติภาพอย่างยั่งยืน ความเมตตา นับว่าเป็นพื้นฐานของทุกศาสนา ไม่เฉพาะพระพุทธศาสนาเท่านั้น ผลจากการรักคนอื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ทำให้เกิดสันติภาพในจิตใจเป็นอันดับแรก 3) เจริญสติ ควรฝึกเจริญสติ ฝึกจิตใจในการบริหารอารมณ์ตั้งแต่วัยเยาว์ 4) การสร้างสันติในจิตใจ การสร้างสันติภาพต้องเริ่มจากปัจเจกบุคคล

ก่อน เริ่มที่การเปลี่ยนแปลงตนเองก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงผู้อื่น 5) การไม่ว่าร้ายผู้อื่น (อนูปวาโท) แม้ถูกทำร้าย ก็ไม่ทำร้ายตอบ เพื่อขจัดความขัดแย้ง ไม่ให้เกิดการลุกลาม 6) การอบรมสั่งสอนความเชื่อเรื่องของนรกสวรรค์ ให้มนุษย์รู้จักเกรงกลัวผลของการกระทำชั่ว ด้วยเรื่องนรก และเชื่อในผลของการทำความดี ว่าจะนำพาผู้ปฏิบัติไปสู่สุคติสวรรค์ ผ่านเรื่องเล่าชีวิตหลังความตาย เพื่อให้เกิดสำนึกหวั่นกลัว ปฏิบัติในศีล 5 สันติภาพจึงเกิดขึ้นจากภายในบุคคลก่อน แล้วแผ่ขยายออกไป สู่ครอบครัว หน่วยงาน และองค์กรต่าง ๆ จนเกิดสันติภาพภายนอกไปทั่วโลกหากมนุษย์ยังไม่ค้นพบสันติภาพภายใน สันติภาพภายนอกก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ การสร้างความเปลี่ยนแปลงจากแต่ละบุคคล โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี จะทำให้เกิดสันติภาพภายในจิตใจ

สรุปได้ว่า ผู้วิจัยได้ไปศึกษาข้อมูลเริ่มต้นตั้งแต่แนวคิด ทฤษฎี สันติวิถีพุทธ มีอะไรบ้าง ความหมายของสันติวิถีพุทธคืออะไร ประเภทของสันติสุขวิถีพุทธมีอะไรบ้าง ลักษณะและความสำคัญของสันติวิถีพุทธเป็นอย่างไร หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับสันติวิถีพุทธที่สำคัญๆมีอะไรบ้าง ปัจจัยที่ส่งเสริมทำให้เกิดสันติวิถีพุทธมีอะไรบ้าง ปัจจัยที่ไม่ส่งเสริมให้เกิดสันติสุขวิถีพุทธคืออะไร ประโยชน์ที่ได้รับจากการมีสันติสุขและโทษของการขาดสันติสุขวิถีพุทธมีกี่ประการ ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ บทบาท ปฏิปทา และคำสอนพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ประวัติและคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เป็นลูกศิษย์ของท่าน 4 รูป คือ พระราชนิโรธรังสี คัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี) พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) และ สมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยังค์ สิรินฺธโร) โดยแยกประเด็นทั้ง 3 เรื่องคือ ทานวิถี แนวทางการให้ทาน ศีลวิถี แนวทางปฏิบัติตามหลักของศีล และ ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยภาวนา ว่าเป็นอย่างไร ศึกษายกตัวอย่างบุคคลที่เข้าถึงสันติวิถีพุทธด้วยวิธีการปฏิบัติตามคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต และศึกษายกตัวอย่างหมู่บ้าน/ชุมชนที่เข้าถึงสันติวิถีพุทธด้วยวิธีการปฏิบัติตามคำสอนพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มาประกอบเพื่อแสดงให้เห็นชัดว่า เมื่อปฏิบัติตามคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ผลเชิงประจักษ์ ทำให้เข้าถึงสันติสุขได้อย่างไรบ้าง และศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องที่ทำวิจัย จนตกผลึกสามารถกำหนดเป็นกรอบในวิจัยต่อไป

1.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1.8 ประโยชน์ที่ได้รับจากงานวิจัย

1.8.1 ทำให้มีองค์ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีสันติวิถีพุทธเพิ่มมากขึ้น

1.8.2 ทำให้มีองค์ความรู้และความเข้าใจในหลักคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เพิ่มมากขึ้น

1.8.3 นำเสนอองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับรูปแบบสันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ไปปฏิบัติตามและปรับใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคมชาวพุทธ

1.9 คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1.9.1 สันติวิถีพุทธ หมายถึง การมีสันติสุขทั้งภายในและภายนอก คือการมีความสงบสุขร่มเย็น ลดความขัดแย้ง มีเมตตาธรรม ให้อภัยกัน มีความกรุณาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เห็นแก่ตัว ลดการใช้ความรุนแรง ใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหา ไม่ทำร้ายเบียดเบียนกัน มีความเข้าใจในหน้าที่ที่รับผิดชอบ ปฏิบัติตามหน้าที่ และทำหน้าที่ให้ถูกต้อง การรู้เท่าทันความเจริญและความเสื่อมของวิถีชีวิตตนเองและของโลกตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

1.9.2 คำสอนพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต หมายถึง คำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จำนวน 4 รูป คือ พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี) พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) และสมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยังค์ สิรินฺธโร) ในเรื่อง ทานวิถี แนวทางการให้ทาน ศีลวิถี แนวทางปฏิบัติตามหลักของศีล และ ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยภาวนา

1.9.3 สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต หมายถึง การมีสันติสุขทั้งภายในและภายนอก ซึ่งเกิดขึ้นจากการฝึกฝนอบรมพัฒนาตนตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ทั้ง 4 รูป คือ พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี) พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) และสมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยังค์ สิรินฺธโร) ในเรื่อง ทานวิถี แนวทางการให้ทาน ศีลวิถี แนวทางปฏิบัติตามหลักของศีล และ ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยภาวนา

บทที่ 2
สันติวิถีพุทธ

การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป เรียกว่า กลุ่มคนหรือสังคม เมื่อมนุษย์ต้องอยู่อาศัยร่วมกันเป็นกลุ่มคนเป็นสังคม สิ่งที่คนส่วนใหญ่ในสังคมต้องการคือ สันติสุข ได้แก่ ความสุขและความสงบทั้งภายในและภายนอก ในการดำเนินชีวิตประจำวัน อันได้แก่ การได้รับการเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม การเป็นคนสำคัญและมีตัวตนในสังคม การมีเกียรติยศและชื่อเสียงในสังคม การได้รับการเคารพนับถือจากคนในสังคมและการได้รับความรัก ความเข้าใจ กำลังใจจากคนในสังคมที่อยู่ร่วมกัน การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน รวมถึงการช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน การมอบความสุขให้แก่กัน สิ่งเหล่านี้จะทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นสังคมสันติสุขได้ หากขาดสิ่งดังกล่าวข้างต้น สังคมย่อมไร้ซึ่งความสันติสุข โดยเฉพาะสังคมชาวพุทธเป็นสังคมที่อาศัยแอบอิงอยู่กับหลักการ คำสอนและแนวทางการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ งานวิจัยเรื่อง สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ผู้วิจัยจะนำเสนอเนื้อหารายละเอียด แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับสันติวิถีพุทธ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจน มีรายละเอียด ดังนี้

2.1 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสันติวิถีพุทธ

เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอ แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับสันติวิถีหรือสันติภาพที่เป็นสากลก่อน เพื่อเป็นการเชื่อมโยงไปถึงสันติวิถีพุทธเป็นลำดับไป มีรายละเอียด ดังนี้

2.1.1 แนวคิดและทฤษฎีสันติวิถีที่เป็นสากล

สำหรับแนวคิดสันติวิถีหรือสันติภาพที่เป็นสากลนั้น สมาคมนักการศึกษานานาชาติเพื่อสันติภาพของโลก (NGO: Non Organization Government) ของ UN ให้ความหมายว่า สันติภาพเป็นตัวผกผันของสงคราม ซึ่งแตกต่างกันที่ระดับความมากน้อยของความขัดแย้ง เปรียบเช่นเดียวกับความร้อนและความเย็น ความร้อนน้อยก็คือเย็น ความเย็นน้อยก็คือร้อน สงครามและสันติภาพต่างมีทิศทางตรงกันข้ามเชิงผกผันของสภาพการณ์เดียวกัน บางครั้งให้นิยามสันติภาพว่า “การไม่มีสงคราม” (The absence of war) คำนิยามดังกล่าวมีข้อท้วงติงว่า อาจจะไม่ค่อยเหมาะสม เพราะเหตุว่าไม่มีสงครามแล้ว จะเรียกว่าสันติภาพได้หรือไม่ ในขณะที่ความทุกข์ยากของทั้ง 2 ฝ่ายก็ยังไม่หมดไป ทำให้นักวิจัยสันติภาพหลายกลุ่มนิยามให้คำจำกัดความเชิงบวก (positive peace) มากกว่า เพราะครอบคลุมไปถึงความยุติธรรมและการพัฒนาตนเองด้วย เช่น กรีกโบราณให้นิยามว่า สันติภาพหมายถึง สภาพที่มีระเบียบข้อบังคับที่เป็นระบบหนึ่งของการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยไม่ใช้กำลัง (The presence of order : a system for resolving conflicts without violence)

ในการประชุมวิชาการโลก (World Conference) สภาหลักสูตรและการสอนแห่งโลก (World Council of Curriculum and Instruction) ได้ให้ความหมายของสันติภาพ ครอบคลุมถึง 9 ระดับ คือ

1. สันติภาพภายในบุคคล (Intrapersonal peace) คือสภาพที่ไม่มีความขัดแย้งในตัวบุคคล เป็นผู้ที่มีจิตใจสงบสุข (peace of mind)

2. สันติภาพระหว่างบุคคล (Interpersonal peace) คือสภาพที่ไม่มีขัดแย้งระหว่างบุคคล

3. สันติภาพภายในหมู่คณะ (Intrapergroup peace) คือสภาพที่ไม่มีขัดแย้งในหมู่คณะ

4. สันติภาพระหว่างหมู่คณะ (Interpergroup peace) คือสภาพที่ไม่มีขัดแย้งระหว่างหมู่คณะ

5. สันติภาพในเผ่าพันธุ์ (Intraracial peace) คือสภาพที่ไม่มีความขัดแย้งภายในแต่ละเผ่าพันธุ์

6. สันติภาพระหว่างเผ่าพันธุ์ (Interracial peace) คือสภาพที่ไม่มีความขัดแย้งระหว่างเผ่าพันธุ์

7. สันติภาพภายในประเทศ (Intranational peace) คือสภาพที่ไม่มีขัดแย้งภายในประเทศ

8. สันติภาพระหว่างประเทศ (International peace) คือสภาพที่ไม่มีขัดแย้งระหว่างประเทศ

9. สันติภาพของโลก (World peace) คือ สภาพของโลกทั้งโลกที่เป็นปกติสุข ปราศจากสงครามความขัดแย้ง และมีความยุติธรรม (พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง, 2548, หน้า 4)

สันติภาพทั้ง 9 ระดับนี้ เป็นการจำแนกแบบแบ่งชั้น (Hierarchical order) จากต่ำไปสูง ชั้นต่ำสุดเริ่มต้นจากสันติภาพภายในปัจเจกบุคคล มีความสำคัญมาก เพราะจัดเป็นฐานรากของระดับที่สูงขึ้นไป การเสริมสร้างสันติภาพภายในบุคคลจึงเป็นการเริ่มต้นของการเสริมสร้างสันติภาพในอีก 8 ระดับที่สูงกว่า เมื่อเกิดสภาวะแห่งสันติขึ้นภายในบุคคลเป็นส่วนใหญ่ สันติภาพในระดับอื่น ๆ จึงก็จะเกิดขึ้นตามมา สันติภาพจะเกิดขึ้นหากทุกคนลดความระแวงต่อกัน เกิดความไว้วางใจกัน จริงใจ และเมตตารักใคร่กัน

จากแนวคิดสันติภาพในระดับสากลนี้ ได้ให้คุณค่าในการเสริมสร้างสันติภาพในระดับปัจเจกอีกมิติหนึ่งด้วย และในระดับปัจเจกนั้น สันติภาพจะต้องเกิด ณ ภายในจิตใจเป็นอันดับแรก ดังนั้น ไม่ว่าจะมองสันติภาพในระดับใด จิตใจของปัจเจกชนเป็นส่วนสำคัญของการเริ่มต้นให้เกิดสันติภาพ สันติภาพจึงมิอาจเกิดได้ด้วยการใช้กำลังเข้าบังคับ

ในปี ค.ศ.1981 คณะกรรมการสหประชาชาติได้ประกาศให้ทุกวันอังคารที่ 3 ของเดือนกันยายนเป็นวันเปิดประชุมสามัญ และเป็นวันสันติภาพโลก ต่อมาในปี ค.ศ.2001 (20 ปีต่อมา) ก็มีมติใหม่ กำหนดให้วันที่ 21 กันยายนของทุกปีเป็นวันยุติการสู้รบ และประกาศให้เป็นวันสันติภาพโลก หรือวันสันติภาพสากล (The International Day of Peace) เพื่อรณรงค์ให้ประชาชนหยุดใช้ความรุนแรงทั่วโลก และหยุดการทำสงครามตลอดทั้งวัน มีการเชิญประเทศสมาชิก หน่วยงานต่าง ๆ มาเข้า

ร่วมงานเฉลิมฉลองและร่วมมือกันสร้างสันติภาพทั่วโลก กำหนดมาตรการให้ ค.ศ.2001–2010 เป็นทศวรรษสากลเพื่อวัฒนธรรมสันติภาพและความไม่รุนแรงเพื่อเด็กของโลก โดยมีจุดมุ่งหมาย 6 ประการ ดังนี้

1. ให้ความเคารพต่อชีวิตทั้งมวล เคารพชีวิตและศักดิ์ศรีของบุคคล โดยไม่แบ่งชนนั้นหรือลำเอียง

2. ไม่ใช่ความรุนแรงในทุกรูปแบบ โดยเฉพาะต่อเด็กและเยาวชน

3. มีน้ำใจแบ่งปันกับผู้อื่น ไม่แบ่งแยก มีความยุติธรรม และไม่กดขี่ทางการเมืองและเศรษฐกิจ

4. รับฟังให้เกิดความเข้าใจกัน เคารพเสรีภาพในการแสดงออก และความแตกต่างทางวัฒนธรรม

5. สงวนรักษาผืนโลก ดำเนินชีวิตด้วยความรับผิดชอบและเคารพต่อทุกชีวิตเพื่อรักษาสมดุลของธรรมชาติ

6. สร้างความสมานฉันท์ เคารพหลักประชาธิปไตย ให้โอกาสทุกฝ่ายมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสตรี

ภาพของนกพิราบคาบกิ่งมะกอกจะใช้ในการแทนความหมายของสันติภาพ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้กันอย่างสากล และในวันที่ 21 กันยายนของทุกปีซึ่งเป็นวันสันติภาพโลก องค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ก็จะจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ทุกคนเห็นความสำคัญของการหยุดใช้ความรุนแรง โดยมูลนิธิสหพันธ์สันติภาพสากล (ประเทศไทย) ในฐานะที่ปรึกษาพิเศษของคณะรัฐมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ ได้จัดเป็นกิจกรรมรณรงค์โดยการอ่านสารสันติภาพของผู้นำประเทศและเลขาธิการองค์การสหประชาชาติ รวมถึงกิจกรรมยืนสงบนิ่งและตั้งจิตอธิษฐาน 1 นาทีภายในสถานศึกษาของภาครัฐและภาคเอกชน กิจกรรมดังกล่าวนับเป็นการสร้างกระแสให้ทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของสันติภาพโลก และร่วมกันสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในครอบครัว สังคม ประเทศและโลก (วันสันติภาพโลก (World Peace Day), 2566, ออนไลน์)

องค์การสหประชาชาติ มีความพยายามที่ดำเนินการแนวทางการเสริมสร้างสันติภาพในระดับโลกอย่างเต็มที่ โดยได้กำหนดระเบียบวาระเพื่อสันติภาพ (Agenda for Peace)โลก ด้วยมาตรการหลัก 3 ประการ คือ

1. ใช้การทูตเชิงป้องกัน (Preventive Diplomacy) – เน้นการป้องกันไม่ให้เกิดข้อพิพาท หรือควบคุมไม่ให้ข้อพิพาทขั้นต้นลุกลามไปเป็นความขัดแย้งที่รุนแรง

2. การทำให้เกิดสันติภาพ (Peacemaking) – การนำคู่ขัดแย้งมาตกลงร่วมกันโดยเน้นช่องทางการเจรจาหารืออย่างสันติ เช่น การไกล่เกลี่ย

3. การรักษาสันติภาพ (Peacekeeping) – การส่งกองกำลังสหประชาชาติเข้าไปดูแลสถานการณ์ในพื้นที่ที่มีการทำสงครามสู้รบกัน โดยทุกฝ่ายเห็นชอบ ซึ่งเป็นวิธีที่สามารถนำไปสู่การป้องกันสถานการณ์ ไม่ให้ลุกลามบานปลาย และช่วยทำให้เกิดสันติภาพดังกล่าวข้างต้นได้ด้วย

นอกจากนี้ สหประชาชาติยังริเริ่มแนวความคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างสันติภาพ (peacebuilding) ขึ้น เพื่อส่งเสริมสันติภาพระยะยาวในพื้นที่ที่เคยมีความขัดแย้งและป้องกันไม่ให้ความขัดแย้งปะทุขึ้นมาอีก โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการฟื้นฟูโครงสร้างสถาบันของรัฐ การสร้าง

ความปรองดอง และส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของสถาบันและบุคลากรของประเทศ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่การแก้ไข ความขัดแย้งที่ต้นเหตุ อาทิ ความยากจน การจัดการและจัดสรรทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรม ปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน (กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, 2560, ออนไลน์)

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุณยากร), (2539) ได้จำแนกสันติหรือสันติภาพตามสภาพออกเป็น 4 ประเภท คือ 1) สภาพที่ปราศจากสงคราม 2) สภาพที่ปราศจากความรุนแรง 3) สภาพที่ปราศจากความรุนแรงและปราศจากความขัดแย้ง 4) สภาพที่ปราศจากความรุนแรง แต่ขัดแย้งกันได้

พระเมธาวินัยรส (สุเทพ ปสิวิโก), (2556) ได้แสดงเรื่องเกี่ยวกับคำว่า สันติสุขของสังคมไว้ในเอกสารประกอบการสอนรายวิชา : สัมมนาพระพุทธศาสนากับปัญหาสังคมโลกและสันติภาพ อย่างน่าสนใจว่า ธรรมชาติของมนุษย์ คือการได้อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม หรือเป็นหมู่เหล่า จึงเกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน มีการสื่อสารซึ่งกันและกัน สิ่งเหล่านี้ทำให้มนุษย์ได้ชื่อว่าเป็นสัตว์สังคม แต่ในการอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากย่อมทำให้เกิดความวุ่นวายสลับซับซ้อน จึงทำให้มนุษย์มีการกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ขึ้น เพื่อให้เป็นข้อกำหนดให้มนุษย์ในสังคมนั้นอยู่อย่างสงบสุข หากไม่มีกฎเกณฑ์ดังกล่าวจะก่อให้เกิดปัญหาในสังคมขึ้นมากมาย

รุ่งธรรม ศุจิธรรมรักษ์, (2553) ได้แสดงความหมายของสันติภาพว่า ความสุข อธิบายว่า การที่เราเห็นว่าสันติภาพเป็นสิ่งมีค่า และเป็นสิ่งที่น่าพึงปรารถนานั้น เราเห็นว่ามันมีค่าในฐานะที่เป็นภาวะอันเป็นเป้าหมาย (end) ที่เราต้องการบรรลุถึง หรือเห็นสันติภาพในฐานะที่เป็นวิธีการ หรือวิถีทาง (means) ที่ใช้สำหรับบรรลุเป้าหมายใด ๆ ที่ต้องการ เป็นปัญหาที่มนุษย์ยังมีความเห็นแตกต่างกัน เรียกสันติภาพในฐานะที่เป็นเป้าหมายว่า สันติภาวะ และสันติภาพในฐานะหรือวิธีการว่า สันติวิธี คำว่า สันติภาวะ คือ สภาพ หรือภาวะที่สงบ ไม่มีความรุนแรง เช่น ไม่มีสงคราม ไม่มีการต่อสู้ฆ่าฟัน หรือเบียดเบียนกัน ส่วนสันติวิธีคือ วิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรง หรือวิธีการปฏิบัติที่ไม่รุนแรง ในการแก้ปัญหาหรือการดำเนินชีวิต แม้คนจำนวนมากจะสนับสนุนให้มีสันติภาพ และใช้คำนี้เหมือนกัน แต่ในใจของเขาอาจหมายถึงสิ่งที่ต่างกันก็ได้ บางคนหมายถึงสันติภาวะ แต่บางคนเน้นสันติวิธี เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว สันติวิถี หรือ สันติภาพ หมายถึง ภาวะแห่งความสงบ ซึ่งมีความหมายในระดับต่างๆกัน ถ้ามุ่งถึงความสงบสุขในระดับปัจเจก หรือระดับครอบครัว เป็นความหมายที่แคบ แต่ถ้ามุ่งถึงความสงบสุขในระดับสังคม ระดับประเทศ หรือระดับโลก ก็เป็นความหมายที่กว้างขึ้นไปอีก ทั้งนี้มุมมองเรื่องสันติหรือสันติภาพนั้น มีความแตกต่างกันไปตามทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยมของแต่บุคคลแต่ละพื้นที่ ส่วนการมองปัญหาสังคมที่ต่างๆกันแล้วเชื่อมโยงกับสันติหรือสันติภาพนั้น คนกลุ่มหนึ่ง อาจจะยอมรับได้ แต่อาจไม่เป็นที่ยอมรับของคนกลุ่มอื่นก็เป็นได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแนวทางการมองสภาพปัญหาที่เน้นความสำคัญของปัจจัยในการเกิด และการแก้ไขสันติภาพที่แตกต่างกันในระดับบุคคลกับระดับโครงสร้าง คนบางกลุ่มพิจารณาปัญหาสังคม และสันติภาพจากแง่มุมที่ว่าแท้จริงแล้วปัญหาในระดับโครงสร้างมิได้แยกจากระดับบุคคลเลย แต่ไม่ว่าจะเป็นปัญหาในระดับใดแก่นแท้ของสันติภาพก็คือความสงบสุข การมีความสุข ซึ่งเป็นสภาวะที่ผู้คนในสังคมนั้นๆสามารถใช้และดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข โดยปราศจากการเบียดเบียน การทำร้าย และการว่าร้ายกันและกันด้วยวิธีการต่างๆ นั่นเอง

สำหรับทฤษฎีที่เกี่ยวกับสันติวิถีหรือสันติภาพสากลนี้มีหลากหลายทฤษฎีด้วยกัน ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้อง 3 ทฤษฎี มีรายละเอียด ดังนี้

1. ทฤษฎีสันติภาพของโจฮัน กัลตุง (Johan Galtung)

โยฮัน กัลตุง เป็นนักคณิตศาสตร์และนักสังคมวิทยาชาวนอร์เวย์ ด้านสันติภาพที่ได้รับการยอมรับในสังคมตะวันตก ในการศึกษาพุทธศาสนา โดยใช้ทฤษฎีสันติภาพและเสนอแนะ การใช้พุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) กัลตุง ก่อตั้งสถาบันวิจัยสันติภาพที่มหาวิทยาลัยออสโล วางรากฐานการศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง ความคิดเรื่องความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) ได้สั่นคลอนวิธีคิดแบบเดิม ข้อวิพากษ์ วิจารณ์ด้านสันติภาพและความขัดแย้งในสังคม มีอิทธิพลต่อการศึกษาวิจัยเรื่องความขัดแข้งและสันติภาพในปัจจุบันอย่างมาก (นัฐวุฒิ สิงห์กุล, 2556, ออนไลน์) กัลตุง เสนอภาพให้เห็นถึงการเอาเปรียบทางสังคม (Exploitation) ของคนกลุ่ม Top dogs ที่มีอำนาจเหนือคนส่วนใหญ่ในสังคม Underdogว่าทำให้สังคมมีโครงสร้าง และเกิดการสร้างสถาบันที่พยุงสถานะของความเหนือกว่าไว้ โดยปล่อยให้ผู้คนที่ถูกเอารัดเอาเปรียบต้องดำรงชีวิตอยู่ในสภาพที่ทุกข์ทรมานและไร้ทางออก (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2546, ออนไลน์)

กัลตุง เขียนเรื่องสันติภาพเชิงโครงสร้าง ในหนังสือชื่อ พุทธสันติวิธี : ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง รวมทั้งบทความที่มีชื่อเสียงมาก คือ “ความรุนแรง สันติภาพ และการวิจัยสันติภาพ” (Violence, Peace, and Peace Research) ตีพิมพ์ใน Journal of Peace Research,Vol. 6 ในปีค.ศ. 1969 ซึ่งสรุปความได้ว่า สันติภาพปลอดสงครามนั้นยังไม่เพียงพอ แต่ต้องไม่มีการกระทำรุนแรงต่อเพื่อนมนุษย์ ไม่ใช่เพียงความรุนแรงทางตรง อันเกิดจากการกระทำระหว่างบุคคลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความรุนแรงทางโครงสร้าง อันเกิดจากระบบสังคมที่ไม่เป็นธรรมอีกด้วย ถ้าปฏิบัติการต่อต้านการใช้ความรุนแรงได้รับการยกย่องสูง การให้นิยามเรื่องของความรุนแรงจะต้องกว้างขวางพอที่จะครอบคลุมความหมายอันหลากหลายของการใช้ความรุนแรง ขณะเดียวกันก็ต้องชัดเจนเพียงพอที่จะเป็นฐานสำหรับการนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์มี 4 ประการ ถ้าความต้องการพื้นฐานทั้งหมดนี้ไม่ได้รับการตอบสนอง หรือไม่เพียงพอ มนุษย์จะอยู่ในสภาวะที่ต้องเผชิญกับความรุนแรง ซึ่งความต้องการขั้นพื้นฐานดังกล่าว ได้แก่

1) การดำรงชีวิต (Survival)
2) การมีความเป็นอยู่ที่ดี (Welfare)
3) การมีเสรีภาพ (Freedom)
4) การมีเอกลักษณ์และความรู้สึกที่มีความหมายในชีวิต (Identity)

ความต้องการพื้นฐานทั้ง 4 ประการนี้ เป็นตัววัดค่าความรุนแรงที่เกิดขึ้น มี 2 ลักษณะ คือ ความรุนแรงทางตรง เช่น การถูกทำร้ายร่างกาย ถูกวิ่งราวทรัพย์ และความรุนแรงทางโครงสร้าง เช่น การที่เด็กจำนวนมากต้องเสียชีวิตเพราะขาดอาหาร ในขณะที่คนจำนวนมากมีอาหารรับประทานอย่างเหลือเฟือ ผลของความรุนแรงนอกจากจะเป็นผลทางร่างกายหรือทางวัตถุแล้ว ยังส่งผลทางจิตใจอีกด้วย (คัทลียา รัตนวงศ์, 2550)

จากความคิดข้างต้น นำมาสู่การเสนอการแก้ไขปัญหาความรุนแรงของสังคมมนุษย์ โดยศึกษาเปรียบเทียบหลักการของศาสนาต่าง ๆ ใช้ค่าความเป็นไปได้ที่จะนำไปสู่สันติภาพ ซึ่งพบว่าพุทธ

ศาสนามีอัตราความเป็นไปได้ที่สามารถนำไปสู่การป้องกันและการแก้ปัญหาความรุนแรงของมนุษย์ได้มากกว่าศาสนาอื่น ๆ และถ้ามนุษย์ใช้วิถีพุทธในการดำเนินชีวิต ก็จะนำสันติภาพมาสู่โลกได้ จากแนวคิดนี้จึงได้เขียนหนังสือเรื่อง พุทธสันติวิธี : ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง” ขึ้น โดยใช้ทฤษฎีสันติภาพเป็นฐานในการทำความเข้าใจพุทธศาสนา กัลตุง มองว่า แนวปรัชญาพุทธศาสนานั้นมียังสามารถพัฒนาได้อีกมาก ในแง่ของการให้ความหมายและในแง่ของการนำไปใช้แก้ปัญหาความรุนแรงของมนุษยชาติ การไม่บริโภคเนื้อสัตว์ หรือการรับประทานอาหารมังสวิรัติ และการห้ามดื่มของมึนเมาของพุทธศาสนา เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ เพราะข้อปฏิบัติเหล่านี้มีปรัชญาเบื้องหลังที่ลึกซึ้ง ทำให้มนุษย์มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ นำไปสู่เอกภาพของสรรพสิ่งในโลก กัลป์ตุงได้นำเสนอสันติภาพทางโครงสร้าง ซึ่งเป็น “ทางเลือกใหม่” ให้สังคม ตั้งสมมุติฐานเกี่ยวกับสันติภาพไว้ว่า มิได้หมายเพียงระหว่างประเทศหรือรัฐเท่านั้น แต่หมายถึงสันติภาพภายในตัวมนุษย์ และสันติภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งครอบคลุมทั้งธรรมชาติ มนุษย์ สังคม และโลก ภายใต้เงื่อนไข 2 ประการ คือ

1) ความหลากหลายและการพึ่งพาธรรมชาติ นำความสมดุลทางนิเวศน์ เกิดการสร้างสรรค์และส่งผลให้เกิดพหุนิยมที่มีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

2) การพึ่งพากันและกัน (Symbiosis) ในแนวนอน ไม่ใช่การพึ่งพาในแนวตั้ง ไม่ใช่การพึ่งพาของผู้อ่อนแอแกว่าต่อผู้แข็งแรงกว่า จึงไม่ก่อให้เกิดการครอบงำของผู้แข็งแรงกว่าต่อผู้อ่อนแอแกว่า

การศึกษาแนวคิดสันติภาพเชิงโครงสร้างมุ่งเน้นความสัมพันธ์ของสังคมเชิงพหุนิยม การเคารพความแตกต่าง และการใช้ลักษณะของความแตกต่างให้เกิดความสร้างสรรค์ ภาพในอุดมคติของกัลตุง คือ ถ้ามนุษย์ร่วมมือร่วมใจกัน มีทัศนะไปในทิศทางเดียวกัน โดยใช้พุทธศาสนาเป็นฐานคิดสันติภาพของโลกก็จะเกิดขึ้นแท้จริง (คัทลียา รัตนวงศ์, 2550)

ในปี ค.ศ. 1990 กัลตุง นำเสนอแนวความคิดเรื่องความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (Cultural Violence) เพื่อขยายขอบเขตความคิดของความรุนแรงในเชิงโครงสร้าง ว่าเป็นความรุนแรงที่ถูกสร้างภายในโครงสร้างของสังคม โดยผูกโยงกับเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคนกับระบบอำนาจในสังคม แสดงให้เห็นความแตกต่างของตำแหน่งแห่งที่ในสังคม และกลายเป็นความแตกต่างทางอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน จนกระทั่งเกิดสิ่งที่เรียกว่า ความอยุติธรรมทางสังคม ดังเช่น การพัฒนาที่สร้างปัญหาให้กับคนยากจน ทุกข์ยาก การจัดสรรทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรม ที่เกิดจากโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร,2539, หน้า 7) ขณะที่ความรุนแรงทางตรง (Direct violence) หมายถึง ความรุนแรงที่มีตัวตน จับต้อง หรือมองเห็นได้ เช่น การทำสงคราม การทำปฏิวัติรัฐประหาร ฆาตกรรม เป็นต้น ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมนี้เองที่ที่ช่วยค้ำจุน สนับสนุนความรุนแรงทางตรง และความรุนแรงเชิงโครงสร้างให้สามารถดำรงอยู่ได้ เพราะวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม และระบบสัญลักษณ์เป็นการให้ความหมายต่อสิ่งต่าง ๆ ในสังคม และใช้ตัดสินใจ หรือกำหนดทิศทางของความรุนแรงเชิงโครงสร้างและทางกายภาพได้ (Galtung, Johan, 2995, P.103)

สรุปได้ว่า ทฤษฎีสันติภาพของโจฮัน กัลตุง (Johan Galtung) ข้างต้นนั้น โดยได้เสนอความหมายในเชิงแง่คิด ว่า สันติ ไม่ใช่สภาวะที่ปราศจากสงคราม แต่คือสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง ตั้งแต่ความรุนแรงทางกายภาพ ทางสภาพจิตใจ ความรุนแรงทางเศรษฐกิจ ความรุนแรงทาง

การเมือง ความรุนแรงทางสังคม ไปถึงแง่มุมที่ความรุนแรงที่เกิดขึ้น และความรุนแรงที่ซ่อนอยู่ซึ่งอาจจะประทุปรากฏขึ้นได้ และครอบคลุมไปถึงความรุนแรงระดับบุคคล ระดับกลุ่ม จนถึงระดับมหภาคระหว่างประเทศ ระดับโลก ซึ่งเรียกว่า ความรุนแรงทางโครงสร้าง (Structural violence) นั่นเอง

2. ทฤษฎีสันติภาพของวิเซนต์ มาติเนส กูสมัน (Vicent Martinez Guzman)

ศาสตราจารย์ วิเซนต์ มาติเนส กูสมัน, 2551 เป็นนักปรัชญาสันติภาพชาวสเปน มองสันติภาพเชิงสร้างสรรค์ อธิบายปรัชญาสันติภาพไว้ในหนังสือ ปรัชญาเพื่อการสร้างสันติภาพ (Filosofia para hacer las paces) วิเคราะห์สันติภาพและการพัฒนา วิวัฒนาการของสันติศึกษาในโลกตะวันตก เชื่อมโยงการใช้สันติวิธีและการพัฒนาสังคมในบริบทของโลกที่พัฒนาแล้ว กำลังพัฒนา และด้อยพัฒนา โดยนิยามว่า “สันติภาพเกิดจากการตื่นตัวของผู้คนในแต่ละชุมชนที่จะสร้างสังคมแห่งสันติสุขในบริบทของแต่ละชุมชน” สันติภาพมีบริบทที่หลากหลาย รูปแบบที่สร้างขึ้นและดำรงอยู่โดยผู้คนในแต่ละกลุ่มชน เชื่อมโยงแนวคิดในแง่มุมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เชื่อว่าจะเป็นสิ่งสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมทางสังคมอันสันติสุข ตั้งแต่ชุมชนขนาดเล็กไปจนถึงระดับโลก บนหลักการว่า มนุษย์มีศักยภาพทั้งในด้านการสร้างสรรค์และการทำลาย ทฤษฎีและแนวทางการปฏิบัติสันติที่สร้างสรรค์ จะช่วยนำพาให้มนุษย์คิดและทำในสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ต่อตนเอง และสิ่งแวดล้อมรอบตัว ซึ่งจะส่งผลให้เกิดสันติขึ้นในสังคมมนุษย์

ศาสตราจารย์ วิเซนต์ มาติเนส กูสมัน (Vicent Martinez Guzman) เสนอแนวคิดว่า สังคมโลกมีวิวัฒนาการมาจากวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่บนความรู้ของสงครามและความรุนแรงมาเป็นระยะเวลานานมาก ถึงเวลาที่มนุษยชาติมาร่วมกันสร้างวัฒนธรรมที่จะนำมนุษย์ไปสู่สังคมสันติสุข และสังคมสันติสุขก็จะสร้างสันติวัฒนธรรมต่อเนื่องกันไป เริ่มตั้งแต่ปัจจุบันเป็นต้นไป สิ่งที่พยายามที่จะผลักดันให้เกิดขึ้นในสังคมก็คือ วัฒนธรรมและวิธีการที่จะนำไปสู่การสร้างสันติภาพ ต้องการให้การศึกษา ทำเรื่องสันติภาพ ขยายขอบเขตการศึกษากว้างขวางขึ้น เพื่อให้สังคมในวงกว้างเข้าใจว่าสันติภาพ รวมทั้งสันติวิธี ความขัดแย้งและความรุนแรง ไม่ใช่เรื่องที่ไกลตัว หรือเป็นเรื่องที่มีความสลับซับซ้อนจนยากที่จะเข้าใจ โดยอาศัยความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ และการสร้างความตระหนักรู้ด้านสันติภาพให้ครอบคลุมสู่บุคคลทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย โดยไม่มีการแบ่งแยกชนชั้นวรรณะ ดังนั้น ปรัชญาสันติภาพและสันติวัฒนธรรม จึงควรจะประกอบไปด้วยแนวคิด หลักของสิทธิความเป็นประชากรโลก ที่ให้ความสำคัญในเรื่องต่อไปนี้ คือ

1. ความมั่นคงของสังคมมนุษย์โดยรวม อยู่เหนือความสำคัญของความเป็นชาติ การดำรงอยู่ในลักษณะนี้ มนุษย์มีความสามารถในการเปิดใจรับรู้และเข้าใจในความแตกต่างของกันและกันได้ แต่สังคมมนุษย์ไม่ควรยอมรับการถูกบังคับให้ยอมรับ

2. สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองในฐานะผู้ที่ได้รับการต้อนรับ มากกว่าการถูกรอนสิทธิในฐานะเป็น ผู้อื่น

3. สิทธิในการกระทำต่อกันที่เป็นมนุษย์ดุจเดียวกัน เอ็มมานุเอล คานท์ ให้นิยามว่า มนุษย์มีศักยภาพในการสร้างความรุนแรง เฉกเช่นเดียวกับความสามารถในการสร้างสันติภาพ ถ้าเราปรารถนาจะให้ผู้อื่นทำดีกับเรา เราก็ย่อมจะทำดีกับผู้อื่นดุจเดียวกัน

4. สิทธิในความชอบธรรมที่จะเป็นในสิ่งที่แตกต่าง หรืออยู่ในวัฒนธรรมที่ต่างไป

5. สิทธิในการมีอำนาจเหนือกว่า ความสัมพันธ์ของโลกาภิวัตน์ การครอบครองทรัพย์สิน และการแลกเปลี่ยน เพราะกิจกรรมที่เป็นความสัมพันธ์ภายใต้โลกาภิวัตน์ไม่ได้แปลกแยกสิทธิของมนุษย์แต่ละคน มนุษย์มีสิทธิ์ต่อผิวโลกในความเท่าเทียมกัน

6. สิทธิในการได้รับการต้อนรับอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็ตาม ด้วยความเชื่อที่ว่ามนุษย์แต่ละคน มีสิทธิ์อยู่บนโลกนี้เท่า ๆ กัน โดยสมบูรณ์

7. สิทธิในการปกปักรักษามนุษย์จากความรุนแรง

8. สิทธิในการทำให้มนุษย์ยอมรับในสิทธิของผู้อื่น และพร้อมที่จะเข้าใจสังคมและวิถีการปกครองของผู้คนในสังคมที่แตกต่าง เราไม่สามารถบอกได้ว่า เราดีกว่าคนอื่น หรือสังคมเราดีกว่าสังคมอื่น

9. สิทธิในการได้รับและเข้าถึงการพัฒนา และการปกครองโดยประชาชน ในรูปแบบของประชาธิปไตยที่มีความสมบูรณ์มากที่สุด การที่มนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างต่อเนื่อง จะเป็นเครื่องมือที่จะให้สังคมมนุษย์ได้ เริ่มที่จะก้าวเข้าสู่การปกครองที่เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงได้ (เอกพันธุ์ ปิณฑวณิช, 2551)

ศาสตราจารย์ วิเซนต์ มาติเนส กูสมัน (Vicent Martinez Guzman), 2566 ได้รับอิทธิพลทางความคิดด้านปรัชญาสันติภาพ สิทธิมนุษยชนและการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์จากแนวคิดและปรัชญาของเอ็มมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) ผู้ได้รับการยอมรับว่าเป็นนักปรัชญาที่นิยามความหมายของสันติภาพในเชิงสร้างสรรค์เป็นคนแรก ๆ ทฤษฎีสำคัญของนักปรัชญาท่านนี้ถูกหยิบยกขึ้นมาอ้างถึงในงานเขียนก็คือ “สันติภาพอันสถาพร” (Perpetual Peace) และ “เป้าประสงค์แห่งกฎที่เป็นสากล” (Cosmopolitan intent) ซึ่งแนวปรัชญาทั้งสองได้ให้นิยามความสามารถของมนุษย์ในการทำการอันเป็นคุณแก่ผู้อื่น กิจกรรมใด ๆ ที่ทำโดยบุคคลต่างก็อยู่ภายใต้เจตจำนง และผลแห่งการกระทำที่ผู้นั้นรับรู้ เข้าใจ และนับว่ากิจกรรมนั้น ๆ เป็นคุณด้วย จึงจะนับว่ากิจกรรมที่เป็นคุณธรรม

สรุปได้ว่า ทฤษฎีสันติภาพของวิเซนต์ มาติเนส กูสมัน (Vicent Martinez Guzman) ข้างต้นนั้น สันติภาพเกิดจากการตื่นตัวของผู้คนในแต่ละชุมชนที่จะสร้างสังคมแห่งสันติสุขในบริบทของแต่ละชุมชน” สันติภาพมีบริบทที่หลากหลาย รูปแบบที่สร้างขึ้นและดำรงอยู่โดยผู้คนในแต่ละกลุ่มชน เชื่อมโยงแนวคิดในแง่มุมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เชื่อว่าจะเป็นสิ่งสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมทางสังคมอันสันติสุข ตั้งแต่ชุมชนขนาดเล็กไปจนถึงระดับโลก บนหลักการว่า มนุษย์มีศักยภาพทั้งในด้านการสร้างสรรค์และการทำลาย ทฤษฎีและแนวทางการปฏิบัติสันติที่สร้างสรรค์ จะช่วยนำพาให้มนุษย์คิดและทำในสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ต่อตนเอง และสิ่งแวดล้อมรอบตัว ซึ่งจะส่งผลให้เกิดสันติขึ้นในสังคมมนุษย์

3. ทฤษฎีสันติภาพของอาดัม เคิร์ล (Adam Curle)

นักวิชาการสันติภาพที่เสนอวิธีการในการศึกษาสันติภาพ จากพิจารณาถึงความสัมพันธ์ที่ไม่สันติ (unpeaceful relation) และความสัมพันธ์ที่สันติ (peaceful relation) ทำให้สามารถอธิบายความหมายความสัมพันธ์ที่สันติในระดับบุคคลว่า เป็นมิตรภาพและมีความเข้าใจกันดีพอที่จะมองข้ามความแตกต่างที่อาจเกิดขึ้นได้ ส่วนระดับที่กว้างออกไป บ่งถึงความสัมพันธ์ที่มีการอยู่ร่วมกันอย่างแข่งขัน ความร่วมมือกันอย่างมีการกำหนดวางแผน และมีความพยายามอย่างชาญฉลาดในการ

ป้องกันหรือแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่แฝงอยู่ ทำนองเดียวกันกับความสัมพันธ์ที่มีการพัฒนา กล่าวคือ ถ้าการพัฒนาจะมีขึ้นได้ หรือถ้าความสัมพันธ์จะเติบโตขึ้นอย่างกลมกลืนและความสร้างสรรค์ จะต้องมีความเสมอภาคและการตอบสนองซึ่งกันและกัน จากความสัมพันธ์ 2 ประการ ได้แก่

ความสัมพันธ์ที่สันติ (peaceful relation) หมายถึง ความสัมพันธ์ในด้านบวก คือ มีมิตรภาพที่ดีต่อกัน มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และถือว่าทั้งสองด้านมีความเท่าเทียม

ความสัมพันธ์ที่ไม่สันติ (unpeaceful relation) เคิร์ล พิจารณาจากแนวคิดของความขัดแย้ง ความสมดุลกับความไม่สมดุล และความตระหนักถึงความขัดแย้ง อธิบายได้ว่า ความขัดแย้งเป็นการที่ไปด้วยกันไม่ได้ (Incompatibility) ตั้งแต่บุคคลจนถึงรัฐ โดยอาจเป็นเรื่อง เศรษฐกิจ การศึกษา อุดมการณ์ ฯลฯ ความสัมพันธ์ที่สมดุล/ไม่สมดุล มีความหมายในเชิงอำนาจ ซึ่งทั้งสองฝ่ายไม่จำเป็นต้องมีอำนาจชนิดเดียวกัน แต่เป็นไปในลักษณะที่พึ่งพากัน อำนาจทั้งสองก็จะสามารถคานกันได้ ในความเท่าเทียมกัน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ความสัมพันธ์ที่สมดุลจะเป็นความสัมพันธ์ที่สันติ และความสัมพันธ์ที่ไม่สมดุลจะเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่สันติ ความสัมพันธ์ที่สมดุลอาจก่อให้เกิดความรุนแรงก็ได้ หากทั้งสองฝ่ายมีอำนาจเท่าเทียมกัน และใช้การต่อสู้เข้าแก้ปัญหาเช่นเดียวกัน ความสัมพันธ์ที่ไม่สมดุลอาจเป็นความสัมพันธ์ที่มีสันติได้ หากใช้มาตรการปราศจากความรุนแรงในการแก้ปัญหา การตระหนักรู้ถึงความขัดแย้ง คือการรับรู้ความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ไม่นำไปสู่การถกเถียงที่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้ง โดยการมองที่คุณค่า (Value) การให้ความสำคัญว่า สิ่งนั้นมีค่า

เคิร์ล ได้ให้ความหมายของคุณค่าว่าเป็นการดำรงชีวิตอยู่ และเมื่อมีชีวิตอยู่ ก็จะต้องอยู่อย่างมีคุณภาพ มีสุขภาพดีทั้งกายและใจ มีการพัฒนาศักยภาพ รวมถึงมีความเสมอภาคทางโอกาส เช่น กรรมกรมีความพอใจกับการทำงานของตัวเอง และมีความสุขกับการทำงานกับนายจ้างที่ใจดี เป็นต้น (ไชยยันต์ รัชชกุล, 2537)

สรุปได้ว่า ทฤษฎีสันติภาพของอาดัม เคิร์ล (Adam Curle) ข้างต้นนั้น เป็นการนำแนวคิดทางสังคมวิทยามาใช้ โดยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และหนทางที่จะไปสู่สันติภาพ ซึ่งเราสามารถใช้เป็นอีกแง่มุม หนึ่งในการวิเคราะห์และอธิบายพฤติกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ได้อย่างไรก็ดีความรุนแรง ก็เป็นประเด็นที่ต้องหันมาศึกษาเพื่อไปสู่สันติภาพซึ่งส่วนใหญ่จะคิดกันว่าสันติภาพคือ การปลอด จากความรุนแรง นักวิชาการด้านสันติศึกษาหลายท่านมีความเห็นตรงกันว่าความรุนแรงเป็นสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดสันติ สิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์มี แนวโน้มเอียงไปในทางใดก็มักจะชักจูงให้พฤติกรรมทางด้านนั้นเกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีความ จำเป็นต้องอยู่ให้รอด (Survive) และอยู่ให้ได้ เมื่อถูกจำกัด ถูกบีบคั้น ถูกตีกรอบกำกับ ถูกท้าทาย ถูกขู่เข็ญ หรือเมื่อเกิดภาพลวงว่าจะถูกบีบคั้นถึงขั้นที่ก่อให้เกิดสภาพเสียสมดุล (Balance) การแสดงออกในเชิงก้าวร้าว แข็งกร้าวรุนแรงด้วยวิธีการต่าง ๆ จึงปรากฏอยู่ให้เห็น ทั้งนี้เพื่อการอยู่รอด และทรงดุลยภาพในชีวิต

การสร้างสันติภาพในโลกปัจจุบัน นิยมดูตัวอย่างจากบุคคลที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นต้นแบบของการสร้างสันติภาพให้แก่โลก โดยเฉพาะดูจากรางวัลโนเบลด้านสันติภาพ ที่มอบให้แก่บุคคลต่าง ๆ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1901 เป็นต้นมา รางวัลโนเบล (Nobel Prize) เป็นรางวัลประจำปีระดับนานาชาติ ซึ่งจัดโดยคณะกรรมการสแกนดิเนเวีย ได้ทำการพิจารณาผลงาน ความเชี่ยวชาญที่โดดเด่น

ของบุคคล หรือหน่วยงาน/ สถาบัน ที่ได้สร้างคุณประโยชน์ให้กับมนุษยชาติ ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างบุคคลที่ได้รับยกย่องว่าเป็นต้นแบบเกี่ยวกับสันติภาพของโลกและอุทิศตนทำงานส่งเสริมด้านสันติภาพได้รับรางวัลโนเบลด้านสันติภาพและได้รับยกย่องว่าเป็นบุคคลสำคัญของโลก สาขาสันติภาพ จำนวน 5 ท่าน มีรายละเอียดดังนี้

1. โคฟี่ อันนัน (Kofi Annan)

นายโคฟี่ อันนัน (Kofi Annan) จากประเทศกานา ได้รับรางวัลโนเบลปี พ.ศ. 2544

นายโคฟี อันนัน คือชายผู้สร้างประวัติศาสตร์ เป็นชาวแอฟริกันผิวดำคนแรกที่ขึ้นดำรงตำแหน่งเลขาธิการสหประชาชาติ เขาคือหนึ่งในนักการทูตผู้เป็นที่จดจำมากที่สุดในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ จากการอุทิศตนทำงานส่งเสริมด้านสันติภาพ และการแก้ปัญหาการแพร่ระบาดของเชื้อ เอชไอวี/เอดส์

นายอันนันเกิดเมื่อวันที่ 8 เมษายน 1938 ที่เมืองกุมาซี ในเขตอาณานิคมโกลด์โคสของอังกฤษ หรือประเทศกานาในปัจจุบัน เป็นบุตรของครอบครัวผู้มีอันจะกินและมีการศึกษาดี และมี คู่แฝดหญิงที่ชื่อ อีฟัว อัตตา ข้อมูลจาก กระทรวงต่างประเทศ กล่าวถึงประวัตินายอันนันไว้ว่า

เขาสามารถสื่อสารได้ทั้งภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส รวมไปถึงภาษาท้องถิ่นของแอฟริกา นายอันนันเข้าเรียนที่ University of Science and Technology เมืองกุมาซี และสำเร็จการศึกษาสาขาเศรษฐศาสตร์จาก Macalester College เมืองเซนต์ปอล รัฐมินเนโซตาของสหรัฐฯ ในปี 1961 จากนั้นได้ศึกษาต่อในสาขาเศรษฐศาสตร์ที่ Institute of International Affairs เมืองเจนีวา สมาพันธรัฐสวิส ระหว่างปี 1961-1962 และสำเร็จปริญญาโทสาขาการบริหารจากสถาบันเทคโนโลยีแมสซาชูเซตส์ (เอ็มไอที)

เริ่มต้นทำงานด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และกิจการสหประชาชาติ ด้านงานบริหารและงานงบประมาณขององค์การอนามัยโลก ในปี 1962 ได้ร่วมงานในคณะกรรมาธิการเศรษฐกิจแห่งแอฟริกาในกรุงอาดดิสอาบาบา ของเอธิโอเปีย เป็นเจ้าหน้าที่สำนักงานข้าหลวงใหญ่ ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ ที่เมืองเจนีวา ดำรงตำแหน่งระดับสูงอีกหลายตำแหน่งที่สำนักงานใหญ่องค์การสหประชาชาติ นิวยอร์ก สหรัฐฯ รวมถึงกิจการด้านทรัพยากรมนุษย์ งานงบประมาณ การเงิน และงานด้านการรักษาสันติภาพ (โคฟี อันนัน, อดีตเลขาธิการยูเอ็นที่โลกจดจำ, BBC NEWS, ออนไลน์)

ผลงานโดดเด่น ได้แก่ การปฏิบัติงานรักษาสันติภาพในตำแหน่งรองเลขาธิการยูเอ็น ซึ่งดูแลเจ้าหน้าที่ทหารและเจ้าหน้าที่พลเรือนกว่า 70,000 คนที่ปฏิบัติงานให้สหประชาชาติทั่วโลก และดำรงตำแหน่งผู้แทนพิเศษของเลขาธิการสหประชาชาติ เพื่อดูแลยูโกสลาเวีย ในปี ค.ศ. 1995 - 1996 รวมทั้งการดูแลส่งคณะเจ้าหน้าที่สหประชาชาติกว่า 900 คน กลับจากอิรัก กรณีความขัดแย้งระหว่างอิรักและคูเวต

ดำรงตำแหน่งเลขาธิการยูเอ็นคนที่ 7 เมื่อ 1 มกราคม 1997 ในระหว่างดำรงตำแหน่งได้แสดงบทบาทสำคัญหลายด้าน เช่น การมุ่งมั่นปฏิรูปยูเอ็นให้มีประสิทธิภาพ การผลักดันเรื่องสิทธิมนุษยชน การตั้งเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ และความพยายามในการนำยูเอ็นให้ใกล้ชิดกับภาคประชาสังคมมากยิ่งขึ้น

นายอันนันมีบทบาทเป็นสื่อกลางในการไกล่เกลี่ย ข้อพิพาทระหว่างประเทศ ทั้งกรณีอิรัก ปี 1998 กรณีไนจีเรีย ปี 1999 กรณีอิสราเอล - เลบานอน ปี 2000 รวมไปถึงการรักษาสันติภาพใน

ลิเบียและติมอร์-เลสเต หรือติมอร์ตะวันออก ส่งผลให้ยูเอ็นมีบทบาทเชิงรุกอย่างต่อเนื่องในการสร้างสันติภาพให้แก่โลกทำให้นายอันนันและยูเอ็นได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพในปี 2001 และในปีถัดมา รัฐสมาชิกสหประชาชาติได้มีมติให้นายอันนัน ดำรงตำแหน่งเลขาธิการยูเอ็นต่อเป็นสมัยที่ 2 ซึ่งเขาได้เดินหน้าเสริมสร้างสันติภาพและมนุษยธรรมในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องจวบจนครบวาระในปี 2006 หลังพ้นจากตำแหน่งเลขาธิการยูเอ็น ประชาคมนานาชาติยังคงให้การยอมรับนายอันนัน ในการปฏิบัติภารกิจด้านการรักษาสันติภาพและการส่งเสริมด้านสิทธิมนุษยชนเรื่อยมา ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติหน้าที่ทูตพิเศษของยูเอ็น และสันนิบาตอาหรับ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและเสริมสร้างสันติภาพในซีเรีย รวมทั้งเป็นประธานคณะที่ปรึกษาของรัฐบาลเมียนมา เพื่อการแก้ปัญหาความขัดแย้งในรัฐยะไข่ (โคฟี อันนัน, อดีตเลขาธิการยูเอ็นที่โลกจดจำ, BBC NEWS, ออนไลน์)

เมื่อปี 2006 นายอันนัน ในฐานะเลขาธิการยูเอ็นขณะนั้น ได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP Human Development Lifetime Achievement Award) แด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดช รัชกาลที่ 9 เพื่อเฉลิมพระเกียรติในพระปรีชาสามารถและพระราชกรณียกิจ ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของพสกนิกรไทยมาตลอดรัชสมัย อันเป็นรางวัลเกียรติยศที่ยูเอ็นริเริ่มขึ้นมาใหม่ในปีนั้น เพื่อเทิดพระเกียรติเป็นกรณีพิเศษ ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี นายอันนันได้แถลงการณ์ แสดงความเสียใจอย่างอย่างยิ่งต่อการเสด็จสวรรคตของกษัตริย์ผู้ทรงเป็นดั่งหลักชัย และที่พึ่งพิงของพสกนิกรในยามบ้านเมืองประสบกับความวุ่นวาย และความเปลี่ยนแปลงทุกด้านในสังคมไทยตลอดรัชสมัยของพระองค์ (โคฟี อันนัน,อดีตเลขาธิการยูเอ็นที่โลกจดจำ, BBC NEWS, ออนไลน์)

2. เนลสัน แมนเดลา (Nelson Mandela)

เนลสัน แมนเดลา (Nelson Mandela) ประเทศแอฟริกาใต้ รางวัลโนเบลปี พ.ศ. 2536 สำหรับงานเพื่อสันติในการยุติการเหยียดสีผิว และการวางรากฐานประชาธิปไตยใหม่ของแอฟริกาใต้

เนลสัน โรลีลาลา แมนเดลา (Nelson Rolihlahla Mandela) เกิดวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2461 ที่ดินแดนปกครองตนเองทรานสไก ประเทศแอฟริกาใต้ ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ในช่วงปี พ.ศ. 2537-2542 และเป็นประธานาธิบดีคนแรกที่ได้รับเลือกตั้งตามกระบวนการทางประชาธิปไตยอย่างถูกต้อง ก่อนหน้าการดำรงตำแหน่งนี้ เขาได้เป็นที่รู้จักกันทั้งในและนอกประเทศในฐานะที่เคยเป็นนักเคลื่อนไหวตัวยง เพื่อต่อต้านการถือผิวในประเทศแอฟริกาใต้ จากแรกเริ่มเป็นผู้เคลื่อนไหวในทางสันติ ได้กลายมาเป็นผู้นำกลุ่มกองกำลังติดอาวุธของพรรคสมัชชาแห่งชาติแอฟริกา และได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่อต้านใต้ดินโดยใช้อาวุธ เช่นการก่อวินาศกรรม ในช่วงเวลาดังกล่าว ผู้นำต่างชาติที่นิยมการถือผิวในประเทศแอฟริกาใต้ เช่น มาร์กาเรต แทตเชอร์ และโรนัลด์ เรแกน ได้ประณามกิจกรรมเหล่านี้ว่าเป็น การก่อการร้าย

เขาถูกจำคุกเป็นเวลาทั้งสิ้น 27 ปี ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นการถูกคุมขังในห้องขังเล็ก ๆ บนเกาะโรบเบิน การถูกคุมขังนี้ได้กลายมาเป็นกรณีตัวอย่างของความอยุติธรรม ของนโยบายการถือผิวที่ถูกกล่าวถึงไปทั่ว เมื่อเขาได้รับการปล่อยตัวในปี พ.ศ.2533 นโยบายประสานไมตรีที่เนลสันได้นำมาใช้ทำให้แอฟริกาใต้ก้าวเข้าสู่ยุคใหม่แห่งประชาธิปไตย เป็นที่ยกย่องอย่างสูงภายในประเทศแอฟริกาใต้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส ชาวแอฟริกันขนานนามสมาชิกชายอาวุโสของตระกูลแมนเดลาอย่างให้เกียรติ

ว่า มาดิบา แต่มักเจาะจงหมายถึงเนลสัน แมนเดลาเท่านั้น ปี พ.ศ.2534 พรรคเอเอ็นซีได้จัดการประชุมระดับชาติขึ้นเป็นครั้งแรกในแอฟริกาใต้ หลังจากได้รับประกาศยกเลิกการแบนแล้ว และเลือกให้แมนเดลาขึ้นเป็นประธานขององค์กร เพื่อนและสหายเก่าของเขาคือ โอลิเวอร์ แทมโบ ซึ่งเป็นผู้นำขบวนการภายใต้การลี้ภัยมาตลอดเวลาที่ แมนเดลาอยู่ในคุก ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นท่านประธานแห่งชาติ (National Chairperson)

บทบาทการเป็นผู้นำของแมนเดลาในการเจรจาร่วมกับประธานาธิบดีเฟรเดอริก วิลเลิม เดอ แกลร์ก เป็นที่ประจักษ์อย่างโดดเด่น ทำให้ทั้งสองได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพร่วมกันในปี พ.ศ.2536 แต่สัมพันธภาพระหว่างคนทั้งสอง ในบางคราวก็ค่อนข้างตึงเครียด โดยเฉพาะใน พ.ศ. 2534 ซึ่งเขาเอ่ยถึงเดอ แกลร์ก อย่างดุเดือดว่า เป็นหัวโจกของ “รัฐบาลเสียงข้างน้อย ไม่มีความน่าเชื่อถือ และนอกกฎหมาย” การเจรจาแตกหักนี้ เกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์สังหารหมู่ที่บัวปาตง ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2535 แมนเดลานำพรรคเอเอ็นซีออกจากการเจรจา และกล่าวหารัฐบาลของเดอ แกลร์ก ว่าสมรู้ร่วมคิดกับการสังหารหมู่ครั้งนี้ แต่การเจรจาก็ได้หวนมาดำเนินสืบต่อหลังจากการสังหารหมู่ที่บิโช ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2535 เมื่อเหตุการณ์ส่อให้เห็นว่า มีแต่เพียงการเจรจากันเท่านั้นจะหลีกเลี่ยงการประจันหน้าที่รุนแรงลงไปได้ (Mandela,Nelson, 2006, P.13)

หลังจากการลอบสังหารผู้นำพรรค เอเอ็นซี คริส ฮานิ ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2536 ก็มีภัยชนิดใหม่เกิดขึ้นที่อาจนำประเทศไปสู่ความรุนแรงอีกครั้ง แมนเดลาได้กล่าวอ้อนวอนขอให้ประเทศอยู่ในความสงบ ในสุนทรพจน์คราวนั้น เรียกกันว่า เป็นสุนทรพจน์ของประธานาธิบดี แม้ว่าเวลานั้นเขาจะยังไม่ได้ขึ้นเป็นประธานาธิบดีของประเทศ

คืนนี้ ข้าพเจ้าขอกล่าวแก่ชาวแอฟริกาใต้ทุก ๆ คน ทั้งผิวดำหรือผิวขาว จากส่วนลึกแห่งจิตใจของข้าพเจ้าโดยแท้ ชายผิวขาวคนหนึ่งที่เต็มไปด้วยอคติและความเกลียดชัง ได้มาถึงประเทศของเราและทำสิ่งที่เลวร้ายเหลือทนต่อประเทศของเรา ทำให้เรากำลังอยู่บนขอบอันหมิ่นเหม่ของหายนะ หญิงผิวขาวคนหนึ่งผู้มีกำเนิดเป็นชาวแอฟริกัน ได้เสี่ยงชีวิตของเธอ เพื่อให้เราได้ตระหนักถึงการลอบสังหารนี้ และนำมาซึ่งความยุติธรรม ฆาตกรเลือดเย็นผู้สังหารคริส ฮานิ ได้ส่งคลื่นแห่งความอกสั่นขวัญหายแผ่ออกไปทั่วทั้งประเทศและทั่วโลก... บัดนี้เป็นเวลาที่ชาวแอฟริกันทุกคนจะต้องยืนขึ้นอย่างพร้อมเพรียง เพื่อต่อต้านผู้ที่หมายจะทำลายในสิ่งที่คริส ฮานิ ได้สละชีวิตอุทิศให้ นั่นคือเสรีภาพของพวกเราทุกคน

เนลสัน แมนเดลา เสียชีวิตเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2556 ที่บ้านของเขาในโจฮันเนสเบิร์ก หลังจากเจ็บป่วยมาเป็นเวลานาน เขาได้รับรางวัลต่าง ๆ มากกว่า 250 รางวัล ตลอดช่วงเวลา 4 ทศวรรษ รางวัลที่สำคัญที่สุดคือ รางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ ประจำปี พ.ศ.2536 (Mandela,Nelson, 2006, P.13)

3. มหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi)

มหาตมะ คานธี มหาบุรุษที่ยิ่งใหญ่ของประเทศอินเดีย บุคคลทั่วไปใช้เรียก บุรุษตัวอย่างแห่งสันติภาพ ซึ่งมีชื่อจริงว่า โมหันทาส กรัมจันท์ มหาตมะ”แปลว่า ผู้มีจิตวิญญาณอันสูงส่ง คานธีเกิดที่เมืองปอร์บัณฑร รัฐคุชราต ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย เมื่อวันที่ 2 ต.ค. 1869 ในตระกูลชนชั้นสูง บิดาเป็นมุขมนตรีรัฐคุชราต ส่วนมารดาเป็นผู้เคร่งครัดในศาสนา ได้ปลูกฝังแนวคิดหลักจริยธรรมฮินดู การบริโภคมังสวิรัติ ความอดทนอดกลั้นต่อความแตกต่างทางศาสนา การใช้ชีวิต

อย่างเรียบง่าย และการไม่ใช้ความรุนแรง คานธี จบวิชากฎหมายจากประเทศอังกฤษ และกลับมาทำงานที่อินเดียระยะหนึ่ง จากนั้นในปี ค.ศ.1893 เดินทางไปทำงานเป็นนักกฎหมายที่ประเทศอาฟริกาใต้อยู่นานถึง 21 ปี คานธีได้รับประสบการณ์ การถูกกดขี่ของชาวอังกฤษที่มีต่อชาวอินเดีย ที่อยู่ในแอฟริกา และการเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม เช่นการเก็บภาษีเพิ่มกับชาวอินเดีย จึงได้จัดตั้งองค์กรอินเดียนคองเกรส เพื่อต่อสู้กับการแบ่งแยกเชื้อชาติและการถูกกดขี่ และได้พัฒนาแนวคิดเรื่องการประท้วงเดินขบวนต่อต้านความไม่เป็นธรรม (มหาตมะ คานธี 150 ปี แห่งชาตกาล กับ 7 ช่วงเวลาสำคัญในชีวิตมหาบุรุษแห่งอินเดีย, ออนไลน์)

เมื่อคานธีเดินทางกลับมาอยู่อินเดีย ได้เริ่มเคลื่อนไหวเรียกร้องเอกราชให้อินเดีย พ้นจากอาณานิคมของอังกฤษ โดยให้ประชาชนทุกชั้น วรรณะ ออออกมาประท้วงโดยสันติ หยุดให้ความร่วมมือ และงดใช้สินค้าของอังกฤษ ทำให้คานธีถูกจับ ลงโทษจำคุก 2 ปี และอังกฤษได้ออกกฎหมายห้ามการปลุกระดมมวลชน ในปี ค.ศ.1870 ซึ่ง คานธีชี้ว่าเป็นกฎหมายกดขี่เสรีภาพของประชาชน และทำการเคลื่อนไหวต่อสู้ เพื่อความเท่าเทียมของกลุ่มคนจัณฑาล และความเป็นเอกราชของอินเดีย เรียกร้องให้มวลชนออกมาเคลื่อนไหว และแสดงอารยะขัดขืนอย่างต่อเนื่อง ทำให้ทางการอังกฤษต้องยอมเจรจาด้วย เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 จบ ส่งผลให้จักรวรรดิอังกฤษอ่อนแอลง และเป้าหมายสำคัญของคานธีก็กลายเป็นความจริงคือ ในปี ค.ศ.1947 อินเดียได้รับเอกราชจากอังกฤษ แต่ความหวังของคานธีที่จะให้ชาวฮินดูและชาวมุสลิมอยู่ร่วมกันไม่สำเร็จลงได้ เมื่อประเทศถูกแบ่งแยกออกเป็น 2 ส่วน คือ อินเดียและปากีสถาน การแบ่งแยกประเทศนำไปสู่ความรุนแรงยิ่งขึ้น คานธีพยายามอย่างยิ่งยวดที่จะช่วยปกป้องชาวมุสลิมกลุ่มที่เลือกจะปักหลักอยู่ในอินเดีย เขาเริ่ม การอดอาหารประท้วงเพื่อสิทธิของชาวมุสลิม หลังอินเดียได้รับเอกราชไม่ถึง 6 เดือน คานธีเดินทางไปร่วมกิจกรรมทางศาสนาในเมือง ได้ถูกชาวฮินดูที่มีแนวคิดสุดโต่งยิงเสียชีวิต เพราะความโกรธแค้นที่คานธีมีแนวคิดเป็นมิตรกับชาวมุสลิมและปากีสถาน การจากไปของคานธีสร้างความอาลัยให้คนทั่วโลก เพราะเขาคือสัญลักษณ์แห่งสันติภาพ ผู้ที่ความฝันในการทำให้อินเดียเป็นประเทศที่ไม่มี การแบ่งแยกทางศาสนา วรรณะ และชนชั้นไม่เคยกลายเป็นจริง

มหาตมะ คานธี นักรณรงค์เคลื่อนไหวทางการเมืองผู้ชาญฉลาด ได้นำการต่อสู้เรียกร้องเอกราชให้อินเดีย ต่อสู้เพื่อสิทธิของผู้ยากไร้ทั้งหลายด้วยหลักอหิงสา อารยะขัดขืน การอดอาหารประท้วง และการไม่ให้ความร่วมมือต่อกิจการของผู้กดขี่ ด้วยพฤติกรรมที่ปราศจากความรุนแรง (มหาตมะ คานธี : 150 ปี แห่งชาตกาล กับ 7 ช่วงเวลาสำคัญในชีวิตมหาบุรุษแห่งอินเดีย, ออนไลน์)

4. ทะไลลามะ องค์ที่ 14 เทนซิน เกียตโซ

ทะไลลามะ เทนซิน เกียตโซ ประเทศทิเบตและประเทศอินเดีย รางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ ปี 2532 เป็นทะไลลามะองค์ที่ 14 พระองค์ปัจจุบัน พระองค์เป็นพระสังฆราชของทิเบต เกิดที่เมืองตักเซอร์ ทิเบต ได้รับเลือกเป็นตุลกูของทะไลลามะที่ 13 ในปี ค.ศ.1937 แล้วดำรงตำแหน่ง ทะไลลามะที่ 14 อย่างเป็นทางการในปี ค.ศ.1939 พิธีอภิเษกจัดขึ้นเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1940

พระองค์ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพเมื่อปี พ.ศ.2532 (ค.ศ.1989) สำหรับการต่อต้านของการใช้ความรุนแรงอย่างมั่นคงเกี่ยวกับการดิ้นรนต่อสู้เพื่อเสรีภาพของประชาชนและเป็นผู้นำจิตวิญญาณและผู้นำสูงสุดของชาวทิเบต ถึงแม้ว่ารัฐบาลจีนจะไม่ยินยอมก็ตาม พระองค์ทรงเป็นประมุขแห่งพุทธศาสนาแบบทิเบตนิกายเกลุก (ทะไลลามะที่ 14, วิกิพีเดีย, ออนไลน์)

ทะไล ภาษามองโกล แปลว่า ทะเลใหญ่ หรือมหาสมุทร ลามะ ภาษาธิเบต หมายถึง ผู้มีความรู้ ทะไล ลามะ จึง หมายถึง มหาสมุทรแห่งปัญญา เด็กชายลาโม ดอนดุบ กำเนิดที่หมู่บ้านตักเซอร์ (Taktser) ตำบล อัมโด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของทิเบต ถูกค้นพบด้วยวิธีตามประเพณีของทิเบต เมื่ออายุ 2 ปี ว่าเป็นองค์ ทะไลลามะองค์ที่ 13 กลับชาติมาเกิด เมื่อบรรพชาเป็นสามเณร จึงเปลี่ยนพระนามตามประเพณี เป็น จัมเพล เยเช และต่อมาก็ใส่ชื่ออื่น ๆ ด้วย จึงมีพระนามเต็มว่า จัมเฟล นาวัง ลบซัง เยเช เทนซิน เกียตโซ เริ่มการศึกษา เมื่อชนม์มายุได้ 6 พรรษา ทรงสอบมหาวิทยาลัยเมื่อทรงพรรษาได้ 24 และเมื่ออายุได้ 25 พรรษา ทรงจบปริญญาเอกทางปรัชญาของทิเบต ชื่อ เกเช ลารามปา (Geshe Lharampa Degree) ทรงได้รับตำแหน่งและอำนาจทางการเมืองอย่างสมบูรณ์ เป็นผู้นำประมุขของชาติ เดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1950

หลังจากที่กองทหารจีนได้บุกเข้าโจมตีทิเบต พระองค์ได้เดินทางไปปักกิ่งในปี พ.ศ. 2497 เพื่อเจรจาสันติภาพ กับเหมา เจ๋อ ตุง และผู้นำอื่น ๆ ของประเทศจีน เช่น โจว เอินไหล และ เติ้ง เสี่ยว ผิง 2 ปี ถัดมาได้เดินทางไปอินเดียเพื่อเข้าร่วมงานฉลอง 2500 ปี พุทธชยันตี และได้ปรึกษากับนายกรัฐมนตรีเนรู ถึงสถานการณ์ทิเบตที่เลวร้ายลง เดือนมีนาคม พ.ศ.2502 เกิดการประท้วง ครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ทิเบตที่ลาซา เมืองหลวง ผู้ประท้วงชาวทิเบตจำนวนมาก ถูกทหารจีนจับกุมและสังหาร องค์ทะไลลามะ ขณะนั้นพระชนมายุ 19 พรรษา ได้ลี้ภัยไปประเทศอินเดีย โดยมีชาวทิเบต ประมาณ 80,000 คนติดตามไปด้วย พระองค์ได้พำนักอาศัย และตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นอยู่ที่เมืองธรรมศาลา (Dharamsala) แคว้นหิมาจัลประเทศ ตอนเหนือของอินเดีย และมีหน่วยงานในต่างประเทศ เช่น ที่ปารีส เจนีวา ลอนดอน บูดาเปสท์

มหาวิทยาลัย และสถาบันในประเทศตะวันตกจำนวนมาก ได้ทูลถวายรางวัลสันติภาพ และถวายปริญญาบัตรแด่พระองค์ คณะกรรมการรางวัลโนเบล ประเทศนอรเวย์ ได้มอบ รางวัลโนเบลสาขาสันติภาพแด่พระองค์ ใน ปี ค.ศ.1989 (พ.ศ.2532) ด้วยเหตุผลว่า คณะกรรมการ ต้องการเน้นความเป็นจริงที่องค์ทะไลลามะ ได้พยายามต่อสู้อย่างต่อเนื่อง และอย่างสันติเพื่อปลดปล่อยทิเบต ทรงเสนอหนทางแก้ไขปัญหา โดยเน้นเรื่องความอดทน และการเคารพซึ่งกันและกัน เพื่อคุ้มครองมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประชาชนทิเบต พระองค์ตรัสเสมอว่า ข้าพเจ้าเป็นเพียงพระสงฆ์ธรรมดา ไม่มีอะไรมากกว่านี้ และน้อยกว่านี้

พระองค์ทรงปฏิบัติตนในฐานะเป็นพระสงฆ์ พำนักอาศัย ในกระท่อมในธรรมศาลา ทรงดำเนินชีวิต อย่างเรียบง่าย ดังที่พระองค์ ได้ตรัสเล่าไว้ว่า ปกติอาตมาตื่นนอนตีสี่ พอลุกขึ้นมาก็สวดมนต์ภาษาธิเบต อุทิศส่วนกุศลที่ได้ทำ ได้พูด ได้คิดของทั้งวัน เป็นการแผ่ส่วนบุญ เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น อาตมาก็เหมือนพระทุกรูปคืออยู่กับความจน ไม่มีสมบัติส่วนตัว ในห้องนอนมีแต่เตียง เวลาลุกขึ้น สิ่งแรกที่ได้เห็น คือ พระพักตร์ของพระพุทธเจ้าจากพระพุทธรูป เวลาตื่นขึ้นมานั้น หนาวเย็นนัก จึงต้องออกกำลังกายและรีบอาบน้ำ แต่งตัวอย่างรวดเร็ว อาตมานุ่งจีวรสีแดงเข้ม ดุจพระองค์อื่น ๆ ผ้าหยาบ ๆ มีปะชุน หากเป็นผ้าผืนเดียว ก็จะเอาไปขายหรือแลกเปลี่ยนกับอะไรได้ การนุ่งห่มผ้าอย่างนี้เอาไปขายไม่ได้ เป็นการยืนหยัดในปรัชญาของเรา สอนให้ไม่ติดยึดในสิ่งของต่าง ๆ ทางโลก อาตมาภาวนาจนถึงตีห้าครึ่ง จากนั้นก็ทำพุทธบูชา กราบแบบอัษฎางคประดิษฐ์ (กราบโดยให้อวัยวะ 8 ส่วนสัมผัสพื้น นอนคว่ำหน้าราบกับพื้น) และปลงอาบัติ เพื่อสำรวจตรวจดูความผิดของเราที่แล้ว ๆ มา เพื่อแถลงให้สงฆ์ทราบ แล้วสวดมนต์ให้พร เพื่อความสวัสดีของสรรพสัตว์ พอสว่างอากาศดี

อาตมาจะลงสวน เวลาเช่นนี้นับว่าวิเศษมากสำหรับอาตมา อาตมาจะมองดูฟ้าที่กระจ่าง มองเห็นดวงดาวมากมาย ทำให้เกิดความรู้สึกพิเศษว่า เราแทบไม่มีความสำคัญอันใดเลยในจักรวาล ทำให้ชาวพุทธตระหนักในความไม่เที่ยงแท้ นับว่าเหมาะแก่การพักผ่อน บางครั้งอาตมาไม่คิดเลย อาตมามีความสุขกับยามรุ่งอรุณและเสียงนกร้อง

จากนั้นพระจะนำอาหารเช้ามาถวาย ขณะฉันเช้า อาตมาจะฟังวิทยุ บีบีซี ราว ๆ ย่ำรุ่ง อาตมาจะย้ายไปยังอีกห้องหนึ่งเพื่อภาวนาจน 09.00 น. การภาวนานี้เป็นพุทธวิธีที่ช่วยตั้งกระแสจิตไปในทางที่สุจริต หรือสัมมาทิฏฐิ เพราะให้เกิดความกรุณา การให้อภัย และความมีใจกว้าง อาตมาภาวนาราว ๆ วันละ 6-7 ครั้ง เก้าโมงจนเที่ยง อาตมาศึกษาพระธรรมจากคัมภีร์ พุทธศาสนานั้นลึกซึ้งมาก แม้อาตมาจะได้ศึกษามาจนตลอดชีวิต ก็ยังต้องศึกษาอีกมาก อาตมาพยายามอ่านหนังสือของผู้รู้ฝรั่งด้วย อาตมาอยากเรียนรู้ปรัชญาตะวันตกและวิทยาศาสตร์ของฝรั่ง โดยเฉพาะนิวเคลียร์ฟิสิกส์ ดาราศาสตร์ ประสาท-ชีววิทยา บางครั้ง อาตมาก็ทำงานด้านเครื่องยนต์กลไก เช่น เปลี่ยนแบตเตอรี่ สำหรับวิทยุ หรือแก้เครื่อง เวลาเที่ยงครึ่ง อาตมาฉันอาหาร ซึ่งมีเนื้อด้วย แม้อาตมาจะชอบอาหารมังสวิรัติก็ตาม พระย่อมฉันเท่าที่เขาถวายมา บ่ายเป็นงานราชการ พบปะกับพวกรัฐมนตรีที่ลี้ภัยออกมาด้วยกัน และตัวแทนจากรัฐบาลของธิเบต นอกจากนี้ ก็ยังมีคนมาขอพบเสมอ ส่วนมากมาจากทิเบต และไม่ได้รับอนุญาตจากจีนคอมมิวนิสต์ คนกล้าพวกนี้ หนีออกมาจากช่องแคบแถบเชิงเขาหิมาลัยกว่า 17,000 คนแล้ว เวลาย่ำค่ำ อาตมาฉันน้ำชา ตอน 1 ทุ่ม เป็นเวลาดูโทรทัศน์ อาตมาชอบดูรายการบีบีซี ที่ว่าด้วยอารยธรรมตะวันตกและรายการต่าง ๆ แล้วก็ถึงเวลาที่กำหนด เป็นเวลาภาวนาและบูชาพระ อาตมาหลับง่าย ๆ ตอน 2 ทุ่มครึ่ง หรือ 3 ทุ่ม แต่ถ้ามีพระจันทร์ อาตมาจะนึกถึงว่า มีพระจันทร์มองลงมายังประชากรของอาตมาที่ถูกขังดังติดคุกอยู่ในธิเบต แม้อาตมาจะเป็นผู้ลี้ภัย แต่ก็เสรีภาพในการพูดเพื่อประชากรของอาตมา ทุกวันอาตมาสวดอ้อนวอนต่อพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ผู้เป็นองค์พิทักษ์ของธิเบต ขอให้ทรงปกปักรักษาพวกเขา ทุกชั่วโมงที่กินอยู่ อาตมานึกเสมอถึงความทุกข์ยากของประชากรของอาตมาซึ่งถูกเขากางกั้นเอาไว้ ปัจจุบัน(พ.ศ.2566) พระองค์มีพระชนมายุได้ 88 พรรษา (พระมหาวิเชียร วชิรปัญโญ, 2566)

5. ติช นัท ฮันห์

ติช นัท ฮันห์ นามเดิมคือ เหงวียน ซวน เป๋า (Nguyen Xuan Bao) เกิดที่จังหวัดกวางสีตอนกลางของเวียดนาม เมื่อ 11 ต.ค.1926 (หรือ พ.ศ.2469) จากนั้นได้บรรพชาเป็นสามเณรขณะมีอายุ 16 ปี

นอกจากนี้ยังเป็นนักเขียนและกวีผู้มากความสามารถ โดยเขียนหนังสือกว่า 100 เล่ม และได้รับการแปลเป็นภาษาต่าง ๆ กว่า 40 ภาษา มียอดขายกว่า 5 ล้านเล่มเฉพาะในสหรัฐฯ เพียงประเทศเดียว สำหรับหนังสือขายดี อาทิ ปาฏิหาริย์แห่งการมีสติ (The Miracle of Mindfulness), สันติภาพทุกย่างก้าว (Peace is Every Step), ความโกรธ ปัญญาดับเปลวไฟแห่งโทสะ (Anger) และคำสอนว่าด้วยรัก (Teachings on Love) พระมหาเถระนิกายเซนรายนี้ได้รับการยกย่องให้เป็น บิดาแห่งการมีสติตื่นรู้ (the father of mindfulness) เป็นผู้ปฏิวัติวงการเจริญสติ เป็นพระอาจารย์ผู้สอนการฝึกสมาธิภาวนา และพัฒนาวิธีการเจริญสติร่วมกับหลักการทางจิตวิทยาคลินิกกระแสหลัก เพื่อรักษาโรคซึมเศร้า โรควิตกกังวล และโรคเครียด

ติช นัท ฮันห์ ยังมีอิทธิพลต่อผู้นำในแวดวงต่าง ๆ ทั้งวงการการเมือง ธุรกิจ กระบวนการยุติธรรม และวงการสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังได้รับเชิญให้กล่าวปาฐกถาธรรมที่รัฐสภาของสหรัฐฯ อังกฤษ อินเดีย และไอร์แลนด์เหนือ มาร์ค เบนีออฟ มหาเศรษฐีด้านเทคโนโลยี, จิม คิม อดีตประธานธนาคารโลก และคริสเตียนา ฟิเกเรส ผู้บุกเบิกความตกลงปารีสว่าด้วยความเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ระบุตรงกันว่า คำสอนของติช นัท ฮันห์ ส่งมอบพลังและแรงบันดาลใจให้แก่พวกเขา สารคดี "ก้าวเดินกับฉัน" (Walk With Me) ซึ่งเกี่ยวกับชีวิตของ ติช นัท ฮันห์ บรรยายเสียงโดย เบเนดิคท์ คัมเบอร์แบทช์ นักแสดงชาวอังกฤษ เข้าฉายในโรงภาพยนตร์เมื่อปี ค.ศ.2017 และได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายไปทั่วยุโรป (BBC, ติช นัท ฮันห์ บิดาแห่งการมีสติตื่นรู้, ออนไลน์)

ภิกษุชาวเวียดนามรายนี้กลายเป็นที่สนใจในระดับสากลเมื่อปี ค.ศ.1966 ขณะเดินทางไปยังประเทศตะวันตกเพื่อรณรงค์ด้วยสันติวิธีให้ยุติสงครามเวียดนาม ทั้งนี้ในระหว่างอยู่ที่ประเทศสหรัฐฯ ติช นัท ฮันห์ มีโอกาสพบบุคคลสำคัญหลายคน หนึ่งในนั้นคือ ดร. มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ ซึ่งสนับสนุนการเคลื่อนไหวของ ติช นัท ฮันห์ และเป็นผู้ผู้เสนอชื่อของภิกษุชาวเวียดนามเข้าชิงรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ ในฐานะผู้เผยแพร่สันติภาพและอหิงสา ในปีต่อมา อย่างไรก็ตามรัฐบาลเวียดนามได้เนรเทศนักบวชรายนี้ ทำให้ ติช นัท ฮันห์ ต้องลี้ภัยสงครามเวียดนามไปใช้ชีวิตในต่างแดนนานถึง 39 ปี ก่อนมีโอกาสกลับบ้านเกิดในปี ค.ศ.2018 และใช้ชีวิตในช่วงบั้นปลายที่วัดของตนเอง

การเผยแพร่และถ่ายทอดธรรมตามแนวทางของ ติช นัท ฮันห์ ยังดำเนินต่อไปโดยชุมชนหมู่บ้านพลัมนานาชาติ เครือข่ายรากหญ้าระดับโลกที่พระอาจารย์เซนผู้นี้ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1982 ประกอบด้วย กลุ่มเจริญสติท้องถิ่นกว่า 1,000 กลุ่ม, ศูนย์ฝึกสมาธิหลาย 10 ศูนย์ และวัด 10 แห่งซึ่งกระจายอยู่ในสหรัฐฯ ยุโรป และเอเชีย

ศูนย์ปฏิบัติธรรมของ ติช นัท ฮันห์ ซึ่งเป็นแหล่งพำนักของนักบวชและแม่ชีกว่า 700 รูป/คน เป็นนิกายของพุทธศาสนาที่เติบโตอย่างรวดเร็วที่สุดในโลกตะวันตก ในแต่ละปีมีผู้คนหลายหมื่นคนเดินทางไปปฏิบัติธรรม ทั้งนักบวชและฆราวาสต่างนำคำสอนด้านการเจริญสติ การสร้างสันติภาพและการพูดคุยด้วยความเห็นอกเห็นใจ ไปใช้ในโรงเรียน สถานที่ทำงาน การทำธุรกิจ รวมถึงภายในเรือนจำ

สำหรับผลงานหนังสือเล่มสุดท้ายของ ติช นัท ฮันห์ คือ เซน กับศิลปะแห่งการกอบกู้โลก (Zen and the Art of Saving the Planet) ได้รับการตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ฮาร์เปอร์คอลลินส์ เมื่อ ต.ค. 2021

ติช นัท ฮันห์ หนึ่งในผู้นำทางจิตวิญญาณที่ทรงอิทธิพลที่สุดของโลก และผู้บุกเบิกการฝึกสมาธิภาวนาสมัยใหม่ มรณภาพเมื่อเวลา 00.00 น. ของวันที่ 22 ม.ค.2022 สิริอายุ 95 ปี

(BBC, ติช นัท ฮันห์ บิดาแห่งการมีสติตื่นรู้, ออนไลน์)

ติช นัท ฮันห์ ท่านมีแนวคิดว่า สังคมโลกดำรงอยู่ด้วยสันติภาพ ฉะนั้นกว่า 30 ปีก่อน ขณะที่เวียดนามกำลังคุกรุ่นด้วยไฟสงคราม มีผู้ตั้งคำถามกับท่าน ติช นัท ฮันห์ ว่า ระหว่างพุทธศาสนากับสันติภาพ หากเลือกได้ ท่านจะเลือกอะไร ท่านตอบว่า“หากคุณต้องเลือกระหว่างพุทธศาสนากับสันติภาพ คุณต้องเลือกสันติภาพ เพราะหากคุณเลือกพุทธศาสนา แล้วละทิ้งสันติภาพ พุทธศาสนาย่อมรับไม่ได้ ยิ่งกว่านั้น พุทธศาสนามิใช่วัดหรือองค์กร พุทธศาสนาอยู่ในใจคุณ ถึงแม้คุณไม่มีวัดหรือพระสงฆ์ คุณก็ยังเป็นชาวพุทธในหัวใจและในชีวิตได้ ติช นัท ฮันห์ ยังคงเชื่อมั่นว่า สงครามคือ

ความเลวร้ายที่เป็นเหตุปัจจัยแห่งการทำลายทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่เพียงแต่การสูญเสียชีวิตของผู้บริสุทธิ์ หากยังผลักดันให้ผู้คนแสดง ด้านมืดที่สุดของจิตใจ หันมากระทำย่ำยีต่อกันอย่างไร้ความเมตตา ละทิ้งคุณธรรม จริยธรรมอย่างสิ้นเชิง นั่นหมายถึงความล่มสลายของมนุษยชาติในที่สุด ท่านเชื่อว่าพุทธศาสนามีขึ้นเพื่อสันติสุขแห่งมวลมนุษย์ หากต้องเลือกระหว่างสันติภาพกับพุทธศาสนา ชาวพุทธสมควรเลือกสันติภาพ การสนับสนุนสงครามแม้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการคงอยู่ของศาสนา ย่อมมิใช่หนทางของพุทธศาสนาที่ปฏิเสธการ เบียดเบียนและเข่นฆ่าในทุกกรณี (นันท์ธนัตถ์ จิตประภัสสร, 2550, ออนไลน์)

แนวคิดคำสอนของท่านติช นัท ฮันห์ เรื่องสันติภาพ ความสงบสุข สอดคล้องกับคำกล่าวของพระไพศาล วิสาโล ที่กล่าวถึงท่านติช นัท ฮันห์ ไว้ว่า คำสอนของท่านนำความสงบเย็นและหว่านความรักลงไปในจิตใจของผู้คนนับล้าน แต่น้อยคนจะตระหนักว่า ความสงบเย็นและความรักที่ออกมาจากหัวใจของท่านนั้น มิได้ก่อเกิดจากการนั่งภาวนาในป่าอันสงบสงัดเท่านั้น หากยังกลั่นออกมาจากความทุกข์ยากแสนสาหัสท่ามกลางเพลิงสงครามอันยาวนาน สงครามเวียดนามได้สังหารญาติมิตรศิษย์ และเพื่อนร่วมชาติของท่านเป็นจำนวนมาก แต่กลับทำให้ท่านมั่นคงยิ่งขึ้นในเมตตากรุณา แม้กระทั่งกับผู้ปลิดชีวิตบุคคลที่ท่านรัก ท่ามกลางการตอบโต้ด้วยความอาฆาตพยาบาท ท่านเรียกร้องการให้อภัย ขณะเดียวกันก็อุทิศตนเพื่อนำสันติภาพกลับคืนมา ท่านเคยกล่าวถึงประเทศเวียดนามของท่านว่าเปรียบเสมือนดอกบัวกลางทะเลเพลิง ชีวิตของท่านจะว่าไปแล้วไม่ได้ผิดไปจากอุปมาดังกล่าวเลย (นันท์ธนัตถ์ จิตประภัสสร, 2550, ออนไลน์)

บุคคลผู้ที่ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพและเป็นบุคคลสำคัญของโลกสาขาสันติภาพ ทุกท่านที่ได้นำเสนอมาข้างต้นนั้น แต่ละท่านล้วนมีคุณูปกรณ์สำคัญต่อสังคมโลกในด้านสันติภาพ มีการส่งเสริมการมีสันติภาพให้เกิดขึ้นทั่วโลก ผลงานของท่านเหล่านี้ ทำให้บ้านเมืองพัฒนามากขึ้น ลดความขัดแย้งมากขึ้น มีการตระหนักถึงความมีสันติภาพมากขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตและคุณภาพของประชาชนในสังคมโลกไปในทางที่ดีขึ้น ส่งผลดีงามต่อสังคมสันติสุขอย่างมหาศาลต่อประเทศและโลก แม้ว่าบางท่านจำต้องแลกด้วยชีวิตของท่านเอง ก็ยินยอมพลีให้ โดยไม่มีความเสียดาย หรือหวงแหนอาลัยชีวิตอันเป็นที่รักยิ่งของตน เพื่อให้เกิดสันติภาพขึ้นในสังคม บ้านเมือง และประเทศอันเป็นที่รักยิ่งกว่าชีวิต

การสร้างสันติภาพของบุคคลตัวอย่างที่กล่าวมาทั้งหมด แต่ละท่านใช้วิธีการพูด อธิบายปาฐกถาเกี่ยวกับเรื่องสันติภาพให้คนทั่วไปได้เข้าใจ และตระหนักรู้ รวมทั้งได้แสดงพฤติกรรมในการต่อต้านการละเมิดสิทธิมนุษยชน และการแสดงอริยะขัดขืน คือต่อต้านโดยไม่ใช้ความรุนแรง ไม่มีการทะเลาะเบาะแว้งอย่างที่เกิดขึ้นแบบทั่วไป นับว่าเป็นการสลายความขัดแย้ง หรือการทะเลาะวิวาทกันภายนอกที่ใช้เหตุผล อดกลั้น ไม่ให้ใช้กำลังกระทำรุนแรง ซึ่งหากว่าความขัดแย้ง หรือการทะเลาะวิวาทดังกล่าวของผู้ที่ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพทุกท่านข้างต้นนั้นจะสงบลงได้ ก็ยังเป็นเพียงสันติภายนอก ซึ่งเป็นสันติในระดับแค่โลกิยะนั่นเอง นับเป็นการต่อสู้ทางสังคม ด้วยวิธีการสร้างเพื่อให้เกิดสันติภาพภายนอก แต่คำสอนของ พระพุทธศาสนามีหลักการที่มุ่งเน้นให้เกิดการสร้างสันติภาพขึ้นภายในจิตใจมนุษย์ก่อนเป็นอันดับแรก พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนย้ำว่า สันติภาพที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ จัดเป็นสันติภาพที่ยั่งยืนกว่าสันติภาพภายนอกทั้งปวง

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสันติวิถีสากลดังกล่าวข้างต้นนั้น ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

สันติวิถี หรือ สันติภาพ หมายถึง ภาวะแห่งความสงบ ซึ่งมีความหมายในระดับต่างๆกัน ถ้ามุ่งถึงความสงบสุขในระดับปัจเจก หรือระดับครอบครัว เป็นความหมายที่แคบ แต่ถ้ามุ่งถึงความสงบสุขในระดับสังคม ระดับประเทศ หรือระดับโลก ครอบคลุมถึงสันติภาพ 9 ระดับ ในการประชุมวิชาการโลก (World Conference) คือ สันติภาพภายในบุคคล (Intrapersonal peace) คือสภาพที่ไม่มีความขัดแย้งในตัวบุคคล เป็นผู้ที่มีจิตใจสงบสุข (peace of mind) สันติภาพระหว่างบุคคล (Interpersonal peace) คือสภาพที่ไม่มีขัดแย้งระหว่างบุคคล สันติภาพภายในหมู่คณะ (Intrapergroup peace) คือสภาพที่ไม่มีขัดแย้งในหมู่คณะ สันติภาพระหว่างหมู่คณะ (Interpergroup peace) คือสภาพที่ไม่มีขัดแย้งระหว่างหมู่คณะ สันติภาพในเผ่าพันธุ์ (Intraracial peace) คือสภาพที่ไม่มีความขัดแย้งภายในแต่ละเผ่าพันธุ์ สันติภาพระหว่างเผ่าพันธุ์ (Interracial peace) คือสภาพที่ไม่มีความขัดแย้งระหว่างเผ่าพันธุ์ สันติภาพภายในประเทศ(Intranational peace) คือสภาพที่ไม่มีขัดแย้งภายในประเทศ สันติภาพระหว่างประเทศ (International peace) คือสภาพที่ไม่มีขัดแย้งระหว่างประเทศ สันติภาพของโลก (World peace) คือ สภาพของโลกทั้งโลกที่เป็นปกติสุข ปราศจากสงครามความขัดแย้ง และมีความยุติธรรม

ทั้งนี้แนวคิดทฤษฎีเรื่องสันติหรือสันติภาพในระดับสากลนั้น มีความแตกต่างกันไปตามทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยมของแต่บุคคลแต่ละพื้นที่ เช่น ทฤษฎีสันติภาพของโจฮัน กัลป์ตุง (Johan Galtung**)** มองว่ามนุษย์จะอยู่ในสภาวะที่ต้องเผชิญกับความรุนแรง ซึ่งความต้องการขั้นพื้นฐานดังกล่าว ได้แก่1) การดำรงชีวิต (Survival) 2) การมีความเป็นอยู่ที่ดี (Welfare) 3) การมีเสรีภาพ (Freedom) 4) การมีเอกลักษณ์และความรู้สึกที่มีความหมายในชีวิต (Identity) ความต้องการพื้นฐานทั้ง 4 ประการนี้ เป็นตัววัดค่าความรุนแรงที่เกิดขึ้น มี 2 ลักษณะ คือ ความรุนแรงทางตรง เช่น การถูกทำร้ายร่างกาย ถูกวิ่งราวทรัพย์ และความรุนแรงทางโครงสร้าง เช่น การที่เด็กจำนวนมากต้องเสียชีวิตเพราะขาดอาหาร ในขณะที่คนจำนวนมากมีอาหารรับประทานอย่างเหลือเฟือ ผลของความรุนแรงนอกจากจะเป็นผลทางร่างกายหรือทางวัตถุแล้ว ยังส่งผลทางจิตใจอีกด้วย จากความคิดข้างต้น นำมาสู่การเสนอการแก้ไขปัญหาความรุนแรงของสังคมมนุษย์ โดยศึกษาเปรียบเทียบหลักการของศาสนาต่าง ๆ ใช้ค่าความเป็นไปได้ที่จะนำไปสู่สันติภาพ

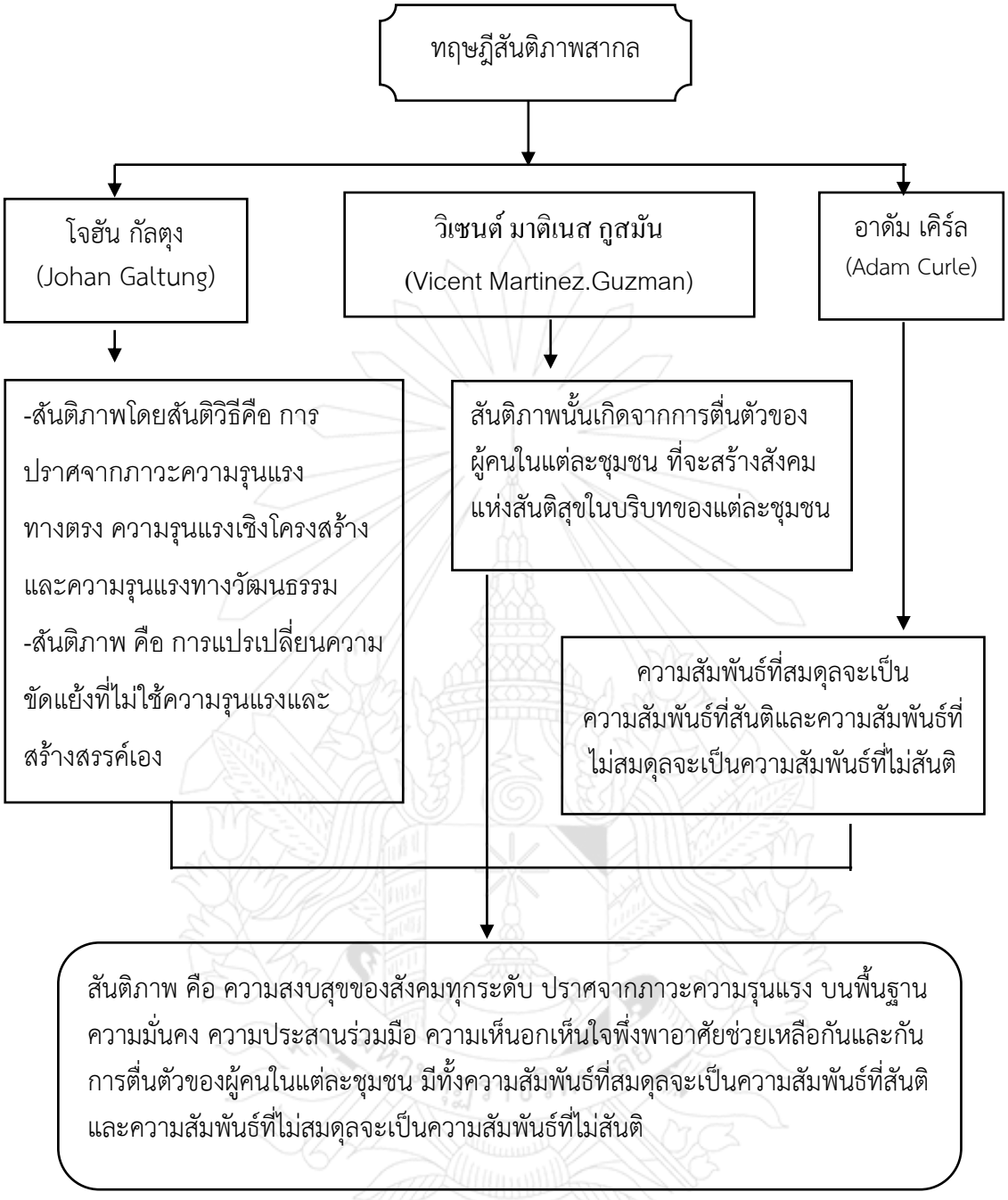
ส่วนทฤษฎีสันติภาพของวิเซนต์ มาติเนส กูสมัน (Vicent Martinez Guzman) มองว่า สันติภาพเกิดจากการตื่นตัวของผู้คนในแต่ละชุมชนที่จะสร้างสังคมแห่งสันติสุขในบริบทของแต่ละชุมชน” สันติภาพมีบริบทที่หลากหลาย รูปแบบที่สร้างขึ้นและดำรงอยู่โดยผู้คนในแต่ละกลุ่มชน เชื่อมโยงแนวคิดในแง่มุมต่าง ๆ เข้าด้วยกันและทฤษฎีสันติภาพของอาดัม เคิร์ล (Adam Curle) นั้นเป็นการนำแนวคิดทางสังคมวิทยามาใช้ โดยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และหนทางที่จะไปสู่สันติภาพ

การมองปัญหาสังคมที่ต่างๆกันแล้วเชื่อมโยงกับสันติหรือสันติภาพนั้น คนกลุ่มหนึ่ง อาจจะยอมรับได้ แต่อาจไม่เป็นที่ยอมรับของคนกลุ่มอื่นก็เป็นได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแนวทางการมองสภาพปัญหาที่เน้นความสำคัญของปัจจัยในการเกิด และการแก้ไขสันติภาพที่แตกต่างกัน ในระดับบุคคลกับระดับโครงสร้าง คนบางกลุ่มพิจารณาปัญหาสังคม และสันติภาพจากแง่มุมที่ว่า แท้จริงแล้วปัญหาในระดับ

โครงสร้างมิได้แยกจากระดับบุคคลเลย แต่ไม่ว่าจะเป็นปัญหาในระดับใด แก่นแท้ของสันติภาพก็คือความสงบสุข การมีความสุข ซึ่งเป็นสภาวะที่ผู้คนในสังคมนั้นๆสามารถใช้และดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข โดยปราศจากการเบียดเบียน การทำร้าย และการว่าร้ายกันและกันด้วยวิธีการต่างๆ นั่นเอง

บุคคลผู้ที่ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพคือ โคฟี่ อันนัน (Kofi Annan) เนลสัน แมนเดลา (Nelson Mandela) มหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi) ทะไลลามะ องค์ที่ 14 เทนซินเกียตโซและบุคคลสำคัญของโลก สาขาสันติภาพ เช่น พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตและท่านติช นัท ฮันห์ ดังที่กล่าวมานั้น แต่ละท่านล้วนมีคุณูปกรณ์สำคัญต่อสังคมโลกในด้านสันติภาพ มีการส่งเสริมการมีสันติภาพให้เกิดขึ้นทั่วโลก ผลงานของท่านเหล่านี้ ทำให้บ้านเมืองพัฒนามากขึ้น ลดความขัดแย้งมากขึ้น มีการตระหนักถึงความมีสันติภาพมากขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตและคุณภาพของประชาชนในสังคมโลกไปในทางที่ดีขึ้น ส่งผลดีงามต่อสังคมสันติสุขอย่างมหาศาลต่อประเทศและโลก แม้ว่าบางท่านจำต้องแลกด้วยชีวิตของท่านเอง ก็ยินยอมพลีให้ โดยไม่มีความเสียดาย หรือหวงแหนอาลัยชีวิตอันเป็นที่รักยิ่งของตน เพื่อให้เกิดสันติภาพขึ้นในสังคม บ้านเมือง และประเทศอันเป็นที่รักยิ่งกว่าชีวิต

การสร้างสันติภาพของบุคคลตัวอย่างที่กล่าวมาทั้งหมด แต่ละท่านใช้วิธีการพูด อธิบายปาฐกถาเกี่ยวกับเรื่องสันติภาพให้คนทั่วไปได้เข้าใจ และตระหนักรู้ รวมทั้งได้แสดงพฤติกรรมในการต่อต้านการละเมิดสิทธิมนุษยชน และการแสดงอริยะขัดขืน คือต่อต้านโดยไม่ใช้ความรุนแรง ไม่มีการทะเลาะเบาะแว้งอย่างที่เกิดขึ้นแบบทั่วไป นับว่าเป็นการสลายความขัดแย้ง หรือการทะเลาะวิวาทกันภายนอกที่ใช้เหตุผล อดกลั้น ไม่ให้ใช้กำลังกระทำรุนแรง โดยมีเป้าหมายหลักคือการมีสันติภาพอย่างยั่งยืนนั่นเอง

ภาพที่ 2.1 สรุป แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับสันติภาพสากล

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับสันติวิถีพุทธ

ผู้วิจัยจะประมวลแนวคิดซึ่งเป็นความหมายของคำว่า สันติ ตามแนวพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า สันติวิถีพุทธ จากแนวคิดต่างๆที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.1.2.1 ความหมายสันติวิถีพุทธ

คำว่า สันติวิถีพุทธ มาจากศัพท์ 3 คำคือ สันติ วิถี และพุทธ ซึ่งคำว่า สันติ ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของคำว่า “สันติ, สันติสุข” ไว้ดังนี้ สันติ น. หมายถึง ความสงบ เช่น อยู่ร่วมกันโดยสันติ. (ป.; ส.ศานฺติ) สันติสุข น.หมายถึง ความสุขอันเกิดจากความสงบ เช่น รัฐบาลบริหารประเทศเพื่อสันติสุขของประชาชน ส่วนคำว่า วิถี ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้คำจำกัดความไว้ว่า วิถี น.สาย, แนว, ถนน, ทาง, มักใช้ประกอบกับคำอื่น เช่น วิถีทาง วิถีชีวิต บาทวิถี สรุปรวมว่า แนวทางปฏิบัติ ส่วนคำว่า พุทธ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้คำจำกัดความไว้ว่า พุทธ, พุทธ-,พุทธะ (พุด, พุดทะ-) น.ผู้ตรัสรู้, ผู้ตื่นแล้ว,ผู้เบิกบานแล้ว, ใช้เฉพาะเป็นพระนามของพระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา เรียกเป็นสามัญว่า พระพุทธเจ้า รวมคำเป็น วิถีพุทธ เมื่อนำศัพท์คือ สันติ วิถี และพุทธ มาเชื่อมต่อกันก็ได้คำว่า สันติวิถีพุทธ ซึ่งหมายถึง ความสงบสุขตามแนวทางพระพุทธศาสนา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

คำว่า“สันติวิถีพุทธ”ตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้น โดยมากจะเน้นไปที่ความสงบภายในของมนุษย์ แต่ปัจจุบันมีการใช้คำว่า สันติ หรือ สันติภาพ โดยเน้นไปที่ความสงบภายนอกโดยเฉพาะของสังคมโดยทั่วไป แต่สันติหรือสันติภาพในทางพระพุทธศาสนานั้น จะเน้นไปที่ความสงบสุขภายใน มากกว่าภายนอก สันติวิถีพุทธ ในความหมาย คือ นิพพาน และความสงบ ดังนี้

1) สันติ มีความหมายว่า นิพพาน ปรากฏในประโยคพระบาลีที่ว่า นตฺถิ สนฺติ ปรมำ สุขำ แปลว่า สุขอื่น ยิ่งกว่าสันติ ไม่มี (ขุ.ธ.(บาลี) 25/202/52.) ซึ่งสอดคล้องกับประโยคพระบาลีที่ว่า นิพฺพานำ ปรมำ สุขำ แปลว่า นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง (ขุ.ธ. (บาลี) 25/204/53) มีความหมายเชื่อมโยงกันระหว่าง สันติ กับ นิพพาน ปรากฏอยู่ในประโยคพระบาลีที่ว่า อเนฺญโช สนฺติมารพฺภ ยำ กาลมกรี มุนี แปลว่า พระมุนีผู้ไม่หวั่นไหว ทรงมุ่งสันติ ปรินิพพานแล้ว (ที.ม. (บาลี) 10/222/137.) ประโยคพระบาลีต่อมา คือ “ทหฺหำ สิกฺขถ สนฺติยา” แปลว่า เธอทั้งหลายจงหมั่นศึกษาเพื่อสันติเถิด และประโยคพระบาลีที่ว่า โลกามิสำ ปชเห สนฺติเปกฺโข แปลว่า พึงละอามิส มุ่งสันติเถิด (สำ.ส.(บาลี) 15/3/3) ซึ่งเนื้อความตามประโยคพระบาลีดังกล่าวมานี้ มีความหมายถึง นิพพานเช่นกัน นี้คือความหมายของสันติภาพที่เป็นนิพพานตามประโยคบาลีดังกล่าวมานั้น อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

2) สันติ มีความหมายว่า สงบ ปรากฏในประโยคพระบาลีที่ว่า สนฺตีติ นิพฺพุตึ ญตฺวา แปลว่า รู้การดับ ชื่อว่า สันติ (ขุ.สุ.(บาลี) 25/940/517.) และ ผุฏฺฐสฺส ปรมา สนฺติ นิพพานำ อกุโตภยำ แปลว่า สัมผัสความสงบอย่างยิ่ง คือนิพพาน อันไม่มีภัยแต่ที่ไหน ๆ หรือ กิเลสสมโต สนฺติ ซึ่งแปลความหมาย สันติ หมายถึง ความสงบ หรือ ธรรมเป็นที่สงบไปจากกิเลส ความสงบในที่นี้มีความหมายลึกไปถึงสันติทั้งภายในและภายนอก ดังประโยคที่ว่า สนฺตกาโย สนฺตวาโจ สนฺตมโน อุปสนฺโตตีติ วุจฺจติ แปลว่า ภิกษุที่มีกาย วาจา และใจ สงบ เราเรียกว่า ผู้เข้าไปสงบ (ขุ.ธ.(บาลี) 25/378/82.) และ คำว่า ผู้เข้าไปสงบ หมายถึง ผู้สิ้นกิเลส ผู้ไม่มีกิเลส หรือ บรรลุนิพพาน ซึ่งเป็นสันติภายในเฉพาะบุคคล ซึ่งพระพุทธองค์ทรงเน้นการอบรมในหมู่พระสงฆ์สาวกเพื่อมุ่งเน้นให้บรรลุ

สันติภายในจุดหมายสูงสุดก็คือ พระนิพพาน ซึ่งเป็นโลกุตรวิสัย เป็นสันติในความหมายของพระพุทธศาสนาที่แท้จริง

คำว่า สันติ นี้ยังมีความหมายอื่น ๆ อีกซึ่งถือว่าเป็นคำที่เป็นไวพจน์ของสันติ ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลพบคือคำว่า พระนิพพาน ซึ่งถือเป็นบรมธรรมของพระพุทธศาสนาที่พระบรมศาสดาได้ตรัสไว้นั้น ยังปรากฏมีคำที่ถือเป็นไวพจน์ (คำที่ใช้แทนกันได้) ของพระนิพพานอีกมากมาย เช่น ในสังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค ทรงตรัสถึงพระนิพพาน ด้วยคำต่าง ๆ ดังนี้ ก. ความหมายเชิงบวก เช่น วิมุติ ข. ความหมายเชิงลบ เช่น ภาวะที่ไม่มี ปัจจัยปรุงแต่ง คำว่า อนันตะ แปลว่า ไม่มีที่สุด โมกขะ พ้นไป ทุกขขยะ สิ้นทุกข์ เกวละ ครบถ้วน ซึ่งมีกล่าวไว้ในคัมภีร์ อภิธัมมกวตารปริเฉจที่ 1 เป็นต้น ซึ่งใช้ในความหมายของคำว่า สันติ หรือ สันตะ

ดังนั้น คำว่า สันติ มีคำที่เป็น ไวพจน์ คือคำว่า พระนิพพาน เป็นคำแสดงคุณลักษณะของนิพพาน นิพพานอันผู้บรรลุเห็นได้เอง ไม่ขึ้นกับกาล เรียกให้มาดูได้ ควรน้อมเอาเข้ามาไว้ อันวิญญูชนพึงรู้ เฉพาะตน นี้คือภาวะแห่งนิพพาน เมื่ออวิชชาตัณหาอุปาทานนั้นดับหายไปแล้วก็เกิดปัญญาเป็นวิชาสว่างแจ้งขึ้น มองเห็นสิ่งทั้งหลาย กล่าวคือโลกและชีวิตถูกต้องชัดเจนตามที่มัน เป็นของมัน ไม่ใช่ตามที่อยากให้มันเป็นหรือตามอิทธิพล ของสิ่งที่เคลือบแฝงกำบัง การมองเห็นการรับรู้ต่อโลก และชีวิตก็จะเปลี่ยนไป ความรู้สึกท่าทีต่าง ๆ ก็จะเปลี่ยน ไป เกิดเป็นความรู้เห็นใหม่ ๆ จิตใจเปิดเผยกว้างขวาง สุขแห่งนิพพาน ปัญญารู้แจ้งจริงถึงขั้นทำให้จิตหลุดพ้นเป็นอิสระสมบูรณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2549, หน้า 243-246)

สันติ ในพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกาต่าง ๆ โดยสรุปได้ว่า สันติ หมายถึงนิพพานบ้าง วิมุตติบ้าง สัจจะบ้าง ตัณหักขยะ คือ ความสิ้นตัณหาบ้าง ปัสสัทธิ คือ ความสงบระงับ สงบ เยือกเย็น สงบกาย สงบใจบ้าง ทุกขักขยะ คือ ความสิ้นทุกข์บ้าง อนาสวะ คือ ไม่มีอาสวะบ้าง (บุญมี แท่นแก้ว, 2546, หน้า 75)

ดังนั้นคำว่า สันติหรือสันติสุข ตามความหมายในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จึงหมายถึง ความสุขที่เกิดจากความสงบ คือ พระนิพพาน ความสงบอันเกิดจากสัมมาสมาธิที่เกี่ยวเนื่องด้วย อภิญญา 5 สมาธิ 5 ว่าเป็นผลแห่งปัจจุบันสุขและอนาคตสุขเกิดขึ้นเป็นวิมุตติ เพราะหลุดพ้นจากสังขตธรรมทั้งปวง สัจจะอันยอดเยี่ยม หมายถึง นิพพาน สัจจะตัณหักขยะ คือ ความสิ้นตัณหา โมกขะ ความหลุด พ้นไป เกวละ ไม่กลั้วระคน ปัสสัทธิ ความสงบระงับ สงบเยือกเย็น สงบกาย สงบใจ ทุกขักขยะ ความสิ้นทุกข์ อนาสวะ ไม่มีอาสวะ ความสงบอย่างยิ่ง สันติ หมายถึง นิพพาน ความสุขที่เกิดจากความสงบ คือ พระนิพพาน (เตชปัญโญ ภิกขุ, 2535, หน้า 64)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2524) นักปราชญ์องค์สำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แสดงทัศนะในเรื่อง สันติ นี้ไว้ว่า สันติย่อมเป็นไปในไตรทวาร ทรงยกคาถาธรรมบทมาสนับสนุน และทรงกำหนดลงว่า สงบกาย สงบวาจา จัดเป็นสันติภายนอก สงบใจเป็นสันติภายใน ....การทำ การพูด และการคิดอันเป็นไปเพื่อสันติ เช่น เว้นจากการเบียดเบียนกัน พระองค์เน้นความหมายแท้จริงของสันติไว้ว่า ผู้มุ่งสันติ เป็นสุขอย่างจริงแท้ พึงละโลกามิส แล้วทรงระบุโลกามิส 2 ประการ โดยปริยาย (ทางอ้อม) ได้แก่ เตภูมิกวัฏฏะ และโดยนิปปริยาย (ทางตรง) ได้แก่ อริยสัจ 4 นอกจากนั้น ยังทรงจำแนกสันติไว้เป็น 2 ประการ คือ โลกียะและโลกุตระ แต่สันติภาวะที่สูงสุดคือ พระนิพพาน

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2537) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องสันติภาพไว้ในสัมโมทนียกถาเรื่อง การสร้างสันติภาพ มีเนื้อความบางส่วนว่า คำว่า สันติ กับคำว่า ความสุข ในทางพระพุทธศาสนา สองคำนี้มีความสัมพันธ์กัน และคำว่า สันติสุข ยังเชื่อมโยงกับคำว่า อิสรภาพ อีกด้วย เริ่มจากการมีอิสรภาพจากกิเลส จิตใจที่มีความสุขจะต้องเป็นจิตใจที่อิสระจากกิเลส ดังนั้น สันติหรือความสงบ จึงมาพร้อมกับความสุข และความสุขต้องอาศัยอิสรภาพ ซึ่งภาษาพุทธศาสนาเรียกว่า วิมุตติ หรือความหลุดพ้น ซึ่งก็คือความหลุดพ้นจากกิเลสและหลุดพ้นจากความทุกข์ ความสุขมีหลายระดับ มีตั้งแต่ความสุขพื้นฐาน คือการบำรุงความสุขทางตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่การได้มาซึ่งความสุขเหล่านี้ เป็นการแสวงหาทางวัตถุอันเป็นการนำมาซึ่งการแก่งแย่งกัน ความสุขของคนหนึ่งอาจกลายเป็นความทุกข์ของอีกคนหนึ่ง ความสุขเช่นนี้จึงมิใช่ความสุขที่ทำให้เกิดสันติแท้จริง ความสุขที่จะนำสันติมาก็คือ การพัฒนามนุษย์ การฝึกทั้งทางด้านพฤติกรรมและทางด้านจิตใจ การอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติ คือ การใช้ธรรมมะชุดหนึ่ง เรียกว่า ทาน ศีล ภาวนา ซึ่งมนุษย์มักมองแคบ ๆ ว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์เท่านั้น ที่จริงแล้วทาน ก็คือการให้ ศีล คือการไม่เบียดเบียนกัน และการภาวนา เริ่มต้นด้วยการแผ่เมตตา ก็คือการปลูกฝังความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นกิจวัตรประจำวันที่มนุษย์ต้องปฏิบัติต่อกัน

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2546) ได้แสดงทัศนะเรื่องสันติหรือสันติภาพ สรุปได้ว่า สันติหรือสันติภาพในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 2 อย่าง ได้แก่ สันติภาพภายในและภายนอก โดยสันติภาพภายใน หมายถึง การที่สภาวะจิตได้บรรลุพระนิพพาน ซึ่งเป็นสันติภาพที่แท้จริงและสูงสุดในพุทธศาสนา ซึ่งเกิดขึ้นจากการฝึกฝนอบรมพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา และสันติภาพภายนอก หมายถึง ความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ของสังคม หรือของทั้งโลก ซึ่งเป็นภาวะที่ทุกคนมองเห็นรับรู้ได้ เป็นภาวะที่เกิดข้นจากการที่สังคมมีความสงบเรียบร้อย ไม่มีการรบราฆ่าฟัน ไม่มีสงคราม อยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียน และท่านได้แสดงทัศนะไว้ในหนังสือเรื่อง การศึกษาเพื่อสันติภาพ ไว้ว่า นิพพานกับสันติ การตีความคำว่าสันติภาพของท่านก็น่าสนใจ ตรงที่เน้นถึงความสงบสันติภายในของมนุษย์ และให้ทัศนะไว้ว่า ชาวโลกมักมองสันติแค่ความสงบภายนอก แต่ไม่มองลึกเข้าไปถึงภายในจิตใจ อย่างไรก็ตาม ท่านมองนิยามของสันติในแง่ของความเรียบร้อยทางสังคม การไม่ทำสงคราม การไม่เบียดเบียนกัน ก็เป็นส่วนหนึ่งของคำสอนทางพุทธศาสนาที่นอกเหนือไปจากคำสอนเรื่องของความสงบภายในจิตใจ โดยที่ความอยู่ดีมีสุขของประชาชน สังคม หรือของโลกทั้งหมด ก็คือสันติภาพในอีกนิยามหนึ่งด้วยเช่นกัน และมองว่าเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ในพุทธศาสนาที่จะต้องบำเพ็ญตนเพื่อสันติในแง่นี้ด้วย

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) (2531) ท่านได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับสันติ สรุปได้ว่า จำแนกสันติภาพออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับบุคคล ระดับสังคม และระดับโลก ซึ่งเป็นสันติภาพระดับ โลกียะ เนื่องจากเป็นสภาวะที่ยังมีความเกี่ยวข้องกับกิเลสอาสวะอยู่ สำหรับในระดับบุคคลหากเป็นสภาวะ ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจที่ไร้ความเกี่ยวข้องกับกิเลสอาสวะ จะเรียกว่าเป็นสันติภาพระดับโลกุตระ ในแง่ภาษาธรรม “สิ่งที่เรียกว่าสันติภาพก็มีลักษณะเป็นปฏิจสมุปบาทมีอาการเป็นสายเหมือนกัน มาเป็นชั้น ๆ กันตามลำดับ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2540) ท่านได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับสันติภาพของโลก สรุปได้ว่า สันติภาพของโลก ก็มาจากสันติภาพของสังคม และสันติภาพของสังคม ก็มาจากสันติภาพของบุคคล สันติภาพของบุคคล ก็มีที่มาจากความถูกต้องทางกาย ทางวัตถุ ทางจิต ทางวิญญาณ แล้วก็ยังมีส่วนประกอบแวดล้อมภายนอกต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก สิ่งที่ทำให้เกิดความถูกต้องทางกาย ทางวัตถุ ทางจิต ทางวิญญาณ ซึ่งรากฐานทั้งหมดก็อยู่ที่จิตของมนุษย์ ด้านสังคม สันติภาพ หมายถึง ความสงบสุขอย่างแท้จริงที่เกิดจากองค์ประกอบต่างๆ ของสังคม เริ่มตั้งแต่องค์ประกอบระดับพื้นฐานที่สุด คือมนุษย์แต่ละบุคคลซึ่งมีมนุษยธรรม มิตรภาพ ศีลธรรม และธรรม แล้วขยายไปจนถึงระดับโลกซึ่งเป็นสังคมขนาดใหญ่ที่สุดด้านการเมือง สันติภาพ หมายถึง ความสงบสุขหรือความผาสุก อันเกิดจากระบบการเมืองที่มีธรรม เรียกว่า ธัมมิกสังคม เป็นระบบที่เน้นประโยชน์ของสังคมมากกว่าประโยชน์ส่วนบุคคล โดยไม่ใช้ความรุนแรงทั้งปวง เนื่องจากมีธรรมเป็นพื้นฐานด้านเศรษฐกิจ สันติภาพ หมายถึง ความสงบสุขที่เกิดจากการที่มนุษย์ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างมีศีลธรรมและมีความรัก ให้เป็นระบบธรรมที่สามารถทำให้คนร่ำรวยและยากจน อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ดังคำกล่าวของท่านว่า “ระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรมมะ หรือเนื่องอยู่กับธรรมมะเท่านั้น ที่จะช่วยให้โลกนี้อยู่กันอย่างผาสุก ให้อยู่กันได้อย่างผาสุก ทั้งที่มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูง เหมือนกับว่าต้นไม้สูงสุด ก็อยู่ได้กับตระไคร่น้ำ อย่างนี้เป็นต้น ด้านวัตถุ สันติภาพ หมายถึง ธรรมชาติทั้งหลายที่อยู่ในภาวะปกติ ไม่ถูกทำลาย และดำเนินไปตามหน้าที่ของมัน ดังมีคำกล่าวไว้ว่า สันติภาพ มีความหมายว่า ธรรมชาติทั้งหลายไม่ถูกทำลาย มองเห็นเป็นรูปธรรมว่า ธรรมชาติตามที่มีอยู่ เป็นสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ ที่มันเป็นอยู่นั้นเอง จะไม่ถูกทำลาย เพราะว่ามนุษย์มีคุณธรรมที่สูง ถึงกับรู้ว่าทำลายไม่ได้ ถ้าทำลายแล้วมันก็จะเกิดผลตามมาอย่างร้ายกาจ จึงมีแต่จะส่งเสริมให้ธรรมชาติยังคงเป็นธรรมชาติที่ครบถ้วน เรียบร้อย งดงาม ปกติ ธรรมชาติทางวัตถุไม่ถูกทำลาย

ด้านจิตใจ สันติภาพ หมายถึง ความสงบสุขในส่วนจิตใจ ทางจิต ทางวิญญาณ ทางสติปัญญา ที่เกิดจากการพัฒนา เพื่อยกระดับให้สูงขึ้นตามลำดับของมนุษย์แต่ละคน ตั้งแต่การไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ไม่มีความเห็นแก่ตัว จนในที่สุดไม่มีกิเลสอาสวะใด ๆ อยู่ที่จิตใจ นั้นคือ นิพพาน ซึ่งจัดเป็นสันติภาพอย่างที่เป็นธรรมนั่นเอง

2.1.2.2 ประเภทของสันติสุขวิถีพุทธ

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สันติสุขที่เกิดขึ้นจะต้องเริ่มจากบุคคลต้องมีความสุขก่อนแล้วจึงแผ่ขยายไปสู่สันติสุขในสังคมได้ ดังที่พุทธทาสภิกขุ ได้บรรยายแก่คณะกรรมการ ประถมศึกษาแห่งชาติกระทรวงศึกษาธิการ ณ สวนโมกขพลาราม เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2527 ในหัวข้อ เป้าหมายชีวิตในสังคม ไว้สั้น ๆ ว่า เป้าหมายของชีวิต คือ สันติสุขของบุคคล เป้าหมายของสังคมก็คือ สันติภาพของสังคม โดยประเภทสันติสุขในพระพุทธศาสนา แบ่งสันติสุขเป็น 2 ประเภท คือ 1) โลกียสันติสุข และ 2) โลกุตตรสันติสุข ดังนี้

1) โลกียสันติสุข โลกียสุข คือ สุขที่เนื่องด้วยโลกียธรรม หมายถึง ความสุขอันเป็นวิสัยของโลก สุขที่อิงอาศัยโลก เป็นความสุขที่เกี่ยวกับภพและภูมิภพ ในที่นี้หมายถึง โลกเป็นที่ของสัตว์ ภาวะของชีวิตของสัตว์ หรือ โลกียสุข ความสุขอย่างโลกีย์, ความสุขที่เป็นวิสัยของโลก, ความสุขที่ยังประกอบด้วยอาสวะ เช่น กามสุข มนุษยสุข ทิพยสุข ตลอดถึงฌานสุข และวิปัสสนาสุข (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538, หน้า 198) ภูมิ หมายถึง ชั้นหรือระดับจิตใจ

ระดับชีวิตของสัตว์ ที่จะไปเกิด ซึ่งจำแนกโดยภูมิมี 3 ภพ คือ กามภพ รูปภพและ อรูปภพ เป็นการแสดงให้เห็นลำดับชั้นของความสุขทุกข์ ในชั้นโลกิยะที่เป็นรูปธรรมชัดเจน โลกียภูมิ อันเป็นชั้นแห่งจิตระดับจิตใจ ระดับชีวิตในภูมิ ดังนี้ 1) กามาวจรภูมิ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในกาม ระดับจิตใจที่ยังปรารภกามเป็นอารมณ์ คือ ยังเกี่ยวข้องกับกามคุณ ระดับจิตใจของสัตว์ในกามภพทั้ง 11 ชั้น 2) รูปา วจรภูมิ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ ในรูป ระดับจิตใจที่ปรารภรูปธรรมเป็นอารมณ์ ระดับจิตใจของท่าน ผู้ได้ฌานหรือผู้อยู่ในรูปภพทั้ง 16 ชั้น) และ 3) อรูปาวจรภูมิ ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในอรูป ระดับจิตใจที่ปรารภ อรูปธรรมเป็นอารมณ์ ระดับจิตใจของท่านผู้ได้อรูปฌาน หรือผู้อยู่ในอรูปภพทั้ง 4 ชั้น ทั้ง 3 ภูมิ นี้เป็นความสุขที่จัดอยู่ในความสุขประเภทโลกียสุข มีลำดับความเข้ม ขันของความสุข มีความหมายและความละเอียด ประณีตต่างกัน สุดแต่กรรมที่แต่ละคนกระทำไว้ แต่ความสุขดังกล่าว ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงตามกฎไตรลักษณ์ ไม่ทำให้พ้นทุกข์ได้ ดังนั้น ความสุขโดยนัยนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นความสงบ เป็นความสุขที่เข้าข่ายสันติสุข จึงเรียกว่า “โลกียสันติสุข” อย่างไรก็ตาม ก็ยังคง เป็นสุขที่ยังเนื่องอยู่ในกระแสโลก ไม่ยั่งยืน จึงควรแสวงหาความสงบความสุขและสันติที่เป็นอิสระ พ้นจากสิ่งทั้งปวง อันเป็นสันติสุขที่สูงขึ้นไป (บุญมี แท่นแก้ว, 2546)

2) โลกุตตรสันติสุข โลกุตตรสุข คือ ความสุขพ้นจากโลก, เหนือโลก, พ้นวิสัยของโลก, ไม่เนื่องในภพทั้ง 3 ได้แก่ กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิและอรูปาวจรภูมิ เป็นความสุขที่อยู่เหนือวิถีชาวโลก หมายถึง ความสุขอันเป็นเรื่องภายในจิตใจ ที่เกิดจากการปฏิบัติด้วยสติปัญญาเป็นความสงบ สันติ อันนี้เกิดขึ้นภายในจิตใจโดยแท้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538,หน้า 198) ความสุขนี้ เป็นความ สงบระงับ เป็นสันติภาวะ เรียกว่า โลกุตตรสันติสุข ซึ่งในระดับนี้ จะเข้าถึงได้ด้วยหลักอริยมรรคอันเป็น แนวทางแห่งการปฏิบัติของบุคคล เพื่อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ที่เรียกว่า ทุกข นิโรธคามินีปฏิปทา ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยมรรค ซึ่งแปล ว่า มรรค หรือหนทางอันประเสริฐ ดังพุทธพจน์ที่ว่า ปฏิปทาสายกลางนั้นที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็น ทุกขอริยสัจ..เป็นทุกขสมุทัยอริยสัจ..ทุกขนิโรธอริยสัจ เป็นทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ คือ อริยมรรคมีองค์ 8 นี้แหละ ในชั้นนี้โลกุตตรภูมิอันเป็นชั้นแห่งจิต ระดับจิตใจระดับชีวิตในภูมิ 4 ดังได้กล่าวมาแล้ว คือ ชั้นที่พ้นจากโลกระดับแห่งโลกุตตรธรรม ระดับจิตใจของพระอริยเจ้าอันพ้นแล้วจากโลกียภูมิ 3 ข้างต้น (ปิ่น มุทุกันต์, 2535, หน้า 62)

2.1.2.3 ลักษณะและความสำคัญของสันติวิถีพุทธ

สันติวิถีพุทธ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีปฏิบัติของชาวพุทธ เพราะสันติวิถีพุทธเป็นวิถีปฏิบัติที่มีความสงบสุข มีลักษณะแห่งความเงียบ ความสะดวก ความเย็นใจ ความระงับดับไป ห่างจากกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดความเร่าร้อนว้าวุ่นขุ่นมัว ความสงบระงับ สงบกาย สงบใจ เป็นความสุขที่เกิดจากภาวะแห่งความสงบ อันเป็นผลจากการมีสัมมาทิฏฐิและธรรมปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง

ความสงบสุขอันเกิดจากวิถีปฏิบัติของชาวพุทธ สามารถประมวลได้ 2 ประการ คือ 1) ความสงบสุขภายใน เป็นความสุขเป็นความสงบสันติที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการมีหรือไม่มีปัจจัยภายนอกโดยตรง มักจะเป็นความสุขในระดับจิตและปัญญา รวมทั้งการมีสติ เมื่อรู้ตัวเองก็สามารถกำกับให้ปฏิบัติได้ถูกต้อง ทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางปัญญาได้ หรือที่เรียกว่าภาวนา หรือการพัฒนาจิตให้เจริญ อันก่อให้เกิดประโยชน์สุขอย่างยั่งยืนคือบรรลุสันติภาวะที่สูงที่สุดคือ

พระนิพพาน 2) ความสงบสุขภายนอก มักจะสัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (วริยา ชินวรรโณ, 2546, หน้า 102)

1. ลักษณะของสันติวิถีพุทธ

ลักษณะของสันติวิถีพุทธ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ ดังนี้

1) สันติภายใน ได้แก่ สันติ ความสงบสุข ที่เป็นภาวะหนึ่งที่เกิดจากการสลัดออกจากสังสารวัฏ ซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์พัฒนาทางจิตจนถึงขั้นที่สามารถหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาได้ ทำให้เป็นผู้งดเว้น เว้นขาด ออก สลัดออก หลุดพ้น ไม่เกี่ยวข้องกับการทะเลาะ การบาดหมาง การแก่งแย่ง การวิวาท การมุ่งร้าย มีใจเป็นอิสระ(จากกิเลส) อยู่ (ขุ.เถร. (ไทย) 26/275-276/384.) ความสงบระงับจากอุปธิ คือ กิเลส ความพัวพัน เหตุแห่งการเวียนเกิด ขันธ์ 5 หรือสภาวะอันเป็นที่ตั้งที่ทรงไว้แห่งทุกข์ ได้แก่ กาม กิเลส เบญจขันธ์ เป็นต้น สันติภาพประเภทนี้จะลึกกว่าสันติภาพที่เกิดจากความสงบทางจิต เนื่องจากเกิดจากการรู้แจ้งสัจธรรม ซึ่งทางพุทธศาสนาเรียกว่า การบรรลุอาสวักขยญาณ คือ ปัญญาที่สามารถทำลายกิเลสอาสวะให้หมดไปโดยสิ้นเชิง หรือการบรรลุนิพพาน ซึ่งถือเป็นปัญญาขั้นสูงสุดในพุทธศาสนา ตราบใดที่จิตบุคคลยังมีความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นเชื้อแห่งความขัดแย้งและสงคราม สันติภาพจะเกิดไม่ได้ (พระมหามหรรถพงศ์ กวิว์โส (ศรีสุเมธิตานนท์), 2548)

สันติภาพในระดับความรู้แจ้งนี้จะทำให้จิตมีเสรีภาพหรืออิสรภาพ (Freedom) หลุดพ้นจากรากเหง้าของกิเลส ภาวะนี้ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง วิมุตติ คือ ความหลุดพ้นความดับกิเลส ภาวะไร้กิเลส ไม่มีทุกข์เกิดขึ้น มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองจนบรรลุธรรมชั้นสูงได้เรียกว่า นิพพาน”(พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2539, หน้า 32) ซึ่งจะเป็นภาวะที่จิตสงบและมีปัญญารู้แจ้งด้วย ในทางพุทธศาสนา ถือว่าเป็นสันติภาพระดับถาวร หรือเป็นสันติภาพที่ไม่มีความขัดแย้งทางจิตและปราศจากความรุนแรง และจะทำให้เกิดสันติภาพทั้งทางปัจเจกชนไปถึงระดับสังคมด้วย ทำให้เกิดความสงบสุขทางจิต ทางวิญญาณ ทางสติปัญญา ที่เกิดจากการพัฒนาเพื่อยกระดับให้สูงขึ้นตามลำดับของมนุษย์แต่ละคน ตั้งแต่การไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ไม่มีความเห็นแก่ตัวจนในที่สุดถึงขั้นไม่มีกิเลสอาสวะใดๆ เหลืออยู่ในจิต คือ นิพพาน จัดเป็นสันติภาพทางธรรมะ (คัทลียา รัตนวงศ์, 2550, หน้า 32) และธรรมะก็นาไปสู่ปฏิบัติการทางสังคมอันเป็นกระบวนการสันติภาพจากภายในสู่ภายนอก โดยปกติแล้วมักเข้าใจว่า สันติภาพภายในเป็นสันติภาพที่มีขอบเขตแคบกว่าสันติภาพภายนอก เพราะมองเพียงแค่สภาวะเท่านั้น ไม่ได้มองลึกไปถึงพลังสร้างสรรค์ที่ทาให้เกิดปฏิบัติการทางสังคม คือ การกระทำที่มีเจตจานงมาจากความรัก ความเมตตา ความกรุณา ความมีสติรู้เท่าทันปัจจุบันขณะ ท่านติช นัท ฮันห์กล่าวว่า “ถ้าเราอยู่ในปัจจุบันขณะอย่างมีสติ เราจะรู้ว่าต้องทำอะไรและเราจะพยายามทำสิ่งที่เป็นหนทางสู่สันติภาพ (ติช นัท ฮันห์, 2553, หน้า 140)

2) สันติภายนอก ได้แก่ ความสงบสุข ความอยู่ดีมีสุขของประชาชนหรือของสังคมหรือของโลกทั้งหมด ซึ่งเป็นภาวะที่ทุกคนมองเห็นรับรู้ได้ และเป็นภาวะที่เกิดขึ้นจากการที่สังคมมีความสงบเรียบร้อย ไม่มีการรบราฆ่าฟัน ไม่มีสงคราม อยู่กันโดยไม่เบียดเบียน” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2540, หน้า 6) ซึ่งเป็นสันติภาพภายนอกในภาวะที่ยังไม่มีความรุนแรง ส่วนสันติภาพภายนอกอีกรูปแบบหนึ่งคือ การสร้างสันติภาพในระหว่างที่มีความขัดแย้งรุนแรง “เป็นกระบวนการที่แสดงออกด้วยความพยายามที่จะช่วยกันหาทางออก เพื่อยุติปัญหาสงครามที่เกิดขึ้นแล้ว และหาทาง

ป้องกันสงครามไม่ให้เกิดขึ้นอีก โดยหาทางออกที่ทาให้เกิดความพอใจด้วยกันทุกฝ่ายทั้งฝ่ายผู้ชนะและผู้แพ้ เรียกว่าเป็นสภาพแห่งความสมานฉันท์ เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งไม่ให้ลุกลามไปสู่ความรุนแรง หรือเมื่อเกิดความรุนแรงแล้วก็พยายามหาทางออกด้วยสันติวิธี (ชัชวาลย์ ชิงชัย, 2549)

2. ความสำคัญของสันติวิถีพุทธ

สันติวิถีพุทธ มีความสำคัญในลักษณะทำให้เกิด ความสบาย ความเย็นใจ ความสงบระงับ เป็นความสุข ที่เกิดจากภาวะแห่งความสงบและสามารถพัฒนาให้ ก้าวหน้า ไปถึงความอิสระจากปัจจัยทั้งปวง สันติสุข มีความสำคัญที่ต้องมีความเข้าใจ เห็นชอบถูกต้อง ในเรื่องโลกและชีวิต เมื่อมีความเห็นที่ถูกต้องแล้ว การดำเนินชีวิตก็จะเป็นไปอย่างถูกทางความคิด คำพูด และการกระทำก็จะปรากฏออกมาในทางที่ดีงาม การเข้าใจในวิชาการทางโลก ยังไม่จัดว่าเป็นสันติสุข ต่อเมื่อใดมีความเข้าใจในเรื่องโลก เรื่องชีวิตอย่าง ถูกต้อง เมื่อนั้นจึงจะเป็นสันติสุข ความสำคัญ ของสันติสุข 5ประการได้แก่

1. สันติสุข เป็นความร่มเย็น การเว้นการ กระทำที่ชั่ว การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม การมีศีล คือ การสำรวมระวังยับยั้งกายวาจา การแสดงออกด้วย พรหมวิหารธรรม มีเมตตากรุณา เป็นต้น มุ่งเน้นสันติสุข ความร่มเย็นเป็นสุขของสังคม ความอยู่เย็นเป็นสุขของบุคคล การประสบความเจริญก้าวหน้าในชีวิตในทางโลก เช่น ลาภ ยศ เกียรติ สรรเสริญ และการไปเกิดในภพที่มีความสุข เรียกว่า อยู่ในขั้นมนุษย์สมบัติและสวรรค์ สมบัติหรือทิฏฐธัมมิกกัตถะ และส่วนเบื้องต้นของสัมปรายิกัตถะ ศีลธรรมที่กล่าวนี้ก็คือ ศีล เมื่อยุติได้ ปัญหาก็คงจะหมดไป (ปิยทัสสี ภิกขุ, 2540, หน้า 65)

2. สันติสุข เป็นความสุขคนทั่วไป มีความสุข พื้นฐานเป็นความสุขโดยตัวของมันเองและเป็นฐาน รองรับที่ช่วยให้ได้รับความสุขจากการเสพอารมณ์ต่าง ๆ ความสุขพื้นฐานนี้ ได้แก่ ภาวะที่จิตใจปลอดโปร่งผ่องใส เจิดจ้า ไม่มีความมัวหมองวุ่นวายหรือเรื่องติดค้างกังวลใจใด ๆ มีความสะอาดสว่างสงบ อย่างไรก็ตาม ผู้มีภาวะ จิตใจเช่นนี้ย่อมเรียกว่า เป็นผู้มีความสุข

3. สันติสุข เป็นความสงบ สันติกามสุขเป็นสุข ที่ถูกตัณหาปรุงแต่ง อยู่ใต้อิทธิพลของตัณหา คือ เนื่องด้วยความชอบใจ ไม่ชอบใจที่สั่งสมไว้เป็น ความเคยชิน ภาวะเช่นนี้นำไปสู่ปัญหา ต่าง ๆ เช่น ความขัดแย้งภายในจิตใจบุคคล ความกระทบกระทั่ง ระหว่างบุคคล เป็นต้น เป็นต้นตอของความยุ่งยากเดือด ร้อนวุ่นวายเป็นอันมาก ซึ่งตรงข้ามกับความสุขไร้อามิส ด้านในเกิดแก่ใครเมื่อใดก็มีแต่เป็นคุณ ให้ความสบาย เป็นที่พอใจแก่ผู้นั้นทันที และเกื้อกูลแก่ผู้อื่นทุกคนที่เกี่ยวข้อง ยิ่งเป็นสุขกันได้มาก คนก็ยิ่งดีมีแต่ส่งเสริมให้ เป็นสุขกันยิ่งขึ้น เพราะไม่มีอะไรจะต้องแก่งแย่งช่วงชิงกัน จึงมีแต่จะนำไปสู่การระงับปัญหา และมีแต่ความสงบสุข (พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), 2532, หน้า 145)

4. สันติสุข เป็นการพัฒนาจิตไปสู่ความอิสระ จากปัจจัยทั้งปวง เมื่อคนวางใจถูกต้องต่อกาม คลายความติดพันในกามคุณ เลิกหมกมุ่นในกามสุขได้ เขาก็มีสิทธิหรือเป็นผู้พร้อมที่จะทำความรู้จักกับฌานสุข ที่ประณีตลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป และฌานสุขนั้นต้องอาศัยความดีงาม เมื่อเขาได้รับฌานสุขแล้วจิตของเขาจะดื่มด่ำ น้อมดิ่งไปในอารมณ์ของฌานอันประณีตลึกซึ้งกว่ากัน ขึ้นไปตามลำดับ จนถึงขั้นสูงสุดภูมิขั้นแห่งการบรรลุเช่นนี้ นับว่าประเสริฐสุดสูงสุด เลิศ ยากที่ใคร ๆ จะ

เข้าถึงได้ ผู้ที่สามารถปล่อยวางละความติดใจพัวพันในภาวะเลิศล้ำของฌานสมาบัติเหล่านี้ได้ คือ ถอนความติดในกาม มาได้ขั้นหนึ่งแล้ว ยังถอนความติดในสมาบัติได้อีก ไม่มีความเกี่ยวเกาะติดพันในสิ่งใด ๆ เลย เขาก็จะถึงภาวะ หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ นี้คือภาวะ เรียกว่า นิพพาน

5. สันติสุข เป็นเหตุปัจจัยให้กุศลธรรมอื่น ๆ ได้เกิดขึ้น สุขที่ยังเป็นสุขเวทนาหรือสุขที่ยังเสวยอารมณ์ ล้วนเป็นทุกข์ทั้งสิ้นที่ล้วนเป็นสังขารธรรม จึงย่อมเป็นทุกข์ทั้งสิ้น เมื่อรู้เข้าใจตามความเป็นจริงว่า สุขก็ดี ทุกข์ ก็ดี อทุกขมสุขก็ดี ล้วนไม่เที่ยงตามกฎไตรลักษณ์ ต้องดับไปเป็นธรรมดาแล้วหมดใคร่หายติดในเวทนาทั้ง 3 นั้น จนจิตหลุดพ้นเป็นอิสระได้แล้ว เมื่อนั้นจึงจะประสบสุขเหนือเวทนาหรือสุขที่ไม่เป็นเวทนาไม่อาศัย การเสวยอารมณ์ที่เป็นขั้นสูงสุด จิตใจที่ปราศจากสิ่งมัวหมองรบกวนไม่มีอะไรคั่งค้างกังวล ไม่เกาะเกี่ยวกับอารมณ์ที่เสพเสวยอย่างใด ๆ ย่อมปลอดโปร่งเปิดกว้าง แผ่ออกไปได้อย่างไร้ขีดจำกัด มีลักษณะอย่างที่ท่าน เรียกว่า มีจิตใจไร้เขตแดน ภาวะจิตเช่นนี้จะเป็นสุข ผ่องใสเบิกบานโปร่งโล่งอย่างไรเป็นประสบการณ์เฉพาะ ที่ผู้หลุดพ้นแล้วมีเป็นพิเศษ ต่างจากปุถุชนทั้งหลาย ซึ่งปุถุชนไม่เคยประสบ จึงยากจะคาดคะเน แต่ก็พอจะ นึกถึงได้ว่า เป็นภาวะที่เลิศล้ำอย่างหนึ่ง เสวยวิมุตติสุขที่ประเสริฐกว่า (พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), 2532, หน้า 145)

สรุปได้ว่า ลักษณะและความสำคัญของสันติสุขวิถีพุทธ คือ การมีเป้าหมายมุ่งตรงไปที่สันติสุขภายใน คือที่ก่อให้เกิดความร่มเย็น เป็นความสุขสะอาด สว่าง สงบ สงบอันเป็นสันติสุขภายในเป็นความสุขที่ไร้อามิสเกื้อกูลแก่ผู้อื่นทุกคนที่เกี่ยวข้อง เป็นการพัฒนาจิตไปสู่ความอิสระแห่งการรู้แจ้งอริยสัจ เป็นเหตุปัจจัยให้กุศลธรรมอื่น ๆ ได้เกิดขึ้น และสันติสุขภายนอก เพราะความเห็นเป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่อาจนำวิถีชีวิต และสังคมมนุษย์ไปสู่ความดีความเจริญ หรือไปสู่ความเสื่อมก็ได้ ดังนั้น การได้ศึกษาลักษณะและความสำคัญของสันติสุข เป็นเบื้องต้น จึงช่วยให้เกิดความเข้าใจไปตามลำดับเป็นพื้นฐานต่อไป

2.1.2.4 หลักธรรมที่เกี่ยวกับสันติวิถีพุทธ

หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา สามารถเป็นแนวทางปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นอีกแนวทางสำคัญ อันสามารถนำมาใช้ในการบริหารและจัดการกับปัญหาสังคมในปัจจุบันได้ดี เพื่อสันติสุขอันเป็นความผาสุกและความเจริญก้าวหน้าในชีวิตของคนในสังคมชาวพุทธ ที่ยังต้องการการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจควบคู่กันไปในเวลาเดียวกัน ผู้วิจัยจะประมวลหลักธรรมที่เกี่ยวกับสันติวิถีพุทธ ดังนี้

1. ไตรสิกขา

ไตรสิกขา เป็นหลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่สามารถนำมาปฏิบัติให้เกิดสันติสุขได้ มีรายละเอียดดังนี้

ไตรสิกขานี้ พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักการศึกษาตามแนวทางพระพุทธศาสนาไว้ในว่า ภิกษุทั้งหลาย สิกขา 3 ประการนี้ สิกขา 3 ประการมีอะไรบ้าง คือ 1. อธิศีลสิกขา 2. อธิจิตสิกขา 3. อธิปัญญาสิกขา (อง.ติก.20/87/318)

ในขุทกนิกาย มหานิทเทส ได้อธิบายคำว่า ไตรสิกขา มาจากคำว่า ติ หรือ ไตร หมายถึง องค์ประกอบ 3 ประการ คือ อธิศีลสิกขา, อธิจิตสิกขา, อธิปัญญาสิกขา หรือ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยมีความหมายตามพระไตรปิฎกดังนี้

1) อธิศีลสิกขา สิกขาคือศีลอันยิ่ง หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง ดังคำอธิบายในคุหัฏฐกสุตตนิเทส คัมภีร์มหานิทเทส สรุปได้ว่า อธิศีลสิกขา คือ การสมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่คือ ศีลขันธ์เล็ก ศีลขันธ์ใหญ่ ศีลเป็นที่พึ่ง เป็นเบื้องต้น เป็นความประพฤติ เป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล ของบุคคลผู้มีศีล สำรวมด้วยความสังวรในพระปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจาระและโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อยนั่นเอง (ขุ.มหา.29/10/48-49)

2) อธิจิตสิกขา สิกขาคือจิตอันยิ่ง หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่น สมาธิอย่างสูง การสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย ดังคำอธิบายในคุหัฏฐกสุตตนิเทส คัมภีร์มหานิทเทส สรุปได้ว่า อธิจิตสิกขา คือ การศึกษาปฏิบัติทางจิตอย่างยิ่งยวด จนจิตสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจาร ปีติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจาร สงบระงับไปแล้ว บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีแต่ปีติและสุขที่เกิด จากสมาธิอยู่เพราะปีติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌาน ที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุขเพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะ โสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขา (ขุ.มหา.29/10/48-49)

3) อธิปัญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง การรู้ชัดตามความเป็นจริงในอริยสัจ 4 เป็นลำดับไป จนทำให้แจ้งทั้งเจโตวิมุติ และปัญญาวิมุติ สามารถทำลายอาสวะกิเลสให้หมดไป ดังคำอธิบายในคุหัฏฐกสุตต นิเทส คัมภีร์มหานิทเทส สรุปได้ว่า อธิปัญญาสิกขา คือ การศึกษาอบรมทางปัญญาอย่างยิ่งยวด เป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญา อันประเสริฐ หยั่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลสให้บรรลุถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ รู้ตามความเป็นจริงว่าตามหลักอริยสัจจ์ 4 ดังนี้ (ขุ.มหา. 29/10/48-49)

พระอุปติสสเถระ ได้ให้ความหมายของการศึกษาและขอบเขตของการศึกษาไว้ใน วิมุตติมรรคว่า สิกขา หมายถึงการศึกษาเรื่องที่ควรศึกษา การศึกษาอันยอดเยี่ยมและการศึกษาเพื่อ ความเป็นพระอเสขะ ผู้ไม่ต้องศึกษา (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, 2548)

พระพุทธโฆษาจารย์ ได้อธิบายไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ไตรสิกขา เป็นทั้งหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อให้สามารถล่วงพ้นจากอบาย กามธาตุ และภพทั้งปวง โดยมีเป้าหมายที่การบรรลุพระนิพพาน อันบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน ไตรสิกขาเป็นแนวปฏิบัติในทางสายกลางที่มิใช่การปรนเปรอตนด้วยกามสุขและการทรมานตน มีศีลเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่แสดงออกทาง กาย วาจา สมาธิเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่กลุ้มรุมจิต และปัญญาเป็นปฏิปักษ์ต่ออนุสัยกิเลสที่แนบแน่นอยู่ในจิต สามารถพัฒนาบุคคลให้เป็นพระอริยะผู้มีความบริบูรณ์ด้วยศีล ได้แก่ พระโสดาบันและพระสกทาคามี บริบูรณ์ด้วยสมาธิ ได้แก่พระอนาคามี และบริบูรณ์ด้วยปัญญา ได้แก่ พระอรหันต์ นอกจากนี้ องค์ธรรมทั้ง 3 ยังเป็นเครื่องอุดหนุนให้บรรลุคุณวิเศษอันหาได้ยากในบุคคลทั้งปวง มีวิชชา 3 เป็นต้น (พระพุทธ โฆษาจารย์ (พระคันถรจนาจารย์), 2538)

การศึกษา ในภาษาไทย หมายถึง การศึกษาเล่าเรียน ซึ่ง ตรงกับ คำว่า สิกขา ในพระพุทธศาสนา หมายถึง การปฏิบัติ ได้รับปริญญาคือ สิ้น ราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ ผลของการ

ปฏิบัติสิกขาเป็นอย่างนั้น การปฏิบัติอย่างนั้นก็เพื่อความรอดจากสิ่งอันไม่พึงปรารถนา สิ่งใดที่เป็นความทุกข์ทรมาน ความยุ่งยากลำบากแกจิตใจก็เรียกว่า อันไม่พึงปรารถนา แก้ไขด้วยการศึกษา (พุทธทาสภิกขุ, 2549)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไตรสิกขาว่า หมายถึง การพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือ วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน คือ สิกขามรรคกับสิกขาจึงประสานเป็นอันเดียวกัน เมื่อมองในแง่อริยสัจ 4 ก็เป็นอริยมรรค คือ วิถีชีวิตอันประเสริฐ เมื่อเป็นมรรคก็ดำเนิน ก้าวหน้าไปสู่จุดหมายโดยกำจัดสมุทัยให้หมดไป ช่วยให้เรามีชีวิตที่พึ่งพา อวิชชา ตัณหา อุปทาน น้อยลงไป ไม่อยู่ใต้อำนาจครอบงำของมันพร้อมกับที่เรามีปัญญาเพิ่มขึ้น และดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้น ตามลำดับจนกระทั่งในที่สุดพอสมุทัยหมด ทุกข์ก็หมดก็บรรลุหมายเป็น นิโรธ โดยสมบูรณ์(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550)

ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของไตรสิกขาว่าไตรสิกขา หมายถึงสิกขา 3 คือ ศีล เรียกว่า ศีลสิกขา สมาธิ เรียกว่า จิตสิกขา และปัญญา เรียกว่า ปัญญา สิกขา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545)

สรุปได้ความว่า ไตรสิกขา คือ สิกขา 3 หมายถึง ข้อสำหรับศึกษา การศึกษาข้อปฏิบัติที่พึงศึกษาการฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา 3 อย่างคือ 1) อธิศีลสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางประพฤติ (ทางกายวาจา) อย่างสูง 2) อธิจิตตสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิตเพื่อให้เกิดสมาธิอย่างสูง คือ ศึกษาเรื่องจิต อบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ 3) อธิปัญญาสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูงและเมื่อนำไปปฏิบัติแล้วส่งเสริมคนให้แก้ไขปัญหาสังคมได้ทุกระดับ สามารถลดความขัดแย้งทางกาย วาจาและความตรึงเครียดทางใจได้ ทำให้เกิดสังคมสันติสุขได้ หลักไตรสิกขานี้ เป็นพุทธธรรมและพุทธวิธีให้ผู้ปฏิบัติตามเข้าถึงสันติ คือความสงบสุขทั้งภายนอกและภายในได้อย่างแน่นอน

2. โอวาทปาฏิโมกข์

โอวาทปาฏิโมกข์ เป็นหลักหัวใจพระพุทธศาสนา เป็นหลักพุทธธรรมที่สำคัญอย่างยิ่ง ที่สามารถนำมาปฏิบัติและส่งเสริมให้เกิดสันติสุขได้ มีรายละเอียดดังนี้

หลักธรรมที่ถือว่าเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา คือคำไทยที่สรุปพุทธพจน์ ว่า เว้นชั่ว ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์ ปรากฏในอรรถกถา ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท พุทธวรรคที่ 14 เล่มที่ 23 ข้อ 151 ว่า

สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมปทา
สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนํ ฯ (ขุ.ธ.14/23/151)

แปลว่า การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การทำความดีให้เพียบพร้อม การชำระจิตของ ตนให้บริสุทธิ์ผ่องใส นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554, หน้า 2)

หลักธรรมที่ถือว่าเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา ตามความหมายของโอวาทปาฏิโมกข์ เป็นพระพุทธพจน์ 3 คาถากึ่ง สรุปใจความได้เป็นสามส่วน คือ หลักการ 3 อุดมการณ์ 4 และวิธีการ 6 ดังนี้

สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมปทา
สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทธาน สาสนํ ฯ
ขนฺตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา
นิพพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา
น หิ ปพฺพชิโต ปรูปฆาตี
สมโณ โหติ ปรํ วิเหฐยนโตฯ
อนูปวาโท อนูปฆาโต ปาติโมกฺเข จ สำวโร
มตฺตญฺญุตา จ ภตฺตสฺมึ ปนฺตญฺจ สยนาสนำ
อธิจิตฺเต จ อาโยโค เอตำ พุทธาน สาสนำ ฯ (ขุ.ธ.14/23/151)

พระพุทธพจน์คาถาแรก ทรงกล่าวถึงอุดมการณ์อันสูงสุดของพระภิกษุและบรรพชิตในพระพุทธศาสนานี้ อันมีลักษณะที่แตกต่างจากศาสนาอื่น อันอาจเรียกได้ว่า อุดมการณ์ 4 ของพระพุทธศาสนา ได้แก่

1) ความอดทนอดกลั้นเป็นสิ่งที่นักบวชในศาสนานี้พึงยึดถือและเป็นสิ่งที่ต้องใช้เมื่อประสบกับสิ่งที่ไม่ชอบใจทุกอย่างที่ต้องเจอในชีวิตนักบวช เช่น ประสงค์ร้อนได้เย็น ประสงค์เย็นได้ร้อน

2) การมุ่งให้ถึงพระนิพพานเป็นเป้าหมายหลักของผู้ออกบวช มิใช่สิ่งอื่นนอกจากพระนิพพาน

3) พระภิกษุและบรรพชิตในพระธรรมวินัยนี้ (เช่น ภิกษุณี สามเณร สามเณรี สิกขมานา) ไม่พึงทำผู้อื่นให้ลำบากด้วยการเบียดเบียนทำความทุกข์กายหรือทุกข์ทางใจไม่ว่าจะในกรณีใด ๆ

4) พึงเป็นผู้มีจิตใจสงบจากอกุศลวิตกทั้งหลายมีความโลภ โกรธ หลง เป็นต้น

พระพุทธพจน์คาถาที่สอง ทรงกล่าวถึง หลักการอันเป็นหัวใจสำคัญเพื่อเข้าถึงจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนาแก่พุทธบริษัททั้งปวงโดยย่อ หรือ หลักการ 3 กล่าวกันเป็นการสรุปรวบยอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอันเป็นแนวทางที่พุทธบริษัทพึงปฏิบัติ ได้แก่

1) การไม่ทำบาปทั้งปวง
2) การทำกุศลให้ถึงพร้อม
3) การทำจิตใจให้บริสุทธิ์

มีผู้อธิบายว่าทั้งสามข้อนี้อาจอนุมานเข้ากับ ศีล สมาธิ และปัญญา

พระพุทธพจน์คาถาที่สาม หมายถึงวิธีการที่ธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ถือเป็นกลยุทธ์ พระภิกษุที่ออกเผยแผ่ พระพุทธศาสนาซึ่งมีเป็นจำนวนมากให้ใช้วิธีการเหมือนกันเพื่อจะได้เป็นไปในแนวทางเดียวกันและ ถูกต้องเป็นธรรม ได้แก่ วิธีการทั้ง 6

1) การไม่กล่าวร้าย (เผยแผ่ศาสนาด้วยการไม่กล่าวร้ายโจมตีดูถูกความเชื่อผู้อื่น)
2) การไม่ทำร้าย (เผยแผ่ศาสนาด้วยการไม่ใช้กำลังบังคับข่มขู่ด้วยวิธีการต่าง ๆ)
3) ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ (รักษาความประพฤติให้น่าเลื่อมใส)
4) ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค (เสพปัจจัยสี่อย่างรู้ประมาณพอเพียง)

5) นั่งนอนในที่อันสงัด (สันโดษไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ)

6) ความเพียรในอธิจิต (พัฒนาจิตใจด้วยสมถะและวิปัสสนาเสมอ มิใช่ว่าเอาแต่สอน แต่ตนเองไม่กระทำตามที่สอน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2554, หน้า 3)

สรุปได้ใจความว่า หลักโอวาทปาฏิโมกข์หรือหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ หลักเมตตาธรรมนั่นเอง ความเมตตา เป็นหลักมนุษยธรรมสากล ที่เป็นไปเพื่อสร้างสันติสุขภายในใจของตน เมื่อมีความสงบในหัวใจ จิตใจจะมีกำลังเข้มแข็ง สามารถเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่มากระทบได้ มีความสุขมรอบคอบสามารถแก้ไขปัญหาด้วยสติปัญญาของตน มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น สามารถให้อภัยแก่คนอื่นได้ ไม่ทำให้เกิดความรุนแรง ลดความขัดแย้ง สลายความเห็นแก่ตัว สังคมก็น่าอยู่ ไม่มุ่งร้ายเบียดเบียนกัน ทำให้สังคมเกิดความสงบสุขได้อย่างยั่งยืน ฉะนั้น หลักธรรมหัวใจพระพุทธศาสนานี้สามารถกล่อมเกลาจิตใจคนในสังคมให้เป็นผู้มีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น มีความอดทน ไม่เบียดเบียนกัน โดยมุ่งเน้นในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังคำธรรมภาษิตที่กล่าวว่า เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก ความเมตตาเป็นธรรมที่มีคุณค่าและ ความสำคัญต่อสังคมโลกมาก ทำให้มนุษย์ในโลกสามารถดำเนินอยู่ได้ หากขาดเสียซึ่งความเมตตาต่อกันแล้ว มนุษย์คงต้องอยู่ในโลกนี้ด้วยความไม่สงบสุข หลักหัวใจของพระพุทธศาสนานี้ เป็นพุทธธรรมและพุทธวิธีให้ผู้ปฏิบัติตามเข้าถึงสันติคือความสงบสุขทั้งภายนอกและภายในได้อย่างแน่นอน

3. บุญกิริยาวัตถุ

บุญกิริยาวัตถุ เป็นหลักพุทธธรรมที่เมื่อนำมาปฏิบัติแล้วสามารถส่งเสริมทำให้เกิดสันติสุขได้ มีรายละเอียดดังนี้

บุญกิริยาวัตถุ หมายถึง สิ่งเป็นที่ตั้งการบำเพ็ญบุญ การทำบุญ หรือ การทำความดี ซึ่งมีหลักการ 3 ประการ คือ 1. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน 2. สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล 3. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา (ขุ.อิติ.25/238/270 ,องฺ.อฏฐก.23/126/245)

นักวิชาการให้ความหมาย และอธิบายหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้ให้ความหมายของหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ไว้ว่า บุญกิริยาวัตถุ 3 หมายถึง ที่ตั้งแห่งการทำบุญ เรื่องที่จัดเป็นการทำความดี ทางทำดี ประกอบด้วย

1. ทานมัย บุญกิริยาวัตถุ (ทำบุญด้วยการให้เป็นสิ่งของ)

2. ศีลมัย บุญกิริยาวัตถุ (ทำบุญด้วย การรักษาศีล) หรือ ประพฤติดีมีระเบียบวินัย

3. ภาวนามัย บุญกิริยาวัตถุ (ทำบุญด้วย การเจริญภาวนา) คือการฝึกอบรมจิตใจเจริญปัญญา และได้อธิบายหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 เป็นหลักธรรมที่ประกอบด้วย

1. การให้ทาน (ทานมัย บุญกิริยาวัตถุ) คือ การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปันเพื่อ ช่วยเหลือกัน ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคม ประกอบด้วย 1) อามิสทาน การให้สิ่งของ 2) ธรรมทาน การให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

2. การรักษาศีล (ศีลมัย บุญกิริยาวัตถุ) คือ ความมีระเบียบในการดำเนินชีวิตและในการอยู่ร่วมกับสังคม ได้แก่ ความมีวินัยและการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์กติกาในการอยู่ร่วมกัน เพื่อความสุขในชีวิตและสังคม ศีลมีหลายระดับจัดไว้ให้เหมาะกับสภาพชีวิตในการปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงจุดหมายของตน สำหรับประชาชนพึงรักษาศีล 5 เป็นกฎเกณฑ์พื้นฐานในสังคมเพื่อให้คนอยู่ร่วมกันด้วยดี ไม่เบียดเบียน ทำร้าย ละเมิดชีวิตและร่างกาย ไม่ละเมิดต่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ไม่

ประพฤติผิดเกี่ยวกับเพศ ไม่ใช้วาจาหลอกลวงกันและไม่ทำให้สูญเสียสติสัมปชัญญะด้วยการเสพสิ่งที่ทำให้เกิดความประมาท

3. การเจริญภาวนา (ภาวนามัย บุญกิริยาวัตถุ) คือ การฝึกอบรมจิตใจ หรือ การทำให้เป็นให้มีขึ้น และพัฒนาให้งอกงามสมบูรณ์ มี 2 ประการ คือ

1) จิตตภาวนา หรือ สมถภาวนา เป็นการพัฒนาจิต ความมีใจแน่วแน่มุ่งที่สมาธิ หรือ ความสงบ

2) ปัญญาภาวนา หรือ วิปัสสนาภาวนา เป็นการเจริญวิปัสสนา มุ่งให้เกิดปัญญา เข้าใจ ความจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงของชีวิต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ ปยุตฺโต), 2550, หน้า 93)

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ให้ความหมาย ของ บุญกิริยาวัตถุ 3 ไว้ว่า บุญกิริยาวัตถุ 3 หมายถึง ที่ตั้งแห่งการทำบุญได้แก่ 1) ทานมัย ให้ปันสิ่งของ 2) ศีลมัย รักษาศีล ประพฤติธรรม และ 3) ภาวนามัย เจริญภาวนา ให้สุขสงบ และสว่างใจ และได้อธิบายบุญกิริยาวัตถุ 3 ประกอบด้วย หลักธรรม 3 ประการ คือ

1. การให้ทาน ได้แก่ การสละทรัพย์สินสิ่งของของตนให้บุคคลอื่น โดยมุ่งหวังให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์และความสุข ด้วยความมีเมตตาจิต มี 2 ประการ คือ

1) วัตถุทาน วัตถุทานที่ให้ต้องบริสุทธิ์ ให้ด้วยความเมตตา ไม่หวังสิ่งใดตอบแทนทั้งก่อนให้ ขณะให้ และหลังจากให้แล้ว ผู้รับต้องเป็นผู้ที่มีศีลธรรม หรือ เป็นคนดี

2) ธรรมทาน เป็นการให้ทานที่ได้บุญมากที่สุด ได้แก่

2.1 ธรรมทาน เป็นการให้ความรู้กับผู้อื่นให้รู้และเข้าใจ หรือ ถ้ารู้แล้วให้รู้มากยิ่งขึ้น

2.2 อภัยทาน เป็นการลดโทสะกิเลส เสียสละได้ซึ่งความพยาบาท ให้อภัยกับผู้อื่นด้วยเมตตา

2. การรักษาศีล เป็นการเพียรพยายามเพื่อระงับโทษทางกายและวาจา ตามเพศและฐานะ ศีลมีหลายระดับ ผู้ที่ได้ชื่อว่า มนุษย์ ต้องรักษาศีล 5 จัดว่าเป็นมนุษยธรรม ดังนี้

2.1 การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต

2.2 การไม่ถือเอาทรัพย์ของผู้อื่นที่เจ้าของมิได้เต็มใจให้

2.3 การไม่ล่วงประเวณีในคู่ครอง หรือ คนในปกครองของผู้อื่น

2.4 การไม่กล่าวมุสา

2.5 การไม่ดื่มสุราเมรัย เครื่องหมักดองของมึนเมา

3. การเจริญภาวนา เป็นการสร้างบุญบารมีที่สูงที่สุด และยิ่งใหญ่ที่สุดในพระพุทธศาสนา มี 2 ประการ คือ

3.1 สมถภาวนา การทำสมาธิ ได้แก่การทำจิตให้เป็นสมาธิ ไม่ฟุ้งซ่าน ซึ่งมีวิธี เจริญภาวนาถึง 40 ประการ เรียกว่า กรรมฐาน ผู้ที่จะฝึกสามารถเลือกได้ตามอุปนิสัย แต่ต้องเป็นผู้รักษาศีลให้ครบถ้วนตามเพศ หากเป็นฆราวาส ต้องรักษา ศีล 5 เป็นอย่างน้อย

3.2 วิปัสสนาภาวนา การเจริญปัญญา ได้แก่ การพัฒนาจิตให้เกิดปัญญา เมื่อจิตตั้งมั่นในสมาธิจนมีกำลังดี ก็จะเป็นจิตที่ใคร่ครวญ หาเหตุและผลในสภาวธรรม

ทั้งหลาย ว่าล้วนเป็นอนิจจังความไม่เที่ยง เป็นทุกขัง สภาพที่ทนอยู่อย่างเดิมไม่ได้ และอนัตตา ความไม่ใช่ ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่สิ่งของ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ,2553, หน้า 1-2,16-18,19-22)

พระธรรมวิสุทธิกวี ได้ให้ความหมายของบุญกิริยาวัตถุ 3 ไว้ว่า บุญกิริยาวัตถุ 3 แปลว่า วัตถุเป็นที่ตั้งของการทำบุญ หรือ หลักแห่งการบำเพ็ญบุญ มี 3 ประการ คือ

1. ทานมัย บุญเกิดจากการให้ทานทาน หมายถึง การให้ การเสียสละ ละความตระหนี่ มี 3 ประเภท คือ

1. 1 อามิสทาน หรือ วัตถุทาน การให้วัตถุสิ่งของ

1. 2 ธรรมทาน การให้พระธรรมคำสอน

1. 3 อภัยทาน การให้อภัยแก่ผู้อื่นหรือสัตว์อื่น

2. ศีลมัย บุญเกิดจากการรักษาศีล ศีล หมายถึง การรักษากาย และวาจา ให้เรียบร้อย ศีลมีหลายประเภท คือ ศีล 5 หรือ ศีลกรรมบถ สำหรับคนทั่วไป ศีล 8 หรือ อุโบสถศีล สำหรับอุบาสกอุบาสิกา ศีล 10 สำหรับสามเณร และศีล 227 หรือ ปาริสุทธิศีล 4 สำหรับ พระภิกษุ การรักษาศีล ต้องเจตนาจึงจะเป็นศีลได้ ถ้าไม่เจตนาจะงดเว้น หรือ รักษาศีลแล้ว ไม่ฆ่าสัตว์ หรือ ไม่ลักทรัพย์ ก็ไม่มีศีล แต่หากมีโอกาสฆ่าสัตว์ก็ไม่ฆ่า มีโอกาสลักทรัพย์ก็จะไม่หยิบฉวยเด็ดขาด จึงจัดว่ามีศีลเป็นต้นการรักษาศีล มีอานิสงส์เป็นอันมาก เช่น เป็นที่รัก เคารพของคนทั้งหลาย อยู่ในสังคมอย่างเป็นสุข ทำให้เป็นคนสง่างาม มีผิวพรรณงามผ่องใส กล่าวโดยสรุป คือ จะไปสู่สุคติ จะได้โภคทรัพย์สมบัติ และจะดับทุกข์ความเดือดร้อนจนเข้า สู่พระนิพพาน

3. ภาวนามัย บุญเกิดจากการเจริญภาวนา ภาวนา หมายถึง การอบรมจิต หรือการพัฒนาจิตให้สะอาด สงบ สว่าง ภาวนา มี 2 ประการ คือ

3.1 สมถภาวนา การทำใจให้สงบ เป็นหลักธรรมขั้นสมาธิ

3.2 วิปัสสนาภาวนา การทำใจให้รู้แจ้งเห็นจริงจนตัดกิเลสได้หมด เป็นหลักธรรมขั้นปัญญา (พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), 2546, หน้า 10–14)

สมทรง ปุญญฤทธิ์ ได้ให้ความหมาย บุญกิริยาวัตถุ 3 ไว้ว่า บุญกิริยาวัตถุ หมายถึง ทาน ศีล ภาวนา เป็นรากแก้วของความเป็นมนุษย์ ผู้ที่เป็นคนต้องฝึกอบรมตนด้วยการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา และอธิบายถึงบุญกิริยาวัตถุ 3 อันประกอบด้วยหลักธรรม 3 ประการ คือ

1. ทาน แปลว่า การให้ เป็นเครื่องแสดงถึงน้ำใจมนุษย์ที่มีจิตใจสูง มีเมตตาต่อเพื่อน มนุษย์และสัตว์ มี 3 ประการ ได้แก่

1. 1 วัตถุทาน คือ การให้สิ่งของ ทรัพย์สินเงินทองแก่คนทั่วไป ในทางพระพุทธ ศาสนา ได้แก่ การตักบาตร การทอดกฐิน การถวายปัจจัยแด่พระสงฆ์ เป็นต้น

1. 2 ธรรมทาน คือ การให้วิชาความรู้ วิธีทำมาหาเลี้ยงชีพ เป็นต้น

1. 3 อภัยทาน คือ การให้อภัยแก่ผู้ที่ทำผิดพลาดล่วงเกิน

2. ศีล แปลว่า ปกติ หมายถึง การรักษาความปกติทางกาย วาจา ไว้ได้ มีหลายประเภท ได้แก่ ศีล 5 คือ ศีลของคนทั่วไป ศีล 8 หรือ อุโบสถศีล คือศีลของอุบาสกสุบาสิกา ศีล 10 คือ ศีลของสามเณร ศีล 227 คือศีลของพระภิกษุและศีล 311 คือศีลของภิกษุณี

3. ภาวนา คือ การอบรมใจให้ฉลาดเที่ยงตรงต่อเหตุผลอรรถธรรม จิตใจสงบ การภาวนา บางทีเรียกว่า กรรมฐาน มี 2 ระดับ คือ สมถภาวนา (สมถกรรมฐาน) คือ การฝึกจิตให้สงบ มีสมาธิ ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว วิปัสสนาภาวนา (วิปัสสนากรรมฐาน) คือ การฝึกจิตให้สงบนิ่งจนพิจารณาเห็น อนัตตาในสรรพสิ่งทั้งหลาย (สมทรง ปุญญฤทธิ์, 2544, หน้า 36-39,40-41,50-52)

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายและอธิบายถึง บุญกิริยาวัตถุ ไว้ว่า บุญกิริยาวัตถุ แปลว่า ที่ตั้งแห่งการกระทำซึ่งบุญ หมายถึง สิ่งที่พึงปรารถนาของบุคคลผู้ประสงค์จะชำระ บาปอกุศล โดยประการทั้งปวง จำแนกเป็น 3 ประการ คือ

1. ทานมัย บุญสำเร็จจากทาน ทาน แปลว่า การให้ เป็นการบริจาคสิ่งของที่มีค่า หรือ ของรักหวงแหน ให้ออกไปจากความเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น เพื่อคลายความตระหนี่ รวมไปถึงการให้ความรู้ การให้ส่วนบุญ และการให้อภัยโทษ

2. ศีลมัย บุญสำเร็จจากศีล ศีล แปลว่า ปกติ หมายถึง การปฏิบัติที่เป็นการควบคุม กาย วาจา ให้บริสุทธิ์ หรือ ให้สงบ ปราศจากโทษที่จะเกิดขึ้นทั้งกาย และทางวาจา รวมไปถึงการเลี้ยงชีพชอบ ความมีมารยาทดี ความละอายบาปกลัวบาป

3. ภาวนามัย บุญสำเร็จจากภาวนา ภาวนา แปลว่า การทำให้เจริญ หมายถึง การกระทำ ทางใจเพื่อให้ใจสงบ หรือ บริสุทธิ์ ขั้นสมาธิ แล้วกระทำต่อจนกระทั่งเกิดปัญญารู้แจ้งในสิ่งทั้งปวง เกิดความบริสุทธิ์สูงสุด เพราะหมดจากกิเลส มี 2 ระดับ คือ

3.1 สมถภาวนา คือ การกระทำจิตให้เข้มแข็งเป็นอารมณ์เดียวหรือมีความมุ่งหมายเพื่อการรอบรู้อะไรยิ่งขึ้น ด้วยความมีสติ ปิติ วิริยะ อุเบกขา เป็นต้น

3.2 วิปัสสนาภาวนา คือ การกระทำจิตให้ขยายขึ้นจากการมีอารมณ์เดียว เพื่อให้เกิดปัญญาเข้าใจรู้แจ้งในสิ่งทั้งปวง สัมมาทิฏฐิ จนเกิดความบริสุทธิ์สูงสุด หมดกิเลส (พุทธทาสภิกขุ, 2543, หน้า 103-104)

สรุปได้ว่า บุญกิริยาวัตถุ 3 เป็นหลักแห่งการทำบุญ หรือหลักแห่งการทำความดีที่คนในสังคมจะพึงนำมาปรับประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตเพื่อให้เกิดสันติสุขสำหรับตนและสังคม ประกอบด้วย การให้ทาน ได้แก่ อามิสทาน ธรรมทาน และอภัยทาน เป็นการทำบุญ หรือทำความดีที่สามารถลดความตระหนี่ หรือ เห็นแก่ตัวลงได้ ด้วยการเสียสละแบ่งปัน เกื้อกูล ผู้อื่นด้วยความเมตตา และพัฒนาขึ้นเป็น การรักษาศีล เป็นการประพฤติตนให้เรียบร้อยทางกาย วาจา ด้วยการปฏิบัติตามศีล 5 ข้อ ให้เป็นวิถีชีวิต เมื่อรักษาศีลให้สมบูรณ์แล้ว ก็ทำความดีขั้นที่ และ การเจริญภาวนา เป็นการพัฒนาตนเอง ด้วยการฝึกจิตใจให้อยู่ด้วยการมีสติ มีสมาธิ มีสัมปชัญญะ มีความเพียร รู้จักคิดพิจารณา รู้จักผิดชอบชั่วดี บุญกิริยาวัตถุทั้ง 3 ประการนี้ เป็นหลักพุทธธรรมและพุทธวิธีให้ผู้ปฏิบัติตามสามารถเข้าถึงสันติคือความสงบสุขทั้งภายนอกและภายในและทำให้สังคมมีสันติสุขอย่างยั่งยืน

2.1.2.5 การปฏิบัติตนที่ทำให้เกิดสันติวิถีพุทธ

การปฏิบัติตนที่ทำให้เกิดสันติวิถีพุทธนั้น มีหลักการปฏิบัติ ดังนี้

1. การปฏิบัติตนตามหลักของทาน มีการให้ การแบ่งปันตามสมควรแก่ฐานะตนเอง ทาน แปลว่า การให้ เป็นเครื่องแสดงถึงน้ำใจมนุษย์ที่มีจิตใจสูง มีเมตตาต่อเพื่อน มนุษย์และสัตว์ มี 3 ประการ ได้แก่ 1) วัตถุทาน คือ การให้สิ่งของ ทรัพย์สินเงินทองแก่คนทั่วไป ในทาง

พระพุทธศาสนา ได้แก่ การตักบาตร การทอดกฐิน การถวายปัจจัยแด่พระสงฆ์ เป็นต้น 2) ธรรมทาน คือ การให้วิชาความรู้ วิธีทำมาหาเลี้ยงชีพ เป็นต้น 3) อภัยทาน คือ การให้อภัยแก่ผู้ที่ทำผิดพลาดล่วงเกิน (สมทรง ปุญญฤทธิ์, 2544, หน้า 50-52)

2. การปฏิบัติตนตามหลักของศีล ข้อปฏิบัติที่ควรงดเว้น (พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ, 2546, 10 - 14) ศีล หมายถึง การรักษากาย และวาจา ให้เรียบร้อย ศีลมีหลายประเภท คือ ศีล 5 หรือ ศีลกรรมบถ สำหรับคนทั่วไป ศีล 8 หรือ อุโบสถศีล สำหรับอุบาสก อุบาสิกา ศีล 10 สำหรับสามเณร และศีล 227 หรือ ปาริสุทธิศีล 4 สำหรับ พระภิกษุ การรักษาศีล ต้องเจตนา จึงจะเป็นศีลได้ ถ้าไม่เจตนาจะงดเว้น หรือ รักษาศีลแล้ว ไม่ฆ่าสัตว์ หรือ ไม่ลักทรัพย์ ก็ไม่มีศีล แต่หากมีโอกาสฆ่าสัตว์ก็ไม่ฆ่า มีโอกาสลักทรัพย์ก็จะไม่หยิบฉวยเด็ดขาด จึงจัดว่ามีศีลเป็นต้นการรักษาศีล มีอานิสงส์เป็นอันมาก เช่น เป็นที่รัก เคารพของคนทั้งหลาย อยู่ในสังคมอย่างเป็นสุข ทำให้เป็นคนสง่างาม มีผิวพรรณงามผ่องใส กล่าวโดยสรุป คือ จะไปสู่สุคติ จะได้โภคทรัพย์สมบัติ และจะดับทุกข์ความเดือดร้อนจนเข้า สู่พระนิพพาน คือ

1) ตั้งใจงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ซึ่งโดยปกติของมนุษย์แล้วเราจะไม่ฆ่าแกงกันเอง นั่นเป็นสิ่งแรกที่มนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์ อาทิ เสือ หรือสิงโต ที่เวลาหิวก็จะไล่ล่าสัตว์อื่นเพื่อนำมาเป็นอาหารทันที นั่นจึงทำให้เราสามารถแบ่งแยกความแตกต่างระหว่างคนกับสัตว์ได้อย่างชัดเจน

2) ตั้งใจงดเว้นจากการลักขโมย โดยปกติของมนุษย์แล้วจะไม่คิดขโมยหรือลักทรัพย์สินของใคร ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นรูปธรรมจับต้องได้ หรือสิ่งที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ เพราะมนุษย์มีความรอบรู้ในเรื่องของ กรรมสิทธิ์ ว่านั่นของเรา ว่านี่ของเรา แต่กับสัตว์เดียรัจฉานนั้นไม่รู้ ยกตัวอย่าง เวลาที่สุนัขกำลังเห็นแมวกินปลาอยู่ ถ้ามันมีความคิดที่อยากได้มันก็จะเข้าไปแย่งเลยทันที ฉะนั้น ถ้าใครลักขโมย หรือจี้ปล้นทรัพย์สินของคนอื่นก็แสดงว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขาได้สูญเสียไปแล้ว

3) ตั้งใจงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม มนุษย์เป็นผู้ที่รู้จักควบคุมความต้องการของตัวเอง รู้ถูกผิด รู้ว่าอะไรควร อะไรไม่ควร ซึ่งแตกต่างจากสัตว์ อาทิ เมื่อสุนัขเพศผู้ถึงคราวที่ฮอร์โมนเพศทำงาน มันจะเข้าไปกัดเพื่อแย่งตัวเมียจากตัวผู้ตัวอื่น แต่มนุษย์ปกติกลับไม่ประพฤติเช่นนั้น

4) ตั้งใจงดเว้นจากการพูดเท็จ พูดคำหยาบ คำส่อเสียด เพ้อเจ้อ โดยธรรมชาติของมนุษย์แล้วจะไม่หลอกหลวง และเบียดเบียนซึ่งกันและกันด้วยวาจา หรือคำพูดซึ่งแตกต่างจากสัตว์ อาทิ สุนัขที่อยู่ในบ้าน เมื่อมีสุนัขตัวอื่น หรือมนุษย์คนอื่นเดินผ่านมา มันจะส่งเสียงเห่าในทันที แต่มนุษย์เราโดยปกติไม่ได้เป็นเช่นนั้น ที่อยู่ดี ๆ เราจะด่า หรือว่าใครโดยไม่มีเหตุอันสมควร

5) ตั้งใจงดเว้นจากดื่มสุรา ตามปกติ สัตว์ใหญ่มักมีพละกำลังมากกว่ามนุษย์ แต่มันบังคับทิศทางการเคลื่อนที่ไม่ค่อยได้ เพราะไม่มีสติสำหรับควบคุม ดังนั้น สัตว์จึงไม่สามารถเป็นกำลังกายที่เกิดเป็นคุณงามความดี หรือการช่วยเหลือผู้อื่นได้ ผิดกันกับมนุษย์ มนุษย์มีสติสัมปชัญญะที่จะควบคุมการกระทำของตัวเอง ทำให้สามารถนำพละกำลัง หรือกำลังกายที่เรามีเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น หรือกระทำคุณงามความดีได้อย่างมากมาย แต่เมื่อใดที่มนุษย์ดื่มสุรา หรือของมึนเมา

เข้าไป ก็จะทำให้ตนเองนั้นขาดสติ ขาดความยับยั้งชั่งใจจนก่อให้เกิดการประพฤติในสิ่งที่เลวร้ายได้ ซึ่งศีลข้อที่ 5 นี้เป็นข้อที่สำคัญที่สุด เพราะคนที่ขาดสติสามารถกระทำความชั่ว รวมไปถึงการประพฤติผิดในศีลข้ออื่น ๆ ได้อีกด้วย

3. การปฏิบัติตนตามหลักของภาวนา การบำเพ็ญเพียรทางจิต ภาวนา แปลว่า การทำให้เจริญ หมายถึง การกระทำทางใจเพื่อให้ใจสงบ หรือบริสุทธิ์ ขั้นสมาธิ แล้วกระทำต่อจนกระทั่งเกิดปัญญา รู้แจ้งในสิ่งทั้งปวง เกิดความบริสุทธิ์สูงสุด เพราะหมดจากกิเลส มี 2 ระดับ คือ 1) สมถภาวนา คือ การกระทำจิตให้เข้มแข็งเป็นอารมณ์เดียว หรือ มีความมุ่งหมายเพื่อการรอบรู้อะไรยิ่งขึ้น ด้วยความมีสติ ปิติ วิริยะ อุเบกขา เป็นต้น 2) วิปัสสนาภาวนา คือ การกระทำจิตให้ขยายขึ้นจากการมีอารมณ์เดียว เพื่อให้เกิดปัญญาเข้าใจรู้แจ้งในสิ่งทั้งปวง สัมมาทิฏฐิ จนเกิดความบริสุทธิ์สูงสุด หมดกิเลส (พุทธทาสภิกขุ, 2543)

การบำเพ็ญจิตตภาวนา เพื่อให้ใจมีที่อยู่อาศัยการบำเพ็ญจิตตภาวนาก็เพื่อ ใจจะมีที่อาศัย ใจจะมีที่ยึด ใจจะมีเรือนของใจเป็นที่อาศัย ใจย่อมมีความร่มเย็น เพราะมีที่พึ่งที่ยึดที่เกาะ ฉะนั้นการสร้างที่พึ่งสำหรับใจจึงเป็นสิ่งจำเป็นมากอย่างน้อยก็ให้เสมอกันกับสิ่งภายนอกที่กายต้องอาศัย มากกว่านั้นก็เป็นไปตามวัย ยิ่งวัยแก่เข้ามามากเพียงไร ก็ยิ่งจะเสาะแสวงหาที่พึ่งทางจิตใจให้มีความแน่นหนามั่นคงยิ่งขึ้นใจเมื่อได้รับการอบรมโดยสม่ำเสมอ ย่อมจะมีความเจริญ มีความผาสุก ร่มเย็น มีความผ่องใส มีความสงบเย็น เป็นที่แน่ใจแก่ตนเองขึ้นโดยลำดับ จนกระทั่งแน่ใจจริง ๆ สิ่งภายนอกอะไรจะได้จะเสียไป ไม่สำคัญ เมื่อจิตมีที่ยึดมีหลักเกณฑ์ภายในตัวแล้วเพราะที่ยึดของใจกับที่ยึดของกายนั้นต่างกัน อาหารของกายกับอาหารของใจต่างกัน กายเป็นรูปอาหารก็ต้องอาศัยสิ่งที่เป็นรูปด้วยกัน เช่น ข้าว น้ำ อาหารประเภทต่าง ๆ เหล่านี้เป็นอาหารของกายอาหารของใจได้แก่อารมณ์ อารมณ์ที่เป็นพิษนั้นเป็นสิ่งที่เป็นภัยต่อจิตใจ เราต้องระมัดระวังอย่าให้จิตคิดไปในทางที่ไม่ดี ซึ่งจะเกิดความทุกข์ร้อนแก่ตนเอง พยายามเสาะแสวงหาอาหาร คืออารมณ์อันดีแก่จิตใจ ได้แก่ศีลธรรม มีคำว่า “พุทโธ ๆ” เป็นต้น ให้เป็นที่ยึดที่เหนี่ยวของใจใจเมื่อมีธรรมเป็นหลักยึดแล้วย่อมมีความร่มเย็น นี่ชื่อว่าใจมีอาหาร ใจมีอาหารใจก็มีความอิ่มพอกับอาหารคือธรรมนั้น ๆ ย่อมไม่ส่ายแส่เร่ร่อนวุ่นวายก่อกวนตัวเอง ให้เกิดความทุกข์ความลำบากเหมือนดังที่เคยเป็นมา (พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสัมปันโน), 2520)

2.1.2.6 การปฏิบัติตนที่ไม่ทำให้เกิดสันติวิถีพุทธ

การปฏิบัติตนที่ไม่ทำให้เกิดสันติวิถีพุทธนั้น คือการปฏิบัติตน มีดังนี้

1. การไม่ปฏิบัติตนตามหลักของทาน การให้ การแบ่งปัน แต่กลับประพฤติในอกุศลกรรมบถ 10 ทางแห่งอกุศลกรรม ทางทำความชั่ว กระทำกรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อม ความทุกข์ หรือทุคติ คือ

ก. กายกรรม 3 ประการ

1. ปาณาติบาต การทำชีวิตให้ตกล่วง
2. อทินนาทาน การถือเอาของที่เขามิได้ให้ โดยอาการขโมย
3. กาเมสุมิจฉาจาร ความประพฤติผิดในกาม

ข. วจีกรรม 4 ประการ

4. มุสาวาท การพูดเท็จ

5. ปิสุณาวาจา วาจาส่อเสียด

6. ผรุสวาจา วาจาหยาบ

7. สัมผัปปลาปะ คำพูดเพ้อเจ้อ

ค. มโนกรรม 3 ประการ

8. อภิชฌา เพ่งเล็งอยากได้ของเขา

9. พยาบาท คิดร้ายผู้อื่น

10. มิจฉาทิฏฐิ เห็นผิดจากคลองธรรม

2. การไม่ปฏิบัติตนตามหลักของศีล ข้อปฏิบัติที่ควรงดเว้นและกัลยาณธรรม

3. การไม่ปฏิบัติตนตามหลักของภาวนา การบำเพ็ญเพียรทางจิต

เมื่อคนในสังคมไม่ปฏิบัติตนตามหลังของทาน ศีลและภาวนาดังกล่าวมาแล้ว ก็ไม่สามารถทำให้เกิดสภาวะที่เรียกว่าสันติสุขในตนได้ เมื่อตนไม่มีความสันติสุขและไปปฏิบัติสิ่งที่ตรงกันข้าม ก็ทำให้ตนเดือดร้อน ไม่มีความสุข มีความวุ่นวาย มีความเห็นแก่ตัว ก่อปัญหาให้กับสังคมได้ ทำให้สังคมไม่สงบสุขไปด้วยนั่นเอง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2553, หน้า 235-236)

2.1.2.7 ประโยชน์การมีสันติสุขและโทษของการขาดสันติสุข

ประโยชน์ที่ได้รับจากการมีสันติสุขและโทษของการขาดสันติวิถีพุทธมีรายละเอียดดังนี้

1.ประโยชน์ที่ได้รับจากการมีสันติสุข

มนุษย์ย่อมเลือกที่จะมีความสุขมากกว่าความทุกข์ดังนั้นการอยู่ในสังคมที่มีความสุขสงบย่อม ดีกว่าการอยู่ในสังคมที่มีแต่ความทุกข์ ปัญหาและความเดือดเนื้อร้อนใจ เมื่อสังคมเป็นสุขมีความสงบ ร่มเย็น การดำเนินชีวิตของคนในสังคมก็ย่อมดีไปด้วย การจะทำให้ สังคมเกิดความสงบเย็นและเป็นสุข จะต้องเกิดจากความร่วมมือของสมาชิกของสังคมหลาย ๆ ฝ่าย อาจจะไม่สามารถได้รับความร่วมมือจากทุกคนในสังคมได้ เพราะในสังคมนั้นมีทั้งคนดีและคนไม่ดี แต่ หากสามารถทำให้คนส่วนใหญ่ของสังคมประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบแบบแผนอันดีงามของสังคม และเป็นผู้มีจิตสำนึก ที่ดีตามแนวทางคำสอนของพระพุทธศาสนา ก็ย่อมจะทำให้การอยู่ร่วมกันใน สังคมเป็นไปด้วยความสงบสุขการดำเนินชีวิตในสังคมที่มีสมาชิกเป็นผู้มีความประพฤติปฏิบัติที่ดีตามกฎระเบียบแบบแผนอันดีงามของสังคมและเป็นผู้มีจิตใจใฝ่คุณธรรมตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็น พื้นฐาน สังคมนั้นจะเป็นสังคมที่มีเมตตา ช่วยเหลือเกื้อกูล สงเคราะห์ เห็นอกเห็นใจกัน ไม่เห็นแก่ตนเอง เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง สังคมนั้นย่อมเกิดความสงบสุข เป็น “สังคมสันติสุข” เป็นสังคมในฝืนที่ใคร ๆ ก็อยากอาศัยอยู่ร่วมกัน เป็นสังคมที่ปราศจากปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาขโมย - ฉกชิง - ปล้นฆ่าเพื่อแย่งชิงทรัพย์สิน ปัญหาทะเลาะวิวาท ปัญหา อัตวินิบาตกรรม ฯลฯ ที่เกิดจากความไม่เสมอภาคกัน ความอยุติธรรม การเอารัดเอาเปรียบ การใช้ความรุนแรง ฯลฯ (พระเมธาวินัยรส (สุเทพ ปสิวิโก) และคณะ, 2563, หน้า 25)

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการพึ่งพาอาศัยกัน ถือเป็นแนวทางการปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง เหมาะสมต่อกันของสมาชิกในสังคม กล่าวคือ สิ่งสำคัญที่จะช่วยทำให้สมาชิกในสังคมอยู่

ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยเฉพาะสังคมที่มีลักษณะเป็นสังคมพหุการวัฒนธรรม เช่น สังคมไทยนั้น สมาชิกในสังคม ยิ่ง จำเป็นต้องเรียนรู้การปฏิบัติตน ให้กลมกลืนไปกับความแตกต่าง เพื่อป้องกันความแตกแยกที่อาจ เกิดขึ้นตามมาคุณค่าของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและพึ่งพาอาศัยกัน ก่อให้เกิดประโยชน์ด้านต่าง ๆ ดังนี้ (สุพัตรา ธรรมประดิษฐ์และลมูลเพชร มะณี, 2561, หน้า 60)

1.1 ประโยชน์ต่อตนเอง

1) ทำให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และรู้สึกปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ

2) มีผู้คอยให้ความช่วยเหลือเมื่อตกยาก หรือประสบกับความยากลำบากจากเหตุการณ์ต่าง ๆ และทำให้ไม่รู้สึกโดดเดี่ยว หรือไร้ที่พึ่งเมื่อเจอปัญหา

3) ประสบความสำเร็จในการประกอบหน้าที่การงาน เพราะได้รับความช่วยเหลือเกื้อกูลจาก บุคคลรอบข้าง

1.2 ประโยชน์ต่อส่วนรวม สังคมและประเทศชาติ

1) ทำให้สังคมเป็นระเบียบเรียบร้อยและสงบสุข ปราศจากปัญหาความแตกแยกขัดแย้งใด ๆ

2) เกิดการพัฒนาที่รวดเร็วและยั่งยืน เพราะความสงบสุขในสังคม จะกระตุ้นให้เกิดการลงทุนทางเศรษฐกิจ ทำให้ประเทศชาติมีรายได้เพิ่มขึ้น เพียงพอต่อการนำมาปรับปรุงโครงสร้างทางสังคมให้มีประสิทธิภาพ และพร้อมรับมือกับความเสี่ยงหรือการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์

3) ความสุขของคนในชาติเพิ่มมากขึ้น เพราะมีความอยู่ดีกินดี รู้สึกปลอดภัยในการดำเนินชีวิต มีหน้าที่การงานและรายได้ที่มั่นคงการบริหารจัดการกฎกติการะเบียบแบบแผนที่ดีและเหมาะสมของสังคมนั้น จำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับการอยู่ร่วมกันของคนจำนวนมาก เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคม การวางแนวทางการประพฤติปฏิบัติให้กับสมาชิกในสังคมทุกคน ไม่ว่าจะเป็น ชาย-หญิง เด็ก-หนุ่มสาว-ผู้สูงวัย คนปกติ-คนพิการ-คนป่วย-ผู้ด้อยโอกาส นักเรียน-นักศึกษา-ข้าราชการ-นักธุรกิจ ฯลฯ เป็นไปเพื่อพัฒนาวิถี ชีวิตอันดีงามของสมาชิกทุก ๆ คนในสังคมนั้น นอกจากการส่งเสริมด้านการศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้ ความสามารถเพื่อนำไปประกอบอาชีพหารายได้เลี้ยงดูตนเองแล้ว จะต้องให้การปลูกฝังเสริมสร้าง จิตสำนึกที่ดีแก่ทุก ๆ คนด้วย โดยจำเป็นต้องปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามให้ตั้งแต่ยังเป็นผู้เยาว์ ควรต้องมีหลักสูตรการอบรมสั่งสอนด้านการพัฒนาจิตใจ ด้วยการสอนหลักพุทธธรรมเพื่อการเป็นคนดี เช่น บุญกิริยาวัตถุ ไตรสิกขา เบญจศีล เบญจธรรม หิริโอตตัปปะ ทิศ 6 สัปปุริสธรรม 7 อริยทรัพย์ 7 มรรคมีองค์ 8 เป็นต้น หลักธรรมเหล่านี้เป็นหลักธรรมปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจให้เป็นผู้มีความประพฤติดีปฏิบัติชอบ และมีจิตใจดีงาม เป็นธรรมที่จะนำสังคมไปสู่สันติสุขได้ (สุพัตรา ธรรมประดิษฐ์และลมูลเพชร มะณี, 2561, หน้า 61)

การมุ่งเน้นการพัฒนาชีวิตของคนในสังคมไทยให้มีความรู้ความ สามารถควบคู่ไปกับการมี คุณธรรม เป็นการขับเคลื่อนผลักดันเปลี่ยนแปลงสังคมที่ต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง เมื่อคนในสังคมไทย ได้รับการพัฒนาให้มีศักยภาพทั้งทางด้านกายและจิตใจ สังคมไทยของเราก็จะเป็นสังคมที่มีสันติสุข มี ความเจริญก้าวไกลด้านเทคโนโลยี มีการเจริญก้าวหน้าด้านเศรษฐกิจ ผู้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมไทยก็ จะเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และเป็นผู้ที่มีความสงบสุขและความผาสุกในการดำเนิน

ชีวิต ในการ ประกอบอาชีพ ในการสร้างฐานะความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัวให้ดีขึ้น อีกทั้งเป็นผู้มีส่วนที่จะทำให้ชุมชนสังคมที่ตนอาศัยอยู่ได้รับความสุขไปด้วย เป็นสังคมที่น่าอยู่น่าอาศัย เพราะมีความสุขกาย สบายใจในการดำรงชีวิต ไม่ต้องกังวลว่าจะถูกเบียดเบียน ถูกทำร้าย ถูกเอารัดเอาเปรียบ จากคนอื่น ให้ต้องได้รับความเดือดร้อนกายและความรำคาญใจ การสร้างแนวทางการพัฒนาชีวิตเช่นนี้เป็น เสมือนการสร้างเกราะป้องกันภัยให้กับชีวิตตนเองในการดำเนินชีวิตในสังคม เพื่อการใช้ชีวิตได้อย่าง สงบสุข (สุพัตรา ธรรมประดิษฐ์และลมูลเพชร มะณี, 2561, หน้า 61)

จากข้อมูลเบื้องต้น ทำให้ทราบว่า ประโยชน์ที่ได้รับจากการมีสันติสุข คือ ความสุขในการอยู่ ร่วมกันของคนในสังคม มีสังคมที่น่าอยู่ สังคมที่มีความเป็นระเบียบแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติอัน ดีงาม สังคมที่ให้ความสงบและเป็นสุขแก่ผู้อยู่อาศัย ทำให้เกิดการพัฒนาวิถีชีวิตอันดีงามของคนใน สังคมนั้น คนในสังคมได้รับการส่งเสริมด้านการศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้ความสามารถเพื่อนำไป ประกอบอาชีพหาเลี้ยงชีพ ได้รับการปลูกฝังเสริมสร้างจิตสำนึกที่ดี เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมอันดีงาม เป็นผู้มีศักยภาพทางกายและทางใจ

2. โทษของการขาดสันติสุข

สังคมที่มีสันติสุข เป็นสังคมที่น่าอยู่น่าอาศัย คือสังคมที่มีความสงบ คนในสังคมก็จะมีความสุขทั้งทางกายและทางจิตใจ แต่หากสังคมใดไร้ซึ่งสันติสุข ก็จะเป็นสังคมที่ไม่มีคนอยากอยู่อยากอาศัย เพราะเป็นสังคมที่มีแต่ความเดือดร้อนทั้งทางกายและทางใจ เมื่อสังคมไม่มีความสงบสุข สังคม นั้นย่อมจะเกิดความรุนแรงขึ้นได้ง่าย มีปัญหาความขัดแย้ง ปัญหาการใช้ความรุนแรงเข้าต่อสู้กัน โดย เป็นความรุนแรงในด้านพฤติกรรมและด้านอารมณ์ของคนในสังคม อันนำมาซึ่งปัญหาการก่ออาชญากรรมที่ร้ายแรงต่าง ๆ ความแตกต่างทางความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนาและวัฒนธรรม รวมถึงแนวความคิดทางด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ก่อให้เกิดความขัดแย้งในหลายรูปแบบ เกิดเป็นวิกฤตทางสังคม มีความแตกแยกของวิถีชีวิตคนในสังคม ก่อเกิดปัญหาความขัดแย้ง ปัญหาการใช้ความรุนแรง เป็นผลให้มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน การต่อสู้ การสูญเสีย อันมีผลกระทบต่อทรัพย์สิน ชีวิต ร่างกาย และจิตใจ รวมถึงความเสียหายในรูปแบบอื่น ๆ อีกมากมาย ความขัดแย้งและความ รุนแรงเหล่านี้ถือเป็นโทษที่เกิดจากการขาดสันติสุขของบุคคลของสังคม (พระเมธาวินัยรส (สุเทพ ปสิวิโก)และคณะ, 2563, หน้า 28)

โทษของการขาดสันติสุขนั้นคือการก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงขึ้นในสังคมได้ คำว่า ความขัดแย้ง หมายถึง ความคับข้องใจหรือความไม่เข้าใจกันและตกอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถหาข้อยุติเป็นที่พอใจได้ ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากความไม่เห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความคิดความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ทัศนคติ ความต้องการ ค่านิยม บทบาทหน้าที่ การสื่อสารที่ไม่ถูกต้อง และผลประโยชน์ที่พึงได้รับ (ธวัช ทันโตภาสและคณะ, 2562)

ความขัดแย้ง เป็นการปฏิสัมพันธ์หรือสถานการณ์ที่เชื่อว่าเป้าหมายของตนนั้นไปด้วยกัน ไม่ได้กับของอีกฝ่าย และมองว่าถูกอีกฝ่ายขัดขวาง องค์ประกอบของความขัดแย้ง ได้แก่

1) ความต้องการ เมื่อเราละเลยความต้องการที่จำเป็นของอีกฝ่ายหนึ่ง

2) ความเข้าใจ ความต้องการที่ไม่ตรงกันทำให้เกิดความขัดแย้งได้ง่าย

3) อำนาจ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งพยายามบังคับให้อีกฝ่ายทำตามหรือยอมรับในผลประโยชน์ที่จัดสรรอย่างไม่เป็นธรรม

4) คุณค่า เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยอมรับการให้คุณค่าความหมายที่อีกฝ่ายเชื่อถือ

5) อารมณ์ความรู้สึก เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยอมรับรู้และเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของอีกฝ่ายหนึ่ง

สาเหตุของความขัดแย้ง มี 5 ด้าน ดังนี้

1. ปัญหาด้านความสัมพันธ์
2. ปัญหาด้านค่านิยมที่แตกต่างกัน
3. ปัญหาด้านข้อมูล
4. ปัญหาด้านโครงสร้าง
5. ปัญหาด้านความต้องการหรือผลประโยชน์

นอกจากเหนือจากที่กล่าวแล้ว พบว่าปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง มักจะเกิดจาก ความมีแนวคิดหรืออุดมการณ์ในด้านต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน ความไม่เป็นธรรม การถูกกดขี่ข่มเหงโดยไม่ เป็นธรรม (ความอยุติธรรม) และการเอารัดเอาเปรียบ ฯลฯ เป็นต้น

ธวัช ทันโตภาสและคณะ, 2562 ได้แสดงแนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง คือ การลดความขัดแย้งและการสร้างความสมานฉันท์ ผู้วิจัยสรุปได้ ดังนี้

1. การลดความขัดแย้ง

การลดความขัดแย้งนั้นมีหลายวิธีที่ถูกนำมาใช้ ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์/สถานการณ์ของปัญหาความขัดแย้งนั้น ๆ ว่าเหมาะสมกับวิธีการรูปแบบใด ได้แก่ การหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง การเจรจาแก้ปัญหาอย่างไม่เป็นทางการ การเจรจาต่อรอง จะใช้สำหรับประเด็นที่ไม่ซับซ้อนมาก การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยมีผู้ไกล่เกลี่ยเป็นคนกลาง การตัดสินปัญหาข้อพิพาทของผู้บริหาร อนุญาโตตุลาการ ใช้ในกรณีที่คู่ตกลงตั้งบุคคลที่สามเป็นกลางคนเดียวหรือหลายคนที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งให้ตัดสินข้อพิพาท แต่ไม่ใช่การพิจารณาคดีในศาล กระบวนการทางศาล กระบวนการออกกฎหมาย การไม่ใช้ความรุนแรงหรืออหิงสา และการใช้ความรุนแรง จะได้ผลต่อเมื่อคู่กรณีสร้างอำนาจต่อรองได้เพียงพอจะทำลายคู่ต่อสู้และลวงให้อีกฝ่ายเห็นว่าตนมีพลังพอและพร้อมจะใช้มันเพื่อให้อีกฝ่ายยอมปฏิบัติตามข้อขัดแย้ง ฯลฯ วิธีการลดความขัดแย้งจะมีประสิทธิผลก็ต่อเมื่อฝ่ายที่ขัดแย้งกัน ลดความรุนแรงของการโต้ตอบลง มีความเข้าใจกันและกัน

2. การสร้างความสมานฉันท์

การสร้างความสมานฉันท์ คือ ทำให้ฝ่ายที่ขัดแย้งกันมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน แนวทางการสร้างความสมานฉันท์ ประกอบด้วยแนวคิดหลัก 10 ประการ คือ การเปิดเผยความจริง ความยุติธรรม ความพร้อมรับผิดชอบ การให้อภัย การเคารพความหลากหลายทางศาสนาวัฒนธรรม และส่งเสริมสานเสวนาระหว่างกัน การถือหลักสันติวิธี การเปิดพื้นที่ให้ความทรงจำที่เจ็บปวด เพื่อรำลึกถึงความทรงจำที่เจ็บปวดจากความขัดแย้ง การมุ่งแก้ปัญหาในอนาคตด้วยจินตนาการ และการยอมรับความเสี่ยงทางสังคมเพื่อเสริมสร้างความไว้วางใจระหว่างกัน ฯลฯ เป็นต้น การสร้างความสมานฉันท์ในสังคม คือ การที่คนในสังคมมีความสามัคคี มีค่านิยมร่วมกัน และยอมรับในความต่าง

ส่วนความรุนแรงอันเกิดจากการที่สังคมขาดสันติสุขนั้น ตามแนวคิดของ โยฮัน กัลตุง (Johan Galtung) ความรุนแรง หมายถึง อุปสรรค ภาวการณ์ที่ขัดขวางต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ไม่ให้บรรลุผล แต่ความ จำเป็นพื้นฐานนี้ต่างไปจากปัจจัย 4 และดัชนี 10 ประการของแนวคิดการพัฒนาชนบทแนวใหม่ โดย ที่หากความต้องการเหล่านี้ไม่ได้รับการตอบสนองหรือได้รับไม่เพียงพอก็จะเกิดความรุนแรงขึ้น

ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ 4 ประการ ตามความคิดของกัลตุง ได้แก่ 1) ความ ต้องการมีชีวิตอยู่ (survival) 2) ความต้องการมีความเป็นอยู่ที่ดี (welfare) 3) ความต้องการมี เสรีภาพ (freedom) 4) ความต้องการมีอัตลักษณ์และความรู้สึกว่ามีความหมายในชีวิต (identity) ประเภทของความรุนแรง สามารถแบ่งออกได้หลายประเภทขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนก กัลตุง แบ่งประเภทของความรุนแรงตามมิติของความรุนแรง ออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ความรุนแรงทางตรง เป็นความรุนแรงที่มีผลในเชิงการทำร้ายร่างกายและมีผู้กระทำอย่างชัดเจน ซึ่งมีลักษณะดังนี้

1) มีผู้ที่ก่อความรุนแรง

2) มีเครื่องมือที่ใช้ในการก่อความรุนแรง เช่น ร่างกาย มีด เป็นต้น

3) มีผลที่เกิดขึ้นต่อร่างกาย ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ ผลในเชิงการ ทำลายร่างกาย เช่น การแทง ฯลฯ เป็นต้น และผลในเชิงการขัดขวางการทำงานของร่างกาย เช่น การไม่ให้อาหาร การไม่ให้มีอากาศ

4) ผลในเชิงจิตวิทยา เช่น ความกดดัน ความกลัว ฯลฯ เป็นต้น

2. ความรุนแรงทางโครงสร้าง คือ สิ่งต่าง ๆ หรืออะไรก็ตาม ที่มาทำให้เกิดช่องว่างระหว่างศักยภาพของมนุษย์กับสิ่งที่มนุษย์เป็นอยู่จริง โดยอะไรก็ตาม นั้นไม่ใช่ตัวบุคคลแต่เป็นระบบหรือโครงสร้าง ซึ่งลักษณะเด่นของ ความรุนแรงนี้คือ ไม่ใช่สิ่งที่จะเห็นได้อย่างชัดเจนและสามารถหายไปได้อย่างรวดเร็ว หากแต่เป็นสิ่งที่ ดำรงอยู่อย่างยาวนานและต่อเนื่องในรูปของกระบวนการมากกว่าที่จะเป็นเหตุการณ์เฉพาะ ซึ่งความ รุนแรงทางโครงสร้าง 2 ประการที่ดำรงอยู่อย่างโดดเด่นในบริบททางการเมืองและเศรษฐกิจคือ การกดขี่ และการขูดรีด

3. ความรุนแรงทางวัฒนธรรม เป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นในบริบทของวัฒนธรรม เป็นความรู้ความเชื่อที่รองรับและให้ความชอบธรรมแก่การใช้ความรุนแรงทางตรงและความรุนแรงทางโครงสร้าง ซึ่งความรุนแรงทางวัฒนธรรมนี้จะปรากฏอยู่ในรูปของสัญลักษณ์ ศาสนา อุดมการณ์ ภาษา ศิลปะ วิทยาศาสตร์ เป็นต้น

ความรุนแรงตามแนวคิดของกัลตุงนั้น มีความซับซ้อนเป็นอย่างมาก การจะเข้าใจความ รุนแรงทั้ง 3 ประเภทได้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจมิติต่าง ๆ ของความรุนแรง

สอดคล้องกับสถาบันวิจัยประชากรและสังคมได้ทำการจำแนกความรุนแรงออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. ความรุนแรงที่จำแนกตามประเภทของบุคคลที่เกี่ยวข้อง

1.1 ความรุนแรงที่บุคคลทำต่อตนเอง เช่น การฆ่าตัวตาย และการทำร้ายตัวเอง

1.2 ความรุนแรงระหว่างบุคคลหรือที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น การทะเลาะวิวาท การข่มขืน ความรุนแรงในครอบครัว ความรุนแรงในชุมชน และความรุนแรงใน สถาบันการศึกษา เป็นต้น

1.3 ความรุนแรงที่เกี่ยวกับกลุ่มคน เช่น วัยรุ่นยกพวกตีกัน การต่อสู้ระหว่างกลุ่ม ผลประโยชน์ หรือระหว่างกลุ่มชนที่มีอุดมคติทางการเมือง ศาสนาและวัฒนธรรมต่างกัน รวมถึงการ ต่อสู้ด้วยอาวุธของชนกลุ่มน้อยและกระบวนการก่อการร้ายกับรัฐ เป็นต้น

2. ความรุนแรงที่จำแนกตามการกระทำรุนแรง

2.1 ความรุนแรงทางร่างกาย ได้แก่ การทำร้ายตนเองหรือผู้อื่นให้ได้รับบาดเจ็บ ทางร่างกายหรือเสียชีวิต ไม่ว่าจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม

2.2 ความรุนแรงทางเพศ หมายถึง การพูดหรือการกระทำที่มีจุดมุ่งหมายทางเพศ เช่น พูดจาลวนลาม ตามตื้อ การมีเพศสัมพันธ์โดยที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ยินยอม รวมถึงการค้าประเวณี ความไม่เท่าเทียมทางเพศ และการกดขี่ทางเพศ เป็นต้น

2.3 ความรุนแรงทางจิตใจ ได้แก่ การพูดหรือทำให้ผู้อื่นได้รับความกระทบกระเทือนทางจิตใจ วิตกกังวล เครียด หรือซึมเศร้า เป็นต้น

2.4 การลิดรอนสิทธิ ด้วยการเลือกปฏิบัติ หรือปิดกั้นบุคคลจากการมีหรือการใช้สิทธิอันพึงมีพึงได้ของเขา (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552, หน้า 87-89)

จากข้อมูลเบื้องต้นสรุปได้ว่า โทษของการขาดสันติสุข คือ ทำให้เกิดความขัดแย้งและ ความรุนแรงอันจะส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตโดยปกติสุข การกระทำโดยใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากความแตกต่างทางความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนาและวัฒนธรรม รวมถึงแนวความคิดทางด้านสังคม การเมือง เศรษฐกิจ โดยความรุนแรงของการกระทำนั้นย่อมมีความแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับบุคคลที่เป็นผู้กระทำ บุคคลที่ถูกกระทำ ความรุนแรงของความเสียหายที่มีต่อทรัพย์สิน สิทธิ ชื่อเสียง ร่างกาย ความรู้สึก จิตใจ ขึ้นอยู่กับลักษณะของการกระทำนั้น ๆ ทั้งนี้ ความรุนแรงสามารถจำแนกออกได้หลายประเภทตามเกณฑ์ต่าง ๆ เช่น ตามมิติของ ความรุนแรง ตามประเภทของบุคคลที่เกี่ยวข้อง และตามการกระทำรุนแรง เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามความรุนแรงจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ ซึ่งอาจจะเกิดความเดือดร้อนเสียหายต่อ ทรัพย์สิน สิทธิ ชื่อเสียง ร่างกาย ความรู้สึก จิตใจ ขึ้นอยู่กับลักษณะของการกระทำนั้น ๆ

2.1.3 สรุปแนวคิด ทฤษฎีและหลักธรรมที่เกี่ยวข้องสันติวิถีพุทธ

ผู้วิจัย ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสันติวิถี สันติวิถีพุทธและบริบทต่างๆเกี่ยวกับสันติวิถีพุทธ เพื่อนำไปใช้เป็นวิธีการสร้างสันติวิถีพุทธตามหลักพระพุทธศาสนาจากเอกสารต่างๆ นักวิชาการ และนักปราชญ์ด้านพระพุทธศาสนา สรุปได้ดังนี้

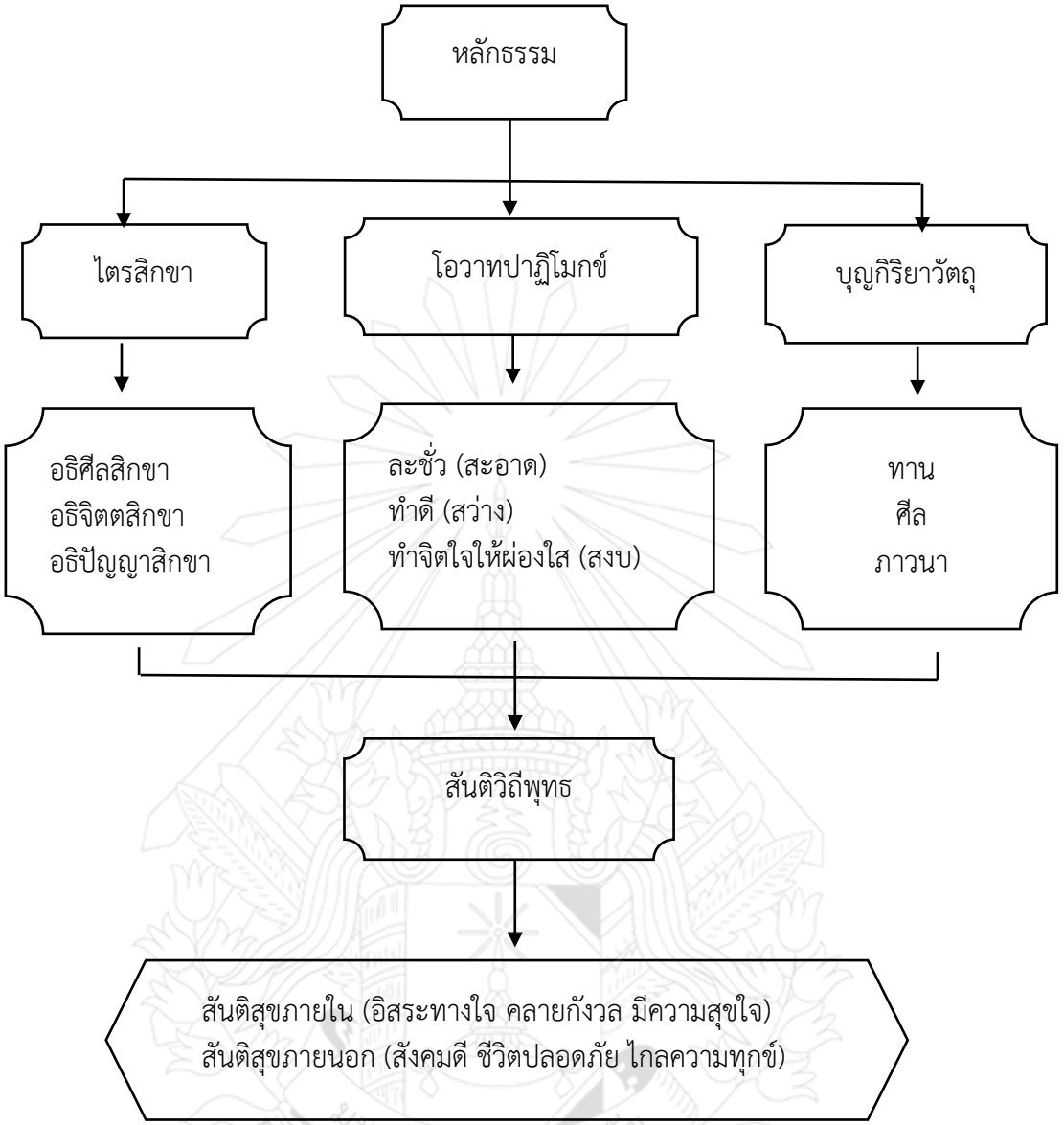
สันติวิถีพุทธ คือ ความสุขที่มีลักษณะแห่งความเงียบ ความสะดวก ความเย็นใจ ความระงับดับไป ห่างจากกิเลสที่เป็นเหตุ ให้เกิดความเร่าร้อนว้าวุ่นขุ่นมัว ความสงบระงับ สงบกาย สงบใจ เป็นความสุขที่เกิดจากภาวะแห่งความ สงบ อันเป็นผลที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยที่ความมีสันติจะเกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลก่อน แล้วจะขยายออกไปสู่สังคม

เป็นสันติภาพภายนอก สันติหรือความสุขสงบที่เกิดขึ้นภายในจิตใจบุคคล สามารถมีพัฒนาการไปถึงระดับสูงสุดได้คือความเป็นนิพพาน โดยสันติสุขวิถีพุทธ มี 2 ประเภท คือ 1) โลกียสันติสุข โลกียสุข คือ สุขที่เนื่องด้วยโลกิยธรรม หมายถึง ความสุขอันเป็นวิสัยของโลก สุขที่อิงอาศัยโลก เป็นความสุขที่เกี่ยวกับภพและภูมิภพ 2) โลกุตตรสันติสุข โลกุตตรสุข คือ ความสุขพ้นจากโลก, เหนือโลก,พ้นวิสัยของโลก หรือ 1) ความสุขภายใน เป็นความสุขเป็นความสงบสันติที่เกิดขึ้นภายใน จิตใจ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการมี หรือไม่มีปัจจัยภายนอก โดยตรง มักจะเป็นความสุขในระดับจิตและปัญญา และ 2) ความสุขภายนอก มักจะสัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ ใน การดำรงชีวิตความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และ ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับสันติวิถีพุทธ ได้แก่ หลักไตรสิกขาคือ อธิศีลสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรม ในทางประพฤติ (ทางกายวาจา) อย่างสูง อธิจิตตสิกขา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิตเพื่อให้เกิดสมาธิอย่างสูง คือ ศึกษาเรื่องจิต อบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ อธิปัญญาสิกขา ข้อปฏิบัติ สำหรับฝึกหัดอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูงและเมื่อนำไปปฏิบัติแล้วส่งเสริมคนในสังคมทำให้เกิดสังคมสันติสุขได้ หลักหัวใจพระพุทธศาสนา ละชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้ผ่องใส และหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ คือ 1. การให้ทาน 2. การรักษาศีล 3. การเจริญภาวนา การปฏิบัติตนเพื่อส่งเสริมทำให้เกิดสันติวิถีพุทธ คือการปฏิบัติตนตามหลักของทาน การปฏิบัติตนตามหลักของศีล การปฏิบัติตนตามหลักของภาวนา การบำเพ็ญเพียรทางจิต เป็นต้น

จากแนวคิด ทฤษฎี หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับสันติวิถีพุทธ ดังกล่าวแล้วนั้น สันติภาพ ไม่ใช่ภาวะที่ปราศจากความขัดแย้ง การนิยมความรุนแรงในการแก้ปัญหาเท่านั้น หากแต่สันติภาพจะต้องประกอบขึ้นด้วยองคประกอบตาง ๆ มากมาย เชน ความสงบภายในจิตใจของบุคคลแตละคน สันติภาพภายในชุมชนเล็ก ๆ จนกระทั่งถึงสังคมระดับโลก เมื่อเกิดความขัดแยงใด ๆ ขึ้น ไมวาจะระหวางประชาชนกับรัฐ หรือ รัฐกับรัฐก็ตาม จะตองขจัดความขัดแยงเหลานั้นดวยสันติวิธีเท่านั้น นอกจากนี้ยังจะตองดูแลสังคมแตละสังคม มิใหเกิดการกระทำความรุนแรงเชิงโครงสรางขึ้นภายในสังคมดวย

ฉะนั้นการปฏิบัติตามหลักแห่งไตรสิกขา ปฏิบัติตามหลักหัวใจพระพุทธศาสนา และปฏิบัติตามหลักบุญกิริยาวัตถุ จึงเป็นวิธีการสร้างสันติวิถีพุทธให้เกิดขึ้นในบุคคล สังคม และประเทศชาติอย่างยั่งยืน เริ่มได้จากตัวบุคคลก่อน แล้วขยายไปสู่บุคคล อื่น สังคม ประเทศชาติ ต่อๆไป มีความตระหนักรู้ถึงความมีสันติภาพ ความมีอิสรภาพที่ยั่งยืน โดยปฏิบัติตนตาม ดังนี้ 1) การเป็นบุคคลที่มีใจจิตกว้างขวาง โอบอ้อมอารีย์ มีความเสียสละะ ไม่เห็นแก่ตัว เป็นผู้ถึงพร้อมการให้ 2) การเลิกเบียดเบียนกันผู้อื่น สัตว์อื่นไม่ว่าทางตรงและทางอ้อม ด้วยการรักษา กฎระเบียบ ข้อบังคับของสังคมตามระดับสถานะตนเอง 3) การละทิฏฐิ มานะ ละความพยาบาท ลดความขัดแย้ง ไม่สร้างปัญหา ฝึกจิตใจด้วยการแผ่เมตตาจิตให้แก่กันและกัน สร้างสติเพื่อควบคุมกิเลส รู้จักสำรวมกาย วาจา ใจ

ภาพที่ 2.2 สรุป แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับสันติวิถีพุทธ

บทที่ 3
คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

งานวิจัยเรื่อง สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต นี้ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนและตอบโจทย์การวิจัย ผู้วิจัยจักนำเสนอเนื้อหารายละเอียดของคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่ผู้วิจัยได้คัดเลือกพระอาจารย์กรรมฐานที่เป็นลูกศิษย์องค์สำคัญของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จากพระอาจารย์กรรมฐานที่เป็นลูกศิษย์ของท่าน ที่มีความโดดเด่น ทั้งทางด้านข้อวัตรปฏิปทาที่เคร่งครัด มีแนวทางการปฏิบัติที่สืบทอดมาจากองค์ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต โดยตรงและมีบทบาทสำคัญที่มีคุณูปการต่อวงการพระพุทธศาสนาและประเทศชาติบ้านเมือง มีหลักคำสอนเป็นแบบอย่างที่ดีให้ชาวพุทธได้ประพฤติปฏิบัติตาม รวมทั้งเป็นที่เคารพเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในระหว่างปี พ.ศ.2454 – 2473 จำนวนลูกศิษย์ทั้งหมด 20 รูป เลือกมาทำการศึกษาวิจัย จำนวน 2 รูปคือ 1) พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี) วัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย 2) พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร วัดป่าอุดมสมพร อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร และในระหว่างปี พ.ศ.2474 - 2492 มีจำนวนลูกศิษย์ทั้งหมด 31 รูป เลือกมาทำการศึกษาวิจัย 2 รูปคือ 1) พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ฌาณสมฺปนฺโน) วัดป่าบ้านตาด (เกสรศีลคุณ) อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี 2) สมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยังค์ สิรินฺธโร) วัดธรรมมงคลเถาบุญนนทวิหาร เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร รวมเป็น 4 รูป โดยผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อศึกษาทั้งหมด 4 หัวข้อ ดังนี้

1. ประวัติ บทบาท ปฏิปทาและคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
2. ประวัติพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
3. คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
4. ตัวอย่างบุคคลและชุมชนที่เข้าถึงสันติวิถีพุทธด้วยวิธีการปฏิบัติตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
5. สรุปคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

3.1 ประวัติ บทบาท ปฏิปทาและคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนและตอบโจทย์การวิจัย ผู้วิจัยจักได้สรุปประวัติ บทบาทสำคัญ ปฏิปทาและคำสอนบางส่วนของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีรายละเอียด ดังนี้

3.1.1 ประวัติ บทบาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านเกิดเมื่อวันที่ 20 มกราคม พ.ศ.2413 และ มรณภาพเมื่อวันที่11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2492 ได้รับยกย่องเป็นบุคคลสำคัญของโลก สาขาสันติภาพ ซึ่งที่ประชุมสมัยสามัญของยูเนสโก ครั้งที่ 40 เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2562 ได้มีมติประกาศร่วมเฉลิมฉลองเนื่องในโอกาสครบรอบ 150 ปี ชาตกาลพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต และครบรอบ 100 ปีแห่งการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นและทรงเป็นบุคคลสำคัญ

ของโลก ตามที่คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) เป็นผู้เสนอ ซึ่งการเสนอครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจากสาธารณรัฐประชาชนจีนเกาหลีและเวียดนาม ซึ่งในมติที่ประชุมครั้งนี้ ยูเนสโกได้ประกาศการเฉลิมฉลองวันครบรอบ 150 ปีชาตกาล ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (150th anniversary of the birth of the Venerable Ajaan Mun Bhuridatta Thera,monk,1870-1949) ซึ่งครบรอบในวันที่ 20 มกราคม 2563 (สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ,สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2562)

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นพระเถระฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ชาวจังหวัดอุบลราชธานี ผู้เป็นบูรพาจารย์สายพระป่าในประเทศไทย ท่านได้ปฏิบัติตนตามแนวทางคำสอน พระศาสดาอย่างเคร่งครัด และยึดถือธุดงควัตร ด้วยจริยวัตรปฏิปทางดงาม จนได้รับการยกย่องจากผู้ศรัทธาทั้งหลายว่าเป็นพระผู้เลิศทางธุดงควัตร ท่านวางแนวทางในการปฏิบัติสมถะและวิปัสสนาตามหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาพุทธเจ้าให้แก่สมณะประชาชนอย่างกว้างขวาง จนมีพระสงฆ์และฆราวาสเป็นลูกศิษย์จำนวนมาก แนวคำสอนของท่านเป็นที่รู้จักกันดีในนามว่า คำสอนพระป่า สายพระอาจารย์มั่น หลังจากท่านมรณภาพลง ในปี พ.ศ. 2492 ยังคงมีพระสงฆ์ที่เป็นลูกศิษย์ของท่านสืบต่อแนวปฏิปทาธรรมปฏิบัติของท่านสืบมา โดยลูกศิษย์เรียกว่า พระกรรมฐานสายวัดป่า หรือ พระกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ท่านได้รับยกย่องจากผู้ศรัทธาให้เป็น พระอาจารย์ใหญ่สายวัดป่า หรือ พระอาจารย์ใหญ่แห่งวงศ์พระกรรมฐานวัดป่า สืบมาจนปัจจุบัน (ปฐม-ภัทรา นิคมานนท์, 2552)

ท่านเป็นพระเกจิอาจารย์ใหญ่แห่งวงศ์กรรมฐานของไทย สายวิปัสสนาธุระ เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ข้อวัตรปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและการภาวนาเจริญสมาธิ ซึ่งเป็นที่นิยมของคนทั่วโลกในปัจจุบัน ท่านได้ประพฤติตนเป็นแบบอย่างอันดีงาม เป็นที่ยอมรับของประชาชนชาวไทย และต่างประเทศ เมื่อได้นำคำสอนขององค์ท่านไปปฏิบัติตาม ย่อมเกิดความสงบ นำมาซึ่งสันติ แก่คนทั่วโลกได้อย่างยั่งยืน

บทบาทที่สำคัญและโดดเด่นของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่ทำให้ได้รับการยกย่องเป็นบุคคลสำคัญของโลก สาขาสันติภาพ จากองค์การยูเนสโกนั้น เพราะพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นผู้เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ข้อวัตรปฏิบัติ ซึ่งประวัติของท่านถือเป็นแรงบันดาลใจอันดีงามให้กับพระภิกษุสงฆ์และฆราวาสได้อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการปฏิบัติวิปัสสนา กรรมฐานและการภาวนาเจริญสมาธิ ซึ่งกลายเป็นที่นิยมของคนทั่วโลกในยุคปัจจุบัน ท่านถือเป็นองค์พระวิสุทธิบุคคล ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ประพฤติตนเป็นแบบอย่างอันดีงาม เป็นที่ยกย่อง ยอมรับของ พุทธศาสนิกชนทั้งประชาชนชาวไทย และชาวต่างประเทศทั่วโลก ทั้ง สหรัฐอเมริกา ยุโรป ออสเตรเลีย หรือแม้บุคคลทั่วไปที่ไม่ได้นับถือศาสนาพุทธ หากแต่หากได้นำคำสอนขององค์ท่านไปปฏิบัติตาม ย่อม เกิดปฏิปทาเกิดความสงบเย็นใจให้เห็น นำมาซึ่งสันติภาพ ความสงบร่มเย็นกับใจของผู้ปฏิบัติธรรมคำ สอนในทันใด ดังนั้นแม้ที่สุดย่อมนำมาซึ่งความสงบสันติสุข แต่คนทั่วโลกได้อย่างยั่งยืน (หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต, บุคคลสำคัญของโลก, 2566, ออนไลน์)

ผลงานและคุณูปการของท่านมีความประจักษ์และมีความเชื่อมโยงสอดคล้องกับภารกิจขององค์การยูเนสโกที่มุ่งส่งเสริมในสาขาการศึกษา วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อม สังคมและมนุษยศาสตร์ ส่งเสริมให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพ ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดของประชาชน

ความอดกลั้น อุดมคติ ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ตลอดจนความเข้าใจอันดีของมวลมนุษยชาติ โดยเฉพาะการเผยแผ่ข้อวัตรปฏิบัติให้ขยายวงกว้างสู่สังคมได้อย่างจริงจัง ทำให้มีผู้สนใจศึกษาแนวทางที่ท่านได้วางไว้ จึงสามารถกล่าวได้ว่า พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นผู้นำความสงบนำสันติภาพ ภายในจิตใจออกมาสู่สังคมภายนอก และแผ่ขยายสู่ ประชาคมโลก และมวลมนุษยชาติได้อย่างแท้จริง และยั่งยืน (Sustainabity)

บทบาทของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ล้วนแต่เป็นการพัฒนาคนซึ่งถือได้ว่าเป็น ทรัพยากรที่มีค่ามากที่สุดของโลก เนื่องจากท่านได้พัฒนามนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่มีคุณค่า มีคุณธรรม ท่านได้อบรมสั่งสอนคน ให้ถือศีล ให้ทาน และเจริญภาวนา ซึ่งถือเป็นงานทางจิตใจ จึงถือเป็นงานที่ยากกว่างานใด ๆ ท่านจึงเป็นนักพัฒนาโดยแท้ เมื่อผู้คนมีคุณธรรมย่อมทำให้สังคมสงบสุข มีสันติ มีความผาสุก นับแต่ตัวเอง สังคม ครอบครัวเล็ก ๆ จนสามารถขยายออกไปสู่สังคมอันกว้างขึ้น ตลอดทั่วทั้งสังคมโลกได้ในที่สุด (หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต, บุคคลสำคัญของโลก, 2566, ออนไลน์)

3.1.2 ปฏิปทาและคำสอนพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

1. ปฏิปทา

ปฏิปทาและข้อวัตรของพระอาจารย์มั่นที่ท่านปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ท่านถือธุดงควัตรเป็นเรื่องสำคัญมากประดุจดังเส้นชีวิตของพระธุดงค์ ใครเข้าไปรับการอบรมกับท่าน ท่านต้องสอนกรรมฐานและธุดงควัตรให้ ถ้าเป็นหน้าแล้ง ท่านมักจะสอนให้อยู่รุกขมูลร่มไม้เสมอ ท่านถือว่า ธุดงค์ 13 แต่ละข้อมีความหมายในการปราบปรามกิเลสทุกประเภทได้อย่างอัศจรรย์ ยากที่จะคาดให้ทั่วถึงได้ ไม่ว่าจะเป็นการอยู่รุกขมูล บิณฑบาตเป็นวัตร ฉันในบาตรเป็นวัตรถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ฉันหนเดียวเป็นวัตร อยู่ป่าเป็นวัตร ซึ่งข้อธุดงค์เหล่านี้นิยมปฏิบัติมากในสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ส่วนข้ออื่น ๆ นอกจากนี้ก็ปฏิบัติบ้างเป็นครั้งคราว นอกจากนี้ยังปฏิบัติขันธวัตร 14 ประจำอีกด้วย (ภัฏชวัชร์ สุขเสนและคณะ, 2560, หน้า 86)

ปฏิปทาที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ถือเป็นวัตรปฏิบัติคือ ธุดงควัตร 13 อย่าง แต่ธุดงคกรรมฐานที่ท่านถือปฏิบัติเป็นอาจิณ มีอยู่ 4 ประการ ดังนี้

1. บังสุกุลิกังคธุดงค์ ถือนุ่งห่มผ้าบังสุกุลนับตั้งแต่วันอุปสมบทมาตราบจนกระทั่งถึงวัยชราจึงได้ พักผ่อนใช้คหบดีจีวรบ้างเพื่ออนุเคราะห์แก่ผู้ศรัทธาที่นำมาถวาย

2. บิณฑบาตกังคธุดงค์ ถือภิกขาจารวัตรเที่ยวบิณฑบาตมาฉันเป็นนิตย์ แม้อาพาธไปในละแวก บ้านไม่ได้ก็บิณฑบาตในเขตวัดบนโรงฉัน จนกระทั่งอาพาธลุกไม่ได้ในปัจฉิมสมัยจึงงดบิณฑบาต

3. เอกปัตติกังคธุดงค์ ถือฉันในบาตรใช้ภาชนะใบเดียวเป็นนิตย์ จนกระทั่งถึงสมัยอาพาธหนัก จึงงดการถือเอกปัตติกังคธุดงค์

4. เอกาสนิกังคธุดงค์ ถือฉันหนเดียวเป็นนิตย์ตลอดมา แม้ถึงสมัยอาพาธหนักในปัจฉิมสมัยก็ มิได้เลิก ส่วนธุดงควัตรนอกนี้ ได้ถือปฏิบัติเป็นครั้งคราวที่นับว่าปฏิบัติได้มากก็คืออรัญญิกังคธุดงค์ถืออยู่ เสนาสนะป่าห่างบ้านประมาณ 25 เส้น หลีกเร้นอยู่ในที่สงัดตามสมณวิสัย เมื่อถึงวัยชราจึงอยู่ในเสนาสนะป่าห่างจากบ้านพอสมควรซึ่งพอเหมาะกับกำลังที่จะภิกขาจารบิณฑบาต เป็นที่ปราศจากเสียงอื้ออึงประชาชนยำเกรงไม่รบกวน นัยว่าในสมัยที่ท่านยังแข็งแรง ได้ออกจาริกโดดเดี่ยวแสวงวิเวกไปในดงพงลึกจนสุดวิสัยที่ศิษยานุศิษย์จะติดตามไปถึงได้ก็มี เช่น ในคราวไปอยู่ทาง

ภาคเหนือ เป็นต้น ท่านได้แสวงหาความวิเวกบนเขาสูงอันเป็นที่อยู่ของพวกมูเซอ สั่งสอนชาวมูเซอ ซึ่งพูดไม่รู้เรื่องกันให้บังเกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้

2. คำสอน

คำสอนพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตนั้น มีทั้งที่ท่านรจนาเขียนขึ้นเองและศิษย์ที่ใกล้ชิดของท่านได้จดบันบันทึกรวบรวมไว้ ในที่นี้จะยกตัวคำสอนบางส่วนของท่าน ดังนี้

1. คำสอนเรื่อง ขันธวิมุติสมังคีธรรม (ขันธะวิมุติสะมังคีธรรม)

ขันธวิมุติสมังคีธรรม (ขันธะวิมุติสะมังคีธรรม) ท่านได้ประพันธ์เมื่อราว พ.ศ. 2471 ขณะที่องค์ท่านจำพรรษาอยู่ ณ วัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ ผู้วิจัยจักสรุปเนื้อหาที่ไม่เหมือนกับอักขรวิธีภาษาดั้งเดิมตามที่ปรากฏในต้นฉบับ แต่ยังคงไว้ซึ่งความหมายเดิมครบถ้วน ได้ดังนี้

1) ยังมีท่านคนหนึ่งรักตัวคิดกลัวทุกข์ อยากได้สุขพ้นภัยเที่ยวผายผัน เขาบอกว่าสุขมีที่ไหนอยากไปครัน แต่เที่ยวหมั่นไปมาอยู่ช้านาน นิสัยท่านนั้นรักตัวกลัวตายมาก อยากจะพ้นแท้ๆเรื่องแก่ตาย วันหนึ่งท่านรู้จริงซึ่งสมุทัยพวกสังขาร ท่านก็ปะถ้ำสนุกสุขไม่หายเปรียบเหมือนดังกายนี้เอง

2) ชะโงกดูถ้ำสนุกทุกข์คลาย แสนสบายรู้ตัวเรื่องกลัวนั้นเบาดำเนินไปเมินมาอยู่หน้าเขา จะกลับไปป่าวร้องซึ่งพวกพ้องเล่าก็กลัวเขาเหมาว่าเป็นบ้าบอ สู้อยู่ผู้เดียวหาเรื่องเครื่องสงบเป็นอันจบเรื่องคิดไม่ติดต่อ ดีกว่าเที่ยวรุ่มร่ามทำสอพลอ เดี๋ยวถูกยอถูกติเป็นเรื่องเครื่องรำคาญ

3) ยังมีบุรุษคนหนึ่ง คิดกลัวตายน้ำใจฝ่อ มาหาแล้วพูดตรงๆน่าสงสาร ถามว่าท่านพากเพียรมาก็ช้านาน เห็นธรรมที่แท้จริงแล้วหรือยังที่ใจหวัง เอ๊ะ! ทำไมจึงรู้ใจฉัน บุรุษผู้นั้นก็อยากอยู่อาศัย ท่านว่าดีดี ฉันอนุโมทนา จะพาดูเขาใหญ่ถ้ำสนุกทุกข์ไม่มี คือกายคตาสติภาวนา ชมเล่นให้เย็นใจหายเดือดร้อนหนทางจรอริยวงศ์ จะไปหรือไม่ไปฉันไม่เกณฑ์ ไม่หลอกเล่นบอกความให้ตามจริงแล้วกล่าวปริศนาท้าให้ตอบ ปริศนานั้นว่า ระวิ่ง คือ อะไร ตอบว่า วิ่งเร็ว คือวิญญาณอาการใจ เดินเป็นแถวตามแนวกัน สัญญาตรงไม่สงสัย ใจอยู่ในวิ่งไปมา สัญญาเหนียวภายนอกหลอกลวงจิตทำ ให้คิดวุ่นวายเที่ยวส่ายหา หลอกเป็นธรรมต่างๆอย่างมายา

4) ถามว่า ขันธ์ห้า ใครพ้นจนทั้งปวง แก้ว่า ใจสิพ้อยู่คนเดียว ไม่เกาะเกี่ยวพัวพันติดสิ้นหวง หมดที่หลงอยู่เดียวดวง สัญญาลวงไม่ได้หมายหลงตามไป (หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต, ขันธะวิมุติสะมังคีธรรม, 2563)

5) ถามว่า สระสี่เหลี่ยมเปี่ยมด้วยน้ำ แก้ว่า ธรรมสิ้นอยากจากสงสัย ใสสะอาดหมดราคีไม่มีภัย สัญญาในนั้นพราก สังขารขันธ์นั้นไม่กวน ใจจึงเปี่ยมเต็มที่ไม่มีพร่อง เงียบระงับดวงจิตไม่คิดครวญ เป็นของควรชมชื่นทุกคืนวัน แม้ได้สมบัติทิพย์สักสิบแสน หาแม้นเหมือนรู้จริงทิ้งสังขาร หมดความอยากเป็นยิ่งสิ่งสำคัญ จำอยู่ส่วนจำไม่ก้ำเกิน ใจไม่เพลินทั้งสิ้นหายดิ้นรน เหมือนดังเอากระจกส่องเงาหน้า แล้วอย่าคิดติดสัญญาเพราะสัญญานั้นเหมือนดังเงา อย่าได้เมาไปตามเรื่องเครื่องสังขาร ใจขยับจับใจที่ไม่ปน ไหวส่วนตนรู้แน่เพราะแปรไป ใจไม่เที่ยงของใจใช่ต้องว่า รู้ขันธ์ห้าต่างชนิดเมื่อจิตไหว แต่ก่อนนั้นหลงสัญญาว่าเป็นใจ สำคัญว่าในว่านอกจึงหลอกลวง คราวนี้ใจเป็นใหญ่ไม่หมายพึ่ง สัญญาหนึ่งสัญญาใดมิได้ห่วง เกิดก็ตามดับก็ตามสิ่งทั้งปวง ไม่ต้องหวงไม่ต้องกันหมู่สัญญา เปรียบเหมือนขึ้นยอดเขาสูงแท้แลเห็นดิน แลเห็นสิ้นทุกตัวสัตว์ สูงยิ่งนักแลเห็นเรื่องของตนแต่ต้นมา เป็นมรรคาทั้งนั้นเช่นบันได

6) ถามว่า น้ำขึ้นลงตรงสัจจังนั้นหรือ ตอบว่า สังขารแปรแก้ไม่ได้ ธรรมดากรรมแต่งไม่แกล้งใคร ขืนผลักไสจับต้องก็หมองมัว ชั่วในจิต ไม่ต้องคิดขัดธรรมดา สภาวะสิ่งเป็นจริงดีชั่วตามแต่เรื่องของเรื่องเปลื้องแต่ตัว ไม่พัวพันสังขารเป็นการเย็น รู้จักจริงต้องทิ้งสังขารที่ผันแปรเมื่อแลเห็น เบื่อแล้วปล่อยได้คล่องไม่ต้องเกณฑ์ ธรรมก็เย็นใจระงับรับอาการ

7) ถามว่า ห้าหน้าที่ มีครบกัน ตอบว่า ขันธ์แบ่งแจกแยกห้าฐานเรื่องสังขาร ต่างกองรับหน้าที่มีกิจการ จะรับงานอื่นไม่ได้เต็มในตัว แม้ลาภยศสรรเสริญ เจริญสุข นินทาทุกข์ เสื่อมยศหมดลาภทั่ว รวมลงตามสภาพตามเป็นจริง ทั้งแปดสิ่งใจไม่หันไปพัวพัน เพราะว่ารูปขันธ์ก็ทำแก่ไขมิได้เว้น นามก็มิได้พักเหมือนจักรยนต์ เพราะรับผลของกรรมที่ทำมา เรื่องดีพาเพลิดเพลินเจริญใจ เรื่องชั่งขุ่นวุ่นจิตคิดไม่หยุด เหมือนไฟจุดจิตหมองไม่ผ่องใส นึกขึ้นเองทั้งรักทั้งโกรธไปโทษใคร อยากไม่แก่ไม่ตายได้หรือคน เป็นของพ้นวิสัยจะได้เชยเช่นไม่อยากให้จิตเที่ยวคิดรู้ อยากให้อยู่เป็นหนึ่งหวังพึ่งเฉย จิตเป็นของผันแปรไม่แน่เลย สัญญาเคยอยู่ได้บ้างเป็นครั้งคราว ถ้ารู้เท่าธรรมดาทั้งห้าขันธ์ ใจนั้นก็ขาวสะอาดหมดมลทินสิ้นเรื่องราว ถ้ารู้ได้อย่างนี้จึงดียิ่ง เพราะเห็นจริงถอนหลุดสุดวิถี ไม่ฝ่าฝืนธรรมดาตามเป็นจริง จะจนจะมีตามเรื่องเครื่องนอกในดีหรือชั่วต้องดับเลื่อนลับไป ยึดสิ่งใดไม่ได้ตามใจหมาย ใจไม่เที่ยง ของใจไหววิบวับ สังเกตจับรู้ได้สบายยิ่ง เล็กบังใหญ่รู้ไม่ทันขันธ์บังธรรมมิดผิดที่นี่ มัวดูขันธ์ธรรมไม่เห็นเป็นธุลีไป ส่วนธรรมมีใหญ่กว่าขันธ์นั้นไม่แล (หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต, ขันธะวิมุติสะมังคีธรรม, 2563)

8) ถามว่า มีไม่มี ไม่มีมี นี้คืออะไร ทีนี้ติดหมด คิดแก้ไม่ไหว เชิญชี้ให้ชัดทั้งอรรถแปล โปรดแก้เถิด ที่ว่าเกิดมีต่างๆ ทั้งเหตุผล แล้วดับไม่มีชัดใช่สัตว์คน นี้ข้อต้นมีไม่มีอย่างนี้ตรง ข้อปลายไม่มีมีนี้เป็นธรรม ที่ลึกล้ำไตรภพจบประสงค์ ไม่มีสังขาร มีธรรมที่มั่นคง นั้นแลองค์ธรรมเอกวิเวกจริง ธรรมเป็นหนึ่งไม่แปรผันเลิศภพสงบยิ่ง เป็นอารมณ์ของใจไม่ไหวติง ระงับนิ่งเงียบสงัดชัดกับใจ ใจก็สร่างจากเมาหายเร่าร้อน ความอยากถอนได้หมดปลดสงสัย เรื่องพัวพันขันธ์ซาสิ้นไป เครื่องหมุนในไตรจักรก็หักลง ความอยากใหญ่ยิ่งก็ทิ้งหลุด ความรักหยุดหายสนิทสิ้นพิศวง ร้อนทั้งปวงก็หายหมดดังใจจง เชิญโปรดชี้อีกอย่างหนทางใจ สมุทัยของจิตที่ปิดธรรมแก้ว่า สมุทัยกว้างใหญ่นัก ย่อลงก็คือความรักบีบใจอาลัยขันธ์ ถ้าธรรมมีกับจิตเป็นนิจนิรันดร์ เป็นเลิกกันสมุทัยมิได้มี จงจำไว้อย่างนี้วิถีจิต ไม่ต้องคิดเวียนวนจนปั่นปี้ ธรรมไม่มีอยู่เป็นนิตย์ติดยินดี ใจตกที่สมุทัยอาลัยตัว

9) ว่าอย่างย่อทุกข์กับธรรมประจำจิต เอาจนคิดรู้เห็นจริงจึงเย็นทั่ว จะสุขทุกข์เท่าไรมิได้กลัว สร่างจากเครื่องมัวคือสมุทัยไปที่ดี รู้เท่านี้ก็คลายหายความร้อน พอพักผ่อนเสาะแสวงหาทางหนี จิตรู้ธรรมลืมจิตที่ติดธุลี ใจรู้ธรรมที่เป็นสุขทุกข์แท้แน่ประจำ ธรรมคงเป็นธรรมขันธ์คงขันธ์เท่านั้นแล คำว่า เย็นสบายหายเดือดร้อน หมายจิตถอนจากผิดที่ติดแก้ ส่วนสังขารขันธ์ปราศจากสุขเป็นทุกข์แท้ เพราะต้องแก่ไข้ตายไม่วายวัน จิตรู้ธรรมที่ล้ำเลิศจิตก็ถอน จากผิดเครื่องเศร้าหมองของแสลง ผิดเป็นโทษของใจอย่างร้ายแรง เห็นธรรมแจ้งถอนผิดหมดพิษใจ จิตเห็นธรรมดีล้นที่พ้นผิด พบปะธรรมเปลื้องเครื่องกระสัน มีสติอยู่ในตัวไม่พัวพัน เรื่องรักขันธ์ขาดสิ้นหายยินดี สิ้นธุลีทั้งปวงหมดห่วงใย ถึงจะคิดก็ไม่ห้ามตามนิสัย เมื่อไม่ห้ามจิตไม่ฟุ้งพ้นยุ่งไป พึงรู้ได้บาปมีขึ้นเพราะขืนจริง ตอบว่า บาปเกิดได้เพราะไม่รู้ ถ้าปิดประตูเขลาได้สบายยิ่ง ชั่วทั้งปวงเงียบหายไม่ไหวติง ขันธ์ทุกสิ่งย่อมทุกข์ไม่สุขเลย(หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต, ขันธะวิมุติสะมังคีธรรม, 2563)

10) แต่ก่อนข้าพเจ้ามืดเขลาเหมือนเข้าถ้ำอยากเห็นธรรมยึดใจจะให้เฉย ยึดความจำว่าเป็นใจหมายจนเคย เลยเพลินเชยชม จำธรรมมานาน ความจำผิดปิดไว้ไม่ให้เห็น จึงหลงเล่นขันธ์ห้าน่าสงสาร ให้ยกตัวอวดตนพ้นประมาณ เที่ยวระรานติคนอื่นเป็นพื้นไป ไม่เป็นผล เที่ยวดูโทษคนอื่นนั้นขื่นใจ เหมือนก่อไฟเผาตัวต้องมัวมอม ใครผิดถูกดีชั่วก็ตัวเขา ใจของเราเพียรระวังตั้งถนอม อย่าให้อกุศลวนมาตอม ควรถึงพร้อมบุญกุศลผลสบาย เห็นคนอื่นเขาชั่วตัวก็ดี เป็นราคียึดขันธ์ที่มั่นหมาย ยึดขันธ์ต้องร้อนแท้เพราะแก่ตาย เลยซ้ำร้ายกิเลสกลุ้มเข้ารุมกวน เต็มทั้งรักทั้งโกรธโทษประจักษ์ ทั้งกลัวนักหนักจิตคิดโหยหวน ซ้ำอารมณ์กามห้าก็มาชวน ยกกระบวนทุกอย่างต่างๆ ไป

11) เพราะยึดขันธ์ทั้งห้าว่าของตน จึงไม่พ้นทุกข์ภัยไปได้นาถ้ารู้โทษของตัวแล้วอย่าชาเฉย ดูอาการสังขารที่ไม่เที่ยงร่ำไปให้ใจเคย คงได้เชยชมธรรมะอันเอกวิเวกจิต ไม่เที่ยงนั้นหมายใจไหวจากจำเหน็ดแล้วซ้ำดูๆอยู่ที่ไหว พออารมณ์นอกดับระงับไปหมดปรากฏธรรม เห็นธรรมแล้วย่อมหายวุ่นวายจิต จิตนั้นไม่ติดคู่จริงเท่านี้หมดประตู รู้ไม่รู้อย่างนี้วิถีใจ รู้เท่าที่ไม่เที่ยงจิตต้นพ้นริเริ่ม คงจิตเดิมอย่างเที่ยงแท้ รู้ต้นจิตพ้นจากผิดทั้งปวงไม่ห่วง ถ้าออกไปปลายจิตผิดทันที(หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต, ขันธะวิมุติสะมังคีธรรม, 2563)

12) คำที่ว่ามืดนั้นเพราะจิตคิดหวงดี จิตหวงนี้ปลายจิตคิดออกไป จิตต้นดีเมื่อธรรมะปรากฏหมดสงสัย เห็นธรรมอันเลิศล้ำโลกา เรื่องคิดค้นวุ่นหามาแต่ก่อน ก็เลิกถอนเปลื้องปลดได้หมดสิ้น ยังมีทุกข์ต้องหลับนอนกับกินไปตามเรื่อง ใจเชื่องชิดต้นจิตคิดไม่ครวญ ธรรมดาของจิตก็ต้องนึกคิด พอรู้สึกจิตต้นพ้นโหยหวย เงียบสงัดจากเรื่องเครื่องรบกวน ธรรมดาสังขารปรากฏหมดด้วยกัน เสื่อมทั้งนั้นคงที่ไม่มีเลย

13) ระวังใจเมื่อจำทำละเอียด มักจะเบียดให้จิตไปติดเฉย ใจไม่เที่ยงของใจซ้ำให้เคย เมื่อถึงเอยหากรู้เองเพลงของใจ เหมือนดังมายาที่หลอกลวง ท่านว่าวิปัสสนูปกิเลส จำแลงเพศเหมือนดังจริงที่แท้ไม่จริง รู้ขึ้นเองหมายนามว่าความเห็นไม่ใช่เช่นฟังเข้าใจชั้นไต่ถาม ทั้งตรึกตรองแยกแยะแกะรูปนามก็ใช่ความเห็นเองจงเล็งดู รู้ขึ้นเองใช่เพลงคิด รู้ต้นจิต จิตต้นพ้นโหยหวนต้นจิต รู้ตัวจิตแน่ว่าสังขาร เรื่องแปรปรวนใช่กระบวนไปดูหรือรู้อะไร รู้อยู่เพราะหมายคู่ก็ไม่ใช่จิตคงรู้จิตเองเพราะเพลงไหว จิตรู้ไหวๆ ก็จิตติดกันไป แยกไม่ได้ตามจริงสิ่งเดียวกัน จิตเป็นสองอาการเรียกว่าสัญญาพาพัวพัน ไม่เที่ยงนั้นก็ตัวเองไปเล็งใคร ใจรู้เสื่อมของตัวก็พ้นมัวมืด ใจก็จืดสิ้นรสหมดสงสัยขาดค้นคว้าหาเรื่องเครื่องนอกใน ความอาลัยทั้งปวงก็ร่วงโรย ทั้งโกรธรักเครื่องหนักใจก็ไปจาก เรื่องใจอยากก็หยุดได้หายหวนโหย พ้นหนักใจทั้งหลายโอดโอย เหมือนฝนโปรยใจ ใจเย็นเห็นด้วยใจ ใจเย็นเพราะไม่ต้องเที่ยวมองคน รู้จิตต้นปัจจุบันพ้นหวั่นไหว ดีหรือชั่วทั้งปวงไม่ห่วงใย ต้องดับไปทั้งเครื่องเรื่องรุงรัง (หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต, ขันธะวิมุติสะมังคีธรรม, 2563)

14) อยู่เงียบๆต้นจิตไม่คิดอ่าน ตามแต่การของจิตคิดสิ้นหวัง ไม่ต้องวุ่นต้องวายหายระวัง นอนหรือนั่งนึกพ้นอยู่ต้นจิต ท่านชี้มรรคฟังหลักแหลม ช่างต่อแต้มกว้างขวางสว่างไสว ยังอีกอย่างทางใจไม่หลุดสมุทัย ขอจงโปรดชี้ให้พิสดารเป็นการดี ตอบว่า สมุทัย คือ อาลัยรัก เพลินยิ่งนักทำภพใหม่ไม่หน่ายหนี ว่าอย่างต่ำกามคุณห้าเป็นราคี อย่างสูงชี้สมุทัย อาลัยฌาน ถ้าจับตามวิถีมีในจิต ก็เรื่องคิดเพลินไปในสังขาร เพลินทั้งปวงเคยมาเสียช้านาน กลับเป็นการดีไปให้เจริญจิตไปในส่วนที่ผิด ก็เลยแตกกิ่งก้านฟุ้งซ่านใหญ่ เที่ยวเพลินไปในผิดไม่คิดเขิน สิ่งใดชอบอารมณ์ก็ชมเพลินเพลินจนเกินลืมตัวไม่กลัวภัย

15) เพลินดูโทษคนอื่นดื่นด้วยชั่ว โทษของตัวไม่เห็นเป็นไฉนโทษคนอื่นเขามาก สักเท่าไร ไม่ทำให้เราตกนรกเลย โทษของเราเศร้าหมองไม่ต้องมาก ส่งวิบากไปตกนรกแสนสาหัส หมั่นดูโทษตนไว้ให้ใจเคย เว้นเสียซึ่งโทษนั้น คงได้เชยชมสุขพ้นทุกข์ภัย เมื่อเห็นโทษตนชัดรีบตัดทิ้ง ทำอ้อยอิ่งคิดมากจากไม่ได้เรื่องอยากดีไม่หยุดคือตัวสมุทัย เป็นโทษใหญ่กลัวจะไม่ดีนี้ก็แรง ดีแลไม่ดีนี้เป็นพิษของจิตนัก เหมือนไข้หนักถูกต้องของแสลง กำเริบโรคด้วยพิษผิดสำแลง ธรรมไม่แจ้งเพราะอยากดีนี้เป็นเดิม ความอยากดีมีมากมักลากจิต ให้เที่ยวคิดวุ่นไปจนใจเหิมสรรพชั่วมัวหมองก็ต้องเติม ผิดยิ่งเพิ่มร่ำไปไกลจากธรรมที่จริงชี้สมุทัยนี้ใจฉันคร้าม ฟังเนื้อความไปข้างนุงทางยุ่งยิ่งเมื่อชี้มรรคฟังใจไม่ไหวติง ระงับนิ่งใจสงบจบกันที อันนี้ชื่อว่า ขันธวิมุติสะมังคีธรรม ประจำอยู่กับที่ไม่มีอาการไป ไม่มีอาการมา สภาวธรรมที่เป็นจริงสิ่งเดียวเท่านี้และไม่มีเรื่องจะแวะเวียน สิ้นเนื้อความแต่เพียงเท่านี้ ผิดหรือถูกจงใช้ปัญญาตรองดูให้รู้เถิด ฯ (หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต, ขันธะวิมุติสะมังคีธรรม, 2563)

2. คำสอนเรื่อง มุตโตทัย

หลักคำสอนที่ปรากฏในหนังสือมุตโตทัย เป็นแนวทางการปฏิบัติให้ถึงความหลุดพน บันทึกโดยพระวิริยังค สิรินฺธโร (ปัจจุบัน สมเด็จพระญาณวชิโรดม วัดธรรมมงคล กรุงเทพฯ)และพระทองคำ จารุวณฺโณ ณ วัดปาบานนามน กิ่งอ. โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร พ.ศ. 2486 มีหัวข้อธรรมคำสอนทั้งหมด 17 เรื่องด้วยกัน ผู้วิจัยจักยกตัวอย่างหัวข้อธรรมคำสอนมุตโตทัยเพียง 5 เรื่อง มีรายละเอียดดังนี้

1) การปฏิบัติเปนเครื่องยังพระสัทธรรมให้บริสุทธิ์

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจาทรงแสดงวาธรรมของพระตถาคต เมื่อเขาไปประดิษฐานในสันดานของปุถุชนแลวยอมกลายเปนของปลอม (สัทธรรมปฏิรูป) แตถาเขาไปประดิษฐานในจิตสันดานของพระอริยเจาแลวไซรยอมเปนของบริสุทธิ์แทจริงและเปนของไมลบเลือนดวย เพราะฉะนั้นเมื่อยังเพียรแต่เรียนพระปริยัติถ่ายเดียว จึงยังใชการไมไดดี ตอเมื่อมาฝกหัดปฏิบัติจิตใจกำจัดเหลากะปอมกาคืออุปกิเลส แลวนั่นแหละจึงจะยังประโยชนใหสำเร็จเต็มที่และทำให พระสัทธรรมบริสุทธิ์ ไมวิปลาสคลาดเคลื่อนจากหลักเดิมด้วย

2) การฝกตนดีแลวจึงฝึกผู้อื่น ชื่อวาทำตามพระพุทธเจา

ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานำ พุทฺโธ ภควา สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจา ทรงทรมานฝกหัดพระองคจนไดตรัสรูพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เปนพุทฺโธ ผูรูกอนแลว จึงเปน ภควา ผูทรงจำแนกแจกธรรมสั่งสอนเวไนยสัตว สตฺถา จึงเปนครูของเทวดาและมนุษย์ เป็นผู้ฝกบุรุษผูมีอุปนิสัยบารมีควรแก่การทรมานในภายหลัง จึงทรงพระคุณปรากฏวา กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต ชื่อเสียงเกียรติศัพทอันดีงามของพระองค ยอมฟุงเฟื้องไปในจตุรทิศจนตราบเท่าทุกวันนี้ แมพระอริยสงฆสาวกเจ้าทั้งหลายที่ลวงลับไปแลวก็เช่นเดียวกัน ปรากฏวาทานฝกฝนทรมานตนไดดีแลวจึงช่วยพระบรมศาสดาจำแนกแจกธรรม สั่งสอนประชุมชนในภายหลัง ทานจึงมีเกียรติคุณปรากฏเชนเดียวกับพระผู้มีพระภาคเจา ถาบุคคลใดไมทรมานตนใหดีกอนแลวและทำการจำแนกแจกธรรมสั่งสอนไซร์ ก็จักเปนผูมีโทษปรากฏวา ปาปโก สทฺโท คือเปนผูมีชื่อเสียงชั่วฟุงไปในจตุรทิศ เพราะโทษที่ไมทำตามพระสัมมาสัมพุทธเจาและพระอริยสงฆสาวกเจาในกอนทั้งหลาย (มุตโตทัย-อาจาโรวาท, ออนไลน์)

3) มูลมรดกอันเป็นต้นทุนทำการฝึกฝนตน

เหตุใดหนอ ปราชญ์ทั้งหลาย จะสวดก็ดี จะรับศีลก็ดี หรือจะทำการกุศลใดๆ ก็ดี จึงต้องตั้ง นโม ก่อน จะทิ้ง นโม ไม่ได้เลย เมื่อเป็นเช่นนี้ นโม ก็ต้องเป็นสิ่งสำคัญ จึงยกขึ้นพิจารณา ได้ความว่า น คือธาตุน้ำ โม คือ ธาตุดิน พร้อม กับบาทพระคาถา ปรากฏขึ้นมาว่า มาตาเปติกสมฺภโว โอทน กุมฺมาสปจฺจโย สัมภาธาตุของมารดาบิดาผสมกัน จึงเป็นตัวตนขึ้นมาได้ น เป็นธาตุของมารดา โม เป็นธาตุของ บิดา ฉะนั้นเมื่อธาตุทั้ง 2 ผสมกันเข้าไป ไฟธาตุของ มารดาเคี่ยวเข้าจนได้นามว่า กลละ คือ น้ำมันหยดเดียว ณ ที่นี้เอง ปฏิสนธิวิญญาณเข้าถือปฏิสนธิได้ จิตจึงได้ถือ ปฏิสนธิในธาตุ นโม นั้น เมื่อจิตเข้าไปอาศัยแล้ว กลละ ก็ค่อยเจริญขึ้นเป็น อัมพุชะ คือเป็นก้อนเลือด เจริญจากก้อน เลือดมาเป็น ฆนะ คือเป็นแท่ง และ เปสี คือชิ้นเนื้อ แล้วขยายตัวออกคล้ายรูปจิ้งเหลน จึงเป็นปัญจ สาขา คือ แขน 2 ขา 2 หัว 1 ส่วนธาตุ พ คือลม 5 คือไฟ นั้นเป็นธาตุเข้ามาอาศัยภายหลังเพราะจิต ไม่ถือ เมื่อละจากกลละ นั้นแล้ว กลละก็ต้องทิ้งเปล่าหรือสูญเปล่า ลมและไฟก็ไม่มี คนตาย ลมและไฟ ก็ดับหายสาปสูญไป จึงว่าเป็นธาตุ อาศัย ข้อสำคัญจึงอยู่ที่ธาตุทั้ง 2 คือ นโม เป็นเดิม ในกาลต่อมา เมื่อคลอดออกมาแล้วก็ต้องอาศัย น มารดา โม บิดา เป็นผู้ทะนุถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงมาด้วยการให้ ข้าวสุกและขนมกุมมาส เป็นต้น ตลอดจนการแนะนำสั่งสอนความดีทุกอย่าง ท่านจึงเรียกมารดาบิดา ว่า บุพพาจารย์ เป็นผู้สอนก่อนใครๆ ทั้งสิ้น มารดาบิดาเป็นผู้มีเมตตาจิตต่อบุตรธิดาจะนับจะ ประมาณมิได้ มรดกที่ทำ

ให้กล่าวคือรูปกายนี้แล เป็นมรดกดั้งเดิมทรัพย์สินเงินทองอันเป็นของภายนอกก็ เป็นไปจากรูปกายนี้เอง ถ้ารูปกาย นี้ไม่มีแล้วก็ทำอะไรไม่ได้ ชื่อว่าไม่มีอะไรเลยเพราะเหตุนั้นตัวของ เราทั้งตัวนี้เป็น "มูลมรดก" ของมารดาบิดา ทั้งสิ้น จึงว่าคุณท่านจะนับจะประมาณมิได้เลย ปราชญ์ ทั้งหลายจึงหาได้ละทิ้งไม่ เราต้องเอาตัวเราคือ นโม ตั้งขึ้น ก่อนแล้วจึงทำกิริยาน้อมไหว้ลงภายหลัง นโม ท่านแปลว่านอบน้อมนั้นเป็นการแปลเพียงกิริยา หาได้แปลต้นกิริยา ไม่ มูลมรดกนี้แลเป็นต้นทุน ทำการฝึกหัดปฏิบัติตนไม่ต้องเป็นคนจนทรัพย์สำหรับทำทุนปฏิบัติ (มุตโตทัย-อาจาโรวาท, ออนไลน์)

4) มูลฐานสำหรับทำการปฏิบัติ

นโม นี้ เมื่อกล่าวเพียง 2 ธาตุเท่านั้น ยังไม่สมประกอบหรือยังไม่เต็มส่วน ต้อง พลิกสระพยัญชนะดังนี้ คือ เอาสระอะจากตัว น มาใส่ตัว ม เอาสระ โอ จากตัว ม มาใส่ตัว น แล้ว กลับตัว มะ มาไว้หน้าตัว โน เป็น มโน แปลว่าใจ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงได้ทั้งกายทั้งใจเต็มตามส่วน สมควร แก่การใช้เป็นมูลฐานแห่งการปฏิบัติได้ มโน คือใจ นี้เป็นดั้งเดิม เป็นมหาฐานใหญ่ จะทำจะพูดอะไรก็ ย่อมเป็นไปจากใจนี้ทั้งหมด ได้ในพระพุทธพจน์ว่า มโน ปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา ธรรม ทั้งหลายมีใจถึงก่อน มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ พระบรมศาสดา จะทรงบัญญัติพระธรรมวินัย ก็ ทรงบัญญัติออกไปจาก ใจ คือมหาฐาน นี้ทั้งสิ้น เหตุนี้เมื่อพระสาวกผู้ได้มา พิจารณาตามจนถึงรู้จัก มโน แจ่มแจ้งแล้ว มโน ก็สุดบัญญัติ คือพ้นจากบัญญัติทั้งสิ้น สมมติทั้งหลายในโลกนี้ต้อง ออกไปจาก มโนทั้งสิ้น ของใครก็ก้อนของใคร ต่างคนต่างถือเอาก้อนอันนี้ ถือเอาเป็นสมมติบัญญัติตามกระแส แห่งน้ำโอฆะจนเป็นอวิชชาตัวก่อภพก่อชาติด้วยการไม่รู้เท่า ด้วยการหลง หลงถือว่าเป็นตัวเรา เป็น ของเราไปหมด (มุตโตทัย-อาจาโรวาท, ออนไลน์)

5) สติปฏฐาน เปนชัยภูมิคือสนามฝกฝนตน

พระบรมศาสดาจารย์เจ้า ทรงตั้งชัยภูมิไว้ในธรรมข้อไหน? เมื่อพิจารณาปัญหานี้ได้ความขึ้นว่า พระองค์ ทรงตั้งมหาสติปัฏฐานเป็นชัยภูมิ อุปมาในทางโลก การรบทัพชิงชัย มุ่งหมายชัยชนะจำต้องหา ชัยภูมิ ถ้าได้ชัยภูมิที่ดีแล้วย่อมสามารถ ป้องกันอาวุธของข้าศึกได้ดี ณ ที่นั้นสามารถรวบรวมกำลังใหญ่เข้าฆ่าฟันข้าศึกให้ปราชัยพ่ายแพ้ไปได้ ที่เช่นนั้น ท่านจึงเรียกว่า ชัยภูมิ คือที่ที่ประกอบไปด้วยค่ายคูประตูและหอรบอันมั่นคงฉันใด อุปไมยในทางธรรมก็ฉันนั้นที่เอามหาสติปัฏฐานเป็นชัยภูมิที่โดยผู้ที่จะเข้าสู่สงครามรบข้าศึก คือ กิเลส ต้องพิจารณากายานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นต้นก่อน

เพราะคนเราที่จะเกิด กามราคะ เป็นต้น ขึ้น ก็เกิดที่กายและใจ เพราะตาแลไปเห็นกายทำให้ใจกำเริบ เหตุนั้นจึงได้ความว่า กายเป็นเครื่องก่อเหตุ จึงต้องพิจารณากายนี้ก่อน จะได้เป็นเครื่องดับนิวรณ์ทำให้ใจสงบได้ ณ ที่นี้จึง ทำให้มาก เจริญให้มาก คือพิจารณาไม่ต้องถอยเลยทีเดียว ในเมื่อ อุคคหนิมิตปรากฏ จะปรากฏกายส่วนไหนก็ตาม ให้พึงถือเอากายส่วนที่ได้เห็นนั้นพิจารณาให้เป็นหลักไว้ไม่ต้อง ย้ายไปพิจารณาที่อื่น จะคิดว่าที่นี่เราเห็นแล้ว ที่อื่นยังไม่เห็น ก็ต้องไปพิจารณาที่อื่นซิ เช่นนี้หาควรไม่ ถึงแม้จะ พิจารณาจนแยกกายออกมาเป็นส่วนๆ ทุกๆอาการอันเป็นธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ ได้อย่างละเอียด ที่เรียกว่าปฏิภาคก็ ตาม ก็ให้พิจารณากายที่เราเห็นทีแรกด้วยอุคคหนิมิตนั้นจนชำนาญ ที่จะชำนาญได้ก็ต้องพิจารณาซ้ำแล้วซ้ำอีก ณ ที่เดียวนั้นเอง เหมือนสวดมนต์ฉะนั้น อันการสวดมนต์ เมื่อเราท่องสูตรนี้ได้แล้ว ทิ้งเสียไม่เล่า ไม่สวดไว้อีก ก็จะ ลืมเสียไม่สำเร็จประโยชน์อะไรเลย เพราะไม่ทำให้ชำนาญด้วยความประมาทฉันใด การพิจารณากายก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อได้อุคคหนิมิตในที่ใดแล้ว ไม่พิจารณาในที่นั้นให้มากปล่อยทิ้งเสียด้วยความประมาทก็ไม่สำเร็จ ประโยชน์อะไรอย่างเดียวกัน (มุตโตทัย-อาจาโรวาท, ออนไลน์)

การพิจารณากายนี้มีที่อ้างมาก ดั่งในการบวชทุกวันนี้ เบื้องต้นต้องบอกกรรมฐาน 5 ก็คือ กายนี้เอง ก่อน อื่นหมดเพราะเป็นของสำคัญ ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์พระธรรมบทขุททกนิกายว่า อาจารย์ผู้ไม่ฉลาด ไม่บอกซึ่งการ พิจารณากาย อาจทำลายอุปนิสัยแห่งพระอรหันต์ของกุลบุตรได้ เพราะฉะนั้นในทุกวันนี้จึงต้องบอกกรรมฐาน 5 ก่อน อีกแห่งหนึ่งท่านกล่าวว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย พระขีณาสวเจ้าทั้งหลาย ชื่อว่าจะไม่กำหนดกาย ในส่วนแห่ง โกฏฐาส (คือการพิจารณาแยกออกเป็นส่วนๆ) ใด โกฏฐาสหนึ่งมิได้มีเลย จึงตรัสแก่ภิกษุ 500 รูปผู้กล่าวถึง แผ่นดินว่าบ้านโน้นมีดินดำดินแดงเป็นต้นนั้นว่า นั่นชื่อว่า พหิทธา แผ่นดินภายนอกให้พวกท่านทั้งหลายมาพิจารณา อัชฌัตติกา แผ่นดินภายในกล่าวคืออัตตภาพร่างกายนี้ จงพิจารณาไตร่ตรองให้แยบคายกระทำให้แจ้ง แทงให้ตลอด เมื่อจบการวิสัชชนาปัญหานี้ ภิกษุทั้ง 500 รูปก็บรรลุพระอรหันตผล เหตุนั้นการพิจารณากายจึงเป็นของสำคัญ ผู้ที่จะพ้นทุกทั้งหมดล้วนแต่ต้องพิจารณากายนี้ทั้งสิ้น จะรวบรวมกำลัง ใหญ่ได้ต้องรวบรวมด้วยการพิจารณากาย แม้พระพุทธองค์เจ้าจะได้ตรัสรู้ทีแรก ก็ทรงพิจารณาลม ลมจะไม่ใช่กาย อย่างไร? เพราะฉะนั้นมหาสติปัฏฐาน มีกายานุปัสสนาเป็นต้น จึงชื่อว่า "ชัยภูมิ" เมื่อเราได้ชัยภูมิดีแล้ว กล่าวคือ ปฏิบัติตามหลักมหาสติปัฏฐานจนชำนาญแล้ว ก็จงพิจารณาความเป็นจริงตามสภาพแห่งธาตุทั้งหลายด้วยอุบายแห่งวิปัสสนา ซึ่งจะกล่าวข้างหน้า (มุตโตทัย-อาจาโรวาท, ออนไลน์)

3. คำสอนเรื่อง สันติธรรม

คำสอนเรื่อง สันติธรรมนี้ เป็นบทธรรมบรรยาย ท่านเขียนด้วยอักษรธรรมหรืออักษรของอีสานโบราณ ผลงานคำสอนของท่านเรื่องนี้ ไม่ปรากฏว่าเรียบเรียงขึ้นเมื่อใด มีเนื้อหาจากพระไตรปิฎกเล่มที่ 25 พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 17 ขุททกนิกาย สุตตนิบาต เรื่อง โธตกปัญหาที่ 5 สรุปความได้ดังนี้

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะทรงแสดงซึ่งสันติธรรมแก่โธตกมาณพ จึงตรัสพระคาถาว่า ดูกรโธตกะ ท่านมากำหนดรู้หมายรู้ซึ่งอารมณ์อันใดอันหนึ่ง ซึ่งเป็นเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวางสถานกลางว่า เป็นเครื่องข้องอยู่ในโลก เครื่องเกี่ยวสัตว์ไว้ในโลกดังนี้แล้ว อย่าได้ทำซึ่งตัณหา ความปรารถนาเพื่อภพน้อยภพใหญ่เลย ดังนี้

ท่านอธิบายว่า ท่านมารู้แจ้งสัญญาณนี้ด้วยปัญญาว่า เป็นเครื่องข้องเครื่องติดอยู่ในโลกดังนี้แล้ว อย่าได้ทำตัณหาความปรารถนาเพื่อภพน้อยภพใหญ่เลย ส่วนคำว่าเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวางสถานกลางในพระคาถานั้น ก็มีนัยอธิบายเป็น 6 นัยเช่นเดียวกับเรื่องวิเวกธรรมที่กล่าวมาแล้ว ทรงแสดงที่อาศัยแห่งกิเลสปปัญจธรรมมีสัญญาเป็นนิทานว่า ตัณหา มานะ ทิฏฐิ อันทำให้สัตว์เนิ่นช้า 3 ประการนี้ มีสัญญาความสำคัญหมายเป็นเหตุให้เกิด

เมื่อบุคคลมาสำคัญหมายในส่วนอดีต อนาคต ปัจจุบัน สุข ทุกข์ อุเบกขา กุศลา กุศล อัพยากฤต สามธาตุ สามภพ ด้วยประการใดๆ ปปัญจสังขาร ที่ทำให้เนิ่นช้า คือ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ บังเกิดกล้าเจริญทวีขึ้นด้วยประการใดๆ ทำให้บุคลลเกิดความเห็นถือมั่นด้วยตัณหาว่า เอตๆ มม นั่นเป็นของเรา ถือมั่นด้วยมานะว่า เอโสหมสมิ เราเป็นนั่น ถือมั่นด้วยทิฏฐิว่า เอโส เม อตตา นั่นเป็นตัวตนแก่นสารของเรา ดังนี้แล้วก็ข้องอยู่ในอารมณ์นั้นๆ ด้วยฉันทะราคะ สิเน่หาอาลัย ผูกพันจิตใจไว้ไม่ให้เปลื้องปลดออกได้ สัญญาอันเป็นนิทาน เป็นเหตุเกิดแห่งตัณหา มานะ ทิฏฐิก็ดี ตัณหา มานะ ทิฏฐิอันเกิดแต่สัญญานั้นก็ดี สงโค เป็นเครื่องข้องเครื่องติด เครื่องเกี่ยวสัตว์ไว้ในโลกไม่ให้พ้นไปได้ เอตๆ วิทิตวา สงโคติ โลเก ท่านรู้แจ้งประจักษ์ว่าสัญญาเป็นเหตุแห่งตัณหา มานะ ทิฏฐิ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ มีสัญญาเป็นเหตุดังนี้แล้ว

ท่านอย่าได้ทำตัณหา คือความปรารถนาดิ้นรน ด้วยจำนงหวังต่างๆ เพื่อภพน้อยภพใหญ่เลย ท่านจงหยั่งญาณรู้ชั่งด้วยตราชู คือ ปัญญา แล้วเห็นประจักษ์แจ้งชัดว่า เป็นเครื่องผูกจำเป็นเครื่องเกี่ยวสัตว์ไว้ในโลก ท่านอย่าได้ทำซึ่งตัณหา เพื่อภพน้อยภพใหญ่เลย ตัณหาอันเป็นไปในอาหารวิสัยคือรูป เสียงกลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ แตกต่างโดยอาการปวัฏฏิเป็น 3 ประการ คือ กาม ตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ตัณหา 6 หมู่ ตามอารมณ์ สามอย่างตามอาการที่เป็นไปในภพ เป็นธรรมอันเกิดอีก เกิดขึ้นเป็นไปพร้อมกับทุกข์ คืออุปทานขันธ์ ท่านอย่าได้ทำตัณหานั้น เพื่อภพน้อยภพใหญ่เลย ท่านจงละตัณหานั้นเสีย จงบรรเทาเสีย ทำตัณหานั้นให้มีที่สุด ท่านจงยังตัณหานั้นให้ถึงซึ่งอันจะยังเกิดตามไม่ได้ ท่านจงละตัณหานั้นด้วยสมุจเฉทปาหานเถิดฯ (บทธรรมบรรยายของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ, 2566, ออนไลน์)

4. คำสอนเรื่อง ศีล

ผู้วิจัยจักยกตัวอย่างหลักคำสอนเรื่องศีลของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่บรรดาศิษย์ ได้บันทึกไว้ ดังนี้

1) คำว่า ศีล ได้แก่สภาพเช่นไร ศีลอย่างแท้จริงเป็นไปด้วยความมีสติ รู้สิ่งที่ควรหรือไม่ควร ระวังการระบายออกทางทวารทั้ง 3 คอยบังคับกาย วาจา ใจ ให้เป็นไปในขอบเขตของศีล ที่เป็นสภาพปกติ ศีลที่เกิดจากการรักษามีสภาพปกติ ไม่คะนองทางกาย วาจา ใจให้เป็นที่เกลียด นอกจากความปกติงดงามทางกาย วาจา ใจ ของผู้มีศีลว่า เป็นศีลเป็นธรรมศีลนั้นอยู่ที่ไหน มีตัวตนเป็นอย่างไร ใครเป็นผู้รักษา แล้วก็รู้ว่าผู้นั้นเป็นตัวศีล ศีลก็อยู่ที่ตนนี้ เจตนาเป็นตัวศีล เจตนาคือจิตใจ คนเราล้าจิตใจ ไม่มีก็ไม่เรียกว่าตนมีแต่กายจะทำอะไรได้ ร่างกายกับจิตต้องอาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อจิตไม่เป็นศีล กาย ก็ประพฤติไปต่าง ๆ ผู้มีศีลแล้วไม่มีโทษ จะเป็นปกติแนบเนียนไม่หวั่นไหว ไม่มีเรื่องหลงหา หลงขอ คนที่หา คนที่ขอ ต้องเป็นทุกข์ ขอเท่าไหร่ยิ่งไม่มี ยิ่งอดอยากยากเข็ญ ยิ่งไม่มีกายกับจิตเราได้มาแล้ว มีอยู่ แล้ว ได้จากบิดามารดาพร้อมบริบูรณ์แล้ว จะทำให้เป็นศีลก็รีบทำ ศีลมีอยู่ที่เรานี้แล้ว รักษาได้ ไม่มีกาล ได้ผลไม่มีกาล ผู้มีศีลย่อมเป็นผู้องอาจกล้าหาญ ผู้มีศีลย่อมมีความสุข ผู้จักมั่งคั่งบริบูรณ์สมบูรณ์ ไม่อด ไม่จน ก็เพราะรักษาศีลได้สมบูรณ์ จิตดวงเดียวเป็นศีล เป็นสมาธิ เป็นปัญญา ผู้มีศีลแท้ เป็นผู้หมดเวรหมดภัย(สุเชาวน์ พลอยชุม, 2549, หน้า 52)

2) การบำรุงรักษาสิ่งใด ๆ ในโลก การบำรุงรักษาตนคือใจ เป็นจุดที่ยอดเยี่ยมของโลกได้ใจ แล้วคือได้ธรรม เห็นใจตนแล้วคือเห็นธรรม รู้ใจแล้วคือรู้ธรรมทั้งมวล ถึงใจตนแล้วคือถึงนิพพาน ใจนี่ แลคือสมบัติอันล้นค่า จึงไม่ควรอย่างยิ่งที่จะมองข้ามไป คนพลาดใจ คือไม่สนใจปฏิบัติต่อใจดวงวิเศษ ในร่างนี้ แม้จะเกิดร้อยชาติพันชาติก็คือผู้พลาดอยู่มั่นเองใจนี่แลเป็นผู้ทรงบุญ ทรงกุศล ทรงมรรค ทรงผล ทรงสวรรค์นิพพาน และใจนี่แลเป็นผู้ไปสู่สวรรค์นิพพาน นอกจากใจ ไม่มีอะไรจะไปอารมณ์ ภายนอกและภายใน เป็นของที่ตั้งอยู่เป็นธรรมดา แต่จิตเป็นของที่รับรู้ ฉะนั้นต้องทรมานจิตให้มาก ๆ แก้อวิชชา แก้อาสวะ แก้ทุกข์ แก้สมุทัย นิโรธเกิดญาณตั้งอยู่เป็นอมตธรรมที่ไม่ตายถ้าส่งจิตรู้เห็นนอก กาย เป็นมิจฉาทิฏฐิ ให้รู้เห็นอยู่ในกายกับจิตนั้น เป็นสัมมาทิฏฐิ ท่านกำชับว่าอย่าให้จิตเพ่งนอก ให้รู้ ในตัว เห็นในตัว เมื่อรู้ในตัวแล้วรู้ทั่วไป เพราะตัวเป็นต้นเหตุ (สุเชาวน์ พลอยชุม, หน้า 52)

3) การนอน การสงบเข้าฌาน เป็นอาหารของจิตและร่างกายอย่างหนึ่ง สมถะต้องพักจิตสงบ อารมณ์ ส่วนวิปัสสนา จิตเดินไตรลักษณ์ให้รู้อริยสัจ เหนื่อยแล้วเข้าพักจิตพักจิตหายเหนื่อยแล้วจิต ตรวจอริยสัจอีกดังนี้ ฉะนั้น ให้ฉลาดในการพักจิต การเดินจิตทั้งวิปัสสนาและสมถะพระโยคาวจร เจ้าทิ้งไม่ได้ ชำนิชำนาญทั้ง 2 วิธี จึงเอาตัวพ้นจากกิเลสทั้งหลายไปได้ เป็นมหาศีล มหาสมาธิ เป็นมหาปัญญามีศีลทั้งอย่างหยาบอย่างกลางอย่างละเอียดพร้อมทั้งจิตเจตสิกพร้อมทั้งกรรมบถ 10 ไม่กระทำผิดในที่ลับและที่แจ้ง สว่างทั้งภายในทั้งภายนอก มีมหาสติรอบคอบหมด วิโมกข์ วิมุตติ อกุปปธรรม จิตบริสุทธิ์ จิตปกติ เป็นจิตพระอรหันต์ สว่างแจ้งทั้งภายนอกภายใน สว่างโร่ ปุถุชนติเตียน พระอรหันต์ย่อมเกิดบาป เพราะพระอรหันต์บริสุทธิ์ กายเป็นชาตินิพพาน วาจา ใจ เป็นชาตินิพพาน นิพพานมี 2 อย่าง นิพพานยังมีชีวิตอยู่ 1 นิพพานตายแล้ว 1 พระอรหันต์รอขึ้นรถขึ้นเรือไปนิพพาน ฉะนั้น (สุเชาวน์ พลอยชุม, หน้า 52)

5. คำสอนเรื่อง การภาวนา

ผู้วิจัยจักยกตัวอย่างคำสอนเรื่องการภาวนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่บรรดาศิษย์ได้บันทึกไว้ ดังนี้

1) การภาวนา คือ การอบรมใจให้ฉลาดเที่ยงตรงต่อเหตุผลอรรถธรรม รู้จักวิธีปฏิบัติต่อตัวเอง และสิ่งทั้งหลาย ยึดการภาวนาเป็นรั้วกั้นความคิดพึงของใจให้อยู่ในเหตุผล อันจะเป็นทางแห่งความ สงบสุขใจที่ยังมิได้รับการอบรมจากการภาวนา จึงเปรียบเหมือนสัตว์ที่ยังมิได้รับการ' ฝึกหัด ยังมิได้รับประโยชน์จากมันเท่าที่ควร จำต้องฝึกหัดให้ทำประโยชน์ ถึงจะได้รับประโยชน์ตามควรใจจึงควรได้รับการอบรมให้รู้เรื่องของตัว จะเป็นผู้ควรแก่การงานทั้งปวง ทั้งส่วนเล็กส่วนใหญ่ภายนอกภายใน

2) ผู้มีภาวนาเป็นหลักใจ จะทำอะไรชอบใช้ความคิดอ่านเสมอ ไม่เสี่ยง และไม่เกิดความ เสียหายแก่ตนเองและผู้เกี่ยวข้อง การภาวนาจึงเป็นงานเพื่อผลในปัจจุบันและอนาคตการงานทุกชนิด ที่ทำด้วยใจของผู้มีภาวนา จะสำเร็จลงด้วยความเรียบร้อย ทำด้วยความใคร่ครวญเล็งถึงประโยชน์ที่จะ ได้รับ เป็นผู้มีหลักมีเหตุผล ถือหลักความถูกต้องเป็นเข็มทิศทางเดินของกาย วาจา ใจ ไม่เปิดช่องให้ ความอยากอันไม่มีขอบเขตเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะความอยากดั้งเดิมเป็นไปตามอำนาจของกิเลส ตัณหา ซึ่งไม่เคยสนใจต่อความผิด ถูก ดี ชั่วพาเราเสียไปจนนับไม่ถ้วน ประมาณไม่ถูก จะเอาโทษมันก็ไม่ได้ ยอมให้เสียไปอย่างน่าเสียดาย ถ้าไม่มีสติระลึกบ้างเลย แล้วของเก่าก็เสียไป ของใหม่ก็พลอยจมไปด้วย ไม่มีวันฟื้นคืนตัวได้ ฉะนั้นการภาวนาจึงเป็นเครื่องหักล้างความไม่มีเหตุผลของตนได้ดี (สุเชาวน์ พลอยชุม, หน้า 50)

3) วิธีภาวนา คือ การสังเกตุจิตที่อยู่ไม่เป็นสุข ด้วยสติตามรู้การเคลื่อนไหวของจิต โดยบริกรรมธรรมบทที่ให้ผลดี วิธีภาวนานั้นลำบากอยู่บ้าง เพราะเป็นวิธีบังคับใจ วิธีภาวนาก็คือวิธี สังเกตุตัวเอง สังเกตุจิตที่มีนิสัยหลุกหลิก ไม่อยู่เป็นปกติสุข ด้วยมีสติตามระลึกรู้ความเคลื่อนไหวของจิตโดยมีธรรมบทใดธรรมบทหนึ่งเป็นคำบริกรรม เพื่อเป็นยารักษาจิตให้ทรงตัวอยู่ได้ด้วยความสงบสุข ในขณะภาวนาที่ให้ผลดีก็มีอานาปานสติ คือกำหนดจิตตามลมหายใจเข้าออก ด้วยคำภาวนา “พุทโธ” พยายามบังคับใจให้อยู่กับอารมณ์แห่งธรรมบทที่นำมาบริกรรมขณะภาวนาพยายามทำอย่างนี้เสมอ ด้วยความไม่ลดละความเพียร จิตที่เคยทำบาปหาบทุกข์อยู่เสมอ จะคอยรู้สึกตัวและปล่อยวางไปเป็นลำดับ มีความสนใจหนักแน่นในหน้าที่ของตนเป็นประจำ จิตที่สงบตัวลงเป็นสมาธิ เป็นจิตที่มีความสุขเย็นใจมาก และจำไม่ลืม ปลุกใจให้ตื่นตัวและตื่นใจได้อย่างน่าประหลาด ผู้มีปัญญา ซึ่งมีธรรมเป็นเครื่องอยู่ มีความเพียรแยกกิเลสให้หมดไป จะไม่เกียจคร้านขยันหมั่นเพียรทั้งกลางวันและกลางคืน (สุเชาวน์ พลอยชุม, หน้า 50-51)

4) กาลใดที่ขาดสติ กาลนั้นเรียกว่า ขาดความเพียร แม้กำลังเดินจงกรมหรือนั่งสมาธิอยู่สัก แต่ว่าเท่านั้น แต่มิได้เรียกว่าเป็นความเพียรชอบ ดังนั้นท่านจึงสอนเน้นลงในความมีสติมากกว่าธรรมอื่น ๆ เพราะสติเป็นรากฐานสำคัญของความเพียรทุกประเภทและทุกประโยคที่ทำ จนกลายเป็นมหาสติขึ้นมา และผลิตปัญญาให้เป็นไปตาม ๆ กันภูมิต้นเพื่อความสงบ ต้องใช้สติให้มากภูมิต่อไป สติกับปัญญาควรเป็นธรรมควบคู่กันไปตลอดสาย (สุเชาวน์ พลอยชุม, หน้า 51)

สรุปได้ว่า พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีข้อวัตรปฏิปทาตั้งมั่นอยู่ในสัทธรรม หนักในข้อวัตรปฏิบัติเคร่งครัดในพระธรรมวินัย มีความยินดีในวิเวก รักษาศีลและสัตย์ ปฏิบัติตามหลักกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน สมาทานธุดงค์วัตร 13 และปฏิบัติขันธวัตร 14 เป็นประจำด้วย รูปแบบและแนวทางการปฏิบัติกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต นั้น จัดอยู่ในสำนักปฏิบัติธรรมแบบพุทโธ ตามแนววิธีการปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 ซึ่งศิษยานุศิษย์ได้สืบทอดเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และองค์ท่านจาริกเดิน

ธุดงค์ไปทุกภาคส่วนของประเทศ แสดงธรรมโปรดศิษยานุศิษย์มากมาย มีผู้ศรัทธาเลื่อมใสประพฤติปฏิบัติตามแนวทางการปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมาก จนเกิดวงการพระสงฆ์ที่เรียกว่า พระป่ากรรมฐาน และท่านได้รับยกย่องจากพระป่ากรรมฐานว่า เป็นพระบูรพาจารย์พระป่ากรรมฐานมาจนถึงปัจจุบันนี้

3.2 ประวัติพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนและตอบโจทย์การวิจัย ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจักได้สรุปเนื้อหารายละเอียดพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต โดยเป็นพระกรรมฐานที่เป็นลูกศิษย์องค์สำคัญของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่ผู้วิจัยได้คัดเลือกจากพระอาจารย์กรรมฐานที่เป็นลูกศิษย์ของท่าน จากจำนวนที่มีอยู่มากมายหลายร้อยรูป โดยคัดเหลือเพียง 4 รูป ที่มีความโดดเด่นทั้งทางด้านข้อวัตรปฏิปทาที่เคร่งครัดที่สืบทอดมาจากองค์ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตและมีคุณูปการต่อวงการพระพุทธศาสนาและประเทศชาตบ้านเมือง มีหลักคำสอนเป็นแบบอย่างให้ชาวพุทธได้ประพฤติปฏิบัติตาม เป็นที่เคารพเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ จำนวน 4 รูปคือ 1) พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี) วัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย 2) พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร วัดอุดมสมพร อำเภอพรรณนานิคม จังหวัดสกลนคร 3)พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ฌาณสมฺปนฺโน) วัดป่าบ้านตาด(เกสรศีลคุณ) อำเภอเมือง จังหวัดอุดรจธานี 4) สมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยังค์ สิรินฺธโร) วัดธรรมมงคลเถาบุญนนทวิหาร เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร ดังนี้

3.2.1 ประวัติพระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี)

พระราชนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาวิศิษฏ์ (เทสก์ เทสรังสี) วัดหินหมากเป้ง อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย ท่านเป็นศิษย์ของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต รุ่นกลาง โดยฝากตัวเป็นศิษย์ในปี พ.ศ.2466 ท่านเป็นผู้ที่ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เคยกล่าวว่า เป็นธรรมทายาทของท่าน เป็นผู้ติดตามเดินธุดงค์ปฏิบัติธรรมอยู่กับท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต อย่างยาวนาน รวมทั้งหมด 12 ปี ด้วยกัน นับว่าท่านเป็นผู้ที่ปฏิบัติธรรมและเป็นศิษย์ที่ใกล้ชิดองค์พระอาจารย์มั่น ภูรทตฺโต รูปหนึ่ง ผู้วิจัยได้รวบรวมสรุปข้อมูลประวัติย่อของท่าน ดังนี้

พระราชนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาวิศิษฏ์ (หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี) มีชื่อเดิมว่า เทสก์ นามสกุลเรี่ยวแรง เกิดเมื่อวันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2445 ตรงกับวันเสาร์ ที่บ้านนาสีดา ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี บิดาชื่ออุส่าห์ นามสกุลเรี่ยวแรง มารดาชื่อคลั่ง นามสกุลเรี่ยวแรง มีอาชีพทำนา มีบุตรและธิดาร่วมกัน 10 คน (สำนักราชเลขาธิการ, 2538, หน้า 1-2)

ก่อนที่หลวงปู่เทสก์จะบรรพชานั้น ท่านได้อยู่ปฏิบัติอุปัฏฐากหลวงปู่สิงห์ ขนฺตยาคโม เมื่อคราวที่หลวงปู่สิงห์ได้เดินธุดงค์มายังวัดบ้านนาสีดา อำเภอ บ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ท่านก็ได้ชวนหลวงปู่เทสก์ไปด้วยจนถึงเมือง อุบลราชธานี จึงได้บรรพชาเป็นสามเณร เมื่ออายุได้ 18 ปี ที่บ้านเค็งใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี มีพระอาจารย์หลุย เป็นพระอุปัชฌาย์ ท่านอุปสมบทเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2466 ณ วัดสุทัศนาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีพระมหารัตน์ รฏฐปาโล (ป.ธ.4) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระมหาปิ่น ปญฺญาพโล เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ปี พ.ศ. 2482 ท่านได้ ย้อนมาจำพรรษาอยู่ที่วัดป่าอรัญญวาสี อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย เป็น เวลา 9 พรรษา ได้อบรมพระเณรอุบาสกและอุบาสิกาอย่างเต็มกำลังความสามารถ

จากนั้นย้ายไปจำพรรษาอยู่ที่จังหวัดจันทบุรี 2 พรรษา พอออก พรรษาท่านได้ข่าวเรื่องการอาพาธของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร จึงได้ลาญาติโยมไปเยี่ยมท่านพระอาจารย์มั่น ที่บ้านหนองผือ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร และได้อยู่ปฏิบัติพยาบาลรักษาท่านจนถึงวันที่ท่านมรณภาพ หลังจากการถวายเพลิงศพท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร สำเร็จลงด้วยความเรียบร้อยแล้ว ท่านได้เดินทางไปเผยแผ่ธรรมะทางจังหวัดภาคใต้ และ ได้ตั้งวัดธรรมยุตขึ้นเป็นครั้งแรกที่จังหวัดภูเก็ต ท่านจำพรรษาอยู่ที่นั่นนาน ถึง 15 ปี จึงเดินทางกลับมาจำพรรษาอยู่ที่ภาคอีสาน โดยได้แวะเยี่ยม พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ที่อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ท่านได้พักจำพรรษา ณ วัดถ้ำขามของพระอาจารย์ฝั้นนาน 1 พรรษา หลังจากออก พรรษาแล้ว ในปี พ.ศ. 2508 ท่านได้เดินทางไปพักจำพรรษาอยู่ที่วัดหินหมากเป้งเป็นการถาวร จนกระทั่งวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2536 ท่านได้ตัดสินใจลาหมู่คณะและญาติโยมออกจากวัดหินหมากเป้ง เพื่อไปพำนัก ณ วัดถ้ำขาม บนเทือกเขาภูพาน จังหวัดสกลนคร หลังจากมาอยู่พำนักที่นี้แล้วสุขภาพของท่านค่อยฟื้นตัวดีขึ้นเป็นลำดับ ท่านจึงตัดสินใจอยู่จำพรรษา ณ วัดถ้ำขามต่อไป

ท่านอาพาธหนักครั้งสุดท้าย เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2537 และ ได้ถึงแก่มรณภาพด้วยอาการสงบ เมื่อเวลา 21 นาฬิกาเศษ ของวันที่ ธันวาคม พ.ศ. 2537 ณ วัดถ้ำขาม อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร สิริรวมอายุได้ 92 ปี 7 เดือน 21 วัน พรรษา 77 (มูลนิธิพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต, 2556, หน้า 231-232)

สรุปความได้ว่า พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทสก์ เทสรังสี) ท่านอยู่ในสมณเพศมาตั้งแต่อายุได้ 18 ปี ท่านได้เล่าเรียนพระธรรมวินัยอย่างลึกซึ้งและถือวิปัสสนาธุระเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตอันยาวนาน เป็นครูของสาธุชนทุกหมู่เหล่า และเป็นที่เคารพ บูชา ศรัทธาเลื่อมใสของบุคคลทุกเพศทุกวัยทุกชนชั้น ท่านทำหน้าที่เผยพุทธศาสนาไปยังภูมิภาคต่างๆ ท่านมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่คำสอนของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ให้กว้างขวางไปในวงการพระพุทธศาสนาในประเทศไทยและต่างประเทศ ไปเผยแผ่คำสอนของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ยังดินแดนภาคใต้ จนทำให้พระกรรมฐานสายนี้ได้รับการยอมรับจากภูมิภาคนั้นอย่างกว้างขวาง มั่นคงเป็นปึกแผ่นมาจนถึงปัจจุบัน เป็นเสาหลักของพระกรรมฐานอีกองค์หนึ่ง ที่บรรดาพุทธศาสนิกชนทุกชนชั้น นับตั้งแต่องค์พระมหากษัตริย์ เป็นต้น จนถึงสามัญชนทั่วไปและชาวพุทธในประเทศลาวแถบสองฝั่งแม่น้ำโขง ต่างเคารพศรัทธาเลื่อมใส อีกทั้งแนวคำสอนของท่านก็ทรงคุณค่ามากมายมหาศาล คำสอนที่มุ่งเน้นทั้งการให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อนำสันติสุขทั้งภายในคือความสงบสุขทางจิตใจจนกระทั่งหลุดพ้นจากความทุกข์ได้และสันติสุขภายนอกได้คือความสงบสุขร่มเย็นมาสู่ตัวเราเองและคนอื่นในสังคมได้อย่างดียิ่ง

ครั้นบั้นปลายชีวิต ท่านได้เลือกมาจำพรรษาที่วัดหินหมากเป้งและมรณภาพลงที่วัดถ้ำขาม นับเป็นพระอริยสงฆ์สาวกองค์ประเสริฐ นับเป็นศิษย์รุ่นกลางของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต พระบูรพาจารย์กรรมฐานนามอุกโฆษ ปี พ.ศ.2466-2492 องค์หนึ่งในวงการพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

3.2.2 ประวัติพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร

พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร วัดอุดมสมพร อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ท่านเป็นศิษย์ของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ยุคกลาง โดยฝากตัวเป็นศิษย์ในปี พ.ศ.2463 ท่านมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่คำสอนของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ให้กว้างขวางไปในวงการพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เป็นเสาหลักของพระกรรมฐานอีกองค์หนึ่ง ที่บรรดาพุทธศาสนิกชนทุกชนชั้นตั้งแต่องค์พระมหากษัตริย์ เป็นต้น ต่างเคารพศรัทธาเลื่อมใส และท่านมีพระมหาเถระที่เป็นศิษย์ของท่านรูปหนึ่งคือ สมแด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อัมพรมหาเถร) สกลมหาสังฆ ปริณายก สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 20 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นับว่าท่านเป็นต้นแบบอย่างในด้านการประพฤติปฏิบัติธรรมจนได้ผลเป็นที่ประจักษ์ ผู้วิจัยจักได้สรุปข้อมูลประวัติของท่านจากหนังสือบูรพาจารย์ และ หนังสืออนุสรณ์งานศพพระอาจารย์ฝั้น อาจารเถระ (2521) ดังนี้

พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ท่านมีนามเดิมว่า ฝัน นามสกุล สุวรรณรงค์ เป็นบุตรของเจ้าไชย กุมาร (เม้า) และนางนุ้ย สุวรรณรงค์ ท่านเกิดวันอาทิตย์ที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2542 ตรงกับวันขึ้น 14 ค่า เดือน 4 ปีกุน ณ บ้านม่วงไข่ ตำบลพรรณา อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ท่านบรรพชาประมาณ พ.ศ. 2561 ตรงกับปีมะเมีย อายุ 19 ปี ที่วัดโพนทอง บ้านบะทอง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร มีท่านอาญาครูธรรม เป็น พระอุปัชฌาย์ ท่านอุปสมบทเมื่อปี พ.ศ. 2462 อายุ 20 ปี ณ วัดสิทธิบังคม บ้านไฮ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร โดยมีพระครูป้อง เป็นพระอุปัชฌาย์ สังกัดฝ่า เมื่อพระภิกษุฝั้น อาจาโร ได้อุปสมบท และได้ศึกษาปฏิบัติอยู่กับท่านพระอาญาครูธรรม เป็นเวลา 2 ปี ครั้นถึงเดือน 3 ข้างขึ้น ปีพุทธศักราช 2463 อาญาท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรหลายรูป ออกเที่ยววิเวกเดินธุดงค์ รุกขมูลมาถึงบ้านม่วงไข่ ตำาบลพรรณา จังหวัดสกลนคร ได้เข้าไปพักปักกลดอยู่ในป่า อันเป็นป่าช้า ข้างบ้านม่วงไข่ (ปัจจุบัน ที่ตรงนั้นได้สร้างเป็นวัดแล้ว ชื่อว่า วัดป่าภูไทสามัคคี (มูลนิธิพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต, 2556, หน้า 287)

ส่วนญาติโยมชาวบ้านม่วงไข่ ได้ทราบข่าวว่ามีพระธุดงค์มาพักปักกลดอยู่ในป่าช้าข้างหมู่บ้านของตน พากันดีใจเป็นอย่างมาก เพราะทุกคน ก็อยากจะเห็นพระธุดงค์ จึงได้กระจายข่าวให้ได้ทราบทั่วถึงกันอย่างรวดเร็ว คณะหญิงชายทั้งเด็ก และผู้ใหญ่พากันออกไปต้อนรับ ได้ช่วยปัดกวาดจัดทำที่พักปักกลดและทางเดินจงกรมตลอดถึง น้ำดื่มน้ำใช้ถวาย คนผู้เฒ่าผู้แก่ก็นำเอาน้ำร้อนน้ำอุ่นหมากพลู บุหรี่ไปถวาย ตามธรรมเนียม ของคนสมัยนั้น เสร็จแล้วโยมที่เป็นหัวหน้าผู้เป็นนักปราชญ์อาจารย์พากันนั่งคุกเข่ากราบพระ 3 หน แล้วนั่งสงบเรียบร้อย คอยฟังธรรมคำอบรมจากท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร ต่อไป

สำหรับพระภิกษุที่ไปร่วมฟังด้วยในคราวนั้น มี พระอาญาครูดี พระภิกษุฝั้น อาจาโร พระภิกษุ ธมฺมทินโน ได้มีใจเลื่อมใสศรัทธา ชวนกันออกไปฟังพระธรรมเทศนาอบรมธรรมปฏิบัติด้วย เมื่อพระอาจารย์มั่นและคณะได้พักอยู่ที่นั้นตามสมควรแก่อัธยาศัยแล้ว ท่านก็ได้พาคณะของท่านจาริกออกเดินธุดงค์ต่อไป เป็นเหตุให้ศิษย์ใหม่ทั้งสามองค์ตระเตรียมบริขารการออกธุดงค์อยู่ป่าไม่ทัน ถึงอย่างนั้นท่านทั้งสามองค์ก็ไม่ยอมเลิกละความพยายามที่จะติดตามท่านพระอาจารย์มั่นไปด้วยใจศรัทธาอันเปี่ยมฝั่งไม่เคยบกพร่องตลอดเวลา ต่อมาท่านไปฝากตัวเป็นศิษย์ของพระอาจารย์ดุลย์ อตุโล ผู้เป็นศิษย์รุ่นใหญ่ของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต และพระอาจารย์ดุลย์ อตุโล ได้นำพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ไปมอบถวายเป็นศิษย์ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต อีกครั้งหนึ่ง ต่อมาท่านญัตติเป็นพระภิกษุฝ่ายธรรมยุติกนิกาย เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2468 ณ วัดโพธิสมภรณ์ อำเภอเมือง

จังหวัดอุดรธานี โดยมีพระธรรมเจดีย์ (จูม พันธุโล) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระรถ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระมุก เป็นพระอนุสาวนาจารย์ เมื่อได้ญัตติเป็นพระฝ่ายธรรมยุตแล้ว ท่านได้จำพรรษาอยู่กับพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่วัดอรัญญวาสี อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย (มูลนิธิพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต, 2556, หน้า 288)

ท่านพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร นั้น ท่านมีอุปนิสัยสุขุม เยือกเย็น กว้างขวาง มีความขยันหมั่นเพียร อดทน ต่ออุปสรรค หนักเอาเบาสู้ มีความแตกฉานในการเขียนจาร อ่านหนังสือ อักษรตัวธรรม (เป็นหนังสือผูกใบลาน ทางภาคอีสานเรียนในสมัยนั้น) มีความเฉลียวฉลาด กิริยามารยาทเรียบร้อย ท่านเล่าว่า หนังสือนวโกวาท ท่านท่องจบสวดปากเปล่าได้ทั้งเล่ม ท่านเป็นศิษย์องค์สำคัญแห่งกองทัพธรรมของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร ท่านได้บูรณะวัดและ ซ่อมแซมกุฏิที่วัดป่าธาตุนาเวง (วัดป่าภูธรพิทักษ์) จังหวัดสกลนคร และ สร้างพระพุทธรูปบนหน้าผาร่วมกับพระอาจารย์อ่อนญาณสิริ และพระครู อุดมธรรมคุณ ที่สำนักสงฆ์ถ้ำพระ พระ พ.ศ. 2496 ท่านได้ค้นหา “ถ้ำขาม” ตามนิมิต ตั้งแต่พรรษาที่ 40-52 เป็นต้นมา (พ.ศ. 2507-2519) ได้จำ พรรษา ณ วัดป่าอุดมสมพร อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนครท่านพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ท่านมรณภาพวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2520 ณ วัดป่าอุดมสมพร อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร สิริรวมอายุได้ 77 ปี 4 เดือน 15 วัน พรรษา 52 (มูลนิธิพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต, 2556, หน้า 289)

สรุปได้ว่า พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ท่านเป็นพระอาจารย์กรรมฐานลูกศิษย์ยุคกลาง พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในปีพ.ศ.2463-2492 ที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่คำสอนของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ให้กว้างขวางไปในวงการพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เป็นเสาหลักของพระกรรมฐานอีกองค์หนึ่ง ที่บรรดาพุทธศาสนิกชนทุกชนชั้นตั้งแต่องค์พระมหากษัตริย์ เป็นต้นต่างเคารพศรัทธาเลื่อมใส อีกทั้งแนวคำสอนของท่านก็ทรงคุณค่ามากมายมหาศาล คำสอนที่มุ่งเน้นทั้งการให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อนำสันติสุขทั้งภายในคือความสงบสุขทางจิตใจจนกระทั่งหลุดพ้นจากความทุกข์ได้และสันติสุขภายนอกได้คือความสงบสุขร่มเย็นมาสู่ตัวเราเองและคนอื่นในสังคมได้อย่างดียิ่ง

3.2.3 ประวัติพระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน)

พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) วัดป่าบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี หรือที่นิยมเรียกกันว่า หลวงตามหาบัว เป็นพระวิปัสสนาจารย์ พระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านเป็นศิษย์ยุคปลาย ยุคสุดท้ายของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต โดยฝากตัวเป็นศิษย์ในปีพ.ศ.2485 ซึ่งมีโอกาสอุปัฏฐากรับใช้พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในช่วงปัจฉิมวัย 5 พรรษาสุดท้ายก่อนที่พระอาจารย์มั่นจะมรณภาพ เมื่อปีพ.ศ.2492 ณ วัดป่าหนองผือนาใน (วัดป่าภูริทัตตถิราวาส ปัจจุบัน) อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร และเป็นผู้หนึ่งที่ได้บันทึกประวัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต โดยละเอียดในเวลาต่อมา

ท่านเป็นศิษย์ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่ทรงไว้ซึ่งข้อวัตรปฏิบัติและแนวทางการปฏิบัติกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต อย่างมั่นคงจนยากที่หาศิษย์รูปอื่นๆของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จะเทียบเคียงได้ เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการช่วยเหลือชาติบ้านเมืองในยามวิกฤตโดยจัดทำโครงการผ้าช่วยชาติขึ้น นำเงินและทองทองคำเข้าคลังหลวงของชาติไทย เป็นจำนวนเงินนับหลายร้อยล้าน และได้ทองคำแท่งประมาณ 12 ตัน นับว่าท่านเป็นพระสงฆ์ที่มีคุณูปการต่องวงการ

พระพุทธศาสนาและชาติบ้านเมืองอย่างมากมายมหาศาล จนยากที่จะมีพระสงฆ์องค์ใดในประเทศไทยจะมีบทบาทและผลงานเฉกเช่นท่านได้

ดังนั้น ผู้วิจัยได้สรุปข้อมูลประวัติย่อ ๆของท่านจากหนังสือบูรพาจารย์ และ หนังสือญาณสัมปันนธัมมานุสรณ์ (วัดป่าบ้านตาด, 2554) ดังนี้

พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) ท่านมีชื่อเดิมว่า บัว นามสกุล โลหิตดี เป็นบุตรของนายทองดี และนางแพง โลหิตดี เกิดวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2556 ที่บ้านตาด ตำบลบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

เมื่ออายุได้ 21 ปี บิดามารดาได้ขอร้องให้ท่านบวชเรียน เพื่อเป็นการทดแทนบุญคุณตามประเพณี ในที่สุดท่านก็ตัดสินใจบวช ท่านอุปสมบทเมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2477 ณ วัดโยธานิมิตร อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี โดยมีพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ พระราชเวที เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้รับฉายาว่า ญาณสมฺปนฺโน ครั้นบวชแล้วท่านได้ ศึกษาพุทธประวัติและประวัติพระอรหันตสาวก จนเกิดความเลื่อมใส ศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ท่านตั้งใจจะศึกษาพระปริยัติธรรมเสียก่อน เพราะถ้าไม่ศึกษาแล้วจะไม่เข้าใจวิธีปฏิบัติ

ท่านใช้เวลาเล่าเรียน พระปริยัติธรรมเป็นเวลา 7 ปี สำเร็จเปรียญธรรม 3 ประโยค พร้อมกับสอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก จากนั้นจิตใจของท่านก็มุ่งออกปฏิบัติด้านเดียว จึงเดินทางมุ่งหน้าไปหาท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร ซึ่งขณะนั้นจำพรรษา อยู่ที่วัดป่าโนนนิเวศน์ จังหวัดอุดรธานี แต่ก็ไม่ได้พบท่านพระอาจารย์มั่น ท่านจึงไปพักอาศัยอยู่ที่วัดทุ่งสว่าง จังหวัดหนองคาย เป็นเวลา 3 เดือนกว่า พอถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2485 ท่านก็ออกเดินทางไปจังหวัดสกลนคร และได้พบท่านพระอาจารย์มั่น ที่บ้านโคก ตำบลตองโขบ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร ขณะกำลังเดินจงกรมในเวลาใกล้ค่ำ ภายหลังฟังธรรมจาก ท่านพระอาจารย์มั่น ซึ่งท่านได้กล่าวยืนยันว่า มรรค ผล นิพพาน เป็นสิ่งที่ เป็นไปได้เสมอ และให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติได้จริง นับแต่นั้นมาท่านได้มอบตัวเป็นศิษย์และอยู่ฝึกปฏิบัติกัมมัฏฐานกับท่านพระอาจารย์มั่นอย่างเด็ดเดี่ยว จิตมุ่งอยู่กับสมาธิภาวนาเท่านั้น รวมเวลาที่ท่านอยู่กับท่านพระอาจารย์มั่น ทั้งหมด 8 ปี จวบจนท่านพระอาจารย์มั่นถึงแก่มรณภาพ ในปี พ.ศ. 2492 (มูลนิธิพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต, 2556, หน้า 341)

ครั้นเสร็จงานพระราชทานเพลิงศพท่านพระอาจารย์มั่นแล้ว ท่านได้จำพรรษา อยู่ที่วัดป่าบ้านหนองผือ 1 พรรษา และจำพรรษาอยู่วัดบ้านห้วยทราย อำเภอ คำชะอี จังหวัดมุกดาหารอีก 4 พรรษา และจำพรรษาที่จังหวัดจันทบุรี 1 พรรษา ต่อมาในปี พ.ศ. 2498 ท่านได้ทราบข่าวว่าโยมมารดาของท่านป่วย ท่านจึงได้เดินทางกลับมาตุภูมิที่บ้านตาด เพื่อดูแลโยมมารดา ชาวบ้านได้ นิมนต์ท่านให้อยู่เป็นหลักที่นั้น เพื่อจะได้เป็นที่พึ่งทางใจของชาวบ้าน โดย ได้บริจาคที่ดินประมาณ 163 ไร่ เพื่อสร้างวัด ท่านได้พิจารณาเห็นว่า โยม มารดาของท่านแก่ชรามากแล้ว สมควรที่จะอยู่ช่วยดูแลเป็นการตอบแทน บุญคุณของมารดาด้วย ท่านจึงตกลงใจรับนิมนต์ และเริ่มสร้างวัดนี้ เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2498 ตั้งชื่อว่า วัดป่าบ้านตาด จนถึงปัจจุบัน (มูลนิธิพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต, 2556, หน้า 342)

5 ธันวาคม พ.ศ. 2542 เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ในราชทินนามที่ พระธรรมวิสุทธิมงคล.วิ. สมถวิปัสสนาโกศลธรรมธารี อรรถภาณีสรรพกิจ โสภิตเสฏฐคุณาภรณ์

ยติคณิสสร บวรสังฆาราม อรัญญวาสี (ราชกิจจานุเบกษา, ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระราชทานสัญญาบัตรตั้งสมณศักดิ์, เล่ม116, ตอน 23 ข, 27 ธันวาคม พ.ศ.2542, หน้า 342)

พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) อาพาธลำไส้อุดตัน และมีปอดติดเชื้อมานานกว่า 6 เดือน คณะแพทย์ถวายการรักษาอย่างต่อเนื่อง และมีการสร้างกุฏิปลอดเชื้อให้แก่พระเดชพระคุณ แต่อาการอาพาธไม่ดีขึ้น จนเมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2554 ณ ห้องปลอดเชื้อภายในกุฏิขององค์ท่านหลวงตา หัวใจขององค์หลวงตาเต้นช้าลง และท่านมรณภาพ เวลา 03.53 น.(วัดป่าบ้านตาด, 2554, หน้า 853)

สรุปได้ว่า พระธรรมวิสุทธิมงคล(บัว ญาณสมฺปนฺโน) เป็นพระอาจารย์กรรมฐานลูกศิษย์พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ยุคปลาย ปีพ.ศ. 2485-2492 ที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่คำสอนของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ให้กว้างขวางไปในวงการพระพุทธศาสนาในประเทศไทยและต่างประเทศ เป็นเสาหลักของพระกรรมฐาน เป็นผู้มีคุณูปการต่อชาวพุทธไทย เป็นผู้นำในการนำทองคำและเงินสกุลต่างๆเข้าค้ำจุนคลังหลวงของไทยในโครงการช่วยชาติ และสงเคราะห์โรงพยาบาลรวมทั้งสาธารณูปการกุศลต่างๆมากมาย ชนิดยากที่จะหาผู้ใดผู้หนึ่งทำได้เช่นนี้ อีกทั้งแนวคำสอนของท่านมุ่งเน้นทั้งการให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อนำสันติสุขทั้งภายในคือความสงบสุขทางจิตใจจนกระทั่งหลุดพ้นจากความทุกข์ได้และสันติสุขภายนอกได้คือความสงบสุขร่มเย็นมาสู่ตัวเราเองและคนอื่นในสังคมได้อย่างดียิ่ง

3.2.4 ประวัติสมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยังค์ สิรินฺธโร)

สมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยังค์ สิรินฺธโร) วัดธรรมมงคลเถาบุญนนทวิหาร เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร ท่านเป็นศิษย์ของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ยุคปลาย โดยฝากตัวเป็นศิษย์ในปี พ.ศ.2486 ซึ่งท่านมีโอกาสอุปัฏฐากรับใช้พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในช่วงปัจฉิมวัย 4 พรรษาสุดท้าย ณ วัดป่าหนองผือนาใน (วัดป่าภูริทัตตถิราวาส:ปัจจุบัน) อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ก่อนที่พระอาจารย์มั่นจะมรณภาพ เมื่อปีพ.ศ.2492 และเป็นผู้หนึ่งที่ได้บันทึกประวัติและหลักคำสอนเรื่องมุตโตทัยของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่สำคัญท่านเป็นผู้ก่อตั้งสถาบันจิตตานุภาพ เปิดสอนครูสมาธิในระดับต่างๆ เผยแพร่หลักคำสอนอย่างแพร่ขยายทั้งในประเทศและต่างประเทศทั่วโลก อีกด้วย ผู้วิจัยได้สรุปข้อมูลประวัติของท่านจากหนังสือบูรพาจารย์ (มูลนิธิพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต, 2556, หน้า 400-409) และหนังสืออัตชีวประวัติ พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยังค์ สิรินฺธโร), (2552) ดังนี้

ท่านเกิดเมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2463 ตรงกับวันแรม 13 ค่ำ เดือน 1 ปีวอก ณ สถานีรถไฟปากเพรียว จังหวัดสระบุรี เป็นบุตรคนที่ 5 ในจำนวนพี่น้อง 7 คน ของท่านขุนเพ็ญภาษชนารมณ์ และนางมั่น บุญฑีย์กุล ในครอบครัวของนายสถานีรถไฟปากเพียว (สถานีสระบุรีในปัจจุบัน)และย้ายมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านใหม่สำโรง อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

ท่านบรรพชาเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2478 ณ วัดสุทธจินดา ตำบลโพธิ์กลาง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา โดยมีพระธรรมฐิติญาณ เป็นพระอุปัชฌาย์ และอุปสมบท เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ.2554 ขณะอายุ 21 ปี ณ วัดทรายงาม (อุทกสีมากลางทะเล) บ้านหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี โดย พระปัญญาพิศาลเถร (หนู ฐิตปญฺโญ) เจ้าอาวาสวัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ เป็น พระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์กงมา จิรปุญโญ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอาจารย์มหาทองสุก สุจิตโต เป็นพระอนุสาวนาจารย์ อุปสมบทเป็นพระภิกษุได้ 1 พรรษา มีความตั้งใจอย่างแรงกล้าอยาก

ที่จะพบและศึกษาข้อวัตรปฏิบัติ การทำสมาธิจากพ่อแม่ครูอาจารย์พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ เป็นอย่างมาก จึงรบเร้าพระอาจารย์กงมา ให้เมตตาช่วยนำไปฝากให้ประพฤติปฏิบัติ กับพระอาจารย์มั่น ภูริทัตฺตเถระ ซึ่งในขณะนั้นท่านพำนักอยู่ ณ วัดบ้านโคก ตำบลตองโขบ อำเมือง จังหวัดสกลนคร แต่ในใจก็นึกกล้า ๆ กลัว ๆ เพราะได้ยินกิตติศัพท์ เล่าลือมาว่า

1. ท่านอาจารย์มั่น รู้จักใจคน จะนึกจะคิดอะไรทราบหมด
2. ท่านอาจารย์มั่น ท่านดุยิ่งกว่าใคร ๆ ทั้งสิ้น
3. ท่านอาจารย์มั่น ท่านเทศนาในธรรมปฏิบัติยอดกว่าใคร ๆ ทั้งนั้น
4. ท่านอาจารย์มั่น ท่านปฏิบัติตัวของท่านเป็นตัวอย่างแก่ศิษย์อย่างเยี่ยมยอด
5. ท่านอาจารย์มั่น ท่านจะต้องไล่พระที่อยู่กับท่านถ้าหากทำผิด แม้แต่ความผิดนั้นไม่มากแต่เป็นเหตุให้เสื่อมเสีย

แต่ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจในการปฏิบัติสมาธิ ที่หวังจะให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดแก่ตนเองและผู้อื่น ดังที่ได้ตั้งปณิธานไว้แล้ว ความกลัวทั้งหลายก็ไม่อาจมาขวางกั้น ความมุ่งมั่นตั้งใจในการเสาะแสวงหาครูบาอาจารย์ ท่านผู้ได้ชื่อว่าเป็นสุดยอดแห่งยุค ในด้านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอย่างองค์พระอาจารย์มั่น ภูริทัตฺตเถระ ลงได้เลยประกอบกับนึกถึงคำพูดของพระอาจารย์กงมา ที่ได้เมตตากล่าวแก่ท่านว่า วิริยังค์ พระอาจารย์มั่นท่านเป็นปรมาจารย์ และเป็นอาจารย์ของเรา สมาธิทุก ๆ ขั้นตอน ผมได้สอนท่านไปหมดแล้ว ต่อไปนี้ท่านจะได้เรียนสมาธิกับท่านปรมาจารย์ ท่านอย่าประมาท จงปฏิบัติพระอาจารย์มั่นแบบถวายชีวิต ท่านจะได้ความรู้อย่างกว้างขวางยิ่งกว่าที่ผมสอนอีกมากนัก พบพระอาจารย์ผู้เป็นเนื้อนาบุญอันยิ่งใหญ่ ในที่สุดแล้วความปรารถนาของพระวิริยังค์ ก็สำเร็จผลดังตั้งใจ ณ วัดบ้านโคก ตำบลตองโขบ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร อันเป็นสถานที่มงคลที่ท่าน ได้พบกับพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ มีโอกาสอยู่ศึกษาพระธรรมวินัย ข้อวัตร และการปฏิบัติสมาธิกรรมฐาน และในขณะเดียวกันก็ได้รับหน้าที่อันสุดประเสริฐของตัวท่านเอง คือ การเป็นพระอุปัฏฐากรับใช้ใกล้ชิดหลวงปู่มั่น ภูริทัตฺตเถระ อยู่เป็นเวลาทั้งสิ้น 4 ปี ในช่วงเวลานี้เองที่ท่านได้มีโอกาสได้จดบันทึกคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตฺตเถระ อันสุดแสนประเสริฐและเป็นที่รู้จักกันในปัจจุบันอย่างกว้างขวาง ในชื่อหนังสือ มุตโตทัย

นอกจากการได้รับโอกาสให้เป็นพระอุปัฏฐากแล้ว พระวิริยังค์ยังได้รับโอกาสครั้งสำคัญสุดในชีวิตของท่านเอง นั้นคือ การได้ออกเดินธุดงค์ กับพระอาจารย์มั่น ภูริทัตฺตเถระ สองต่อสอง โดยมีจุดหมายปลายทางที่วัดเสียบ (วัดบูรพาราม) จังหวัดอุบลราชธานี อันจะเป็นสถานที่ถวายพระราชทานเพลิงศพ หลวงปู่เสาร์ กนฺตสีโล พระมหาเถระผู้เป็นพระอาจารย์ของ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตฺตเถระ นั่นเอง การเดินธุดงค์ร่วมกับหลวงปู่มั่นในครั้งนี้ ถือเป็นโอกาสอันสำคัญที่พระวิริยังค์ จะได้ปฏิบัติสมาธิให้พัฒนามากยิ่งขึ้น รวมถึงได้มีโอกาสเรียนถามปัญหาข้อธรรมและข้อปฏิบัติต่าง ๆ ทั้งตื้น ลึก หนา บาง ที่ได้นำมาสั่งสอนอบรมศิษย์ ทั้งพระภิกษุ สามเณร และฆราวาสจนถึงปัจจุบันนับเป็นการธุดงค์ที่ล้ำค่าสุดจะประมาณนำมาพรรณนาความมิได้เลย

นับเป็นเวลากว่า 4 ปี ที่ท่านได้อยู่อุปัฏฐากรับใช้ใกล้ชิด พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถระ และที่เคยได้อุปัฏฐากรับใช้พระอาจารย์กงมา จิรปุณฺโณ ผู้ที่ท่านนับถือว่าเป็นพระอาจารย์องค์แรก เป็นเวลา 8 ปี รวมเป็นเวลากว่า 12 ปี ท่านได้ใช้โอกาสที่ได้รับนี้ พยายามศึกษาพระธรรมวินัย ข้อวัตร และหลักการปฏิบัติสมาธิ ทั้งอย่างหยาบ อย่างละเอียด ตื้น ลึก หนา บาง จนเป็นที่แน่ใจแล้วใน

หลักการและแนวทางการปฏิบัติ จึงได้กราบลาพระอาจารย์แสวงหาความวิเวกส่วนตัวตามแต่โอกาสจะอำนวย แม้พระอาจารย์ก็ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่เช่นกัน

พ.ศ. 2563 ท่านได้รับการโปรดสถาปนาสมณศักดิ์ขึ้นเป็นสมเด็จพระราชาคณะชั้นสุพรรณบัฏ ที่ สมเด็จพระญาณวชิโรดม พุทธาคมวิศิษฐ์ จิตตานุภาพพัฒนดิลก สาธกธรรมวิจิตร วิเทศศาสนกิจไพศาล วิปัสสนาญาณธุราทร ธรรมยุตติกคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี อรัญวาสี (ราชกิจจานุเบกษา,ประกาศสถาปนาสมศักดิ์ เล่ม 137 ตอนที่ 31 ข, 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2563)

สมเด็จพระญาณวชิโรดม ได้เข้ารับการรักษาอาการอาพาธ ณ โรงพยาบาลกรุงเทพ เมื่อวันศุกร์ ที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2563 คณะแพทย์ผู้ดูแลรักษาได้ให้การรักษาอย่างใกล้ชิดร่วมกับการทำกายภาพบำบัด อาการเริ่มดีขึ้นสลับกับคงที่ตามลำดับมา จนกระทั่งวันเสาร์ ที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2563 ได้มีอาการทรุดลงและได้มรณภาพด้วยอาการสงบด้วยโรคชรา ในวันอังคาร ที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2563 เวลา 07.32 น. สิริอายุได้ 100 ปี 11 เดือน 15 วัน 80 พรรษา

สรุปได้ความว่า สมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยังค์ สิรินฺธโร) ท่านเป็นพระอาจารย์กรรมฐานลูกศิษย์พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ยุคปลาย ในปีพ.ศ.2486-2492 ที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่คำสอนของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ให้กว้างขวางไปในวงการพระพุทธศาสนาในประเทศไทยและต่างประเทศ โดยเฉพาะท่านตั้งสถาบันพลังจิตตานุภาพ สอนเรื่องสมาธิโดยเฉพาะ จัดทำหลักสูตรสมาธิในระดับต่างๆ เปิดสอนในสาขากว่า100 สาขาทั่วประเทศและขยายสาขาไปในต่างประเทศ โดยมีจุดประสงค์ในการเผยแผ่และสอนการทำสมาธิอันเป็นสัมมาสมาธิสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เพื่อเพิ่มพลังจิตแก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ สร้างพลังจิตมีประโยชน์และเสริมสร้างกำลังใจ สร้างความมีเหตุผล ความรับผิดชอบสูง ความมีเมตตา ผู้ทำสมาธิจะได้ประโยชน์ทั้งทางกายและใจ

ฉะนั้นองค์ท่านจึงเป็นเสาหลักของพระกรรมฐานอีกองค์หนึ่ง ที่บรรดาพุทธศาสนิกชนทุกชนชั้น นับตั้งแต่องค์พระมหากษัตริย์ เป็นต้น จนถึงสามัญชนทั่วไปและชาวพุทธในต่างประเทศ ต่างเคารพศรัทธาเลื่อมใส อีกทั้งแนวคำสอนของท่านก็ทรงคุณค่ามากมายมหาศาล คำสอนที่มุ่งเน้นทั้งการให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อนำสันติสุขทั้งภายในคือความสงบสุขทางจิตใจจนกระทั่งหลุดพ้นจากความทุกข์ได้และสันติสุขภายนอกได้คือความสงบสุขร่มเย็นมาสู่ตัวเราเองและคนอื่นในสังคมได้อย่างดียิ่ง

3.3 คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนและตอบโจทย์การวิจัย ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยขอเสนอตัวอย่างข้อมูลคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในเรื่อง วิถีการบำเพ็ญบารมี (ทาน) วิถีนิตินำทาง(ศีล)และวิถีพัฒนาจิต (ภาวนา) โดยเป็นคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานที่เป็นลูกศิษย์องค์สำคัญของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จำนวน 4 รูป คือ 1) พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี) 2) พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร 3) พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) 4) สมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยังค์ สิรินฺธโร) มีรายละเอียดดังนี้

3.3.1 ทานวิถี

ทานวิถี หมายถึง วิถีบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทาน เป็นแนวทางการบำเพ็ญบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ ข้อที่ 1 คือ ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน เป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นหลักพุทธธรรมที่เมื่อนำมาปฏิบัติแล้วสามารถส่งเสริมทำให้เกิดสันติสุขได้ บุญกิริยาวัตถุ หมายถึง สิ่งเป็นที่ตั้งการบำเพ็ญบุญ การทำบุญ หรือ การทำความดี ซึ่งมีหลักการ 3 ประการ คือ 1. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน 2. สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล 3. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา (ขุ.อิติ.25/238/270, องฺ.อฏฐก.23/126/245) วิถีการบำเพ็ญบารมีทานนี้ พระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านได้แสดงพระธรรมเทศนารวมทั้งตอบคำถามที่มีผู้สนใจสอบถามหลักธรรมรวมทั้งวิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับวิถีบำเพ็ญบารมีทานไว้มากมาย ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างแนวคำสอนของท่านในวิถีบำเพ็ญบารมีทาน ที่ มีรายละเอียดดังนี้

1. ทำบุญอย่างหนึ่ง ทำทานอย่างหนึ่ง ทำกุศลอย่างหนึ่ง ไม่เหมือนกัน แต่ ลงที่เจตนาอันเดียวเป็นรากฐานทำบุญ นั้น มีเจตนาศรัทธาเป็นทุนก่อน จะมีวัตถุหรือไม่ก็ตาม ศรัทธานั้นเต็มเปี่ยมบริบูรณ์อยู่ในใจแล้ว ยิ่งมีวัตถุสิ่งของเป็นเครื่อง แสดงให้ไปก็ยิ่งเพิ่มศรัทธาขึ้นเป็นทวีคูณ นี่เรียกว่าบุญ บุญคือความ ยินดีในสิ่งที่ตนให้แล้วเกิดเต็มเปี่ยมขึ้นมาในใจ ทำทาน นั้น จะมีเจตนาหรือไม่ก็ตาม คิดจะให้แล้วก็ให้ไปเลย ไม่ ว่าสิ่งของอะไรทั้งหมด ถ้ามีเจตนาศรัทธาเลื่อมใสในบุคคลผู้รับและสิ่งที่ ตนให้นั้น หรือเอ็นดูต่อบุคคลผู้รับนั้นแล้วให้ไป เรียกว่า ทาน สมดังคำว่า ทานำ เทต เท ก็หมายความว่า เทให้ ทอดให้ ให้สิ่งของจึงเรียกให้ทาน

2. ทำทาน คือ ให้สิ่งของพัสดุนั้นไม่ว่ามากหรือน้อย หยาบหรือละเอียด ไม่ปรารถนาผลตอบแทน แต่มีเมตตาจิตเป็นพื้นฐาน แม้ที่สุดให้ด้วยแก้ความรำคาญ เรียกว่า ทำทาน การทำบุญนั้น ต้องมีเจตนาศรัทธาเป็นพื้นฐานก็การให้นั่นแหละ เรียกว่า ทำบุญ จะให้สิ่งของอะไรมากและน้อย หยาบและละเอียดก็ตามให้แล้วหวังผลตอบแทน เช่น ปรารถนาว่า ด้วยอำนาจอานิสงส์ที่ ข้าพเจ้าได้ทำบุญแล้วในครั้งนี้ ขอให้ได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ เป็นต้น ทำกุศลนั้น คือ ทำบุญทำทานนั่นเอง แต่เป็นกุศโลบายของท่าน ผู้รู้ทั้งหลายที่จะให้พ้นจากความยากและความหิวทั้งปวง ทำไปเพื่อให้ ใจผ่องใสสะอาดไม่พึงปรารถนาสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น แม้แต่จิตคิดจะทำภาวนาสมาธิก็เช่นเดียวกัน

ทำบุญ ทำทาน ทำกุศล ไม่ว่ามากหรือน้อย วัตถุมิใช่ตัวบุญแท้ ตัวบุญแท้มันเกิดที่หัวใจคือเจตนาของบุคคลนั้นต่างหาก ถ้าเจตนา ศรัทธาในขณะใด ในบุคคลใด ในสถานที่ใด ในที่นั้นๆ ได้บุญมาก ฉะนั้น บุญในพุทธศาสนานี้คนทำจึงไม่รู้จักหมดจักสิ้นสักที พระพุทธเจ้าตรัส เทศนาไว้สองพันกว่าปีแล้วว่าทำบุญได้บุญเช่นไร มาในปัจจุบันนี้หรือ ในอนาคตต่อไปก็ได้อย่างนั้นเช่นเคย คนทำบุญมากเท่าไรก็จะได้บุญ มากเท่าที่ตนนั้นสามารถจะรับเอาไปได้ เหมือนกับคนนับเป็นหมื่นๆ แสนๆ ถือเทียนมาคนละเล่ม ไปขอจุดจากผู้ที่มีเทียนที่จุดอยู่แล้ว ย่อม ได้แสงสว่างตามที่ตนมี เทียนเล่มโตหรือเล่มเล็ก ส่วนดวงเดิมที่ตนขอ จุดต่อนั้นก็ไม่ดับ เทียนหลายดวงยิ่งเพิ่มแสงสว่างยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก (สำนักราชเลขาธิการ, พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี), 2538, หน้า 136-137)

3. วิธีทำบุญทานที่ถูกต้อง การทำบุญอุทิศให้ผู้มีพระคุณทั้งหลายมีมารดาบิดา เป็นต้น ทำอย่างไรจึงจะทราบได้ว่าผู้นั้นได้รับหรือเปล่า ถ้าผู้นั้นไม่ได้รับบุญ เหล่านั้นจะเป็นของใคร ถ้ายังมีการทำบุญให้ผู้ตายไปแล้วอยู่ คงจะมีปัญหาอย่างนี้ไม่มีที่สิ้น จะตั้งประเด็นไว้เป็นข้อ ๆ เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย และกันความ หลงลืมดังนี้

(1) ทำบุญให้แก่ผู้ที่ตายไปแล้ว

(2) ทำอย่างไรจึงจะทราบได้ว่าผู้นั้นได้รับหรือเปล่า

(3) ถ้าผู้นั้นไม่ได้รับ บุญอันนั้นจะเป็นของใคร

(1) ผู้ทำบุญโดยส่วนมาก 49 เปอร์เซ็นต์ เพื่ออุทิศแก่ผู้มี พระคุณทั้งหลายมีบิดามารดาเป็นต้นชาวพุทธมีดีตรงนี้แหละ พุทธศาสนาสอนให้รู้จักบุญคุณของผู้ที่มี พระคุณทั้งหลาย แล้วทำดีเพื่อสนองพระคุณของท่านเหล่านั้น ถ้าไม่รู้จักบุญคุณของผู้มีพระคุณแล้ว คนเราก็จะกลายเป็นเดรัจฉานไปหมด การทำความดีคือบุญกุศลนี้ ย่อมทำสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ ไม่ทำ สิ่งที่เป็นโทษแก่ตนและคนอื่น ทำในที่เปิดเผย ไม่ทำในที่ลับด้วย และ ทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่เหมือนกับคนที่ทำความชั่ว ทำความชั่วนั้น ทำด้วยความเศร้าหมองไม่ผ่องใส และก็ทำในที่ลับไม่เปิดเผยด้วย ทั้งไม่อุทิศส่วนบาปนั้นให้แก่ผู้มีพระคุณทั้งหลาย ถึงแม้อุทิศให้แก่ใครก็ไม่ มีใครอยากรับ เพราะเป็นของเศร้าหมอง ทำบุญให้แก่ผู้มีพระคุณที่ตายไปแล้วนี้ จงทำด้วยของบริสุทธิ์ อย่าไปฆ่าเป็ด ไก่ ฆ่าวัว ฆ่าควายมาทำจะบาปหนักเข้าไปอีก ทำเล็กๆ น้อยๆ ด้วยใจผ่องใสบริสุทธิ์ เป็นต้นว่าตักบาตรถวายอาหารพระสงฆ์บุญก็มากเอง บุญมิใช่เกิดเพราะไทยทานมากๆ แต่เกิดขึ้นจากใจเลื่อมใสศรัทธาต่างหาก เปรียบเหมือนเทียนที่เรามีอยู่แล้วไปขอต่อจากคนอื่น เทียนของคนอื่นก็ไม่ดับ ของเราก็ได้ไฟสว่างมา เหตุนั้นบุญในพุทธศาสนา จึงหมดไม่เป็น คนมากี่ร้อยกี่พันเอาหัวใจของตนมาตักตวงเอา บุญในพุทธศาสนานี้ก็ไม่มีหมด บุญยังเต็มเปี่ยมอยู่ตามเดิม ถ้าทำด้วย ความเลื่อมใสแล้ว วัตถุทานมีน้อย ก็กลายเป็นของมากเอง

(2) ทำอย่างไรจึงจะรู้ว่าผู้ตายไปนั้นได้รับหรือเปล่า เรื่องนี้เป็น ของพูดยาก เพราะผู้ที่ตายไปแล้วก็ไม่ได้ตอบรับเหมือนเราส่งจดหมายไปหากัน อนึ่ง บุญนั้นก็มิใช่จะส่งไปได้อย่างพัสดุไปรษณีย์ เพราะเป็น ของไม่มีตัวตน เป็นความรู้สึกภายในใจว่าบุญที่ตนทำนี้ต้องถึงผู้ตายไป แน่ และเราเชื่อตามคำสอนของพระพุทธเจ้า พระองค์ตรัสว่า ทำบุญให้ แก่ผู้ตายไปแล้วต้องทำในพระภิกษุผู้มีศีล และเมื่อต้องการอยากจะให้ เขาได้บริโภคอาหาร ก็ต้องทำบุญถวายอาหาร เมื่อต้องการอยากจะให้ เขาได้เครื่องนุ่งของห่ม ก็ถวายผ้าผ่อนเครื่องนุ่งของห่ม แล้วอุทิศกุศล นั้นไปให้แก่เขาเหล่านั้น แล้วของเหล่านั้นก็จะปรากฏแก่เขาเหล่านั้น เองโดยที่ไม่มีใครนำไปให้เขา

(3) เรื่องนี้บอกได้ชัดเลยว่า บุญเป็นของผู้ทำแน่นอน เพราะผู้ทำ เกิดศรัทธาเลื่อมใสพอใจในการกระทำบุญ บุญก็ต้องเกิดในหัวใจของผู้ นั้นเสียก่อนแล้วอุทิศส่วนบุญนั้นให้แก่ผู้มีอุปการคุณที่ตายไปแล้ว ได้ ชื่อว่าทำบุญสองต่อ คือเราได้ทำบุญแล้วเพราะศรัทธาเลื่อมใสจึงทำบุญแล้วเราอุทิศส่วนบุญนั้นไปให้แก่ผู้ตายไปอีก เป็นอีกต่อหนึ่ง

4. ทำบุญให้ผู้ตายนี้ท่านแสดงไว้ว่ายากนักผู้ที่ตายจะได้รับ เหมือนกับงมเข็มอยู่ในก้นบ่อ แต่ผู้ยังมีชีวิตอยู่ก็ชอบท่า นับว่าเป็น ความดีของผู้นั้นอย่างยิ่ง ท่านเปรียบไว้ สมมุติว่าบุญที่ทำลงไปนั้น แบ่งออกเป็น 16 ส่วน แล้วเอาส่วนที่ 16 นั้นมาแบ่งอีก 16 ส่วน ผู้ตายไปจะได้รับเพียง 1 ส่วนเท่านั้น ฟังดูแล้วน่าใจหาย เพราะฉะนั้น เราทั้งหลายจึงไม่ควรประมาท ในเมื่อยังมีชีวิตอยู่นี้มีสิ่ง

ใดควรจะทำ ก็ให้รีบทำเสีย ตายไปแล้วเขาทำบุญไปให้ไม่ทราบว่าจะได้รับหรือไม่ ถึงแม้ได้รับก็น้อย เหลือเกิน เพราะคนตายแล้ว เขาเรียกว่าเปรต ไม่ได้ เรียกว่า บิดา มารดา ป้า น้า อา ครูบาอาจารย์ อย่างเมื่อเป็นมนุษย์อยู่นี้หรอก ในบรรดาเปรตเหล่านั้นมี 11 พวก มีจำพวกเดียวที่จะได้ รับส่วนบุญที่คนยังมีชีวิตอยู่อุทิศไปให้ เรียกว่า ปรทัตตูปชีวีเปรต เปรต จำพวกนี้ได้รับทุกข์ร้อนลำบากมาก เพราะในเปรตโลกนั้นไม่มีการทำนา ค้าขาย แม้แต่ขอทานก็ไม่มี เสวยผลกรรมของตนที่ทำไว้เมื่อยังเป็นมนุษย์อยู่นี้เท่านั้น ฉะนั้นเปรตจำพวกนี้แหละ มนุษย์คนที่ยังเป็นอยู่ทำ บุญอุทิศไปให้จึงจะได้รับ เปรตนอกนั้นแล้วไม่ได้รับเลย (สำนักราชเลขาธิการ, พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี), 2538, หน้า 127-129)

5. บุญกุศลนั้นก็ไม่ใช่อื่นไกล ก็ได้แก่ทานบารมี ศีลบารมี ภาวนาบารมีนี้แหละ ทานก็รู้อยู่แล้ว คือการสละ หรือ การละการวางผู้ใดละมาก วางได้มาก ก็เป็นผลานิสงส์มากผู้ใดวางได้น้อยละได้น้อย ก็มีผลานิสงส์น้อย ละได้น้อย ก็มีผลานิสงส์น้อยมัจฉริยะความตระหนี่เหนียวแน่นนี้หละ คือความโลภ ต้องสละเสีย ให้เป็นผู้บริจาค ก็บริจาคทรัพย์สมบัติ วัตถุทั้งหลายเหล่านั้นหละไม่ใช่อื่นไกลแปลว่า ทะนุบำรุงตน เหมือนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ท่านจะสำเร็จมรรคผลท่านก็ได้สร้างบารมีมา คือทานบารมีอันนี้ นี่ให้เข้าใจไว้ ทานเป็นเครื่องเสบียงของเรา เมื่อเราได้ทำไว้พอแล้วเราจะเดินทางไกล เราก็ไม่ต้องกลัวอดกลัวอยากกลัวทุกข์กลัวยากของเก่าเราได้ทำมาไว้ ถ้าอะไรเราไม่ได้ทำไว้ อยากได้ มันก็ไม่ได้ถ้าได้ทำไว้แล้ว สร้างไว้แล้ว ไม่อยากได้ มันก็ได้ นี่แหละทานบารมี เหตุนี้ ให้พากันเข้าใจ (ศูนย์ข้อมูลทางวัฒนธรรม, พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร, 2555, ออนไลน์)

6. ทาน แปลว่าการให้ออกจากเจตนาที่กล้าเสียสละ เพราะความเมตตาและความเชื่อ เลื่อมใสเป็นรากฐาน คนไม่มีความเมตตาและความเชื่อเลื่อมใสต่อสถานที่และผู้รับบริจาคอมไม่สามารถทำทานได้ นอกจากจะให้เพื่อแก้รำคาญจากผู้มารบกวนขอเป็นบางคราว เท่านั้น ฉะนั้นผู้มีทานประจำนิสัย ต้องเป็นผู้มีใจเมตตาและเชื่อต่อทานของตนว่าต้องมีผล แน่นอนประจำใจ จึงสามารถบริจาคได้เป็นประจำ และบริจาคคราวละมาก ๆ โดยไม่มี ความเสียดาย ยิ่งได้ให้ทานมากเท่าไรก็ยิ่งมีความปีติยินดีแทบตัวลอยก็มี แม้ในเมืองไทย เราก็มีท่านนักใจบุญประเภทนี้ไม่น้อยเลย ทั้งนี้ เกิดจากหลักธรรมชาติภายในใจของผู้ บริจาคเอง โดยจะวาดภาพความรู้สึกให้ใครดูด้วยไม่ได้ พอได้ยินได้ฟังก็ยิ่งเพิ่มกำลัง ศรัทธาอย่างแรงกล้า จนถึงขั้นสละได้ทั้งภายนอกภายใน หมดความเยื่อใยในสิ่งทั้งปวง กลายเป็นผู้บริสุทธิ์ขึ้นมาในท่ามกลางสิ่งแวดล้อม ฉะนั้น ทานจึงเป็นธรรมสำคัญซึ่งจะมอง ข้ามไปไม่ได้ ทั้งเป็นรากฐานและเครื่องยึดเหนี่ยวโลกให้อยู่ด้วยกันได้อย่างสนิท (พระมหาบัวญาณสัมปันโน, 2564, หน้า 27-28)

7. กฐินทานที่เราได้บำเพ็ญมาเป็นประจำจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ก็เป็นการดำเนินตามหลักสวากขาตธรรมที่พระพุทธเจ้าสอนไว้แล้วทั้งนั้น นี่เป็นทางที่ถูกที่ดี เป็นทาง ชุ่มเย็นทั้งผู้ที่ให้ทาน ทั้งผู้รับทานจากเรา พูดทั่ว ๆ ไปก็ว่า ทั้งผู้ให้ผู้สงเคราะห์ ทั้งผู้รับ การสงเคราะห์ เราจะสงเคราะห์มนุษย์ด้วยกันก็ตาม สงเคราะห์หรือให้ทานแก่สัตว์ ก็ตาม สัตว์ก็ไม่เป็นภัย เราก็ไม่เป็นโทษต่างคนต่างมีความสุขความเย็นใจยิ้มแย้ม แจ่มใสทั่วหน้ากันเราได้รับความสุขเพราะการสงเคราะห์ผู้อื่นในทางน้ำใจ ด้วยความรู้สึกซาบซึ้ง ในจิตใจว่า ตนมีวาสนาพอจะให้คนอื่นหรือสัตว์อื่นได้อาศัยความสุขความร่มเย็นจากตน สัตว์หรือคนก็ตาม รายที่ได้รับการสงเคราะห์จากเราก็มีความดีอกดีใจ ว่าเท่าที่ตนได้รับ ความสุขมานี้จากท่านผู้นั้น ๆ สงเคราะห์ มีจำนวนมากน้อยเพียงไรก็ต้องระลึกกัน ไม่

หลงลืมอย่างง่ายดาย เพราะไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะหลงลืมได้ง่าย ๆ จึงจะลืมเสียไม่ได้ เพราะเป็นทานที่ให้ความร่มรื่นทั้งสองฝ่าย เรียกว่าทานบารมี (พระมหาบัว ญาณสัมปันโน, 2538, หน้า 3)

8. ทานนี้เป็นความจำเป็นสำหรับโลกเราที่อยู่ร่วมกัน จะเว้นเสียไม่ได้ เพราะเป็นพื้นฐานแห่งชีวิตความเป็นอยู่ซึ่งเกี่ยวเนื่องระหว่างกันและกัน กว้างแคบไม่มีประมาณ ต้องอาศัยทานเป็นเครื่องเชื่อมโยงถึงกัน ถ้าไม่มีทานแล้วโลกมนุษย์ต้องแตกทรงตัวอยู่ ไม่ได้ - ทานจึงเป็นเหมือนกับสิ่งมั่นคงในการก่อสร้างต่าง ๆ จะเป็นสร้างบ้านสร้างเรือนตึกรามบ้านช่องโรงพักโรงแรมอะไรก็ตาม ถ้าไม่มีสิ่งมั่นคงเป็นหลักยึดไว้แล้ว บ้านเรือนนั้น ๆ ก็ย่อมไม่แน่นหนามั่นคง อาจพังทลายลงได้ไม่อ้างกาล โลกจะมีความปึกแผ่นแน่นหนามั่นคงเพียงไร ต้องอาศัยการสงเคราะห์ซึ่งออกจากความเมตตาและความเห็นอกเห็นใจกันเป็นรากฐานสำคัญ สิ่งที่จะนำมาสงเคราะห์ก็ย่อมเป็นไปเองเพราะใจเป็นผู้บงการ ท่านจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะปฏิบัติต่อกัน โดยไม่นิยมว่าเป็นนักบวชและฆราวาสตลอดสัตว์ทั้งหลายย่อมมีต่อกันอยู่เสมอ แต่ไม่ได้ให้ชื่อว่าเขาให้ทานกันเฉย ๆ เมื่อแปลแล้วก็คือการให้นั้นแล (พระมหาบัว ญาณสัมปันโน, 2538, หน้า 3)

9. การที่จะให้ทานได้แต่ละอย่าง ๆ ตั้งแต่เล็กแต่น้อยจนมากมายก็ต้องออกจากใจ ใจ ที่เคยสั่งสมคุณธรรมเหล่านี้อยู่โดยสม่ำเสมอย่อมมีกำลัง จนกลายเป็นคนมีอัธยาศัย กว้างขวาง แม้จะอดอยากขาดแคลนจนถึงขั้นจำเป็นจริง ๆ ก็พอเป็นไปได้ หากมีผู้ช่วย หากมีผู้อุดหนุน หากมีผู้เห็นใจ หากมีผู้เมตตาสงเคราะห์ช่วยเหลืออยู่นั่นแล เพราะเชื้อเดิม แห่งความเสียสละมีอยู่ภายในใจจะเกิดในชาติใดภพใด อำนาจแห่งทานบารมีนี้ย่อม ส่งเสริมไม่ให้อดอยากขาดแคลน นอกนั้นยังเป็นเครื่องสนับสนุนจิตใจเราให้หลุดพ้น จากทุกข์ไปได้ด้วยอำนาจแห่งทานด้วย เพราะเป็นส่วนหนึ่งของคุณงามความดีทั้งหลาย (พระมหาบัว ญาณสัมปันโน, 2538, หน้า 4)

10. คุณงามความดีที่เกิดขึ้นจากการให้ทานนี้ ก็สำเร็จขึ้นเป็นบุญ มีความสุข ความเจริญก็เพราะอำนาจแห่งบุญ การรักษาศีลก็เพื่อบุญคือความสุข การให้ทาน ก็เพื่อบุญคือความสุข การเจริญภาวนาก็เพื่อบุญคือความสุข ซึ่งสัตว์โลกทั้งหลายต้องการตลอดมา ชีวิตมีอยู่หาความสุขไม่ได้ก็เป็นโมฆะ ไม่มีคุณค่าอันใดกับชีวิตนั้น ๆ เราไม่ต้องการเป็นผู้หมดคุณค่าในชีวิตโดยไม่มีความสุขเครื่องอาศัยเลย แต่เราเป็นผู้หวังคุณค่า แห่งชีวิตที่เต็มไปด้วยความสุขความสมหวัง เราจึงสร้างคุณงามความดีไว้เพื่อตน ซึ่งเป็นทางที่ถูก เป็นความคิดชอบ เพื่อความปลอดภัยหรือต้านทานสิ่งที่ไม่ดีอันจะ ทำลายตน การสร้างคุณงามความดี จะยากบ้างลำบากบ้างให้ถือว่าเป็นงานสร้างตัวเอง คือสร้างตัวเองด้วยความดี สร้างตัวเองให้มีความสุขความเจริญ สร้างหลักสร้างฐาน สร้างความมั่นคง สร้างความอบอุ่นแก่จิตใจ ต้องใช้ความพยายามโดยสม่ำเสมอ ผลคือ ความผาสุกเย็นใจจะเป็นสมบัติอันพึงหวังของเรา (พระมหาบัว ญาณสัมปันโน, 2538, หน้า 6)

11. การให้ทาน รักษาศีล ภาวนา ที่เราทำนี้จุดมุ่งหมายก็คือ “ความสำเร็จ” เมื่อไรเราจะบรรลุความสำเร็จนั้น ความสำเร็จนั้นเป็นทอด ๆ เหมือนกันกับเราทำนา เราทำสำเร็จแล้วปีนี้ ต่อไปอีกปีหนึ่งเราก็ทำสำเร็จอีก ต่อไปอีกปีหนึ่งเราก็ทำสำเร็จอีก มันก็จะต้องสำเร็จกันไปทุกปีทุกปี หลาย ๆ ปีเข้า ความสำเร็จมันก็นับหลายครั้ง เช่นเดียวกันกับเรานั่งสมาธิ เมื่อเรานั่งไปสำเร็จแล้วชุดนี้ เรานั่งสมาธิต่อไปอีกครั้งก็สำเร็จอีกแล้ว เรานั่งต่อไปอีกครั้งก็สำเร็จอีกแล้ว เราจำศีลวันพระนี้สำเร็จแล้ว เราจำศีลอีกวันพระหนึ่งก็สำเร็จอีก เราจำศีลอีกครั้งหนึ่งก็สำเร็จอีก เราให้ทานพากันบริจาคสร้างกุฏิสำเร็จไป เราบริจาคทานบวชพระ เอ้า สำเร็จ เราสร้างศาลา อ้าว สำเร็จไปอีกแล้ว เรา

พากันสร้างพระเจดีย์ มหาเจดีย์ เอ้า สำเร็จไปอีกแล้ว ความสำเร็จแต่ละครั้ง ๆ นั้นย่อมแสดงออกซึ่งพลังต่าง ๆ เช่น เราพากันทำนาสำเร็จแล้วปีขาล เราทำนาสำเร็จแล้วปีเถาะ ปีมะโรงมะเส็ง เราก็ทำงานมาสำเร็จ เมื่อเราสำเร็จมาแต่ละปีนั้นข้าวก็ได้มา เมื่อข้าวได้มาแล้วก็มาเลี้ยงครอบครัว เมื่อเลี้ยงครอบครัวได้แล้ว ครอบครัวเหล่านั้นก็เจริญขึ้น เมื่อเจริญขึ้นจากธรรมดาจนกระทั่งร่ำรวยขึ้นมาอย่างนี้ก็เรียกว่า สำเร็จขั้นสุดท้าย แม้ว่าเราจะสำเร็จเป็นปี ๆ มาก็ตาม แต่มันก็ยังมีอีกที่เราจะสำเร็จขั้นสุดท้าย คือรวบรวม เช่นอย่างทำนาสำเร็จนี่เราไถดิน เราหว่านเราดำข้าว เราเกี่ยวข้าว เรานวดข้าว เราขนข้าวขึ้นยุ้ง อย่างนี้เขาเรียกว่า สำเร็จแต่ละครั้ง

12. เหมือนอย่างกับเรานั่งสมาธิวันนี้ วันพระนี้สำเร็จ วันพระก่อนสำเร็จไปแล้ว วันพระโน่นสำเร็จไปแล้ว ความสำเร็จแต่ละครั้ง ๆ นั้นมันก็เป็นปัจจัยที่จะทำให้เราเกิดสันติสุขภายในจิต ก็จะต้องมีการรวบรัดที่จะมาถึงความสำเร็จขั้นสุดท้ายอีกด้วย อีกทีหนึ่งด้วย เรารักษาศีลหรือเราให้ทาน ที่เรากระทำกันอยู่นี้จุดมุ่งหมายคืออะไร จุดมุ่งหมาย คือ สวรรค์และนิพพาน เป็นสถานที่ที่เราต้องการในที่เหล่านั้นจะต้องเกิดจากความสำเร็จ เราสำเร็จในการให้ทาน เราสำเร็จการรักษาศีล เราสำเร็จการภาวนา พระพุทธเจ้าของเรานั้น พระองค์บำเพ็ญบารมีมาสี่อสงไขยแสนกัปมาถึงชาตินี้ พระองค์ก็ได้สำเร็จ ความสำเร็จของพระองค์ก็คือ ความตรัสรู้เป็นพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงความสำเร็จ เราท่านทั้งหลาย ชีวิตหนึ่ง ชีวิตหนึ่งนั้น..เราสำเร็จอะไรบ้าง มีอะไรที่เราสำเร็จ เราก็คงจะรู้ในตัวของเราว่า ทำอะไรสำเร็จมาแต่ทางโลกเราทำอะไรสำเร็จมา แต่ทางธรรมเราทำอะไรสำเร็จมา ความสำเร็จในทางโลกนั้นมันก็ดีใจชั่วหนึ่ง มันก็ดีอยู่เรียกว่า ความสำเร็จแต่ความสำเร็จในทางธรรมนั้น เมื่อใครทำความสำเร็จอันนี้ขึ้นมาได้ผู้นั้นก็ถือว่าเป็น “สำเร็จอมตะ” สำเร็จที่ไม่ตาย (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร,บุญสำเร็จไปทีละขั้นๆจนสำเร็จขั้นสุดท้าย, ออนไลน์)

3.3.2 ศีลวิถี

ศีลวิถี หมายถึง แนงทางการปฏิบัติในหลักของศีล อันเป็นแนวทางการบำเพ็ญบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ ข้อที่ 2 คือ สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล เป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นหลักพุทธธรรมที่เมื่อนำมาปฏิบัติแล้วสามารถส่งเสริมทำให้เกิดสันติสุขได้ ซึ่งวิถีนิตินำทาง คือการปฏิบัติในหลักของศีลเพื่อบรรลุเป้าหมายคือสันติสุขนี้ พระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านได้แสดงพระธรรมเทศนารวมทั้งตอบคำถามที่มีผู้สนใจสอบถามหลักธรรมรวมทั้งวิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับศีลวิถี ไว้มากมาย ผู้วิจัยจักยกตัวอย่างแนวคำสอนที่เกี่ยวข้องมีรายละเอียดดังนี้

1. ศีลห้าเป็นรากฐานของการกระทำกรรมต่างๆ ไม่ว่ากรรมดีและ กรรมชั่ว กรรมที่ต้องเว้นจากโทษห้านี้ ข้ออื่นๆ เป็นเรื่องปลีกย่อยออก ไปจากศีล 5 ทั้งนั้น เมื่อไม่มีศีล 5 ข้อนี้กำกับอยู่กับใจแล้ว ความชั่ว นอกนั้นทั้งหมดจะหลั่งเข้ามาครองใจ ความดีทั้งปวงไม่สามารถจะทำให้ เกิดมีขึ้นมาได้ ถึงทำให้เกิดมีขึ้นมาได้ก็ไม่สามารถจะตั้งอยู่ได้นาน (สำนักราชเลขาธิการ,2538,หน้า138)

มนุษยธรรมได้แก่ ศีล 5 นั่นเอง คือ

1. เจตนางดเว้นที่จะไม่ฆ่าสัตว์เป็นให้ตาย
2. เจตนางดเว้นที่จะไม่ลักขโมยทรัพย์ของผู้อื่น
3. เจตนางดเว้นที่จะไม่ประพฤติผิดในกาม

4. เจตนางดเว้นที่จะพูดเท็จพูดค่าไม่จริงเป็นต้น

5. เจตนางดเว้นที่จะไม่ดื่มสุราและของมึนเมา

2. ศีล 5 ข้อนี้เป็นกฎธรรมดาของโลก พระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นมาใน โลกนี้ก็ดี หรือไม่อุบัติขึ้นมาก็ดี ศีล 5 ข้อนี้หากมีอยู่อย่างนั้น พระพุทธ เจ้าได้อุบัติมาเห็นว่าเป็นกฎของโลกจึงได้อนุมัติตาม เพราะศีล 5 ข้อนี้ มีอยู่ในบุคคลใด ในหมู่มนุษย์ชุมชนใด หรือประเทศบ้านเมืองใด ถึงแม้เขาเหล่านั้นจะไม่รู้ว่าเป็นศีล 5 แต่เขาปฏิบัติตาม ก็ได้ชื่อว่าเขามีศีลอยู่ แล้ว และจะยังเขาเหล่านั้นให้อยู่เป็นสุขตามอัตภาพของตน ถ้าเขาเหล่า นั้นปฏิบัติให้ครบทั้ง 5 ข้อ เขาเหล่านั้นก็เป็นสวรรค์ไป ถ้าปฏิบัติได้บ้าง ไม่ได้บ้าง ก็เป็นสวรรค์บ้างเป็นนรกบ้าง สวรรค์และนรกเกิดมีขึ้นที่ตัว ของมนุษย์นี้ก่อนตายไปแล้วจึงจะไปเสวยผลอีก เมื่อมนุษยธรรมก็ยัง ไม่มี สวรรค์ก็ยังไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน อย่าเพิ่งปรารถนาเลยที่ตายแล้วจะไม่ เกิดอีก ...(สำนักราชเลขาธิการ, พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี, 2538, หน้า 186)

3. ศีล 8 มี 4 ข้อ ก็อธิบายทำนองเดียวกัน แต่มีพิสดารในข้อ 3 ที่ห้ามไม่ ให้ประพฤติเมถุนธรรม ซึ่งข้อนี้เป็นกรรมของปุถุชนทั่วไปที่มักหลงใหลในกิจอันนั้น ไม่รู้จักอิ่มจักเบื่อ แม้ที่สุดแต่สัตว์ตัวเล็กๆ น้อยๆ มียุงและแมลงวัน เป็นต้น ก็ ประพฤติในกามกิจเช่นเดียวกันนี้ ผู้ที่งดเว้นจากเมถุนธรรมอันเป็นกรรมสิ่งเลวร้ายที่ เป็นพื้นฐานของโลกนี้ได้ ท่านจึงเปรียบไว้สำหรับพรหมที่ไม่มีคู่ครอง ผู้เห็นโทษใน กามคุณเมถุนธรรมดังว่านี้แล้ว ตั้งจิตคิดงดเว้นแม้เป็นครั้งคราว เช่นผู้ตั้งใจสมาทาน ศีล 8 ไม่นอนกับภรรยา สามีชั่วคืนหนึ่งหรือสองคืน ก็ได้ชื่อว่าประพฤติดุจเดียวกับพรหม (สำนักราชเลขาธิการ, พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี), หน้า 528)

4. ศีล 10 เพิ่มสาระสำคัญขึ้นอีกหนึ่งข้อสำหรับสามเณรที่มีศรัทธาจะได้ปฏิบัติตามศากยบุตรพุทธชิโนรส ด้วยเห็นโทษในอาชีพของฆราวาสที่ต้องมีการซื้อขาย แลกเปลี่ยนซึ่งเงินตรา จึงออกมาปฏิบัติพระธรรมไม่หันเหไปตามจิตของฆราวาส เช่นเดิม ตั้งมั่นอยู่ในพรหมจรรย์เป็นทางให้เกิดในสวรรค์พระนิพพานโดยแท้ (สำนักราชเลขาธิการ,พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี), 2538, หน้า 529)

5. ศีล 227 พระองค์ทรงจำแนกแจกไว้เป็นหมู่เป็นหมวด ล้วนแล้วแต่จะ เป็นเครื่องมือกลั่นกรองโลกออกจากธรรมทั้งนั้น เช่น ปาราชิก 4 ห้ามภิกษุผู้ประพฤติ พรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนากระทำเสพสมกิจกรรมอันเลวทรามของโลก ดังกล่าว ไว้เบื้องต้นเป็นข้อแรก สำหรับกิจอื่นก็มี อทินนาทาน ลักของเขา ซึ่งก็จัดเข้าใน หมวดปาราชิกเช่นเดียวกัน ฆ่ามนุษย์และการพูดอวดอุตริมนุสธรรม คือกล่าว อ้างคุณวิเศษที่ไม่มีในตน บาปกรรมสี่ประการนี้ พระพุทธองค์ทรงห้ามภิกษุใน พระพุทธศาสนากระทำโดยเด็ดขาด หากภิกษุผู้ประพฤติพรหมจรรย์มีจิตหันเหไป ทำกรรมสี่อย่างดังกล่าวมาเช่นว่านี้ พระองค์ทรงลงพระพุทธอาญาฆ่าผู้นั้นด้วย อาบัติปาราชิกไม่ปรานีเลย (สำนักราชเลขาธิการ,พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี), 2538, หน้า 529)

6. ผู้รักษาศีลไม่เข้าถึงใจ ถึงจิตแล้ว รักษาศีลยาก หรือรักษาศีลเป็น “โคบาลกะ” ว่า เมื่อไรหนอจะถึงเวลามืดค่ำ จะไล่โคเข้าคอก แล้วเราจะได้พักผ่อน นอนสบาย ไม่เข้าใจว่า เรารักษาศีลเพื่อความบริสุทธิ์สะอาดของ กาย วาจา แลใจ รักษาได้นานเท่าไร มากเท่าไร ยิ่งสะอาดมากเท่านั้น รักษาจนตลอดชีวิตได้ยิ่งดี ใหญ่ เราจะได้ละความชั่วได้ในชาตินี้ไปเสียที (สำนักราชเลขาธิการ, พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี), 2538, หน้า 483)

7. คนเราไม่รู้จักศีล (คือตัวของเรา) และไม่เข้าใจถึงศีล (คือข้องดเว้น) ข้อห้าม ไม่ให้ทำความชั่ว จึงโทษพระองค์ว่า บัญญัติศีลไว้มากมาย สมาทานไม่ไหว มีคนบางคนพูดว่า บวชนานเท่าไร ดูพระวินัยมากๆ มีแต่ข้อห้าม นั่นก็เป็นอาบัติ นี่ก็เป็นอาบัติ บาปมากเข้าทุกที สู้บวช 3 วัน 7 วันไม่ได้ ไม่ได้เป็นอาบัติดี คำพูดของผู้เห็นเช่นนั้นนับว่าน่าสลดสังเวชมาก พระพุทธศาสนาเผยแพร่เข้ามาในเมืองไทยของเรานับทั้งสองพันกว่าปีแล้ว แสงธรรมยังไม่ส่องถึงจิตถึงใจของเขาเลย น่าสงสารจริงๆ เหมือนกับเต่านอนเฝ้ากอบัว ไม่รู้จักกลิ่นดอกบัวเลย เมื่อศีลเข้าถึงจิต เข้าถึงใจแล้ว เราไม่ต้องรักษาศีล ศีลกลับมารักษาตัวเราเอง ไม่ว่าจะยืน เดิน นั่ง นอน อิริยาบถใด ๆ ศีลต้องระวังสังวรอยู่ทุกอิริยาบถ ไม่ให้ละเมิดทำความชั่ว แม้แต่จิตจะคิดวิตกว่าเราจะทำความชั่ว ก็รู้แล้ว แลจะละอายต่อความชั่วนั้นๆ ทั้งที่คนทั้งหลายยังไม่ทันจะรู้ความวิตกของเรานั้นเลย ความเกลียด โกรธ พยาบาท อาฆาต ทั้งหลาย มันจะมีมาจากไหน เพราะหัวใจมันเต็มเปี่ยมไปด้วยความเมตตา กรุณา เข้ามาอยู่เต็มไปหมดแล้วในหัวใจ (สำนักราชเลขาธิการ, พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฎ์ (เทศก์ เทสรังสี), 2538, หน้า 483)

8. ศีล คือ ความปกติของกาย วาจา แลใจ ถ้าใจไม่ปกติเสียแล้ว กาย วาจา มันจะปกติไม่ได้ เพราะกาย วาจา มันอยู่ในบังคับของจิต ดังอธิบายมาแล้วแต่ เบื้องต้น เพราะฉะนั้น ผู้ต้องการให้เข้าถึงศีลที่แท้จริงแลเข้าถึงพุทธศาสนาให้ จริงจัง จึงฝึกหัดจิตของตนให้เป็นสมาธิต่อไป (สำนักราชเลขาธิการ,พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฎ์ (เทศก์ เทสรังสี), 2538, หน้า 484)

9. ศีลห้านี้คือ ขาสอง แขนสอง ศรีษะอันหนึ่ง เรารักษาห้าอย่างนี้ ไม่ให้ไปทำโทษห้า คืออันใดเล่า ปาณานั่นก็โทษ อทินนานั่นก็โทษ กาเมนั่นก็โทษ มุสานั่นก็โทษ สุรานั่นก็โทษ พระพุทธเจ้าให้ละเว้น เวรมณีคือละเว้น ถ้าใจเราดีแล้ว ทำอะไรก็ดี ไปไหน ๆ ก็ดี ทำการงานก็ดี ทำราชการก็ดี ครอบครัวก็ดี พี่น้องก็ดี ชาวบ้านร้านตลาดก็ดี ประเทศชาติก็ดี หากภิกษุสามเณรบวชแล้วเล่าเรียนศึกษา สำรวมสิกขาวินัยของตนเรียบร้อย รู้จักแล้วศีลของเราก็ 227 สามเณร 10 เราสำรวมยังงี้ศาสนามันก็เจริญนะซี่ เดี๋ยวนี้มันไม่เป็นยังงั้น ศาสนาเลยเสื่อมเสีย คนทั้งหลายจึงดูหมิ่นเพราะเราไม่มีศีล สมาธิ ปัญญา มีแต่ศรีษะโล้นและผ้าเหลืองว่าเป็นพระเท่านั้น (พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร, 2521)

10. ศีลห้าท่านให้ละเว้นโทษห้าอย่าง เมื่อละเว้นแล้วอยู่ที่ไหนก็เป็นศีล ในป่าในดง อยู่ในรถในเรือก็เป็นศีล นี่มาว่ากับพระ ปาณาติปาตา พอยุงกัดก็ตบปั๊บ รับกันวันยังค่ำก็ไม่เป็นศีล ถ้าเราไม่ได้วัดดูแล้ว มันก็ไม่รู้จักว่ามันอยู่ที่ไหน สถานที่ใด ถ้าเราวัดดูแล้วเราก็รู้ว่ามันไม่ได้อยู่ที่อื่นมันอยู่กับดวงใจของเรานี่หละ ดวงใจของเราเป็นผู้ปรุงผู้แต่ง เป็นผู้ก่อภพก่อชาติ เป็นผู้ก่อกรรมก่อเวรก่อภัย เราก็มาเห็นดวงใจของเรานี่หละ แล้วก็มาแก้ที่ดวงใจเท่านี้หละ ไม่มีตัวตนสัตว์บุคคล เราเขาอะไรซักอย่าง เราเพ่งดูซี่ มันไม่เป็นแก่นเป็นสารที่ไหนเลย ถ้าเป็นแก่นเป็นสาร ทำไมคนจึงล้มหายตายไป เป็นแก่นเป็นสารเป็นตัวเป็นตนของเรา ทำไมเป็นหวัด เป็นไอ เป็นไข้ ทำไมเป็นเป็นหนาวเป็นร้อน เป็นทุกข์เป็นยาก เพราะเหตุนี้พึงเห็นว่า มันไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน (พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร, 2521)

11. ศีลไม่ใช่อื่นคือตัวของเราเองเป็นศีล สำรวมกาย วาจา ใจของเราให้เรียบร้อย ศีลอยู่ตรงนี้ ไม่ใช่อยู่ตรงอื่น ไม่ใช่ศีลอยู่ที่พระพุทธเจ้า ไม่ใช่ศีลอยู่กับพระศีลอยู่กับตัวของเรา ผู้ที่สำรวมตัวเรียบร้อยไม่ทำโทษน้อยใหญ่ทำกาย วาจา ใจให้เรียบร้อย ไม่เป็นโทษไม่เป็นภัยเมื่อยืนก็เป็นศีล เดินก็เป็นศีล นั่งนอนก็เป็นศีล ไปไหนก็เป็นศีลถ้าเราไม่ได้ทำโทษ 5 อย่างคือปาณาฯ อทินนาฯ กา

เมฯ มุสาฯ สุราฯ เราอยู่ไหนก็เป็นศีลอยู่ในป่า ในดง ในบ้าน ในเมือง ในกลางหนทางก็เป็นศีล (พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร, 2521)

12. เมื่อเราไม่ได้ทำโทษเหล่านั้นแล้ว โทษทั้งหลายก็ไม่มีโทษ 5 อย่างนั้นเราทั้งหลายไม่มีใครปรารถนา ไม่มีใครต้องการให้พากันสำรวมระวังอย่าให้เกิดขึ้นในตัวของเราห้าอย่างนี้คือ ฆ่าสัตว์ ลักขโมย ประพฤติกาเม กล่าวมุสา ดื่มสุราสาโทสิ่งเหล่านี้ถ้าเราไม่ทำมันก็ไม่มีโทษ ไม่มีกรรม ไม่มีบาป ไม่มีความชั่วเราเกิดในภพใดชาติใดก็ตามเราก็เป็นคนสวยคนงามกายเรียบร้อย วาจาเรียบร้อย ใจเรียบร้อย เราก็มีความสุขความสบายเรามีความสุขความสบายเพราะเหตุใด เพราะเราละโทษห้าอย่างทั้งหลายนั้นสีเลนะ สุคะติง ยันติ สีเลนะ โภคะสัมปะทา มีความสุขความสบาย มีโภคทรัพย์สมบัติ เป็นคนไม่ทุกข์ไม่จนเพราะเหตุใดจึงไม่ทุกข์ไม่จน เพราะเราเกิดมาสมบูรณ์กายเราก็สมบูรณ์ วาจาก็สมบูรณ์ใจก็สมบูรณ์ศึกษาอะไรก็ไม่ขัดไม่ข้อง ทำการทำงานอะไรไม่ขัดไม่ข้องเพราะโทษไม่มีในตัวเรา เราก็เจริญขึ้น เจริญเพราะไม่ขัดข้องมีความสะดวก (พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร, 2521)

13. พระพุทธเจ้าสอนให้ทำอย่างนี้ ให้คนทั้งหลายเชื่อพระพุทธเจ้าท่านไม่ได้บัญญัติศาสนาให้ต้นไม้ ภูเขาเลากาในป่าในดง ในบ้านในเมือง ในถนนหนทาง ในโบสถ์ศาลาโรงธรรมวิหารท่านบัญญัติศาสนาไว้ในตัวเรานี้ทุกคน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ก็อธิบายให้ฟังแล้ว สำรวมกายวาจาใจของเรากายของเรานี่เป็นพุทธศาสนา วาจาของเราเป็นพุทธศาสนาใจของเราเป็นพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าสอนที่กายของเรา วาจาของเรา ใจของเราท่านสอนให้ทำดี ไม่ให้ทำความชั่ว ให้วางไว้ (พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร, 2521)

14. สมาทานวิรัติ คือสมาทานจากพระ เอาพระมาเป็นสักขีพยาน ไม่ใช่ไปรับศีลจากพระนะ พูดตามหลักธรรมชาติแล้ว คือสมาทานจากพระ เอาพระเป็นพยานยืนยัน เจ้าของไม่เชื่อใจตัวเอง เอาพระมายืนยันว่า รักษาศีลนี้แล้วจะไม่ไปทำให้เป็นการทำลายศีล เพราะเอาพระเป็นพยานก็ต้องกลัวบาปคนเราใช้ ไหมล่ะ นี่ศีลก็เกิดขึ้นได้อย่างหนึ่ง เจตนาวิรัติ เจตนางดเว้นในศีลข้อนั้น ๆ ก็ เป็นศีลขึ้นมาแล้ว ไม่ต้องสมาทานกับพระ เอาพระเป็นพยาน เอาเจตนาของเจ้าของเป็นพยานเลย สัมปัตตวิรัติ เป็นศีลขึ้น ในปัจจุบัน เช่น ไปเจอสัตว์ที่ควรฆ่าไม่ฆ่าเสียในขณะนั้น เป็นศีลขึ้นมาเรียกว่า สัมปัตตวิรัติ เรียกว่าเป็นศีลขึ้นมาซึ่ง ๆ หน้า ควรฆ่าไม่ฆ่า ควรลักไม่ลัก ควรอะไรในศีล 5 ข้อนี้ท่าน จะไม่ฝ่าฝืนในเวลานั้นนะ เป็นศีลขึ้นมาในขณะนั้น ๆ เรียกว่า สัมปัตตวิรัติ

15. สมุทเฉทวิรัติ เจตนารับศีลตั้งแต่นี้จนกระทั่งถึงวันตาย จะไม่ล่วงเกินศีลเหล่านี้ นี้ประการหนึ่ง แล้วสมุทเฉทวิรัติของพระอริยบุคคล ตั้งแต่พระโสดาขึ้นไปแล้ว ศีลของท่านจะมาพร้อมเลย จะสมาทานไม่สมาทานก็ตาม เป็นสมุทเฉทวิรัติไปเลย หากว่าจำเป็นเป็นหัวหน้า เอาคนที่ยังไม่เข้าใจศีลเข้าใจธรรม เป็นผู้นำพารับศีลก็สักแต่กิริยา ๆ ท่านไม่สงสัยว่าท่านมีศีลด่างพร้อยหรือขาดไป นำเขาว่าเฉย ๆ นี่ศีลมีได้หลายประเภท อย่างนี้ ส่วนสมุทเฉทวิรัติของพระอริยบุคคล ตั้งแต่พระโสดาขึ้นไปนั้น เป็นศีลใน หลักธรรมชาติ เกิดขึ้นจากหิริโอตตัปปะทันที...” (วัดป่าบ้านตาด, 2554, หน้า 519)

16. ศีล สมาธิ ปัญญานั้น รวบรวมคำสอน ศีล ก็คือการทำตัวของเรา ให้อยู่ในศีลธรรม ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่โกง ไม่โกหกหลอกลวง ไม่กินเหล้า เมาสุรายาเสพติด ไม่ประพฤติผิด อนาจารต่าง ๆ เหล่านี้เรียกว่า ได้เป็นผู้ที่มีศีลการมีศีลนั้น พระสงฆ์ทั้งหลาย จะเป็นภิกษุก็ตาม เป็นสามเณรก็

ตาม อันนั้นพระภิกษุ ก็จะมีศีล 227 สามเณรนั้นมีศีล 10 ฆราวาสทั้งหลายนั้น ก็มีศีล 5 ถือว่ามีความสำคัญ ประจำตัว (ศิริธัช โรจนพฤษ์, 2554, หน้า 135)

17. บุญสำเร็จด้วยการมีศีล 5 ศีล 8 เป็นของฆราวาส ศีล 10 ศีล 227 ของพระอย่างนี้เรียกว่า ศีล ไม่เราจะรักษาศีลเท่าไหร่ก็สุดแล้วแต่ แม้แต่ครึ่งเดียวของอุโบสถ ก็ยังได้ไปเกิดเป็นเทพยดา ถ้าหากว่าจะรักษาเต็มคือวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง อันเรียกว่าอุโบสถศีล แต่ถ้าหากว่าบุคคลจะรับครึ่งหนึ่ง วันนั้นก็จะไม่ต้องไปกินรับประทานอาหารในเวลาวิกาล มีเวลาเที่ยงกลับมารักษาอุโบสถก็สำเร็จเช่นมาได้ยากจะได้คืนอุโบสถ หรือบางคนพวกนั้น จะไม่ขาดตัดอ้อยของคนอื่นไม่ประพฤติคนอื่น อนาจารโกหก หลอกลวง หรือกินเหล้าเมาสุรา เราก็ได้เห็น นอกจากนี้ก็เป็นศีลของภิกษุและสามเณรของภิกษุมีอยู่ 227 ของสามเณรมีอยู่ 10 ข้อ เมื่อที่สุดแล้วท่านทั้งหลายได้จำศีลอยู่อย่างนี้อานิสงส์ก็บังเกิดขึ้น และยิ่งเมื่อใดเป็นภิกษุสามเณร เรียกว่า ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล (ศิริธัช โรจนพฤษ์, 2554, หน้า 139)

3.3.3 ภาวนาวิถี

ภาวนาวิถี คือวิถีพัฒนาจิตด้วยการเจริญภาวนา อันเป็นแนวทางการบำเพ็ญบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ ข้อที่ 3 คือ ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา เป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นหลักพุทธธรรมที่เมื่อนำมาปฏิบัติแล้วสามารถส่งเสริมทำให้เกิดสันติสุขได้ ซึ่งวิถีพัฒนาจิตด้วยการเจริญภาวนา เพื่อบรรลุเป้าหมายคือสันติสุขนี้ พระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านได้แสดงพระธรรมเทศนารวมทั้งตอบคำถามที่มีผู้สนใจสอบถามหลักธรรมรวมทั้งวิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับวิถีพัฒนาจิตไว้มากมาย ผู้วิจัยจักยกตัวอย่างแนวคำสอนที่เกี่ยวข้องกับวิถีพัฒนาจิตนั้น มีรายละเอียดดังนี้

1. การเจริญภาวนาด้วยการการพิจารณาธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ทั้งภายนอกและภายในที่มีอยู่ทั่วสากลโลกนี้ จึงเกิดปัญหาชีวิตสำหรับมนุษย์ผู้ต้องการความจริงใจในฐานะที่เกิดมาร่วมโลกกับเขา ซึ่งไต้นามว่ามนุษย์ ควรเสาะแสวงหาวิธีการ หลักการ การกระทำและผลของการกระทำที่จะมาปรุงแต่งธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ ภายในกับอรูปธาตุที่เรียกว่านามธรรม ให้ได้ผลพิเศษในการที่จะบำรุงความสุขความเจริญให้กับตนและบุคคลอื่น จึงจะไม่เสียใจในภายหลัง เพราะได้ทำประโยชน์เต็มที่ (พระราชนิโรธรังสคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทสก์ เทสรังสี), 2544, หน้า 154 - 155)

2. ถ้าใจประพฤติธรรม สมถะและวิปัสสนาเป็นต้นธรรมก็สัมผัสที่ใจ ดูที่ใจ และธรรมก็อยู่ที่ใจ เช่น สมาธิ ผู้ปฏิบัติจิตภาวนาต้องทำที่ใจรู้สมาธิที่ใจจากนั้นก็รู้สมาธิ สมาธิก็อยู่ที่ใจตรงนั้น แม้วิปัสสนาตลอดจนวิมุติความหลุดพ้นก็เปลี่ยนไปกับใจ ด้วยเหตุนี้ธรรมจึงอยู่ในใจของผู้ทำให้เกิดมีขึ้นเท่านั้น ผู้ใดต้องการความสุขความเจริญในชีวิตของตนแล้วให้ฝึกหัดตนเองซึ่งมีกาย วาจา และจิตใจ ให้เข้ากับหลักธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา (พระนิโรธรังสคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทสก์ เทสรังสี), 2525, หน้า 154-155)

3. เมื่อภาวนาอานาปานสติ หรือภาวนาอะไรเป็นบริกรรมก็สุด แล้วแต่ เมื่อภาวนาไปๆ ไม่มีปัญญา มีแต่จะทำให้จิตรวมอย่างเดียว ก่อนจิตจะรวม มีอาการซึมเซ่อ แล้วน้อมจิตไปตามความสงบสุขนั้น ประเดี๋ยวเดียวก็หายเงียบไป เรียกว่าจิตรวมเข้าภวังค์ (คือเข้าสู่ภพจิต ของจิตเดิม แต่ไม่ใช่ภวังค์ทั้งสามที่ท่านพูดไว้) แต่ถ้ามีปัญญาจะไม่เป็น อย่างนั้น คือ ปัญญาค้นคว้าในอานาปานสตินั่นแหละ เช่น พิจารณาลง ในกายนี้ให้เห็นอาการของลมที่ขึ้นลงและซาบซ่านไปในร่างกาย

ตลอด ถึงความเป็นอยู่นี้ก็เพราะลม เห็นละเอียดเข้าๆ จนลมนั้นหายเงียบไป ก็รู้ตัวอยู่ว่าลมหายไป จะอยู่ด้วยความว่างนั้น ตอนนี้ปัญญาไม่เกิด แต่ อย่าไปอยากให้มันเกิดหรือไม่เกิด ความว่างนั้นจะหายไป จงทำอย่าง นั้นให้มากๆ จนกระทั่งทำได้ทุกอิริยาบถ ปัญญาและความรู้มันหากจะ เกิดขึ้น ณ ที่ความสงบนั่นเอง ตะเกียงจุดสว่างแล้ว ลมไม่พัดย่อมสว่าง จ้า เห็นวัตถุสิ่งของรอบๆ ข้าง ของเหล่านี้ก็มิได้เรียกให้ตะเกียงมาส่อง ตะเกียงก็มิได้เรียกให้วัตถุสิ่งของเหล่านั้นมาตั้งให้ตะเกียงส่อง เมื่อจุด ตะเกียงสว่างแล้วมันหากเห็นของมันเอง ที่ว่าปัญญาเกิดจากสมาธินั้น สมาธิยังไม่เกิด หรือเกิดแต่ยังไม่พอที่จะเป็นบทบาทของปัญญา ปัญญาจึงไม่เกิด ผู้ภาวนาทั้งหลายใจร้อนอยากให้เกิด แต่ปัญญายิ่งไม่ เกิด เพราะความอยากเป็นเหตุ (สำนักราชเลขาธิการ, 2538, หน้า 152)

4. สมถะ แปลว่า ความสงบ ใครจะทำความสงบโดยวิธีใด คำสอนของพระพุทธเจ้าก็มิได้ผูกขาดว่าจงกำหนดภาวนากรรมฐานบท นั้นๆ นะจิตจึงจะสงบ ถ้ากำหนดพิจารณากรรมฐานบทอื่นแล้วจิตไม่สงบหรือไม่ให้สงบเลยเด็ดขาด ดังนี้ การเจริญภาวนากรรมฐานจะกำหนด พุทโธ ๆ ๆ หรืออรหัง ๆ ๆ หรือสัมมาอรหังๆๆ หรือมรณังๆๆ หรือกายคตานุสติก็ทำได้ทั้งนั้น ไม่มีขัดขั้น ข้อสำคัญว่าการเจริญนั้นๆ จิตจะรวมลงสู่จุดเดียวได้หรือไม่ ถ้ารวมลงได้ก็เรียกว่าสมถะด้วยกันทั้งนั้น ถ้ารวมลงสู่จุดเดียวเป็นเอกัคคตารมณ์ยังไม่ได้ ก็เป็นแต่ บริกรรมภาวนา เอกัคคตารมณ์ หมายเอาจิตปล่อยวางอารมณ์ภายนอกหมด แล้วเข้ามาอยู่เฉพาะอารมณ์อันเดียว เราหัดสมถะสูงสุดได้เพียงแค่นี้ เมื่อจิตตอนนั้นมีพลังเต็มที่แล้ว มันจะเป็นไปเองของมันต่างหาก ซึ่งเราจะแต่งเอาไม่ได้ เช่น มันจะวางเองแล้วเข้าไปอยู่ในที่สงบตามภูมินั้น ๆ ของมันโดยอัตโนมัติ ทั้งหมดนี้ล้วนแต่จัดอยู่ในสมถะทั้งนั้น ทั้งหมดนี้ล้วนแต่จัดอยู่ในสมถะทั้งนั้น (สำนักราชเลขาธิการ, 2538, หน้า 243)

5. ส่วน วิปัสสนา แปลว่า ความรู้แจ้งในสัจธรรมของจริงตาม เป็นจริงจนถอนอัตตานุทิฐิเสียได้ ถ้าถอนยังไม่ได้ก็ยังไม่เรียกว่าวิปัสสนา มันเป็น วิปัสสนูปกิเลสไปเสีย วิปัสสนาปัญญาในพระพุทธศาสนา เป็นวิชาอันสูงสุดใช้คู่กับสมถะตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงที่สุด ถ้าไม่มีสมถะปัญญาวิปัสสนาก็ไม่เจริญ แต่ถ้ามีปัญญาวิปัสสนา ไม่มีสมถะ ปัญญาก็ทู่ ขอให้ผู้ทำความเพียรพิจารณาดู ขณะใดที่เจริญสมถะให้แก่กล้า วิปัสสนาเป็นไปเองโดยพิจารณาสิ่งต่างๆ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ถ้าเวลาใด สมถะอ่อน ปัญญาวิปัสสนาก็ทื่อ ตั้งแต่ต้นเจริญสมถะ มีสมถะเข้มแข็ง ปัญญาวิปัสสนา จึงจะก้าวหน้า สมถะและวิปัสสนาจะคู่กันไปจนตลอดถึงที่สุดของพรหมจรรย์ วิปัสสนาเป็นปัญญาขั้นเด็ดขาด จึงอาจก้าวล่วงพ้นโลกีย์วิสัยไปได้ ดังเห็นในเรื่องจิตติดขัดในอารมณ์เล็กน้อยจะปล่อยวางก็ไม่ได้ จึงจำเป็นต้องใช้วิปัสสนาอย่างเด็ดขาด คือให้มีวิปัสสนาและความสละชีวิตเป็นที่สุดจึงละอารมณ์นั้นๆ ได้ วิปัสสนา เป็นปัญญาอันยอดเยี่ยมในพระพุทธศาสนา ผู้เจริญวิปัสสนา จะต้องสละชีวิตพร้อมด้วยวิปัสสนาอันเด็ดเดี่ยว เรียกว่า ทำจิตให้กล้าหาญ ละทิ้งสละ โลก ไม่อาลัยอาวรณ์ เป็นค่าสอนอันเด็ดเดี่ยวที่เหนือโลก (สำนักราชเลขาธิการ, 2538, หน้า 545-546)

6. การพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญภาวนานั้น ให้ผู้บำเพ็ญนั่งสบาย นั่งขัดสมาธิ ขาขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ตั้งกายให้สบาย วางท่าวางทางให้สบาย สง่าผ่าเผย ยิ้มแย้มแจ่มใส ไม่ต้องกดต้องตึง พอกายเราสบายแล้ว วางดวงใจให้สบาย เมื่อจิตของเราสงบเป็นสมาธิ มันตั้งตรงแน่วแน่อยู่ภายใน ใส รู้สึกเบาตนเบาตัว เมื่อจิตสงบแล้วมันนำความสุขมาให้ มันได้อุบายปัญญาความรู้ความฉลาดเกิดตรงนั้น เราพักเราจะมีกำลัง สติของเรา สมาธิของเรา ปัญญาของเราเกิดจากนั้น มันไม่ได้เกิดจากที่อื่น (เสริมศรี เกษมศรี- ส่งศรี เกตุสิงห์,พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร, 2512)

7. การพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญภาวนานั้น ให้ผู้บำเพ็ญพิจารณาว่า สิ่งทั้งหลายมันเกิดจากภายในไม่ใช่ภายนอก ภายในจิตใจของเรามรรคผลก็อยู่ภายใน สวรรค์นิพพานก็อยู่ภายในสุขทุกข์ก็อยู่ภายใน ตัวพระพุทธศาสนานั่นก็อยู่ภายใน เพราะฉะนั้น ต่อไปให้พากันเข้าที่นั่งฟังภายในให้มันเห็นจริงแจ้งประจักษ์ลงไป พิจารณาเท่านี้แหละอริยสัจจธรรมทั้งสี่เข้าวิปัสสนาเพ่งพิจารณา (เสริมศรี เกษมศรี- ส่งศรี เกตุสิงห์, พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร, 2513)

8. การพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญภาวนานั้น เมื่อภาวนาได้ที่จนจิตสงบแล้ว ย่อมมีความอ่อนละมุนละไมยิ่งในใจ มีความเย็นอกเย็นใจเบายิ่งกว่าสำลี (อวย เกตุสิงห์, พระอจารย์ฝั้น อาจาโร, 2508)

9. การพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญภาวนานั้น ให้ผู้บำเพ็ญพิจารณาว่า ธรรมะคือคำสั่งสอนของพระพุธเจ้า รวมเข้าไว้ในจิตดวงเดียว ให้จิตเป็นของเดิม ความเป็นอยู่ ถ้าเราน้อมเข้าถึงจิตแล้ว ความสำเร็จอยู่ที่นั่น ถ้าเราไม่รวมแล้วมันก็ไม่สำเร็จ ทำการทำงานทุกสิ่งทุกอย่าง ก็ต้องรวมถึงจะเสร็จ ถ้าไม่รวมเมื่อไหร่ก็ไม่สำเร็จ ดูซิลมหายใจอยู่ที่ไหนเล่า ความรู้เราอยู่ที่ไหนเล่า รู้ว่าสุขก็ดี รู้ว่าทุกข์ก็ดี นี่แหละมาเปิดคัมภีร์ตรงนี้ ถ้าเราไม่เปิดคัมภีร์ตรงนี้แล้ว เราไม่รู้จักจะพ้นจากทุกข์ได้ ศาสนาจะเสื่อมเพราะอาศัยบริษัททั้งสี่ เสื่อมเพราะเราไม่ประพฤติไม่ปฏิบัติเนื่องในคุณของพระพุทธเจ้า เราไม่มีความเคารพ ในคุณพระธรรม ก็ไม่เคารพ ในคุณพระอริยสงฆ์ก็ไม่เคารพ ในทานก็ไม่มีความเคารพ ในศีลก็ไม่มีความเคารพ ในภาวนาก็ไม่มีความเคารพ ในปฏิสัณฐานคือการต้อนรับซึ่งกันและกันก็ไม่มีความเคารพ เมื่อเราไม่เคารพในเจ็ดสถานนี่ จึงเป็นเหตุให้ถึงหลวงปู่เปลี่ยนเสื่อม เมื่อพวกเรายังมีความเคารพในที่เจ็ดสถานนี้ จึงเป็นเหตุให้ศาสนาเสื่อม แต่ถ้าพวกเรายังมีความเคารพในที่เจ็ดประการนี้ ทำให้ศาสนานั้นเจริญรุ่งเรืองขึ้นไป สมถะคือการทำจิตให้สงบภายใน จากนั้นจะเห็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสังขารทั้งหลาย และเห็นที่ดับแห่งสังขาร นั่นแหละเมื่อเห็นทุกข์เห็นโทษแล้วมันก็ตัดจึงเรียกว่าวิปัสสนา คือความรู้แจ้งเห็นจริงเห็นสัจจธรรม (อวย เกตุสิงห์, พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร, 2518)

10. การพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญภาวนานั้น ให้พากันหยุดเสาะหาธรรมเสีย จึงจะเห็นธรรม ให้ดูสิ่งที่ปรากฏอยู่ในตัวของเรา สิ่งที่รู้อยู่ในตัวของเรา สิ่งที่ปรากฏอยู่นั่นหละ ความรู้สึกอยู่ที่ไหนให้ดูตรงนั้น ให้กำหนดไว้ตรงนั้น ให้เพ่งลงตรงนั้น เพ่งดูดวงใจของเรา สติวินโย สติเป็นวินัย สติคือความรู้ความระลึกได้ ความรู้อยู่ สติเป็นวินัยนำตนออกจากความชั่ว นำความชั่วออกจากตน เมื่อมีสติแล้วไม่หลง ไม่หลงก็ไม่ทำความชั่ว เราจงมากำจัดความหลงนี้ คือทำตัวให้มีสติ นั่งสมาธิก็หัดสติ พิจารณาก็หัดสติ เมื่อมีสติอยู่แล้ว เป็นผู้รู้อยู่แล้วมีวินัย ให้เราเข้าวัดฟังธรรม วัดดูซิว่าจิตของเราเวลานี้อยู่ในชั้นใด ภูมิใดในภพอันใดให้รู้จักให้เรานึก พุทโธ พุทโธ บริกรรมเพ่งเล็งดูจิตของเราในพุทโธนั้น ถ้าจิตของเราเป็นกุศลมันเป็นยังไง คือมันสงบ มันไม่ส่งหน้าส่งหลัง ส่งซ้ายส่งขวา ส่งบนส่งล่าง ตั้งจำเพาะท่ามกลางผู้รู้ พุทโธ พุทโธ มันมีใจเยือกใจเย็น ใจสุขใจสบาย กายะลหุตา จิตตะลหุตา จิตเบากายมันก็เบา ไม่หนักไม่หน่วง ไม่ง่วงไม่เหงา หายทุกข์หายยาก หายความลำบากรำคาญ สบายอกสบายใจ นั่นหละตัวบุญตัวกุศลแท้ (พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร, 2521)

11. การพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญภาวนานั้น ให้ผู้บำเพ็ญพิจารณาว่า อาการบาปเป็นยังไง คือเราประพฤติไม่ดีทำไม่ดี มันให้ทุกข์ให้โทษแก่เรา มันให้เจ็บให้ปวด ให้เป็นทุกข์เป็นยาก เป็นลำบากรำคาญ ให้อดให้จน ให้เป็นใบ้เป็นบ้า หูหนวกตาบอด ปากกืกกระจอกงอกง่อย ขี้ทูด

กุฏฐัง ตกระกำลำบาก ทำมาหากินไม่พอปากพอท้อง ข้าวขาดแลงแกงขาดหม้อ เสื้อขาดหน้าผ้าขาดหลัง นี่หละตัวบาป (พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร, 2521)

12. การพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญภาวนานั้น ให้ผู้บำเพ็ญพิจารณาว่า ศาสนาท่านไม่ได้หมายอื่นเป็นศาสนา ในโอวาทปาฏิโมกข์ ท่านให้ละความชั่วทำความดี ทั้งกาย วาจา และดวงใจ ท่านไม่ได้ว่าอื่นเป็นศาสนา ผู้ใดมาชำระดวงใจให้ผ่องใส เอตัง พุทธาน สาสนัง นั่นเป็นศาสนา สมาธิคือจิตตั้งมั่น นายช่างเขาตั้งเสาเขาตั้งยังไง เขาตั้งแล้วเขาก็มองดูข้างหน้าข้างหลัง เอาระดับจับดูมันเที่ยงหรือไม่เที่ยง มันเอนเอียงไปข้างไหน เขาก็ผลักขึ้นมาแล้วเขาก็เล็งดูจนมันเที่ยงตรง เขาก็ฝังไว้ให้มันแน่น นี่เรียกว่า “ฐีติภูตัง” เราก็ตั้งใจของเราให้มันเป็นของเที่ยง วิญญาณของเรามันไม่เที่ยงเดี๋ยวนี้เราก็ต้องให้มันเที่ยง มันจึงจะเป็นพระนิพพานได้ เรื่องมันเป็นยังงั้น (พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร, 2521)

13. การพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญภาวนานั้น ให้ผู้บำเพ็ญพิจารณาว่า ศีลปริภาวิโต สมาธิ มหัปผโล โหติ มหานิสังโส สมาธิที่ศีลหล่อเลี้ยง แล้ว ด้วยความระเวียงระวัง หิริโอตตัปปะรักษาศีลของตนให้บริสุทธิ์แล้ว การบำเพ็ญสมณธรรม คือสมาธิธรรม ย่อมมีความสงบร่มเย็นได้ง่าย นี่เป็นข้อแรก (วัดป่าบ้านตาด, พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน), 2554, หน้า 445)

14. การพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญภาวนานั้น ให้ผู้บำเพ็ญพิจารณาว่า สมาธิปริภาวิตา ปัญญา มหัปผลา โหติ มหานิสังสา ปัญญาที่สมาธิเป็นเครื่องหนุนหล่อเลี้ยงอยู่เสมอ เมื่อจิตเป็นสมาธิแล้วเรียกว่าจิตอิ่มอารมณ์ ไม่คิดไม่ปรุง มีแต่อารมณ์อันเดียวแน่น นั่นเรียกว่าเอกัคคตารมณ์ เอกัคคตาจิต เมื่อสมาธิมีความสงบใจ ที่เรียกว่าใจอิ่มอารมณ์ ไม่อยากคิดปรุงแต่งต่าง ๆ ในเรื่อง ที่เป็นภัยต่อจิตใจ เพราะจิตใจอิ่มตัวด้วยสมาธิธรรม มีความสงบเย็น มีธรรมเป็น เครื่องหล่อเลี้ยง แล้วปัญญาย่อมเดินได้สะดวกคล่องตัว ... ตั้งแต่ขั้นหยาบของ ปัญญา จนกระทั่งถึงขั้นละเอียดสุด วิมุตติหลุดพ้นไปจากปัญญานี้ทั้งนั้น ... ถ้าจิต ไม่เป็นสมาธิ จิตยุ่งเหยิงวุ่นวาย จะพาพิจารณาทางด้านปัญญา มันกลายเป็น สัญญาอารมณ์ เป็นฝ่ายสมุทัย เป็นฝ่ายกิเลสตัณหาไปเสีย โดยไม่รู้สึกตัว ..ปัญญา ปริภาวิตัง จิตตัง สัมมเทว อาสเวหิ วิมุจจติ จิตที่ปัญญาซักฟอก เรียบร้อยแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงโดยชอบ คือจิตนี้จะหลุดพ้นด้วย ปัญญา ปัญญาเป็นเครื่องซักฟอกจิตให้หลุดพ้น .. นี่ธรรม 3 ประการ (วัดป่าบ้านตาด, พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน), 2554, หน้า 446)

15. การพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญภาวนานั้น ให้ผู้บำเพ็ญควรพิจารณารู้ว่ากรรมฐาน 40 ห้อง จะระงับความคิดปรุงทั้งหลายเหล่านี้ด้วยบทธรรม ถ้าระงับเฉย ๆ ระงับไม่ได้ ต้องอาศัยบทธรรมเพราะจิตทำหน้าที่อันเดียว ไม่มีงานอื่นใดเข้ามาแทรกในขณะที่ทำหน้าที่อันเดียวอยู่นั้น งานสองเข้ามาก็เรียกว่า แย่งงานกันแล้ว ต้องให้มีงานอันเดียว คือเราเจริญจิตใจด้วยบทภาวนา นี่ผู้ฝึกหัดเบื้องต้นนะ ให้ ฝึกหัดภาวนาอบรม มีคำบริกรรมเป็นเครื่องกำกับใจอยู่เสมอ เราอย่าปล่อยคำบริกรรม อย่างหนึ่งเห็นว่า ไม่ทันการณ์ แล้วหนักเข้าไปกว่านั้นเลยกลายเป็นว่า เห็น ว่าครีไปเสีย เราคิดนึกแบบเรียนลัดให้จิตสงบไปเอง ๆ อย่างนี้ดีกว่า นี่เป็นความอุตริอันหนึ่งของจิต มันเกิดมาเรื่อย ๆ เพราะมันชอบอุตริชอบทะนงตัว เมื่อธรรม แทรกเข้าไป มันจึงต้องปัด ทั้ง ๆ ที่ธรรมเป็นความถูกต้องดีงาม มันยังต้องปัดจนได้ แล้วก็เรียนลัด นึกแต่ความรู้เฉย ๆ ๆ ให้สติอยู่กับความรู้ ๆ มันก็ไม่เป็นหลักเป็นเกณฑ์อะไรเลย เพราะสติเผลอได้ง่าย เมื่อสติเผลอความรู้ก็ถูกกิเลสลากให้ เถลไถลไปในที่ต่าง ๆ ตามอารมณ์ที่เคยคิดเคยปรุงนั้นแล แล้วก็กลายเป็นกิเลสล้วน ๆ ขึ้นมาแทนที่ที่เราว่าเราภาวนา

เพราะฉะนั้นเพื่อกำจัดอันนี้ลงไป ให้ได้ผลในการภาวนาเท่าที่ควรในเบื้องต้น จึงขอให้ยึดคำบริกรรมไว้ให้ดี คำบริกรรมในกรรมฐาน 40 ห้องนั้น ควรแก่ทั้ง สมถธรรมทั้งวิปัสสนาธรรม ควรแก่กันได้ทั้งนั้น เวลาเราภาวนา ระงับความอยากเหล่านี้ลง จะเป็นด้วยบทธรรมใดก็ตาม เช่นเรากำหนดภาวนา พุทโธ ธัมโม สังโฆ หรือ อนุสติ 10 อสุภะ 10 ก็ได้ เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ ก็ได้ มรณสติก็ได้ อานาปานสติก็ได้ เหล่านี้ เป็นบทภาวนากรรมฐาน 40 ห้อง เป็นบทธรรมเพื่อความสงบใจ แล้วให้ตั้งสติด้วยดี กำกับคำบริกรรมนี้ไว้กับจิตตนเอง อย่าถืองานอื่นงานใดว่าเป็นงานสำคัญยิ่งกว่างานบริกรรม ที่กำกับด้วยสติอย่างเข้มงวดกวดขันนี้ นี้เรียกว่าประกอบความเพียร (วัดป่าบ้านตาด, พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน), 2554,หน้า 446-447)

16. การพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญภาวนานั้น ให้ผู้บำเพ็ญกำหนดอานาปานสติก็ให้รู้แต่ลมเข้าลมออก สูงต่ำก็ช่างไม่สำคัญ สำคัญที่ความรู้ความสัมผัสของลมเข้าลมออกรู้กันอยู่ทุก ๆ ระยะ จะสูงจะต่ำหยาบ ละเอียดให้กำหนดรู้ที่ลมเข้าออกนี้เท่านั้น อย่าไปคาดหมายให้เกิดความลังเลสงสัย และตั้งลมบ่อย ๆ ไม่ถูก การตั้งลมจะตั้งสูงตั้งต่ำ เราตั้งที่ตรงไหนแล้วก็ให้จับที่ตรง นั้นไว้ แล้วกำหนดให้รู้ลมเข้า รู้ลมออกอยู่ทุกระยะ ๆ จับลมไม่หยุดไม่ถอย สุดท้ายก็เหลือแต่ลม เหลือแต่ลมก็กำหนดแต่ลมจนละเอียดเข้าไป เอ้า ลมจะหมด จริง ๆ ก็ให้หมด อย่าไปตกใจอย่าไปกลัวตาย เมื่อจิตยังครองร่างอยู่ ลมจะหมดไปก็ ไม่ตาย ถึงลมจะหมดไปก็ตามให้ทราบว่า ลมที่กำหนดนั้นหมดไป แต่ความรู้ที่เป็น ตัวการสำคัญซึ่งเราต้องการนั้นมีอยู่กับเรา นี่คือหลักของการภาวนาอานาปานสติ (วัดป่าบ้านตาด, พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน), 2554, หน้า 447)

17. การพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญภาวนานั้น ให้ผู้บำเพ็ญพิจารณาว่า สติปัฏฐาน แปลว่า ที่ตั้งของสติ มีสี่ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม ทุก ส่วนของร่างกายรวมแล้วเรียกว่า กาย ความสุข ความทุกข์ และเฉย ๆ ไม่สุข ไม่ ทุกข์ ที่เป็นไปทางกายทางใจ ที่เรียกว่า เวทนา ใจและกระแสของใจที่เกี่ยวกับ อารมณ์เรียกว่า จิต สิ่งที่ถูกใจและกระแสของใจเกี่ยวข้องหรือสิ่งที่ถูกเพ่งทั้งส่วน หยาบ ส่วนกลาง และส่วนละเอียด เรียกว่า ธรรม ทั้งสี่นี้มีสมบูรณ์อยู่กับตัวเรา ทุกท่าน และเป็นบ่อเกิดของสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ตลอดวิมุตติความ หลุดพ้น (วัดป่าบ้านตาด, พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน), 2554, หน้า 447)

18. การพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญภาวนานั้น ให้ผู้บำเพ็ญพิจารณาว่า หลักความจริงอันเป็นหัวใจของพระศาสนาที่พระพุทธเจ้าประทานไว้ อริยสัจธรรมทั้งสี่นี้ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค... การพิจารณาทุกข์ก็เป็นอริยสัจ อันหนึ่ง เมื่อเห็นเรื่องของทุกข์แล้วเป็นเหตุให้คิดต่อไปว่าทุกข์นี้เกิดขึ้นเพราะอะไร เช่นเราเสียใจในขณะที่ประสบสิ่งที่ไม่น่าปรารถนา... เราพยายามพิจารณาหาต้นเหตุ แห่งความเสียใจว่า เกิดขึ้นมาเพราะเหตุใด และจะมีทางแก้ไขความเสียใจด้วยวิธี ใด ดังนี้ก็เรียกว่าเราพยายามจะถอนสมุทัยอยู่ในขณะเดียวกันนั้นแล้ว...การไตร่ตรองหรือพิจารณาทุกข์ตั้งใจดูทุกข์ กำหนดรู้ทุกข์ ตั้งสติดูทุกข์ ล้วนแล้วแต่ เป็นเรื่องของมรรค คือ ศีล สมาธิ ปัญญาทั้งนั้น คือสติกับปัญญาไปโดยทำนองนี้ ก็เป็นการทำให้แจ้งซึ่งนิโรธโดยลำดับในขณะเดียวกัน .. ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ทุกข์มีอยู่ที่ตรงไหน มีอยู่ที่กายมีอยู่ที่ใจ สมุทัยมีอยู่ที่ไหน สมุทัยมีอยู่ที่ใจ สมุทัยได้แก่อะไรให้เห็นอย่างชัดเจนว่า กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา... ทุกข์ อยู่ที่ใจเป็นสำคัญ ซึ่งเกิดขึ้นจากสมุทัยเป็นผู้ผลิตขึ้นมา นิโรธ ดับทุกข์จะดับที่ไหน ทุกข์เกิดขึ้นที่ไหนนิโรธก็ดับที่นั่น แล้วสาเหตุที่จะทำให้นิโรธดับทุกข์ได้มาจากไหน ก็มาจากมรรค ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรคก็ดี สติปัฏฐานสี่ก็ดี และไตรลักษณ์

ก็ดี โปรด ทราบว่ามีอยู่กับคน ๆ เดียว มิได้มีอยู่ในที่ต่างกัน ผู้ปฏิบัติต่อธรรมทั้งสามนี้สายใดสายหนึ่ง ชื่อว่าปฏิบัติต่อตนเอง เพราะจุดความจริงคือตัวเราเป็นฐานรับรองธรรมทั้ง สามประเภทนี้ ถ้าพิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม ให้ชัดเจนด้วยปัญญาแล้ว ทุกข์กับ สมุทัยไม่จำต้องบังคับขู่เข็ญด้วยวิธีอื่นใด แต่จะหมดสิ้นไปเอง ตามหน้าที่ของเหตุซึ่ง ดำเนินโดยถูกต้อง ถ้าพิจารณาไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ให้เห็นชัดว่า กาย เวทนา จิต ธรรมเป็นไตรลักษณ์แน่นอน ไม่เป็นอย่างอื่น การดำเนินสาย อริยสัจก็ดี สายสติปัฏฐานก็ดี และสายไตรลักษณ์ก็ดี มันเป็นเรื่องของคน ๆ เดียวกัน และเป็นทางสายเอกที่สามารถยังผู้ดำเนินตามให้ถึงธรรมอันเอกได้เช่นเดียวกัน (วัดป่าบ้านตาด, 2554, พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน), หน้า 448)

19. การพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญภาวนานั้น คือ การทำจิตใจให้สงบด้วยอุบายสมาธิอบรมปัญญา หรือด้วยอุบาย ปัญญาอบรมสมาธิ ทั้งสองนี้เป็นอุบายวิธีที่ถูกต้องเสมอกัน เพราะเป็นอุบาย เครื่องกระตุ้นเตือนสติให้ตามรู้ความเคลื่อนไหวของจิตทุกระยะในขณะทำการอบรมปัญญาอบรมสมาธินั้นเป็นธรรมที่ควรนำมาใช้ในเวลาที่จิตมีความฟุ้งซ่าน รำคาญจนเกินควร ปัญญาทำการพิจารณาหักห้ามกีดกันจิตที่กำลังฟุ้งซ่านกับ อารมณ์ในเวลานั้น ให้จิตรู้สึกตัวด้วยเหตุผลโดยวิธีต่าง ๆ จนจิตยอมรับหลัก เหตุผลและยอมจำนนต่อปัญญาผู้พร่ำสอนแล้วกลับตัว แล้วย้อนเข้าสู่ความสงบได้ ด้วยทั้งจิตกำลังฟุ้งซ่านและระส่ำ ระสายด้วยอุบายที่กล่าวมา เรียกว่า “ปัญญาอบรมสมาธิ” เพราะทำการหักห้าม จิตลงได้ด้วยความฉลาดรอบคอบของปัญญา (วัดป่าบ้านตาด, พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน), 2554, หน้า 448)

20. การพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญภาวนานั้น เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในสำหรับมนุษย์ บุคคลนั้นต้องการความสุขแต่เวลานี้เขาหาความสุขไม่พบ ก็เพราะเขาไม่ได้ภาวนา เพราะว่าความสุขนั้นถ้าเราจะแสวงหาตามที่ต่าง ๆ ในโลกนี้ มันก็มีความทุกข์ เมื่อมีความสุขเกิดชั่วระยะความสุขกำลังไหลกลับมา ถ้าไม่มีอะไรเป็นพวกเมื่อเกิดโรคภัยไข้เจ็บขึ้นมาก็ผุกร่อนอยู่ที่ดีไม่อย่างนั้นก็เกิดความแก่ซึ่งก็เป็นการหลีกเลี่ยงไม่พ้น เพราะฉะนั้นความความสุขนั้น ถ้าหากว่าจะหาให้ครบกันจริง ๆ ต้องภาวนา เพราะว่าภาวะนั้น ๆ แม้ภาวนาไปแล้ว มันจะมีแต่ความสุขเท่านั้นไม่มีความทุกข์เจือปน บุคคลผู้บำเพ็ญภาวนานั้นไม่จำเป็นจะต้องทำอะไรให้มากนัก เพียงแต่อยากจะภาวนาบริกรรม พุทโธ ก็เป็นการภาวนาไปแล้ว หรือเขาพากันสวดมนต์ อันนั้นก็เป็นภาวนาไปแล้ว เพราะฉะนั้นภาวนาแม้ว่าจะได้บุญมากมาย แต่ว่าเป็นสิ่งที่ทำไม่ยาก เมื่อมีใจแล้วเราก็สามารถภาวนาได้ (ศิริธัช โรจนพฤษ์, สมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยังค์ สิรินฺธโร), 2554, หน้า 151)

21. การพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญภาวนานั้น ให้ผู้บำเพ็ญพิจารณาว่า ลักษณะของสมาธิ ความสงบจากการอารมณ์อันเป็นเรื่องของการมีความสุขเป็นพิเศษและเป็นที่รวบรวมกำลังใจอีกทั้งเป็นแหล่งเกิดของความดีนานัปการ เมื่อบำเพ็ญสมาธิจนจิตเป็น สมาธิแล้วจะพบสิ่งพิเศษต่าง ๆ เช่น ตัวเบาสบาย เหมือนตัวเราใหญ่สูง เหมือนตกเหว เหมือนลอยอยู่บนอากาศอย่างนี้เป็นลักษณะของสมาธิเป็นต้น ลักษณะเช่นนี้ถือว่าจิตได้เป็นสมาธิ สำหรับการเป็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอาจจะเป็นความรู้สึกประเดี๋ยวเดียวแล้วก็หายเป็นธรรมดาของสมาธิสำหรับการที่เป็นต่าง ๆ นานาเหล่านี้ไม่ต้องวิตกกังวลและไม่ต้องคิดว่าจะให้เกิดเป็นอีก (ห้ามมิให้คิดว่าจะเอาอย่างนี้อีก) จิตที่เป็นสมาธินั้นย่อมมีความแตกต่างจากจิตธรรมดาตามสังเกตุคือ จิตธรรมดานั้นหากจะเป็นสุข ก็เป็นด้วยอารมณ์หากจะเป็นทุกข์ก็เป็นด้วยอารมณ์ หมายถึงว่า จิตเกาะติดอารมณ์ตลอดระยะเวลา (พระธรรมมงคลญาณ (วิริยังค์ สิรินฺธโร), 2558, หน้า 20)

22. การพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญภาวนานั้น ให้ผู้บำเพ็ญพิจารณารู้ว่า คุณสมบัติของสมาธิ เมื่อบุคคลได้รับผลจากการบำเพ็ญสมาธิ ก็จะทราบถึงความดีในสมาธิอย่างซาบซึ้งตรึงใจว่า สมาธินี้ได้ผลคือ ความสุขให้แก่เราได้จริงเพราะว่าไม่มีสิ่งใดที่มนุษย์ ทั้งหลายต้องการสิ่งนั้นคือ เป็นสิ่งที่พออกพอใจสมดังใจมีความสุข เช่นเดียวกันกับสมาธิก็ได้ความสุข เป็นผลที่ทุก ๆ คนปรารถนาแต่ความสุขของสมาธินั้นเลิศกว่า จึงชื่อว่าเป็นสมบัติที่มีค่ายิ่งความพออก พอใจรักษาหวงแหนในสิ่งที่ได้เป็นสมบัติของบุคคลนั้น ๆ ได้ทำประโยชน์อันเป็นที่พอใจเป็นอย่างยิ่งแก่เขาเหล่านั้น ดังนั้น จึงต้องมีการรักษาสิ่งมีค่าเหล่านั้นอย่างเข้มงวดกวดขันทั้งลงทุนก่อสร้างอาคารอย่างหนาแน่น ลงทุนทั้งยามรักษาการณ์ พร้อมทั้งอุปกรณ์นานัปการ มีกุญแจกลอน เป็นต้น “สมาธิเป็นคุณอันเลิศที่มีลักษณะซึมซาบให้เกิดขึ้นกับใจของบุคคลนั้น ๆ ลักษณะเป็นลมละเอียดชนิดถูกกลั่นกรองจนเป็นปุย มีลักษณะแกร่งแต่อ่อนละมุน มีความนุ่มแต่เหนียวแน่นมีการตั้งอยู่ในลักษณะแห่งฐานรองรับที่กล่าวมานี้ เป็นการกล่าวลักษณะของสมาธิเป็นไปตามความจริงหรือกล่าวตามที่มันเป็นอยู่แล้ว แต่ที่กล่าวขึ้นมาก็เพราะต้องการให้ทราบบ้านมันเป็นอย่างไร (ศิริธัช โรจนพฤษ์, พระธรรมมงคลญาณ (วิริยังค์ สิรินฺธโร), 2554, หน้า25)

23. การพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญภาวนานั้น ให้ผู้บำเพ็ญพิจารณารู้ว่า การวัดผลของสมาธิ ตามความจริงนั้นก็ต้องเป็นความจริงในตัวของมันเองไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นอะไรก็ตามแม้สมาธิก็เช่นเดียวกันคือความจริงก็ต้องเป็นจริงแต่ความจริงนั้นก็ต้องมีข้อยุติว่า ความจริงอันนั้นจุดนี้หน่วยมันคืออะไร อยู่ที่ไหน ขั้นตอนเป็นอย่างไรด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงได้มีการวัดผลของสิ่งต่าง ๆ ตามแต่เหตุการณ์ว่าจะวัดผลกันด้วยวิธีใดอย่างเช่นผู้เรียนหนังสือเขาวัดผลกันด้วย ขั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ขั้นมัธยมปีที่ 1-6 ขั้นปริญญาตรี-โท-เอก การวัดผลเหล่านี้เกิดมาจากความจริงในตัวของมันแล้วมาบัญญัติว่า ขั้นประถม ขั้นมัธยม ขั้นปริญญา แต่การบัญญัติเป็นการรับรองคุณวุฒิเหล่านี้หรืออย่างการส่งข้าวออกนอกประเทศก็ต้องถูกกำหนดวัดผลว่าข้าวประเภทไหน ข้าวจ้าว ข้าวเหนียว ข้าวเท่านั้นเท่านี้เปอร์เซ็นต์ นอกจากนั้นก็ต้องวัดผลว่าปีนี้ส่งขายได้เท่าไหร่มากกว่า ก่อนหรือน้อยกว่าก่อน (พระธรรมมงคลญาณ (วิริยังค์ สิรินฺธโร), 2558, หน้า 27)

24. การพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญภาวนานั้น ให้ผู้บำเพ็ญพิจารณารู้ว่า การที่จะเดินทางเข้าสู่พระนิพพานนั้นคือ การกำจัดกิเลสออกให้หมดโดยสิ้นเชิง เรียกว่า "พระนิพพาน"การที่เราพากันทำสมาธิ มีฐานเป็นเครื่องรับรองมีสมาธิที่มั่นคง มีสมาธิที่เป็นพลัง มีสมาธิพร้อมมูลเรียกว่าเป็นฐานกำลัง เมื่อเป็นฐานกำลังอย่างนี้เพื่อที่จะให้จิตนี้หลุดพ้น เพื่อจะให้ถึงพระนิพพานจึงจำเป็นจะต้องเดินทางเข้าสู่สัจจธรรม พิจารณาซึ่งอริยสัจจธรรมอริยสัจจธรรมนั้น คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค (ลานธรรมจักร, สมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยังค์ สิรินฺธโร), 2566, ออนไลน์)

25. การพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญภาวนานั้น ให้ผู้บำเพ็ญพิจารณารู้ว่า ประโยชน์ของสมาธิ มี 12 ข้อ คือ 1. ทำให้หลับสบายคลายกังวล 2. กำจัดโรคภัยไข้เจ็บ ทำให้สมอง 3. ปัญญาดี 4. ทำให้รอบคอบก่อนทำงาน 5. ทำให้ระงับความร้ายกาจ 6. บรรเทาความเครียด 7. มีความสุขพิเศษ 8. ทำให้จิตใจอ่อนโยน 9. กลับใจได้ 10. เวลาจะสิ้นลมพบ ทางดี 11. เจริญวาสนาบารมี 12. เป็นกุศล ประโยชน์ของสมาธิจึงมหาศาลจริง ๆ สามารถให้ประโยชน์แก่โลกสังคมประชากรโลกอย่าง แท้จริงและแน่นอน (ลานธรรมจักร, สมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยังค์ สิรินฺธโร), 2566, ออนไลน์)

3.4 ตัวอย่างบุคคลและชุมชนที่ปฏิบัติตามคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนและตอบโจทย์การวิจัย ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยขอนำเสนอตัวอย่างบุคคลและชุมชนที่ปฏิบัติตามคำสอนพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จนประสบผลสำเร็จตามแนวทางการปฏิบัตินั้น และนำแนวทางการประพฤติตามหลักคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ไปเผยแผ่ให้ท่านผู้สนใจอย่างกว้างขวาง ดังนี้

1. สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณสังวร วัดบวรนิเวศวิหาร พระนคร กรุงเทพฯ

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณสังวร พระนามเดิม เจริญ คชวัตร ฉายา สุวฑฺฒโน ทรงดำรงพระชนม์อยู่ในช่วงระหว่าง 3 ตุลาคม พ.ศ. 2456 – 24 ตุลาคม พ.ศ. 2556 ทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆ ปริณายกพระองค์ที่ 19 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สถิต ณ วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร ต่อมาภายจากทรงสิ้นพระชนม์ วันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2562 ทรงได้รับการสถาปนาพระอัฐิ เป็น สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณสังวร (ราชกิจจานุเบกษา. 136 (40 ข): 2.28 กรกฎาคม 2019)

สมเด็จพระสังฆราชเจ้าพระองค์นั้น ตามพระประวัติ พระองค์ทรงมีพระปฏิปทาด้านสมาธิกรรมฐาน ทรงสนพระทัยในการฝึกปฏิบัติสมาธิหรือปฏิบัติกรรมฐานมา ตั้งแต่ยังทรงเป็นพระเปรียญ ทั้งนี้เพราะทรงถือปฏิบัติตามหลักของพระ พุทธศาสนาที่ว่า พระภิกษุสามเณรมีธุระคือหน้าที่ที่พึงปฏิบัติ 2 อย่าง คือ คันถธุระ ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนพระคัมภีร์ เพื่อ ให้มีความรู้พระธรรมวินัยคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อเป็น แบบแผนในการประพฤติปฏิบัติและสำหรับแนะนำสั่งสอนผู้อื่นต่อไป วิปัสสนาธุระ คือการศึกษาอบรมจิตใจตามหลักสมถะและ วิปัสสนา เพื่อให้รู้แจ้งในธรรมและกำจัดกิเลสออกจากจิตใจ ฉะนั้น พระสงฆ์ธรรมยุตจึงถือเป็นประเพณีปฏิบัติสืบมาแต่ครั้งนั้นว่า ต้องศึกษาทั้งคันถธุระและวิปัสสนาธุระ กล่าวคือ ในเวลาพรรษา ก็อยู่ศึกษาคันถธุระในสำนักของตนๆ เมื่อออกพรรษาแล้ว ก็ จาริกธุดงค์ไปตามป่าเขาเพื่อหาที่วิเวก ศึกษาปฏิบัติวิปัสสนาธุระ (วัดป่าบ้านตาด, 2554, หน้า 121-122)

ในราวเดือนธันวาคมถึงมกราคมของทุกปี พระองค์จะเสด็จไปประทับที่สำนักวัดป่าอย่างน้อยปีละครั้ง โดยส่วนใหญ่เป็นครูบาอาจารย์ทางสายอีสาน สอดคล้องกับพระธรรมวิสุทธิมงคล หรือหลวงตามหาบัว ได้เคยกล่าวถึง เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชไว้มาก ในฐานะที่เป็นสหธรรมิกที่สนิทคุ้นเคยกันมานาน ดังความตอนหนึ่งในประวัติของหลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน วัดป่าบ้านตาด อุดรธานี ว่า ท่านเคยมาภาวนาที่นี่ (วัดป่าบ้านตาด) แต่ก่อนที่ท่านยังไม่ได้เป็นสมเด็จสังฆราช สมัยนั้นสมเด็จพระสังฆราชท่านยังทรงพระชนม์อยู่ กรมหลวงวชิรญาณวงศ์นะ ท่านก็มีโอกาสมาล่ะซิ มาพักอยู่กับเราทีละไม่น้อยกว่าสิบแหละ ท่านมาแต่ละครั้ง เป็นอาทิตย์ ๆ ท่านมาเสมอ มาที่นี่ มาบ่อยแหละแต่ก่อน” และว่า “เวลาคุยธรรมะนี้ท่านเอาจริงเอาจังมาก เฉพาะกับเรา คุยกันสองต่อสอง ท่านชอบซักนั้นซักนี้เรื่องจิตตภาวนา เราเป็นผู้เล่าถวายท่าน หรือจะว่าแนะก็ไม่ผิด เพราะท่านตั้งใจศึกษากับ เราจริงๆ ทางด้านจิตตภาวนา เราก็ถวายอุบายต่างๆ ให้ท่านฟัง ตลอด ท่านหนักในทางจิตตภาวนาอานาปานสติ ท่านมาอยู่นี้ ท่านภาวนาไม่เกี่ยวกับใครเลย เราก็ไม่ไปกวน ท่านอยู่เงียบๆ นะ ท่านจะมาแต่ตอนเช้ามาบิณฑบาต มาพบกันตอนเช้านี้เท่านั้น ท่านบิณฑบาตหน้าศาลานี้แล้วก็มาฉัน

ที่นี่แล้วไปเงียบเลย เช้า วันหลังจะมาพบกันใหม่ๆ ท่านก็ภาวนาเต็มที่ของท่าน (วัดป่าบ้านตาด, 2554,หน้า 123-125)

การไปศึกษาปฏิบัติธรรมกับพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตของพระองค์นั้น เมื่อครั้งทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระญาณสังวร ในช่วงก่อนเข้าพรรษาปี พ.ศ.2519 ทรงมีพระชนมายุ 62 เศษแล้วได้เสด็จไปประทับที่วัดถ้ำขาม จ.สกลนครเพื่อศึกษาธรรมและปฏิบัติภาวนากับหลวงปู่ฝั้น อาจาโร วัดแห่งนี้อยู่บนยอดเขา เวลาบิณฑบาตต้องเดินลงเขามาที่ศาลารับบิณฑบาตซึ่งอยู่ข้างล่าง ทางเดินเป็นหินที่ค่อนข้างชันและลำบากพระเณรจึงกราบทูลพระองค์ว่า ไม่ต้องเสด็จลงไปรับบิณฑบาตข้างล่าง พระเณรจะรับบิณฑบาตมาถวายเอง แต่พระองค์ไม่ยินยอมด้วยทรงเคร่งครัดด้านพระวินัยและข้อวัตร จึงเสด็จลงเขาไปรับบิณฑบาตจากชาวบ้านร่วมกับพระเณรอื่นด้วยพระองค์เองทุกวัน ทั้งยังทรงให้ความเมตตาและเป็นกันเองกับพระเณรในวัดเป็นอย่างยิ่ง ทรงเสวยในบาตรเสวยมื้อเดียว ร่วมกับพระเณรในศาลาตลอดจนทรงร่วมทำวัตร นั่งภาวนา เหมือนพระเณรในวัดทุกรูป เช่นเดียวกับที่วัดหินหมากเป้ง จ.หนองคาย ที่เสด็จไปประทับบ่อยครั้งเพื่อศึกษาธรรมและปฏิบัติภาวนากับ “หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี”หนึ่งในศิษย์ผู้น่าเลื่อมใสของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต พระองค์ก็เสด็จไปรับบิณฑบาตจากชาวบ้านในหมู่บ้านเช่นเดียวกับพระเณรในวัดนั้นเหมือนกันและที่วัดป่าบ้านตาด จ.อุดรธานี พระองค์ก็เคยเสด็จไปประทับบ่อยครั้งเพื่อศึกษาธรรมและปฏิบัติภาวนากับหลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน (ลานธรรมจักร, 2566, ออนไลน์)

เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณสังวร ทรงยกย่องพระกรรมฐานสายนี้ว่า พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ และพระเถราจารย์แห่งพระกรรมฐานทั้งหลาย ท่านเป็นพระเถระผู้มั่นคงในพระรัตนตรัย ดำรงอยู่ในสมณเพศ เป็นพระนักปฏิบัติภาวนา ท่านได้บำเพ็ญตนอุทิศให้ กับพระพุทธศาสนาและสังคมไทยมาตลอดชีวิต ท่านจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้เข้าใจเรื่องชีวิต ได้อบรมสั่งสอนบรรดาศิษยานุศิษย์และพุทธบริษัทอย่างสม่ำเสมอตลอดมา ปฏิปทาของท่าน ท่านปฏิบัติตนเป็นตัวอย่าง อันงดงาม ให้พวกเราดู (สุกัญญา มกุฏอรฤดี,ณิชารีย์ แก้วพรรณนา, 2549, หน้า 7)

ที่สำคัญพระองค์ทรงศึกษาปฏิบัติพระกรรมฐานตามแนวทางพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จนรู้ชัดแจ้งในหลักการปฏิบัติ สอดคล้องกับหลักการสอนสมาธิหรือการสอนกรรมฐานที่เจ้าพระคุณ สมเด็จฯ ทรงดำเนินตามหลักสติปัฏฐาน คือการกำหนดจิต พิจารณาอยู่ในกาย ในเวทนา ในจิต และในธรรม อันเป็นหลักใหญ่หรือ หลักสำคัญในการฝึกอบรมจิตหรือฝึกปฏิบัติสมาธิ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ และสอดคล้องกับหลักการปฏิบัติที่พระองค์ท่านสรุปไว้ว่าวัตถุประสงค์ของการฝึกปฏิบัติสมาธินั้น มี 2 อย่าง คือ

(1) ทำสมาธิเพื่อแก้อารมณ์และกิเลสของใจที่เกิดขึ้นใน ปัจจุบัน เช่น ความรัก ความโกรธ เป็นต้น ซึ่งอาจจะเป็นอันตราย ต่อหน้าที่การงานหรือการศึกษาเล่าเรียน เมื่อจะทำให้อารมณ์หรือ กิเลสดังกล่าวนั้นสงบลงได้ จึงต้องใช้สมาธิคือการหัดเอาชนะใจ ทำใจให้สงบจากอารมณ์ดังกล่าวนั้น

(2) ทำสมาธิเพื่อฝึกใจให้มีพลัง คือพลังตั้งมั่น พลังรู้มากขึ้น เช่นเดียวกับร่างกายจะแข็งแรง ก็ต้องมีการฝึกออกกำลังกาย จิตใจจะมีพลัง ก็ต้องมีการฝึกหัดทำสมาธิ

นอกจากการสอนดังกล่าวแล้ว เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ยังได้ ทรงนิพนธ์เรื่องเกี่ยวกับการฝึกปฏิบัติสมาธิ เพื่อเป็นหลักประกอบ การศึกษาปฏิบัติสมาธิไว้อีกจำนวนมาก ทั้งหลักปฏิบัติเบื้องต้น

และหลักปฏิบัติชั้นสูง เช่น หลักการทำสมาธิเบื้องต้น แนวปฏิบัติในสติปัฏฐานการปฏิบัติทางจิต อนุสสติและสติปัฏฐาน และหลักธรรมสำหรับการปฏิบัติอบรมทางจิต เป็นต้น (สุกัญญา มกุฏอรฤดี, ณิชารีย์ แก้วพรรณนา, 2549, หน้า 128-129)

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณสังวร ทรงเป็นบุคคลสำคัญสูงสุดของคณะสงฆ์ไทยพระองค์หนึ่ง ทรงเป็นตัวอย่างในวิถีการบำเพ็ญบารมี (ท่าน) ทรงมีเมตตาธรรมเสียสละแบ่งปัน สงเคราะห์สรรพสัตว์ทุกท้วนหน้า ทรงเคร่งครัดในศีลอันเป็นวิถีนิตินำทางตามพระอริยเจ้าทั้งหลาย และทรงมุ่งมั่นในวิถีพัฒนาจิตด้วยการปฏิบัติพระกรรมฐานภาวนา ตามแนวทางสติปัฏฐาน 4 ของพระพุทธองค์ นั่นก็คือการปฏิบัติกรรมฐานตามแนวทางพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต นั่นเอง จนบังเกิดผลคือทรงมีสันติสุขภายนอก ความสุขสงบร่มเย็นในการดำรงค์ชีวิตประจำวัน การปฏิบัติสมาธิกรรมฐาน เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงถือเป็นหน้าที่ที่ภิกษุสามเณรพึงปฏิบัติ สอดคล้องกับสิ่งที่พระองค์ทรงแนะนำภิกษุสามเณรอยู่ เสมอว่า การปฏิบัติสมาธิกรรมฐานนั้นเป็นการหางานให้ใจทำ ใจจะได้ไม่ว่าง หากใจว่าง ใจก็จะฟุ้งซ่านวุ่นวายไปในเรื่องไม่เป็น เรื่องที่สำคัญคือ การปฏิบัติสมาธิกรรมฐานเป็นการรักษาใจให้ สงบ ซึ่งจะช่วยให้ภิกษุสามเณรดำรงอยู่ในสมณเพศอย่างเป็นสุข ภิกษุสามเณรที่ไม่เคยปฏิบัติสมาธิกรรมฐานนั้น มักจะเป็นอยู่ อย่างไม่เป็นสุข หรือที่สุดอยู่ไม่ได้ ก็ต้องลาสิกขาออกไป และ ตรัสถึงเป้าหมายอันสูงสุดของการปฏิบัติธรรมอันเป็นสันติสุขภายในว่า จะทำดีเพียงไร ก็ทำได้ในชีวิตนี้ จะทำดีสูงสุดจน เกิดผลสูงสุด คือ การปฏิบัติได้สำเร็จมรรคผลนิพพาน พ้นทุกข์ได้สิ้นเชิง ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ก็ทำได้ในชีวิตนี้ หรือทำดีเพียงเพื่อได้ถึงสวรรค์พ้นนรก ก็ทำได้ในชีวิตนี้

2. สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อัมพรมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม พระนคร กรุงเทพ ฯ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ มีพระนามเดิมว่า อัมพร ประสัตถพงศ์ ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2470 ตรงกับแรม 12 ค่ำ เดือน 7 ปีเถาะ ณ บ้านเลขที่ 28 หมู่ 1 ตำบลบางป่า อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี

พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชโองการโปรดสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ที่ 20 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และได้เสด็จพระราชดำเนินไปประกอบพระราชพิธีสถาปนาเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560 เวลา 16.50 น. ณ พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 134 ตอนที่ 5 ข ราชกิจจานุเบกษา 12 กุมภาพันธ์ 2560)

สมเด็จพระสังฆราช ทรงมีวัตรปฏิบัติอันงดงามในกรอบของวิถีบำเพ็ญบารมี(ทาน) ตั้งมั่นในกรอบของศีลอันเป็นวิถีนิตินำทางตามพระอริยวินัย อีกทั้งทรงเลื่อมใสและใฝ่พระทัยในวิถีพัฒนาจิตภาวนาคือการบำเพ็ญเพียรทางจิตด้วยวิปัสสนากรรมฐาน ได้เสด็จไปทรงศึกษาวิปัสสนากรรมฐานจากท่านพระอาจารย์หลายท่าน โดยเฉพาะที่ทรงเคารพนับถือ และได้เสด็จไปทรงปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในสำนัก ด้วยความเลื่อมใสยิ่ง คือ ท่านพระอาจารย์ใหญ่ฝั้น อาจาโร ได้ทรงศึกษาข้อวัตรปฏิบัติและ วิปัสสนากรรมฐาน ตลอดจนได้ทรงเป็นกำลังในการถวายงานท่านพระอาจารย์ใหญ่ มาโดยตลอด จนแม้เมื่อท่านพระอาจารย์ใหญ่มรณภาพล่วงไปแล้ว ก็ยังทรงรับเป็นพระธุระ ในกิจอันเนื่อง หรือเป็นไปเพื่อชูเชิดเกียรติคุณของท่านพระอาจารย์ใหญ่ ด้วยความเคารพ ไม่เสื่อมคลาย ดัง

ปรากฏว่าทรงดำรงตำแหน่งประธานมูลนิธิพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร อยู่จนปัจจุบัน (ศิรธัช ศิริชุมแสง, 2566, หน้า 16)

สมเด็จพระสังฆราช (อัมพรมหาเถร) นับเป็นศิษย์ของท่านพระอาจารย์ใหญ่ฝั้น อาจาโร อีกพระองค์หนึ่ง เพราะได้ทรงเป็นศิษย์ที่ได้เคยรับการอบรมวิปัสสนากรรมฐาน และข้อวัตรปฏิบัติจากท่านพระอาจารย์ใหญ่ฝั้น อาจาโร ที่วัดป่าอุดมสมพร เมื่อกว่า 60 ปีมาแล้ว สอดคล้องกับข้อความซึ่งพระองค์เคยเล่าไว้ในหนังสือ “นึกถึงท่านอาจารย์” ไว้ว่า ท่านพระอาจารย์ใหญ่เป็นพระเถระที่เรียบร้อย สงบ และ เปี่ยมด้วยเมตตา ดังที่ตรัสเล่าประทานว่า"ท่านสงบ เรียบร้อยดี เมตตาสูงนะ ถึงได้ไปหาท่าน(อ้างแล้ว,หน้า 136) และว่า อาตมาได้ฟังคำของท่านอาจารย์ใหญ่ฝั้น อาจาโร ตั้งแต่ครั้งแรกที่เข้าหาท่าน มากราบท่าน ประโยคที่ท่านบอกว่า “ทำใจให้สบาย” สำเนียงของท่านยังปรากฏติดอยู่ในใจมาจนป่านนี้ (ศิรธัช ศิริชุมแสง, 2566, หน้า 141)

สมเด็จพระสังฆราช (อัมพรมหาเถร) ทรงเล่าถึงแนวคำสอนทางการปฏิบัติของพระอาจารย์ใหญ่ฝั้น อาจาโร ไว้ในหนังสือ “นึกถึงท่านอาจารย์” ว่า สำหรับผู้ที่ไปประสงค์จะไปอยู่ฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกับท่าน พระอาจารย์ใหญ่ฝั้น ท่านไม่ได้มีการสอนเป็นรูปแบบหรือเป็นพิธีรีตองไม่ใช่รูปแบบ ของการเทศนาตามประเพณี แต่เป็นการแสดงธรรมสั่งสอนด้วยการพูดตามปกติ ลักษณะวิธีการสั่งสอนของท่านพระอาจารย์ใหญ่ฝั้น คงจะเป็นด้วยความที่ท่านพระอาจารย์ใหญ่ เป็นผู้ที่มีปกติมุ่งเน้นที่แก่นแท้ของการกระทำเป็นสำคัญ จึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับรูปแบบของสั่งสอน เน้นแต่ให้รับฟังแล้วเข้าใจนำไปปฏิบัติได้เป็นสำคัญ (ศิรธัช ศิริชุมแสง,2566,หน้า139) และว่า ท่าน พระอาจารย์ใหญ่นั้นเป็นพระเถระที่พูดน้อย พูดเป็นหลักเป็นฐาน ก็สอน สงสัยอะไรก็ถามได้ เท่านั้นแหละไม่พูดมาก สำหรับเรื่องที่เป็นหัวข้อสำคัญในการสั่งสอนพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่ท่านมักจะกล่าวถึงอยู่เสมอก็คือเรื่องการรักษาจิตใจของตน กระทำใจให้สงบ ดังที่ทรง ตอบคำถามที่ว่าท่านพระอาจารย์ใหญ่ฝั้น มักจะแสดงธรรมอบรมศิษย์อย่างไร ว่า เรื่องทางจิตทางใจนี่แหละ การรักษาใจ ทำใจให้สงบ ตามที่คงจะเคยได้ยิน ได้ฟังมา ทำใจให้นิ่ง ตั้งจิต นั่งให้ตรง ดำรงจิต ทำใจให้มั่นภาวนาไป (ศิรธัช ศิริชุมแสง, 2566, หน้า 141)

สมเด็จพระสังฆราช (อัมพรมหาเถร) ได้ทรงรับเอารูปแบบในการภาวนา ด้วยคำว่า “พุทโธ” ตามแนวคำสอนท่านพระอาจารย์ใหญ่ฝั้น อาจาโร มาฝึกหัดปฏิบัติกรรมฐานเสมอมา สอดคล้องกับคำสอนท่านพระอาจารย์ใหญ่ฝั้น ได้เคยสั่งสอนเกี่ยวกับการภาวนาด้วยคำว่า “พุทโธ” นี้ว่า “นั่งให้สบาย...หลับตา หุบปาก ลิ้นก็อย่ากระดุกกระดิก หน้ายิ้ม ๆ ทำใจให้เบิกบาน ภาวนาว่า พุทโธ ธัมโม สังโฆ แล้วรวมเป็นพุทโธคำเดียว มองเข้าไปภายใน ดูใจของเราเห็นอะไรไหม มันมืดคือใจคน วัดกันตรงนี้ วัดเพื่อให้รู้ว่าใจเรานี่น่ะ ดีหรือไม่ดี ใจดี เป็นอย่างไร ใจดีเราก็มีความสุข ความสบาย เย็นอกเย็นใจไม่เดือดร้อน” และว่า พุทโธ กายเราเบิกบาน พุทโธ ใจเราสว่างไสว พุทโธ ใจเราผ่องใส เหมือนน้ำใส กระจกใสหรือแก้วใส เห็นตน เห็นบุคคลอื่น มองเห็นเรา มองเห็นเขา มองเห็นงาน มองเห็นการ มองเห็นความสุข ความทุกข์ของเรา เรามีชีวิตเรารักชีวิต ใคร ๆ ก็มีชีวิต เหมือนกันทุกคน เมื่อเป็นเช่นนี้ เราก็ไม่ควรเบียดเบียนซึ่งกันและกัน (ศิรธัช ศิริชุมแสง, 2566, หน้า142-144)

การปฏิบัติตามแนวคำสอนพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชนั้น นับเป็นประสบการณ์อันยิ่งใหญ่ส่งผลให้พระองค์ท่านทรงมีพระจริยาวัตรอันงดงามต่อมา สอดคล้องกับข้อความในหนังสือ นึกถึงท่านอาจารย์ ที่ว่า ถึงแม้ว่าเจ้าพระคุณ สมเด็จ

พระสังฆราช จะมิได้มีโอกาสไปประทับอยู่ที่วัดป่า อุดมสมพรเป็นระยะเวลายาวนานในแต่ละครั้ง เนื่องด้วยพระภารกิจที่ต้องทรงปฏิบัติ ในฐานะนักศึกษา และอาจารย์ของสภาการศึกษามหามกุฏราช วิทยาลัย ตามลำดับ รวมถึง พระฐานะที่ทรงเป็นกำลังของสำนักวัดราชบพิธ หากเจ้าพระคุณ สมเด็จพระสังฆราช ก็ได้ทรงเก็บเกี่ยวประสบการณ์อันมีค่า ระหว่างที่เสด็จไปประทับที่วัดป่าอุดมสมพรไว้ได้เป็นอย่างดี ทรงมีโอกาสได้รับฟังธรรมจากท่านพระอาจารย์ใหญ่ฝั้น อาจาโร ทรงมีโอกาส ได้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานภายใต้การอบรมแนะนำของท่านพระอาจารย์ใหญ่ นับว่าเป็น พระประสบการณ์อันมีค่ายิ่งสำหรับพระองค์ (ศิรธัช ศิริชุมแสง, 2566, หน้า 149)

และว่าใช่แต่จะได้ทรงใช้หลักธรรม และวิปัสสนาวิธีที่ได้ทรงศึกษาจากท่านพระอาจารย์ใหญ่ฝั้น เป็นประโยชน์ทางธรรมส่วนพระองค์เท่านั้น โดยหน้าที่ของพระธรรมทูตที่จะต้อง เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ชาวต่างประเทศ ณ ประเทศที่ไปสำนักอยู่ เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช ได้นำหลักธรรม และวิปัสสนาวิธีตามแบบที่ได้ทรงศึกษาจากท่านพระอาจารย์ใหญ่ฝั้น ไปสั่งสอนพุทธบริษัทที่เครือรัฐออสเตรเลียด้วย ดังที่ทรงเล่าว่า “หากไม่ได้วิชาจากที่ได้จากครูบาอาจารย์สอนไปสอน จะเอาที่ไหนไปสอน” ธรรมและวิปัสสนาวิธีของท่านพระอาจารย์ใหญ่ฝั้น จึงได้เผยแผ่ไปไกลถึงต่างประเทศ ก็ด้วยศิษย์ของท่านพระอาจารย์ใหญ่พระองค์นี้ ทั้งสาธุชนที่เป็นพุทธศาสนิกชนอยู่แล้วแต่เดิม และชาวต่างประเทศที่สนใจมาศึกษาพระพุทธศาสนากับคณะพระธรรมทูตของ คณะสงฆ์ไทยก็พลอยมีโอกาสอันดีได้เรียนรู้ธรรม และวิปัสสนาวิธีจากสำนักท่านพระอาจารย์ใหญ่ไปด้วย (ศิรธัช ศิริชุมแสง, 2566, หน้า 151)

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า เจ้าพระคุณ สมเด็จพระสังฆราช (อัมพรมหาเถร) ทรงประพฤติปฏิบัติตามวิถีการบำเพ็ญทานบารมี มีพระทัยกอรปด้วยเมตตาอยู่เป็นนิจ ทรงยึดหลักการของศีลอันเป็นวิถีนิตินำทาง ส่งผลต่อวิถีพัฒนาจิตด้วยการเจริญภาวนาตามแนวคำสอนพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต โดยเฉพาะหลักการ วิธีการภาวนาแบบ พุทโธ อันเป็นทางการปฏิบัติของพระกรรมฐานสายนี้ตามพระอาจารย์ใหญ่ฝั้น อาจาโร ผู้เป็นพระอาจารย์สอนกรรมฐาน พระองค์ท่านทรงเป็นบุคคลสำคัญสูงสุดของคณะสงฆ์ไทยพระองค์หนึ่งในปัจจุบัน ที่เป็นตัวอย่างในการปฏิบัติพระกรรมฐานตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จนบังเกิดผลคือทรงมีสันติสุขทั้งภายนอก และภายใน มีความสุขสงบร่มเย็นในการดำรงชีวิตประจำวัน ส่งผลให้พระองค์ท่านมีพระจริยาวัตรอันงดงาม มีวัตรปฏิบัติที่น่าเคารพเลื่อมใส สมบูรณ์ด้วยพระบุคลิกลักษณะภายนอกสง่างามสมสมณะ และ สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมภายในอย่างหาที่ติไม่ได้ ทรงเป็นนักปฏิบัติธรรมชั้นยอดในหมู่นักปฏิบัติธรรม ทรงมีพระทัยใฝ่ต่อการศึกษาอยู่เสมอ มีการศึกษามาดี มีการค้นคว้า จนแตกฉานเชี่ยวชาญ และ ฝึกฝนพระองค์มาดีแล้ว จึงทรงสามารถปฏิบัติพระกรณียกิจในทุกๆด้านที่พระองค์ท่านมีส่วนรับผิดชอบได้เป็นอย่างดี

และด้วยพระเมตตาธรรม พระองค์ท่านจึงนำสิ่งที่ทรงปฏิบัติและศึกษามาดีแล้ว มาเป็นแบบอย่าง มาเผยแพร่ มาสั่งสอน มาถ่ายทอด มาชี้แนะแนวทางสัมมาปฏิบัติ แก่สัทธิวิหาริก อันเตวาสิกศิษยานุศิษย์และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้อย่างดี สอดคล้องกับคำที่กล่าวว่า ศึกษาวิปัสนนากรรมฐานกับท่านพระอาจารย์ใหญ่ฝั้น อาจาโร ครั้งแรก กระทั่งปัจจุบัน เจ้าพระคุณ สมเด็จพระสังฆราช ได้ทรงเคารพบูชาท่านพระอาจารย์ใหญ่ฝั้น อาจาโร ในฐานของพระอาจารย์ใหญ่ผู้มีพระคุณยิ่ง ได้ทรงเป็นศิษย์ และได้ถวายงานในท่านพระอาจารย์ใหญ่มาโดยต่าง ๆ เป็นอเนกประการ

และว่า เจ้าพระคุณ สมเด็จพระสังฆราช ยังทรงจดจำท่านพระอาจารย์ใหญ่ และยังนึกถึงท่านอาจารย์อยู่ ทั้งในเรื่องธรรม เรื่องวิปัสสนากรรมฐาน ตลอดจนเรื่องราวระหว่างท่าน พระอาจารย์ใหญ่และศิษย์พระองค์นี้ ดังที่มักรับสั่งถึงท่านพระอาจารย์ใหญ่อยู่เสมอ

3 .พระโพธิธรรมาจารย์เถร.วิ (สุวัจน์ สุวโจ) วัดป่าเขาน้อย อ.เมือง จ.บุรีรัมย์

พระโพธิธรรมาจารย์เถร วิ.(สุวัจน์ สุวโจ) เป็นอีกบุคคลตัวอย่างหนึ่งที่ประพฤติปฏิบัติตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จนบรรลุถึงสันติวิถีพุทธโดยสมบูรณ์ ท่านเป็นศิษย์ต้นของท่านพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร และท่านได้ฉายานามจากท่านพระอาจารย์ฝั้นว่า มือขวา ท่านได้ฟังธรรมของพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ที่วัดป่าศรัทธาธรรม อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ในปี พ.ศ. 2484 เกิดมีศรัทธาหนักไปทางปฏิบัติจิตตภาวนา จึงได้ถวายตัวเป็นศิษย์ของท่านพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ว่า“ท่านอาจารย์ขอรับ กระผมเดินทางมาในครั้งนี้ ก็เพื่อแสวงหาครูบาอาจารย์ ที่จะประสิทธิ์ประศาสน์วิชาอบรมบ่มนิสัยผมให้รู้เข้าใจในแนวทางแห่งธรรม เพื่อให้เข้าใจในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง บัดนี้เกล้ากระผมไม่มีความสงสัยอะไรอีกแล้ว เพราะธรรมที่ท่านอาจารย์แสดงไว้นี้เป็นอุบายที่ชัดแจ้งแก่จิตใจของเกล้ากระผมเป็นที่ยิ่ง ถ้าพระอาจารย์จะเมตตากรุณาแก่กระผมผู้น้อยด้วยสติปัญญาแล้ว ก็ขอได้โปรดรับเกล้ากระผมไว้เป็นศิษย์ด้วยเถิด” ท่านจึงอนุญาตและรับไว้เป็นศิษย์สายวัดป่า เพื่อเจริญสมาธิปัญญาต่อไป (พระโพธิธรรมาจารย์เถร, 2545, หน้า 31)

ท่านปฏิบัติตามคำสอนท่านอาจารย์ฝั้น อาจาโร โดยกล่าวถึงพระอาจารย์ของท่านด้วยความเคารพอย่างสูงว่า ฉะนั้นท่านพระอาจารย์ฝั้นจึงติดตามการปฏิบัติเหมือนเงาติดตามตัว ไม่มีการอ่อนข้อต่อกิเลสเลย เราพอใจที่ท่านควบคุมอบรมอย่างยิ่ง ในวันอุโบสถ ท่านจะอบรมสานุศิษย์ เป็นประจำ อบรมแล้วก็นำให้นั่งสมาธิภาวนาและเดินจงกรมตลอดทั้งคืน และท่านเน้นย้ำว่า ท่านพระอาจารย์ฝั้นสอนให้พิจารณากายให้มาก กิเลสจะพึงเกิดขึ้นได้จากอายตนะทั้ง 5 ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่าส่งจิตส่งใจ แส่ส่ายไปมาในอารมณ์ที่มากระทบ ท่านสอนให้ รู้ถึงความรู้สึกนึกคิด กำหนดรู้ถึงอาการต่าง ๆ ที่จะมากระทบมีสติรู้อยู่ ฝึกฝนจิตใจให้เกิดพลังแก่กล้า (พระโพธิธรรมาจารย์เถร, 2545, หน้า 37)

ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางคำสอนของพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ที่ว่าอันนี้ อนิจจา วตะ สังขารา สังขารทั้งหลายเป็นอย่างนี้ มันไม่เที่ยงทั้งหมดเราไม่ควรจะหลง ให้พิจารณาให้มันรู้มันเห็น เราไม่ข้องอะไรไม่คาอะไร ข้องลูกข้องหลาน ข้องบ้านข้องเมือง ไม่มีข้องล่ะผู้นี้ ยศมันก็ไม่คา อะไรมันก็ไม่คาซักอย่าง อะไรมันก็ไม่ข้องซักอย่าง เห็นไหมล่ะ เราก็เพ่งดูให้มันรู้มันเห็นซี นี่คนจะมีสุขเพราะเหตุใด ผู้ระงับสังขารน่ะหละ วูปสโม สุโข มีความสุขเพราะระงับสังขาร สัพเพ สัตตา มรัญติจะ มริงสุ จะ มริสสเร ตเถวาหัง มริสสามิ นัตถิ เม เอตถะ สังสโย ไม่ต้องสงสัย เราทั้งหลายก็ต้องเป็นอย่างนี้ สัตว์ทั้งหลายย่อมตายมาแล้วที่อยู่ในปัจจุบันนี้ก็จะต้องเป็นเหมือนกัน เราไม่ต้องสงสัย จะสงสัยอะไรอีกเล่า มันจะได้อะไรที่ไหนแม้สักอย่าง (ลานธรรมจักร, ศีลห้า, 2015) และว่า ฉะนั้นอัตภาพร่างกายนี้เมื่อเกิดภัยขึ้นมา จงพยายามทำจิตใจให้หนักแน่น มีสัจจะตั้ง มั่นคง แม้เราจะตายในขณะนั้นก็จงอย่าเสียดายในอัตภาพร่างกายนี้ ให้จ่าว่าเอาตนเองเป็นที่พึ่ง ของตน ตนจึงจะพ้นทุกข์ สมบัติของพระกรรมฐานก็คือ “พุทโธ” อย่าวางไว้ให้ห่างตัว เก็บ รักษาไว้ใกล้ ๆ ตัว จึงจะมีผล เมื่อมีเหตุจวนตัวก็จะ

หยิบจะฉวยอาวุธ “พุทโธ” มาใช้ได้อย่าง รวดเร็ว และฉับพลัน (พระโพธิธรรมาจารย์เถร, 2545, หน้า 44)

สรุปได้ว่า พระโพธิธรรมาจารย์เถร (สุวัจน์ สุวโจ) เป็นบุคคลตัวอย่างที่ประพฤติปฏิบัติตามวิถีการบำเพ็ญทานบารมี มีเมตตาธรรม ยึดมั่นในศีลอันเป็นวิถีนิตินำทางการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดยืนหยัดยึดมั่นในวิถีพัฒนาจิตด้วยการเจริญภาวนาตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต อย่างยิ่งยวด สอดคล้องกับคำที่ท่านกล่าวว่า คำเทศน์สอนของหลวงปู่ฝั้น และพระอาจารย์มหาบัว เป็นหัวใจของเรา ถึงครูบาอาจารย์ของท่านจะอยู่ไกล หรือว่าตายไป แต่ท่านยังคงเป็นศิษย์ที่ ถือนิสัยในครูบาอาจารย์เสมอ ไม่มีวันเสื่อมคลาย ในสมัยที่ท่านพระอาจารย์ฝั้นยังไม่มรณภาพ ถ้าเราไปอยู่ที่ไหนไกลก็ต้องกลับมากราบท่านเสมอ เมื่อท่านพระอาจารย์ฝั้นมรณภาพไป เราไปอยู่เมืองนอก ไปได้สักระยะหนึ่งก็ต้องกลับมากราบท่านพระอาจารย์มหาบัว เพราะระลึกถึงบุญคุณของท่าน

ท่านปฏิบัติตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ผลเป็นที่ประจักษ์ จนเกิดมรรคเกิดผลบรรลุถึงเป็นสันติสุขภายนอก มีความความสงบสุข อยู่เป็นสุขทุกคืนวัน และบรรลุถึงสันติสุขภายใน ดังข้อความที่ปรากฏในประวัติของท่านตอนหนึ่งว่า “วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ กตํ กรณียํ ขณะที่จิตคว่ำอวิชชา มันบอกว่า กิจจะทำหมดสิ้นแล้ว ไม่มีกิจแล้ว เลิกกิจจะทำอีก ไม่มีแล้ว จะต้องทำอะไรอีกไม่มีแล้ว พออย่างนั้นมันก็ประหาร เมื่อไม่มีกิจแล้ว เครื่องมืออะไรทุกอย่างก็ไม่มีประโยชน์อะไรก็ตัดทิ้งหมดเลย ตัวมรรค ประหารตัวนั้นมันไปจนพิจารณาอะไรไม่ทันนะ พอมันประหารแล้ว มันไปปรากฏว่า บริสุทธิ์ บริสุทธิ์แล้ว แล้วก็ศีล สมาธิปัญญาไม่ต้องศึกษาและไม่ต้องเกี่ยวข้องแล้วแม้แต่กำหนดไปถึงอริยมรรคอริยผล มันก็กำหนดไปหมดแล้ว กามโลก รูปโลก อรูปโลก ทำลายหมดเลยนะ มันปลดแต่มันแปลกๆ มันทำลายในมรรคนี่ทำลายไม่มีเหลือ ไม่มีเศษ”

เมื่อท่านปฏิบัติตามวิถีการบำเพ็ญทานบารมี มีเมตตาธรรม ยึดมั่นในศีลอันเป็นวิถีนิตินำทางการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ยืนหยัดยึดมั่นในวิถีพัฒนาจิตด้วยการเจริญภาวนาตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต อย่างยิ่งยวด จนตัวท่านเองได้บรรลุสันติสุขทั้งภายนอกและภายในอย่างเต็มภูมิแล้ว ท่านได้เผยแผ่คำสอนตามแนวทางนั้นออกไปอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศ และต่างประเทศ โดยท่านได้รับแต่งตั้งเป็นพระธรรมทูตจากคณะสงฆ์ไทย ในปี พ.ศ. 2525 เพื่อไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศสหรัฐอเมริกา ท่านได้ปฏิบัติศาสนกิจนี้อย่างสมบูรณ์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างวัดภูริทัตตวนาราม และวัดเมตตาวนาราม มลรัฐแคลิฟอร์เนีย ให้เป็นที่ประพฤติปฏิบัติธรรมตามแบบอย่างของวัดกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถร ซึ่งมีพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติให้ความสนใจเป็นจำนวนมาก

แสดงให้เห็นว่าเมื่อบุคคลปฏิบัติตามแนวทางนี้แล้วสามารถบรรลุถึงสันติสุขได้อย่างจริงแท้แน่นอน สอดคล้องกับคำสอนของท่านที่สอนศิษยานุศิษย์ว่า ถ้าหากว่า พอจะมีบุญวาสนา มีศรัทธาอยู่กับจิตเป็นกองทุน แล้วก็พยายามสร้างศรัทธาพร้อมกับวิริยะ ความพากเพียร สติปัญญาขึ้นมา คู่นี้แหละที่ปฏิบัติ มันรวม เราจะอยู่ที่ไหนก็ตาม สติปัญญาขึ้นมา ธรรมะเท่านี้แหละ พลังนี้แหละเป็นตัวสำคัญ ในมรรค มันอยู่ด้วยกัน จะว่ามรรคก็ได้ จะว่าพลังก็ได้ ธรรมะที่เด่นๆ ที่จะเอาชนะกิเลสได้นี่ ศรัทธา วิริยะ ตลอดทั้งสติ สมาธิ ปัญญานี้ มันตัวธรรมที่สำคัญมาก ไม่ต้องเอาอัน อื่น เวลาสงบก็สงบ ถ้าต้องการสบายก็พิจารณาทั้งกลางวันกลางคืน ยืน เดิน นั่ง นอน บางครั้งกำลังฉันนี่ มันไม่ได้อยู่ใน

ฉันแล้ว มันไปอยู่ในธรรมะส่วนใหญ่ ทำข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ ยิ่งปัดกวาดนี้ มันก็เกิดธรรมะสลดสังเวช หรือข้อวัตรต่าง ๆ นี้ มันเกิดขึ้นประจำ ถ้าเราชอบท่าแล้ว จิตมันตั้งชอบแล้ว มันก็น้อมไปทางเรื่องที่ชอบไปทั้งนั้น

4. แม่ชีแก้ว เสียงล้ำ สำนักแม่ชีบ้านห้วยทราย อ.คำชะอี จ.มุกดาหาร

แม่ชีแก้ว เสียงล้ำ ท่านพบกับท่านพระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล กับพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต กับ พร้อมคณะอันมีพระอาจารย์ ขาว อนาลโย พระอาจารย์ชอบ ฐานสโม พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร พระอาจารย์เทสก์ เทสรังสี พร้อมพระภิกษุสามเณร ประมาณ 60-70 รูป ได้เดินธุดงค์มา พำนักที่บริเวณวัดหนองน่อง ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของสำนักชีแห่งนี้ ห่างประมาณ 1 กิโลเมตร ประมาณปี พ.ศ. 2460 หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ได้อบรมสั่งสอนญาติโยมในละแวกหมู่บ้านใกล้เคียง โดยแนะนำสั่งสอนให้นั่งภาวนาพุทโธ และพิจารณาร่างกายของตนเองว่า ไม่มีความเที่ยงแท้แน่นอน มีเกิด แก่ เจ็บ ตายตามสังขารด้วยกันทุกคน ท่านเป็นคนหนึ่งที่ได้ไปรับฟังคำสั่งสอนในครั้งนั้น (อายุได้ 16 ปี)

ท่านได้บำเพ็ญภาวนาตามคำสอนของ หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต จิตของท่านได้สงบเงียบ ขณะนั้นใจของท่านอิ่มเอิบเป็นที่สุด ในคราวต่อมาท่านพร้อมด้วยชาวบ้านได้เข้าไปฟังเทศนาจากหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต อีก จนกระทั่งคณะของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ได้ลาญาติโยมเพื่อจะไปธุดงค์ในถิ่นอื่น ๆ ก่อนจากไปได้ปรารภกับคุณย่าว่า หากเจ้าเป็นผู้ชาย เราจะให้บวชเณรและติดตามไปด้วย (ศูนย์ข้อมูลทางวัฒนธรรม, 2566, ออนไลน์)

พ.ศ. 2497 ท่านได้พบกับพระอาจารย์มหาบัว ญาณสมฺปนฺโน วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี ที่ได้จาริกเดินธุดงค์มาถึงบ้านห้วยทราย และได้พาคณะพระภิกษุและสามเณรมาจำพรรษาที่วัดป่าบ้านห้วยทราย ในช่วงที่จำพรรษานั้น ท่านขึ้นไปฟังเทศน์จากหลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน เป็นครั้งคราว ท่านหลวงตาได้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม บำเพ็ญเพียรภาวนา ทั้งหมดให้ท่านคุณย่าตลอดการจำพรรษาที่วัดป่าบ้านห้วยทราย ตลอด 4 พรรษา ต่อมาหลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน ได้ปรารถถึงโยมมารดาที่บ้านตาด จังหวัดอุดรธานี ว่าท่านคุณย่าเป็นผู้ที่เหมาะสมที่จะอบรมถ่ายทอดความรู้อบรมธรรมะให้มารดาของท่านได้ เพราะเป็นหญิงด้วยกัน ต่อมาท่านพร้อมคณะอีก 2 ท่านได้เดินไปจังหวัดอุดรธานี ตามที่พระอาจารย์มหาบัวต้องการ (ศูนย์ข้อมูลทางวัฒนธรรม, 2566, ออนไลน์)

ในปี พ.ศ.2499 ท่านได้จำพรรษาอยู่ที่วัดป่าบ้านตาดกับโยมมารดาหลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน จนถึงปี พ.ศ. 2510 สอดคล้องกับคำกล่าวของหลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน ที่ได้กล่าวถึงความรู้ภายในของท่านว่า “ความรู้ของคุณแม่แก้วแปลกพิสดารมาก ตอนที่พ่อแม่ครูอาจารย์มั่นมรณภาพโอ๊ย แกแม่นยำของแกขนาดนั้น ญาท่านเสียแล้ว เมื่อคืนนี้ แกเล่าว่า ญาท่านมาบอกว่ามานี่มา ไปดูเสียซากเรา เห็นแต่ซากแล้ว ญาท่านว่า พ่อไปแล้วนะ พอพูดคุยกันยังไม่เลิกเลย ไอ้หลานมันก็ไปคำชะอีไปได้ข่าวเขาออกวิทยุตอนเจ็ดโมงเช้า ประกาศลั่นว่า หลวงปู่มั่นเสียแล้ว มาถึงมันก็วิ่งถึงวัดเลย วิ่งกระหืดกระหอบมา อะไร? ญาท่านเสียแล้วนั่นเห็นไหม เห็นไหม เสียในเวลาเท่านั้นเท่านี้เขาประกาศลั่น นี่ก็แม่นยำมาก (วัดป่าบ้านตาด, 2556, หน้า 307)

เมื่อเป็นเวลาอันสมควร ท่านได้กราบลาหลวงตามหาบัวญาณสมฺปนฺโน กลับภูมิลำเนาเดิมที่บ้านห้วยทรายและได้บำเพ็ญเพียรภาวนาอบรมสั่งสอนชาวบ้านตลอดมาและมีสานุศิษย์อย่าง

กว้างขวางทั้งใกล้และไกลด้วยความเลื่อมใสศรัทธา จนกระทั่ง วันที่ 18 มิถุนายน 2534 เวลา 09.25 น. ท่านก็ได้จากไปด้วยอาการอย่างสงบ สิริอายุรวมได้ 90 ปีและรวมเวลาที่บวชชีเป็นเวลา 54 พรรษา

สรุปได้ว่า ตลอดเวลา 54 พรรษาที่คุณแม่ชีแก้ว เสียงล้ำ ได้อยู่ในการบวชเป็นแม่ชี ท่านได้ปฏิบัติตามวิถีการบำเพ็ญทานบารมี มีเมตตาธรรม ยึดมั่นในศีลอันเป็นวิถีนิตินำทางการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ยืนหยัดยึดมั่นในวิถีพัฒนาจิตด้วยการเจริญภาวนาตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต อย่างเคร่งครัด โดยสม่ำเสมอตลอดมา มิได้เคยประพฤติผิดในครองชีเพศเลย ด้วยอานิสงส์แห่งการบำเพ็ญเพียร ภาวนา ปฏิบัติธรรมอันแน่วแน่ของท่าน ทำให้ท่านได้บรรลุถึงสันติสุขภายใน คือความเป็นอิสระของใจ มีความสุขอย่างยั่งยืน ชำระสรรพกิเลส เครื่องมัวหมองของใจให้หมดไป ไม่เบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่นให้ได้รับความทุกข์กายทุกข์ใจ บรรลุถึงสันติสุขบรมสุขอย่างจริงแท้

5. หมู่บ้าน/ชุมชนตัวอย่างที่ปฏิบัติตามคำสอนพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีรายละเอียดดังนี้

บ้านตาด ต.บ้านตาด อ.เมืองอุดรธานี จ.อุดรธานี บ้านตาด เป็นหมู่บ้านหนึ่งของตำบลบ้านตาด อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี พื้นที่หมู่บ้านอยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาลตำบลบ้านตาด บ้านตาด ยังเป็นพื้นที่ตั้งของ วัดเกษรศีลคุณ หรือชื่อวัดที่ชาวบ้านทั่วไปนิยมเรียกว่า วัดป่าบ้านตาด อันเป็นวัดป่ากรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีพระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺโน) เป็นผู้ก่อตั้งตั้งแต่ปีพ.ศ. 2499 เป็นต้นมา วัดป่าบ้านตาดตั้งอยู่บนพื้นที่กำแพงล้อมรอบ 165 ไร่ 15 ตารางวา (พื้นที่ใหม่317 ไร่) ห่างจากตัวเมืองอุดรธานีไปทางทิศใต้ประมาณ 16 กิโลเมตร ต่อมากระทรวงศึกษาธิการ ประกาศตั้งขึ้นเป็นวัดในพระพุทธศาสนา เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2513 สภาพพื้นที่เป็นที่ราบรอบๆ เป็นที่อุดมสมบูรณ์มีน้ำดี ทำนาได้ผลดีกว่าที่อื่น สภาพภายในเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมอันสงบเรียบง่าย (วัดป่าบ้านตาด, 2556, หน้า 353)

เนื่องจากวัดแห่งนี้เป็นวัดป่ากรรมฐาน เน้นเรื่องการปฏิบัติสมาธิ ภาวนา จึงกิจวัตรที่เข้มงวด เคร่งครัด องค์หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน ท่านได้เทศนาว่าการอบรมชาวบ้านตาดให้ดำรงอยู่ในแนวคำสอนของพระสายป่า สอดคล้องกับที่กล่าวไว้ในหนังสือญาณสัมปันนธัมมานุสรณ์ ว่า “ในยามเช้า พระภิกษุผู้มีหน้าที่จะจัดอาสนะองค์หลวงตาอย่างละเอียดประณีตด้วยความเคารพบูชา ยิ่งช่วงเช้ามืดก่อนบิณฑบาตจะเป็นการเตรียมสถานที่สำหรับฉันจังหัน โดยทั้งพระและเณรต่างช่วยกันทำความสะอาด จัดอาสนะ กระโถนขัดถูพื้นศาลาด้วยกาบมะพร้าว ปัดกวาดศาลาและบริเวณรอบๆ อย่างสามัคคีพร้อมเพรียงงานการทุกสิ่งทุกอย่าง ท่านจะพยายามทำอย่างขันแข็ง มีสติ และเป็นระเบียบเรียบร้อยตามที่ครูบาอาจารย์ท่านสอนเน้นอยู่เสมอตลอดมาพอได้อรุณ วันใดที่ท้องฟ้าดูเป็นปกติไม่มีวี่แววว่าฝนจะตก ท่านจะครองจีวรซ้อนสังฆาฏิ แล้วออกบิณฑบาตโดยพร้อมเพรียงกันเดินมุ่งหน้าไปทางหมู่บ้านตาด ระยะทางไปกลับประมาณ 3-4 กิโลเมตร ขากลับแวะรับบาตรจากญาติโยมที่มาจากในเมืองและต่างจังหวัดบริเวณหน้าวัดอีกครั้งหนึ่ง...ผู้ที่มาใส่บาตรก็เรียงรายอยู่หน้าบ้านของตน ทุกคนไม่ว่าผู้ใหญ่เด็กพากันพนมมือนบไหว้เมื่อแถวพระผ่านมา ปัจจุบันมีสายบิณฑบาตเพิ่มอีกหนึ่งสายระยะทางใกล้กว่าสายที่ 2 ไม่มากนัก” (วัดป่าบ้านตาด, 2556, หน้า 355-356)

ชาวบ้านตาดส่วนมากเป็นพุทธศาสนิกชน ที่ชอบเข้าวัดทำบุญทำทานเป็นประจำ โดยเฉพาะฤดูกาลหลังการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วจะมีการทำบุญใหญ่ที่เรียกว่า บุญประทาย

ข้าวเปลือก สอดคล้องกับองค์ท่านหลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโนกล่าวถึงความเป็นมาของงานบุญประทายข้าวเปลือกที่วัดป่าบ้านตาดไว้ว่า“...แต่ก่อนเราไม่ค่อยสนใจนะ เพราะบ้านนี้เขาทำบุญประทายข้าวเปลือกมาเป็นประจำบ้านเขา เราเกิดมาเห็นอย่างนั้น ไม่มากก็น้อยเขาทำของเขาทุกปี พอทำนาเสร็จเรียบร้อยแล้วเขาทำบุญประทายข้าวเปลือก ถ้าสมมุติว่าไม่มีพระอยู่ในวัด วัดบางทีมีร้างมีอะไร เขาก็ไปหานิมนต์พระที่อื่นมาทำบุญ เสร็จเรียบร้อยแล้วเขาก็ยกข้าวถวายท่านเลย อย่างนั้นประจำเรามาสร้างวัดนี้เขาก็ทำ ว่าอะไรเขาก็ว่า‘เคยมาอย่างนี้ เป็นประจำมาเลย’ ในระยะแรกข้าวเปลือกที่นำมาบริจาคในงานบุญประทายข้าวเปลือกเป็นของหมู่บ้านตาดต่อมาหมู่บ้านแถบนั้นก็มาร่วมด้วย และเริ่มกระจายออกกว้างมากขึ้นๆ จนไม่ถือเป็นงานบุญของหมู่บ้านหรือจังหวัดอุดรธานีอีกต่อไป องค์หลวงตาท่านจะนำข้าวเปลือกเหล่านี้ไปขายเพื่อนำเงินมาสงเคราะห์ช่วยเหลือกระจายออกเป็นประโยชน์ทั้งรายย่อยและสาธารณะตลอดมา (วัดป่าบ้านตาด, 2556, หน้า 496,498)

จากจุดเล็กๆการทำบุญประทายข้าวเปลือก ของชาวบ้านตาดนี้เอง ขยายใหญ่ขึ้นจนกลายเป็นการต่อยอดนำเงินจากการขายข้าวเปลือกไปช่วยในโครงการช่วยชาติ สอดคล้องกับคำกล่าวในหนังสือญาณสัมปันนธัมมานุสรณ์ ของพระธรรมวิสุทธิมงคล(บัว ญาณสมฺปนฺโน) ว่า ต่อมาเมื่อบ้านเมืองประสบวิกฤตเศรษฐกิจปลายปี พ.ศ.2540องค์ท่านจึงเริ่มขอรับการบริจาคช่วยชาติแต่ก็ยังไม่กว้างขวางนักจนกระทั่งวันเสาร์ที่ 8 กุมภาพันธ์ 2541 เป็นวันทำบุญประทายข้าวเปลือกซึ่งอยู่ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ ในวันนั้นประชาชนจากทุกสารทิศเดินทางมาร่วมงานจำนวนมาก ท่านจึงประกาศให้ทราบโดยทั่วกันว่าจะนำเงินที่ได้จากการขายข้าวเปลือกในครั้งนี้ “บริจาคช่วยชาติ” (วัดป่าบ้านตาด, 2556, หน้า 498,499)

ผู้วิจัยสรุปพบว่า ชาวบ้านตาดนับว่าเป็นหมู่บ้านตัวอย่างที่มีสันติสุขวิถีพุทธ เพราะมีโอกาสได้รับการอบรมวิถีการบำเพ็ญทานบารมี รักษาศีล 5 เป็นนิจอันวิถีนิตินำทาง ประพฤติปฏิบัติตามวิถีพัฒนาจิตใจด้วยการเจริญกรรมฐานภาวนาตามคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต คือ พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) มาอย่างยาวนาน จนกลายเป็นหมู่บ้านที่ตั้งมั่นอยู่ในทาน สีล และภาวนา เป็นหมู่บ้านที่ความสงบสุข ร่มเย็น ปลอดภัย มีความขัดแย้งน้อย ไม่เบียดเบียนกันและกันให้อภัย มีเมตตา มีกรุณา จิตมั่นคงในพระพุทธศาสนา เป็นต้น ทำให้มีชื่อเสียงไปในระดับประเทศดังที่ทราบกันในหมู่ชาวพุทธ

3.5 สรุปคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

ผู้วิจัยจักได้สรุปคำสอนพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่องทานวิถี ศีลวิถีและภาวนาวิถี ดังนี้

3.5.1. ทานวิถี

1) ทานวิถี เป็นการสั่งสมอบรมตนให้เต็มภูมิ ด้วยการให้ที่ออกมาจากเจตนาที่กล้าเสียสละเพราะความเมตตาและความเชื่อ เลื่อมใสเป็นรากฐานดังเช่น พระเวสสันดรโพธิสัตว์ ทรงปฏิบัติตามหลักวิถีการบำเพ็ญทานบารมีอย่างเคร่งครัด ส่งผลให้ทรงบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือโพธิญาณ ดังพระทัยประสงค์ ถ้าคนไม่มีจิตใจที่เสียสละ ไม่มีความเมตตาและไม่มีความเชื่อเลื่อมใสต่อเป้าหมายที่ตั้งไว้แล้วก็ไม่สามารถทำทานได้ ฉะนั้นผู้มีวิถีบำเพ็ญทานบารมี ประจำนิสัย ต้องเป็นผู้มีใจเมตตาและเชื่อต่อ

ทานของตนว่าต้องมีผล แน่นอนประจำใจ จึงสามารถบริจาคได้เป็นประจำ และบริจาคคราวละมาก ๆ โดยไม่มีความเสียดาย ยิ่งได้ให้ทานมากเท่าไรก็ยิ่งมีแต่ความปีติยินดีที่ได้ให้ทาน

2) ทานแบ่งตามวัตถุ คือ สิ่งของที่จะให้ มี 2 ประเภทคือ อามิสทาน การให้อามิส คือ การให้วัตถุสิ่งของต่างๆ สิ่งของที่เป็นปัจจัยสี่ หรือการให้ทานวัตถุ มีข้าวน้ำ ผ้า ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พักอาศัย ประทีปโคมไฟ เป็นต้นเป็นทาน และ ธรรมทาน การให้ธรรมะ คือ การให้ความรู้ ความถูกต้องดีงาม เป็นทานธรรมทาน คือ การให้คำแนะนำสั่งสอนสิ่งที่ดี บอกศิลปวิทยาที่ดี รวมถึงการอธิบายให้รู้และเข้าใจในเรื่องบุญบาป ให้สะสิ่งที่เป็นอกุศล ดำรงตนอยู่ในทางกุศล ซึ่งจะนำพาตนให้สะอาดบริสุทธิ์หมดจดจากกิเสสอาสวะทั้งปวงได้ธรรมทาน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ วิทยาทาน และอภัยทาน ธรรมทานนี้เป็นยอดของการให้เลยทีเดียว เพราะการดำเนินชีวิตของทุกคนนั้น ถ้าขาดเสียซึ่งหลักธรรม ชีวิตจะพบแต่ความทุกข์ เดือดร้อน ผิดหวังตลอดไป ต่อเมื่อได้ยินได้ฟังธรรมะ และนำธรรมะมาประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสม ย่อมเกิดความเจริญงอกงามในชีวิตของตน ทำให้ชีวิตมีความปกติสุข มีสันติสุข ไม่เดือดร้อนใจ ทำให้จิตใจปลอดโปร่งสะอาดบริสุทธิ์ผ่องใส ในที่สุดก็ทำให้รู้แจ้งเห็นแจ้งในพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเข้าถึงความสุขอันเป็นสันติสุขภายในที่แท้จริงได้ ฉะนั้นการให้คำสอนคือธรรมะที่ถูกต้องนั้น เปรียบเหมือนการให้ขุมทรัพย์ที่เป็นอมตะติดตัวไว้หรือให้ประทีปแสงสว่างที่คอยติดตามไป ไม่หลงทาง ทานมีความสำคัญอย่างยิ่งยวด ต่อการฝึกฝนจิตใจของชาวพุทธ

3) การให้ทานเป็นการฝึกฝนจิตใจให้รู้จักเสียสละ แบ่งปัน มีน้ำใจ ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญของสันติสุข สันติสุขจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้คนรู้จักอยู่ร่วมกันอย่างสันติ รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้จักแบ่งปันสิ่งของและความช่วยเหลือให้แก่กัน การให้ทานเป็นการฝึกฝนจิตใจให้พร้อมที่จะทำสิ่งเหล่านี้

4) การให้ทานเป็นการละกิเลส ความเห็นแก่ตัว และความโลภ ซึ่งกิเลสเหล่านี้เป็นสาเหตุแห่งความขัดแย้ง ความเห็นแก่ตัวทำให้คนเราอยากครอบครองสิ่งของและผลประโยชน์ต่างๆ มากเกินไป โดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น และความโลภทำให้คนเราอยากได้สิ่งของและผลประโยชน์ต่างๆ โดยไม่คำนึงถึงวิธีการ การให้ทานเป็นการละกิเลสเหล่านี้ลง ช่วยให้คนเรารู้จักพอเพียง รู้จักแบ่งปัน รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยแห่งสันติสุข

5) การให้ทานเป็นการบำเพ็ญบารมีเพิ่มบุญกุศล บุญกุศลเป็นสิ่งดีงามที่ส่งผลดีต่อจิตใจและชีวิตของเรา การให้ทานเป็นบุญกุศลชนิดหนึ่ง ผู้ที่ให้ทานย่อมได้รับผลบุญคือความสุข ความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม ความสุขและความเจริญเหล่านี้จะส่งผลให้คนเรามีจิตใจที่ผ่องใส ปราศจากกิเลส ความขัดแย้ง และความทุกข์ ซึ่งเป็นปัจจัยแห่งสันติสุข

6) วิถีบำเพ็ญบารมีทาน การให้ทานตามแนวคำสอนพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต นั้น ยังมีจุดมุ่งหมาย คือ การให้ทานต้องเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ใจ ปราศจากหวังผลตอบแทนใดๆ เป็นการละวางความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งของต่างๆ เป็นการมุ่งไปสู่ความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง เมื่อเราปฏิบัติการให้ทานได้อย่างถูกต้องตามหลักธรรมแล้ว ย่อมนำไปสู่สันติสุขอันแท้จริงได้

ดังนั้น ผู้รู้หรือนักปราชญ์ทั้งหลายจึงกล่าวว่า วิถีบำเพ็ญทานบารมีที่สำคัญคือ การให้ธรรมทาน ดังมีพระพุทธองค์ทรงเป็นตัวอย่าง ทรงเปรียบเหมือนการให้ขุมทรัพย์ หรือประทีปที่จะเป็นเครื่องส่องทางชีวิต ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องดีงาม นำชีวิตไปสู่ความสุขความเจริญ ที่สำคัญนำพา

ชีวิตให้มีแต่สันติสุข มีสันติภาพ มีความไม่เห็นแก่ตัว มีจิตใจที่มุ่งความปรารถนาดีต่อผู้อื่น มีจิตใจกว้างขวางไม่คับแคบ นี้คือวิถีบำเพ็ญทานบารมีอย่างแท้จริง สามารถทำให้ผู้บำเพ็ญบรรลุสันติสุขได้อย่างยั่งยืน

3.5.2 ศีลวิถี

1) ศีลวิถี คือ แนวทางการปฏิบัติตนตามหลักวิถีของศีล ตั้งแต่ศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 และ ศีล 227 ตามฐานะของตน วิถีนิตินำทางคือศีลนี้ เป็นหลักธรรมวิถี ข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมนั้น ๆ ที่เป็นเครื่องคุ้มครองกายวาจาให้อยู่ในภาวะปกติที่สุด ไม่ไปกระทบกระทั่งคนอื่น ๆ ไม่ว่ากรณีใด ๆ ที่พระพุทธเจ้าบัญญัติขึ้น ไม่เพียงเป็นวิถีการสร้างหลักปฏิบัติให้ปัจเจกบุคคลเกิดสันติสุขขึ้นในตนเท่านั้น แต่สามารถขยายกว้างไปถึงการสร้างสันติสุขให้แก่ครอบครัว และชุมชนในระดับต่าง ๆ ของสังคมด้วย ในส่วนของปัจเจกบุคคล เมื่อบุคคลใดมีวิถีนิติคือศีลนำทางปฏิบัติ โดยไม่ล่วงละเมิดศีล เช่น ศีล 5 ข้อที่ 1 คือ ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตสัตว์อื่น ไม่เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น ความโหดร้ายก็ไม่สะสมอยู่ในจิตใจของผู้นั้น ความหวาดระแวงในความผิดกฎหมายบ้านเมือง และในการถูกล้างแค้นเอาคืนของฝ่ายผู้ถูกทำร้าย ก็ไม่ปรากฏในผู้นั้น กลายเป็นคนมีเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่น ปราศจากความมุ่งร้ายต่อกัน ทั้งทางกาย ทางวาจาคำพูดซึ่งสามารถลดความขัดแย้ง ลดการใช้ความรุนแรงในทุกระดับของสังคมได้ สันติสุขก็เกิดขึ้นแก่ปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคม

2) ศีลวิถี คือ แนวทางการปฏิบัติตนตามหลักวิถีของศีล 5 อีก 4 ประการที่เหลือ หากไม่ล่วงละเมิด สันติสุข ย่อมมีแก่บุคคลผู้นั้น และถ้าทุกคนในสังคมสังวรระวังในศีล 5 ได้ครบถ้วนสมบูรณ์ สังคมนั้นย่อมไม่มีความเดือดร้อนวุ่นวาย ศีล 5 เป็นต้น จึงเป็นหลักธรรมที่สร้างเสริมสันติสุขในปัจเจกบุคคลและสังคมได้เป็นอย่างดี การสร้างสันติสุขด้วยการประพฤติปฏิบัติตนรักษาศีลตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต นั้น เท่ากับเป็นการปฏิบัติตนตามหลักเบญจธรรม 5 ประการอีกด้วย ได้แก่ ความมีเมตตากรุณา ความปรารถนาดีต่อผู้อื่นมีสัมมาอาชีวะคือการประกอบอาชีพที่สุจริต ความมีกามสังวร คือมีสำรวมระมัดระวังในกาม ไม่ประพฤติล่วงละเมิดล่วงเกินทางประเวณีที่ต้องห้าม ที่ผิดศีลธรรม ความมีสัจจะ คือ เป็นคนที่พูดแต่ความจริงแท้มีประโยชน์ ไม่กล่าวเท็จ ไม่พูดจาส่อเสียด เหน็บแหนม ยุยง ยุแยง นินทาว่าร้ายผู้อื่นทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีสติสัมปชัญญะที่สมบูรณ์ คือ มีความระลึกได้อยู่เสมอ รู้ตัวอยู่เสมอ ไม่ทำสิ่งที่ชั่วร้ายเสียหายให้โทษ โดยการฝึกจิตใจให้มีเมตตากรุณาทั้งในตนเองและผู้อื่นประกอบอาชีพที่สุจริตในการเลี้ยงดูตนเองด้วยสัมมาอาชีวะ การสำรวมในกาม การกล่าวคำสัตย์

3) เมื่อบุคคลประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลวิถี คือ แนวทางการปฏิบัติตนตามหลักวิถีของศีลได้ดังนี้ ย่อมเป็นหนทางในการสร้างสันติสุขให้เกิดสันติภาพขึ้นภายในตนและสังคมได้อันเป็นมาตรฐานของสากลเรื่องการลดความขัดแย้ง ลดการทำลายล้าง ลดความทำร้ายเบียดเบียนกันในทุกระดับของสังคม เพิ่มความสงบสุข ความปรารถนาดี ความไว้ใจกัน ไม่หวาดระแวง มีความปลอดภัยต่องชีวิตและทรัพย์สินสูง มุ่งหมายสู่สันติภาพที่แท้จริง หากบุคคลประพฤติปฏิบัติวิถีนิตินำทาง คือการรักษาและมีศีลกันเป็นปกติในชีวิตประจำวันอย่างแพร่หลาย ก็จะเกิดการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ปัญหาที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับชีวิต ทรัพย์สิน อาชญากรรมทางเพศตลอดจนการหลอกลวง ใส่ร้ายกัน หรือปัญหาเกี่ยวกับสิ่งเสพติดให้โทษ เป็นต้น ก็ไม่เกิดขึ้น เพราะวิถี

นิตินำทางคือศีล เป็นวิถีทางคุณธรรมพื้นฐาน เป็นวิถีทางเครื่องช่วยควบคุมกายวาจาให้เรียบร้อย เพื่อให้สังคมมนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขอย่างแท้จริง

4) ศีลวิถี คือ แนวทางการปฏิบัติตนตามหลักวิถีของศีล เป็นการรักษากาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย เป็นการฝึกฝนตนเองให้มีวินัย ควบคุมกาย วาจา ใจ ไม่ให้ประทุษร้ายผู้อื่น เป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิต ช่วยให้ชีวิตสงบสุข และเป็นแนวทางสู่สันติสุขที่ยั่งยืน แนวทางปฏิบัติศีลมีหลายระดับ ขึ้นอยู่กับความศรัทธาและความเคร่งครัดของแต่ละบุคคล อานิสงส์หรือประโยชน์ของการรักษาศีลมีมากมาย เช่น มีความสุขกาย สุขใจ ชีวิตสงบ ปราศจากความกังวล ผ่อนคลาย มีความปลอดภัย มีชีวิตที่ปลอดภัย มั่นคง ห่างไกลจากภัยอันตราย

3.5.3 ภาวนาวิถี

1) ภาวนาวิถี คือ วิถีพัฒนาจิต คือ การเจริญภาวนา พัฒนาจิตใจ ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ก็คือการปฏิบัติฝึกฝนอบรมจิตด้วยการปฏิบัติกรรมฐาน 2 ประการ คือ สมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน สมถกัมมัฏฐาน คือ อุบายหรือวิธีการที่ทำให้จิตสงบระงับจากกิเลส เครื่องเศร้าหมองเร่าร้อน โดยการบริกรรมบทกรรมฐาน บทพุทโธ จนจิตไม่มีอาการดิ้นรน ไม่กระสับกระส่าย นิ่งสงบเข้าสู่ภาวะของจิตดั้งเดิม ตั้งแต่ขั้นขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ และอัปปนาสมาธิตามลำดับ เมื่อจิตตั้งมั่นคงในสมาธิดีแล้วก็อาศัยจิตที่มีสมาธิอันมั่นคงนั้นเป็นฐานแล้วดำเนินการพิจารณากฎของไตรลักษณ์อันเป็นส่วนวิปัสสนากรรมฐานต่อไป วิปัสสนากัมมัฏฐาน อารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งการงานทางใจที่จะให้เห็นแจ้งในนามรูป เห็นแจ้ง ในไตรลักษณ์ เห็นแจ้งในอริยสัจ และเห็นแจ้งในมรรค ผล และนิพพาน วิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นอุบายในการให้เกิดเรื่องปัญญา อันเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ หมดจดโดย ส่วนเดียว และเป็นทางสายเอกเพื่อการบรรลุมรรค ผล นิพพาน

2) ภาวนาวิถี คือ วิถีพัฒนาจิต คือ การเจริญภาวนา พัฒนาจิตใจ พัฒนาสติปัญญา การฝึกสมาธิหรือการปฏิบัติสมาธิตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นการฝึกจิตใจให้มีความสงบ มีสติ ตั้งมั่น จิตใจสะอาด สว่าง สงบ เกิดสัมปชัญญะ อิสระทางใจ ปลอดโปร่งผ่องใส ไร้กังวล ด้วยการปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน

3) ภาวนาวิถี คือ การปฏิบัติสมาธิภาวนา จึงเป็นวิถีทางพัฒนาหรือวิธีการสร้างสันติสุขภายในให้เกิดขึ้น ผลลัพธ์คือ ความสุขสงบของจิตใจ มีความอิสระของใจ ปลอดโปร่ง จิตใจสบาย หายความกังวล มีความผ่อนคลาย ไม่ตรึงเครียด มีความที่จิตใจสดชื่นแจ่มใส มีจิตใจที่มั่นคง มีสติปัญญาที่หนักแน่นในเป้าหมาย ไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์สิ่งยั่วยุทั้งหลาย สามารถยับยั้งชั่งใจไม่ทำความผิดต่อกฎหมาย กฎระเบียบของชุมชน สังคมโลกได้อย่างดียิ่ง และสามารถสร้างสันติภาพภายนอกให้เกิดขึ้นได้ ผลลัพธ์คือ ทำให้สังคมมีแต่ความไว้เนื้อเชื่อใจกัน สังคมที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รักใคร่ สมัครสมาน สามัคคีกลมเกลียวกัน ไม่เป็นสังคมที่แตกแยก เป็นสังคมที่น่าอยู่ มีความเป็นปกติสุข คนในสังคมมีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง

4) ภาวนาวิถี คือ วิถีพัฒนาจิตด้วยการเจริญภาวนา พัฒนาจิตใจ ด้วยการปฏิบัติภาวนาทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานนี้ จึงมีผลลัพธ์คือ เกิดสันติสุขตั้งแต่ระดับต้น ระดับกลางและพัฒนาได้ถึงระดับสูงสุด ตามจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา คือ นิพพาน ความมีอิสระทางใจ ซึ่งเป็นสันติสุขหรือสันติภาพอย่างยั่งยืน

บทที่ 4
สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

งานวิจัยเรื่อง สันติวิถีตามแนวคำสอนพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เนื้อหาในบทที่ 4 ประกอบด้วยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In dept Interview) ทำการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 รูป/คน ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาที่เป็นศิษย์ของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ฝ่ายบรรพชิต จำนวน 8 รูป และฝ่ายคฤหัสถ์ จำนวน 12 คน โดยสัมภาษณ์ 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1. สันติวิถีพุทธ มี 4 ประเด็นย่อย คือ 1) ความหมายของสันติวิถีพุทธ 2) แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ 3) แนวทางการส่งเสริมเพื่อให้เข้าถึงสันติวิถีพุทธ 4) หลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อส่งเสริมให้เกิดสันติวิถีพุทธ 2. คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ทานวิถี 3. คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ศีลวิถี และ 4. คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ภาวนาวิถี จากนั้นจักนำเสนอผลวิจัยและสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ของสันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต รวมทั้งการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ใหม่นั้น เป็นลำดับไป

4.1 สันติวิถีพุทธ

4.1.1 ความหมายของสันติวิถีพุทธ

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์สอบถามความหมายของสันติวิถีพุทธ คือ ความสงบสุขตามแนวทางพระพุทธศาสนา ตามความรู้ความเข้าใจกับผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นศิษย์ของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เป็นพระภิกษุ จำนวน 8 รูปและคฤหัสถ์ จำนวน 12 คน รวม 20 รูป/คนเรียบร้อยแล้ว จะได้สรุปคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เป็นลำดับไป มีรายละเอียด ดังนี้

4.1.1.1 การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ฯ

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งที่เป็นพระภิกษุ จำนวน 8 รูป และคฤหัสถ์ จำนวน 12 คน รวม 20 รูป/คน ผู้วิจัยสามารถสรุปความหมายของสันติวิถีพุทธ ตามตารางด้านล่างได้ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: ความหมายสันติวิถีพุทธ	
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 1	ความสงบสุข ปัญญา และความเมตตา	สันติวิถีพุทธ เป็นแนวทางสู่ความสงบสุขที่แท้จริง เน้นการแก้ไขที่ต้นเหตุ พัฒนาปัญญาและเมตตา เกิดผลดีต่อทั้งบุคคลและสังคม ความสงบสุขที่เกิดจากภายในสู่ภายนอก แก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยปัญญาและความเมตตา ยึดหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา แก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ คือ กิเลส ความโลภ ความโกรธ ความหลง ใช้ปัญญาและความเมตตาในการคลี่คลายความขัดแย้ง ระดับบุคคล: ควบคุมอารมณ์ ฝึกฝนความอดทน รู้จักให้อภัย เข้าใจผู้อื่น ระดับครอบครัว อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข แก้ปัญหาความขัดแย้ง สร้างความสัมพันธ์ที่ดี ระดับชุมชน อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข แก้ปัญหาความขัดแย้ง สร้างความร่วมมือ ระดับสังคม อยู่ร่วมกันอย่างสันติ แก้ปัญหาความขัดแย้ง สร้างสันติภาพ ผลอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยไม่ใช้ความรุนแรง เป็นแนวทางที่ยั่งยืน เกิดประโยชน์ต่อทุกสังคมทุกระดับ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 2	ศีล สมาธิ และปัญญา	สันติสุขที่แท้จริงที่เกิดจากการประพฤติปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้าทำให้กาย วาจา ใจ สงบร่มเย็น มีความสุขตามสถานะของตัวเอง อยู่ที่ไหนก็มีความสุข โดยใช้แนวทาง มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา ชำระสะสางกิเลสภายในใจ ทำให้จิตใจปลอดโปร่งไร้กิเลส บรรลุธรรมขั้นพระอรหันต์หรือมรรคผลนิพพาน ตัวอย่าง เช่นพระพุทธเจ้า ครูบาอาจารย์ฝ่ายกรรมฐาน ส่งผลคือ ชาวพุทธมีความสุขมากขึ้น ความทุกข์ลดน้อยลง โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน เป็นความสุขที่แท้จริง

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: ความหมายสันติวิถีพุทธ	
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 3	มรรค ผล นิพพาน	สันติสุขตามหลักพุทธศาสนา มุ่งเน้นไปที่ สันติสุขภายในจิตใจ เป็นสำคัญ พระพุทธเจ้าทรงบรรลุสันติสุขภายใน พระสาวกฟังธรรมและบรรลุสันติสุขภายใน พระสาวกสอนเวไนยสัตว์ให้บรรลุสันติสุขภายใน ความหมายที่แท้จริง การบรรลุมรรคผลนิพพาน คือสันติสุขภายในนำไปสู่สันติสุขภายนอก สันติสุขตามแนวทางพุทธศาสนา คือ การบรรลุคุณธรรมเบื้องสูง คุณธรรมหมายถึง อริยะสัจ 4 อริยมรรค 8 ฯลฯ แนวทาง การปฏิบัติตามแนวทางเหล่านี้นำไปสู่ความหมายที่แท้จริงของสันติวิถีพุทธ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 4	ทาน การให้ การแบ่งปัน เสียสละ	ความสงบสุขตามแนวทางพระพุทธศาสนา คือ ทาน การแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือผู้อื่น แบ่งปันอาหาร สิ่งของ การสนับสนุนสังฆรัตนะ สนับสนุนพระภิกษุสงฆ์ ผู้สืบสานคำสอนของพระพุทธเจ้า สร้างความรัก ความผูกพัน เกิดมิตรภาพ ความปรารถนาดีต่อกัน ความสงบสุข เกิดความสงบสุขในใจ และสังคม การเผยแผ่คำสอน ผู้คนได้ฟังธรรมะ เข้าใจผลของการให้ การเสียสละ เกิดเมล็ดพันธุ์แห่งความดี งอกงาม ขยายต่อ พระพุทธศาสนาสอนให้มุ่งเน้นการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และสนับสนุนผู้สืบ
		สานคำสอน การกระทำเหล่านี้ จะนำไปสู่ความรัก ความผูกพัน และความสงบสุขทั้งในใจและสังคมเมล็ดพันธุ์แห่งความดี จะงอกงาม ขยายต่อ ผ่านการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 5	ความรับผิดชอบ การพัฒนาตนเอง และการปฏิบัติธรรม	ความสงบสุขตามแนวทางพระพุทธศาสนา เกิดขึ้นได้เมื่อชาวพุทธปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างมีประสิทธิภาพ มีความ

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: ความหมายสันติวิถีพุทธ	
		รับผิดชอบต่อตัวเอง เป็นการพัฒนาตนเอง รักษาความสงบของกาย วาจา พัฒนาจิตใจ ประพฤติปฏิบัติธรรม มีเพียรพยายาม ตระหนักรู้ นำหลักธรรมไปใช้จริง เกิดสันติสุขภายใน เกิดขึ้นทางกาย วาจา และจิตใจ สันติวิถีพุทธ เกิดจากการพัฒนาตนเองและประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 6	การไม่เบียดเบียน การรักษาความดี ความสงบสุข	การไม่เบียดเบียน รักษาความดีงามของกาย วาจา ใจ ความคิดดี เป็นจุดเริ่มต้นของการกระทำและคำพูดที่ดี ผลลัพธ์คือความสงบสุขของทั้งตนเองและสังคม ชาวพุทธประพฤติปฏิบัติตนโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น รักษากาย วาจา ใจ ให้มีแต่ความปกติ ความคิดดี นำไปสู่การกระทำและคำพูดที่ดี ความคิดไม่ดี นำไปสู่การกระทำและคำพูดไม่ดี ความคิดดี นำไปสู่ความสงบสุข สำรวมกาย วาจา ใจ ให้ดี คิดดี ทำดี พูดดี ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ตนเองและสังคมสงบสุข ไม่มีปัญหาขัดแย้ง เกิดสิ่งดีๆ แก่กัน
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 7	การขัดเกลา การพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา และอริยสัจ	สันติวิธีพุทธ ความสงบสุขตามแนวทางพุทธศาสนา เป็นแนวทางสู่ความสงบสุขที่แท้จริง เน้นการขัดเกลากิเลส พัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา เกิดผลดีทั้งต่อตนเองและผู้อื่นเกิดจากการขัดเกลากิเลส (ราคะ โทสะ โมหะ) ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา และอริยสัจ 4 มีหลายระดับ ขึ้นอยู่กับภูมิชั้นของบุคคล พระอรหันต์ เป็นผู้ได้ครองสันติสุขเต็มส่วน บรรลุความสงบสุขอย่างแท้จริง เกิดปัญญา เข้าใจธรรมชาติของชีวิต หลุดพ้นจากทุกข์สันติวิถีพุทธ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 8	การไม่เบียดเบียน การไม่ทำร้าย ความปรารถนาดี	แนวทางชีวิตที่เน้นความสุขสงบทั้งกายและใจ มุ่งเน้นการไม่เบียดเบียนผู้อื่นและปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์สังคมที่สงบสุขและความสุขสงบภายในจิต เป็นเป้าหมาย

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: ความหมายสันติวิถีพุทธ	
		หลักของการดำเนินชีวิตแบบอย่างชาวพุทธที่ดี มุ่งเน้นความสุขและความสงบทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวม ไม่เบียดเบียน ทำร้าย หรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน (กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม) มีจิตปรารถนาดีต่อผู้อื่น เข้าใจว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายต้องการความสงบสุขและเกลียดความทุกข์และการเบียดเบียนเหมือนกัน
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 9	ความสงบ การปฏิบัติกรรมฐาน	สันติวิถีพุทธ คือ ความสงบสุขตามแนวพระพุทธศาสนา หมายถึง ความสงบที่เกิดขึ้นจากภายนอกประกอบด้วยความสงบทางกาย และวาจา, และความสงบที่เกิดขึ้นจากภายใน ที่เกิดขึ้นจากการประพฤติปฏิบัติสมาธิกรรมฐาน
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 10	สันโดษ ความพอเพียง เมตตา ศีล สมาธิ ปัญญา ความรู้	สันติวิธีพุทธ กระบวนการจัดการปัญหาด้วยหลักธรรม สันติวิถีพุทธ หลักการแนวทาง ทฤษฎี เกี่ยวกับความสงบตามแนวพุทธ สันติวิถีพุทธ หมายถึง ความสงบและความสุขที่เกิดจากความสงบ ความสันโดษ สันติวิถีพุทธ เป็นแนวทางสู่ความสงบและความสุข มีทั้งระดับบุคคลและระดับสังคม อาศัยหลักธรรมในพุทธศาสนาคือ สันโดษ ความพอเพียง เมตตา ความรัก ความปรารถนาดี ศีล การรักษาศีล สมาธิ การฝึกจิต ปัญญา ความรู้ เป็นเครื่องมือสร้างสันติวิถี การประยุกต์ใช้หลักธรรมรวมกันแบบบูรณาการอย่างเหมาะสม นำไปสู่ความสงบสุขที่แท้จริง ทั้งระดับบุคคล และสังคม
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 11	การใช้เหตุผล สติปัญญา เมตตา และอหิงสา	สันติวิถีพุทธ คือ ความสงบตามแนวทางพระพุทธศาสนา เน้นการใช้เหตุผล สติปัญญา และเมตตาธรรม ไม่กระทำสิ่งใดให้เกิดความขัดแย้ง หรือแนวทางสุดโต่ง ชาวพุทธสามารถอยู่ร่วมกับศาสนาอื่นได้

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: ความหมายสันติวิถีพุทธ	
		อย่างสงบ อาศัยหลักเมตตาธรรม อหิงสา และไม่เบียดเบียน ใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหา ไม่ก่อความขัดแย้ง ไม่อาศัยความรุนแรง มีจิตประกอบด้วยความเมตตา และอหิงสาธรรม อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เกิดสันติภาพในสังคม
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 12	ลดความขัดแย้ง ไร้ความรุนแรง ความรับผิดชอบ	สันติวิถีพุทธ คือ แนวคิดและหลักปฏิบัติเกี่ยวกับสันติวิธี ที่ใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางนำพาคู่ขัดแย้งออกจากการกระทำที่มีความรุนแรง ลดปัญหาความขัดแย้ง มีความรับผิดชอบชั่วดี เน้นการใช้วิธีการที่งดงาม ปราศจากความรุนแรง มุ่งหวังผลลัพธ์ที่งดงาม เกิดประโยชน์ต่อทั้งชีวิตและสังคม อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สันติวิถีพุทธ จึงเป็นแนวทางสู่สันติสุขที่ยั่งยืน
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 13	ยึดหลักคำสอน การบริหารความขัดแย้ง พัฒนาปัญญาและมีเมตตา	แนวทางหรือข้อปฏิบัติตามวิถีของพระพุทธศาสนา ยึดหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหนทางในการตัดสินใจนำไปสู่การบริหารความขัดแย้งอย่างสันติวิธี ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา ปราศจากความรุนแรงทุกกรณี เน้นการแก้ไขที่ต้นเหตุ พัฒนาปัญญาและเมตตา เข้าใจธรรมชาติของกิเลส ละกิเลส ตัดโลภ โกรธ หลง พัฒนาจิตใจให้สงบ ส่งผลคือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขแก้ไขความขัดแย้งอย่างสันติวิธี สังคมมีความสงบสุข
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 14	ความมีเมตตา ลดความแตกต่าง	การมีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ทุกสรรพชีวิตล้วนดิ้นรนเพื่อหาทางออกจากทุกข์ อวิชชา ความไม่รู้ก่อให้เกิดความแตกต่างและวุ่นวาย ความมีเมตตา ช่วยลดความแตกต่าง นำไปสู่สันติสุข สังคมสงบสุข ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: ความหมายสันติวิถีพุทธ	
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 15	ความเอื้อเฟื้อ การแบ่งปัน การไม่ละเมิดศีล 5 มีหิริและโอตตัปปะ	การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน ช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน เกิดขึ้นได้เมื่อคนส่วนใหญ่หรือทุกคนยึดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยการไม่ละเมิดศีล 5 ป้องกันตนเองและสังคม เน้นการไม่เบียดเบียน ยับยั้งตนเอง และช่วยเหลือผู้อื่น อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความเกรงกลัวต่อบาป ยับยั้งตนเอง ไม่ทำสิ่งผิด มีความละอายต่อบาป รู้สึกผิด กลัวผลร้ายจากการทำผิด สังคมสงบสุข ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 16	การช่วยเหลือเกื้อกูล การให้ทาน การรักษาศีล การภาวนา	สันติวิถีพุทธ คือ ความสงบตามแนวพระพุทธศาสนาที่เกิดจาก การอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติอย่างมีความสุข การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยปราศจากจากการบังคับขู่เข็น การรักษาศีล การให้ทาน การภาวนา ตลอดทั้งการไม่ทำความชั่ว ทำแต่ความดี
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 17	ละความชั่ว ทำความดี พัฒนาจิตใจ	สันติวิถีพุทธ เป็นแนวทางสู่ความสงบสุข เน้นการละความชั่ว ทำดี พัฒนาจิตใจ สามารถนำไปปฏิบัติได้ เกิดผลดีต่อตนเองและสังคม มุ่งมั่นประพฤติปฏิบัติตามแนวทางสันติวิถีพุทธ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 18	การบูรณาการหลักธรรม หลักไตรสิกขา พัฒนาคุณธรรม จริยธรรม มีเมตตา	ร่วมกันอย่างมีความสุข แก้ไขความขัดแย้ง สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระดับชุมชน อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เกิดความรักสามัคคี พัฒนาชุมชน ระดับสังคม อยู่ร่วมกันอย่างสันติ แก้ไขความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง ประโยชน์เกิดผลดีต่อทุกฝ่าย เป็นความสงบสุขที่เกิดจากภายในสู่ภายนอกเกิดจากการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา นำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันและการบริหารบ้านเมือง ผู้นำมีคุณธรรม จริยธรรม มีเมตตาธรรม

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: ความหมายสันติวิธีพุทธ	
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 19	ความมีเมตตา และการให้อภัย	การอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข แก้ปัญหาต่างๆด้วยสันติวิธี มีความเห็นอกเห็นใจกัน มีน้ำใจต่อกัน มีความเมตตาอารีย์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ตามหลักพระพุทธศาสนา รู้จักให้อภัยซึ่งกันและกัน
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 20	ชีวิตมีความสุข การไม่ทำความเดือดร้อน	ความสงบสุขตามแนวทางของพระพุทธศาสนา คือ การใช้ชีวิตทุกวันให้มีความสุข โดยไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อนกับการใช้ชีวิตของเรา ดูแลสังคมและคนรอบข้างให้ดีตามสมควรแก่ฐานานุรูปของตนเอง

4.1.1.2 วิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้วิจัยจักได้วิเคราะห์ผลสรุปการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เป็นพระภิกษุ จำนวน 8 รูป และคฤหัสถ์ จำนวน 12 คน รวม 20 รูป/คน ในประเด็นคำถามความหมายของสันติวิธีพุทธ โดยจัดกลุ่มความหมายของสันติวิธีพุทธที่สอดคล้องกัน ทั้งจำนวน 2 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มสันติวิธีพุทธภายใน เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตใจ อารมณ์ และความคิด มุ่งเน้นไปที่การลดกิเลส และความทุกข์ สามารถบรรลุถึงสันติสุขภายในอย่างยั่งยืนได้ มีองค์ประกอบ 11 ประการ มีรายละเอียดดังนี้

1) มรรค ผล นิพพาน เป็นนิยามที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิใช้สรุปความหมายของสันติวิธีพุทธ ดังคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 ตอนหนึ่งว่า “ การบรรลุมรรค ผล นิพพาน คือสันติสุขภายในนำไปสู่สันติสุขภายนอก สันติสุขตามแนวทางพุทธศาสนา คือ การบรรลุคุณธรรมเบื้องสูง คุณธรรม หมายถึง อริยะสัจ 4 อริยมรรค 8 ฯลฯ แนวทาง การปฏิบัติตามแนวทางเหล่านี้ นำไปสู่ความหมายที่แท้จริงของสันติวิธีพุทธ” เมื่อวิเคราะห์ตามคำกล่าวนี้พบว่า มรรค หรือ อริยมรรค เป็นแนวทางปฏิบัติที่นำไปสู่ความสงบสุขภายในใจ ช่วยให้พ้นจากกิเลส ความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งเป็นต้นเหตุของความทุกข์ เป็นเส้นทางสู่สันติสุขที่ยั่งยืน มีองค์ประกอบทั้งหมด 8 ประการคือ สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบสัมมาวาจา วาจาชอบ สัมมากัมมันตะ การงานชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ สัมมาสติ ระลึกชอบ สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ

ผลหรืออริยผล เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการปฏิบัติตามอริยมรรค ผู้บรรลุอริยผลย่อมมีจิตใจสงบสุข มั่นคง ไม่หวั่นไหวต่อกิเลส แบ่งเป็น 4 ระดับ ได้แก่ พระโสดาบัน ผู้เข้าถึงสภาวะโสดาบัน พระสกทาคามี ผู้เป็นผู้กลับมาเกิดอีก 7 ชาติ พระอนาคามี ผู้ไม่กลับมาเกิดอีกในภพกาม และพระอรหันต์ ผู้สิ้นกิเลส

ส่วนพระนิพพาน เป็นสภาวะที่พ้นจากทุกข์ทั้งปวง เป็นความสงบสุขที่แท้จริง ถาวร ไม่แปรเปลี่ยน สอดคล้องกับคำว่า สันติ ความสงบสุข ที่เป็นภาวะหนึ่งที่เกิดจากการสลัดออก

จากสังสารวัฏ ซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์พัฒนาทางจิตจนถึงขั้นที่สามารถหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาได้ ทำให้เป็นผู้งดเว้น เว้นขาด ออก สลัดออก หลุดพ้น ไม่เกี่ยวข้องกับการทะเลาะ การบาดหมาง การแก่งแย่ง การวิวาท การมุ่งร้าย มีใจเป็นอิสระ(จากกิเลส) อยู่ ฉะนั้น อริยมรรค อริยผล และนิพพาน เป็นแนวทางและเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ช่วยให้ผู้ปฏิบัติบรรลุสันติสุขที่แท้จริง ยั่งยืน เป็นการพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

2) ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นนิยามที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิใช้สรุปความหมายของสันติวิถีพุทธ ดังคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 และ 10 ตอนหนึ่งว่า “สันติสุขที่แท้จริงที่เกิดจากการประพฤติปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้าทำให้กาย วาจา ใจ สงบร่มเย็น มีความสุขตามสถานะของตัวเอง อยู่ที่ไหนก็มีความสุข โดยใช้แนวทาง มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา ชำระสะสางกิเลสภายในใจ ทำให้จิตใจปลอดโปร่งไร้กิเลส” และว่า “ความสงบและความสุขที่เกิดจากความสงบ ความสันโดษ สันติวิถีพุทธ เป็นแนวทางสู่ความสงบและความสุข มีทั้งระดับบุคคลและระดับสังคม อาศัยหลักธรรมในพุทธศาสนาคือ สันโดษ ความพอเพียง เมตตา ความรัก ความปรารถนาดี ศีล การรักษาศีล สมาธิ การฝึกจิต ปัญญา ความรู้” เมื่อวิเคราะห์ตามคำกล่าวนี้พบว่า ศีล สมาธิ และปัญญา ช่วยให้บรรลุสันติสุขได้ ดังนี้

ศีล หมายถึง การประพฤติตนอยู่ในกรอบของกฎเกณฑ์ เป็นการกำกับกาย วาจา ให้เรียบร้อย ช่วยให้ชีวิตดำเนินไปอย่างราบรื่น เกิดความปลอดภัยทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เช่น การรักษาศีล 5 ช่วยให้ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เกิดความสงบสุขในสังคม สอดคล้องกับคำกล่าวว่า ศีลมีหลายระดับจัดไว้ให้เหมาะกับสภาพชีวิตในการปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงจุดหมายของตน สำหรับประชาชนพึงรักษาศีล 5 เป็นกฎเกณฑ์พื้นฐานในสังคมเพื่อให้คนอยู่ร่วมกันด้วยดี ไม่เบียดเบียน ทำร้าย ละเมิดชีวิตและร่างกาย ไม่ละเมิดต่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน ไม่ประพฤติผิดเกี่ยวกับเพศ ไม่ใช้วาจาหลอกลวงกันและไม่ทำให้สูญเสียสติสัมปชัญญะด้วยการเสพสิ่งที่ทำให้เกิดความประมาท

สมาธิ หมายถึง การฝึกจิตให้ตั้งมั่น จดจ่ออยู่กับปัจจุบัน ช่วยให้จิตใจสงบ ผ่อนคลาย ลดความฟุ้งซ่าน การฝึกสมาธิ ช่วยให้ใจสงบ ลดความเครียด เกิดความสุขภายใน และ ปัญญา หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจ ที่ถูกต้อง ช่วยให้มองปัญหาอย่างมีเหตุผล ตัดสินใจอย่างรอบคอบ การศึกษาธรรมะ ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของชีวิต เกิดความปล่อยวาง ศีล สมาธิ ปัญญา กับสันติสุขที่ยั่งยืน ศีล เป็นพื้นฐานสำคัญของ สมาธิ เมื่อกาย วาจา เรียบร้อย จิตใจก็จะสงบ สมาธิ เป็นพื้นฐานสำคัญของ ปัญญา เมื่อจิตใจสงบ ก็จะคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลปัญญา ช่วยให้เข้าใจ ศีล และ สมาธิ ศีล สมาธิ ปัญญา เปรียบเสมือนเสาหลัก 3 ต้น ที่ช่วยค้ำจุนสันติสุขให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน การฝึกฝน ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างสม่ำเสมอ จะช่วยให้ชีวิตมีความสุขสงบทั้งกาย ใจ และนำไปสู่สันติสุขในสังคมได้อย่างยั่งยืน

3) อริยสัจ เป็นนิยามที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิใช้สรุปความหมายของสันติวิถีพุทธ ดังคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 ตอนหนึ่งว่า “ความสงบสุขตามแนวทางพุทธศาสนา เป็นแนวทางสู่ความสงบสุขที่แท้จริง เน้นการขัดเกลากิเลส พัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา เกิดผลดีทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เกิดจากการขัดเกลากิเลส (ราคะ โทสะ โมหะ) ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา และอริยสัจ 4 มีหลายระดับขึ้นอยู่กับภูมิชั้นของบุคคล พระอรหันต์ เป็นผู้ได้ครองสันติสุขเต็มส่วน บรรลุความสงบสุขอย่างแท้จริง เกิดปัญญา เข้าใจธรรมชาติของชีวิต หลุดพ้นจากทุกข์”

เมื่อวิเคราะห์ตามคำกล่าวนี้พบว่า อริยสัจ 4 เป็นแนวทางสู่การบรรลุสันติสุขที่ยั่งยืนได้ อริยสัจ 4 หมายถึง ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ เป็นหัวใจหลักของคำสอนพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ทุกข์ ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ สมุทัย เหตุแห่งทุกข์ นิโรธความดับทุกข์ มรรค หนทางสู่ความดับทุกข์

อริยสัจ 4 เป็นแนวทางสู่การบรรลุสันติสุขที่ยั่งยืน เพราะว่า การเข้าใจทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ช่วยให้เราแก้ปัญหาที่ต้นเหตุแห่งทุกข์ได้ การเข้าใจทุกข์ เป็นจุดเริ่มต้นของการแสวงหาสันติสุข ช่วยให้เราตระหนักถึงปัญหา ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ กระตุ้นให้เราค้นหาทางออก การเข้าใจสมุทัย ช่วยให้เราเข้าใจสาเหตุของปัญหา กิเลส ความโลภ โกรธ หลง เป็นต้นเหตุของทุกข์ การลดละกิเลส จะช่วยลดทุกข์ การเข้าใจนิโรธ เป็นเป้าหมายสูงสุด การดับทุกข์อย่างสิ้นเชิงบรรลุนิพพาน การเข้าใจมรรค หนทางสู่ความดับทุกข์การปฏิบัติตามอริยมรรค จะนำไปสู่การบรรลุสันติสุข

การนำอริยสัจ 4 ไปประยุกต์ใช้เพื่อบรรลุสันติสุข เช่นการฝึกสมาธิ ช่วยให้ใจสงบ ลดความโลภ โกรธ หลงลดความเครียด ความวิตกกังวล การฝึกสติ ช่วยให้มีสติกับปัจจุบัน ลดการปรุงแต่ง ลดความทุกข์ การมีศีล ช่วยให้ควบคุมกาย วาจา ลดการเบียดเบียนผู้อื่น อยู่ร่วมกันอย่างสันติ

4) การขัดเกลากิเลส เป็นนิยามที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิใช้สรุปความหมายของสันติวิถีพุทธ ดังคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 ตอนหนึ่งว่า “สันติวิธีพุทธ ความสงบสุขตามแนวทางพุทธศาสนา เป็นแนวทางสู่ความสงบสุขที่แท้จริง เน้นการขัดเกลากิเลส พัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา เกิดผลดีทั้งต่อตนเองและผู้อื่นเกิดจากการขัดเกลากิเลส (ราคะ โทสะ โมหะ) ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา และอริยสัจ 4 มีหลายระดับ ขึ้นอยู่กับภูมิชั้นของบุคคล พระอรหันต์ เป็นผู้ได้ครองสันติสุขเต็มส่วน บรรลุความสงบสุขอย่างแท้จริง เกิดปัญญา เข้าใจธรรมชาติของชีวิต หลุดพ้นจากทุกข์”เมื่อวิเคราะห์คำกล่าวนี้ การขัดเกลากิเลส ช่วยให้บรรลุสันติสุขที่ยั่งยืนได้ เพราะเมื่อกิเลสลดลง จิตใจจะสงบ ผ่องใส เกิดปัญญา เข้าใจความจริงของชีวิต

เมื่อวิเคราะห์ตามคำกล่าวนี้พบว่า พระพุทธเจ้าก็ทรงบรรลุสันติสุขที่แท้จริงด้วยการขัดเกลากิเลส พระอริยสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ บรรลุสันติสุขที่ยั่งยืนด้วยการขัดเกลากิเลส การขัดเกลากิเลส ช่วยให้บรรลุสันติสุขที่ยั่งยืนได้ เพราะเมื่อกิเลสลดลง จิตใจจะสงบ ผ่องใส เกิดปัญญาเข้าใจความจริงของชีวิต เพราะกิเลส เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุสันติสุขที่แท้จริง กิเลส ทำให้เกิดความทุกข์ทั้งทางกายและใจ กิเลส หมายถึง สิ่งที่ทำให้จิตเศร้าหมอง ไม่ผ่องใส แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ โลภะ ความอยากได้ อยากมี โทสะ ความโกรธ ความไม่พอใจ โมหะ ความหลง ความไม่รู้ การขัดเกลากิเลส เป็นวิธีการสำคัญในการบรรลุสันติสุขที่ยั่งยืน มีหลายวิธีในการขัดเกลากิเลส เช่น การศึกษาเรียนรู้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ฝึกฝนสติปัญญา เข้าใจไตรลักษณ์ การเจริญสติ ฝึกอยู่กับปัจจุบัน รู้เท่าทันความคิด อารมณ์ ความรู้สึก การเจริญสมาธิ ฝึกจิตให้สงบ มั่นคง เกิดปัญญา การทำทาน แบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่น การรักษาศีล ประพฤติตนอยู่ในกรอบของศีลธรรม การเจริญเมตตา ฝึกความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เป็นต้น ผลลัพธ์ของการขัดเกลากิเลส คือ จิตใจที่สงบ ผ่องใส มีสติปัญญารู้เท่าทันกิเลส เข้าใจธรรมชาติของชีวิต ละวางความยึดติด บรรลุสันติสุขที่แท้จริง

5) อหิงสา การไม่เบียดเบียน การไม่ทำร้าย การไม่ว่าร้าย เป็นนิยามที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิใช้สรุปความหมายของสันติวิถีพุทธ ดังคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 11, 8 ตอนหนึ่งว่า “ชาวพุทธสามารถอยู่ร่วมกับศาสนาอื่นได้อย่างสงบ อาศัยหลักเมตตาธรรม อหิงสา และไม่เบียดเบียน ใช้สติปัญญาในการแก้ไขปัญหา ไม่ก่อความขัดแย้ง ไม่อาศัยความรุนแรง มีจิตประกอบด้วยความเมตตาและอหิงสาธรรม อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เกิดสันติภาพในสังคม” และว่า “การไม่เบียดเบียน รักษาความดีงามของกาย วาจา ใจ ความคิดดี เป็นจุดเริ่มต้นของการกระทำและคำพูดที่ดี ผลลัพธ์คือ ความสงบสุขของทั้งตนเองและสังคม ชาวพุทธประพฤติปฏิบัติตนโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น รักษากาย วาจา ใจ ให้มีแต่ความปกติ ความคิดดี นำไปสู่การกระทำและคำพูดที่ดี ความคิดไม่ดี นำไปสู่การกระทำและคำพูดไม่ดี ความคิดดี นำไปสู่ความสงบสุข สำรวมกาย วาจา ใจ ให้ดี คิดดี ทำดี พูดดี ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ตนเองและสังคมสงบสุข ไม่มีปัญหาขัดแย้ง เกิดสิ่งดีๆ แก่กัน”

เมื่อวิเคราะห์ตามคำกล่าวนี้พบว่า อหิงสา เป็นแนวทางสู่สันติสุขที่ยั่งยืนเน้นการพัฒนาจิตใจ สร้างความสัมพันธ์ที่ดี แก้ไขความขัดแย้ง เมื่อสมาชิกในสังคมปฏิบัติอหิงสา สังคมจะเต็มไปด้วยสันติสุข พระพุทธเจ้า พระองค์ทรงสอนให้ละเว้นจากการเบียดเบียน และเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หรือมหาตมะ คานธี ผู้นำการต่อสู้เพื่อเอกราชของอินเดีย ใช้หลักอหิงสาต่อต้านการกดขี่ของอังกฤษ อหิงสา หมายถึง การไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้าย ไม่ว่าร้าย เป็นหลักการสำคัญในหลายศาสนา รวมไปถึงพระพุทธศาสนา หลักการอหิงสา มุ่งเน้นไปที่การ ละเว้น การกระทำใดๆ ที่จะสร้างความทุกข์ ความเดือดร้อน ให้กับผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นทางกาย วาจา หรือใจ การไม่เบียดเบียนทางกาย ได้แก่ การไม่ฆ่า ไม่ทำร้ายร่างกาย ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติผิดในกาม การไม่เบียดเบียนทางวาจา ได้แก่ การไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ การไม่เบียดเบียนทางใจ ได้แก่ การไม่คิดร้าย ไม่มีความโลภ ไม่มีความโกรธ ไม่มีความหลง

6) สันโดษ ความพอเพียง ความมีเมตตา การให้อภัย เป็นนิยามที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิใช้สรุปความหมายของสันติวิถีพุทธ ดังคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 10, 19 ตอนหนึ่งว่า ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “ สันติวิธีพุทธ กระบวนการจัดการปัญหาด้วยหลักธรรม สันติวิถีพุทธ หลักการ แนวทาง ทฤษฎี เกี่ยวกับความสงบตามแนวพุทธ สันติวิถีพุทธ หมายถึง ความสงบและความสุขที่เกิดจากความสงบ ความสันโดษ สันติวิถีพุทธ เป็นแนวทางสู่ความสงบและความสุข มีทั้งระดับบุคคลและระดับสังคม อาศัยหลักธรรมในพุทธศาสนาคือ สันโดษ ความพอเพียง เมตตา ความรัก ความปรารถนาดี” และว่า “ การอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข แก้ปัญหาต่างๆด้วยสันติวิธี มีความเห็นอกเห็นใจกัน มีน้ำใจต่อกัน มีความเมตตาอารีย์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ตามหลักพระพุทธศาสนา รู้จักให้อภัยซึ่งกันและกัน”

เมื่อวิเคราะห์ตามคำกล่าวมานี้พบว่า ความสันโดษ ความพอเพียง ความมีเมตตาและการให้อภัย มีความสัมพันธ์และส่งเสริมให้บรรลุสันติสุขที่ยั่งยืน ความสันโดษ หมายถึง การรู้จักพอ รู้จักจักสรรค์ในสิ่งที่มี ไม่เปรียบเทียบกับผู้อื่น ช่วยให้จิตใจสงบ ไม่วุ่นวายกับกิเลสมองเห็นคุณค่าของสิ่งเล็กๆ น้อยๆ เกิดความสุขที่แท้จริง จากภายใน ความพอเพียง หมายถึง การดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความเรียบง่าย รู้จักประมาณตน ไม่ประมาท พึ่งพาตนเอง ช่วยให้พ้นจากความทุกข์ ที่เกิดจากความอยาก ความมีเมตตา หมายถึง ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น รู้จักเห็นอกเห็นใจ ช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ช่วยให้สังคมสงบสุข การให้อภัย หมายถึง การปล่อยวาง ไม่จดจำความโกรธ

ช่วยให้จิตใจเป็นอิสระ หลุดพ้นจากความทุกข์ความสัมพันธ์ กับผู้อื่นดีขึ้น ความสันโดษ ช่วยให้จิตใจสงบ ความสันโดษ ช่วยให้ชีวิตไม่วุ่นวาย ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ช่วยให้ใจสงบ มองโลกในแง่ดี ความพอเพียง ช่วยให้พ้นจากความทุกข์ ช่วยให้มีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่กังวล ย่อมไม่โลภ ความมีเมตตา ช่วยให้ใจเบิกบาน ปราศจากความโกรธ ช่วยเหลือผู้อื่น ช่วยให้สังคมสงบสุข การให้อภัย ช่วยให้ปลดปล่อยใจ หลุดพ้นจากความทุกข์ ไม่จองเวร ช่วยให้ความสัมพันธ์กับผู้อื่นดีขึ้น

คุณธรรม ทั้ง 4 นี้ เกื้อกูลกันและส่งเสริมให้บรรลุสันติสุขที่ยั่งยืน เมื่อทุกคนในสังคม มีความสันโดษ มีความพอเพียง มีความเมตตา รู้จักให้อภัย สังคมนั้นย่อมมีความสงบสุขความเจริญรุ่งเรือ โดยไม่ต้องพึ่งพาอำนาจและความรุนแรง ความสันโดษ ความพอเพียง ความมีเมตตา การให้อภัย เปรียบเสมือนกุญแจสำคัญที่ไขประตูสู่ สันติสุขที่ยั่งยืน เมื่อจิตใจหล่อเลี้ยงด้วยคุณธรรมเหล่านี้ ย่อมนำไปสู่ความสุขที่แท้จริง เกิดขึ้นจากภายใน ความสงบสุขที่ยั่งยืน ไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรค มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นสังคมที่สงบสุข เต็มไปด้วยมิตรภาพ

7) ความรู้ การใช้เหตุผล สติปัญญา ชีวิตมีความสุข เป็นนิยามที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิใช้สรุปความหมายของสันติวิถีพุทธ ดังคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 11, 20, 10 ตอนหนึ่งว่า “สันติวิถีพุทธ คือ ความสงบตามแนวทางพระพุทธศาสนา เน้นการใช้เหตุผล สติปัญญา และเมตตาธรรม ไม่กระทำสิ่งใดให้เกิดความขัดแย้ง หรือแนวทางสุดโต่ง ชาวพุทธสามารถอยู่ร่วมกับศาสนาอื่นได้อย่างสงบและว่า “ความสงบสุขตามแนวทางของพระพุทธศาสนา คือ การใช้ชีวิตทุกวันให้มีความสุข โดยไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อนกับการใช้ชีวิตของเรา ดูแลสังคมและคนรอบข้างให้ดีตามสมควรแก่ฐานานุรูปของตนเอง” รวมทั้งคำกล่าวที่ว่า “ สันติวิถีพุทธ เป็นแนวทางสู่ความสงบและความสุข มีทั้งระดับบุคคลและระดับสังคม อาศัยหลักธรรมในพุทธศาสนาคือ สันโดษ ความพอเพียง เมตตา ความรัก ความปรารถนาดี ศีล การรักษาศีล สมาธิ การฝึกจิต ปัญญา ความรู้”

เมื่อวิเคราะห์ตามคำกล่าวมานี้พบว่า ความรู้ การใช้เหตุผล สติปัญญา และชีวิตมีความสุข เป็นแนวทางเข้าถึงสันติสุขที่ยั่งยืนได้ ความรู้ เปรียบเสมือนแสงสว่างที่นำทางชีวิต ช่วยให้เข้าใจโลก เข้าใจธรรมชาติ เข้าใจความเป็นไปของสิ่งต่างๆ ความรู้ช่วยให้เราตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง แก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และนำชีวิตไปสู่ความสำเร็จ การใช้เหตุผล เป็นเครื่องมือสำคัญในการคิดวิเคราะห์ ช่วยให้แยกแยะความจริงจากความเท็จ ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ไม่หลงเชื่ออะไรง่ายๆ การใช้เหตุผลช่วยให้เรามองโลกอย่างเป็นกลาง เข้าใจมุมมองของผู้อื่น และแก้ปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ได้อย่างสันติ

สติปัญญา เกิดจากการฝึกฝนความคิด พัฒนาความรู้ และฝึกฝนการใช้เหตุผล ช่วยให้เราคิดอย่างมีวิจารณญาณ ตัดสินใจอย่างรอบคอบ มองโลกอย่างลึกซึ้ง เข้าใจธรรมชาติของชีวิต และนำชีวิตไปสู่ความสุขที่แท้จริง ชีวิตที่มีความสุข เกิดจากการรู้จักพอเพียง เข้าใจความต้องการของตัวเอง รู้จักแบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่น และใช้ชีวิตอย่างมีสติ มีความสุขกับสิ่งเล็กๆ น้อยๆ ชีวิตที่มีความสุขช่วยให้เรามีจิตใจสงบ มองโลกในแง่ดี และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น

ดังนั้น สันติสุขที่ยั่งยืน ต้องเกิดจากการเข้าใจธรรมชาติของชีวิต เข้าใจความเป็นไปของสิ่งต่างๆ เข้าใจกฎแห่งกรรม เข้าใจความทุกข์ เข้าใจสาเหตุของความทุกข์ และเข้าใจวิธีดับทุกข์ สันติสุขที่ยั่งยืน ช่วยให้เรามีจิตใจสงบ มองโลกอย่างเป็นกลาง และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ

ความรู้ การใช้เหตุผล สติปัญญา และชีวิตที่มีความสุข ล้วนเกี่ยวข้องกัน การพัฒนาความรู้ การฝึกฝนการใช้เหตุผล และการพัฒนาสติปัญญา ช่วยให้เราใช้ชีวิตอย่างมีความสุข และนำไปสู่สันติสุขที่ยั่งยืน

แนวทางการพัฒนาการใฝ่หาความรู้ คือ เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ อ่านหนังสือ ฟังธรรมะ พูดคุยกับผู้รู้ ฝึกฝนการใช้เหตุผล ฝึกคิดวิเคราะห์ แยกแยะความจริงจากความเท็จ มองโลกอย่างเป็นกลาง การพัฒนาสติปัญญา โดยการฝึกสมาธิ ฝึกควบคุมความคิด ฝึกมองโลกอย่างลึกซึ้ง ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง เข้าใจความต้องการของตัวเอง รู้จักแบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่น เข้าใจธรรมชาติของชีวิต เข้าใจความเป็นไปของสิ่งต่างๆ เข้าใจกฎแห่งกรรม เข้าใจความทุกข์ เข้าใจสาเหตุของความทุกข์ และเข้าใจวิธีดับทุกข์

การพัฒนาความรู้ การใช้เหตุผล สติปัญญา ชีวิตที่มีความสุข เป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถทำได้ ผลลัพธ์คือชีวิตที่มีความสุข ความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น สังคมที่สงบสุข โลกที่น่าอยู่ ความรู้ การใช้เหตุผล สติปัญญา ชีวิตที่มีความสุข ล้วนเกี่ยวข้องกันการพัฒนาความรู้ การฝึกฝนการใช้เหตุผล และการพัฒนาสติปัญญา ช่วยให้เราใช้ชีวิตอย่างมีความสุข และนำไปสู่สันติสุขที่ยั่งยืน ทุกคนสามารถพัฒนา ความรู้ การใช้เหตุผล สติปัญญา ชีวิตที่มีความสุข และสันติสุขที่ยั่งยืนได้

8) ลดความขัดแย้ง ไร้ความรุนแรง ลดความแตกต่าง เป็นนิยามที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิใช้สรุปความหมายของสันติวิถีพุทธ ดังคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12, 14 ตอนหนึ่งว่า “สันติวิถีพุทธ คือ แนวคิดและหลักปฏิบัติเกี่ยวกับสันติวิธี ที่ใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางนำพาคู่ขัดแย้งออกจากการกระทำที่มีความรุนแรง ลดปัญหาความขัดแย้ง มีความรับผิดชอบชั่วดี เน้นการใช้วิธีการที่งดงาม ปราศจากความรุนแรง มุ่งหวังผลลัพธ์ที่งดงาม เกิดประโยชน์ต่อทั้งชีวิตและสังคม อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สันติวิถีพุทธ จึงเป็นแนวทางสู่สันติสุขที่ยั่งยืน” และคำกล่าวว่า “ การมีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ทุกสรรพชีวิตล้วนดิ้นรนเพื่อหาทางออกจากทุกข์ อวิชชา ความไม่รู้ ก่อให้เกิดความแตกต่างและวุ่นวาย ความมีเมตตา ช่วยลดความแตกต่าง นำไปสู่สันติสุข สังคมสงบสุข ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ”

เมื่อวิเคราะห์ตามคำกล่าวมานี้พบว่า สันติสุขที่ยั่งยืน เป็นเป้าหมายที่มนุษย์ใฝ่ฝันมาช้านาน แต่การบรรลุเป้าหมายนี้ไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะโลกของเรามีความหลากหลาย เต็มไปด้วยความขัดแย้ง ความรุนแรง และความแตกต่าง การลดความขัดแย้ง ไร้ความรุนแรง และลดความแตกต่าง จึงเป็นแนวทางสำคัญสู่สันติสุขที่ยั่งยืน การร่วมมือกันจากทุกภาคส่วน จะช่วยสร้างสังคมที่สงบสุข ยุติธรรมและเท่าเทียม การลดความขัดแย้ง ไร้ความรุนแรง และลดความแตกต่าง จึงเป็นกุญแจสำคัญสู่สันติสุขที่ยั่งยืน ซึ่งสามารถทำได้ดังนี้

1. เข้าใจต้นเหตุของความขัดแย้ง ความขัดแย้งเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ เช่น ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ความไม่เข้าใจ ความแตกต่างทางวัฒนธรรม ศาสนา การเมือง ฯลฯ การเข้าใจต้นเหตุของความขัดแย้งเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการหาทางแก้ไข

2. ส่งเสริมการสื่อสารอย่างสันติ การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นกุญแจสำคัญในการลดความขัดแย้ง การฟังอย่างตั้งใจ พูดด้วยความเคารพ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ ล้วนเป็นวิธีการสื่อสารอย่างสันติ

3. สนับสนุนการเจรจาและไกล่เกลี่ย การเจรจาและไกล่เกลี่ย เป็นวิธีการแก้ไขความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง เป็นการหาทางออกที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ โดยอาศัยตัวกลางที่เป็นกลาง

4. สร้างความปรองดอง การสร้างความปรองดอง หมายถึง การสร้างความเข้าใจ ความสามัคคี และความสมานฉันท์ในสังคม สามารถทำได้ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรม การสนับสนุนงานอาสาสมัคร ฯลฯ

5. ยกระดับการศึกษา การศึกษาช่วยให้ผู้คนเข้าใจโลก เข้าใจผู้อื่น และเข้าใจตนเอง การศึกษาที่ส่งเสริมสันติวิธี จะช่วยลดความรุนแรง และสร้างสังคมที่เคารพความแตกต่าง

6. สนับสนุนบทบาทของผู้หญิงและเยาวชน ผู้หญิงและเยาวชนมีบทบาทสำคัญในการสร้างสันติภาพ ผู้หญิงมักมีบทบาทในการเจรจาและไกล่เกลี่ย ส่วนเยาวชนเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง

7. รณรงค์ต่อต้านความรุนแรง การรณรงค์ต่อต้านความรุนแรงในทุกรูปแบบ เป็นการสร้างจิตสำนึกให้ผู้คนตระหนักถึงผลร้ายของความรุนแรง และส่งเสริมให้ใช้ชีวิตอย่างสันติ

การบรรลุสันติสุขที่ยั่งยืน เป็นภารกิจร่วมกันของทุกภาคส่วน จำเป็นต้องอาศัยความอดทน ความมุ่งมั่น และความร่วมมือจากทุกฝ่าย การลดความขัดแย้ง ส่งเสริมสันติวิธี และลดความแตกต่าง ล้วนเป็นกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่สังคมที่สงบสุขและยั่งยืน

9) การไม่ละเมิดศีล 5 มีหิริและโอตตัปปะ พัฒนาคุณธรรม จริยธรรม เป็นนิยามที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิใช้สรุปความหมายของสันติวิถีพุทธ ดังคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 15, 18 ตอนหนึ่งว่า “ การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน ช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน เกิดขึ้นได้เมื่อคนส่วนใหญ่หรือทุกคนยึดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยการไม่ละเมิดศีล 5 ป้องกันตนเองและสังคม เน้นการไม่เบียดเบียน ยับยั้งตนเอง และช่วยเหลือผู้อื่น อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความเกรงกลัวต่อบาป ยับยั้งตนเอง ไม่ทำสิ่งผิด มีความละอายต่อบาป รู้สึกผิด กลัวผลร้ายจากการทำผิด สังคมสงบสุข ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ” และคำกล่าวว่า “สันติวิถีพุทธ คือ เป็นแนวทางสู่ความสงบสุขที่แท้จริง เน้นการบูรณาการหลักธรรม พัฒนาคุณธรรม ผู้นำต้องมีเมตตา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทุกระดับ ระดับบุคคล ควบคุมอารมณ์ ฝึกฝนความอดทน รู้จักให้อภัย เข้าใจผู้อื่น ระดับครอบครัว อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข แก้ไขความขัดแย้ง สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระดับชุมชน อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เกิดความรักสามัคคี พัฒนาชุมชน ระดับสังคม อยู่ร่วมกันอย่างสันติ แก้ไขความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง ประโยชน์เกิดผลดีต่อทุกฝ่าย เป็นความสงบสุขที่เกิดจากภายในสู่ภายนอก”

เมื่อวิเคราะห์ตามคำกล่าวมานี้พบว่า การไม่ละเมิดศีล 5 หิริ โอตตัปปะ คุณธรรม และจริยธรรม เป็นเส้นทางสู่สันติสุขที่ยั่งยืนอีกเส้นทางหนึ่ง การไม่ละเมิดศีล 5 เป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสันติสุขภายใน เริ่มต้นจากการควบคุมกาย วาจา ให้สงบ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ดังนี้ ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต รักษาชีวิต สร้างความปลอดภัย ไม่ลักทรัพย์ เคารพในทรัพย์สิน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ประพฤติผิดในกาม รักษาความสัมพันธ์ที่ดี งดเว้นการล่วงละเมิด ไม่พูดเท็จ สื่อสารอย่างตรงไปตรงมา รักษาความจริง ไม่ดื่มน้ำเมา หลีกเลี่ยงอบายมุข ควบคุมสติ หิริ คือ ความละอายใจ เกรงกลัวต่อบาป รู้สึกผิดเมื่อทำผิด เป็นแรงผลักดันให้ประพฤติชอบ โอตตัปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อผลของบาป กลัว

การถูกลงโทษ เป็นแรงยับยั้งไม่ให้ทำผิด เมื่อเรามีหิริและโอตตัปปะ จะช่วยให้ยึดมั่นในสิ่งที่ดีงาม หลีกเลี่ยงการทำผิด มีสติในการกระทำ และมีความรับผิดชอบมากขึ้น

คุณธรรม คือ คุณงามความดี เช่น เมตตา กรุณา ปัญญาเป็นต้น จริยธรรม คือ หลักการทางศีลธรรม ควบคุมความประพฤติให้เหมาะสม การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ควบคู่ไปกับการไม่ละเมิดศีล 5 มีหิริ โอตตัปปะ ส่งผลให้จิตใจสงบ ควบคุมกิเลส อารมณ์ รู้สึกผ่อนคลาย สร้างความสัมพันธ์ที่ดี ด้วยการปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเมตตา ทำให้สังคมสงบสุข ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างเคารพ มีความเจริญก้าวหน้า มุ่งเน้นสิ่งที่ดี พัฒนาตนเองอยู่เสมอ

ดังนั้น การบรรลุสันติสุขที่ยั่งยืน ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงชั่วข้ามคืน แต่ต้องอาศัยความเพียรพยายามการฝึกฝนตนเอง พัฒนาคุณธรรม จริยธรรม เป็นการลงทุนที่คุ้มค่า สันติสุขที่แท้จริง ก็จะเกิดขึ้นจากภายใน เมื่อจิตใจสงบปราศจากกิเลส จะเกิดสันติภายนอกส่งผลดีต่อทั้งตนเองและสังคมอย่างแน่นอน

10) การเจริญภาวนา การละความชั่ว การทำความดี การพัฒนาจิตใจ เป็นนิยามที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิใช้สรุปความหมายของสันติวิถีพุทธ ดังคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 16, 17 ตอนหนึ่งว่า “ สันติวิถีพุทธ คือ ความสงบตามแนวพระพุทธศาสนาที่เกิดจาก การอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติอย่างมีความสุข การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยปราศจากจากการบังคับขู่เข็น การรักษาศีล การให้ทาน การเจริญภาวนา ตลอดทั้งการไม่ทำความชั่ว ทำแต่ความดี” และคำสัมภาษณ์ว่า “สันติวิถีพุทธ เป็นแนวทางสู่ความสงบสุข เน้นการละความชั่ว การทำดี การพัฒนาจิตใจ สามารถนำไปปฏิบัติได้ เกิดผลดีต่อตนเองและสังคม มุ่งมั่นประพฤติปฏิบัติตามแนวทางสันติวิถีพุทธ”

เมื่อวิเคราะห์ตามคำกล่าวมานี้พบว่า การเจริญภาวนา การละความชั่ว การทำความดี และการพัฒนาจิตใจ เป็นความหมายที่บ่งบอกถึงแนวทางสู่การบรรลุสันติสุขที่ยั่งยืน เป็นแนวทางที่ทุกคนสามารถนำไปปฏิบัติได้ การเจริญภาวนา เป็นวิธีฝึกฝนจิตใจให้สงบ มั่นคง และเข้าใจธรรมชาติของชีวิต ช่วยให้จิตใจหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา ความโลภ โกรธ หลง ซึ่งเป็นสาเหตุหลักของทุกข์ เมื่อจิตใจสงบ ผ่อนคลาย ย่อมนำไปสู่ความสุขที่แท้จริง การเจริญภาวนา มีหลายวิธีโดยใช้เทคนิคต่างๆ เช่น การกำหนดลมหายใจ การนั่งสมาธิ การเดินจงกรม การสวดมนต์ เป็นต้น การละความชั่ว เป็นการละเว้นจากกิเลสและอกุศลกรรม ช่วยให้จิตใจผ่องใส เบิกบาน หลีกเลี่ยงผลร้ายจากการกระทำผิด ตัวอย่างการละความชั่ว เช่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่โกหกหลอกลวง ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติผิดในกามไม่เสพสุราเมรัย เป็นต้น การทำความดี เป็นการบำเพ็ญกุศลกรรม ช่วยให้จิตใจสงบ สุขใจ สะสมบุญกุศล ส่งผลดีในชีวิต ตัวอย่างการทำความดี เช่น การบริจาคทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ช่วยเหลือผู้อื่น ประพฤติตนดีงาม การพัฒนาจิตใจ เป็นการฝึกฝนคุณธรรมและจริยธรรม ช่วยให้จิตใจสูงส่ง ประณีต ดำรงชีวิตอย่างมีสติ วิธีการพัฒนาจิตใจ เช่น ศึกษาหลักธรรมะ ฝึกฝนเมตตา ฝึกฝนความอดทน ฝึกฝนความรู้จักปล่อยวาง เป็นต้น

การเจริญภาวนา การละความชั่ว การทำความดี และการพัฒนาจิตใจ ดังกล่าวมานี้ ส่งผลต่อจิตใจให้สงบ มั่นคง เข้าใจธรรมชาติของชีวิต ละวางความยึดมั่น พัฒนาปัญญาและความเมตตา เมื่อจิตใจสงบ ย่อมนำไปสู่ สันติสุขที่ยั่งยืน ทั้งต่อตนเองและสังคม สันติสุขที่แท้จริง ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงภายนอก แต่ต้องเกิดขึ้นจากภายในจิตใจ การฝึกฝนตนเองตามแนวทางทั้ง 4 ประการคือ การเจริญภาวนา การละความชั่ว การทำความดี และการพัฒนาจิตใจ เปรียบเสมือนการสร้างเกราะ

ป้องกันใจ ปกป้องจากกิเลสและอกุศลกรรม ช่วยให้จิตใจผ่องใส เบิกบาน มุ่งสู่เป้าหมายแห่งสันติสุขที่ยั่งยืน

11) การบูรณาการหลักธรรมและหลักไตรสิกขา เป็นนิยามความหมายที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิใช้สรุปความหมายของสันติวิถีพุทธ ดังคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 18 ตอนหนึ่งว่า “สันติวิถีพุทธ คือ เป็นแนวทางสู่ความสงบสุขที่แท้จริง เน้นการบูรณาการหลักธรรม พัฒนาคุณธรรม ผู้นำต้องมีเมตตา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทุกระดับ ระดับบุคคล ควบคุมอารมณ์ ฝึกฝนความอดทน รู้จักให้อภัย เข้าใจผู้อื่น ระดับครอบครัว อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข แก้ไขความขัดแย้ง สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระดับชุมชน อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เกิดความรักสามัคคี พัฒนาชุมชน ระดับสังคม อยู่ร่วมกันอย่างสันติ แก้ไขความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง ประโยชน์เกิดผลดีต่อทุกฝ่าย เป็นความสงบสุขที่เกิดจากภายในสู่ภายนอกเกิดจากการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขา”

เมื่อวิเคราะห์ตามคำกล่าวมานี้พบว่า การบูรณาการหลักธรรม หมายถึง การนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับชีวิตอย่างเป็นองค์รวม ครอบคลุมทั้งด้านความคิด พฤติกรรม และจิตใจ หรือ การผสมผสานหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เข้ากับการฝึกฝนพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา เพื่อนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดคือ สันติสุขที่ยั่งยืน หลักธรรม เปรียบเสมือนเข็มทิศนำทางชีวิต ช่วยให้เข้าใจความจริงของชีวิต เหตุแห่งทุกข์ และแนวทางดับทุกข์ ส่วนหลักไตรสิกขา หมายถึง ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักการฝึกฝนพัฒนาตนเองตามแนวทางพุทธศาสนา

การบูรณาการหลักธรรมและหลักไตรสิกขา ส่งผลให้เกิดสันติสุขที่ยั่งยืน คือ ศีล การรักษาศีล ช่วยให้กาย วาจา สงบ เรียบร้อย ลดการเบียดเบียนผู้อื่น ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดี ช่วยให้ใจสงบ ผ่อนคลาย เป็นพื้นฐานสู่สมาธิ สมาธิ การฝึกสมาธิ ช่วยให้จิตใจสงบ มั่นคง เพิ่มพูนสติ ควบคุมอารมณ์ ความคิด ใจหยุดนิ่ง เข้าถึงความสุขภายใน และปัญญา การพัฒนาปัญญา ช่วยให้เข้าใจความจริง เข้าใจธรรมชาติของชีวิต เหตุปัจจัยมองโลกตามความเป็นจริง ปล่อยวาง

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือ บุคคลที่มีศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมมีจิตใจสงบ มีความสุขอย่างแท้จริง ไม่หวั่นไหวต่อกิเลส สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ เกิดสันติสุขที่ยั่งยืนในตนเองและสังคม ตัวอย่างการบูรณาการหลักธรรมและหลักไตรสิกขา ฝึกสติก่อนการพูด คิดก่อนพูด ป้องกันการพูดจาทำร้ายผู้อื่นจัดเป็น ศีล ฝึกสมาธิควบคุมอารมณ์ ไม่โกรธโมโห ใจเย็น จัดเป็นสมาธิ พิจารณาไตรลักษณ์ เข้าใจความไม่เที่ยง จัดเป็นปัญญา การบูรณาการหลักธรรมและหลักไตรสิกขา เป็นแนวทางสู่สันติสุขที่ยั่งยืน ช่วยให้บุคคลพัฒนาตนเอง มีความสุขอย่างแท้จริง และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ การบูรณาการหลักธรรมและหลักไตรสิกขา ช่วยให้บรรลุสันติสุขที่ยั่งยืน เพราะเป็นการพัฒนาตนเองทั้งด้านกาย วาจา และจิตใจ เกิดเป็นปัญญาที่แท้จริง

2. กลุ่มสันติวิถีพุทธภายนอก เกี่ยวข้องกับการกระทำ พฤติกรรม และความสัมพันธ์กับผู้อื่น มุ่งเน้นไปที่การสร้างความสงบสุขในสังคม มีองค์ประกอบ 4 ประการ มีรายละเอียดดังนี้

1) ทาน การให้ การแบ่งปัน เสียสละ การรักษาศีล และการไม่ทำความเดือดร้อน เป็นนิยามความหมายที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิใช้สรุปความหมายของสันติวิถีพุทธ ดังคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 4, 16, 20 ตอนหนึ่งว่า “ความสงบสุขตามแนวทางพระพุทธศาสนา คือ

ทาน การแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือผู้อื่น แบ่งปันอาหาร สิ่งของ การสนับสนุนสังฆรัตนะ สนับสนุนพระภิกษุสงฆ์ ผู้สืบสานคำสอนของพระพุทธเจ้า สร้างความรัก ความผูกพัน เกิดมิตรภาพ ความปรารถนาดีต่อกัน ความสงบสุข เกิดความสงบสุขในใจ และสังคม การเผยแผ่คำสอน ผู้คนได้ฟังธรรมะ เข้าใจผลของการให้ การเสียสละ เกิดเมล็ดพันธุ์แห่งความดี งอกงาม ขยายต่อ พระพุทธศาสนาสอนให้มุ่งเน้นการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และสนับสนุนผู้สืบสานคำสอน การกระทำเหล่านี้ จะนำไปสู่ความรัก ความผูกพัน และความสงบสุขทั้งในใจและสังคมเมล็ดพันธุ์แห่งความดี จะงอกงาม ขยายต่อ ผ่านการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า”และคำสัมภาษณ์ว่า “สันติวิถีพุทธ คือ ความสงบตามแนวพระพุทธศาสนาที่เกิดจาก การอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติอย่างมีความสุข การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยปราศจากจากการบังคับขู่เข็น การรักษาศีล การให้ทาน การภาวนา ตลอดทั้งการไม่ทำความชั่ว ทำแต่ความดี” รวมทั้งคำสัมภาษณ์ที่ว่า “ความสงบสุขตามแนวทางของพระพุทธศาสนา คือ การใช้ชีวิตทุกวันให้มีความสุข โดยไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อนกับการใช้ชีวิตของเรา ดูแลสังคมและคนรอบข้างให้ดีตามสมควรแก่ฐานานุรูปของตนเอง”

เมื่อวิเคราะห์ตามคำกล่าวมานี้พบว่า การให้ทาน การแบ่งปัน ความเสียสละ การรักษาศีล และการไม่ทำความเดือดร้อน เป็นการนิยามความหมายของสันติวิถีพุทธ ที่เป็นแนวทางสู่การบรรลุสันติสุขที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาตนเอง ควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคม ช่วยให้เกิดสังคมที่มีความสุข และมีความสงบสุข การให้ทาน คือ การให้สิ่งของ เงินทอง หรือความรู้แก่ผู้อื่น เป็นการสร้างความสุขใจทั้งผู้ให้และผู้รับ ช่วยให้ผู้ให้มีจิตใจเบิกบาน รู้จักแบ่งปัน และลดความเห็นแก่ตัว

การแบ่งปัน คือ การแบ่งปันทรัพยากร เวลา หรือความสามารถ เป็นการช่วยเหลือผู้อื่น สร้างความสัมพันธ์ที่ดี และความสามัคคีในสังคม ช่วยให้ผู้แบ่งปันรู้สึกอิ่มเอมใจ มีความสุข ช่วยให้ผู้รับรู้สึกขอบคุณ มีความสุข ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้แบ่งปันและผู้รับ

ช่วยให้สังคมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเสียสละ คือ การสละสิ่งที่ตนเองรักหรือต้องการ เพื่อประโยชน์ส่วนรวม เป็นการฝึกฝนจิตใจให้รู้จักปล่อยวาง และลดความยึดมั่นถือมั่น ช่วยให้ผู้เสียสละรู้สึกอิ่มเอมใจ มีความสุข ช่วยให้ผู้รับรู้สึกขอบคุณ มีความสุข ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เสียสละและผู้รับ ช่วยให้สังคมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

การรักษาศีล คือ การปฏิบัติตามศีล 5 หรือศีล 8 เป็นการฝึกฝนวินัย ควบคุมกาย วาจา ใจ ช่วยให้จิตใจสงบ ผ่องใส และลดการเบียดเบียนผู้อื่น การไม่ทำความเดือดร้อน การระมัดระวังตัวเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา และใจ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และลดการเกิดปัญหาความขัดแย้ง ช่วยให้ผู้รักษาศีลรู้สึกสบายใจ มีความสุขช่วยให้ผู้อื่นรู้สึกปลอดภัย มีความสุข ช่วยสร้างสังคมที่มีความสงบสุข

การปฏิบัติตามหลัก 5 ประการนี้ ช่วยให้ผู้ปฏิบัติบรรลุสันติสุขที่ยั่งยืน ส่งผลลัพธ์คือความสุขใจ การให้ การแบ่งปัน และความเสียสละ ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจเบิกบาน รู้สึกดีกับตัวเอง ช่วยจิตใจสงบ การรักษาศีล และการไม่ทำความเดือดร้อน ช่วยให้จิตใจสงบ ผ่องใส ลดความกังวล สร้างความสัมพันธ์ที่ดี ด้วยการให้ การแบ่งปัน การไม่เบียดเบียน ช่วยให้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น สร้างสังคมสงบสุข เมื่อทุกคนปฏิบัติตามหลัก 5 ประการนี้ สังคมจะเต็มไปด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความสงบสุข เฉกเช่น พระพุทธเจ้าทรงสละชีวิตออกผนวช เพื่อแสวงหาทางพ้นทุกข์ และนำคำสอนมาช่วยเหลือสรรพสัตว์ และพระสงฆ์ปฏิบัติตามศีลวินัย ช่วยให้จิตใจสงบ ผ่องใส

เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ฆราวาส ผู้คนในชุมชนช่วยเหลือ แบ่งปันทรัพยากร ร่วมแรงร่วมใจกัน พัฒนาชุมชนให้เจริญ

การให้ทาน การแบ่งปัน ความเสียสละ การรักษาศีล และการไม่ทำความเดือดร้อน เป็นแนวทางสู่สันติสุขที่ยั่งยืน ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจสงบ มีความสุข และสร้างสังคมที่ดี เป็นการพัฒนาตนเอง ควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคม ช่วยให้เกิดสังคมที่มีความสุข และมีความสงบสุข

2) ความรับผิดชอบ ความปรารถนาดี ความเอื้อเฟื้อ และการช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นนิยามความหมายที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิใช้สรุปความหมายของสันติวิถีพุทธ ดังคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12, 15 ตอนหนึ่งว่า “สันติวิถีพุทธ คือ แนวคิดและหลักปฏิบัติเกี่ยวกับสันติวิธี ที่ใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางนำพาคู่ขัดแย้งออกจากการกระทำที่มีความรุนแรง ลดปัญหาความขัดแย้ง มีความรับผิดชอบชั่วดี เน้นการใช้วิธีการที่งดงาม ปราศจากความรุนแรง มุ่งหวังผลลัพธ์ที่งดงาม เกิดประโยชน์ต่อทั้งชีวิตและสังคม อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สันติวิถีพุทธ จึงเป็นแนวทางสู่สันติสุขที่ยั่งยืน” และคำสัมภาษณ์ว่า “การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปัน ช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน เกิดขึ้นได้เมื่อคนส่วนใหญ่หรือทุกคนยึดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยการไม่ละเมิดศีล 5 ป้องกันตนเองและสังคม เน้นการไม่เบียดเบียน ยับยั้งตนเอง และช่วยเหลือผู้อื่น อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความเกรงกลัวต่อบาป ยับยั้งตนเอง ไม่ทำสิ่งผิด มีความละอายต่อบาป รู้สึกผิด กลัวผลร้ายจากการทำผิด สังคมสงบสุข ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ” เมื่อวิเคราะห์ตามคำกล่าวมานี้พบว่า ความรับผิดชอบ ความปรารถนาดีความเอื้อเฟื้อ และการช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นความหมายที่แสดงเส้นทางสู่สันติสุขที่ยั่งยืนได้เป็นอย่างดี

ความรับผิดชอบ หมายถึง การตระหนักถึงหน้าที่และภาระผูกพัน รู้จักหน้าที่และบทบาทของตน มุ่งมั่นตั้งใจปฏิบัติหน้าที่อย่างดีที่สุด รับผิดชอบต่อตนเอง ตระหนักถึงผลลัพธ์ของการกระทำส่งผลดีต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม

ความปรารถนาดี หมายถึง การคิดหวังดีต่อผู้อื่น ปราศจากความริษยา มุ่งหวังให้ผู้อื่นมีความสุข พ้นจากทุกข์คิดดี ยินดีกับความสำเร็จของผู้อื่น ไม่คิดร้าย ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

ความเอื้อเฟื้อ หมายถึง การแบ่งปันสิ่งของ ความรู้ และเวลา โดยไม่หวังผลตอบแทน ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเมตตา

การช่วยเหลือเกื้อกูล หมายถึง การให้ความช่วยเหลือผู้อื่นที่ตกทุกข์ได้ยาก ด้วยความเต็มใจและความเมตตา

ความรับผิดชอบ ความปรารถนาดี ความเอื้อเฟื้อ และการช่วยเหลือเกื้อกูล ทั้ง 4 ประการนี้ เป็นหลักปฏิบัติที่สามารถลดความเห็นแก่ตัว การทำหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ ความเอื้อเฟื้อ และการช่วยเหลือผู้อื่น ช่วยลดความเห็นแก่ตัว มุ่งเน้นไปที่ประโยชน์ส่วนรวม สร้างความผูกพัน การปรารถนาดี ความเอื้อเฟื้อ และการช่วยเหลือเกื้อกูล ช่วยสร้างความผูกพัน ความสัมพันธ์ที่ดี และความสามัคคี ลดความขัดแย้ง การคิดบวก ปรารถนาดี และช่วยเหลือผู้อื่น สร้างสังคมที่สงบสุข พัฒนาจิตใจ การทำความดี ช่วยเหลือผู้อื่น ช่วยพัฒนาจิตใจให้ผ่องใส เกิดสุขภายใน ตัวอย่าง การช่วยเหลือผู้ประสบภัย แบ่งปันสิ่งของ เวลา และความรู้ ช่วยบรรเทาความทุกข์ สร้างความหวัง การทำงานอาสาสมัคร อุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม พัฒนาสังคม การช่วยเหลือเพื่อนบ้าน แบ่งปัน

อาหาร ยารักษาโรค เป็นต้น เมื่อทำได้อย่างนี้ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือ สันติสุขภายใน จิตใจผ่องใส เกิดความสุขจากการให้ และเกิดสันติสุขภายนอก สังคมสงบสุข ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

3) การพัฒนาตนเอง การปฏิบัติธรรม ความสงบสุข ปัญญา และความเมตตา เป็นนิยามความหมายที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิใช้สรุปความหมายของสันติวิถีพุทธ ดังคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 5, 1 ตอนหนึ่งว่า “ความสงบสุขตามแนวทางพระพุทธศาสนา เกิดขึ้นได้เมื่อชาวพุทธปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างมีประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบต่อตัวเอง เป็นการพัฒนาตนเอง รักษาความสงบของกาย วาจา พัฒนาจิตใจ ประพฤติปฏิบัติธรรม มีเพียรพยายามตระหนักรู้ นำหลักธรรมไปใช้จริง เกิดสันติสุขภายใน เกิดขึ้นทางกาย วาจา และจิตใจ สันติวิถีพุทธ เกิดจากการพัฒนาตนเองและประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง” และว่า “สันติวิถีพุทธ เป็นแนวทางสู่ความสงบสุขที่แท้จริง เน้นการแก้ไขที่ต้นเหตุ พัฒนาปัญญาและเมตตา เกิดผลดีต่อทั้งบุคคลและสังคม ความสงบสุขที่เกิดจากภายในสู่ภายนอก แก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยปัญญาและความเมตตา ยึดหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา แก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ คือ กิเลส ความโลภ ความโกรธ ความหลง ใช้ปัญญาและความเมตตาในการคลี่คลายความขัดแย้ง ระดับบุคคล: ควบคุมอารมณ์ ฝึกฝนความอดทน รู้จักให้อภัย เข้าใจผู้อื่น ระดับครอบครัว อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข แก้ปัญหาความขัดแย้ง สร้างความสัมพันธ์ที่ดี ระดับชุมชน อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข แก้ปัญหาความขัดแย้ง สร้างความร่วมมือ”

เมื่อวิเคราะห์ตามคำกล่าวมานี้พบว่า การพัฒนาตนเอง การปฏิบัติธรรม ความสงบสุข ปัญญา และความเมตตา เป็นแนวทางที่เสริมสร้างกันและกัน ช่วยให้ผู้ปฏิบัติตามบรรลุสันติสุขที่ยั่งยืนได้ ดังนี้

การพัฒนาตนเอง ด้วยการสร้างพื้นฐานที่มั่นคง การพัฒนาตนเองด้านต่างๆ เช่น ศีล สมาธิ ปัญญา ศีลธรรม จริยธรรม ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีพื้นฐานจิตใจที่พร้อมสำหรับการปฏิบัติธรรม ด้วยการเสริมสร้างทักษะ การฝึกฝนทักษะต่างๆ เช่น การควบคุมอารมณ์ การจัดการความเครียด การคิดวิเคราะห์ ช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถรับมือกับอุปสรรคและความท้าทายในการปฏิบัติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการเพิ่มพูนความรู้ การศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ช่วยให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจแนวทางและเป้าหมายของการปฏิบัติธรรมได้อย่างถ่องแท้

การปฏิบัติธรรม เป็นการพัฒนาจิตใจ การฝึกสมาธิ ช่วยให้จิตใจสงบ ผ่อนคลาย ลดความฟุ้งซ่าน เพิ่มความตื่นรู้ เป็นการขัดเกลากิเลส การเจริญสติ ช่วยให้เข้าใจความคิด ความรู้สึก อารมณ์ และกิเลสของตนเอง เป็นการพัฒนาปัญญา การพิจารณาไตรลักษณ์ ช่วยให้เข้าใจความจริงของชีวิต เกิดปัญญา เกิดผลลัพธ์คือสันติสุขภายใน โดยผู้ปฏิบัติจะค่อยๆ บรรลุความสงบสุขภายใน ความสุขที่ยั่งยืน สันติสุขที่เกิดจากการปฏิบัติธรรม เป็นความสุขที่ยั่งยืน ไม่หวั่นไหวต่อกิเลส อุปสรรค ความเปลี่ยนแปลง ตัวอย่างเช่นพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงพัฒนาตนเอง ศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝน จนกระทั่งตรัสรู้ พระอริยสงฆ์ พระอริยสงฆ์ ล้วนพัฒนาตนเอง ฝึกฝน ปฏิบัติธรรม จนบรรลุมรรคผลนิพพานพบสันติสุขที่แท้จริง

ความสงบสุข หมายถึง สภาวะจิตใจที่ปราศจากความกังวล ความทุกข์ และความขัดแย้ง เกิดขึ้นได้ทั้งภายในและภายนอก ความสงบสุขภายใน เกิดจากการฝึกฝนจิตใจให้สงบ ผ่านการปฏิบัติธรรม เช่น การเจริญสติ การทำสมาธิ ความสงบสุขภายนอก เกิดจากการอยู่ร่วมกันอย่าง

สันติ โดยไม่ใช้ความรุนแรง เข้าใจและเคารพซึ่งกันและกัน ความสงบสุข เปรียบเสมือนดวงแก้วล้ำค่าที่ทุกคนโหยหา เป็นความรู้สึกที่ใจสงบร่มเย็น ปราศจากความกังวลและความทุกข์

ปัญญา หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจ ที่ถูกต้อง เกิดจากการเรียนรู้ ฝึกฝน และพัฒนา ปัญญาช่วยให้เข้าใจความจริงของชีวิต มองเห็นปัญหาและแก้ไขได้อย่างถูกต้อง ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ปัญญา เปรียบเสมือนแสงสว่างนำทาง ช่วยให้เราเข้าใจความจริงของชีวิต เห็นแจ้งถึงสาเหตุของทุกข์

ความเมตตา หมายถึง ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ต้องการให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ ความเมตตา ช่วยให้ใจเย็น ลดความโกรธ และความเกลียดชัง ใจกว้าง ให้อภัย และช่วยเหลือผู้อื่น อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ความเมตตา เปรียบเสมือนสายน้ำเย็นชโลมใจ ช่วยให้เรารู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์

ทั้ง ความสงบสุข ปัญญา และ ความเมตตา ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติตามบรรลุสันติสุขที่ยั่งยืนได้ เพราะความสงบสุข เป็นผลลัพธ์ของจิตใจที่สงบ เมื่อเราฝึกฝนสติ ฝึกควบคุมอารมณ์ จิตใจจะค่อยๆ สงบ มองโลกในแง่ดี และเกิดความสุขที่แท้จริง ปัญญา ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของชีวิต เข้าใจความจริงของทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ และวิธีดับทุกข์ เมื่อเข้าใจความจริง จิตใจจะค่อยๆ หลุดพ้นจากกิเลส และความเมตตา ช่วยให้มีใจโอบอ้อมอารี รักและปรารถนาดีต่อผู้อื่น เมื่อใจเบิกบาน จิตใจจะผ่องใส เกิดความสุขที่แท้จริง

การพัฒนาตนเอง การปฏิบัติธรรม ปัญญา และความเมตตา เป็นองค์ประกอบสำคัญสู่สันติสุข การปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ มุ่งเน้นพัฒนาจิตใจ พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ฝึกฝนวินัย ควบคุมอารมณ์ ปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ พัฒนาสมาธิ เจริญสติ มุ่งเน้นการพัฒนาปัญญา เข้าใจธรรมชาติของชีวิต ฝึกฝนความเมตตา ปรารถนาดีต่อผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่น ทำจิตใจสงบ มีปัญญา มีเมตตา ช่วยเหลือผู้อื่น สร้างสังคมที่ดี และผลลัพธ์ที่ได้ คือ ความสุขที่แท้จริง และความสงบสุขของสังคม

4) การรักษาความดี ความสงบ การไม่เบียดเบียน และการบริหารความขัดแย้ง เป็นนิยามความหมายที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิใช้สรุปความหมายของสันติวิถีพุทธ ดังคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 13, 6 ตอนหนึ่งว่า “แนวทางหรือข้อปฏิบัติตามวิถีของพระพุทธศาสนา ยึดหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหนทางในการตัดสินใจ นำไปสู่การบริหารความขัดแย้งอย่างสันติวิธี ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา ปราศจากความรุนแรงทุกกรณี เน้นการแก้ไขที่ต้นเหตุ พัฒนาปัญญาและเมตตา เข้าใจธรรมชาติของกิเลส ละกิเลส ตัดโลภ โกรธ หลง พัฒนาจิตใจให้สงบ ส่งผลคือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขแก้ไขความขัดแย้งอย่างสันติวิธี สังคมมีความสงบสุข” และว่า “การไม่เบียดเบียน รักษาความดีงามของกาย วาจา ใจ ความคิดดี เป็นจุดเริ่มต้นของการกระทำและคำพูดที่ดี ผลลัพธ์คือความสงบสุขของทั้งตนเองและสังคม ชาวพุทธประพฤติปฏิบัติตนโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น รักษากาย วาจา ใจ ให้มีแต่ความปกติ ความคิดดี นำไปสู่การกระทำและคำพูดที่ดี ความคิดไม่ดี นำไปสู่การกระทำและคำพูดไม่ดี ความคิดดี นำไปสู่ความสงบสุข สำรวมกาย วาจา ใจ ให้ดี คิดดี ทำดี พูดดี ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ตนเองและสังคมสงบสุข ไม่มีปัญหาขัดแย้ง เกิดสิ่งดีๆ แก่กัน”

เมื่อวิเคราะห์ตามคำกล่าวมานี้พบว่า การรักษาความดี ความสงบ การไม่เบียดเบียน และการบริหารความขัดแย้ง เป็นการนิยามความหมายที่เป็นแนวทางสำคัญสู่สันติสุขที่ยั่งยืน ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจสงบ มีความสุข สัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น และสร้างสังคมที่สงบสุข

การรักษาความดี หมายถึง การยึดมั่นในศีลธรรม จริยธรรม และคุณธรรม ประพฤติตนอยู่ในกรอบของกฎเกณฑ์และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม ช่วยให้จิตใจผ่องใส เบิกบาน เกิดความรู้สึกดีต่อตนเองและผู้อื่น

ความสงบ หมายถึง สภาวะที่ปราศจากความวุ่นวาย กังวล หรือความทุกข์ มุ่งเน้นไปที่การฝึกฝนจิตใจให้สงบ ผ่านการเจริญสติ สมาธิ ควบคุมอารมณ์ ความคิด และกิเลส

การไม่เบียดเบียน หมายถึง การไม่ทำร้ายผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา และใจ ไม่เบียดเบียนทรัพย์สิน ชีวิต และความเป็นอยู่ของผู้อื่น ส่งเสริมความเมตตา กรุณา และความเห็นอกเห็นใจ

การบริหารความขัดแย้ง หมายถึง การจัดการกับปัญหาและความขัดแย้งอย่างสันติวิธี ด้วยความอดทน เข้าใจ มองหาวิธีแก้ไขอย่างสร้างสรรค์ เน้นการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ และการประนีประนอม

การรักษาความดี ความสงบ การไม่เบียดเบียน และการบริหารความขัดแย้ง ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่นำไปสู่สันติสุขที่ยั่งยืน คือ การรักษาความดี ช่วยให้จิตใจผ่องใส เป็นพื้นฐานสำคัญของความสงบสุขภายใน ความสงบ ช่วยให้มีสติสัมปชัญญะ ใจเย็น ตัดสินใจอย่างรอบคอบ ลดโอกาสการเกิดความขัดแย้ง การไม่เบียดเบียน ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ลดการกระทบกระทั่ง และความขัดแย้ง การบริหารความขัดแย้ง ช่วยแก้ไขปัญหาอย่างสันติ ป้องกันความรุนแรง สร้างความสามัคคี เข้าใจสาเหตุของความขัดแย้ง เรียนรู้วิธีการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ มองหาทางออกร่วมกันด้วยสันติวิธี ด้วยการปฏิบัติตามแนวทางปฏิบัติได้แก่ ฝึกฝนเรียนรู้ศีลธรรม รักษาศีล 5 ฝึกสมาธิ เจริญสติ พัฒนาคุณธรรม พัฒนาจิตใจ ฝึกควบคุมอารมณ์ ความคิด ฝึกการให้อภัย เข้าใจผู้อื่น สื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ฟังอย่างตั้งใจ พูดอย่างสุภาพ อธิบายอย่างใจเย็น เข้าใจมุมมองผู้อื่น มองหาวิธีแก้ไขมุ่งเน้นการประนีประนอม หาทางออกร่วมกัน เน้นผลประโยชน์ส่วนรวม และสร้างความสัมพันธ์ที่ดี แบ่งปัน ช่วยเหลือ ให้อภัย เข้าใจ ส่งเสริมความสามัคคี

การรักษาความดี ความสงบ การไม่เบียดเบียน และการบริหารความขัดแย้ง เป็นหลักการสำคัญที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติตามบรรลุสันติสุขที่ยั่งยืน การฝึกฝนตนเองอย่างสม่ำเสมอ และการเผยแพร่หลักการเหล่านี้ จะช่วยสร้างสังคมที่สงบสุขและยั่งยืน

สรุปได้ว่า การปฏิบัติตามแนวทางเหล่านี้จะนำไปสู่ความสงบสุขทั้งภายในและภายนอกเกิดเป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

4.1.1.3 สังเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ฯ

ผู้วิจัยจักได้สังเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งหมด 20 รูป/คน ในประเด็นคำถามความหมายของสันติวิถีพุทธ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เรียบร้อยแล้วนั้น ดังนี้

โดยภาพรวมแล้ว สันติวิถีพุทธ ตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ฯ ทั้ง 20 รูป/ท่านนั้น สันติวิถีพุทธ มี 2 ประการคือ สันติวิถีพุทธภายในและภายนอก ซึ่งสันติวิถีพุทธทั้ง 2 ประการนี้ล้วนมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน เสริมสร้างซึ่งกันและกัน เปรียบเสมือนเหรียญสองด้านที่แยกไม่ออก สันติวิถีพุทธภายใน มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาจิตใจ อารมณ์ และความคิด เปรียบเสมือนการวางรากฐานที่มั่นคง สันติวิถีพุทธภายนอก มุ่งเน้นไปที่การกระทำ พฤติกรรม และความสัมพันธ์กับผู้อื่น เปรียบเสมือนการนำหลักสันติวิถีพุทธภายในสู่ภายนอก ดังนั้น แก่นกลางของสันติวิถีพุทธภายในและภายนอก มุ่งเน้นไปที่ การลดทุกข์และสร้างสันติสุข ผ่านขบวนการพัฒนาปัญญาและความเข้าใจควบคู่ไปกับเมตตา ช่วยให้ลดกิเลส ความทุกข์ และเข้าใจธรรมชาติของชีวิต การรักษาศีล ฝึกสมาธิ และพัฒนาปัญญา เป็นแนวทางปฏิบัติที่นำไปสู่ความสงบ การไม่เบียดเบียน การไม่ทำร้าย การละเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น ทั้งกาย วาจา ใจ นำไปสู่การขัดเกลา การขัดเกลากิเลส ตัณหา และความยึดมั่นถือมั่น ช่วยให้จิตใจผ่องใส การพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา เข้าใจอริยสัจ การพัฒนาความรู้ ฝึกใช้เหตุผล และมีสติปัญญา ช่วยให้ตัดสินใจอย่างรอบคอบ นำไปสู่ความเข้าใจความจริงของชีวิต ทำให้มีความ สันโดษ ความพอเพียง การดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย ไม่โลภ ไม่เบียดเบียน มีเมตตา ความปรารถนาดี ต่อสรรพสัตว์ทั้งมวล สามารถลดความขัดแย้ง ไร้ความรุนแรง มุ่งสู่การส่งเสริมสันติ ลดความขัดแย้ง ความรุนแรง ลดทอนความแตกต่าง ยอมรับในความหลากหลาย มีการละเว้นจากความชั่ว ทำความดี และพัฒนาจิตใจ การรักษาศีล ฝึกสมาธิ และพัฒนาปัญญา เป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติดำเนินตามมรรค 8 นำไปสู่มรรค ผล นิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้อย่างยั่งยืน

ดังนั้นเมื่อมีสันติภายในแล้ว ก็ส่งผลต่อสันติสุขภายนอก โดยการแสดงออกผ่านการกระทำ พฤติกรรม และความสัมพันธ์ มุ่งเน้นการสร้างสันติสุขในสังคม ผ่าน ทาน การให้ การแบ่งปัน เสียสละ ความรับผิดชอบ การพัฒนาตนเองและการปฏิบัติธรรม การไม่เบียดเบียนรักษาความดี ความสงบ การพัฒนาศักยภาพตนเองในทุก ๆ ด้าน มีแต่ความปรารถนาดี มีความเอื้อเฟื้อการช่วยเหลือเกื้อกูลการให้ทาน การรักษาศีลการปฏิบัติธรรม นำไปสู่การไม่เบียดเบียนทำความเดือดร้อนให้แก่ตนและผู้อื่น ปัญญา นำทางทั้งการพัฒนาภายในและภายนอกเมตตา เป็นหัวใจสำคัญ หล่อหลอมความสัมพันธ์ที่ดีการไม่เบียดเบียน เป็นหลักปฏิบัติทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ผลลัพธ์คือความสงบสุขภายใน จิตใจผ่องใส ไร้ทุกข์ ความสงบสุขภายนอก สังคมเอื้อเฟื้อ เกื้อกูล ไร้ความรุนแรง กล่าวโดยสรุป สันติวิถีพุทธ คือ หนทางสู่ความสุขที่แท้จริง เริ่มต้นจากการสร้างสันติสุขภายใน สู่การสร้างสันติสุขภายนอกที่ทำให้บุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคมมีสันติสุขอย่างยั่งยืน

4.1.2 แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์สอบถามแนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ คือความสงบสุขตามแนวพระพุทธศาสนา ตามความรู้ความเข้าใจของผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นศิษย์ของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เป็นพระภิกษุจำนวน 8 รูปและคฤหัสถ์ จำนวน 12 คน รวม 20 รูป/คน มีรายละเอียด ดังนี้

4.1.2.1 การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นพระภิกษุ จำนวน 8 รูปและคฤหัสถ์ จำนวน 12 คน รวม 20 รูป/คน ดังกล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยจักได้สรุปแนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธคือความสงบสุขตามแนวพระพุทธศาสนา ตามตารางด้านล่าง ได้ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	**สรุปผลสัมภาษณ์: แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ**
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 1	**แนวทางปฏิบัติระดับปัจเจกบุคคล** 1. รักษาศีล คือ รักษากาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์ 2. ฝึกสมาธิ คือ ฝึกฝนจิตให้สงบ แน่วแน่ เจริญสติ เช่น นั่งสมาธิ เดินจงกรม ฝึกฝนจิตให้รู้ตัวอยู่เสมอ 3. พัฒนาปัญญา คือ พัฒนาความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง 4. เจริญพรหมวิหารธรรม 4 ได้แก่ ● เจริญเมตตา แผ่ความรักความปรารถนาดี ● เจริญกรุณา ช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ ● เจริญมุทิตา ยินดีในความสุขของผู้อื่น ● จริญอุเบกขา วางเฉยต่อสิ่งต่างๆ 5. แสวงหาความรู้ ศึกษาพระธรรม ฟังธรรม เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา **แนวทางปฏิบัติระดับสังคม** 1. พัฒนาเศรษฐกิจและสังคม สร้างความมั่นคง ลดความเหลื่อมล้ำ 2. ส่งเสริมความเข้าใจ อยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยไม่แบ่งแยก 3. แก้ปัญหาความขัดแย้ง ยุติความขัดแย้งโดยปราศจากความรุนแรง
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 2	1. การให้ทาน ● แสดงถึงจิตใจกว้างขวาง ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ● เสียสละเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น ● ทำให้น้ำใจอ่อนโยน อ่อนน้อมถ่อมตน ● ช่วยให้ไม่เห็นแก่ตัว มีจิตใจดีงาม 2. การรักษาศีล ● ป้องกันตัวจากภยันตราย ● ควบคุมพฤติกรรมให้อยู่ในกรอบ ● ไม่ไปกระทบสิทธิผู้อื่น 3. การภาวนา ● อบรมจิตใจให้สงบ ● ฝึกสติ

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ
	● เริ่มจากสมถกรรมฐาน (นั่งสมาธิ) ● พัฒนาต่อด้วยวิปัสสนากรรมฐาน (พิจารณากายใจ) 4. การแผ่เมตตา ● คิดถึงความสุขของผู้อื่น ● ทำให้สังคมน่าอยู่ ● ช่วยให้เข้าถึงความสุขทุกระดับ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 3	1. ฝึกกรรมฐาน นั่งสมาธิ ภาวนา เน้นการอบรมจิตใจ พัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา 2. แผ่เมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 3. มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ทุจริต ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น 4. ชาวพุทธต้องมั่นคงในหลักคำสอน เลือกธรรมะบทใดบทหนึ่งมาปฏิบัติ 5. ฝึกฝนความอดทนเสมอ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 4	1. สำรวมกาย ● ไม่เบียดเบียนสัตว์ มนุษย์ ไม่ฆ่าแกง ไม่รังแก เป็นสิ่งที่ทุกคนรักตัวกลัวตาย 2. การสำรวมวาจา การไม่กล่าวร้าย พูดเท็จ หลอกลวง คำหยาบ ส่อเสียด เพ้อเจ้อ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 5	1. เข้าถึงพระรัตนตรัย ● เป็นที่พึ่งทางจิตใจ ● สร้างความศรัทธา มั่นใจ 2. เลือกหลักธรรมที่เข้ากับจริต ● หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีมากมาย ● เลือกตามความชอบ ความถนัด 3. ปฏิบัติธรรมกรรมฐาน ● ฝึกสมาธิ พัฒนาจิตใจ ● เลือกกรรมฐานจาก 40 กรรมฐาน หรือ อนุสสติ 10 4. ยึดพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง ● ศึกษาข้อวัตรปฏิบัติ ● นำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ 5. ปฏิบัติตามอริยมรรค 8 ● แนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติ นำไปสู่ความพ้นทุกข์

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 6	1. มีศรัทธา ● เชื่อมั่นและปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ● เชื่อในกรรม เชื่อผลของกรรมการ พาไปสู่สันติสุข 2. การกรรมดี งดเว้นกรรมไม่ดี ● เลี่ยงกรรมชั่ว ทำกรรมดี ● การทำกรรมดี นำไปสู่ความสงบ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 7	1. รักษาศีลให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ● ศีลเป็นเครื่องประสานความสงบสุขให้เกิดขึ้นในหมู่คน ● มนุษย์เป็นสัตว์สังคม จำเป็นต้องมีกฎกติกาเพื่ออยู่ร่วมกัน ● ศีลเป็นหลักการเบื้องต้นของสันติวิถี 2. ฝึกฝนสมาธิและรักษาสติ ● ฝึกสมาธิในทุกอิริยาบถ ● มีสติอยู่กับทุกการกระทำ พัฒนาสมาธิให้สูงขึ้นเรื่อย ๆ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 8	1.หลักการไกล่เกลี่ย ● ใช้จัดการความขัดแย้งทั้งฝ่ายฆราวาสและบรรพชิต ● เน้นการหาทางออกร่วมกัน รักษาความสัมพันธ์ 2.หลักอธิกรณสมถะ ● ใช้จัดการ "อธิกรณ" หรือ "ข้อพิพาท" ในสังคมสงฆ์ ● เน้นการนำเสนอทางเลือก ไม่ตัดสินความถูกผิด 3.ใช้แนวคิดสันติวิธีแก้ไขปัญหา ● การเจรจา ● การไต่สวน ● การเจรจาไกล่เกลี่ย ● มุ่งเน้นไปที่ความน่าเชื่อถือของคนกลาง
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 9	1. ความสงบทางกาย ● รักษากาย ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ● ไม่เบียดเบียนสัตว์อื่น ● ไม่ประพฤติผิดในกาม ● ไม่เสพสิ่งมึนเมา 2. ความสงบทางวาจา ● ไม่พูดเท็จ

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ
	● ไม่พูดคำหยาบ ● ไม่พูดส่อเสียด ● ไม่พูดเพ้อเจ้อ ● ไม่พูดด้วยความที่ไม่เป็นจริง 3. ความสงบทางใจ ● ฝึกสมาธิ ปฏิบัติกรรมฐาน สำรวมใจ ● สำรวมในอารมณ์อายตนะภายนอกและภายในที่มากระทบกัน ● มีสติรู้เท่าทันอารมณ์ที่เกิดขึ้น
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 10	1. รักษาศีล 5 ● ศีล 5 เป็นมาตรฐานเบื้องต้นของสันติ ● ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ด้วยกาย วาจา ใจ ● มีเมตตาเป็นองค์ประกอบ ● ศีลอื่นๆ ก็สร้างสันติได้ ● ศีลรักษาพฤติกรรมทางกาย วาจา ให้สงบเรียบร้อย 2. ทำสมาธิ ● สมาธิสร้างสติและปัญญา ● คนมีสติไม่พลั้งเผลอ ไม่ทำผิด ● คนมีสติมีปัญญา รู้จักแยกแยะดีชั่ว ● สมาธิรักษาพฤติกรรมทางความคิด ● พัฒนาจิตใจ ให้สงบเรียบร้อยและเป็นสุข
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 11	1. เริ่มต้นที่ตัวเรา ● ระงับดับความคิด ความโลภ ความโกรธ ความหลง ● ไฟกิเลสไม่ลุกลาม ใจสงบสุข ● ส่งผลดีต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม 2. ขยายสู่สังคม ● เมื่อเรามีสันติสุข ● สังคมก็จะมีสันติสุข ● เพราะเราไม่ก่อปัญหาให้กับสังคม
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 12	การไหว้พระสวดมนต์ ● เป็นวิธีฝึกจิตใจให้สงบ ● เป็นกิจวัตรประจำวันของผู้เฒ่าผู้แก่ในอดีต

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ
	● เป็นสื่อหรือช่องทางฝึกสมาธิ การทำสมาธิ ให้จิตมีพลัง ● ความตั้งมั่นของจิต ภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด ● ภาวะที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง เป็นการรวบรวมพลังจิตใจให้เข้มแข็ง
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 13	ศึกษาธรรมะของพระพุทธเจ้าอย่างถ่องแท้ ● นำไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ● ฝึกฝนจนเกิดความเคยชิน ● มองเห็นความเป็นไปของชีวิตอย่างเป็นธรรมชาติ ● ละความโลภ ความโกรธ ความหลง ● เข้าถึงสันติวิถีพุทธอย่างแท้จริง
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 14	1. มีสติทุกลมหายใจ ● ฝึกการรับรู้อารมณ์ ความคิด และความรู้สึกของตัวเอง ● ควบคุมความคิดและอารมณ์ให้อยู่ในกรอบ 2. มีเมตตาต่อผู้อื่น ● คิดดี ปรารถนาดี และช่วยเหลือผู้อื่น ● เข้าใจผู้อื่น มองโลกในแง่ดี 3. รู้เห็นตามความเป็นจริง ● เข้าใจธรรมชาติของชีวิต เกิด แก่ เจ็บ ตาย ● ยอมรับความแตกต่างของบุคคล 4. พยายามปรับปรุงตัวเอง ● เรียนรู้สิ่งใหม่ พัฒนาตนเองอยู่เสมอ ● ฟังธรรมะ เรียนรู้คำสอนจากผู้รู้ 5. เข้าถึงความเป็นกลาง ● วางเฉยต่อสิ่งเร้า ยึดมั่นในความถูกต้อง ● วาง ใจสงบ ไม่ยึดติด
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 15	1. การรักษาศีล 5 ● ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ● ไม่ลักขโมย ● ไม่ประพฤติผิดในกาม ● ไม่พูดปด

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ
	● ไม่มึนเมา หลงลืมสติ 2. มีความละอายและเกรงกลัวต่อบาป
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 16	1.เข้าวัดฟังธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ● เป็นการเรียนรู้หลักคำสอน พัฒนาศรัทธา และเข้าใจแนวทางสู่สันติสุข 2.รักษาศีล 5 ● เป็นการฝึกฝนวินัย ควบคุมกาย วาจา ใจ ละเว้นจากอบายมุข ส่งผลต่อความสงบภายใน3. สวดมนต์ไหว้พระ ● เป็นการระลึกถึงพระรัตนตรัย สร้างความสงบจิตใจ และเป็นการไตร่ตรองถึงคำสอน 2. ฝึกภาวนา ● เป็นการพัฒนาสติ สมาธิ ฝึกควบคุมความคิด อารมณ์ และจิตใจ ช่วยให้เข้าถึงความสงบภายใน
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 17	การปฏิบัติตามหลักหัวใจของพระพุทธศาสนา 3 ประการ ● ไม่ทำความชั่ว ยึดมั่นในศีลธรรมอันดีงาม ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม ไม่ประพฤติผิด ● หมั่นทำความดี บริจาคทาน ฝึกสมาธิ เจริญจิตภาวนา ● ทำจิตใจให้ผ่องใส ปฏิบัติธรรมตามโอกาส สะสมบุญบารมี
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 18	ปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร 4 ● เมตตา ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ● กรุณา ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ● มุทิตา ยินดีกับความเจริญรุ่งเรืองของผู้อื่น ● อุเบกขา วางเฉย ไม่ลำเอียง รักหรือเกลียด
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 19	1. รู้จักให้อโหสิกรรม ● ละเว้นความโกรธแค้น ● ปล่อยวางความเกลียดชัง ● ไม่จองจำความผิดผู้อื่น 2. มีความเมตตากรุณาต่อกัน ● ปรารถนาดีต่อผู้อื่น ● ช่วยเหลือเกื้อกูล เห็นอกเห็นใจ 3. รู้จักให้อภัย ● ยอมรับความผิดพลาดของผู้อื่น ● ไม่จดจำความผิด มองโลกในแง่ดี

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 20	1. คิดบวก มองโลกในแง่ดีเสมอ 2. ไม่โทษคนอื่น มองความบกพร่องของตนเองก่อน 3. ใช้ชีวิตสงบสุขร่มเย็น ไม่เป็นพิษเป็นภัยกับผู้อื่น 4. ลดความขัดแย้งให้น้อยลง ดำเนินชีวิตปกติสุข

4.1.2.2 วิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้วิจัยจักได้วิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด 20 รูป/คน ในประเด็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ทั้งหมด 2 แนวทาง ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกันคือ แนวทางปฏิบัติของปัจเจกบุคคลและแนวทางปฏิบัติของสังคม มีรายละเอียด ดังนี้

1. แนวทางปฏิบัติของปัจเจกบุคคล แนวทางการปฏิบัติกลุ่มนี้เน้นการพัฒนาจิตใจ การพัฒนาคุณธรรม และเสริมสร้างความรู้ ดังนี้

1) แนวทางการพัฒนาจิตใจ ประกอบด้วยแนวทางปฏิบัติ 7 แนวทาง ได้แก่

1. การรักษาศีล การฝึกสมาธิ การพัฒนาปัญญา เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับบุคคลโดยการพัฒนาจิตใจเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่ง ตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิได้อย่างไร ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

การรักษาศีล การฝึกสมาธิ และการพัฒนาปัญญา เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อเข้าสู่สันติวิถีพุทธได้ การรักษาศีล มีศีล 5 เป็นต้น เป็นการฝึกฝนวินัยทางกาย วาจา เป็นการวางรากฐานจิตใจให้มั่นคง ช่วยให้ควบคุมตนเอง หลีกเลี่ยงสิ่งไม่ดีต่าง ๆ และสร้างความสงบสุขเบื้องต้นให้กับผู้รักษา การฝึกสมาธิ เป็นการฝึกจิตให้จดจ่ออยู่กับปัจจุบัน ช่วยให้ใจสงบ ลดความฟุ้งซ่าน เพิ่มพูนคความสงบและสามารถเข้าใจความคิดและอารมณ์ของตนเองได้ดี ส่วนการพัฒนาปัญญา คือ การฝึกฝนความคิดให้รอบคอบ เข้าใจความจริงของชีวิต เห็นความไม่เที่ยงแท้ เกิดดับ ของทุกสิ่ง ช่วยให้ปลดปล่อยจากกิเลส และเข้าถึงความสุขที่แท้จริงได้

แนวทางนี้ เปรียบเสมือนบันได ที่นำพาบุคคลไปสู่สันติวิถีพุทธ การพัฒนาจิตใจ ผ่านการรักษาศีล ฝึกสมาธิ และพัฒนาปัญญา เป็นแนวทางระดับบุคคล ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน ช่วยให้เข้าถึงสันติสุข ที่แท้จริง เกิดความสุข ที่ยั่งยืนทั้งกาย ใจ และปัญญา เกิดผลลัพธ์ที่ดีตามมาคือ จิตใจสงบ มั่นคง เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น มีสติ รู้เท่าทัน ปลอดจากกิเลส เข้าถึงความสุขที่แท้จริงและดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า

2. การเจริญพรหมวิหารธรรม 4 เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับบุคคลโดยการพัฒนาจิตใจเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่ง ตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

การเจริญพรหมวิหารธรรม เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับบุคคลที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เป็นการพัฒนาจิตใจให้เข้าถึงสันติสุขภายใน ช่วยให้

สังคมมีความสงบสุข พรหมวิหารธรรม 4 หมายถึง ธรรมะที่เป็นเครื่องอยู่แห่งพรหม เป็นคุณธรรมอันประเสริฐ 4 ประการ ได้แก่ เมตตา ความรัก ความปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์ กรุณา ความสงสาร เห็นอกเห็นใจต่อสัตว์ที่ตกทุกข์ มุทิตาความยินดีต่อความสุขของผู้อื่น และ อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ยินดียินร้ายต่อสิ่งที่อยู่นอกเหนือวิสัย การเจริญพรหมวิหารธรรม เป็นการฝึกฝนพัฒนาจิตใจ คือ เมตตา เป็นการฝึกคิดปรารถนาดีต่อผู้อื่น เริ่มจากตนเอง ครอบครัว เพื่อน มิตร คนรู้จัก และขยายไปสู่ศัตรู กรุณา ฝึกช่วยเหลือผู้อื่นที่ตกทุกข์ได้ยาก สงสารในความทุกข์ของผู้อื่น มุทิตา ฝึกยินดีในความสุขของผู้อื่น ไม่อิจฉาริษยา อุเบกขา ฝึกวางเฉยต่อสิ่งที่ไม่ควรยินดีหรือยินร้าย การฝึกจิตใจให้มีความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาอยู่เสมอ ส่งผลดีคือ เมตตา ช่วยให้ใจเย็น ใจดี อ่อนโยน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น กรุณา ช่วยให้รู้จักเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ช่วยเหลือเกื้อกูล มุทิตา ช่วยให้รู้จักยินดีกับความสุขของผู้อื่น ไม่ริษยา อุเบกขา ช่วยให้วางเฉยต่อสิ่งที่อยู่นอกเหนือวิสัย ใจไม่หวั่นไหว ทำให้จิตใจสงบ เกิดสันติสุขภายใน นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตนที่ดีงาม เข้าถึงสันติวิถีพุทธอย่างแท้จริง ฉะนั้น การเจริญพรหมวิหารธรรม เป็นแนวทางสู่สันติสุขภายใน เป็นการพัฒนาจิตใจให้สูงส่ง ส่งผลดีต่อทั้งตัวบุคคลและสังคม นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

3. การเข้าถึงพระรัตนตรัย และการเลือกเฟ้นหลักธรรมที่เข้ากับจริตมาปฏิบัติตาม เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับบุคคลโดยการพัฒนาจิตใจเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่ง ตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิได้อย่างไร ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

การเข้าถึงพระรัตนตรัย หมายถึง การยึดมั่นในพระพุทธเจ้า เป็นผู้สอนแนวทางสู่ความพ้นทุกข์ พระธรรม หลักคำสอนที่นำไปสู่ความหลุดพ้น พระสงฆ์ ผู้สืบทอดและเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า การยึดมั่นพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะอันสูงสุด เป็นการสร้างพื้นฐานทางจิตวิญญาณให้มั่นคง เกิดศรัทธา ความเชื่อมั่น และกำลังใจในการดำเนินชีวิต

การเลือกเฟ้นหลักธรรมที่เข้ากับจริตมาปฏิบัติตาม หมายถึง การศึกษา เรียนรู้ หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เลือกหลักธรรมที่เหมาะสมกับบุคลิก นิสัย และความสนใจ เริ่มจากหลักธรรมง่ายๆ นำไปปฏิบัติได้จริงหรือศึกษาเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎก คำสอนของพระอาจารย์ นำมาปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ เป็นการพัฒนาตนเองทั้งด้านความคิด อารมณ์ และพฤติกรรม

การเข้าถึงพระรัตนตรัย เป็นการสร้างพื้นฐานทางจิตวิญญาณ ช่วยให้เข้าใจหลักธรรม หลักธรรมช่วยให้เข้าใจพระรัตนตรัยอย่างลึกซึ้ง การเข้าถึงพระรัตนตรัย การเลือกเฟ้นหลักธรรมมาปฏิบัติ เป็นการพัฒนาตนเอง ทั้งสองเป็นองค์ประกอบสำคัญ ส่งเสริมซึ่งกันและกัน การเข้าถึงพระรัตนตรัย ช่วยให้มีแรงจูงใจในการปฏิบัติธรรม การปฏิบัติธรรม ช่วยให้เข้าใจพระธรรมคำสอนอย่างลึกซึ้งนั่นเอง ผลลัพธ์ที่ได้คือเกิดปัญญา เข้าใจความจริงของชีวิต นำไปสู่การบรรลุสันติสุขที่ยั่งยืนได้

4. การปฏิบัติธรรมกรรมฐานและการยึดพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับบุคคลโดยการพัฒนาจิตใจเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่ง ตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิได้อย่างไร ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

การปฏิบัติธรรมกรรมฐานเป็นวิธีฝึกฝนจิตใจตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า การยึดพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง หมายถึง การนำคำสอนและคุณธรรมของพระองค์มา

ประยุกต์ใช้ในชีวิต ทั้งสองวิธีนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น เพราะการปฏิบัติธรรมกรรมฐานจะช่วยให้เข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และการยึดพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่างจะเป็นแรงบันดาลใจให้เราปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ การการปฏิบัติธรรมกรรมฐานและการยึดพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง จะช่วยให้การพัฒนาจิตใจมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยการนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นแนวทางในการปฏิบัติธรรม จะช่วยให้เข้าใจธรรมะได้ชัดเจน และปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ในขณะเดียวกัน การปฏิบัติธรรมกรรมฐาน จะช่วยให้เข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าได้ลึกซึ้ง เป็นการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน

การปฏิบัติธรรมกรรมฐาน เช่น ฝึกสมาธิ ฝึกควบคุมความคิด จิตใจสงบ ฝึกเจริญสติ รู้เท่าทันความคิด อารมณ์ช่วยให้จิตใจสงบ ผ่อนคลาย ลดความเครียด การยึดพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง เป็นต้นแบบของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความเพียรพยายาม ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคง่ายๆ ผู้ปฏิบัติต้องศึกษาหลักคำสอนอย่างละเอียด เพื่อการปฏิบัติจะได้ไม่หลงทางหรือออกนอกทางจากคำสอนของพระองค์นั่นเอง การปฏิบัติธรรมกรรมฐาน เป็นวิธีการพัฒนาจิตใจ ส่วนการยึดพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง เป็นการนำหลักคำสอนมาประยุกต์ใช้ การปฏิบัติธรรมกรรมฐานและการยึดพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับบุคคล เป็นแนวทางการพัฒนาจิตใจที่บูรณาการกันช่วยให้เข้าถึงสันติสุขภายใน เกิดปัญญา รู้เท่าทันกิเลสพัฒนาคุณธรรม นำไปสู่ชีวิตที่มีคุณภาพเป็นพลังสร้างสันติสุขให้กับตนเองโดยแท้

5. การปฏิบัติตามอริยมรรค 8 ความมีศรัทธา และการทำกรรมดี งดเว้นกรรมไม่ดี เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับบุคคลโดยการพัฒนาจิตใจเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่ง ตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิได้อย่างไร ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

อริยมรรค คือ แนวทางปฏิบัติเพื่อดับทุกข์อันประเสริฐ ประกอบด้วยองค์ 8 ประการ ได้แก่ สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ สัมมาวาจา การพูดจาชอบ สัมมากัมมันตะ การทำงานชอบ สัมมาอาชีวะ การมีอาชีพที่ชอบ สัมมาวายามะ ความเพียรพยายามชอบ สัมมาสติ ระลึกชอบ และสัมมาสมาธิ จิตตั้งมั่นชอบ ศรัทธา คือ ความเชื่อมั่นในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ และหลักคำสอน เช่น กัมมสัทธา เชื่อในหลักของการกระทำ วิปากสัทธา เชื่อมั่นในผลของการกระทำ กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสรรพสัตว์มีกรรมเป็นของตัวเองและตถาคตโพธิสัทธา เชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตเจ้า ส่วนการทำกรรมดี คือ การกระทำอันเป็นกุศล ทั้งทางกาย วาจา ใจ ส่งผลดีต่อตนเองและผู้อื่น การงดเว้นกรรมไม่ดี คือ การละเว้นจากการทำบาป อกุศล ทั้งทางกาย วาจา และใจ

ฉะนั้น ศรัทธา ความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา เป็นจุดเริ่มต้น เป็นแรงผลักดันให้บุคคลเริ่มต้นปฏิบัติตามอริยมรรค 8 การปฏิบัติตามอริยมรรค 8 ช่วยให้จิตใจสงบ เกิดปัญญา ความรู้เห็นความเป็นจริงของชีวิตและสรรพสิ่ง ปัญญา ความรู้เห็นตามความเป็นจริง ช่วยให้เข้าใจหลักกรรมคือการกระทำมากขึ้น ความเข้าใจหลักกรรม กระตุ้นให้บุคคลทำกรรมดี และ งดเว้นกรรมไม่ดี การทำกรรมดีและงดเว้นกรรมไม่ดี ส่งผลดีต่อจิตใจ จิตใจที่ดี เป็นพื้นฐานสำคัญในการบรรลุสันติวิถีพุทธได้

การปฏิบัติตามหลักอริยมรรค 8 การมีศรัทธา การทำกรรมดี และ การงดเว้นกรรมไม่ดี เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับบุคคลโดยการพัฒนาจิตใจเพื่อเข้าถึง สันติ

วิถีพุทธ องค์ประกอบทั้ง 4 นี้มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกัน ส่งเสริมซึ่งกันและกัน การปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ช่วยให้บุคคลบรรลุสันติสุขที่แท้จริง

6. การสำรวมกาย การสำรวมวาจา และการเข้าถึงความสงบทางกาย วาจา ใจ เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับบุคคลโดยการพัฒนาจิตใจเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่งตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิได้อย่างไร ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

การสำรวมกาย หมายถึง การระมัดระวัง ควบคุมการกระทำทางกาย ให้เป็นไปในทางที่ดี ให้เหมาะสม ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น งดเว้นจากการทำผิดศีล 5 การสำรวมวาจา หมายถึง การระมัดระวัง ควบคุมคำพูด ให้เป็นไปในทางที่ดี ให้สุภาพ ไพเราะ ไม่สร้างความขัดแย้ง งดเว้นจากการพูดเท็จ พูดคำหยาบ คำส่อเสียด คำเพ้อเจ้อ การสำรวมใจ หมายถึง การระมัดระวัง ควบคุมความคิด ให้เป็นไปในทางที่ดี ให้เป็นกุศล ไม่คิดปรุงแต่งในทางไม่ดี งดเว้นจากความคิดอกุศล เช่น ความโลภ โกรธ หลง เป็นต้น

การเข้าถึงความสงบทางกาย หมายถึง การที่ร่างกายรู้สึกผ่อนคลาย สบาย ไม่รู้สึกตึงเครียด การเข้าถึงความสงบทางวาจา หมายถึง การที่จิตใจรู้สึกสงบ ไม่คิดปรุงแต่ง ไม่คิดฟุ้งซ่าน การเข้าถึงความสงบทางใจ หมายถึง การที่จิตใจรู้สึกสงบ ปราศจากกิเลส

การสำรวมกาย วาจา ใจ เป็นพื้นฐานสำคัญในการเข้าถึงความสงบทางกาย วาจา ใจ เพราะว่าเมื่อเราควบคุมกาย วาจา ใจ ของเราได้ จิตใจก็จะสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน การสำรวมกาย วาจา ใจ มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพราะว่าเมื่อเราสำรวมกาย วาจา ใจ ก็จะสงบ การสำรวมกาย วาจา ใจ สามารถบูรณาการเข้าด้วยกันได้ โดยการฝึกสติ ฝึกควบคุมความคิด คำพูด และการกระทำ การสำรวมกาย วาจา ใจ ไม่ได้แยกจากกัน แต่เป็นองค์รวมที่สัมพันธ์กัน การฝึกฝนควบคุมกาย วาจา จะช่วยให้ควบคุมใจได้ง่ายขึ้น การฝึกฝนควบคุมใจ จะช่วยให้ควบคุมกาย วาจา ได้อย่างมั่นคง

การสำรวมกาย วาจา ใจ เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาจิตใจ การสำรวมกาย ช่วยให้กายสงบ การสำรวมวาจา ช่วยให้วาจาสงบ การสำรวมใจ ช่วยให้ใจสงบ เมื่อกาย วาจา ใจ สงบ จะเข้าถึงความสงบทางกาย วาจา ใจด้วย การสำรวมกาย วาจา ใจ จึงเป็นแนวทางการปฏิบัติระดับบุคคลที่สำคัญ โดยการพัฒนาจิตใจเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธได้ เมื่อสามารถสำรวมกาย วาจา ใจ ได้ จะนำไปสู่ความสงบทางกาย วาจา ใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการเข้าถึงสันติวิถีพุทธในที่สุด

7. การฝึกฝนความอดทน และการละความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับบุคคลโดยการพัฒนาจิตใจเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่ง ตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิได้อย่างไร ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

ความอดทน คือ อดกลั้นต่ออารมณ์ ความรู้สึก และสถานการณ์ที่ยากลำบาก ความอดทนนี้ทางพระพุทธศาสนาถือว่าสำคัญอย่างยิ่งสอดคล้องกับประโยคบาลีที่ว่า ขนฺตี ปรมํ ตโป ตีติกฺขา (ขุ.ธ.อ.) แปลความว่า ความอดทน คือความอดกลั้น เป็นตปะธรรมอย่างยิ่ง ในทางการฝึกฝนความอดทน คือการควบคุมอารมณ์ ความรู้สึก และความคิด การเผชิญปัญหาและความทุกข์อย่างมีสติ การยอมรับและอดทนต่อสิ่งที่อยู่นอกเหนือการควบคุม ดังเช่นบุคคลสำคัญของโลกท่านหนึ่งคือท่านเทนซิน เกียตโซ ทะไลลามะ องค์ที่ 14 แห่งธิเบต ที่ท่านได้รับรางวัลโนเบล สาขา

สันติภาพ ปี 2532 ด้วยเหตุผลที่ว่า คณะกรรมการ ต้องการเน้นความเป็นจริงที่องค์ทะไลลามะ ได้พยายามต่อสู้อย่างต่อเนื่อง และอย่างสันติเพื่อปลดปล่อยทิเบต ทรงเสนอหนทางแก้ไขปัญหา โดยเน้นเรื่องความอดทน และการเคารพซึ่งกันและกัน เพื่อคุ้มครองมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประชาชนทิเบต

ความโลภ คือ ความปรารถนาอยากได้ อยากมี อยากเป็น มากเกินกว่าที่ควร เป็นกิเลสตัวสำคัญที่ละได้ยาก การจะละความโลภได้นั้นต้องรู้จักการปล่อยวางจากกิเลสความอยากได้ การรู้จักพอเพียง การเห็นคุณค่าในสิ่งที่มี

ความโกรธ คือ อารมณ์ไม่พอใจ โมโห ฉุนเฉียว เป็นกิเลสตัวสำคัญที่ละได้ยาก การจะละความโกรธได้ ต้องรู้จักการควบคุมอารมณ์โกรธ การให้อภัย การมองโลกในแง่ดี

ความหลง คือ ความไม่รู้ ไม่เข้าใจ ยึดติดกับสิ่งไม่เที่ยง เป็นกิเลสตัวสำคัญที่ละได้ยาก การจะละความหลงได้ ต้องรู้จักการเข้าใจความจริงของชีวิต การเห็นแจ้งไตรลักษณ์ การปล่อยวางจากอวิชชา

ฉะนั้น ความอดทนเป็นพื้นฐานสำคัญในการละความโลภ ความโกรธ ความหลง เมื่อเราอดทนต่อสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ใจเราจะสงบ เกิดสติปัญญา เมื่อมีสติปัญญา เราจะสามารถพิจารณาเห็นโทษของความโลภ ความโกรธ ความหลง เมื่อเห็นโทษ เราจะสามารถละวางกิเลสเหล่านี้ได้ การฝึกฝนความอดทน และการละความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับบุคคลเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ การฝึกฝนเหล่านี้ต้องอาศัยความเพียรพยายาม อดทน และความสม่ำเสมอ ผลลัพธ์ที่ได้คือ จิตใจสงบ มั่นคง ผ่องใส เข้าถึงสันติสุขภายใน เกิดปัญญา ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

2) แนวทางการพัฒนาคุณธรรม ประกอบด้วยแนวทางปฏิบัติ 5 แนวทาง ดังนี้

1. การรักษาศีลให้บริสุทธิ์บริบูรณ์และการฝึกฝนสมาธิ รักษาสติ และการมีสติทุกลมหายใจ เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับบุคคลโดยการพัฒนาคุณธรรมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่งตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิได้อย่างไร ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

การรักษาศีลให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตามข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติในพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด เป็นการประพฤติปฏิบัติตามหลักศีล 5 ศีล 8 หรือ ศีล 227 เป็นการฝึกฝนวินัย ควบคุมกาย วาจา ให้สงบเรียบร้อย ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เป็นการวางรากฐานสำคัญในการพัฒนาจิตใจ

การฝึกฝนสมาธิ หมายถึง การฝึกจิตให้ตั้งมั่น จดจ่ออยู่กับสิ่งเดียว หรือ จดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นการฝึกควบคุมความคิด อารมณ์ ป้องกันความฟุ้งซ่าน ช่วยให้จิตใจสงบ ผ่องใส ไม่วอกแวก การฝึกฝนจิตให้ตั้งมั่น

การรักษาสติ หมายถึง การมีสติรู้ตัว ตระหนักในสิ่งที่คิด สิ่งที่พูด สิ่งที่ทำ อยู่เสมอ เป็นการฝึกให้จิตมี ความรู้ตัว การรู้ตัว ทราบสิ่งที่กำลังคิด กำลังพูด กำลังทำ อยู่เสมอ เป็นการฝึกให้มีสติสัมปชัญญะ รู้เท่าทันความคิดและกิเลส

การมีสติทุกลมหายใจ หมายถึง การจดจ่ออยู่กับลมหายใจเข้าออก เป็นการฝึกให้จิตมีสมาธิ

การรักษาศีล เป็นพื้นฐานสำคัญในการฝึกสมาธิ เมื่อกาย วาจา เรียบร้อย จิตก็จะสงบ ฝึกสมาธิได้ง่ายขึ้น การฝึกสมาธิ ช่วยให้มีสติ จิตที่สงบ จะสามารถรู้ตัวได้ง่ายขึ้น การรักษาสติ ช่วยให้มีสมาธิ จิตที่รู้ตัวอยู่เสมอ จะสามารถจดจ่ออยู่กับสิ่งเดียวได้ง่ายขึ้น การรักษาศีล ฝึกสมาธิ รักษาสติ เป็นการฝึกฝนที่เสริมซึ่งกันและกัน การบูรณาการทั้งสามส่วนช่วยให้เข้าถึงสันติวิถีพุทธ ความสงบสุขที่แท้จริงได้

ฉะนั้นแนวทางการปฏิบัติทั้ง 4 ประการนี้ เริ่มต้นจากการรักษาศีล ฝึกฝนวินัย ควบคุมกาย วาจา ฝึกสมาธิ จดจ่ออยู่กับสิ่งเดียว ควบคุมความคิด อารมณ์ รักษาสติ รู้ตัว ตระหนักในสิ่งที่คิด พูด ทำฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ พัฒนาคุณธรรม การรักษาศีล สมาธิ สติ เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับบุคคลที่สำคัญ โดยการพัฒนาคุณธรรมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ การบูรณาการองค์ประกอบทั้ง 4 เข้าด้วยกัน ส่งเสริมให้เกิดผลลัพธ์สูงสุด คือ การบรรลุสันติสุขภายใน เข้าถึงพระนิพพานนั่นเอง

2. การมีเมตตาต่อผู้อื่น การรู้เห็นตามความเป็นจริง และการพยายามปรับปรุงตัวเอง เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับบุคคลโดยการพัฒนาคุณธรรมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่งตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิได้อย่างไร ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

การมีเมตตาต่อผู้อื่น การรู้เห็นตามความเป็นจริง และการพยายามปรับปรุงตัวเองในฐานะแนวทางการปฏิบัติระดับบุคคลเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ

การมีเมตตาต่อผู้อื่น ความปรารถนาดี หวังให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มีความสุข การมีเมตตาต่อผู้อื่น เป็นพื้นฐานสำคัญ เกิดจากการรู้เห็นตามความเป็นจริง เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ การรู้เห็นตามความเป็นจริง เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต ธรรมชาติของสรรพสิ่ง ไม่ยึดติด การรู้เห็นตามความเป็นจริง ช่วยให้มีเมตตาต่อผู้อื่น เข้าใจความทุกข์ เหตุปัจจัย ไม่ตัดสิน การพยายามปรับปรุงตัวเอง คือการพัฒนาตนเองทั้งด้านกาย วาจา ใจ แก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ของตนเอง การพยายามปรับปรุงตัวเอง ช่วยพัฒนาตนเองให้พ้นทุกข์ มีปัญญา เข้าใจความจริง รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ในสังคม

ทั้งสามเป็นองค์ประกอบสำคัญ สนับสนุนซึ่งกันและกัน การพัฒนาคุณธรรมใดคุณธรรมหนึ่ง ส่งผลดีต่อคุณธรรมอื่นนำไปสู่สันติสุขภายในได้ ด้วยการปฏิบัติฝึกฝนเมตตา แผ่เมตตา คิดดีต่อผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่น ฝึกฝนการรู้เห็นตามความเป็นจริง ฝึกสติ สมาธิ พิจารณาธรรมชาติของชีวิต ฝึกฝนการพัฒนาตนเอง ศึกษาธรรมะ พัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา

ดังนั้น การมีเมตตา เป็นพื้นฐานของการรู้เห็นตามความเป็นจริง เพราะเมื่อเราเมตตาผู้อื่น เราจะเข้าใจพวกเขามากขึ้น เห็นความทุกข์ของพวกเขา และไม่ตัดสินพวกเขา การรู้เห็นตามความเป็นจริง ช่วยให้เราพัฒนาเมตตา เพราะเมื่อเราเข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่ง เราจะเข้าใจว่าทุกคนล้วนมีทุกข์ และเราจะปรารถนาให้พวกเขาพ้นจากทุกข์ การพยายามปรับปรุงตัวเอง ช่วยให้เราพัฒนาเมตตาและรู้เห็นตามความเป็นจริง เพราะเมื่อเราพัฒนาตนเอง เราจะมีปัญญามากขึ้น เข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่งมากขึ้น และมีเมตตาต่อผู้อื่นมาก

การมีเมตตา การรู้เห็นตามความเป็นจริง และการพยายามปรับปรุงตัวเอง เป็นแนวทางการปฏิบัติที่สัมพันธ์และบูรณาการกัน ช่วยให้เข้าถึงสันติสุขภายในและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติ

3. การเข้าถึงความเป็นกลาง การรู้จักให้อโหสิกรรม และการมีความเมตตากรุณาต่อกัน เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับบุคคลโดยการพัฒนาคุณธรรมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่งตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิได้อย่างไร ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

การเข้าถึงความเป็นกลาง การรู้จักให้อภัย และความเมตตากรุณา เป็นแนวทางสำคัญสู่สันติวิถีพุทธ ช่วยให้มีชีวิตที่สงบสุขได้

การเข้าถึงความเป็นกลาง หมายถึง การมีจิตใจที่ไม่เอนเอียง ไม่ยึดติดกับความคิด ความเห็น อคติ หรืออารมณ์ใด ๆ มองสิ่งต่าง ๆ ด้วยความเป็นกลาง การเข้าถึงความเป็นกลาง เป็นพื้นฐานสำคัญในการให้อภัยและมีความเมตตากรุณา เมื่อจิตใจเป็นกลาง เราจะมองผู้อื่นด้วยความเข้าใจ ปราศจากอคติ การเข้าถึงความเป็นกลาง สามารถปฏิบัติได้โดยการฝึกสติ ฝึกการอยู่กับปัจจุบัน จดจ่อกับสิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่ตัดสิน ฝึกสมาธิ ฝึกการมีจิตใจสงบ มองสิ่งต่างๆ ด้วยความเฉลียวฉลาด ฝึกปัญญา ฝึกการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล

การรู้จักให้อโหสิกรรม หมายถึง การปลดปล่อยใจจากความโกรธ แค้น ชิงชัง ยอมรับและให้อภัยในสิ่งที่ผู้อื่นเคยทำผิดต่อเรา การรู้จักให้อโหสิกรรม ช่วยให้ใจเราสงบ พ้นจากความทุกข์ ก่อเกิดความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น การให้อโหสิกรรม สามารถปฏิบัติได้โดยการเข้าใจสาเหตุ พยายามเข้าใจว่าทำไมผู้อื่นถึงทำผิด เห็นอกเห็นใจ มองผู้อื่นด้วยความเมตตา เข้าใจว่าทุกคนล้วนมีกิเลส ปล่อยวาง ปล่อยวางความโกรธ ความแค้น ความไม่พอใจ

ความเมตตากรุณา หมายถึง ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น อยากให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ มีความสุข ความเมตตากรุณา เป็นการแสดงออกถึงความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ความเมตตากรุณา สามารถปฏิบัติได้โดยการฝึกคิดบวก คิดถึงสิ่งดีๆ ปรารถนาดีต่อผู้อื่น ฝึกการให้แบ่งปันสิ่งของ ความรู้ เวลา กำลังกาย กำลังใจ แก่ผู้อื่น ฝึกการช่วยเหลือ ช่วยเหลือผู้อื่นที่ตกทุกข์

การเข้าถึงความเป็นกลาง การรู้จักให้อโหสิกรรม และการมีความเมตตากรุณาต่อกัน เป็นแนวทางสำคัญสู่สันติวิถีพุทธ ช่วยให้จิตใจสงบ มีความสุข ช่วยให้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น และช่วยให้เข้าถึงสันติวิถีพุทธได้เป็นอย่างดี

4. การคิดบวก มองโลกในแง่ดีเสมอ และการไม่โทษคนอื่น มองความบกพร่องของตนเองก่อน เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับบุคคลโดยการพัฒนาคุณธรรมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่งตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิได้อย่างไร ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

การคิดบวก มองโลกในแง่ดี การไม่โทษคนอื่น ล้วนเป็นคุณธรรมที่ส่งผลต่อสันติวิถีพุทธ การพัฒนาคุณธรรมเหล่านี้ ช่วยให้มีชีวิตที่สงบสุข มีความสุขอย่างยั่งยืนได้

การคิดบวก หมายถึง การมีมุมมองต่อสถานการณ์ต่างๆ ในทางที่ดี คาดหวังผลลัพธ์ที่ดี เชื่อมั่นในศักยภาพของตัวเอง มองหาโอกาสจากปัญหา และสามารถรับมือกับอุปสรรคได้อย่างมีประสิทธิภาพ การคิดบวก ช่วยให้มีกำลังใจ เผชิญปัญหาด้วยความมั่นใจ มองหาทางออกอย่างสร้างสรรค์

การมองโลกในแง่ดี หมายถึง การมีทัศนคติเชิงบวกต่อโลก มองโลกในแง่ดี คิดบวก หวังดีต่อผู้อื่น มองหาแง่ดีของทุกสถานการณ์ การมองโลกในแง่ดี ช่วยให้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ใจกว้าง ให้อภัย เข้าใจผู้อื่น

การไม่โทษคนอื่น หมายถึง การรับผิดชอบต่อความคิด คำพูด และการกระทำของตัวเอง ไม่โทษผู้อื่นสำหรับปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้น มองหาสาเหตุของปัญหาจากตัวเอง การไม่โทษคนอื่น ช่วยให้ลดความโกรธ ความเคียด มองปัญหาอย่างมีสติ หาสาเหตุและแนวทางแก้ไข

แนวทางปฏิบัติคุณธรรมทั้งสามประการนี้มีความสัมพันธ์กัน คือ การคิดบวก ส่งผลต่อ การมองโลกในแง่ดี การมองโลกในแง่ดี ส่งผลต่อ การไม่โทษคนอื่น การไม่โทษคนอื่น ส่งผลกลับต่อ ผู้ที่ต้องการเข้าถึงถึงสันติวิถีพุทธด้วยแนวทางทั้ง 3 ประการนี้ ต้องฝึกฝนการคิดบวก มองหาแง่ดีของทุกสถานการณ์ฝึกฝนการมองโลกในแง่ดี บุคคลที่คิดบวก มองโลกในแง่ดี มักไม่โทษคนอื่น เมื่อเผชิญปัญหา จะมองหาสาเหตุจากตัวเอง หาทางแก้ไขอย่างสร้างสรรค์ การคิดบวก หวังดีต่อผู้อื่น ฝึกฝนการไม่โทษคนอื่น รับผิดชอบต่อความคิด คำพูด และการกระทำของตัวเอง ฝึกฝนศีล สมาธิ ปัญญา พัฒนาคุณธรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า การคิดบวก มองโลกในแง่ดี การไม่โทษคนอื่น ล้วนเป็นคุณธรรมที่ส่งผลต่อสันติวิถีพุทธ การพัฒนาคุณธรรมเหล่านี้ ช่วยให้มีชีวิตที่สงบสุข มีความสุขอย่างยั่งยืน

5. การใช้ชีวิตสงบสุขร่มเย็น ไม่เป็นพิษเป็นภัยกับผู้อื่น และการลดความขัดแย้งให้น้อยลง ดำเนินชีวิตให้เป็นปกติสุข เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับบุคคล โดยการพัฒนาคุณธรรมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่ง ตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิได้อย่างไร ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

การใช้ชีวิตสงบสุขร่มเย็น ไม่เป็นพิษเป็นภัยกับผู้อื่น และการลดความขัดแย้งให้น้อยลง ดำเนินชีวิตให้เป็นปกติสุข เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับบุคคล โดยการพัฒนาคุณธรรมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธได้

การใช้ชีวิตสงบสุขร่มเย็น หมายถึง การดำรงชีวิตที่ปราศจากความกังวล ความเครียด และความขัดแย้ง เต็มไปด้วยความสุข ความสบายใจ และความพอเพียง บุคคลที่ใช้ชีวิตสงบสุขร่มเย็น ย่อมเป็นผู้ที่มีจิตใจผ่องใส มองโลกในแง่ดีการใช้ชีวิตอย่างสงบสุขร่มเย็น สามารถแบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบหลัก คือ 1) ความสงบภายใน การมีจิตใจที่สงบ มั่นคง ไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์และกิเลส 2) ความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างสันติ ไม่เบียดเบียน ไม่สร้างความเดือดร้อน 3) การดำรงชีวิตอย่างปกติสุข การใช้ชีวิตเรียบง่าย พอเพียง รู้จักประมาณตน

การลดความขัดแย้ง คือ การลดความไม่ลงรอยกัน หรือลดสภาวะที่ไม่เห็นพ้องต้องกัน หรือลดความเป็นปฏิปักษ์กัน ระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ตั้งแต่ 2 กลุ่มขึ้นไป โดยมีสาเหตุมาจากวัตถุประสงค์ ที่ไม่สามารถเข้ากันได้ ลดความไม่ลงรอยกัน ทางด้านความต้องการ ความปรารถนา ค่านิยม ความเชื่อ และหรือทัศนคติ

การลดความขัดแย้ง สามารถทำได้โดย 1) การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ การพูดจาอย่างสุภาพ อ่อนน้อม ถ่อมตน เข้าใจและรับฟังผู้อื่น 2) การให้อภัย การปล่อยวางความโกรธ ความแค้น 3) การประนีประนอม การหาจุดกึ่งกลางที่ทั้งสองฝ่ายสามารถยอมรับได้ 4) การมองโลกในแง่ดี การคิดบวก มองหาแง่ดีของสถานการณ์

การใช้ชีวิตอย่างสงบสุขร่มเย็น ช่วยให้มีสุขภาพจิตที่ดี มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ประสบความสำเร็จในชีวิต เข้าถึงความสุขที่แท้จริง การใช้ชีวิตสงบสุขร่มเย็น เป็นรากฐานสำคัญของ การไม่เป็นพิษเป็นภัยกับผู้อื่น บุคคลที่สงบสุขย่อมไม่เบียดเบียนผู้อื่นการไม่เป็นพิษเป็นภัยกับผู้อื่น : ย่อมนำไปสู่ การลดความขัดแย้ง ในสังคม การลดความขัดแย้ง ช่วยให้ การดำเนินชีวิต ของทุกคนเป็นไปอย่าง ปกติสุข

แนวทางปฏิบัติทั้ง 3 นี้ คือ การใช้ชีวิตสงบสุขร่มเย็น ไม่เป็นพิษเป็นภัยกับผู้อื่น และการลดความขัดแย้งให้น้อยลง ดำเนินชีวิตให้เป็นปกติสุข มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับบุคคล โดยการพัฒนาคุณธรรมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ช่วยให้เข้าถึงความสุขที่แท้จริง ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต

3) แนวทางการเสริมสร้างความรู้ ประกอบด้วยแนวทางปฏิบัติ 4 แนวทาง ดังนี้

1. การแสวงหาความรู้ ศึกษาพระธรรม ฟังธรรม เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เป็นแนวทางการปฏิบัติเสริมสร้างความรู้ระดับบุคคลเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่งตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิได้อย่างไร ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

การแสวงหาความรู้ หมายถึง กระบวนการค้นหาและเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ การใฝ่หาความรู้ ความเข้าใจ ในศาสตร์ต่างๆ โดยผ่านการศึกษา การอ่าน การฟัง การค้นคว้า ศึกษาพระธรรม หมายถึง การศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้า ฟังธรรม หมายถึง การฟังพระภิกษุสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาหรือผู้รู้ การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา หมายถึง การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทางศาสนา เช่น การทำบุญ ตักบาตร เป็นต้น

การแสวงหาความรู้ ศึกษาพระธรรม ฟังธรรม และเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ล้วนมีความสัมพันธ์กันและส่งเสริมซึ่งกันและกัน การแสวงหาความรู้ เป็นพื้นฐานสำคัญในการศึกษาพระธรรม ฟังธรรม การศึกษาพระธรรม ฟังธรรม ช่วยให้เข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เป็นการนำหลักธรรมไปปฏิบัติจริง

การแสวงหาความรู้ ช่วยให้เข้าใจโลก พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ ช่วยเพิ่มพูนความรู้รอบตัว ช่วยให้เข้าใจปัญหาและหาทางแก้ไข ช่วยให้เข้าใจโลกและสังคม การศึกษาพระธรรม ฟังธรรม ช่วยให้เข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ช่วยให้เข้าใจหลักธรรมะ ช่วยให้พัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา และช่วยให้เข้าใจความหมายของชีวิต เป็นพัฒนาศีลธรรมและฝึกฝนจิตใจ เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เช่น ทำบุญ ตักบาตร เวียนเทียน ฟังธรรม เป็นต้น เป็นสร้างบุญกุศล เช่วยให้เกิดศรัทธา เป็นการพบปะสังสรรค์กับผู้มีศีลธรรม และเป็นแบบอย่างที่ดีในสังคม

การแสวงหาความรู้ ศึกษาพระธรรม ฟังธรรม และเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ล้วนเป็นแนวทางสู่ สันติวิถีพุทธ คือ วิถีชีวิตที่ยึดหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เน้นการพัฒนา ปัญญา ศีลธรรม และจิตใจ การพัฒนา ปัญญา ศีลธรรม และจิตใจ ช่วยให้เข้าใจโลก พัฒนาศีลธรรม ฝึกฝนจิตใจ เข้าถึงสันติสุข ความพ้นทุกข์ได้

แนวทางการปฏิบัติทั้งหมดนี้ เป็นแนวทางที่ส่งเสริมความรู้และปัญญา การแสวงหาความรู้ ศึกษาพระธรรม ฟังธรรม ช่วยให้เข้าใจหลักธรรมะ การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ช่วยให้เกิดศรัทธาและนำหลักธรรมะไปปฏิบัติ ดังนั้น ควรศึกษาพระธรรม ควบคู่ไปกับการฟัง

ธรรม ช่วยให้เข้าใจหลักธรรมะอย่างลึกซึ้ง การแสวงหาความรู้ ช่วยให้เข้าใจโลกและสังคม การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ช่วยให้เกิดศรัทธาและนำหลักธรรมะไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง การแสวงหาความรู้ ศึกษาพระธรรม ฟังธรรม เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เป็นแนวทางปฏิบัติเสริมสร้างความรู้ พัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา นำไปสู่สันติสุขภายใน พัฒนาสังคมและสร้างสันติสุขได้แน่นอน

2. การปฏิบัติธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา และการศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นแนวทางการปฏิบัติเสริมสร้างความรู้ระดับบุคคลเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่งตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

การปฏิบัติธรรมและการศึกษาหลักธรรมมีความสัมพันธ์ บูรณาการและเชื่อมโยงกัน การศึกษาหลักธรรมช่วยให้เข้าใจเป้าหมาย วิธีการ อุปสรรค และแนวทางในการปฏิบัติธรรม การปฏิบัติธรรมช่วยให้เข้าใจหลักธรรมลึกซึ้ง เกิดปัญญา และนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง การบูรณาการและเชื่อมโยงการศึกษาหลักธรรมและการปฏิบัติธรรม ช่วยให้พัฒนาตนเอง เข้าถึงสันติสุขภายใน และเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี

การปฏิบัติธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา คือ การนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาจิตใจให้สงบ ผ่องใส และเข้าถึงความพ้นทุกข์ และการศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า คือ การเรียนรู้หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา เพื่อเข้าใจความจริงของชีวิต

การปฏิบัติธรรมและการศึกษาหลักธรรมมีความสัมพันธ์กัน การศึกษาหลักธรรมเปรียบเสมือนการเตรียมแผนที่และเข็มทิศให้กับนักเดินทาง เปรียบเสมือนการเติมน้ำมันให้เรือ การปฏิบัติธรรมเปรียบเสมือนการลงมือเดินทางไปตามแผนที่ การนำความรู้ไปใช้จริง การศึกษาหลักธรรมช่วยให้เข้าใจหลักการและเหตุผลของการปฏิบัติธรรม การปฏิบัติธรรมช่วยให้เข้าใจหลักธรรมได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

การบูรณาการการศึกษาหลักธรรมและการปฏิบัติธรรม หมายถึง การนำทั้งสองอย่างมารวมเข้าด้วยกันเพื่อเสริมสร้างซึ่งกันและกัน โดยการศึกษาหลักธรรมก่อนการปฏิบัติธรรม นำหลักธรรมที่ศึกษามาปฏิบัติ ทบทวนผลการปฏิบัติธรรมโดยใช้หลักธรรมมาเทียบเคียง ช่วยให้เข้าใจหลักธรรมได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

แนวทางการปฏิบัติเสริมสร้างความรู้ระดับบุคคลเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ คือการศึกษาหลักธรรมอย่างสม่ำเสมอ ลงมือปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง บูรณาการการศึกษาและการปฏิบัติธรรมเข้าด้วยกัน เชื่อมโยงหลักธรรมกับชีวิตประจำวัน และปรึกษาครูบาอาจารย์ผู้ทรงภูมิ เมื่อทำได้อย่างนี้ ผลลัพธ์ที่ได้รับคือ พัฒนาจิตใจให้สงบ ผ่องใส เข้าใจความจริงของชีวิต จะช่วยเสริมสร้างความรู้ระดับบุคคล และนำไปสู่การเข้าถึงสันติวิถีพุทธได้อย่างแท้จริงแท้จริง

3. การนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นแนวทางการปฏิบัติเสริมสร้างความรู้ ระดับบุคคลเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่งตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิได้อย่างไร ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

การนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน คือ การนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปรับใช้กับการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นแนวทางในการคิด พูด และทำ ช่วยให้ชีวิตมีความสุขสงบ และเข้าถึงสันติสุขตามหลักพุทธศาสนาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีมากมาย

ครอบคลุมทุกแง่มุมของชีวิต สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น ศีล การรักษาศีล 5 ช่วยให้เรามีชีวิตที่ปลอดภัย เป็นที่รักของผู้อื่น สมาธิ การฝึกสมาธิช่วยให้จิตใจสงบ มีสติ อยู่กับปัจจุบัน ปัญญา การศึกษาและพัฒนาปัญญา ช่วยให้เข้าใจความจริงของชีวิต ตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง

การนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน มีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ เพราะเป็นพัฒนาคุณธรรม หลักธรรมช่วยให้เราเป็นคนดี มีศีลธรรม รู้จักควบคุมกิเลส ประพฤติแต่สิ่งที่ดีงาม เป็นการพัฒนาปัญญา หลักธรรมช่วยให้เราคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล เข้าใจธรรมชาติของชีวิต เป็นการพัฒนาจิตใจ หลักธรรมช่วยให้เราจิตใจสงบ ผ่อนคลาย มีความสุข เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์ หลักธรรมช่วยให้เราเข้าใจผู้อื่น รู้จักให้อภัย และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น

การบูรณาการการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน แนวทางการปฏิบัติ เสริมสร้างความรู้ ระดับบุคคลเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ สามารถทำได้ คือ 1. ศึกษาหลักธรรม ศึกษาหลักธรรมอย่างสม่ำเสมอ เข้าใจความหมายอย่างลึกซึ้ง 2. ฝึกปฏิบัติ ฝึกปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ นำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน 3. แบ่งปันความรู้ แบ่งปันความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมให้ผู้อื่น ร่วมสร้างสังคมที่ดีงาม 4. พัฒนาตนเอง พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มุ่งสู่เป้าหมายสูงสุดคือ สันติสุขที่แท้จริง

การนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นแนวทางการปฏิบัติเสริมสร้างความรู้ ระดับบุคคลเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ช่วยให้ชีวิตมีความสุขสงบ อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างปลอดภัย มีความสุข และเข้าถึงความสุขที่แท้จริงตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า

4. การร่วมกิจกรรมส่งเสริมสันติสุขและการสนับสนุนองค์กรที่ทำงานด้านสันติภาพ เป็นแนวทางการปฏิบัติเสริมสร้างความรู้ระดับบุคคลเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธแนวทางหนึ่งตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิได้อย่างไร ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

การร่วมกิจกรรมส่งเสริมสันติสุขและการสนับสนุนองค์กรที่ทำงานด้านสันติภาพ หมายถึง การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่มุ่งหวังสร้างสันติสุขในสังคม ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมรณรงค์ การเสวนา การฝึกอบรม การให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัย หรือการสนับสนุนองค์กรที่ทำงานด้านสันติภาพ กิจกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นแนวทางการปฏิบัติเสริมสร้างความรู้ระดับบุคคลเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธอันเป็นวิถีชีวิตที่ยึดหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ปราศจากความรุนแรง โดยใช้เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

การร่วมกิจกรรมส่งเสริมสันติสุขและการสนับสนุนองค์กรที่ทำงานด้านสันติภาพ มีความสัมพันธ์เชิงบูรณาการกับทฤษฎีสันติภาพหลายทฤษฎี พอสรุปได้ เช่น ทฤษฎีสันติภาพเชิงโครงสร้าง เน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมเพื่อลดความรุนแรง การร่วมกิจกรรมส่งเสริมสันติสุข เช่น การรณรงค์ให้ผู้คนตระหนักถึงความสำคัญของสันติภาพ การสนับสนุนองค์กรที่ทำงานด้านการศึกษา สาธารณสุข และการพัฒนาเศรษฐกิจ ล้วนเป็นการช่วยลดความเหลื่อมล้ำและสร้างสังคมที่เท่าเทียม เป็นการป้องกันความรุนแรงที่ต้นเหตุ ทฤษฎีสันติภาพเชิงวัฒนธรรม เน้นการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและความเชื่อเพื่อลดความรุนแรง การร่วมกิจกรรมส่งเสริมสันติสุข เช่น การเสวนาเกี่ยวกับสันติวิธี การฝึกอบรมเกี่ยวกับการสื่อสารอย่างสันติ การสนับสนุนองค์กรที่ทำงานด้านศาสนาและวัฒนธรรม ล้วนเป็นการช่วยส่งเสริมค่านิยมแห่งสันติสุข ความเมตตา และความเห็นอกเห็นใจ และทฤษฎีสันติภาพเชิงจิตวิทยา เน้นการเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจของบุคคลเพื่อลดความ

รุนแรง การร่วมกิจกรรมส่งเสริมสันติสุข เช่น การฝึกสมาธิ การฝึกโยคะ การสนับสนุนองค์กรที่ทำงานด้านสุขภาพจิต ล้วนเป็นการช่วยให้บุคคลมีสติ ควบคุมอารมณ์ รู้จักให้อภัย และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ

2. แนวทางปฏิบัติของสังคม แนวทางการปฏิบัติกลุ่มนี้เน้นการสร้างสันติสุข ใช้หลักสันติวิธี ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม และยึดหลักหัวใจของพระพุทธศาสนา ได้แก่

1) แนวทางการสร้างสังคมสันติสุข ประกอบด้วยแนวทางปฏิบัติ 3 แนวทาง ดังนี้

1. การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม สร้างความมั่นคง ลดความเหลื่อมล้ำ เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับสังคมโดยการสร้างสันติสุข เพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่ง ตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม หมายถึง กระบวนการที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งเน้นไปที่การ สร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เพิ่มรายได้ ลดความยากจน พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาสังคม พัฒนาการศึกษา สาธารณสุข ส่งเสริมความเท่าเทียม รักษาสิ่งแวดล้อมใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ช่วยสร้างความมั่นคง สภาพที่สังคมมีความสงบเรียบร้อย ปราศจากภัยคุกคาม เป็นการลดความเหลื่อมล้ำ การลดช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจน

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม สร้างความมั่นคง และ ลดความเหลื่อมล้ำ เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับสังคม เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ส่งเสริมสันติสุขในสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริม สันติสุข เมื่อประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี มีความมั่นคง และความเท่าเทียม ย่อมลดความขัดแย้ง และความรุนแรงในสังคม เมื่อมีสันติสุข เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยใช้แนวทางการปฏิบัติระดับสังคมที่ส่งเสริมสันติสุข คือ การเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความเท่าเทียมกันการ อยู่ร่วมกันอย่างสันติและสามัคคีการแบ่งปันและช่วยเหลือกัน การลดความโลภ และความเห็นแก่ตัว การพัฒนาจิตใจ ให้มีเมตตา กรุณา และปัญญา การส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก การพัฒนาระบบการศึกษาการพัฒนาระบบสาธารณสุข การส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางเพศการปกป้องสิ่งแวดล้อม ผลลัพธ์ที่คาดหวังจะได้รับคือ สังคมที่สงบสุข ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความเหลื่อมล้ำน้อยลง เข้าถึงสันติวิถีพุทธอั นเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่มุ่งเน้นไปที่การลดกิเลส พัฒนาจิตใจ และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

2. การส่งเสริมความเข้าใจ อยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยไม่แบ่งแยก เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับสังคมโดยการสร้างสันติสุข เพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่ง ตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

การส่งเสริมความเข้าใจ อยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยไม่แบ่งแยก หมายถึง การสร้างสังคมที่สมาชิกทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา เพศ อายุ หรือสถานะทางสังคม เป้าหมายหลักคือ การสร้างบรรยากาศแห่งความเคารพ ความเห็นอกเห็นใจ และความร่วมมือ ซึ่งจะนำไปสู่สันติสุขที่ยั่งยืน

การส่งเสริมความเข้าใจ อยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยไม่แบ่งแยก มีความสำคัญต่อสังคมอย่างมาก เพราะว่าเป็นการลดความขัดแย้ง ความแตกต่างนำไปสู่ความขัดแย้ง การส่งเสริมความเข้าใจ จะช่วยให้ผู้คนยอมรับความแตกต่าง เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เป็นการสร้างความสามัคคี การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยไม่แบ่งแยก จะช่วยสร้างความสามัคคีในสังคม ผู้คนจะร่วมมือกันเพื่อพัฒนาสังคม และเป็นการส่งเสริมความเจริญก้าวหน้า สังคมที่สันติสุข ผู้คนจะมีความสุข มีความคิดสร้างสรรค์ ส่งผลต่อการพัฒนาสังคม

การส่งเสริมความเข้าใจ อยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยไม่แบ่งแยก เป็นแนวทางสู่สันติสุขและสันติวิถีพุทธ สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น เมตตา การปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข กรุณา การช่วยเหลือผู้อื่นที่ตกทุกข์ อุเบกขา การวางเฉยต่อสิ่งที่ไม่ควรยึดติด

การส่งเสริมความเข้าใจ อยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยไม่แบ่งแยก เป็นแนวทางสำคัญในการสร้างสันติสุขในสังคม แนวทางนี้สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา แนวทางนี้สามารถนำไปปฏิบัติในระดับสังคมได้หลายวิธี สามารถช่วยสร้างสันติสุขในสังคมได้และนำไปสู่การเข้าถึงสันติวิถีพุทธได้แน่นอน

3. การแก้ปัญหาความขัดแย้ง ยุติความขัดแย้งโดยปราศจากความรุนแรง เป็นแนวทางการปฏิบัติ การสร้างสันติสุขระดับสังคม เพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่งตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

การแก้ปัญหาความขัดแย้ง ยุติความขัดแย้งโดยปราศจากความรุนแรง เป็นแนวทางสู่สันติสุขระดับสังคมและเข้าถึงสันติวิถีพุทธได้

การแก้ปัญหาความขัดแย้ง ยุติความขัดแย้งโดยปราศจากความรุนแรง หมายถึง แนวทางการจัดการกับความขัดแย้งที่เน้นการเจรจา ไกล่เกลี่ย ประนีประนอม และสร้างความเข้าใจร่วมกัน โดยไม่ใช้ความรุนแรงในรูปแบบใด ๆ แนวทางนี้มุ่งเน้นไปที่การหาทางออกที่ทุกฝ่ายสามารถยอมรับได้ โดยไม่ต้องมีผู้แพ้หรือผู้ชนะ

แนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยปราศจากความรุนแรง มีข้อดีหลายประการ เช่น ลดความสูญเสีย การใช้ความรุนแรงมักนำไปสู่ความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน แนวทางสันติวิธีช่วยลดความสูญเสียเหล่านี้ได้ สร้างความสัมพันธ์ที่ดี การเจรจาและประนีประนอมช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคู่ขัดแย้ง และสร้างความยั่งยืน แนวทางสันติวิธีช่วยสร้างความยั่งยืนให้กับสันติสุข เพราะเป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ ไม่ได้ใช้การกดขี่หรือบังคับ เป็นต้น

แนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยปราศจากความรุนแรง ผู้วิจัยมองว่า มีความสัมพันธ์เชิงบูรณาการกับทฤษฎีสันติภาพหลายทฤษฎี เช่น ทฤษฎีสันติภาพเชิงโครงสร้าง ที่เน้นการแก้ไขโครงสร้างทางสังคมที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้ง แนวทางสันติวิธีสามารถช่วยสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเชิงบวก ทฤษฎีสันติภาพเชิงวัฒนธรรม ที่เน้นการส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งสันติ แนวทางสันติวิธีช่วยสร้างวัฒนธรรมการเจรจาและประนีประนอม หรือทฤษฎีสันติภาพเชิงจิตวิทยา ที่เน้นการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมของบุคคล แนวทางสันติวิธีช่วยส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การเอาใจเขามาใส่ใจเรา และความเห็นอกเห็นใจ

แนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยปราศจากความรุนแรง สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น หลักอหิงสา พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ละเว้นจาก

ความรุนแรงในทุกรูปแบบ หลักเมตตาพระพุทธเจ้าทรงสอนให้มีเมตตาต่อสรรพสัตว์ หลักกรุณา พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มีกรุณาต่อสรรพสัตว์ หลักมุทิตา พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มีมุทิตาต่อสรรพสัตว์ และหลักอุเบกขา พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มีอุเบกขาต่อสรรพสัตว์ เป็นต้น

แนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยปราศจากความรุนแรง สามารถนำไปปฏิบัติได้ เช่น การฟังอย่างตั้งใจ ฟังอย่างตั้งใจ โดยไม่ต้องตัดสิน การพูดอย่างสื่อสาร พูดอย่างสุภาพ ชัดเจน ตรงประเด็น การคิดอย่างมีวิจารณญาณ คิดวิเคราะห์อย่างรอบคอบ มองหลายแง่มุม การประนีประนอม หาทางออกที่ทุกฝ่ายสามารถยอมรับได้ด้วยสันติวิธี เป็นต้น

แนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยปราศจากความรุนแรงนี้ เป็นแนวทางสำคัญในการสร้างสันติสุขระดับสังคม และนำไปสู่สันติวิถีพุทธ ซึ่งเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ส่งเสริมความสุข ความสงบ และความเจริญ เพราะการแก้ปัญหาความขัดแย้ง เป็นรากฐานสำคัญในการสร้าง สันติสุขระดับสังคม สันติสุขระดับสังคม เป็นเงื่อนไขที่เอื้อต่อการเข้าถึงสันติวิถีพุทธได้ง่ายขึ้นนั่นเอง

2) แนวทางการใช้หลักสันติวิธี ประกอบด้วยแนวทางปฏิบัติ 2 แนวทาง ดังนี้

1. หลักการไกล่เกลี่ย และการใช้แนวคิดสันติวิธีแก้ไขปัญหา เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับสังคมโดยใช้หลักสันติวิธี เพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่ง ตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

หลักการไกล่เกลี่ย และการใช้แนวคิดสันติวิธีแก้ไขปัญหา เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับสังคมโดยใช้หลักสันติวิธี เพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางปฏิบัตินี้สะท้อนถึงความเชื่อมโยงอันลึกซึ้งระหว่างหลักการไกล่เกลี่ย แนวคิดสันติวิธี ทฤษฎีสันติภาพ และหลักพุทธ เพื่อแสดงให้เห็นถึงแนวทางสู่สังคมที่สงบสุขอย่างยั่งยืน หลักการไกล่เกลี่ย มุ่งเน้นการเจรจาและประนีประนอม โดยไม่ใช้ความรุนแรง เพื่อหาจุดร่วมและทางออกที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ หลักการนี้สอดคล้องกับแนวคิดสันติวิธี ที่มุ่งเน้นการแก้ไขความขัดแย้ง โดยปราศจากความรุนแรง

ส่วนแนวคิดสันติวิธี คือ การมุ่งเน้นการใช้เหตุผล การเจรจา การไม่ใช้ความรุนแรง และความเมตตา เพื่อแก้ไขความขัดแย้ง แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีสันติภาพ ที่มุ่งเน้นการสร้างสันติสุขผ่านกระบวนการทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ในส่วนของทฤษฎีสันติภาพต่าง ๆ นั้น เสนอแนวทางและกลยุทธ์เพื่อสร้างสันติสุขในระดับบุคคล สังคม และระหว่างประเทศ ทฤษฎีเหล่านี้ได้รับอิทธิพลจากหลักศาสนาปรัชญาต่างๆ รวมไปถึงหลักพุทธด้วย

และสุดท้ายหลักพุทธศาสนา มุ่งเน้นการสอนให้ละเว้นความชั่ว บำเพ็ญความดี และทำจิตให้บริสุทธิ์ หลักคำสอนเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการสร้างสันติสุขภายในจิตใจ ซึ่งเป็นรากฐานของสันติสุขในสังคม การไกล่เกลี่ยตามหลักพุทธ หลักพุทธมีแนวทางการไกล่เกลี่ยที่เน้นการเมตตา การเห็นอกเห็นใจ การอภัย และการไม่ยึดติด โดยมุ่งสร้างความเข้าใจและความปรองดองระหว่างคู่ขัดแย้ง และสันติวิธีตามหลักพุทธ หลักพุทธสอนให้ละเว้นความรุนแรงทั้งทางกาย วาจา และใจ สอนให้ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ไม่เบียดเบียนผู้อื่น สอนให้มีเมตตาและความเห็นอกเห็นใจต่อสรรพชีวิต

2. หลักอธิกรณสมถะ เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับสังคมโดยใช้หลักสันติวิธี เพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่ง ตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

หลักอธิกรณสมถะ เป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธในสังคมหลักอธิกรณสมถะ หมายถึง หลักการระงับข้อพิพาทตามพระธรรมวินัย มี 7 ประการ ได้แก่ สัมมุขาวินัย ตัดสินในที่พร้อมหน้า สติวินัย ถือสติเป็นหลัก อมูฬหวินัย ผู้หายจากเป็นบ้า ปฏิญญาตกรณะ ทำตามที่รับ ติณวัตถารกวินัย เลิกแล้วต่อกัน อมควินัย ตัดสินด้วยพระวินัย ญัตติตัณหาตัดสินด้วยญัตติ (พระวินัยปิฎก, ภิกขุนีวิภังค์)

หลักอธิกรณสมถะ นำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยสันติวิธี เป็นวิธีการแก้ไขความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง เน้นการเจรจา ไกล่เกลี่ย ประนีประนอม มุ่งหาจุดร่วม สร้างความเข้าใจ และความปรองดอง

หลักอธิกรณสมถะเป็นแนวทางการปฏิบัติระดับสังคม หลักอธิกรณสมถะเป็นแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งในสังคมโดยไม่ใช้ความรุนแรง เน้นการเจรจา ไกล่เกลี่ย ประนีประนอม มุ่งหาจุดร่วม สร้างความเข้าใจ และความปรองดอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางสันติวิธี

3) แนวทางส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ประกอบด้วยแนวทาง ดังต่อไปนี้

1. การเข้าวัดฟังธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การรักษาศีล 5 การสวดมนต์ไหว้พระ การฝึกภาวนา เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับสังคม โดยใช้แนวทางส่งเสริมการปฏิบัติธรรม เพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่ง ตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

การเข้าวัดฟังธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นการไปวัดเพื่อฟังพระธรรมเทศนาจากพระภิกษุสงฆ์ เพื่อเรียนรู้หลักธรรมคำสอน นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิต ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันพระ 8 ค่ำ 15 ค่ำ เป็นต้น

การเข้าวัดฟังธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ส่งผลต่อบุคคลนั้นทั้งทางด้านจิตใจ คือช่วยให้จิตใจสงบ ผ่อนคลาย เกิดสติปัญญา เข้าใจหลักธรรมอย่างถ่องแท้ มีผลทางด้านสังคมคือ การเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น เกิดความสามัคคีในหมู่ชาวพุทธด้วยกัน และส่งผลทางด้านวัฒนธรรม เป็นการสืบสานประเพณีอันดีงามของชาวพุทธ เป็นการพบปะผู้คนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี

การรักษาศีล 5 เป็นการปฏิบัติด้วยงดเว้นจากการทำความชั่ว 5 ประการ ได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดเท็จ และไม่ดื่มน้ำเมา การรักษาศีล 5 เป็นนิจ ช่วยทำให้จิตใจผ่องใส เบิกบาน ช่วยให้สังคมสงบสุข เป็นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ไปในตัว

การสวดมนต์ไหว้พระ เป็นการแสดงความเคารพต่อพระรัตนตรัย เป็นการระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย การไหว้พระ เป็นการแสดงความเคารพต่อพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ ช่วยให้จิตใจสงบ เกิดสมาธิ เสริมสร้างศรัทธามั่งคงในพระพุทธศาสนาที่สำคัญเป็นการสืบสานประเพณีอันดีงามของชาวพุทธ

การฝึกภาวนา เป็นการฝึกฝนจิตใจให้สงบ มั่นคง เช่น การเจริญสติ เป็นการฝึกให้มีสติอยู่กับปัจจุบัน การทำสมาธิ เป็นการฝึกให้จิตใจสงบ มั่นคง การฝึกภาวนา ส่งผล

ทางด้านจิตใจ ช่วยให้จิตใจสงบ ผ่อนคลายด้านสติปัญญา ช่วยให้มีสติปัญญาเฉียบแหลมและด้านสุขภาพ ช่วยให้มีสุขภาพกายและจิตที่ดี

แนวทางปฏิบัติทั้ง 4 นี้ ล้วนส่งเสริมกันและกัน ช่วยให้เข้าถึงสันติวิถีพุทธได้ คือ การเข้าวัดฟังธรรม ช่วยให้เข้าใจหลักธรรมคำสอน นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้ การรักษาศีล 5 การสวดมนต์ไหว้พระ และการฝึกภาวนา การรักษาศีล 5 เป็นพื้นฐานสำคัญในการฝึกสมาธิ ช่วยให้จิตใจสงบ การสวดมนต์ไหว้พระ เป็นการแสดงความเคารพต่อพระรัตนตรัย เป็นการย้ำเตือนให้ยึดมั่นในหลักธรรมคำสอน การฝึกภาวนา ช่วยให้จิตใจสงบ มั่นคง เป็นพื้นฐานในการเข้าถึงสันติสุข แนวทางการส่งเสริมการปฏิบัตินี้ ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการปฏิบัติธรรม เช่น การอบรมธรรมะ การนั่งสมาธิ การสนับสนุนวัดและศาสนสถาน เช่น การบริจาคทรัพย์ การเป็นแบบอย่างที่ดี ปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอน ผลลัพธ์ที่ดีก็จะตามมาเช่น ประชาชนมีจิตใจสงบ ผ่อนคลาย มีความสุข สังคมสงบสุข ประชาชนมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นต้น การปฏิบัติธรรมตามแนวทางทั้ง 4 นี้ ช่วยให้เข้าถึงสันติวิถีพุทธ ซึ่งหมายถึง วิถีชีวิตที่สงบสุข เป็นสุขทั้งกายและใจ สังคมมีความสงบสุข ปลอดภัย ประชาชนมีคุณธรรม จริยธรรม เกิดการพัฒนาตนเอง พัฒนาสังคม

4) แนวทางปฏิบัติยึดหลักหัวใจของพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยแนวทาง ดังนี้

1. การปฏิบัติตามหลักหัวใจของพระพุทธศาสนา 3 ประการ เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับสังคม โดยยึดหลักหัวใจของพระพุทธศาสนา เพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่ง ตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

หัวใจของพระพุทธศาสนา 3 ประการ คือ การเว้นชั่ว ทำดี และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ หลักการเหล่านี้เป็นรากฐานสำคัญของศาสนาพุทธ เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่นำไปสู่ความสุขและสันติสุขทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคม

หัวใจของพระพุทธศาสนา 3 ประการ ปรากฏในอรรถกถา ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท พุทธวรรคที่ 14 เล่มที่ 23 ข้อ 151 ว่า

สพฺพปาปสฺส อกรณำ กุสลสฺสูปสมปทา
สจิตฺตปริโยทปนำ เอตำ พุทฺธานสาสนำ ฯ

แปลว่า การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การทำความดีให้เพียบพร้อม การชำระจิตของ ตนให้บริสุทธิ์ผ่องใส นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

การไม่ทำบาปทั้งปวง หมายถึง การละเว้นจากการกระทำใดๆ ที่เป็นอกุศล เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทั้งทางกาย วาจา และใจ การทำกุศลให้ถึงพร้อม หมายถึง การกระทำความดีงาม ส่งเสริมความสุขแก่ตนเองและผู้อื่น ทั้งทางกาย วาจา และใจ การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ หมายถึง การฝึกฝนจิตให้พ้นจากกิเลส ตัณหา และอุปาทาน มุ่งสู่ความสงบสุขภายใน

หลักการทั้ง 3 ประการนี้มีความสัมพันธ์เชิงบูรณาการ กลมกลืน และส่งเสริมซึ่งกันและกัน การไม่ทำบาป เปรียบเสมือนการกำจัดวัชพืชออกจากผืนดิน การทำกุศลเปรียบเสมือนการปลูกเมล็ดพันธุ์ที่ดีงาม และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์ เปรียบเสมือนการรดน้ำพรวนดินดูแลต้นกล้าให้เจริญเติบโต การไม่ทำบาป เป็นพื้นฐานสำคัญในการทำกุศล เมื่อเราละเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น จึงมีโอกาสและความพร้อมที่จะสร้างสรรค์สิ่งดีงาม การทำกุศล ช่วยเสริมสร้างจิตใจ

ให้ผ่องใส เบิกบาน เมื่อจิตใจดีงาม ย่อมมีความคิดและการกระทำที่เป็นบวก การทำจิตใจให้บริสุทธิ์เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา เมื่อจิตใจพ้นจากกิเลส ย่อมเข้าถึงความสงบสุขที่แท้จริง

แนวทางการปฏิบัติระดับสังคม คือ การส่งเสริมศีลธรรม การปลูกฝังให้สมาชิกในสังคมมีศีลธรรม รู้จักละเว้นจากบาปอกุศล ประพฤติตนอยู่ในกรอบของศีลธรรม จะช่วยลดปัญหาอาชญากรรมและสร้างสังคมที่สงบสุข เช่น การจัดกิจกรรมส่งเสริมศีลธรรม ด้วยการจัดอบรมศีลธรรม การจัดค่ายธรรมะ การจัดกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น การส่งเสริมความดีงาม การสนับสนุนให้สมาชิกในสังคมทำความดี ช่วยเหลือผู้อื่น จะช่วยสร้างสังคมที่มีความเอื้ออาทร แบ่งปัน และมีความสุข เช่น การจัดกิจกรรมจิตอาสา การบริจาคทาน การช่วยเหลือผู้ประสบภัย การทำความสะอาดสถานที่สาธารณะ เป็นต้น และการส่งเสริมการพัฒนาจิตใจ การสนับสนุนให้สมาชิกในสังคมฝึกฝนจิตใจ พัฒนาคุณธรรม จะช่วยสร้างสังคมที่มีความสงบสุข มั่นคง และยั่งยืนเช่น การส่งเสริมการเจริญภาวนา การปฏิบัติธรรม การจัดสอนการนั่งสมาธิ การจัดกิจกรรมพัฒนาจิตใจ เป็นต้น

การปฏิบัติตามหลักหัวใจของพระพุทธศาสนา 3 ประการ เป็นแนวทางสู่สันติวิถีพุทธ หรือวิถีชีวิตที่มุ่งสู่ความสงบสุขอย่างแท้จริง เมื่อสมาชิกในสังคมมีศีลธรรม จิตใจดีงาม รู้จักแบ่งปัน ย่อมนำไปสู่สังคมที่สงบสุข

2. ปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร 4 เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับสังคม โดยยึดหลักหัวใจของพระพุทธศาสนา เพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ แนวทางหนึ่ง ตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิได้อย่างไร ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

การปฏิบัติตามหลักพรหมวิหารธรรม เป็นแนวทางการปฏิบัติระดับสังคมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เป็นการพัฒนาจิตใจให้เข้าถึงสันติสุขภายใน ช่วยให้สังคมมีความสงบสุข พรหมวิหารธรรม 4 หมายถึง ธรรมะที่เป็นเครื่องอยู่แห่งพรหม เป็นคุณธรรมอันประเสริฐ 4 ประการ ได้แก่ เมตตา ความรัก ความปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์ กรุณา ความสงสารเห็นอกเห็นใจต่อสัตว์ที่ตกทุกข์ มุทิตาความยินดีต่อความสุขของผู้อื่น และ อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ยินดี ยินร้ายต่อสิ่งที่อยู่นอกเหนือวิสัย การเจริญพรหมวิหารธรรม เป็นการฝึกฝนพัฒนาจิตใจ คือ เมตตา เป็นการฝึกคิดปรารถนาดีต่อผู้อื่น เริ่มจากตนเอง ครอบครัว เพื่อน มิตร คนรู้จัก และขยายไปสู่ศัตรู กรุณา ฝึกช่วยเหลือผู้อื่นที่ตกทุกข์ได้ยาก สงสารในความทุกข์ของผู้อื่น มุทิตา ฝึกยินดีในความสุขของผู้อื่น ไม่อิจฉาริษยา อุเบกขา ฝึกวางเฉยต่อสิ่งที่ไม่ควรยินดีหรือยินร้าย การฝึกจิตใจให้มีความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาอยู่เสมอ ส่งผลดีคือ เมตตา ช่วยให้ใจเย็น ใจดี อ่อนโยน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น กรุณา ช่วยให้รู้จักเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ช่วยเหลือเกื้อกูล มุทิตา ช่วยให้รู้จักยินดีกับความสุขของผู้อื่น ไม่ริษยา อุเบกขา ช่วยให้วางเฉยต่อสิ่งที่อยู่นอกเหนือวิสัย ใจไม่หวั่นไหว ทำให้จิตใจสงบ เกิดสันติสุขภายใน นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตนที่ดีงาม เข้าถึงสันติวิถีพุทธอย่างแท้จริง ฉะนั้น การเจริญพรหมวิหารธรรม เป็นแนวทางสู่สันติสุขภายใน เป็นการพัฒนาจิตใจให้สูงส่ง ส่งผลดีต่อทั้งตัวบุคคลและสังคม นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

การปฏิบัติตามแนวทางเหล่านี้ จะช่วยนำไปสู่ความสงบสุขทั้งภายในและภายนอก เกิดเป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

4.1.2.3 สังเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ฯ

ผู้วิจัยจักได้สังเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งหมด 20 รูป/คน ในประเด็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เรียบร้อยแล้วนั้น ดังนี้

แนวทางปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ มี 2 แนวทาง คือ แนวทางปฏิบัติของปัจเจกบุคคลและแนวทางปฏิบัติของสังคม ซึ่งมีเป้าหมายร่วมกันคือ ความสงบสุขทั้งภายในและภายนอก เกิดเป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยที่แนวทางปฏิบัติของปัจเจกบุคคล มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจของตนเองเป็นสิ่งสำคัญ ด้วยจุดเริ่มต้นคือการรักษาศีล การฝึกสมาธิทำจิตใจให้สงบร่มเย็นเป็นการพัฒนาสติปัญญาให้รู้เท่าทันกิเลสทุกประเภท เจริญพรหมวิหารธรรม 4 มี เมตตา เป็นต้น เป็นประจำนิสัย ยึดมั่นเข้าถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง จากนั้นเลือกหลักธรรมที่เข้ากับจริตของตนเองนำมาปฏิบัติธรรมกรรมฐาน โดยยึดพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติด้วยความมุ่งมั่นเพียรพยายามไม่ท้อถอย ปฏิบัติตามหลักอริยมรรค 8 อันมี สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ เป็นต้น มีศรัทธา หมั่นทำกรรมดี งดเว้นกรรมไม่ดี สำรวมกาย สำรวมวาจา ฝึกฝนความอดทนเข้าถึงความสงบใจระงับดับความคิด ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นการพัฒนาคุณธรรมให้เกิดมีขึ้นในตัวเองอย่างสมบูรณ์ รักษาศีลให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ฝึกฝนสมาธิและรักษาสติ มีสติทุกลมหายใจ มีเมตตาธรรมต่อผู้อื่น มีความเมตตากรุณาต่อกัน รู้จักให้อโหสิกรรม รู้เห็นตามความเป็นจริง พยายามปรับปรุงตัวเอง เข้าถึงความเป็นกลาง คิดบวก มองโลกในแง่ดีเสมอ ไม่โทษคนอื่น มองความบกพร่องของตนเองก่อน ใช้ชีวิตให้คุ้มค่ามีแต่สงบสุขร่มเย็น ไม่เป็นพิษเป็นภัยกับผู้อื่น พยายามลดความขัดแย้งให้น้อยลง ดำเนินชีวิตปกติสุข โดยการเสริมสร้างความรู้ แสวงหาความรู้ ศึกษาพระธรรม ฟังธรรม เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ปฏิบัติธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา ศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ลึกซึ้ง เข้าใจอย่างถ่องแท้ ยึดแก่นธรรมเป็นหลักมากกว่ากระพรี้ จากนั้นนำหลักธรรมที่ศึกษาอย่างถ่องแท้นั้น ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ร่วมกิจกรรมส่งเสริมสันติสุขต่าง ๆ สนับสนุนองค์กรที่ทำงานด้านสันติภาพ เพื่อความสงบร่มเย็นของตนเองและสังคมส่วนรวม

แนวทางปฏิบัติของสังคม มุ่งเน้นการสร้างสังคมสันติสุขร่วมกัน มีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้เป็นสังคมที่มีความเท่าเทียม มีความเหลื่อมล้ำน้อย มีความยุติธรรมที่บังคับใช้กับทุกคนไม่เลือกปฏิบัติ สร้างสังคมที่ความมั่นคง ลดความเหลื่อมล้ำ ส่งเสริมความเข้าใจ อยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยไม่แบ่งแยก แก้ปัญหาความขัดแย้ง ยุติความขัดแย้งโดยปราศจากความรุนแรง ใช้หลักสันติวิธี หลักการไกล่เกลี่ย ใช้แนวคิดสันติวิธีแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของสังคม หรือใช้หลักหลักอธิกรณสมถะทางศาสนามาช่วยแก้ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น มีการส่งเสริมคนในสังคมให้มีการการปฏิบัติธรรม เข้าวัดฟังธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ส่งเสริมการรักษาศีล 5 การสวดมนต์ไหว้พระฝึกฝนการภาวนาพัฒนาจิตใจ พัฒนาสติปัญญา ยึดหลักหัวใจของพระพุทธศาสนาคือ ละชั่ว ทำความดี ทำจิตใจให้สงบผ่องใส ในการดำเนินชีวิตประจำวัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นสังคมที่มีความเสียสละแบ่งปัน มีความเมตตา กรุณาต่อกัน ทำให้สังคมน่าอยู่ ไร้ความขัดแย้ง เป็นสังคมที่มีแต่ความสงบสุข มีแต่สันติสุขอย่างแท้จริง

แนวทางปฏิบัติทั้งปัจเจกบุคคลและสังคม ล้วนส่งเสริมความสงบสุขทั้งภายในและภายนอกแนวทางปฏิบัติของปัจเจกบุคคลคือ การพัฒนาจิตใจ พัฒนาคุณธรรม เสริมสร้างความรู้

นำไปสู่ความสงบสุขภายใน แนวทางปฏิบัติของสังคม คือ การสร้างสังคมสันติสุข ใช้หลักสันติวิธีในแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ยึดหลักหัวใจของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางปฏิบัติ นำไปสู่สังคมสันติสุขเช่นเดียวกัน

4.1.3 แนวทางการส่งเสริมเพื่อให้เข้าถึงสันติวิถีพุทธ

ผู้วิจัยจะได้สรุปผลการสัมภาษณ์ ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลในประเด็น แนวทางการส่งเสริมเพื่อให้เข้าถึงสันติวิถีพุทธคือความสงบสุขตามแนวพระพุทธศาสนา ของผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นศิษย์ของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เป็นพระภิกษุจำนวน 8 รูปและคฤหัสถ์ จำนวน 12 คน รวม 20 รูป/คน มีรายละเอียด ดังนี้

4.1.3.1. การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ฯ

ผู้วิจัยจักได้สรุปแนวทางส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธคือความสงบสุขตามแนวพระพุทธศาสนา จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 20 รูป/ท่าน ที่กล่าวมา ตามตารางด้านล่างนี้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	**สรุปผลสัมภาษณ์: แนวทางส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ**
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 1	1. การเผยแพร่ความรู้ แก่ประชาชนทั่วไปเข้าใจหลักการและแนวทางปฏิบัติ ผ่านสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ นิตยสาร เว็บไซต์ สื่อสังคมออนไลน์ และจัดกิจกรรมต่างๆ 2. การส่งเสริมจิตใจให้มีเมตตากรุณา ผู้คนไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง 3. การส่งเสริมสติและปัญญา ผู้คนควบคุมอารมณ์ แก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 2	1. ส่งเสริมชาวพุทธให้รู้จักทำบุญ ให้ทาน เข้าวัดฟังธรรม 2 .ส่งเสริมชาวพุทธให้ประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างมั่นคง 3. ส่งเสริมชาวพุทธให้รู้จักหน้าที่ของชาวพุทธ คือ เข้าวัดฟังธรรม สนับสนุนพระศาสนา 4. ส่งเสริมชาวพุทธให้เด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ ต้องมีความรู้หน้าที่ของตัวเอง 5. ส่งเสริมชาวพุทธให้ศึกษาหลักธรรมของพระพุทธเจ้าให้ถ่องแท้
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 3	1. ส่งเสริมชาวพุทธให้เข้าเรียนสมาธิที่สถาบันพลังจิตตานุภาพ 2. ส่งเสริมชาวพุทธให้เน้นการปฏิบัติ ฝึกสมาธิ พัฒนาพลังจิต3. ส่งเสริมชาวพุทธให้ยึดหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 4	แนวทางการส่งเสริมสันติวิถีพุทธ ● ให้ความรักและเมตตาต่อกัน ปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเมตตา ● ช่วยเหลือบุคคลที่เดือดร้อน ยื่นมือเข้าช่วยเหลือผู้ตกทุกข์

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: แนวทางส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ
	● ยินดีกับบุคคลที่ได้ดี ร่วมยินดีกับความสำเร็จของผู้อื่น ● ไม่ซ้ำเติมบุคคลที่ถึงความวิบัติ เห็นอกเห็นใจผู้ประสบความทุกข์ ● ให้คำแนะนำแก่คนที่ไม่รู้ผิดชอบชั่วดี ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง ● ให้อภัยแก่คนหลงผิด เข้าใจและให้อภัยผู้ทำผิด
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 5	1. ส่งเสริมตัวเอง ● นำหลักธรรมมาปฏิบัติ พัฒนาตนเองให้เป็นแบบอย่าง 2. ส่งเสริมคนรอบข้าง ● ชักชวนให้คนใกล้ชิดประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรม 3. ส่งเสริมสังคม ร่วมทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา กระตุ้นให้ชาวพุทธตระหนักถึงหลักธรรม
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 6	1. ส่งเสริมชาวพุทธให้ศึกษาหลักธรรมและปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง 2. การส่งเสริมศึกษาศีลและรักษาศีลอย่างเข้าใจจะช่วยให้มีพฤติกรรมที่ดีและนำไปสู่ความสงบสุข บูรณาการศีลให้เข้ากับสไตล์การใช้ชีวิต 3. ส่งเสริมการสนทนาธรรมกับพระสงฆ์เพื่อเข้าใจหลักธรรม 4. ส่งเสริมให้เยาวชนและประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรม มีทัศนคติและพฤติกรรมที่เหมาะสม
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 7	1. ส่งเสริมให้พระสงฆ์พัฒนาสติปัญญา ● พิจารณาตจปัญจกกรรมฐาน (ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง กระดูก) และอาการ 32 ให้เห็นเป็นอสุภกรรมฐานและไตรลักษณ์ ● พิจารณาทางนามธรรม พิจารณาเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ให้เข้าใจว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา 2. ส่งเสริมให้ชาวพุทธปฏิบัติธรรมตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 8	1. ปรับทัศนคติที่ดี เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น 2. สร้างกติกาที่เป็นธรรม การมีส่วนร่วม ยึดเป็นแนวปฏิบัติ 3. ปรับใจให้มีเมตตา มองทุกอย่างด้วยเมตตา 4. พัฒนาการแสดงออกเชิงบวก แสดงออกด้วยเมตตา 5. สร้างวัฒนธรรมการสื่อสารที่ดี สื่อสารด้วยเมตตา 6. จัดสรรผลประโยชน์ด้วยความเป็นธรรม มุ่งประโยชน์ส่วนรวม ลดความเหลื่อมล้ำ

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: แนวทางส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 9	1. ส่งเสริมให้รู้เขา รู้เรา ● เข้าใจความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ (รักสุขเกลียดทุกข์) ปฏิบัติต่อผู้อื่นเหมือนปฏิบัติต่อตนเอง ● มองโลกในแง่ดี เปิดทัศนะ 2. ส่งเสริมให้รู้เท่า รู้ทัน ● เข้าใจอารมณ์ (ชอบ ไม่ชอบ ดี ไม่ดี กุศล อกุศล) ● วางอารมณ์ด้วยสติ 3. ส่งเสริมให้รู้กัน รู้แก้ ● ป้องกันอารมณ์อกุศลและสิ่งร้าย ● แก้ไขสิ่งไม่ดี ให้ดี ● แก้ไขสิ่งไม่ควร ให้ควร ● แก้ไขสิ่งไม่ถูกต้อง ให้ถูกต้อง ● แก้ไขสิ่งอกุศล ให้เป็นกุศล
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 10	1. ส่งเสริมให้ประชาชนศึกษาและปฏิบัติสมาธิ เน้นให้เห็นประโยชน์ของการปฏิบัติสมาธิ 2. ส่งเสริมความเข้าใจเรื่องสมาธิอย่างถ่องแท้ การส่งเสริมสมาธิเป็นแนวทางสู่สันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา 3. ส่งเสริมช่วยให้ประชาชนมีสติปัญญา แก้ปัญหา และรับมือกับสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลง
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 11	1. ส่งสริมการพัฒนาตนเอง ● ปฏิบัติตามหลักธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี 2. ส่งเสริมการศึกษา ● พัฒนาสติปัญญา คิดอย่างมีเหตุผล เข้าใจผู้อื่น 3. ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ● พัฒนาจิตใจ เมตตากรุณา เสียสละ ช่วยเหลือผู้อื่น 4. ส่งเสริมความเท่าเทียม ● พัฒนาสังคม ยุติธรรม ลดความเหลื่อมล้ำ 5. ส่งเสริมสันติวิธี ● แก้ไขปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง เข้าใจซึ่งกันและกัน 6. ส่งเสริมความร่วมมือ ● พัฒนาสังคม เข้มแข็ง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: แนวทางส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 12	ส่งเสริมให้เจริญจิตภาวนา ● ฝึกสติ กำกับรู้ตัวใช้สติเฝ้าดู เฝ้าพิจารณาความจริงของชีวิตทุกขณะที่ทำกิจกรรมต่างๆ ● รู้เท่าทัน การเปลี่ยนแปลงในชีวิต กฎธรรมชาติ สังขาร สรรพสิ่ง ● ใช้ปัญญา มองทะลุถึงสัจจธรรมรู้จักคุณและโทษของสรรพสิ่ง
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 13	ส่งเสริมให้ทุกคนปฏิบัติหลักศีล 5 ในชีวิตประจำวัน ● เริ่มจากตนเอง ขยายไปสู่คนรอบข้าง ● สร้างความเข้าใจ อธิบายความหมาย คุณค่า และผลลัพธ์ของศีล 5 สร้างความตระหนัก กระตุ้นให้ชาวพุทธตระหนักถึงความสำคัญของศีล 5 ● ส่งเสริมให้รู้คุณค่า เน้นย้ำคุณค่าและคุณูปการของหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 14	ผู้นำให้คำแนะนำสั่งสอน ● ผู้นำควรใช้โอกาสในการสอนธรรมะ ให้ความรู้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง ● ยกระดับจิตใจ จัดกิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ส่งเสริมให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีโอกาสเข้าร่วม ● อำนวยความสะดวก สนับสนุนการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ในช่วงเทศกาลสำคัญๆ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 15	การส่งเสริมความร่วมมือจากทุกภาคส่วน 1. ระดับชุมชน ● เริ่มต้นจากตัวเราเองและครอบครัว ปลูกจิตสำนึก ไม่ละเมิดศีล 5 ● ขยายผลในระดับหมู่บ้านชุมชน ● วัดและพระสงฆ์: ดึงดูดคนเข้าวัด ปฏิบัติธรรม สอนหลักธรรมง่ายๆ 2. ระดับภาครัฐ ● รัฐบาลมีนโยบายที่ชัดเจน ใช้หลักธรรมควบคู่กับกฎหมาย สนับสนุนงบประมาณกิจกรรมส่งเสริมสันติวิธีพุทธ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนา กำหนดระเบียบปฏิบัติชัดเจน

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: แนวทางส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 16	การส่งเสริมฯผ่านกิจกรรมทางศาสนาและประเพณี เน้นการมีส่วนร่วมของผู้นำและคนในชุมชน ● จัดทำบุญตามประเพณีรดน้ำดำหัว ขอพรจากผู้ใหญ่ ● เวียนเทียนวันเข้าพรรษาและวันออกพรรษา ● สืบสานประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 17	1. ส่งเสริมให้ชาวพุทธมาประพฤติปฏิบัติธรรมที่สถาบันพลังจิตตานุภาพ ● เรียนรู้หลักสูตรครูสมาธิ ● ฝึกสมาธิตามหลักสูตรของหลวงพ่อวิริยังค์ 2. การประพฤติปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนา
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 18	1. การส่งเสริมให้เด็กเยาวชนมีจิตเมตตา มีหลักสูตรสอนในโรงเรียนให้รู้จักประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอน ปฏิบัติรักษาศีล 5 เป็นประจำนิสัย 2. นำความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสันติวิถีพุทธมาเผยแพร่ให้ประชาชนรู้จักหลักการและแนวทางปฏิบัติ ทำสื่อที่เข้าถึงง่าย น่าสนใจและทันต่อการเปลี่ยนแปลง เช่น สื่อออนไลน์ เว็บไซต์ต่างๆ 3. ส่งเสริมให้เด็กเยาวชน ประชาชนในชุมชน มีสติปัญญา เพราะสติปัญญาเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำรงชีวิตอย่างสันติสุข สามารถแก้ไขปัญหาได้เป็นอย่างดี มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมสันติวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 19	1.การส่งเสริมกิจกรรมในการฟังธรรมเทศนาของพระอริยสงฆ์ ให้แก่บุคคลในสังคมไทยให้มากขึ้น 2. จัดกิจกรรมให้คนร่วมทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น 3. ชักชวนเยาวชนหรือคนรุ่นใหม่ นักเรียน นักศึกษา เข้าวัดฟังธรรมให้มากขึ้น โดยให้ครูบาอาจารย์ ผู้นำชุมชนทุกระดับเป็นผู้นำพาปฏิบัติกิจกรรมนั้นๆ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 20	1. ส่งเสริมการทำบุญ ● พาครอบครัวเข้าวัดทำบุญ ● ทำบุญตักบาตร 2. ส่งเสริมการบำเพ็ญสมาธิ: ● ไปวัดเพื่อบำเพ็ญสมาธิ และ ฝึกสมาธิเองที่บ้าน

4.1.3.2 วิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

เพื่อความเข้าใจและความชัดเจนในประเด็นนี้มากขึ้น ผู้วิจัยจักได้วิเคราะห์ผลสรุปการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด 20 รูป/คน ซึ่งได้ทั้งหมด 60 แนวทางและจะได้จัดกลุ่มแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ที่สอดคล้องกันเข้าไว้ในกลุ่มเดียวกันรวม ทั้งจักทำการวิเคราะห์ผลต่อไป มีรายละเอียด ดังนี้

1. แนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ทั้งหมด 60 แนวทาง ดังนี้

1) แนวทางส่งเสริมการเผยแพร่ความรู้ 2) แนวทางส่งเสริมการส่งเสริมจิตใจให้มีเมตตากรุณา 3) แนวทางการส่งเสริมสติและปัญญา 4) แนวทางการส่งเสริมชาวพุทธให้รู้จักทำบุญ ให้ทาน เข้าวัดฟังธรรม 5) แนวทางการส่งเสริมชาวพุทธให้ประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างมั่นคง 6) แนวทางการส่งเสริมชาวพุทธให้รู้จักหน้าที่ของชาวพุทธ คือ เข้าวัดฟังธรรม สนับสนุนพระศาสนา 7) แนวทางการส่งเสริมชาวพุทธให้เด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ ต้องมีความรู้หน้าที่ของตัวเอง 8) แนวทางการส่งเสริมชาวพุทธให้ศึกษาหลักธรรมของพระพุทธเจ้าให้ถ่องแท้ 9) แนวทางการส่งเสริมชาวพุทธให้เข้าเรียนสมาธิที่สถาบันพลังจิตตานุภาพ 10) แนวทางการส่งเสริมชาวพุทธให้เน้นการปฏิบัติ ฝึกสมาธิ พัฒนาพลังจิต 11) แนวทางการส่งเสริมชาวพุทธให้ยึดหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาให้ความรักและเมตตาต่อกัน ปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเมตตา 12) แนวทางส่งเสริมการช่วยเหลือบุคคลที่เดือดร้อน ยื่นมือเข้าช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ 13) แนวทางส่งเสริมการยินดีกับบุคคลที่ได้ดี ร่วมยินดีกับความสำเร็จของผู้อื่น 14) แนวทางส่งเสริมการไม่ซ้ำเติมบุคคลที่ถึงความวิบัติ เห็นอกเห็นใจผู้ประสบความทุกข์ 15) แนวทางส่งเสริมการให้คำแนะนำแก่คนที่ไม่รู้ผิดชอบชั่วดี ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง 16) แนวทางส่งเสริมการให้อภัยแก่คนหลงผิด เข้าใจและให้อภัยผู้ทำผิด 17) แนวทางการส่งเสริมตัวเองให้ปฏิบัติธรรม 18) แนวทางส่งเสริมการนำหลักธรรมมาปฏิบัติ พัฒนาตนเองให้เป็นแบบอย่าง 19) แนวทางส่งเสริมคนรอบข้างให้ปฏิบัติธรรม 20) แนวทางส่งเสริมการชักชวนให้คนใกล้ชิดประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรม 21) แนวทางส่งเสริมคนในสังคมร่วมทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา กระตุ้นให้ชาวพุทธตระหนักถึงหลักธรรม 22) แนวทางส่งเสริมชาวพุทธให้ศึกษาหลักธรรมและปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง 23) แนวทางส่งเสริมการศึกษาศีลและรักษาศีลอย่างเข้าใจจะช่วยให้มีพฤติกรรมที่ดีและนำไปสู่ความสงบสุข บูรณาการศีลให้เข้ากับสไตล์การใช้ชีวิต 24) แนวทางส่งเสริมการสนทนาธรรมกับพระสงฆ์เพื่อเข้าใจหลักธรรม 25) แนวทางส่งเสริมให้เยาวชนและประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรม มีทัศนคติและพฤติกรรมที่เหมาะสม 26) แนวทางส่งเสริมให้พระสงฆ์พัฒนาสติปัญญา 27) แนวทางส่งเสริมให้ชาวพุทธปฏิบัติธรรมตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา 28) แนวทางส่งเสริมการปรับทัศนคติที่ดี เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น 29) แนวทางส่งเสริมการสร้างกติกาที่เป็นธรรม การมีส่วนร่วม ยึดเป็นแนวปฏิบัติ 30) แนวทางส่งเสริมการปรับใจให้มีเมตตา มองทุกอย่างด้วยเมตตา 31) แนวทางส่งเสริมการพัฒนาการแสดงออกเชิงบวก แสดงออกด้วยเมตตา 32) แนวทางส่งเสริมการสร้างวัฒนธรรมการสื่อสารที่ดี สื่อสารด้วยเมตตา 33) แนวทางส่งเสริมการ จัดสรรผลประโยชน์ด้วยความเป็นธรรม มุ่งประโยชน์ส่วนรวม ลดความเหลื่อมล้ำ 34) แนวทางส่งเสริมการให้รู้เขา รู้เรา 35) แนวทางส่งเสริมการให้รู้เท่า รู้ทัน 36) แนวทางส่งเสริมการให้รู้กัน รู้แก้ 37) แนวทางส่งเสริมการให้ประชาชนศึกษาและปฏิบัติสมาธิ เน้นให้เห็นประโยชน์ของการปฏิบัติสมาธิ 38) แนวทางส่งเสริมความเข้าใจเรื่องสมาธิอย่างถ่องแท้ การส่งเสริมสมาธิ เป็นแนวทางสู่สันติสุขตามแนวพระพุทธศาสนา

39) แนวทางส่งเสริมการช่วยให้ประชาชนมีสติปัญญา แก้ปัญหา และรับมือกับสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลง 40) แนวทางส่งสริมการพัฒนาตนเอง 41) แนวทางส่งเสริมการศึกษา 42) แนวทางส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม 43) แนวทางส่งเสริมความเท่าเทียม 44) แนวทางส่งเสริมสันติวิธี 45) แนวทางส่งเสริมความร่วมมือ 46) แนวทางส่งเสริมให้เจริญจิตภาวนา 47) แนวทางส่งเสริมให้ทุกคนปฏิบัติหลักศีล 5 ในชีวิตประจำวัน 48) แนวทางผู้นำให้คำแนะนำสั่งสอน 49) แนวทางส่งเสริมความร่วมมือจากทุกภาคส่วน 50) แนวทางส่งเสริมการทำกิจกรรมทางศาสนาและประเพณี เน้นการมีส่วนร่วมของผู้นำและคนในชุมชน 51) แนวทางส่งเสริมให้ชาวพุทธมาประพฤติปฏิบัติธรรมที่สถาบันพลังจิตตานุภาพ 52) แนวทางส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนา 53) แนวทางส่งเสริมให้เด็กเยาวชนมีจิตเมตตา 54) แนวทางส่งเสริมการนำความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสันติวิถีพุทธมาเผยแพร่ให้ประชาชนรู้จักหลักการและแนวทางปฏิบัติ 55) แนวทางส่งเสริมให้เด็กเยาวชนประชาชนในชุมชน มีสติปัญญา 56) แนวทางการส่งเสริมกิจกรรมในการฟังธรรมเทศนาของพระอริยสงฆ์ ให้แก่บุคคลในสังคมไทยให้มากขึ้น 57) แนวทางส่งเสริมการจัดกิจกรรมให้คนร่วมทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น 58) แนวทางส่งเสริมการชักชวนเยาวชนหรือคนรุ่นใหม่ นักเรียน นักศึกษา เข้าวัดฟังธรรมให้มากขึ้น 59) แนวทางส่งเสริมส่งเสริมการทำบุญ และ 60) แนวทางส่งเสริมการบำเพ็ญสมาธิ

แนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ทั้งหมด 60 แนวทางนี้ ผู้วิจัยได้สรุปจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้ง 20 รูป/คนดังกล่าวมาแล้ว และจะได้จัดกลุ่มแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ทั้งหมด 60 แนวทางนี้ ที่มีแนวทางสอดคล้องกันจัดเข้าไว้ในกลุ่มเดียวกันต่อไป

2. กลุ่มแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธที่สอดคล้องกัน สามารถจัดเข้าไว้ในกลุ่มเดียวกันได้ 3 กลุ่มแนวทางและผู้วิจัยจักได้ทำการวิเคราะห์ผลต่อไป ดังนี้

1) แนวทางส่งเสริมด้านคุณธรรมและปฏิบัติธรรม เป็นแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ประกอบด้วย 9 แนวทาง ได้แก่

1. การส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ทั้งหมด 60 แนวทาง ข้อที่ 17, 18, 19, 20, 21, 25, 27, 37, 47, 51, 52, 53, 59, 60

2. การส่งเสริมการเจริญสติ ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ทั้งหมด 60 แนวทาง ข้อที่ 3, 37, 38

3. การส่งเสริมเมตตาธรรม ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ทั้งหมด 60 แนวทาง ข้อที่ 2, 11, 30, 31, 32, 53

4. การส่งเสริมศีลธรรม ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ทั้งหมด 60 แนวทาง ข้อที่ 23, 27, 47

5. การส่งเสริมการช่วยเหลือบุคคลที่เดือดร้อน ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ทั้งหมด 60 แนวทาง ข้อที่ 12

6. การส่งเสริมการยินดีกับผู้อื่น ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ทั้งหมด 60 แนวทาง ข้อที่ 13

7. การส่งเสริมการไม่ซ้ำเติมผู้อื่น ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ทั้งหมด 60 แนวทาง ข้อที่ 14

8. การส่งเสริมการให้อภัย ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ทั้งหมด 60 แนวทาง ข้อที่ 16

9.การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ทั้งหมด 60 แนวทาง ข้อที่ 42

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า แนวทางส่งเสริมด้านคุณธรรมและปฏิบัติธรรม 9 ประการดังกล่าวมานี้ ล้วนมีความสัมพันธ์กันและส่งเสริมซึ่งกันและกัน มุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ การเข้าถึงสันติสุขที่ยั่งยืน ดังนี้

1. การส่งเสริมการปฏิบัติธรรม เป็นการฝึกฝนจิตใจให้สงบ มองโลกตามความเป็นจริง ลดกิเลส เพิ่มปัญญา เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับแนวทางอื่นๆ

2. การส่งเสริมการเจริญสติ เป็นการฝึกให้มีสติอยู่กับปัจจุบัน รู้เท่าทันความคิด อารมณ์ และการกระทำ ช่วยให้ควบคุมตนเอง ละเว้นความชั่ว และทำความดี

3. การส่งเสริมเมตตาธรรม เป็นการฝึกให้มีเมตตา กรุณา ปรารถนาดีต่อผู้อื่น ช่วยให้ลดความเห็นแก่ตัว เกิดความเอื้ออาทร และความสามัคคีในสังคม

4. การส่งเสริมศีลธรรม เป็นการฝึกฝนตนเองให้ประพฤติอยู่ในกรอบของศีล 5 ละเว้นจากอบายมุข ช่วยให้สังคมสงบสุข

5. การส่งเสริมการช่วยเหลือบุคคลที่เดือดร้อน เป็นการแบ่งปันความสุข ช่วยให้ผู้ตกทุกข์ได้ยาก เกิดความเอื้ออาทร และความผูกพันในสังคม

6. การส่งเสริมการยินดีกับผู้อื่น เป็นการฝึกให้มีใจเบิกบาน ยินดีกับความสำเร็จของผู้อื่น ช่วยให้สังคมมีความสุข

7. การส่งเสริมการไม่ซ้ำเติมผู้อื่น เป็นการฝึกให้มีเมตตา อดทน ไม่ซ้ำเติมความทุกข์ของผู้อื่น ช่วยให้สังคมมีความรักความเมตตา

8. การส่งเสริมการให้อภัย เป็นการปลดปล่อยตนเองจากความโกรธแค้น ช่วยให้ใจสงบ เกิดมิตรภาพ และความปรองดอง

9. การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เป็นการปลูกฝังให้มีจิตสำนึกที่ดี รู้จักผิดชอบชั่วดี ประพฤติตนอยู่ในกรอบของกฎเกณฑ์และขนบธรรมเนียมประเพณี ช่วยให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย

แนวทางทั้ง 9 ประการนี้ ล้วนส่งเสริมจิตใจของมนุษย์ให้มีคุณธรรม ประกอบด้วยปัญญารู้เท่าทันความคิด อารมณ์ และการกระทำด้วยความเมตตา ปรารถนาดีต่อผู้อื่น และมีศีลธรรม ประพฤติตนอยู่ในกรอบของกฎเกณฑ์ เมื่อจิตของมนุษย์มีคุณธรรม สังคมก็จะมีความสงบสุข

การเข้าถึงสันติสุขที่ยั่งยืน ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงชั่วข้ามคืน แต่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากทุกภาคส่วน เริ่มต้นจากการพัฒนาตนเอง ฝึกฝนจิตใจให้มีคุณธรรม ส่งเสริมเมตตาธรรมและศีลธรรม ปลูกฝังให้เด็กๆ เติบโตมาเป็นคนดี รู้จักผิดชอบชั่วดี ช่วยเหลือผู้อื่น สังคมก็จะมีความสงบสุข สันติสุขที่ยั่งยืน ไม่ได้หมายถึงความเงียบสงบเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึง ความสุขที่แท้จริง

เกิดขึ้นจากภายในจิตใจ เมื่อจิตใจของมนุษย์สงบ ปราศจากกิเลส โลภ โกรธ หลง สังคมก็จะมีความสงบสุข แนวทางส่งเสริมด้านคุณธรรมและปฏิบัติธรรม 9 ประการนี้ เปรียบเสมือนกุญแจ ไขสู่ประตูแห่งสันติสุขที่ยั่งยืน

แนวทางเหล่านี้ ล้วนส่งผลต่อจิตใจของบุคคล เมื่อจิตใจสงบ เกิดปัญญา ย่อมนำไปสู่การ คิดดี พูดดี ทำดีส่งผลต่อ การกระทำที่ดีงาม สร้าง สังคมที่มีความสุข สันติสุขที่ยั่งยืนจึงเกิดขึ้นได้การเข้าถึงสันติสุขที่ยั่งยืน เริ่มต้นจากภายในจิตใจของเราทุกคน ร่วมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เริ่มต้นที่ตัวเรา เพื่อสังคมที่สงบสุข มั่นคงและยั่งยืน

2) แนวทางการส่งเสริมด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ประกอบด้วย 8 แนวทางได้แก่

1. การส่งเสริมการสร้างวัฒนธรรมที่ดี ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ทั้งหมด 60 แนวทาง ข้อที่ 29, 32, 43, 44, 45

2. การส่งเสริมความเท่าเทียม ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ 60 แนวทาง ข้อที่ 43

3. การส่งเสริมสันติวิธีแก้ความขัดแย้ง ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ 60 แนวทาง ข้อที่ 44

4. การส่งเสริมความร่วมมือ ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ 60 แนวทาง ข้อที่ 45, 49

5. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ 60 แนวทาง ข้อที่ 43 49, 50

6. การส่งเสริมการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ 60 แนวทาง ข้อที่ 33

7. การส่งเสริมความเป็นผู้นำ ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ 60 แนวทาง ข้อที่ 48

8. การส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ 60 แนวทาง ข้อที่ 50

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า แนวทางส่งเสริมด้านสังคมและวัฒนธรรม 8 ประการดังกล่าวมานี้ ล้วนมีความสัมพันธ์กันและส่งเสริมซึ่งกันและกัน มุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ การเข้าถึงสันติสุขที่ยั่งยืน ดังนี้

1. การส่งเสริมการสร้างวัฒนธรรมที่ดี คือ การปลูกฝังค่านิยม ความเชื่อ พฤติกรรม และประเพณีที่ดีงาม ส่งผลต่อความคิดและการกระทำของบุคคลในสังคม ส่งเสริมความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความรับผิดชอบต่อสังคม

2. การส่งเสริมความเท่าเทียม คือ การลดช่องว่างระหว่างบุคคลในสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านเพศ ศาสนา เชื้อชาติ ฐานะทางสังคม เศรษฐกิจ ฯลฯ ส่งเสริมโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและบริการต่างๆ อย่างเท่าเทียม

3. การส่งเสริมสันติวิธีในการแก้ไขความขัดแย้ง คือ การใช้วิธีการเจรจา ไกล่เกลี่ย ประนีประนอม แทนการใช้ความรุนแรง ส่งเสริมความเข้าใจ ความเคารพ และการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ

4. การส่งเสริมความร่วมมือ คือ การทำงานร่วมกัน พึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือเกื้อกูล ส่งเสริมความสามัคคี และพลังของชุมชน

5. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสังคม เช่น การตัดสินใจ การแสดงความคิดเห็น การตรวจสอบการทำงาน ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคม และความเป็นเจ้าของร่วม

6. การส่งเสริมการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม คือ การกระจายทรัพยากร โอกาส และผลประโยชน์ต่างๆ ให้กับบุคคลในสังคมอย่างเท่าเทียม ลดความเหลื่อมล้ำ ส่งเสริมความยุติธรรม

7. การส่งเสริมความเป็นผู้นำ คือ การพัฒนาศักยภาพ ทักษะ และความรู้ของผู้นำ ส่งเสริมความเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ยุติธรรม และรับผิดชอบ

8. การส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา คือ การสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนา ส่งเสริมศีลธรรม จริยธรรม และคุณธรรม ส่งเสริมความสงบสุขภายในจิตใจ

ดังนั้น การส่งเสริมด้านสังคมและวัฒนธรรมเพื่อเข้าถึงความสงบสุข ไม่สามารถทำได้โดยแยกส่วน แต่ต้องบูรณาการองค์ประกอบทั้งหมดเข้าด้วยกันการส่งเสริมด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงความสงบสุข การพัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรม ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อเป็นการสร้างสังคมที่สงบสุขต่อไป

3) การส่งเสริมด้านการศึกษาธรรมและพัฒนาสติปัญญา เพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ประกอบด้วยแนวทาง 8 แนวทาง ได้แก่

1. การส่งเสริมการศึกษาธรรมะ ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ 60 แนวทาง ข้อที่ 22, 23, 24, 38, 41, 46, 54, 56, 57, 58

2. การส่งเสริมการเผยแพร่ความรู้หลักคำสอนพระพุทธศาสนา ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ 60 แนวทาง ข้อที่ 1

3. การส่งเสริมให้มีสติปัญญา ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ 60 แนวทาง ข้อที่ 36, 55

4. การส่งเสริมการให้รู้เขา รู้เรา ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ 60 แนวทาง ข้อที่ 34

5. การส่งเสริมการให้รู้เท่า รู้ทัน ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ 60 แนวทาง ข้อที่ 35

6. การส่งเสริมการให้รู้กัน รู้แก้ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ 60 แนวทาง ข้อที่ 36

7. การส่งเสริมการพัฒนาตนเอง ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ 60 แนวทาง ข้อที่ 17, 18, 40

8. การส่งเสริมการให้คำแนะในการใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท ที่ได้วิเคราะห์ประมวลผลมาจากแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ 60 แนวทาง ข้อที่ 15

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า การส่งเสริมด้านการศึกษาธรรมและพัฒนาสติปัญญา เพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ประกอบด้วยแนวทาง 8 แนวทาง ดังกล่าวมานี้ ล้วนมีความสัมพันธ์กันและส่งเสริมซึ่งกันและกัน มุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ การเข้าถึงสันติสุขที่ยั่งยืน ดังนี้

1. การส่งเสริมการศึกษาธรรมะ คือ การสนับสนุนให้บุคคลทั่วไปได้เรียนรู้หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เข้าใจแก่นแท้ของศาสนา พัฒนาศรัทธา และนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

2. การส่งเสริมการเผยแพร่ความรู้หลักคำสอนพระพุทธศาสนา คือ การกระจายความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาแก่สาธารณชน ส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับศาสนา ป้องกันการตีความผิด และสร้างความศรัทธาในศาสนา

3. การส่งเสริมให้มีสติปัญญา คือ การพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ แยกแยะผิดชอบชั่วดี ตัดสินใจอย่างชาญฉลาด และแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. การส่งเสริมการให้รู้เขา รู้เรา ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม คือ การเข้าใจบริบทของสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เรียนรู้วัฒนธรรม ภาษา และความคิดของผู้คนจากสังคมอื่น ปรับตัวให้เข้ากับสังคมโลกยุคใหม่ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ

5. การส่งเสริมการให้รู้เท่า รู้ทัน ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม คือ การตระหนักถึงปัญหาและภัยคุกคามต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น ข่าวปลอม อาชญากรรมไซเบอร์ มลพิษ สภาวะโลกร้อน และสามารถรับมือกับปัญหาเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสม

6. การส่งเสริมการให้รู้กัน รู้แก้ ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม หมายถึง การร่วมมือกันระหว่างบุคคล ชุมชน และสังคม ในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมโลก แบ่งปันความรู้ ประสบการณ์ และทรัพยากร ร่วมกันสร้างสังคมที่ยั่งยืน

7. การส่งเสริมการพัฒนาตนเอง คือ การพัฒนาศักยภาพของบุคคลทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ส่งเสริมให้บุคคลมีชีวิตที่ดี มีความสุข และประสบความสำเร็จ

8. การส่งเสริมการให้คำแนะในใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท คือ การแนะนำแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง สอนให้บุคคลใช้ชีวิตอย่างมีสติ ระมัดระวัง รอบคอบ

แนวทางทั้ง 8 นี้ มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น การส่งเสริมการศึกษาธรรมะและพัฒนาสติปัญญาเป็นรากฐานสำคัญในการนำไปสู่สันติวิถีพุทธ การศึกษาธรรมะช่วยให้บุคคลเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา พัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา การส่งเสริมการเผยแพร่ความรู้หลักคำสอนพระพุทธศาสนา การส่งเสริมให้มีสติปัญญา การส่งเสริมการให้รู้เขารู้เรา การส่งเสริมการให้รู้เท่ารู้ทัน การส่งเสริมการให้รู้กันรู้แก้ ล้วนเป็นวิธีการในการส่งเสริมการศึกษาธรรมะและพัฒนาสติปัญญานั่นเอง แนวทางทั้ง 8 นี้ สามารถบูรณาการเข้าด้วยกันเพื่อส่งเสริมการศึกษาธรรมะและพัฒนาสติปัญญาอย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างเช่น โรงเรียนสามารถจัดหลักสูตรการศึกษาธรรมะ

ควบคู่ไปกับการสอนวิชาต่างๆ วัดสามารถจัดกิจกรรมส่งเสริมการศึกษาธรรมะแก่ชุมชนองค์กรต่าง ๆ เป็นต้น

4.1.3.3 สังเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ แนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ

ผู้วิจัยจักได้สังเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งหมด 20 รูป/คน ในประเด็นแนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เรียบร้อยแล้วนั้น ดังนี้

แนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ทั้งหมด 60 แนวทาง ซึ่งจัดเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ล้วนมีเป้าหมายการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย แนวทางส่งเสริมด้านคุณธรรมและปฏิบัติธรรม เป็นแนวทางการส่งเสริมทั้งบุคคลชุมชน และสังคม ผ่านการบ่มเพาะคุณธรรมภายในจิตใจ โดยเริ่มต้นจาก การส่งเสริมการปฏิบัติธรรม การฝึกฝนจิตใจให้สงบ มองโลกตามความเป็นจริง ช่วยให้ลดความโลภ โกรธ หลง การส่งเสริมการเจริญสติ การมีสติอยู่กับปัจจุบัน ช่วยให้ควบคุมความคิดและอารมณ์ ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล การส่งเสริมเมตตาธรรม การปรารถนาดีต่อผู้อื่น ช่วยให้ใจเบิกบาน เกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การส่งเสริมศีลธรรม การประพฤติตนอยู่ในกรอบของศีล 5 ช่วยให้สังคมสงบสุข การส่งเสริมการช่วยเหลือบุคคลที่เดือดร้อน การแบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่น สร้างความรู้สึกอบอุ่นใจ การส่งเสริมการยินดีกับผู้อื่นการมีใจยินดีกับความสำเร็จของผู้อื่น ช่วยให้ใจปลอดโปร่ง การส่งเสริมการไม่ซ้ำเติมผู้อื่น การเห็นอกเห็นใจ ไม่ซ้ำเติมผู้อื่น ช่วยให้สังคมมีเมตตาการส่งเสริมการให้อภัย การปล่อยวางความโกรธ ลดความขุ่นเคือง ช่วยให้ใจสงบและการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม: การยึดมั่นในสิ่งที่ดีงาม ช่วยให้สังคมมีระเบียบ

แนวทางเหล่านี้ ล้วนส่งผลต่อจิตใจของบุคคล ชุมชน และสังคม เมื่อจิตใจสงบเกิดปัญญา ย่อมนำไปสู่การ คิดดี พูดดี ทำดีส่งผลต่อ การกระทำที่ดีงาม สร้าง สังคมที่มีความสุข สันติสุขที่ยั่งยืนจึงเกิดขึ้นได้การเข้าถึงสันติสุขที่ยั่งยืน เริ่มต้นจากภายในจิตใจของเราทุกคน ร่วมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เริ่มต้นที่ตัวเรา เพื่อสังคมที่สงบสุข มั่นคงและยั่งยืน

การส่งเสริมสังคมและวัฒนธรรมให้ปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทาง เป็นเส้นทางสู่ความสงบสุข ความสงบสุข เปรียบเสมือนดวงประทีปที่ส่องสว่างนำทางให้สังคมเจริญรุ่งเรือง การจะบรรลุเป้าหมายนี้ การส่งเสริมด้านสังคมและวัฒนธรรม จึงมีบทบาทสำคัญเสมือนรากฐานที่มั่นคง การสร้างวัฒนธรรมที่ดี เป็นรากฐานสำคัญ วัฒนธรรมที่ดีหล่อหลอมให้ผู้คนมีจิตสำนึกที่ดี รู้จักเคารพผู้อื่น ยึดมั่นในศีลธรรม ความเท่าเทียม เป็นเสาหลักของสังคมที่สงบสุข ทุกคนควรมีสิทธิเสรีภาพ โอกาส และการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียม การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธีช่วยป้องกันความรุนแรง ความเข้าใจ และนำไปสู่การปรองดอง ความร่วมมือ เป็นพลังขับเคลื่อน การทำงานร่วมกัน ช่วยให้สังคมสามารถบรรลุเป้าหมาย การมีส่วนร่วมของประชาชน เสริมสร้างความเป็นเจ้าของ ช่วยให้ผู้คนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ลดช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจน การส่งเสริมความเป็นผู้นำ สร้างผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ การส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา ส่งเสริมจริยธรรม ทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นกลไกสำคัญ การส่งเสริมด้านสังคมและวัฒนธรรมเปรียบเสมือนการปลูกฝังเมล็ดพันธุ์แห่งสันติสุข เมื่อเมล็ดพันธุ์เหล่านี้เติบโต สังคมจะงอกงามด้วยความสงบสุข ร่มเย็นและยั่งยืน

แนวทางการส่งเสริมด้านการศึกษาธรรมและพัฒนาสติปัญญาให้แก่บุคคล ชุมชน และสังคม เพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธนั้น แนวทางการส่งเสริมการศึกษาธรรมะ เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาสติปัญญา ช่วยให้เข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา การส่งเสริมการเผยแพร่ความรู้หลักคำสอนพระพุทธศาสนา ช่วยให้ผู้คนเข้าถึงธรรมะ นำไปสู่การพัฒนาตนเอง การส่งเสริมให้มีสติปัญญา ช่วยให้ผู้คนคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล เข้าใจโลกและสังคม การส่งเสริมการให้รู้เขารู้เรา ช่วยให้เข้าใจความแตกต่าง รู้จักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การส่งเสริมการให้รู้เท่ารู้ทัน: ช่วยให้ตื่นรู้ต่อการเปลี่ยนแปลง ไม่หลงไปกับกระแสโลก การส่งเสริมการให้รู้กันรู้แก้ ช่วยให้แก้ปัญหาอย่างสันติ การส่งเสริมการพัฒนาตนเอง ช่วยให้ผู้คนมีศักยภาพ พัฒนาคุณธรรม การส่งเสริมการให้คำแนะในใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท: ช่วยให้ผู้คนใช้ชีวิตอย่างมีสติ รู้จักรับผิดชอบ การส่งเสริมด้านการศึกษาธรรมและพัฒนาสติปัญญา มีความสัมพันธ์กันและส่งผลต่อการเข้าถึงสันติวิถีพุทธ การส่งเสริมเหล่านี้จะช่วยให้ผู้คนมีคุณธรรม มีปัญญา และรู้จักอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุขอย่างยั่งยืน

4.1.4 หลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธ

ผู้วิจัยจะได้สรุปคำสัมภาษณ์ ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ในประเด็น หลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธคือความสงบสุขตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นศิษย์ของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เป็นพระภิกษุจำนวน 8 รูปและคฤหัสถ์ จำนวน 12 คน รวม 20 รูป/คน ดังนี้

4.1.4.1 การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้วิจัยจักได้สรุปหลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธ จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 20 รูป/ท่าน ที่กล่าวมา ตามตารางด้านล่างนี้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	**สรุปผลสัมภาษณ์: หลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ให้เกิดสันติวิถีพุทธ**
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 1	หลักพรหมวิหาร 4 ● เมตตา ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ● กรุณา ช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ลำบากต่าง ๆ ● มุทิตา ยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ● อุเบกขา วางเฉย ไม่ยึดติด ทำจิตใจให้เป็นกลาง
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 2	สำหรับฆราวาส: หลักทาน ศีล ภาวนา ● ทาน เสียสละ แบ่งปัน ทำหน้าที่ของชาวพุทธ ● ศีล รักษาศีล 5 ให้บริสุทธิ์ ● ภาวนา ฝึกสมาธิ พัฒนาจิตใจ สำหรับพระภิกษุสามเณร: หลักศีล สมาธิ ปัญญา ● ศีล รักษาศีลอย่างเคร่งครัด ● สมาธิ ฝึกสมาธิอย่างสม่ำเสมอ ● ปัญญา ฟังธรรม คิดตาม และภาวนา

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: หลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ให้เกิดสันติวิถีพุทธ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 3	หลักธรรม สติ สัมปชัญญะ ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ เมตตา ● สติ รู้ตัว ระลึก ตื่นตัว ● สัมปชัญญะ รู้ตัว รู้สถานการณ์ รู้ว่ากำลังทำอะไร ● ความกตัญญู รู้คุณ ตอบแทนคุณ ● ความซื่อสัตย์ จริงใจ ตรงไปตรงมา เมตตา ปรารถนาดี ช่วยเหลือผู้อื่น
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 4	หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ประการ 1. ความขยัน ศึกษาเล่าเรียน ทำการงาน หาทรัพย์ สร้างหลักฐานชีวิตให้มั่นคง 2. รักษาทรัพย์ หน้าที่การงานไม่ให้เสื่อม ทรัพย์ไม่สูญเปล่า 3. คบเพื่อนที่ดี หลีกเลี่ยงเพื่อนชั่ว เพื่อนไม่ชักชวนไปในทางผิด 4. บริโภคทรัพย์อย่างพอเหมาะ: ไม่ใช้จ่ายเกินตัว ไม่ประหยัดจนผิดไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ฝืดเคือง
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 5	1. พรหมวิหาร 4 ● เมตตา ปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสิ่งที่ดี ● กรุณา การช่วยเหลือผู้อื่นที่มีความทุกข์ให้พ้นจากทุกข์ ● มุทิตา ยินดีกับความสำเร็จของผู้อื่น ● อุเบกขา วางเฉยต่อสิ่งกระทบ 2. อคติ 4 ● ไม่ลำเอียงด้วยความรัก ● ไม่ลำเอียงด้วยความโกรธ ● ไม่ลำเอียงด้วยความหลง ● ไม่ลำเอียงด้วยความไม่รู้
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 6	หลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ ● กายกรรม เว้นจากการฆ่า เว้นจากการลักขโมย เว้นจากการประพฤติผิดในกาม ● วจีกรรม เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ● มโนกรรม เว้นจากความโลภ เว้นจากความพยาบาท มีความเห็นชอบตามคลองธรรม

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: หลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ให้เกิดสันติวิถีพุทธ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 7	อปริหารนิยธรรม 7 ประการ ● หมั่นประชุมปรึกษาหารือกันเนืองนิตย์ ● พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม ● ไม่บัญญัติสิ่งที่มิได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ ● เคารพนับถือผู้ใหญ่ผู้มีอาวุโส ● ไม่ล่วงละเมิดภริยาของผู้อื่น ● ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ● จัดให้ความอารักขาแก่พระอรหันต์และผู้ทรงศีล
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 8	1. หลักธรรมสำหรับครองตน ● เบญจศีล เบญจธรรม ● สัปปุริสธรรม 2. หลักธรรมสำหรับครองคน ● พรหมวิหารธรรม ● ราชสังคหวัตถุธรรม ● สังคหวัตถุธรรม ● ทศพิธราชธรรม ● จักรวรรดิวัตรธรรม 3. หลักธรรมสำหรับครองงาน ● อิทธิบาทธรรม ● สาราณียธรรม ● อปริหานิยธรรม
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 9	การเจริญเมตตาธรรม: เมตตา คือ ความรัก ความอ่อนน้อม ความเกื้อกูลต่อกัน
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 10	หลักธรรม: ● ไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา ● พรหมวิหาร เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ● โอวาทปาฏิโมกข์ ละชั่ว ทำดี ทำจิตให้แจ่มใส ● อริยมรรค ความปรารถนาดี คิดดี พูดดี ทำดี ใช้ชีวิตดี เพียร พยายามดี มีสติดี มีปัญญาดี

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: หลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ให้เกิดสันติวิถีพุทธ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 11	1.หลักสติ ● ความระลึกรู้ หาเหตุผลของดีชั่ว ● หลีกเลี่ยงสิ่งไม่ดี ไม่ตัดสินใจตามอารมณ์ ● พิจารณาทุกเรื่องก่อนตัดสินใจ 3. หลักเมตตาธรรม ● ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ● ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อความรุนแรง ● อยู่ร่วมกันด้วยเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 12	หลักฆราวาสธรรม 4 ● สัจจะ การพูดความจริง ทำจริง และมีความซื่อสัตย์ ● ทมะ การฝึกฝนแก้ไข ปรับปรุงตนเอง พัฒนาตนเองในทุกด้าน ● ขันติ การมีความอดทน อดกลั้น ตั้งใจ ขยันขันแข็ง ● จาคะ การรู้จักเสียสละ แบ่งปัน ไม่ตระหนี่ มีอัธยาศัยใจคอกว้างขวาง
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 13	หลักไตรสิกขา ● อธิสีลสิกขา การประพฤติปฏิบัติในศีล ยึดหลักกฎกติกาของสังคม ● อธิจิตตสิกขา การศึกษาสมาธิ มีสติอยู่กับจิตในปัจจุบัน ● อธิปัญญาสิกขา การศึกษาเรียนรู้ในปัญญา ใช้ปัญญาแก้ปัญหา
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 14	หลักศีล 5 ประพฤติตนอยู่ในกรอบศีลธรรม 5 ประการ หลักมีหิริและโอตตัปปะ ละอายต่อการทำชั่ว เกรงกลัวผลของบาป หลักศรัทธา ศรัทธาในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 15	หลักศีล 5 ไม่คิดร้าย ไม่ทำร้าย ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดเท็จไม่ดื่มสุรา พรหมวิหาร 4 เมตตา ปรารถนาดีต่อผู้อื่น กรุณา ช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ มุทิตา ยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี อุเบกขา วางเฉยต่อสิ่งไม่ควรยินดีหรือยินร้าย สังคหวัตถุ 4 ทาน การให้ ปิยวาจา การพูดจาไพเราะ อัตถจริยา การช่วยเหลือ สมานัตตตา การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย หิริโอตัปปะ ความละอายและเกรงกลัวต่อการทำผิด

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: หลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ให้เกิดสันติวิถีพุทธ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 16	ศีล 5 การรักษาศีล 5 เป็นประจำ ● เว้นจากการฆ่าสัตว์ ● เว้นจากการลักทรัพย์ ● เว้นจากการประพฤติผิดในกาม ● เว้นจากการพูดเท็จ ● เว้นจากการดื่มสุราและของมึนเมา พรหมวิหาร 4 ยึดมั่นในหลักพรหมวิหาร 4 ● เมตตา ความมีเมตตาต่อผู้อื่น ● กรุณา ความมีกรุณาต่อผู้อื่น ● มุทิตา ยินดีในความดีของผู้อื่น ● อุเบกขา ความวางตัวเป็นกลางต่อสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 17	1. หลักสังคหวัตถุ 4 ● ทาน การให้ทาน เสียสละ แบ่งปัน ● ปิยวาจา พูดจาไพเราะ จริงใจ ไม่หยาบคาย ● อัตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ ช่วยเหลือเกื้อกูล ● สมานัตตตา วางตัวเสมอต้นเสมอปลาย 2. หลักอิทธิบาท 4 ● ฉันทะ พอใจในสิ่งที่มี ไม่โลภมาก ● วิริยะ ทำงานด้วยความเพียรพยายาม ● จิตตะ สนใจ ใส่ใจในสิ่งที่ทำ ● วิมังสา ตรวจสอบ พิจารณา ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 18	หลักพรหมวิหาร 4 ● เมตตา ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ● กรุณา การช่วยเหลือผู้อื่น ● มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ● อุเบกขา การวางเฉย ไม่ยึดติด
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 19	● เมตตาธรรม มีความเมตตา กรุณาต่อกัน ทาน การให้ การแบ่งปัน ● อภัยทาน รู้จักอโหสิกรรม ● หิริโอตตัปปะ ความเกรงกลัวต่อบาป ละอายต่อการทำชั่ว

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: หลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ให้เกิดสันติวิถีพุทธ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 20	หลักพรหมวิหาร 4 ● เมตตา ปรารถนาดีต่อตนเอง เพื่อนร่วมงาน และคนในสังคม ● กรุณา มีการช่วยเหลือเกื้อกูลตามโอกาสที่เหมาะสม โดยตนเองไม่เดือดร้อน ● มุทิตา มีการแสดงความยินดีต่อผู้อื่นที่ประสบความสำเร็จ ● อุเบกขา มีใจเป็นกลางต่อสถานการณ์ที่ควบคุมไม่ได้

4.1.4.2 วิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

เพื่อความเข้าใจและความชัดเจนในประเด็นนี้มากขึ้น ผู้วิจัยจักได้วิเคราะห์ผลสรุปหลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธ ทั้งหมด 25 หลักธรรมที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 20 รูป/ท่าน ที่กล่าวมานั้น ดังนี้

1) หลักศรัทธา

หลักศรัทธา เป็นหลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธได้ ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ ความเลื่อมใส เป็นหลักธรรมพื้นฐานในศาสนาพุทธ เป็นความเชื่อที่ส่งผลต่อการประพฤติปฏิบัติตน เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต มี 4 ประการ ประกอบด้วย กัมมสัทธา ความเชื่อในกรรม การกระทำ เชื่อว่าการกระทำทั้งทางกาย วาจา และใจ ส่งผลต่อชีวิต วิปากสัทธา ความเชื่อในผลของการกระทำ เชื่อว่าการกระทำดี ย่อมนำผลดีมาให้ การทำความชั่ว ย่อมนำผลชั่วมาให้เช่นกัน กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าทุกคนเป็นผู้รับผิดชอบต่อผลของกรรมที่ตนทำ และตถาคตโพธิสัทธา เชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เชื่อว่าพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้จริง และสอนแนวทางพ้นทุกข์ (องฺ.สตฺตก.23/4/3)

หลักสัทธา ดังกล่าวมานี้ มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน เริ่มต้นจากการเชื่อในกรรม นำไปสู่การเชื่อในผลของกรรม เมื่อเชื่อว่ากรรมเป็นของตนบุคคลจะยิ่งมุ่งมั่นทำดีละเว้นชั่ว และศรัทธาในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ย่อมส่งผลต่อการนำคำสอนของพระองค์มาปฏิบัติตาม

หลักสัทธานี้ สามารถบูรณาการเป็นหลักธรรมสำหรับครองตน เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ คือ การมีสติ เมื่อเชื่อในกรรม บุคคลจะมีสติในการคิด พูด และทำ การมีความรับผิดชอบ เมื่อเชื่อในผลของกรรม บุคคลจะมีความรับผิดชอบต่อผลของการกระทำ การมีเมตตา เมื่อเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน บุคคลจะมีความเมตตาต่อผู้อื่น การมีปัญญา เมื่อเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า บุคคลจะใฝ่หาความรู้ ศึกษาธรรมะ นำมาพัฒนาตนเอง ดังนั้น ก่อนตัดสินใจทำอะไร พิจารณาว่า กรรมนั้นจะส่งผลดีหรือผลเสียต่อตนเองและผู้อื่นหรือไม่ เมื่อเผชิญปัญหา ควรพิจารณาว่า ปัญหานั้นเกิดจากกรรมใด เมื่อมีโอกาสช่วยเหลือผู้อื่น ก็จงช่วยเหลือด้วยความเมตตาและเมื่อมีเวลาว่าง ก็ควรศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อพัฒนาตนเองเป็นลำดับไป

การนำหลักสัทธา มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้เกิดสันติสุขภายในจิตใจ ช่วยพัฒนาคุณธรรมของตนเองให้สูงขึ้น ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น และนำไปสู่สังคมที่สงบสุข

2) หลักสติ สัมปชัญญะ

หลักสติสัมปชัญญะ ที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธ ช่วยให้มีชีวิตที่สงบสุข มีสติ และมีความสุข สติ หมายถึง ความระลึกได้ การที่จิตจดจ่ออยู่กับสิ่งที่ทำ กำลังคิด พูด หรือทำอยู่ สัมปชัญญะ หมายถึง ความรู้ตัว การที่จิตตื่นรู้อยู่เสมอ รู้เท่าทันความคิด อารมณ์ และความรู้สึกของตัวเอง (องฺ.ทุก.20/119)

สติสัมปชัญญะ หมายถึง ความระลึกได้และรู้ตัว เกิดจากการที่จิตจดจ่ออยู่กับปัจจุบัน ไม่เผลอเลื่อนไปคิดถึงอดีตหรือกังวลเรื่องอนาคต สติช่วยให้รู้เท่าทันความคิด อารมณ์ และความรู้สึกของตัวเอง ช่วยให้ควบคุมตนเองได้ดีขึ้น ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และดำเนินชีวิตอย่างมีสติ

สติสัมปชัญญะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด สติเป็นพื้นฐานของสัมปชัญญะ เมื่อมีสติ จิตจะจดจ่ออยู่กับปัจจุบัน ทำให้รู้เท่าทันความคิด อารมณ์ และความรู้สึกของตัวเอง

การฝึกสติสัมปชัญญะ เป็นการฝึกฝนจิตใจ ช่วยให้มีชีวิตที่สงบสุข มีสติ และมีความสุข เป็นหลักธรรมสำหรับครองตนสู่อนาคตแห่งสันติสุข สติสัมปชัญญะ เปรียบเสมือนเข็มทิศนำทางชีวิต ช่วยให้เรามีชีวิตที่สงบสุข มั่นคง และอยู่บนทางสายกลาง เพราะสติ ความระลึก ระลึกถึงหน้าที่ ความรับผิดชอบ และเป้าหมายในชีวิต จดจำบทเรียนและประสบการณ์ เพื่อนำมาพัฒนาตนเอง ระลึกถึงคุณธรรม นำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง สัมปชัญญะความรู้ตัว รู้เท่าทันความคิด คำพูด และการกระทำของตัวเอง ตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงของกายและใจ เข้าใจสภาวะปัจจุบันโดยไม่ตัดสิน ความมีสติ คือจดจ่อกับสิ่งที่ทำอยู่ ไม่เผลอไผลหรือวอกแวก สามารถควบคุมความคิดและอารมณ์ ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ทำให้มีความตั้งมั่น มั่นคง ไม่หวั่นไหวต่อสิ่งเร้า มีความรอบคอบคือ การพิจารณาก่อนตัดสินใจ คิดวิเคราะห์อย่างรอบคอบ มองโลกตามความเป็นจริง ไม่ประมาท เลือกสิ่งที่ดีงาม ส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของตัวเอง

หลักสติสัมปชัญญะ เป็นหลักธรรมที่มีอุปการคุณเชื่อมโยงกับหลักธรรมอื่นๆ ในพระพุทธศาสนามากมาย เช่น ศีล การรักษาศีล ช่วยให้จิตสงบ เป็นพื้นฐานในการเจริญสติ สมาธิ การฝึกสมาธิ ช่วยให้จิตมีสมาธิ จดจ่ออยู่กับปัจจุบัน และปัญญา การพัฒนาปัญญา ช่วยให้เข้าใจความจริงของชีวิต

การประยุกต์ใช้หลักสติสัมปชัญญะในชีวิตประจำวัน สามารถทำได้หลายอย่างเช่น ฝึกสมาธิ เพิ่มความตื่นตัว รู้สึกตัว ฝึกการหายใจ สังเกตความรู้สึก ใส่ใจกับกิจวัตรประจำวัน ฝึกการรับฟัง เข้าใจผู้อื่น ละวางความยึดติด ปล่อยวาง ตื่นนอนด้วยสติ เมื่อตื่นนอน ลืมตาขึ้นมา ช้าๆ รับรู้ลมหายใจ เข้า ออก สัมผัสกับความรู้สึกของร่างกาย โดยไม่ต้องรีบลุกจากเตียง การรับประทานอาหารด้วยสติ จดจ่อกับอาหาร มองดูอาหาร สัมผัสกับเนื้อสัมผัส ทำงานด้วยสติ จดจ่อกับงาน ไม่คิดถึงเรื่องอื่น พูดด้วยสติ คิดก่อนพูดเสมอ ฟังด้วยสติ ฟังอย่างตั้งใจ

ประโยชน์ของสติสัมปชัญญะ คือ ช่วยให้มีสติอยู่กับปัจจุบัน ช่วยให้จิตสงบ ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของชีวิตช่วยให้พ้นทุกข์ ช่วยให้มีชีวิตที่สงบสุข มั่นคง พัฒนาคุณธรรม จริยธรรม เสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ช่วยให้ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และพัฒนาปัญญา นำไปสู่การรู้แจ้ง สติสัมปชัญญะ เป็นกุญแจสำคัญสู่อนาคตแห่งสันติสุข ช่วยให้เราใช้ชีวิตอย่างมีสติ รู้เท่าทัน เข้าใจตนเองและผู้อื่น นำไปสู่สังคมที่สงบสุข เจริญรุ่งเรืองได้

สรุปได้ว่า หลักสติสัมปชัญญะ เป็นส่วนหนึ่งของมัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลางที่พระพุทธเจ้าทรงสอน สามารถฝึกฝนได้ทุกที่ ทุกเวลา ผ่านกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน การฝึกสติสัมปชัญญะ ช่วยให้เข้าใจหลักอริยสัจ 4 นำไปสู่การพ้นทุกข์ และหลักสติสัมปชัญญะ เป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา การระลึกตัว รู้สึกตัว อยู่กับปัจจุบัน สอดคล้องกับพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้สอนให้ศิษยานุศิษย์ฝึกสติสัมปชัญญะควบคู่ไปกับการปฏิบัติกรรมฐานตามหลักสติปัฏฐานเสมอ เช่น การกำหนดสติรู้กาย ฝึกการรู้สึกลมหายใจเข้าออกพร้อมคำบริกรรมว่า พุทโธ ๆ ฝึกการรู้สึกตัวขณะเคลื่อนไหวร่างกาย ฝึกการรู้สึกลำตัว แขน ขา การกำหนดสติรู้เวทนา สังเกตุความรู้สึกทางกาย แยกแยะความรู้สึกสุข ทุกข์ เฉยๆ ฝึกวางเฉยต่อเวทนา การกำหนดสติรู้จิต สังเกตความคิด แยกแยะความคิดดี ชั่ว เฉยๆ ฝึกวางเฉยต่อความคิด การกำหนดสติรู้ธรรม สังเกตุความเกิดดับของขันธ์ 5 และการฝึกการพิจารณาไตรลักษณ์ เป็นต้น

3) หลักความซื่อสัตย์

ความซื่อสัตย์ เป็นคุณธรรมสำคัญที่ทุกคนควรยึดถือ ปฏิบัติ ฝึกฝน ให้เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน เพื่อสร้างสันติสุขทั้งแก่ตนเองและสังคม ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติตนอยู่ในกรอบของศีลธรรม ยึดมั่นในความจริง ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง มีความโปร่งใส ตรงไปตรงมา ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

ความซื่อสัตย์ มีความสัมพันธ์กับสันติวิถีพุทธ คือ สร้างความไว้เนื้อเชื่อใจ เมื่อเรามีความซื่อสัตย์ ย่อมสร้างความน่าเชื่อถือ เป็นที่ไว้วางใจของผู้อื่น ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี เกิดมิตรภาพ และความสามัคคี ลดความขัดแย้ง การไม่ซื่อสัตย์ มักนำไปสู่การโกหก หลอกลวง เบียดเบียน เกิดเป็นความขัดแย้ง ทะเลาะวิวาท สร้างสันติสุขภายใน เมื่อเรามีความซื่อสัตย์ ย่อมรู้สึกสบายใจ ไม่ต้องกังวล กลัวความผิด รู้สึกสงบ เกิดสันติสุขภายใน

ความซื่อสัตย์เชื่อมโยงกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น การรักษาศีล 5 เป็นการฝึกฝนความซื่อสัตย์ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น การมีสติ รู้ตัว อยู่กับปัจจุบัน ช่วยให้เราคิดก่อนทำ ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ไม่หลงกลกิเลส การพัฒนาปัญญา ช่วยให้เราเข้าใจความจริง เห็นผลของการกระทำ เลือกทำสิ่งที่ดีงาม

ความซื่อสัตย์ในชีวิตประจำวัน สามารถทำได้หลายอย่าง คือ พูดความจริง พูดตรงไปตรงมา ไม่โกหก หลอกลวง รักษาคำพูด เมื่อสัญญาหรือรับปากอะไรไว้ ต้องรักษาคำพูด การไม่เบียดเบียน ไม่เอาเปรียบ ไม่คดโกงผู้อื่น ความมีน้ำใจ ช่วยเหลือ แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความรับผิดชอบ รับผิดชอบต่อหน้าที่ การกระทำ ของตัวเอง การประยุกต์ใช้ความซื่อสัตย์ เช่น ในครอบครัว พ่อแม่ควรเป็นแบบอย่างที่ดี สอนลูกให้มีความซื่อสัตย์ พูดความจริง ไม่โกหก ในโรงเรียน นักเรียนควรปฏิบัติตามกฎระเบียบ ไม่ลอกการบ้าน ไม่โกงข้อสอบ หรือในสังคม ประชาชนควรเคารพกฎหมาย ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ร่วมสร้างสังคมที่โปร่งใส

การประยุกต์ใช้ความซื่อสัตย์ในชีวิตประจำวัน ส่งผลดีต่อทั้งตนเองและสังคม เป็นการสร้างความไว้เนื้อเชื่อใจ: ทำให้คนรอบข้างไว้ใจ เชื่อถือ เกิดความสัมพันธ์ที่ดี ส่งเสริมความสามัคคี ช่วยให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข สร้างสังคมที่โปร่งใส ลดการทุจริต คอร์รัปชั่น พัฒนาสังคม สังคมที่มีความซื่อสัตย์ ย่อมเป็นสังคมที่โปร่งใส ยุติธรรม น่าอยู่ สร้างความสุข เมื่อทุกคน

มีความซื่อสัตย์ ย่อมเกิดความไว้เนื้อเชื่อใจ เกิดมิตรภาพ และความสามัคคี ส่งผลให้มีความสุข และส่งเสริมสันติวิถี ความซื่อสัตย์เป็นรากฐานสำคัญสู่สันติสุขทั้งภายในและภายนอก

ความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรมที่สอดคล้องกับคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น การนำความซื่อสัตย์ไปปฏิบัติ ช่วยให้พัฒนาจิตใจ เกิดปัญญา และมีความสุข ความซื่อสัตย์ เป็นคุณธรรมสำคัญที่ทุกคนควรยึดถือ เป็นคุณธรรมสำหรับครองตน การนำความซื่อสัตย์ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ส่งผลดีต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม ส่งเสริมให้เกิดสันติวิถีพุทธ นำไปสู่ความสุขที่แท้จริง

4) หลักโอวาทปาฏิโมกข์

หลักโอวาทปาฏิโมกข์ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธได้

หลักโอวาทปาฏิโมกข์ เป็นหลักคำสอนอันล้ำค่าที่พระพุทธเจ้าทรงประทานแก่พระอรหันต์ 1,250 รูปในวันมาฆบูชา เปรียบเสมือนหัวใจของพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางปฏิบัติสู่ความสุขสงบและพ้นทุกข์ ประกอบไปด้วย 3 หลักการสำคัญ ดังนี้

1. การไม่ทำบาปทั้งปวง หมายถึง การละเว้นจากการทำชั่วทั้งทางกาย วาจา และใจ เป็นพื้นฐานสำคัญของการปฏิบัติ เน้นย้ำถึงการรักษากาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย ห่างไกลจากการเบียดเบียนผู้อื่น เป็นการปฏิบัติตามหลักการไม่เบียดเบียน หรือ หลักอหิงสนั่นเอง คือการงดเว้นจากการทำร้ายร่างกายผู้อื่น เว้นจากการพูดจาทำร้ายจิตใจผู้อื่น เว้นจากการคิดร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียน ช่วยให้ฝึกฝนเมตตาธรรม พัฒนาความเห็นอกเห็นใจ รู้จักควบคุมอารมณ์ ฝึกฝนศีล 5 ในชีวิตประจำวัน เป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

2. การทำกุศลให้ถึงพร้อม หมายถึง การกระทำอันดีงามทั้งทางกาย วาจา และใจ เป็นการปฏิบัติตามหลักการทำดีเป็นเป้าหมายร่วมกัน เน้นการสั่งสมบุญบารมี ร่วมกิจกรรมทางศาสนา บำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา

3. การทำจิตใจให้ผ่องใส หมายถึง การฝึกฝนจิตให้สงบ ปราศจากกิเลส เป็นการปฏิบัติตามหลักการทำจิตใจให้เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการปฏิบัติ เน้นฝึกเจริญสติปัฏฐาน 4 ฝึกฝนจิตให้รู้เท่าทันความคิด ความรู้สึก และกิเลส ฝึกฝนจิตให้สงบ ปราศจากกิเลส ตัณหา (ที.ม.10/57)

หลักการของโอวาทปาฏิโมกข์ ทั้ง 3 ประการนั้น มีความเชื่อมโยงและบูรณาการกัน กล่าวคือ การไม่เบียดเบียน เป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ช่วยให้จิตใจผ่องใส เบิกบาน เมื่อจิตใจผ่องใส ย่อมมีจิตที่พร้อมสำหรับการทำความดี การทำดี ช่วยให้จิตใจผ่องใส เบิกบาน เป็นการสะสมบุญกุศล ส่งผลให้ชีวิตมีความสุข การทำจิตใจให้ผ่องใส ช่วยให้เข้าถึงสันติสุขที่แท้จริง พ้นจากทุกข์ทั้งปวง การปฏิบัติตามหลักโอวาทปาฏิโมกข์ ช่วยให้เข้าถึงสันติสุขทั้งภายในคือความสงบสุขของจิตใจและภายนอกคือความสงบสุขในชีวิต การปฏิบัติตามหลักโอวาทปาฏิโมกข์ ที่เป็นหลักคำสอนที่สำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา ช่วยให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงสันติสุขที่แท้จริง

หลักโอวาทปาฏิโมกข์ ข้อละชั่ว ทำความดี และการทำจิตใจให้ผ่องใส สอดคล้องกับคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ดังนี้

1. การไม่ทำบาปทั้งปวง การรักษากาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย ห่างไกลจากการเบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางกายและใจ สอดคล้องกับคำสอนพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เน้นย้ำถึงศีล 5 เป็นพื้นฐานสำคัญของการปฏิบัติ

2. การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำความดีทั้งทางกาย วาจา ใจ บำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา สอดคล้องกับคำสอนพระอาจารย์มั่น ที่เน้นการสั่งสมบุญบารมี ผ่านการบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา

3. การทำจิตใจให้ผ่องใส การฝึกฝนจิตให้สงบ ปราศจากกิเลส ตัณหา สอดคล้องกับคำสอนพระอาจารย์มั่น ที่เน้นการเจริญสติปัฏฐาน 4 เพื่อฝึกฝนจิตให้สงบ รู้เท่าทันความคิด ความรู้สึก และกิเลส

สรุปได้ว่า หลักคำสอนโอวาทปาฏิโมกข์ มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตได้อย่างลงตัว เพราะคำสอนของพระอาจารย์มั่น เน้นย้ำการปฏิบัติจริง พิสูจน์ด้วยตนเอง สอดคล้องกับโอวาทปาฏิโมกข์ที่มุ่งเน้นการลงมือทำ ไม่ยึดติดกับคำสอน เน้นย้ำการฝึกสมาธิ ให้ฝึกสมาธิ พัฒนาจิตใจให้สงบ เป็นพื้นฐานสู่การพิจารณาไตรลักษณ์ สอดคล้องกับข้อ 3 ของโอวาทปาฏิโมกข์ เน้นย้ำการพิจารณาไตรลักษณ์ คือ สอนให้พิจารณาความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ของทุกสิ่ง ช่วยให้เข้าใจความจริงของชีวิต สอดคล้องกับข้อ 3 ของโอวาทปาฏิโมกข์ และการการละวาง สอนให้ละวาง ยึดติดกับสิ่งใด ช่วยให้จิตใจผ่องใส สอดคล้องกับข้อ 3 ของโอวาทปาฏิโมกข์ โอวาทปาฏิโมกข์ เป็นหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธเจ้า ที่มีความเชื่อมโยงและสามารถบูรณาการเข้ากับคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้อย่างลงตัว การนำหลักการทั้งสามไปปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ จะช่วยให้พ้นทุกข์ บรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต เข้าถึงสันติวิถีพุทธได้อย่างสมบูรณ์

5) หลักหิริโอตตัปปะ

หลักธรรมคือ หิริและโอตตัปปะ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธได้ หิริ หมายถึง ความละอายต่อการทำชั่ว รู้สึกอับอาย เสียใจ ไม่กล้าทำความชั่ว เพราะเกรงกลัวต่อผลร้ายที่จะตามมา ทั้งในปัจจุบันและภพชาติหน้า โอตตัปปะ หมายถึง ความเกรงกลัวต่อผลการทำชั่ว กลัวบาป กลัวกรรม กลัวความทุกข์ที่อาจเกิดขึ้นจากการทำความชั่ว (องฺ. ทุก.20/65)

หิริและโอตตัปปะ มีความความสำคัญมาก เพราะหิริโอตตัปปะ เปรียบเสมือนด่านแรกในการป้องกันไม่ให้บุคคลกระทำความชั่ว เป็นเครื่องยับยั้งชั่งใจ ไม่ให้บุคคลกระทำความชั่ว ช่วยให้บุคคลประพฤติดี รักษาศีล เป็นเสมือนศีลภายใน ที่คอยควบคุมความประพฤติให้เป็นไปในทางที่ดีงาม หิริโอตตัปปะ เป็นพื้นฐานสำคัญในการเจริญสติปัญญา ช่วยให้จิตใจสงบ ผ่องใส สามารถเข้าถึงสมาธิได้ง่าย และหิริโอตตัปปะ เป็นกุญแจสำคัญในการนำไปสู่สันติสุขภายใน ช่วยให้ชีวิตดำเนินไปอย่างราบรื่น ปลอดภัย

การนำหลักหิริและโอตตัปปะ มาประยุกต์ใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน สามารถทำได้โดยการฝึกฝนสติ สังเกตความคิด คำพูด และการกระทำของตัวเองอย่างสม่ำเสมอ พิจารณาว่าสิ่งที่คิด พูด และทำนั้น เป็นสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง หรือไม่ ฝึกควบคุมความคิด คำพูด และการกระทำ ให้เป็นไปในทางที่ดี การพิจารณาโทษของบาป ศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับผลร้ายของการทำความชั่ว

พิจารณาว่าบาปกรรมจะนำไปสู่ความทุกข์ทั้งในปัจจุบันและภพชาติหน้า ฝึกฝนให้เกิดความกลัวต่อบาป กลัวกรรม การเจริญกุศล ตั้งใจทำความดี บำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนาฝึกฝนให้ใจคุ้นเคยกับความดีงาม และพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ให้งอกงาม บุคคลที่มีหิริโอตตัปปะ จะมีความประพฤติดีงาม งดเว้นจากการทำชั่วจิตใจสงบ ผ่องใส เข้าถึงสมาธิได้ง่ายชีวิตดำเนินไปอย่างราบรื่น ปลอดภัย บรรลุสันติสุขภายใน เข้าถึงแก่นแท้ของคำสอนพระพุทธเจ้า

สรุปได้ว่า หิริ และ โอตตัปปะ เป็นธรรมะ 2 ประการที่ส่งเสริมให้บุคคลละเว้นจากการทำชั่ว เป็นเสมือนดวงตาภายในที่คอยสอดส่องและเตือนสติให้ประพฤติชอบ หิริโอตตัปปะ เปรียบเสมือนเข็มทิศนำทางสู่สันติวิถีพุทธ การบูรณาการหลักการ หิริโอตตัปปะ สอดคล้องกับแนวทางคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสาพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ช่วยให้เข้าถึงแก่นแท้ของ ศีล สมาธิ ปัญญา หิริ โอตตัปปะ เป็นธรรมะสำคัญที่ช่วยให้บุคคลประพฤติดี เข้าถึงความสุขสงบ และสันติวิถีพุทธ การบูรณาการหลักการปฏิบัติหิริ โอตตัปปะ เข้ากับแนวทางคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติบรรลุผลลัพธ์ที่ยิ่งใหญ่คือความหลุดพ้นจากความทุกข์ บรรลุถึงสันติสุขอย่างแท้จริง

6) หลักสัปปุริสธรรม

หลักสัปปุริสธรรม ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธได้

สัปปุริสธรรม หมายถึง คุณธรรม 7 ประการของสัตบุรุษ เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ช่วยให้บุคคลเป็นคนดี มีความสุข และประสบความสำเร็จในชีวิต

หลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ ประกอบด้วย ธัมมัญญุตา รู้จักเหตุ รู้จักผล หมายถึง รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้จักวิเคราะห์สาเหตุของสถานการณ์และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล อัตถัญญุตา รู้จักความมุ่งหมาย รู้จักประโยชน์ หมายถึง รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก อัตตัญญุตา รู้จักตนเอง หมายถึง รู้จักขีดความสามารถ รู้จักจุดแข็ง จุดอ่อน รู้จักกิเลสของตัวเอง มัตตัญญุตา รู้จักประมาณ หมายถึง รู้จักความพอดี รู้จักควบคุมกิเลส รู้จักประมาณตน ไม่ประมาท กาลัญญุตา รู้จักกาลเทศะ หมายถึง รู้จักเวลา รู้จักโอกาส รู้จักทำสิ่งที่ควรทำในเวลาที่เหมาะสม ปริสัญญุตา รู้จักบริษัท หมายถึง รู้จักคบคน รู้จักเลือกคบคนดี และปุคคลปโรปรัญญุตา รู้จักเลือกคบคน หมายถึง รู้จักเลือกคบคนดี รู้จักแนะนำสั่งสอนผู้อื่น (องฺ.สตฺตก. 23/113)

หลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ เป็นหลักธรรมที่สำคัญสำหรับครองตน ช่วยให้บุคคลเป็นคนดี มีความสุข และประสบความสำเร็จในชีวิต ได้แก่ หลักธัมมัญญุตา และ อัตถัญญุตา ช่วยให้บุคคลรู้จักคิดวิเคราะห์ หลักอัตตัญญุตา มัตตัญญุตา และ กาลัญญุตา ช่วยให้บุคคลตัดสินใจได้ถูกต้อง หลักมัตตัญญุตา ช่วยให้บุคคลควบคุมกิเลส หลักปริสัญญุตา และ ปุคคลปโรปรัญญุตา ช่วยให้บุคคลมีชีวิตที่ราบรื่น

หลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ได้แก่ ด้านการศึกษา ใช้หลักธัมมัญญุตา และ อัตถัญญุตา ในการศึกษาหาความรู้ ด้าน การ

ทำงาน ใช้หลักอัตตัญญุตา มัตตัญญุตา และ กาลัญญุตา ในการทำงาน ด้านความสัมพันธ์ ใช้หลักปริสัญญุตา และ ปุคคลปโรปรัญญุตา ในการคบหาสมาคม ด้านการพัฒนาตนเอง ใช้หลักอัตตัญญุตา มัตตัญญุตา และ กาลัญญุตา ในการพัฒนาตนเอง

สัปปุริสธรรม 7 ประการ เปรียบเสมือนเข็มทิศนำทางชีวิต ช่วยให้มนุษย์ดำเนินชีวิตบนเส้นทางที่ถูกต้อง บรรลุความสุขที่แท้จริง หลักธรรมนี้สอดคล้องกับแนวคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เน้นการฝึกฝนตนเอง พัฒนาจิตใจ มุ่งสู่ความพ้นทุกข์ คือ

1. ธัมมัญญุตา รู้จักเหตุ พระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านสอนให้พิจารณาไตรลักษณ์ เหตุปัจจัย เกิด ดับ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน การรู้จักเหตุ ตามหลักสัปปุริสธรรม ช่วยให้เข้าใจความจริงของชีวิต ไม่หลงยึด มุ่งสู่การพ้นทุกข์

2. อัตถัญญุตา รู้จักผล พระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านสอนให้เห็นผลของกิเลส ตัณหา นำไปสู่ทุกข์ การรู้จักผลตามหลักสัปปุริสธรรม ช่วยให้มุ่งมั่นละกิเลส พัฒนาจิตใจ

3. อัตตัญญุตา รู้จักตน พระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านสอนให้รู้จักขันธ์ 5 ไม่ใช่ตัวตน การรู้จักตน ตามหลักสัปปุริสธรรม ช่วยให้วางอัตตา มุ่งพัฒนาจิต

4. มัตตัญญุตา รู้จักประมาณ พระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านสอนให้ใช้ชีวิตเรียบง่าย พอเพียง ละความโลภ การรู้จักประมาณตามหลักสัปปุริสธรรม ช่วยให้ชีวิตสงบสุข ไร้กังวล

5. กาลัญญุตา รู้จักกาล พระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านสอนให้รู้จักเวลา เหมาะสมในการปฏิบัติ การรู้จักกาลตามหลักสัปปุริสธรรม ช่วยให้ใช้ชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ

6. ปริสัญญุตา รู้จักบริษัท พระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านสอนให้คบกัลยาณมิตร ส่งเสริมการปฏิบัติ การรู้จักบริษัทตามหลักสัปปุริสธรรม ช่วยให้ชีวิตมีพลังบวก พัฒนาจิต

7. ปุคคลปโรปรัญญุตา รู้จักเลือกคบคนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านสอนให้คบคนดี ฉลาด มีปัญญา การรู้จักเลือกคบคนตามหลักสัปปุริสธรรม ช่วยให้ชีวิตเจริญก้าวหน้า (องฺ.สตฺตก. 23/113)

ดังนั้น หลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ สามารถบูรณาการกับแนวคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ โดยการเน้นการพัฒนาจิตใจ ฝึกสติปัญญา ละกิเลส มุ่งสู่ความพ้นทุกข์ ช่วยให้เข้าใจความจริงของชีวิต เกิด ดับ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ส่งเสริมการใช้ชีวิตเรียบง่าย พอเพียง รู้จักประมาณเน้นการคบกัลยาณมิตร ส่งเสริมการปฏิบัติ ผลลัพธ์ที่ได้รับคือ บรรลุสันติสุขภายใน เข้าถึงความสุขที่แท้จริง ดำเนินชีวิตบนเส้นทางที่ถูกต้อง บรรลุเป้าหมายสูงสุด เป็นพลังบวก สร้างสังคมสงบสุข หลักสัปปุริสธรรม 7 ประการนี้ เปรียบเสมือนเข็มทิศนำทางสู่ชีวิตที่ดีงาม สอดคล้องกับแนวคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เน้นการฝึกฝนตนเองเพื่อเข้าถึงสันติสุขภายในอย่างแท้จริง

7) หลักอริยมรรค

หลักอริยมรรค ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธได้ อริยมรรคมีองค์ 8 หรือ มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง เป็นแนวทางปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและตรัสรู้ เป็นหนทางที่นำไปสู่ความดับทุกข์ ประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 ประการ ดังนี้

1. สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ เข้าใจหลักอริยสัจ 4 เข้าใจความจริงตามความเป็นจริง รู้จักไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา วางใจเป็นกลาง ไม่ยึดติดกับความเห็น

2. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ ดำริเพื่อออกจากทุกข์ ละความคิดอกุศล คิดปรุงแต่งในทางที่ดีงาม คิดสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ คิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ

3. สัมมาวาจา วาจาชอบ พูดจาจริง ไม่โกหก พูดจาสุภาพ ไพเราะพูดจาสร้างสรรค์ เป็นประโยชน์ ละเว้นการพูดจาเท็จ ส่อเสียด นินทา

4. สัมมากัมมันตะ การงานชอบ ประกอบอาชีพสุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทำงานด้วยความรับผิดชอบ ละเว้นการเบียดเบียน

5. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ประกอบอาชีพสุจริต เลี้ยงตัวเองและครอบครัวไม่เบียดเบียนผู้อื่น เลือกอาชีพที่ไม่ขัดต่อหลักศีลธรรม ละเว้นอาชีพที่ผิดกฎหมาย

6. สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ พยายามละความชั่ว พยายามทำความดี พยายามพัฒนาตนเอง ละความเกียจคร้าน

7. สัมมาสติ ระลึกชอบ ระลึกถึงกาย เวทนา จิต ธรรม มีสติอยู่กับปัจจุบัน ควบคุมความคิดและการกระทำ ละความเผลอสติ

8. สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ จิตสงบ มั่นคง จดจ่อกับสิ่งที่ทำ เข้าถึงสภาวะที่เป็นสุข ละความฟุ้งซ่าน (ม.มู.12/26)

การปฏิบัติตามหลักอริยมรรค 8 ประการ เปรียบเสมือนการเดินทางบนเส้นทางสายกลาง มุ่งสู่จุดหมายปลายทาง คือ ความพ้นทุกข์ ผ่านการฝึกฝนตนเองทั้งด้านปัญญา ศีล สมาธิ แนวคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เน้นย้ำถึงความสำคัญของ การเจริญสติ เป็นหัวใจหลักในการปฏิบัติ ช่วยให้เข้าใจความจริงของชีวิต ละกิเลส และนำไปสู่ความสงบสุขภายใน

การนำหลักอริยมรรค 8 ประการ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้เกิดสันติสุขภายใน เพราะอริยมรรคมีองค์ 8 เปรียบเสมือนแผนที่นำทางชีวิต ช่วยให้ผู้ปฏิบัติพ้นจากทุกข์ บรรลุความสุขที่แท้จริง ประกอบด้วย การพัฒนาปัญญาคือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ ช่วยให้เข้าใจความจริง คิดในทางที่ดี การพัฒนาศีล คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ ช่วยให้ประพฤติดีงาม และการพัฒนาสมาธิ คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ช่วยให้จิตสงบ อริยมรรคมีองค์ 8 ประการนี้ ไม่ได้แยกส่วนกัน แต่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน สัมมาทิฏฐิ เป็นรากฐาน สัมมาสังกัปปะ เป็นความคิดที่ต่อยอดจากสัมมาทิฏฐิ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ เป็นการนำสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ มาปฏิบัติ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิต

การนำอริยมรรคมีองค์ 8 ประการนี้ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธ สามารถทำได้โดย สัมมาทิฏฐิ ศึกษาคำสอน ฝึกฝนปัญญา มองโลกตามความเป็นจริง เข้าใจกฎไตรลักษณ์ สัมมาสังกัปปะ คิดดี คิดบวก คิดสร้างสรรค์ มองโลกในแง่ดี สัมมาวาจา พูดจาไพเราะ อ่อนหวาน จริงใจ สัมมากัมมันตะ ประกอบอาชีพสุจริต สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพด้วยวิธีที่ไม่เบียดเบียน สัมมาวายามะ พยายามละเว้นความชั่ว สัมมาสติ ระลึกถึงกาย เวทนา จิต ธรรม สัมมาสมาธิ ฝึกสมาธิ ฝึกจิตให้สงบ การประยุกต์ใช้ อริยมรรคมีองค์ 8 ในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้มีความสุขสงบ มีสติปัญญา มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนอื่น มีชีวิตที่สมดุลและบรรลุสันติวิถีพุทธได้

สรุปได้ว่า การปฏิบัติตามหลักอริยมรรค 8 ประการ เป็นแนวทางสู่สันติสุขภายใน ช่วยให้ชีวิตดำเนินไปบนทางสายกลาง พ้นจากทุกข์ เปรียบเสมือนการเดินทางบนเส้นทางสายกลาง มุ่งสู่จุดหมายปลายทาง คือ ความพ้นทุกข์ ผ่านการฝึกฝนตนเองทั้งด้านปัญญา ศีล สมาธิ สอดคล้องกับแนวคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เน้นย้ำถึงความสำคัญของ การเจริญสติ เป็นหัวใจหลักในการปฏิบัติ ช่วยให้เข้าใจความจริงของชีวิต ละความยึดติด ละกิเลส และนำไปสู่ความสงบสุขภายในคือสันติวิถีพุทธนั่นเอง

8) หลักสติปัฏฐาน

หลักสติปัฏฐาน ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธได้

สติปัฏฐาน 4 เป็นหลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นไปที่การฝึกฝนสติเพื่อรู้เท่าทันกาย เวทนา จิต ธรรม เป็นวิธีการพัฒนาจิตใจ ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของชีวิต และนำไปสู่สันติสุขภายใน สติ หมายถึง ความระลึกได้ รู้ตัว อยู่กับปัจจุบัน ปัฏฐาน หมายถึง ที่ตั้ง หรือ สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งสติ สติปัฏฐาน หมายถึง ฐานที่ตั้ง หรือ สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกได้คือสติ มีองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่

1. กายานุปัสสนา การพิจารณากาย รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย
2. เวทนานุปัสสนา การพิจารณาเวทนา รู้เท่าทันความรู้สึกทั้งสุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์
3. จิตตานุปัสสนา การพิจารณาจิต รู้เท่าทันความคิด อารมณ์ จิตใจ
4. ธัมมานุปัสสนา การพิจารณาธรรม รู้เท่าทันสภาวะธรรมต่างๆ (ที.ม.10/323)

สติปัฏฐาน 4 เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาจิตใจ ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของชีวิต และนำไปสู่สันติสุขภายใน สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับทุกๆ กิจกรรมในชีวิตประจำวัน ช่วยให้มีสติ รู้เท่าทัน เข้าใจตัวเอง ลดความทุกข์ เพิ่มความสุข และนำไปสู่สันติวิถีพุทธ การนำหลักสติปัฏฐาน 4 ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน สามารถทำได้ดังนี้

1. กายานุปัสสนา สังเกตุการเคลื่อนไหวของร่างกาย การหายใจ อิริยาบถ ช่วยให้มีสติกับปัจจุบัน ลดความฟุ้งซ่าน

2.เวทนานุปัสสนา สังเกตุความรู้สึก อารมณ์ ความคิด โดยไม่ตัดสิน ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของอารมณ์ ลดความทุกข์

3. จิตตานุปัสสนา สังเกตุความคิด อารมณ์ จิตใจ ช่วยให้เข้าใจตัวเอง ลดความยึดมั่น

4. ธัมมานุปัสสนา สังเกตุสภาวะธรรมต่างๆ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ช่วยให้เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต ปล่อยวาง

การบูรณาการ หลักสติปัฏฐาน 4 กับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เน้นไปที่การฝึกสติควบคู่กับการพิจารณาไตรลักษณ์ คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เพื่อเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต สามารถทำได้ ดังนี้

1. กายานุปัสสนา การเจริญสติ มุ่งเน้นการรู้เท่าทันกาย เวทนา จิต ธรรม โดยไม่ยึดมั่นถือมั่น พัฒนาจิตให้สงบ มั่นคง เกิดปัญญา ละกิเลส มุ่งเน้นการปล่อยวาง ไม่ยึดติด ให้พิจารณากายว่าเป็นธาตุ 4 คือดิน น้ำ ลม ไฟ ไม่เที่ยง เกิดดับ เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ฝึกสติกำหนดรู้ความเคลื่อนไหวของกาย สัมผัสต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับกาย พิจารณาความไม่เที่ยงของกาย ผ่านการหายใจ อิริยาบถต่างๆ

2. เวทนานุปัสสนา การรู้เท่าทันเวทนา ฝึกการรับรู้ความรู้สึกทางกาย ว่าเป็นสุข เป็นทุกข์ เป็นเฉย โดยไม่ปรุงแต่ง การไม่ยึดติดเวทนา วางเฉยต่อเวทนา ไม่หลงใหลในสุข ไม่ย่อท้อต่อทุกข์ การเห็นความเป็นไตรลักษณ์พิจารณาความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ของเวทนา ให้พิจารณารู้สึกว่าเป็นเวทนา สุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ เกิดดับ เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ฝึกสติกำหนดรู้เวทนาที่เกิดขึ้นกับกาย ใจ โดยไม่ปรุงแต่ง พิจารณาความไม่เที่ยงของเวทนา

3. จิตตานุปัสสนา การรู้เท่าทันจิต ฝึกการสังเกตความคิด อารมณ์ จิตใจ ว่ามีความคิดปรุงแต่ง เกิดกิเลส โดยใช้ พุทโธ เป็นเครื่องมือกำหนด การพิจารณาจิต วิเคราะห์แยกแยะประเภทของจิต จิตที่ดี จิตไม่ดี การเห็นความเป็นไตรลักษณ์ พิจารณาความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ของจิต ให้พิจารณาจิตว่าเป็นนามธรรม เกิดดับ เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ฝึกสติกำหนดรู้ความคิด อารมณ์ จิตใจ โดยไม่ปรุงแต่ง พิจารณาความไม่เที่ยงของจิต

4. ธัมมานุปัสสนา การพิจารณาธรรม วิเคราะห์แยกแยะสภาวธรรม เกิด ดับ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ให้พิจารณาธรรมตามความเป็นจริง เกิดดับ เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ฝึกสติกำหนดรู้สภาวธรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นกาย เวทนา จิต ธรรม พิจารณาไตรลักษณ์ของสภาวธรรมต่างๆ

การบูรณาการหลักสติปัฏฐาน 4 กับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เช่น การฝึกสติกำหนดรู้ลมหายใจ เข้า ออก โดยใช้ พุทโธ เป็นเครื่องมือในการกำหนดรู้ พิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม ที่เกิดขึ้น พิจารณาไตรลักษณ์ของสภาวธรรมต่างๆ ช่วยให้เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต เกิดปัญญาเห็นไตรลักษณ์ ใจสงบ มั่นคง ก็จะสมารถเข้าถึงสันติสุขได้อย่างแน่นอน

9) หลักฆราวาสธรรม

หลักฆราวาสธรรม ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธได้ ฆราวาสธรรม หมายถึง คุณธรรมอันดีงามที่ควรมีในฆราวาส หรือผู้ครองเรือน มี 4 ประการ ประกอบด้วย 1. สัจจะ ความซื่อสัตย์ จริงใจ ตรงต่อคำพูดและการกระทำ 2. ทมะ การฝึกฝนตนเอง พัฒนาตนเอง ขัดเกลากิเลส 3. ขันติ ความอดทน อดกลั้น ไม่โกรธง่าย 4. จาคะ การให้ การเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (สำ.ส.15/845/316)

ฆราวาสธรรม 4 ประการ เปรียบเสมือนเสาหลักที่นำไปสู่ความสำเร็จและความสุขในชีวิต เปรียบเสมือนรากฐานสำคัญที่ช่วยให้ชีวิตดำเนินไปอย่างราบรื่น เกิดสันติสุขทั้งในตนเอง ครอบครัว และสังคม หลักฆราวาสธรรม 4 ประการนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างดี คือ ยึดมั่นในสัจจะ รักษาคำพูด ทำงานตรงเวลา ซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น คิดดี พูดดี ทำดีทมะ: ฝึกฝนสติ ควบคุมอารมณ์ ศึกษาธรรมะ พัฒนาจิตใจ ฝึกฝนให้มีขันติ อดทนต่ออุปสรรค อดกลั้นต่อคำพูด รู้จักให้อภัย รู้จักจาคะ แบ่งปันสิ่งของ ช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละความสุขส่วนตัว ทำงานด้วยความรับผิดชอบ รักษาคำพูด ทำงานตรงเวลา ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ รู้จักเก็บออม วางแผนการเงิน ใช้จ่ายอย่างมีสติ ช่วยเหลือผู้อื่น แบ่งปันสิ่งของ บริจาคทาน อาสาสมัคร รักษาความสัมพันธ์ที่ดี พูดจาสุภาพ อ่อนน้อมถ่อมตน ให้อภัยผู้อื่น

สรุปได้ว่า หลักฆราวาสธรรม 4 ประการนี้ เป็นหลักธรรมที่สามารถบูรณาการเข้ากับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตได้คือ มีสัจจะ การรักษาศีล เป็นการรักษาคำพูดที่ให้ไว้กับพระพุทธเจ้า มีทมะ การฝึกฝนสติ พัฒนาจิตใจ เป็นการฝึกฝนตามแนวทางมัชฌิมาปฏิปทา มีขันติ การอดทน อดกลั้น เป็นการฝึกฝนขันติบารมี และมีจาคะ การให้ การเสียสละ เป็นการฝึกฝนทานบารมี หลักฆราวาสธรรม 4 ประการ เป็นหลักธรรมที่สำคัญสำหรับการดำเนินชีวิต ช่วยให้เกิดสันติสุขทั้งในตนเอง ครอบครัว และสังคม สามารถประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน ทำให้ชีวิตมีความสุขสงบ ครอบครัวมีความอบอุ่น สังคมมีความสงบสุข สอดคล้องกับแนวคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เน้นการฝึกฝนสติ พัฒนาจิตใจ มุ่งสู่ความพ้นทุกข์เกิดสันติสุขที่แท้จริง

10) หลักความกตัญญู

หลักความกตัญญู ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธได้ ความกตัญญู หมายถึง การรู้คุณ ระลึกถึงบุญคุณ และตอบแทนคุณผู้มีอุปการะ (องฺ.ทุก. 20/109) เปรียบเสมือนเมล็ดพันธุ์อันล้ำค่าที่งอกงามเป็นคุณธรรมอันงดงาม นำพาชีวิตไปสู่ความสุขสงบสันติ

ความกตัญญู มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อบุคคล ทั้งทางด้านจิตใจ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ รู้สึกดี มีสุขทางด้านด้านสังคม เป็นการแสดงออกถึงความมีน้ำใจ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี ทางด้านด้านศีลธรรม เป็นการปฏิบัติตามหลักศาสนา เป็นการทำความดีเพราะเป็นการ สร้างจิตใจสูง การรู้คุณและตอบแทนบุญคุณ ช่วยให้จิตใจผ่องใส บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากกิเลส เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี การแสดงความกตัญญูต่อบุคคลรอบข้าง ช่วยสร้างสายใยแห่งความรัก ความเมตตา และความสามัคคี และเป็นคุณธรรมนำพาชีวิตสู่ความเจริญก้าวหน้าการรู้คุณต่อโอกาสและประสบการณ์ ช่วยให้เรียนรู้ เติบโต และประสบความสำเร็จในชีวิต

การนำหลักความกตัญญูไปในชีวิตประจำวัน เช่น การแสดงความกตัญญูต่อบุพการี ดูแล เลี้ยงดู ปรนเปรอ และตอบแทนพระคุณของพ่อแม่ กตัญญูต่อครูบาอาจารย์ ด้วยการแสดงความเคารพ ศรัทธา และนำคำสอนของท่านไปประยุกต์ใช้กับชีวิต กตัญญูต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ด้วยการช่วยเหลือ แบ่งปัน และเอื้ออาทรต่อผู้อื่น หรือแสดงความกตัญญูต่อธรรมชาติ ด้วยการ ดูแล รักษา และใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เป็นต้น

การส่งเสริมความกตัญญู เพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ สามารถทำได้โดย การฝึกสมาธิ พัฒนาจิตใจให้สงบ รู้เท่าทันอารมณ์ การเจริญเมตตา แผ่เมตตา ความปรารถนาดี ให้กับตนเอง

ผู้อื่น และสรรพสัตว์ การรู้จักแบ่งปัน ช่วยเหลือ แบ่งปัน สิ่งของ เวลา และความรู้ การใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ลดละความโลภ มักน้อย รู้จักพอ

สรุปได้ว่า หลักความกตัญญูมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต คือการเน้นการพัฒนาจิตใจ การฝึกสมาธิ พัฒนาปัญญา ละกิเลส การอยู่กับปัจจุบัน รู้เท่าทันความคิด ความรู้สึก แ ละการกระทำ การรู้จักปล่อยวาง ไม่ยึดติดกับสิ่งใด ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย การเห็นคุณค่าของชีวิต รู้คุณต่อโอกาสและประสบการณ์ ใช้ชีวิตอย่างมีสติ หลักความกตัญญูเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสันติสุขทั้งในใจและในสังคม การประยุกต์ใช้หลักนี้ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ช่วยให้ชีวิตดำรงอยู่ในสันติวิถีพุทธอย่างแท้จริง

11) หลักทาน ศีล ภาวนา

หลักทาน ศีล ภาวนา ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธได้ ทาน หมายถึง การให้ เป็นการสละสิ่งของที่ตนมี แบ่งปันแก่ผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน การให้ทาน แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1. อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของ 2. ธรรมทาน การให้ความรู้ 3. อภัยทาน การให้ความอภัย ศีล หมายถึง การรักษาศีล เป็นการกำหนดขอบเขตของกิเลส ควบคุมกาย วาจา ใจ ให้ประพฤติดี งดเว้นจากสิ่งที่ผิด เป็นการฝึกฝนตนเองให้มีวินัย ภาวนา หมายถึง การเจริญจิต เป็นการฝึกฝนพัฒนาจิตให้สงบ มั่นคง เกิดปัญญา เข้าใจความจริงของชีวิต

ทาน ศีล ภาวนา เป็นหลักธรรมะพื้นฐานของพุทธศาสนา เปรียบเสมือนเสาหลักที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ช่วยให้ชีวิตมีความสุข สงบ ทาน ศีล ภาวนา ไม่ได้แยกออกจากกัน แต่มีความสัมพันธ์กัน ทาน เป็นการสร้างบุญกุศล ช่วยให้ผู้ให้มีความสุขใจ เบิกบาน ผ่อนคลาย เป็นการฝึกฝน จิตให้มีเมตตา ศีล เป็นการป้องกันตนเองจากการทำความชั่ว ช่วยให้ชีวิตมีความสงบ ปลอดภัย เป็นการฝึกฝน จิตให้มีศีลธรรม ภาวนา เป็นการพัฒนาจิตใจให้สงบ มั่นคง เป็นการฝึกฝนจิตให้มีปัญญา การบูรณาการ ทาน ศีล ภาวนา เปรียบเสมือน การพัฒนา กาย วาจา ใจ ให้สูงขึ้นทาน ศีล ภาวนา เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อส่งเสริมให้เกิดสันติวิถีพุทธได้เสมอ สอดคล้องกับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่ว่า

ทาน ให้ทานด้วยความบริสุทธิ์ใจ ให้ทานด้วยความเมตตา ให้ทานด้วยความไม่หวังผลตอบแทน ทาน ไม่ได้จำกัดแค่การให้วัตถุสิ่งของ แต่สามารถให้ในรูปแบบอื่น ๆ เช่น ให้ความรู้ ให้เวลา ให้กำลังใจ

ศีล รักษาศีลด้วยความเคร่งครัด รักษาศีลด้วยความสำรวม รักษาศีลด้วยความสม่ำเสมอ ศีล ไม่ได้จำกัดแค่การรักษากฎเกณฑ์ แต่หมายถึงการมีวินัยในตนเอง ควบคุมกาย วาจา ใจ

ภาวนา เจริญภาวนาด้วยความตั้งใจ เจริญภาวนาด้วยความอดทน และเจริญภาวนาด้วยความสม่ำเสมอ ภาวนา ไม่ได้จำกัดแค่การนั่งสมาธิ แต่สามารถฝึกฝนได้ทุกที่ทุกเวลา ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือ จิตใจสงบร่มเย็น มีความสุข มีสติปัญญา เข้าใจความจริงของชีวิตและบรรลุสันติสุขภายใน

สรุปได้ว่า การฝึกฝนทาน ศีล ภาวนา ช่วยให้จิตใจสงบ เยือกเย็นเกิดปัญญารู้เท่าทันกิเลส มีความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยให้สังคมมีความสงบสุข คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านจะเน้นย้ำถึงความสำคัญของการฝึกฝนทาน ศีล ภาวนา ท่านสอนให้พัฒนาจิตใจให้สงบ มั่นคง เกิดปัญญา ท่านสอนให้มีสติ รู้เท่าทันความคิด ความรู้สึและท่านสอนให้มีเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทาน ศีล ภาวนา เป็นหลักการพื้นฐานสู่สันติวิถีพุทธ การฝึกฝนทาน ศีล ภาวนา ช่วยให้จิตใจสงบ เกิดปัญญา มีความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยให้สังคมมีความสงบสุข สอดคล้องกับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่มุ่งสั่งสอนให้นำหลักเหล่านี้ไปปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธอย่างแท้จริงได้

12) หลักไตรสิกขา

หลักไตรสิกขา เป็นหลักคำสอนที่สำคัญ เป็นหลักการพัฒนาชีวิตแบบองค์รวมตามแนวทางพระพุทธศาสนา ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธได้

ไตรสิกขา หมายถึง การศึกษา 3 ประการ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา เปรียบเสมือนเสาหลัก 3 ต้น ที่พยุงชีวิตให้เจริญงอกงาม มุ่งสู่ความสุขที่แท้จริง ศีล หมายถึง การรักษาความประพฤติให้เรียบร้อย งดเว้นจากการทำความชั่วทั้งปวง การฝึกฝนวินัย กาย วาจา ให้เหมาะสม เป็นการควบคุมกาย วาจา ไม่ให้ทำความชั่ว ละเว้นจากอกุศลกรรมบถ 10 ประการ สมาธิ หมายถึง การฝึกจิตให้สงบ มั่นคง เป็นหนึ่ง การฝึกฝนจิตให้สงบ มั่นคง เป็นการฝึกจิตให้อยู่กับปัจจุบัน รู้เท่าทันความคิด ความรู้สึก ไม่ตกเป็นทาสกิเลส ปัญญา หมายถึง ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ตรงตามความเป็นจริง การฝึกฝนพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ รู้แจ้งเห็นจริงในสภาวะธรรม เป็นการพัฒนาความฉลาดรู้เท่าทันความจริงของชีวิต (ที.ปา.11/228/231)

ไตรสิกขาเปรียบเสมือนเสาหลัก 3 ต้น ที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างสงบสุข ศีลเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาจิต สมาธิช่วยให้จิตสงบ มั่นคง มีพลัง ปัญญาช่วยให้เข้าใจความจริงของชีวิต พ้นจากทุกข์ ศีล สมาธิ ปัญญา เกี่ยวเนื่องกัน แยกจากกันไม่ได้ เพราะศีลเป็นรากฐานของสมาธิ สมาธิเป็นรากฐานของปัญญา พัฒนาควบคู่ไปพร้อมกัน ช่วยให้ชีวิตเจริญงอกงาม

การประยุกต์ใช้ศีล สมาธิและปัญญาในชีวิตประจำวัน คือ รักษาศีล 5 ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ฝึกสมาธิเป็นประจำ เช่น การนั่งสมาธิ การเดินจงกรม ศึกษาพระธรรมพัฒนาความรู้ความเข้าใจจนเกิดปัญญา

ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ส่งเสริมให้เกิดสันติวิถีพุทธ คือ การรักษาศีลช่วยให้มีจิตใจผ่องใส ไม่เบียดเบียนผู้อื่น การฝึกสมาธิ ช่วยให้ใจสงบ มั่นคง ไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรค การพัฒนาปัญญา ช่วยให้เข้าใจความจริงของชีวิต พ้นจากกิเลส

สรุปได้ว่า ไตรสิกขาคือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักการสำคัญในการดำเนินชีวิตช่วยให้ชีวิตสงบสุข พ้นจากทุกข์ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยการรักษาศีล ฝึกสมาธิ พัฒนาปัญญา ส่งเสริมให้เกิดสันติวิถีพุทธ สอดคล้องกับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ส่งผลลัพธ์ที่คาดหวังได้คือ เป็นคนมีจิตใจสงบ ผ่องใส มีความสุข เข้าใจความจริงของชีวิต และการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ จะช่วยให้ชีวิตเจริญงอกงาม บรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือ พ้นจากทุกข์ หลักไตรสิกขาเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์แบบ ช่วยให้เกิดความสุขที่แท้จริง ส่งเสริมสันติสุขภายในใจ และนำไปสู่สันติสุขในสังคม การ

ประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในชีวิตประจำวัน ควบคู่ไปกับการศึกษาคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จะช่วยให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิต คือการพ้นทุกข์ ที่เป็นสันติสุขอย่างแท้จริง

13) หลักพรหมวิหาร

หลักพรหมวิหาร เป็นหลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อส่งเสริมให้เกิดสันติวิถีพุทธได้ พรหมวิหาร หรือ พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมะอันเป็นที่อยู่ของพรหม ที่ทำให้ผู้ปฏิบัติประเสริฐ เฉกเช่น พรหม เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ ประกอบด้วย 4 ประการ ดังนี้

1. เมตตา ความรักใคร่ ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข
2. กรุณา ความสงสาร ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์
3. มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี
4. อุเบกขา การวางเฉย ไม่ยินดียินร้ายต่อสิ่งไม่เที่ยง (อภิ.วิภงฺค.35/369)

พรหมวิหาร เป็นหลักธรรมที่ความสำคัญส่งเสริมให้เกิดสันติสุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เปรียบเสมือนน้ำหล่อเลี้ยงจิตใจให้ผ่องใส เบิกบาน ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การแผ่เมตตา ฝึกส่งความรักความปรารถนาดีให้ผู้อื่น ช่วยให้ใจเบิกบาน เกิดความเมตตา การช่วยเหลือผู้อื่น แบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่น ย่อมเกิดความรู้สึกสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ (กรุณา) การยินดีกับผู้อื่น ร่วมยินดีกับความสำเร็จของผู้อื่น ช่วยให้ใจเบิกบาน เกิดความรู้สึกยินดี (มุทิตา) การรู้จักวางเฉย ปล่อยวางต่อสิ่งไม่เที่ยง ไม่ยึดติด ช่วยให้ใจสงบ เกิดอุเบกขา

การประยุกต์พรหมวิหารใช้ในชีวิตประจำวัน เริ่มต้นจากตัวเรา ฝึกเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา กับตนเองก่อน ดูแลตัวเองทั้งกายและใจ ครอบครัว แบ่งปัน ช่วยเหลือ ดูแลสมาชิกในครอบครัวด้วยความรักและความเมตตา ชุมชน ร่วมกิจกรรม อาสาสมัคร ช่วยเหลือผู้อื่นในชุมชนด้วยความปรารถนาดี คิดบวก มองโลกในแง่ดี ยินดีกับความสำเร็จของผู้อื่น ร่วมสร้างสังคมที่เอื้ออาทร

หลักพรหมวิหาร 4 เป็นแนวทางสู่สันติสุขในชีวิต ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สามารถประยุกต์ใช้ได้ทุกสถานการณ์ สอดคล้องกับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เน้นย้ำถึงความสำคัญของ การเจริญสติ การฝึกสมาธิ การพัฒนาปัญญา คือเมตตา การเจริญเมตตาภาวนา ช่วยให้ใจเบิกบาน เกิดความรักใคร่ ปรารถนาดีต่อผู้อื่น กรุณา การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เกิดจากการพัฒนา วิปัสสนาญาณ เข้าใจความทุกข์ของผู้อื่น มุทิตา การยินดีกับความสำเร็จของผู้อื่น เกิดจากการลด ความโลภ ความริษยาและอุเบกขา การวางเฉย เกิดจากการพัฒนา สมาธิ ปัญญา เข้าใจธรรมชาติของชีวิต

สรุปได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในชีวิตประจำวัน ยังมีอีกมากมายขึ้นอยู่กับบริบทและสถานการณ์การศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ช่วยให้เข้าใจหลักธรรมะและนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้นหลักพรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมที่สำคัญสำหรับการดำเนินชีวิต ช่วยให้เกิดสันติสุขทั้งภายในและภายนอก สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทุกสถานการณ์ สอดคล้องกับแนวคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เน้นการพัฒนา สติ สมาธิ ปัญญา ทำให้สังคมมีความสงบสุข ผู้คนอยู่ร่วมกันด้วยความรักและความเมตตาผู้คนช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เบียดเบียนกันผู้คนมีจิตใจดีงาม รู้จักแบ่งปัน สังคมมีการพัฒนา ผู้คนมีความสุข ฉะนั้นพรหมวิหาร 4 นี้ จึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการสร้างสันติวิถีพุทธ ช่วยให้เกิดความสุขสงบทั้งภายในจิตใจและสังคม เมื่อทุกคนฝึกฝนและนำไปประยุกต์ใช้ จะส่งผลดีต่อทั้งตนเองและส่วนรวมอย่างแน่นอน

14) หลักเมตตาธรรม

หลักเมตตาธรรม เป็นหลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธ เมตตาธรรม หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มีความสุข เป็น 1 ใน 4 ของพรหมวิหาร มีความสำคัญ เป็นรากฐานสำคัญของสันติสุขทั้งภายในและภายนอก ช่วยให้จิตใจสงบ เยือกเย็น ผ่อนคลาย ส่งเสริมความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ลดความโกรธ เกลียด อิจฉา ริษยา ช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปอย่างสันติ

การบูรณาการการใช้หลักเมตตาธรรมและการนำหลักเมตตาธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การฝึกสมาธิ ฝึกจิตให้นิ่ง สงบ เกิดปัญญา การเจริญเมตตา แผ่เมตตาให้กับตนเอง ผู้อื่น และสรรพสัตว์ การทำความดี ช่วยเหลือผู้อื่น แบ่งปัน การพูดจาไพเราะ พูดคำพูดที่ดี อ่อนโยน ประด้วยเมตตา การคิดบวก มองโลกในแง่ดี คิดดีต่อผู้อื่น นำไปใช้ในครอบครัว พ่อแม่เมตตาต่อลูก ดูแล ให้ความอบอุ่น นำไปใช้ในชุมชน ช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปัน นำไปใช้ในสังคม ร่วมสร้างสรรค์สังคมที่ดี หรือนำไปใช้ในระดับสังคมนาชาติ ส่งเสริมสันติภาพ ยุติความขัดแย้งได้ ร่วมกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพ สนับสนุนการแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี สนับสนุนองค์กร เครือข่าย ที่ทำงานด้านสันติภาพ สอดคล้องกับแนวทางที่บุคคลสำคัญของโลกอย่าง ท่านมหาตมะ คานธี ที่ยึดมั่นในหลักอหิงสา ใช้สันติวิธีเน้นการต่อสู้ด้วยความเมตตา การโน้มน้าวใจ เชื่อว่าความดีงามจะเอาชนะความชั่วร้ายได้ จนสามารถทำให้ประเทศอินเดียเป็นเอกราชจากประเทศอังกฤษได้

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการนำหลักเมตตาธรรมไปใช้ ทำให้บุคคล มีจิตใจสงบ มีความสุข พัฒนาคุณธรรม ทำให้ครอบครัว เกิดความอบอุ่น รักใคร่ สามัคคี ทำให้ชุมชน เกื้อกูล ช่วยเหลือ แบ่งปัน และทำให้สังคม สงบสุข ปราศจากความรุนแรง ผู้คนในสังคมมีความเอื้ออาทรต่อกัน ลดปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมได้ ทำให้เกิดความสามัคคีในสังคมที่อาศัยอยู่

สรุปได้ว่า หลักเมตตาธรรม เป็นหลักธรรมสำหรับครองใจตนเองและบุคคลอื่น เป็นแนวทางสำคัญในการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ช่วยให้เกิดความสุขสงบทั้งภายในและภายนอก การบูรณาการการใช้หลักเมตตาธรรมในทุกมิติ จะช่วยสร้างสังคมที่เปี่ยมไปด้วยความสุข ความสงบ และความเจริญก้าวหน้า เพราะเมตตาธรรมเปรียบเสมือนรากฐานสู่สันติวิถีพุทธ ช่วยให้จิตใจสงบ เมื่อเราเมตตาต่อผู้อื่น จิตใจจะผ่องใส ปราศจากความโกรธ เกลียด โลภ ริษยา สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้คนในสังคม เมตตาสร้างมิตรภาพ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกื้อกูลต่อกัน และส่งเสริมให้สังคมสงบสุข เมื่อคนในสังคมมีความเมตตา จิตใจโอบอ้อมอารี ย่อมนำไปสู่สังคมที่สงบสุข มีความขัดแย้งน้อย สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งนั้น ด้วยสันติวิธีคือความเมตตานั่นเอง

15) หลักอคติ

หลักอคติ เป็นหลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธ อคติ หมายถึง ความลำเอียงในการตัดสินใจหรือคิดวิเคราะห์ ซึ่งอาจส่งผลต่อความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันในสังคม อคติทั้ง 4 ประการ ประกอบด้วย ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรักหรือชอบ โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลงผิด และภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว (องฺ.จตุกฺก. 21/23)

หลักอคติ คือความลำเอียงนี้ เป็นหลักที่ควรทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง เพราะมีความสำคัญต่อการครองคนและสร้างสันติวิถีพุทธ คือ ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ อคติเป็นสิ่งที่

เกิดขึ้นได้กับทุกคน การเข้าใจสาเหตุของอคติ ช่วยให้เราเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ และสามารถรับมือกับสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างมีสติ ช่วยให้ตัดสินใจอย่างยุติธรรม: อคติสามารถบดบังความจริง การตระหนักถึงอคติ ช่วยให้เราตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผล ไม่ลำเอียงเพราะรัก ชัง กลัว หรือหลงผิด ช่วยให้สร้างความสัมพันธ์ที่ดี: อคติเป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ที่ดี การลดอคติ ช่วยให้เราสามารถสื่อสาร เข้าใจ และเห็นอกเห็นใจผู้อื่นได้มากขึ้น ช่วยให้สร้างสังคมที่สงบสุข: สันติวิถีพุทธเน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ อคติเป็นสาเหตุของความขัดแย้ง การลดอคติ ช่วยให้สร้างสังคมที่สงบสุข และเอื้ออาทรต่อกัน

การบูรณาการหลักอคติ 4 ประการ สามารถทำได้คือ การฝึกสติ การฝึกสติ ช่วยให้เรารู้เท่าทันความคิด อารมณ์ และความรู้สึก ซึ่งเป็นสาเหตุของอคติ การพัฒนาปัญญา การพัฒนาปัญญา ช่วยให้เราคิดวิเคราะห์ เข้าใจความจริง และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล การฝึกเมตตา การฝึกเมตตา ช่วยให้เรามีความรัก ความเห็นอกเห็นใจ และความปรารถนาดีต่อผู้อื่น และการฝึกสมาธิ การฝึกสมาธิ ช่วยให้จิตใจสงบ ลดอารมณ์ และความรู้สึกที่เป็นสาเหตุของอคติ การประยุกต์ใช้หลักอคติ 4 ประการในชีวิตประจำวัน สามารถทำได้คือ การฟังอย่างตั้งใจ ฟังอย่างตั้งใจ โดยไม่ตัดสิน หรือด่วนสรุป การมองในมุมมองของผู้อื่น พยายามเข้าใจ และเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล พิจารณาข้อมูลอย่างรอบคอบ โดยไม่ใช้อารมณ์ การพูดจาสุภาพ พูดจาด้วยความเคารพ ไม่ใช้คำพูดที่สร้างความเกลียดชัง การควบคุมอารมณ์ ควบคุมอารมณ์ ไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจ การให้อภัย ให้อภัยผู้อื่น ไม่จองจำความโกรธ

การบูรณาการหลักอคติ ช่วยให้เราสามารถครองคน สร้างความสัมพันธ์ที่ดี และสร้างสันติวิถีพุทธ ในชีวิตประจำวันได้ หลักอคติ ส่งผลต่อความคิด การตัดสินใจ และการกระทำของเรา หากเราไม่ตระหนักถึงอคติเหล่านี้ อาจนำไปสู่ปัญหาต่างๆ เช่น การตัดสินใจผิดพลาด ความสัมพันธ์ที่ไม่ดี และความขัดแย้ง

สรุปได้ว่า การทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในหลักอคติ 4 การ ทำตนให้ปราศจากอคติ คือ ความลำเอียง 4 ประการ เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการสร้างสันติสุข เริ่มต้นจากการสร้างสันติสุขภายในจิตใจของเรา ด้วยการฝึกฝนหลักธรรมต่างๆ เช่น การตระหนักรู้ถึงอคติ 4 ประการ ฝึกสังเกตความคิดและอารมณ์ของเรา ว่ามีอคติใดแฝงอยู่ การเจริญสติ การฝึกเมตตา การพัฒนาปัญญา การฟังผู้อื่นอย่างตั้งใจ โดยไม่ตัดสิน ไม่ตีความ การมองโลกในแง่ดี มองหาแง่มุมที่ดีของบุคคลและสถานการณ์ การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ สื่อสารอย่างตรงไปตรงมา ชัดเจน และเคารพผู้อื่น การให้อภัย เรียนรู้ที่จะให้อภัยผู้อื่น และปล่อยวางความโกรธ เมื่อเราสามารถอยู่กับตัวเองอย่างสงบสุข ก็จะสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น และนำไปสู่สันติสุขในสังคมได้

16) หลักกุศลกรรมบถ

หลักกุศลกรรมบถ เป็นหลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธ กุศลกรรมบถ 10 ประการ หมายถึง หลักธรรมแห่งกรรมดี 10 ประการ แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) กายกรรม 3 ประการ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม 2) วจีกรรม 4 ประการ คือ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ 3) มโนกรรม 3 ประการ คือ เว้นจากความโลภ เว้นจากความพยาบาท มีความเห็นชอบด้วยธรรม (ที.ม.10/355)

กุศลกรรมบถ 10 ประการ มีความสำคัญอย่างยิ่ง เป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ชาวพุทธควรยึดถือปฏิบัติ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ช่วยให้เกิดความสุขความเจริญทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ส่งผลดีต่อทั้งตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

การบูรณาการการใช้หลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ หลักธรรมสำหรับครองคน ผู้ปกครองคนหรือผู้นำ ควรยึดหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ เป็นแบบอย่างที่ดี ปฏิบัติตนให้เป็นธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ส่งเสริมความยุติธรรม เมตตา และความเอื้ออาทร เป็นหลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ทุกคนสามารถนำหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อส่งเสริมให้เกิดสันติวิถีพุทธได้ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ส่งเสริมให้รักสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ ส่งเสริมความซื่อสัตย์ ไม่ลักขโมย เว้นจากการประพฤติผิดในกาม ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม เว้นจากการพูดเท็จ ส่งเสริมความซื่อสัตย์ พูดจริงเว้นจากการพูดส่อเสียด ส่งเสริมความสามัคคี ไม่ยุแหย่ ไม่แตกความสามัคคี เว้นจากการพูดคำหยาบ ส่งเสริมการใช้ภาษาสุภาพ ไม่ทะเลาะกัน ขัดใจกัน เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ พูดสิ่งที่เป็นประโยชน์เว้นจากความโลภ ส่งเสริมความพอเพียง ไม่คตโกง ไม่ทุจริต ไม่เพ่งเล็งสมบัติของคนอื่น เว้นจากความพยาบาท ส่งเสริมการให้อภัย ไม่ก่อเวรภัย ไม่คิดเจ็บแค้นใจ ทำให้อยู่ไม่เป็นสุข มีความเห็นชอบด้วยธรรม ส่งเสริมการใช้ปัญญา พัฒนาคุณธรรม มีความสงบสุข เกิดสันติสุขในสังคม

ตัวอย่างการบูรณาการการใช้หลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ เช่น โรงเรียนจัดกิจกรรมส่งเสริมศีลธรรม เน้นการสอนให้เด็กนักเรียนรู้จักรักษาศีล 5 ชุมชนจัดโครงการส่งเสริมความสามัคคี เน้นการพูดจาสุภาพ อ่อนน้อมถ่อมตน องค์กรจัดอบรมพัฒนาคุณธรรม เน้นการส่งเสริมความซื่อสัตย์ โปร่งใส เป็นต้น

สรุปได้ว่า กุศลกรรมบถ 10 ประการ เป็นหลักธรรมสำหรับปกครองคนและตน เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญ ช่วยให้เกิดสันติสุขในสังคม ทุกคนควรยึดถือปฏิบัติ และนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อส่งเสริมให้เกิดสันติวิถีพุทธ สอดคล้องกับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เน้นย้ำถึงความสำคัญของการฝึกฝนศีล สมาธิ ปัญญา กุศลกรรมบถ 10 ประการ เป็นพื้นฐานสำคัญของการฝึกฝนศีล ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจสงบ ควบคุมกาย วาจา ใจ ได้ดี เป็นแนวทางสู่การพ้นทุกข์และเข้าถึงสันติสุขอย่างแท้จริง

17) หลักเบญจศีล เบญจธรรม

หลักเบญจศีล เบญจธรรม เป็นหลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธ เบญจศีล หมายถึง ศีล 5 ประการ เป็นหลักธรรมพื้นฐานสำหรับชาวพุทธ เป็นการฝึกฝนตนเองให้ละเว้นจากการทำบาป 5 ประการ ได้แก่ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการดื่มสุราเมรัย (อง.ปญฺจก.22/226) เบญจธรรม หมายถึง ธรรม 5 ประการ เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติมีคุณธรรม จริยธรรม ประกอบด้วย เมตตากรุณา ความรัก ความปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์ สัมมาอาชีวะ การประกอบอาชีพสุจริต กามสังวร การสำรวมในกาม สัจจะ การพูดความจริง สติสัมปชัญญะ ความระลึกได้รู้ตัว

เบญจศีล เบญจธรรม เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญต่อตนเองและสังคม เป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐานสำหรับชาวพุทธ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ช่วยให้จิตใจสงบ มีความสุข ช่วยให้สังคมสงบสุข เกิดสันติสุข การรักษาศีล 5 ช่วยให้สังคมสงบสุข เพราะไม่มีการเบียดเบียนกัน ไม่มีความโลภ ไม่มีความโกรธ และไม่มีความหลง การปฏิบัติเบญจธรรม เป็นการพัฒนาคุณธรรม ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีคุณธรรม จริยธรรม พัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น

การบูรณาการการใช้เบญจศีล เบญจธรรม ช่วยให้เกิดสันติสุขในชีวิต ส่งเสริมให้ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เป็นหลักธรรมสำหรับปกครองคนและตนเอง ผู้นำควรเป็นแบบอย่างที่ดี รักษาศีล 5 ปฏิบัติเบญจธรรม เมตตากรุณาต่อผู้อื่น ยุติธรรม โปร่งใส ควรนำเบญจศีล เบญจธรรม มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ประกอบอาชีพสุจริต สำรวมในกาม พูดความจริง มีสติ รู้ตัว

สรุปได้ว่า การปฏิบัติเบญจศีล เบญจธรรม เป็นการส่งเสริมสันติวิถีพุทธ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญต่อชีวิต ช่วยให้เกิดสันติสุขในชีวิต ส่งเสริมให้ผู้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ช่วยให้เกิดสันติสุขในใจ ส่งเสริมให้ตนเองและผู้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สอดคล้องกับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เน้นย้ำความสำคัญของการรักษาศีล 5 ประการ และเบญจธรรม 5 ประการ ว่า ศีลเป็นรากฐานของพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่ชาวพุทธทุกคนควรยึดถือปฏิบัติ การรักษาศีล 5 เป็นการฝึกฝนตนเองให้ละเว้นจากบาป การปฏิบัติเบญจธรรม เป็นการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ส่งเสริมให้เกิดสันติสุขในชีวิต ดังนี้

18) หลักสังคหวัตถุธรรม

หลักสังคหวัตถุธรรม เป็นหลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธ สังคหวัตถุ หมายถึง คุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจผู้อื่นให้เกิดความรัก ความศรัทธา และความสมัครสมานสามัคคี มี 4 ประการ ประกอบด้วย ทาน การให้ หมายถึง การให้สิ่งของที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ไม่จำกัดเพียงวัตถุสิ่งของ แต่รวมถึงการให้ความรู้ การให้เวลา และการให้ความช่วยเหลือ ปิยวาจา วาจาที่ไพเราะ หมายถึง การพูดจาสุภาพ อ่อนหวาน ไพเราะ ฟังแล้วรู้สึกสบายใจ อัตถจริยา การประพฤติชอบ หมายถึง การประพฤติตนอยู่ในกรอบของศีลธรรม ทำความดีช่วยเหลือผู้อื่น ไม่เบียดเบียนใคร และสมานัตตตา การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย หมายถึง การไม่ถือตัว วางตนให้เหมาะสมกับฐานะ ยศศักดิ์ ไม่ดูถูกผู้อื่น (องฺ.จตุกฺก.21/42)

สังคหวัตถุ 4 ประการนี้ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการครองคน ช่วยให้ผู้นำสามารถบริหารจัดการผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความรัก ความศรัทธา และความสมัครสมานสามัคคีภายในองค์กร นอกจากนี้ สังคหวัตถุ 4 ยังเป็นหลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ช่วยให้เกิดความสงบสุขในสังคม ส่งเสริมให้ผู้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ในทุกๆด้าน ไม่ว่าด้านบุคคล ช่วยให้เป็นผู้มีเสน่ห์ เมตตามหานิยม เป็นที่รักใคร่ของผู้อื่น ด้านครอบครัว ช่วยให้เกิดความอบอุ่น รักใคร่กลมเกลียว ด้านสังคม ช่วยให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี ร่วมมือร่วมใจ หรือด้านศาสนา ช่วยให้เกิดความศรัทธา เลื่อมใส ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม

การบูรณาการการใช้สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมสำหรับครองคน สามารถทำได้ คือ ผู้นำควรเป็นแบบอย่างที่ดี ในการประพฤติตามหลักสังคหวัตถุ 4 สร้างบรรยากาศในองค์กรให้

อบอุ่น ส่งเสริมให้พนักงานมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จัดกิจกรรมส่งเสริมการใช้สังคหวัตถุ 4 เช่น กิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมการกุศล กิจกรรมกลุ่ม เป็นต้น

สรุปได้ว่า สังคหวัตถุ 4 ประการนี้ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการครองคน การให้ทาน แบ่งปันสิ่งของ อาหาร น้ำดื่ม ยารักษาโรค หรือสิ่งของจำเป็นอื่นๆ แก่ผู้อื่นหรือผู้ยากไร้ การพูดจาสุภาพ ควรพูดจาไพเราะ อ่อนหวาน จริงใจ ฟังแล้วรู้สึกสบายใจ ไม่พูดจาโผงผาง หยาบคาย การประพฤติชอบ ประพฤติตนอยู่ในกรอบของศีลธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่นและการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือตัว เย่อหยิ่ง ควรวางตนให้เหมาะสมกับฐานะตัวเอง ไม่ดูถูกผู้อื่น สอดคล้องกับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เน้นหนักไปที่การฝึกฝนสติปัญญา พัฒนาจิตใจให้สงบสุข พ้นจากทุกข์ และให้ปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุธรรม ทั้ง 4 ประการ โดยเน้นย้ำเรื่องทาน ว่า การให้ทาน เป็นการแบ่งปันบุญกุศล ช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ บ่งบอกถึงความเป็นผู้มีจิตใจที่กว้างขวาง ไม่เห็นแก่ตัว ให้โดยไม่หวังผลตอบแทน ปิยวาจา การพูดจาไพเราะอ่อนหวาน เป็นการสร้างความเมตตาให้เกิดขึ้นกับคู่เจรจา อัตถจริยา การประพฤติชอบ ทำสิ่งที่มีประโยชน์ต่อสังคม เป็นการนำสังคมไปสู่ความปกติและสงบสุข สมานัตตตา ประพฤติตนหรือวางตนเสมอต้นเสมอปลาย เป็นการลดกิเลส มุ่งสู่หนทางแห่งนิพพานคือสันติสุขอย่างแท้จริง

19) สาราณียธรรม

หลักสาราณียธรรม เป็นหลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธ สาราณียธรรม หมายถึง ธรรมอันเป็นไปเพื่อความระลึกถึงกัน ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้เพื่อเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข หลักธรรมเหล่านี้ ถูกเรียกว่า ธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน เพราะช่วยให้สมาชิกในสังคมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกื้อกูล และรักใคร่สามัคคีต่อกัน อันเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความสามัคคี และเกิดความระลึกถึงกัน มี 6 ประการ ได้แก่

1. เมตตากายกรรม การมีกายกรรมอันประกอบด้วยเมตตา หมายถึง การช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น แสดงความเมตตาต่อผู้อื่นด้วยกาย เช่น ช่วยเหลืองาน แบ่งปันสิ่งของ ดูแลเอาใจใส่ผู้อื่น

2. เมตตาวจีกรรม การมีวจีกรรมอันประกอบด้วยเมตตา หมายถึง การพูดจาสุภาพ อ่อนหวาน ไพเราะ ไม่พูดคำหยาบคาย ไม่พูดเพ้อเจ้อ พูดแต่สิ่งที่ดี สร้างความประทับใจให้แก่ผู้อื่น

3. เมตตามโนกรรม การมีมโนกรรมอันประกอบด้วยเมตตา หมายถึง การคิดปรารถนาดีต่อผู้อื่น คิดในทางที่ดี ไม่คิดร้าย ไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น

4. สาธารณโภคี การบริโภคสิ่งของที่ได้มาโดยชอบธรรม แบ่งปันสิ่งของกับผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

5. สีลสามัญญตา การรักษาศีล ประพฤติตนอยู่ในกรอบของศีลธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

6. ทิฏฐิสามัญญตา มีความเห็นชอบร่วมกัน มีความคิดเห็นที่ตรงกัน ไม่ทะเลาะวิวาทกัน (องฺ. ฉกฺก. 22/322)

การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรม 6 ประการ ในชีวิตประจำวัน เช่น ในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวควรมีเมตตาต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พูดจาสุภาพอ่อนหวาน แบ่งปันสิ่งของกัน รักษาศีลธรรม มีความคิดเห็นที่ตรงกัน จะทำให้ครอบครัวมีความสุข อบอุ่น ในชุมชน สมาชิกในชุมชนควรมีเมตตาต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาชุมชน รักษาศีลธรรม มีความคิดเห็นที่ตรงกัน จะทำให้ชุมชนมีความสงบสุข เจริญรุ่งเรืองในสังคม บุคคลในสังคมควรมีเมตตาต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พูดจาสุภาพอ่อนหวาน เคารพกฎหมาย รักษาศีลธรรม มีความคิดเห็นที่ตรงกัน จะทำให้สังคมมีความสงบสุข เจริญก้าวหน้า

สรุปได้ว่า หลักธรรมทั้ง 6 ประการนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อส่งเสริมให้เกิดสันติวิถีพุทธ แนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เน้นการปฏิบัติธรรม พัฒนาจิตใจ อยู่กับปัจจุบัน ละวางกิเลส มุ่งสู่ความพ้นทุกข์ สอดคล้องกับหลักสาราณียธรรม 6 ประการ ที่เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เมตตา ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การใช้หลักสาราณียธรรม 6 ประการ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกสถานการณ์ ช่วยให้เกิดสันติสุขทั้งภายในและภายนอก จะนำไปสู่สันติวิถีพุทธ ทำให้สังคมมีความสงบสุขอย่างแท้จริงได้

20) หลักอิทธิบาท

หลักอิทธิบาท เป็นหลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธ อิทธิบาท หมายถึง คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ เปรียบเสมือนเข็มทิศนำทางสู่ความสำเร็จในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการงาน การศึกษา หรือแม้แต่ชีวิตส่วนตัว การประยุกต์ใช้หลักธรรมนี้ช่วยให้เราบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดผลลัพธ์ที่ดี และมีความสุข มี 4 ประการประกอบด้วย

1. ฉันทะ ความพอใจ ความสนใจ ความใฝ่ใจในสิ่งที่ทำ ความต้องการที่จะทำ
2. วิริยะ ความเพียรพยายาม ความขยันหมั่นเพียร
3. จิตตะ ความเอาใจใส่ ความมุ่งมั่น ความจดจ่อกับงาน
4. วิมังสา การไตร่ตรอง การวิเคราะห์ การคิดหาเหตุผล (อภิ.วิภงฺค.35/292)

อิทธิบาท 4 ประการนี้ เปรียบเสมือนกุญแจสำคัญสู่ความสำเร็จในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการงาน การศึกษา หรือแม้แต่ชีวิตส่วนตัว เมื่อนำหลักธรรมนี้มาประยุกต์ใช้ จะช่วยให้เกิดแรงจูงใจ ใฝ่ฝัน และรักในสิ่งที่ทำ ทำงานอย่างขยันขันแข็ง อดทน ไม่ย่อท้อ มีสมาธิ จดจ่อกับงาน ไม่วอกแวก คิดวิเคราะห์ หาเหตุผล ตัดสินใจอย่างรอบคอบ

การบูรณาการใช้อิทธิบาท 4 ในการครองงาน ผู้นำควรปลูกฝังฉันทะให้กับลูกน้อง โดยมอบหมายงานที่เหมาะสม สนับสนุน ส่งเสริม ให้เกิดความรัก ความพอใจในงาน สร้างแรงจูงใจ กระตุ้นให้เกิดวิริยะ ด้วยระบบรางวัล การให้ความรู้ พัฒนาทักษะ เน้นย้ำความสำคัญของจิตตะ ให้ลูกน้องมีสมาธิ จดจ่อกับงาน รับผิดชอบ ส่งเสริมให้วิเคราะห์ คิดหาเหตุผล ตัดสินใจอย่างรอบคอบ โดยใช้หลักวิมังสา การบูรณาการใช้อิทธิบาท 4 ในชีวิตประจำวัน ฉันทะใฝ่ฝัน ตั้งเป้าหมาย มุ่งมั่นทำสิ่งที่รัก วิริยะ ความขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค จิตตะ มีสติ จดจ่อกับปัจจุบัน ไม่วอกแวก และวิมังสา คิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล ตัดสินใจอย่างรอบคอบ แก้ปัญหาอย่างชาญฉลาด สอดคล้องกับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตที่เน้นย้ำถึงความสำคัญของสติ สมาธิ ปัญญา คือ ฉันทะ เกิดจากการต้องการเจริญสติ ภาวนา จนเกิดความรัก ความเมตตา

วิริยะ เกิดจากความเพียรพยายาม ฝึกฝน อดทน ไม่ย่อท้อ จิตตะ เกิดจากการมีสติ จดจ่อกับปัจจุบัน และวิมังสา เกิดจากการพัฒนาปัญญา คิดวิเคราะห์ แยกแยะได้

สรุปได้ว่า หลักอิทธิบาท 4 ประการ เป็นหลักธรรมสากลที่นำไปประยุกต์ใช้ได้ทุกด้าน ช่วยให้เกิดความสำเร็จ และสันติสุขในชีวิต สอดคล้องกับแนวคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต การนำหลักธรรมนี้ไปปฏิบัติอย่างจริงจัง จะช่วยให้ชีวิตของเราเจริญรุ่งเรือง ประสบความสำเร็จ เกิดปัญญา เข้าใจความจริงของชีวิต และมีความสุขอย่างแท้จริง

21) หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์

หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ช่วยให้บุคคลบรรลุความสุข ความสำเร็จในปัจจุบัน เป็นพื้นฐานสำคัญในการนำไปสู่ความสุขที่ยิ่งใหญ่ในอนาคต ประกอบด้วย 4 ประการ คือ

1. อุฏฐานสัมปทา หมายถึง ความขยันหมั่นเพียร ประกอบอาชีพสุจริต เลี้ยงชีพด้วยความขยัน

2. อารักขสัมปทา หมายถึง การเก็บรักษาทรัพย์สินที่หามาได้อย่างมีสติ รู้จักประหยัด อดออม

3. กัลยาณมิตตา หมายถึง การคบหาสมาคมกับมิตรที่ดี มีคุณธรรม นำพาชีวิตไปในทางที่ดี

4. สมชีวิตา หมายถึง การรู้จักประมาณตน ใช้ชีวิตพอเพียง ไม่ประมาท (องฺ.อฏฐก.23/294)

การบูรณาการการใช้หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ในการครองคน ครองงาน สามารถทำได้คือ ผู้นำควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติตามหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ส่งเสริมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาขยันหมั่นเพียร รู้จักเก็บออม และคบหาสมาคมกับมิตรที่ดี สร้างบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง นอกจากนี้ยังสามารถบูรณาการการใช้ในด้านการศึกษา ปลูกฝังให้เด็กนักเรียนรู้จักคุณค่าของการทำงาน เก็บออม คบเพื่อนที่ดี และใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ในด้านอาชีพ ส่งเสริมให้พนักงานมีความขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ รู้จักรักษาของ และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงาน ในด้านสังคม รณรงค์ให้คนในสังคมเห็นความสำคัญของการทำงานสุจริต เก็บออม ช่วยเหลือเกื้อกูล และใช้ชีวิตอย่างพอเพียง

การประยุกต์ใช้หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ในชีวิตประจำวัน สามารถทำได้คือ อุฏฐานสัมปทา ตั้งใจเรียน ทำงานอย่างขยันขันแข็ง ซื่อสัตย์ ไม่ประมาท อารักขสัมปทา เก็บออมเงิน รู้จักใช้จ่ายอย่างเหมาะสม ไม่ฟุ่มเฟือย กัลยาณมิตตา คบเพื่อนที่ดี มีคุณธรรม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สมชีวิตา รู้จักประมาณตน ใช้ชีวิตพอเพียง ไม่ประมาท หรือ ตั้งเป้าหมายในชีวิต และวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ รู้จักประมาณตน ใช้ชีวิตพอเพียง ไม่ประมาท เลือกคบหาสมาคมกับบุคคลที่มีคุณธรรม นำพาชีวิตไปในทางที่ดี ฝึกฝนสติ รู้จักควบคุมอารมณ์ ความคิด และกิริยา

การส่งเสริมทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์เพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธ คือ การประพฤติตามหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ช่วยให้บุคคลมีจิตใจสงบ มีความสุข การลด ละ เลิก กิเลส ส่งผลให้

สังคมสงบสุข การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน สอดคล้องกับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ซึ่งเน้นย้ำถึงความสำคัญของการประพฤติปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะการฝึกสติ การฝึกสติ ช่วยให้บุคคลมีจิตใจสงบ มีความสุข การมีสติ รู้จักควบคุมอารมณ์ ความคิด และกิริยา ช่วยให้บุคคลดำเนินชีวิตตามหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ช่วยให้บุคคลบรรลุความสุขความสำเร็จในปัจจุบัน เป็นพื้นฐานสำคัญในการนำไปสู่ความสุขที่ยิ่งใหญ่ในอนาคต การประยุกต์ใช้หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ช่วยให้เกิดสันติสุขทั้งในตนเองและสังคม สอดคล้องกับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ทุกประการดังที่กล่าวมา

22) หลักราชสังคหวัตถุธรรม

หลักราชสังคหวัตถุธรรม เป็นหลักธรรมที่สามรถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธ ราชสังคหวัตถุธรรม หมายถึง หลักการปกครองบ้านเมือง 4 ประการ ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ เป็นแนวทางให้พระมหากษัตริย์ หรือผู้นำประเทศ ทุกระดับปกครองประชาชน บริหารราชการแผ่นดิน ด้วยความเมตตา กรุณา และความยุติธรรม นำไปสู่ความสงบสุขร่มเย็นของบ้านเมือง มี 4 ประการ ได้แก่

1. ความมีปรีชาสามารถในการบำรุงธัญญาหารให้บริบูรณ์ หมายถึง พระมหากษัตริย์หรือผู้นำประเทศ ทุกระดับที่ปกครองประชาชน มีนโยบายและโครงการส่งเสริมการเกษตรกรรม พัฒนาแหล่งน้ำ ปรับปรุงระบบชลประทาน ช่วยให้ประชาชนมีอาหารอุดมสมบูรณ์ เรียกว่า สะสะเมธัง

2. ความมีปรีชาสามารถในการสงเคราะห์บุรุษที่ประพฤติดี หมายถึง พระมหากษัตริย์หรือผู้นำประเทศ ทุกระดับ ที่ปกครองประชาชน ส่งเสริม สนับสนุน และยกย่องบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ประพฤติดี มีคุณธรรม เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาบ้านเมือง เรียกว่า ปุริสะเมธัง

3. ความมีปรีชาสามารถ ในการบำบัดทุกข์ บำรุงสุขของราษฎร หมายถึง พระมหากษัตริย์ หรือผู้นำประเทศ ทุกระดับ ที่ปกครองประชาชน ดูแลทุกข์สุขของประชาชน แก้ไขปัญหาความเดือดร้อน ช่วยเหลือผู้ยากไร้ ส่งเสริมระบบสาธารณสุข การศึกษา และความเป็นอยู่ที่ดี เรียกว่า สะสะมาปะลัง

4. ความที่มีวาจาไพเราะอ่อนหวาน จริงใจ สุภาพ เหมาะสม เป็นที่รักใคร่ของประชาชน หมายถึง พระมหากษัตริย์ หรือผู้นำประเทศ ทุกระดับ ที่ปกครองประชาชน มีวาทศิลป์ที่งดงาม พูดจาไพเราะ จริงใจ ตรงประเด็น สร้างความศรัทธาและความไว้วางใจแก่ประชาชน เรียกว่า วาจาเปยยัง (สำ.ส.15/351/110)

ราชสังคหวัตถุธรรม เปรียบเสมือนหลักชัยนำทางสู่ความสงบสุขของบ้านเมือง ช่วยให้พระมหากษัตริย์ หรือผู้นำประเทศ ทุกระดับ ปกครองประชาชนด้วยธรรมะ ประชาชนมีความสุข เกิดเป็นสังคมที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ราชสังคหวัตถุธรรม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น ในครอบครัว ผู้นำครอบครัวควรเอาใจใส่ ดูแลทุกข์สุขของสมาชิกในครอบครัว ส่งเสริมให้สมาชิกมี

คุณธรรม รู้จักแบ่งปัน และพูดจาไพเราะต่อกันในชุมชน ผู้นำชุมชนควรมีนโยบายส่งเสริมการเกษตร พัฒนาคุณภาพชีวิต สนับสนุนบุคคลดี สร้างความสามัคคี และร่วมมือกันแก้ไขปัญหา หรือในองค์กร ผู้นำองค์กรควรมีวิสัยทัศน์ พัฒนาศักยภาพของพนักงาน สร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี ส่งเสริมการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการทำโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิต หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ร่วมมือกันพัฒนาแหล่งน้ำ ส่งเสริมการเกษตร พัฒนาอาชีพ สนับสนุนการศึกษา สาธารณสุข และสร้างความมั่นคงทางอาหาร ทำโครงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม หน่วยงานต่างๆ ร่วมกันจัดกิจกรรมส่งเสริมศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยม และวัฒนธรรมที่ดีงามแก่เด็กและเยาวชน หรือจัดโครงการสร้างความสามัคคีปรองดอง หน่วยงานต่างๆ ร่วมกันจัดกิจกรรม เป็นต้น

ราชสังคหวัตถุธรรม สอดคล้องกับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เน้นการอยู่ร่วมกันด้วยความเมตตา กรุณา และความเห็นอกเห็นใจ ส่งเสริมการพัฒนาจิตใจควบคู่กับการพัฒนาทางวัตถุ ส่งผลให้เกิดสังคมที่มีความสุข ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง นำไปสู่สันติสุขที่แท้จริงในที่สุด

23) หลักทศพิธราชธรรม

หลักทศพิธราชธรรม เป็นหลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติวิถีพุทธ ทศพิธราชธรรม หมายถึง ธรรมะ 10 ประการที่พระมหากษัตริย์ หรือผู้นำประเทศทุกระดับ ปกครองประชาชน บริหารราชการแผ่นดิน ประพฤติเป็นหลักธรรมประจำพระองค์ประจำตัว เปรียบเสมือนหลักการปกครองบ้านเมืองให้เกิดความสงบสุข ร่มเย็น ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ผู้ปกครองเท่านั้น แต่บุคคลทั่วไปสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เพื่อส่งเสริมให้เกิดสันติสุขตามแนวทางพุทธศาสนา มี 10 ประการ ได้แก่ ทาน การให้ การแบ่งปัน ศีล ความประพฤติดีงาม เว้นจากอบายมุข บริจาค การเสียสละ อาชชวะ ความซื่อสัตย์ มัททวะ ความอ่อนโยน ตบะ ความเพียรพยายาม อักโกธะ ความไม่โกรธ อวิหิงสา การไม่เบียดเบียน ขันติ ความอดทน อวิโรธนะ ความไม่ขัดเคือง (ขุ.ธ.28/240/86)

ทศพิธราชธรรม ทั้ง 10 ประการนี้ มีความสำคัญต่อหรือผู้นำประเทศ ทุกระดับปกครองประชาชน บริหารราชการแผ่นดิน คือ เป็นหลักธรรมในการปกครองบ้านเมืองให้เกิดความสงบสุข ร่มเย็น ประชาชนอยู่ดีมีสุข สำหรับบุคคลทั่วไปนั้น เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ช่วยให้ชีวิตมีความสุข เจริญรุ่งเรือง และสำหรับการส่งเสริมสันติวิถีพุทธด้วยเน้นการอยู่ร่วมกันด้วยความเมตตา กรุณา ไม่เบียดเบียนนั่นเอง

ทศพิธราชธรรม ทั้ง 10 ประการนี้ สามารถบูรณาการการใช้ในการศึกษา เช่น ปลูกฝังหลักธรรมให้เด็กๆ เรียนรู้ตั้งแต่เยาว์วัย ในการปกครอง ผู้นำนำหลักธรรมไปใช้ในการปกครอง หรือในการดำเนินชีวิต บุคคลทั่วไปนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ตัวอย่างการประยุกต์ใช้ทศพิธราชธรรมในชีวิตประจำวัน เช่น ทาน การให้ การแบ่งปันอาหาร ข้าวของ เงินทอง หรือความรู้แก่ผู้อื่น รักษาศีล คือรักษาศีล 5 ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ให้เป็นปกติ บริจาค เสียสละเวลา แรงกาย แรงใจ อาชชวะ มีความซื่อตรง ซื่อสัตย์สุจริต พูดจริง ทำจริง มัททวะ มีความอ่อนโยน น้อมถ่อมตน ใจเย็น ตบะ เพียรพยายาม มุ่งมั่น บากบั่น ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่าง ๆ อักโกธะ ควบคุมอารมณ์ได้ดี ไม่โกรธง่าย ไม่ขัดเคือง รู้จักให้อภัย อวิหิงสา ไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งกาย วาจา ใจ ไม่

นิยมใช้ความรุนแรแก้ปัญหา ขันติ มีความอดทน อดกลั้น ไม่ยอมแพ้ง่าย ๆ อวิโรธนะ ไม่ประพฤติผิดต่อกฎหมายบ้านเมือง กฎระเบียบสังคมและประเพณีอันดีงาม สอดคล้องกับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เน้นการฝึกฝนสติปัญญา พัฒนาจิตใจให้สงบสุข หลักธรรมทศพิธราชธรรม สอดคล้องกับแนวคำสอนนี้ โดยเฉพาะข้อ ทาน การให้ ศีล การรักษาศีล ตบะ ความเพียรพยายาม และ ขันติ ความอดทน ล้วนเป็นคุณธรรมที่ช่วยให้การฝึกสมาธิเจริญสติได้ผล ทศพิธราชธรรม เป็นหลักธรรมที่มีคุณค่า เหมาะสำหรับนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ช่วยให้ตนเองและสังคมเมีสันติสุข

24) หลักจักรวรรดิวัตรธรรม

หลักจักรวรรดิวัตรธรรม เป็นหลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อส่งเสริมให้เกิดสันติวิถีพุทธ

หลักจักรวรรดิวัตร เป็นหลักธรรมที่พระมหากษัตริย์ในอดีตใช้ปกครองบ้านเมือง เป็นหลักการที่มุ่งเน้นไปที่ การสร้างความสุข ความเจริญรุ่งเรือง และ ความสงบสุข ให้กับทั้งผู้ปกครองและประชาชน หลักธรรมเหล่านี้ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อส่งเสริมให้เกิด สันติวิถี ตามแนวคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มี 12 ประการ ได้แก่

1. การอนุเคราะห์คนในราชสำนักและคนภายนอก ผู้ปกครองควรดูแลให้ข้าราชบริพารละประชาชนมีความสุข ไม่ปล่อยปละละเลย

2. การผูกไมตรีกับประเทศอื่น การรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศอื่น จะช่วยสร้างสันติภาพและความมั่นคง

3. การอนุเคราะห์พระราชวงศานุวงศ์ ผู้ปกครองควรดูแลญาติวงศ์ให้มีความสุข

4. การเกื้อกูลพราหมณ์ คหบดี และคฤหบดี การสนับสนุนผู้ทรงศีล ผู้มีอันจะกินและผู้นำในชุมชน จะช่วยส่งเสริมความเจริญรุ่งเรือง

5. การอนุเคราะห์ประชาชนในชนบท ผู้ปกครองควรดูแลให้ประชาชนในชนบทมีชีวิตที่ดี

6. การอนุเคราะห์สมณพราหมณ์ผู้มีศีล การสนับสนุนศาสนา จะช่วยส่งเสริมคุณธรรม

7. การรักษาฝูงเนื้อ นก และสัตว์ ควรจักรักษาฝูงเนื้อ นก และสัตว์ทั้งหลายมิให้สูญพันธุ์ การรักษาสิ่งแวดล้อม จะช่วยสร้างสมดุลในธรรมชาติ

8. การห้ามปรามความผิด ควรห้ามชนทั้งหลายมิให้ประพฤติผิดธรรม และชักนำด้วยตัวอย่างให้อยู่ในกุศลสุจริต ผู้ปกครองควรลงโทษผู้กระทำผิด เพื่อรักษากฎระเบียบ

9. การเลี้ยงดูคนจน ควรเลี้ยงดูคนจน เพื่อมิให้ประกอบการทุจริต กุศลและอกุศลต่อสังคม การช่วยเหลือคนยากจน จะช่วยลดปัญหาอาชญากรรม

10. การศึกษาธรรมะ ควรเข้าใกล้สมณพราหมณ์ เพื่อศึกษาบุญและบาป กุศลและอกุศลให้แจ้งชัด ผู้ปกครองควรศึกษาธรรมะ เพื่อนำไปปกครองบ้านเมือง

11. การสำรวมกิริยา ผู้ปกครองควรประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ควรห้ามจิตมิให้ต้องการไปในที่ที่พระมหากษัตริย์ไม่ควรเสด็จ

12. การไม่โลภ ผู้ปกครองควรละกิเลส ควรระงับความโลภมิให้ปรารถนาในลาภที่พระมหากษัตริย์มิควรจะได้ (ที.ปา.11/35/65)

หลักจักรวรรดิวัตร ทั้ง 12 ประการนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี เราควรปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเมตตา และความเคารพ การช่วยเหลือผู้อื่น เราควรช่วยเหลือผู้อยู่ยากไร้ การรักษาสิ่งแวดล้อม เราควรรักษาธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เราควรประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม

หลักจักรวรรดิวัตร 12 ประการนี้ เป็นหลักธรรมที่สำคัญสำหรับการครองคนและสร้างสันติวิถี หลักธรรมเหล่านี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อส่งเสริมให้เกิดความสุข ความเจริญรุ่งเรือง และความสงบสุข สอดคล้องกับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เน้นไปที่ การฝึกฝนจิตใจ การละกิเลส และ การอยู่ อย่าง สงบ เช่น การอนุเคราะห์ สอดคล้องกับ การให้ทาน การรักษาศีล สอดคล้องกับ การรักษาศีล การฝึกสมาธิ สอดคล้องกับ การเจริญสติ เป็นต้น

25) หลักอปริหานิยธรรม

หลักอปริหานิยธรรม เป็นหลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อส่งเสริมให้เกิดสันติวิถีพุทธ

หลักอปริหานิยธรรม หมายถึง ธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม ที่เป็นหลักการปกครองและบริหารบ้านเมือง ช่วยให้เกิดความสามัคคี มั่นคง และนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง หลักธรรมเหล่านี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่เจ้าวัชชีผู้ปกครองแคว้นวัชชี ซึ่งปกครองโดยระบอบสามัคคีธรรม มี 7 ประการ ได้แก่

1. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ 2. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิก พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ 3. ไม่บัญญัติสิ่งที่มิได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติตามวัชชีธรรม ตามที่วางไว้ 4. ท่านเหล่าใดเป็นใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งควรรับฟัง 5. บรรดากุลสตรี กุมารีทั้งหลาย ให้อยู่โดยมิถูกข่มเหง หรือฉุดคร่าขืนใจ 6. เคารพสักการบูชาเจดีย์ ทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป 7. จัดให้ความอารักขาคุ้มครอง ป้องกัน อันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลาย โดยตั้งใจว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังไม่ได้มา พึงมาสู่แว่นแคว้นที่มาแล้วขอให้โดยผาสุก (อง.สตฺตก.23/21)

หลักอปริหานิยธรรม 7 ประการมีความสำคัญต่อการปกครองและบริหารบ้านเมือง ช่วยให้เกิดความสามัคคี มั่นคง และนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง หลักธรรมเหล่านี้ยังสามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นองค์กร ครอบครัว หรือแม้แต่ชีวิตส่วนตัว

การบูรณาการและการประยุกต์ใช้หลักอปริหานิยธรรมในชีวิตประจำวันสามารถทำได้ เช่น ครอบครัว พ่อแม่ควรปรึกษาหารือกับลูกๆ ฟังความคิดเห็น และร่วมตัดสินใจ องค์กร พนักงานควรทำงานเป็นทีม ช่วยเหลือเกื้อกูล และเคารพกติกา หรือ ชุมชนและสังคม สมาชิกในชุมชนและสังคม ควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ร่วมแรงร่วมใจกัน หมั่นประชุมปรึกษาหารือ ทุกฝ่ายควรมีโอกาสแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ และรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ พร้อมเพรียงกัน เริ่มต้นทำงาน และยุติกิจกรรมต่างๆ ด้วยความพร้อมเพรียง แสดงถึงความสามัคคี เคารพกติกา ปฏิบัติตาม

กฎระเบียบ มติ และข้อตกลงร่วมกัน แสดงถึงความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ยกย่องผู้อาวุโส ให้เกียรติ เคารพ และรับฟังผู้มีประสบการณ์ แสดงถึงความกตัญญูรู้คุณ ช่วยเหลือผู้ยากไร้ ดูแลผู้ด้อยโอกาส แบ่งปัน และช่วยเหลือผู้อื่น แสดงถึงน้ำใจและความเมตตา รักษาประเพณีวัฒนธรรม สืบสานวัฒนธรรมที่ดีงาม แสดงถึงภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ อุปถัมภ์ศาสนา สนับสนุนศาสนกิจ ส่งเสริมคุณธรรม แสดงถึงความศรัทธาและความดีงาม

หลักอปริหานิยธรรม 7 ประการนี้ สามารถนำไปปฏิบัติให้สอดคล้องกับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ เช่น การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เน้นความสามัคคี ความกลมเกลียว และความเคารพซึ่งกันและกัน การเสียสละ ช่วยเหลือผู้อื่น แบ่งปัน และรู้จักให้ การมีวินัย ปฏิบัติตามกฎระเบียบ รู้จักควบคุมตัวเอง การเจริญสติ ฝึกสมาธิ พัฒนาจิตใจ เป็นต้น

สรุปได้ว่า หลักอปริหานิยธรรม 7 ประการ เป็นหลักการปกครองและบริหารบ้านเมือง ช่วยให้เกิดความสามัคคี มั่นคง และนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง หลักธรรมเหล่านี้สามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกระดับ และสอดคล้องกับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต การนำหลักอปริหานิยธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันย่อมนำไปสู่ความเจริญทั้งต่อตนเอง ชุมชน และสังคม อย่างยั่งยืน

4.1.4.3 สังเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ หลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ

ผู้วิจัยจักได้สังเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งหมด 20 รูป/คน ในประเด็นหลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ มีทั้งหมด 25 หลักธรรม ดังนี้

1. หลักธรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาตนเองให้มีคุณธรรม จริยธรรม เป็นคนดี มีสติปัญญา พัฒนาตนเอง มี 12 ประการ ประกอบด้วย ความมีศรัทธา เชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม ศีลธรรม คุณธรรม ฝึกฝนอบรมสติ สัมปชัญญะ มีสติ รู้ตัว รู้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง ประพฤติตนตั้งมั่นในความซื่อสัตย์ ยึดมั่นในความจริง การพูด ความคิด และการกระทำ ที่ตรงไปตรงมา ยึดหลักโอวาทปาฏิโมกข์อันคำสอนที่สำคัญเปรียบดังหัวใจของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางปฏิบัติ มีหลักหิริโอตตัปปะ ละอายต่อบาป เกรงกลัวต่อบาปประจำใจของทุกการกระทำ นำหลักสัปปุริสธรรม มาปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดความเหมาะสมทุกสถานการณ์ของชีวิต มุ่งปฏิบัติตามหลักอริยมรรค มีองค์ 8 ประการ แนวทางดับทุกข์ เพิ่มความสุขที่ยั่งยืน ยึดกุมหลักสติปัฏฐาน 4 ประการ ตั้งสติพิจารณาธรรมะ ฝึกฝนอบรมจิตใจให้รู้เท่าทันต่อกลมายาของกิเลสทุกอิริยาบถ ปฏิบัติให้หมดตามหลักฆราวาสธรรม หนุนนำการพัฒนาจิตใจให้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปันด้วยหลักทาน การให้โดยไม่หวังตอบแทน มีหลักศีลเป็นแกนหลักประกันความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ฝึกฝนอบรมจิตด้วยหลักภาวนา พัฒนาปัญญาด้วยหลักไตรสิกขา เพื่อให้บรรลุสันติสุขที่ยั่งยืน

2. หลักธรรมที่เน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สร้างความสัมพันธ์ที่ดี มี 7 ประการ ประกอบด้วย หลักพรหมวิหาร 4 เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา หลักเมตตาธรรม ความเมตตาหลักอคติ ความไม่ลำเอียง หลักกุศลกรรมบถ แนวทางการประกอบ

กรรมดี หลักเบญจศีล เบญจธรรม ศีล 5 และธรรม 5 หลักสังคหวัตถุธรรม คุณธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกัน ส่งเสริมความสามัคคี หลักสาราณียธรรม คุณธรรมสำหรับผู้นำ

3. หลักธรรมที่เน้นการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เป็นการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยหลักอิทธิบาท มุ่งผลสัมทฤธิ์ของงานเป็นหลักการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อเพื่อนร่วมงาน มุ่งประสานหลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ การมองเห็นประโยชน์ให้เกิดผลดีต่อทุกฝ่าย นำหลักราชสังคหวัตถุธรรม คุณธรรมสำหรับผู้นำ หลักทศพิธราชธรรม ธรรม 10 ประการสำหรับปกครอง และหลักจักรวรรดิวัตรธรรม มาปรับประยุกต์ใช้บูรณาการการบริหารงานอย่างมีธรรมาภิบาล ป้องกันความเสื่อมถอยขององค์กรด้วยหลักอปริหานิยธรรม ช่วยให้เกิดความสามัคคี มั่นคง และนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง

การนำหลักธรรมทั้ง 25 ประการนี้ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน จะช่วยให้เราสามารถดำรงตน ครองคน และครองงาน ได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม เกิดเป็นสังคมที่สงบสุขร่มเย็น การครองตน ฝึกฝนสติ รู้ตัว รู้เท่าทัน ยึดมั่นในศีลธรรม คุณธรรม พัฒนาปัญญา การครองคน มีเมตตา กรุณาต่อผู้อื่น อยู่ร่วมกันอย่างสามัคคี ส่งเสริมความเข้าใจอันดีต่อกัน และการครองงาน บริหารงานด้วยหลักธรรม มุ่งประโยชน์ส่วนรวม ยุติธรรม โปร่งใส ผลลัพธ์คือ สังคมสงบสุข ปราศจากความรุนแรง ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

4.2 คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

4.2.1 ทานวิถี

ผู้วิจัยจะได้สรุปคำสัมภาษณ์ ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลคำสัมภาษณ์ ในประเด็นการปฏิบัติเกี่ยวกับทานวิถี ที่เป็นแนวทางการบำเพ็ญบารมีคือการให้ทานตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ของผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นศิษย์ของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ดังต่อไปนี้

4.2.1.1 การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้วิจัยจักได้สรุปคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ทานวิถี แนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทานจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 20 รูป/ท่าน ตามตารางด้านล่างนี้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: คำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ทานวิถี
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 1	การให้ทาน ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต การให้ทาน หมายถึง การให้สิ่งของ ธรรมะ หรือความรู้ แก่ผู้อื่น เป็นการฝึกฝนจิตใจให้รู้จักเสียสละ แบ่งปัน มีน้ำใจ เมตตา และลดความเห็นแก่ตัว ประเภทของทาน • วัตถุทาน การให้สิ่งของ • ธรรมทาน การให้คำสอน ธรรมะ • วิทยาทาน การให้ความรู้ • อภัยทาน การให้อภัย

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: คำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ทานวิถี
	การให้ทานตามแนวคำสอนพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ช่วยให้เกิดสันติสุข เน้นการให้ทานด้วยความบริสุทธิ์ใจ ละวางความยึดมั่น มุ่งสู่ความหลุดพ้น ชาวพุทธสามารถปฏิบัติได้โดยเริ่มจากการให้ทานง่ายๆ ฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 2	การให้ทาน ● ไม่หวังผลตอบแทน ● เสียสละความตระหนี่ถี่เหนียว ● สกัดความเห็นแก่ตัว บ่งบอกถึงจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 3	● การให้ทานมีข้อดีมากมาย ไม่มีข้อเสีย ● ผู้ให้ทานมีจิตใจเสียสละ กล้าหาญ กว้างขวาง ดีงาม ไม่เห็นแก่ตัว เป็นที่รัก ● การให้ทานตามแนวคำสอนของพระอาจารย์มั่น มุ่งเน้นการเสียสละภายในใจ ● เป็นการให้เพื่อเสียสละกิเลส ความตระหนี่ ยึดมั่นถือมั่น ● ผู้ไม่ให้ทาน มีจิตใจคับแคบ เห็นแก่ตัว ไม่ค่อยเป็นที่รัก ● ครูบาอาจารย์กรรมฐานเน้นการให้ทานเพื่อเสียสละกิเลส ● การให้ทานต้องให้ตามกำลังทรัพย์ ไม่ทำให้ตนเองและครอบครัวเดือดร้อน ● การให้ทานมีประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ได้รับและผู้ให้ ● ผู้นำที่ดีคือผู้นำที่กล้าให้ กล้าเสียสละ ● การให้ทาน นำไปสู่ความสงบสุข
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 4	● การให้ทาน ช่วยลดความเห็นแก่ตัว เกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยให้สังคมสงบ ● การให้ทาน เป็นหนึ่งในทานบารมี 10 ประการ เป็นการแบ่งปันสิ่งของ วัตถุ หรือสิ่งที่ไม่ใช่ของวัตถุ แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ● พระอาจารย์สายกรรมฐาน หลวงปู่มั่น เน้นการปฏิบัติธรรม แต่ท่านก็สนับสนุนการให้ทาน เพราะการให้ทาน ช่วยให้ผู้ให้เกิดความสุขใจ และช่วยให้ผู้รับมีสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต การให้ทานของพระอาจารย์สายหลวงปู่มั่น แสดงให้เห็นถึงเมตตาและความเอื้ออาทรต่อผู้อื่น ท่านช่วยเหลือทั้งคนไทยและชาวต่างชาติ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 5	● การให้ทาน เป็นการฝึกฝนจิตใจ พัฒนาคุณธรรม

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: คำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ทานวิถี
	• มีหลายประเภท ไม่ได้จำกัดแค่สิ่งของ เช่น อามิสทาน การให้สิ่งของ • ธรรมทาน การให้หลักธรรม ความรู้ วิทยาทาน การให้ความรู้ • เกิดผลดีแก่ทั้งผู้ให้และผู้รับ ส่งเสริมพระพุทธศาสนา • พระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น เน้นการให้ทาน • หลวงตามหาบัว เป็นผู้นำพาในการทำทานโครงการช่วยชาติ ช่วยให้เงินกองคลังของประเทศมีเสถียรภาพ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 6	การให้ทาน • เป็นการเสียสละ แสดงถึงจิตใจกว้างขวาง ดีงาม ไม่ตระหนี่ • เป็นจุดเริ่มต้นของการทำความดีทั้งปวง • เปิดเผยหัวใจที่พร้อมช่วยเหลือผู้อื่น • เป็นการทำความดี ส่งผลให้ผู้ให้และผู้รับมีความสุข • ไม่หวังผลตอบแทน • จรรโลงใจชาวพุทธให้มีแต่ความสงบสุข • ส่งเสริมการช่วยเหลือ แบ่งปัน
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 7	• การให้ทาน ช่วยให้ผู้ให้และผู้รับมีความสุข • ละความเห็นแก่ตัว • สัตว์ยังรับรู้ถึงความเมตตาจากผู้ให้ทาน • การลดละกิเลส ละ โลภะ โทสะ โมหะ ให้ลดน้อยลงหรือหมดสิ้นไป นำไปสู่สันติสุข • การให้ทาน เป็นแนวทางหนึ่งสู่สันติสุขเกิดขึ้นได้กับทั้งมนุษย์และสัตว์
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 8	• การให้ทาน เป็นการสร้างกุศล ส่งผลดีต่อทั้งผู้ให้และผู้รับ • การให้ทาน ลดความเห็นแก่ตัว ลดความตระหนี่ถี่เหนียว ใจเบิกบาน ไม่ยึดติดในวัตถุ • การให้ทาน ไม่ได้จำกัดแค่สิ่งของ แต่รวมถึงปัญญา และการให้อภัย • เป้าหมายสูงสุด คือ การให้ปัญญา ขจัดอวิชชา นำไปสู่สันติสุขของสังคม
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 9	• ทานเป็นการเสียสละที่ส่งผลดีต่อทั้งผู้ให้และผู้รับ • ทานเป็นจุดเริ่มต้นสู่ความสุขและสันติสุข • ทานเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาจิตใจ

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: คำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ทานวิถี
	● ทานนำไปสู่สภาวธรรมระดับสูงขึ้น ● ทานเป็นใบเบิกทางขององค์ธรรมอื่นๆ ● ผู้ให้และผู้รับมีความสุข ● ผู้รับมีความอิ่มท้อง ● เกิดความเมตตาต่อกัน ● ละความตระหนี่
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 10	ทาน คือ การให้ ● เป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อมนุษย์และสรรพสัตว์ ● เป็นคุณธรรมที่ให้ประโยชน์ ทานเป็นประโยชน์ต่อชนหมู่มาก ● นำมาซึ่งความผาสุกต่อชนเป็นอันมาก ● ทานมีหลายรูปแบบ เช่น การให้วัตถุสิ่งของ การให้เวลา การให้อภัย ● การเสียสละ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 11	● การให้ การให้ด้วยเหตุผล มีสติปัญญาพิจารณา เพื่อตัดความตระหนี่ ความหวงแหน ความยึดติด ● การให้ เป็นอุบายที่ทำให้ชาวพุทธรู้จักให้ รู้จักแบ่งปัน รู้จักเสียสละ มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ● การให้อภัยทาน เป็นสิ่งสำคัญ ช่วยลดความขัดแย้ง ลดอัตตาของตนเอง ● การให้ทาน เน้นการเสียสละความตระหนี่ เป็นหลักการสำคัญ เมื่อไม่มีความเห็นแก่ตัว สังคม ชุมชน ก็มีแต่ความสงบสุข ไม่ทะเลาะแว้ง แย่งชิง ● การให้ทาน ช่วยสร้างสังคมที่น่าอยู่ เป็นสังคมที่มีแต่การให้ ไม่เห็นแก่ตัว
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 12	● ให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน ● ให้ด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละจริง ● เลือกทานตามเหตุปัจจัย ไม่เบียดเบียนตนเอง ● การให้ทานตามแนวคำสอนนี้ เน้นการให้ด้วยใจบริสุทธิ์ ไม่หวังผล ● เป็นการลดละกิเลส ฝึกเมตตา และได้บุญกุศล ● เป้าหมายสูงสุดคือ สังคมที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว นำไปสู่สันติสุข

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: คำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ทานวิถี
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 13	● การให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน ● เกิดบุญ ส่งผลให้ชีวิตอุดมสมบูรณ์ ● ลดการแก่งแย่งชิงดี ชิงผลประโยชน์ ● ผู้รับพึงพอใจ เกิดสันติสุขในสังคม
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 14	● ทาน การให้ การเสียสละ เป้าหมายหลักคือลดละกิเลส ● ไม่ยึดติด ไม่ยึดถือ ไม่หลงในสิ่งที่ให้ ● มีสติ รู้อาการ ทำสักแต่ว่าทำ ● ทำเพื่อลดกิเลส ทำให้กิเลสเบาบางลง
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 15	● ทาน การให้ การแบ่งปัน การเสียสละ การเอื้อเฟื้อ เป็นการลดความตระหนี่ถี่เหนียว โดยให้ด้วยจิตใจที่ดีงาม ● อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของ เช่น ข้าวปลาอาหาร น้ำดื่ม ● ธรรมทาน การให้ที่ไม่เป็นวัตถุสิ่งของ เช่น การให้สติ ธรรมะ คุณธรรม กำลังใจ ● อภัยทาน การให้อภัย การไม่เบียดเบียน การให้ความรู้ โดยไม่หวังผลตอบแทน การยกโทษ ไม่พยาบาทจองเวร ถือเป็นทานที่ยากที่สุด
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 16	● ทาน การเสียสละ ลดความเห็นแก่ตัว ● การให้ เป็นแบบอย่างที่ดีของชาวพุทธ ● การให้ทานส่งผลต่อความสงบสุขของทั้งครอบครัวและสังคม ● การให้ทาน เป็นการสนับสนุน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้มั่นคง
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 17	● การให้ทาน เป็นแนวทางสู่ความสุขและจิตใจที่ดีงาม ● ให้ทานตามกำลังทรัพย์ ไม่ทำให้ตนเองและครอบครัวเดือดร้อน ● เน้นการเสียสละ ให้ทานทั้งแก่คนและสัตว์ ● เป็นการปรับพื้นฐานจิตใจชาวพุทธควรให้ทานเป็นการปูทางสู่การปฏิบัติธรรมขั้นสูง
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 18	● รู้จักการเสียสละ ● แบ่งปัน ● มีน้ำใจ ● เห็นใจผู้อื่น

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: คำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ทานวิถี
	● สละความเห็นแก่ตัว ● สละความโลภ ● บุญกุศล ส่งผลดีต่อจิตใจ ● ผู้ให้ทาน ได้รับผลบุญ ความสุข ความเจริญ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 19	1. การให้ทานสร้างความสุขแก่ผู้ให้และผู้รับ ● ผู้รับมีความพึงพอใจและมีความสุข ● ผู้ให้มีความสุขใจ 2. การให้ทานสร้างสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ● สังคมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ● สมาชิกในสังคมช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ● เกิดความเมตตาและความปรารถนาดีต่อกัน 3. การให้ทานเป็นการลดความโลภ ● ผู้ให้ฝึกฝนการเสียสละ ผู้ให้ไม่ยึดติดกับวัตถุสิ่งของ 4. การให้ทานเป็นการฝึกฝนจิตใจ ● ผู้ให้มีจิตใจเมตตา ผู้ให้มีจิตใจโอบอ้อมอารี 5. การให้ทานเป็นการสร้างบุญกุศล ● ผู้ให้ได้รับผลบุญจากการให้ทาน ผู้ให้มีความสุขทั้งในปัจจุบันและภพหน้า
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 20	● การให้ทาน คือการแบ่งปันทั้งวัตถุสิ่งของหรือแบ่งปันความสุขให้แก่กัน ● ผู้ให้จะมีความสุขใจกว่าผู้รับ, การให้ทานแก่ผู้ที่สมควรโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใดๆ ● ทำให้จิตใจเต็มไปด้วยความเสียสละ มีความไม่เป็นแก่ตัว ● เกิดความสงบสุขเพิ่มขึ้นทุกๆวัน

4.2.1.2 วิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

เพื่อความเข้าใจและความชัดเจนในประเด็นนี้มากขึ้น ผู้วิจัยจักได้วิเคราะห์ผลสรุปที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด 20 รูป/คน ในประเด็นที่เกี่ยวกับคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ทานวิถี มีรายละเอียด ดังนี้

การให้ทาน เป็นวิถีการบำเพ็ญบุญบารมี ที่สำคัญอย่างหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา เพราะการให้ การแบ่งปันสิ่งของ เป็นวิถีทางการแสดงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน การให้ทาน โดยทั่วไปแล้ว ก็เป็นการให้เพื่อคลายความ

ตระหนี่ สละความเห็นแก่ตัว สละความโลภ เพื่อฝึกฝนการเสียสละ แบ่งปันเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ให้เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณ ให้เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ หรือให้เพื่อเป็นการสะสมบุญกุศล สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

1) ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบุญบารมี คือ การให้ทาน ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตนั้น การให้ หมายถึง การให้สิ่งของ ธรรมะ หรือความรู้ แก่ผู้อื่น เป็นการฝึกฝนจิตใจให้รู้จักเสียสละ แบ่งปัน มีน้ำใจ เมตตา และลดความเห็นแก่ตัว จากการสรุปคำสัมภาษณ์การปฏิบัติเกี่ยวกับวิถีบำเพ็ญบารมี การให้ทาน ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

1. การให้สิ่งของ เป็นการแบ่งปันสิ่งที่เรามีแก่ผู้อื่น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เป็นการฝึกฝนให้รู้จักเสียสละ และลดความเห็นแก่ตัว

2. การให้ธรรมะ เป็นการแบ่งปันความรู้ สติปัญญา และคำสอนที่ดีงาม ช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เป็นการฝึกฝนให้รู้จักเมตตา และความปรารถนาดีต่อผู้อื่น

3. การให้ความรู้ เป็นการแบ่งปันความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ ช่วยให้ผู้อื่นพัฒนาตนเอง เป็นการฝึกฝนให้รู้จักแบ่งปัน และช่วยเหลือผู้อื่น

4. การเสียสละ การให้โดยไม่หวังผลตอบแทน ฝึกให้ใจปล่อยวาง ไม่ยึดติดกับวัตถุ สิ่งของ ชื่อเสียง ลาภยศ

5. การแบ่งปัน การแบ่งปันสิ่งของ ความรู้ ช่วยเหลือผู้อื่น ฝึกให้ใจมีเมตตา รู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่น

6. มีน้ำใจ การให้ด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่หวังสิ่งตอบแทน ฝึกให้ใจมีน้ำใจ รู้จักแบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่น

7. เมตตา การให้ด้วยความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ฝึกให้ใจมีเมตตาปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข

8. ลดความเห็นแก่ตัว การให้ ฝึกให้ใจเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มองข้ามความต้องการของตัวเอง

จากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ ทั้ง 8 ประการ ดังกล่าวมานี้ การให้ทาน คือ การให้สิ่งของ ธรรมะ หรือความรู้ แก่ผู้อื่น เป็นวิถีแนวทางการฝึกฝนจิตใจให้รู้จักเสียสละ แบ่งปัน มีน้ำใจ เมตตา และลดความเห็นแก่ตัว คือ การฝึกฝนจิตใจด้วยการให้ ช่วยให้ใจสงบ ผ่อนคลาย ลดความโลภ โกรธ หลง สามารถนำไปสู่การเข้าถึงสันติสุขวิถีพุทธได้

2) ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบุญบารมี คือ การให้ทาน ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต การให้ทาน คือ การให้ไม่หวังผลตอบแทน เสียสละความตระหนี่ถี่เหนียว สกัดความเห็นแก่ตัว บ่งบอกถึงจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ จากการสรุปคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

1.การให้ไม่หวังผลตอบแทน การให้ในความหมายนี้ เป็นการแบ่งปันสิ่งของ วัตถุ หรือแม้แต่ความรู้ เวลา และความช่วยเหลือ โดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นการสละออกจากใจ ไม่คิดเอาสิ่งใดกลับมา เป็นการฝึกฝนจิตใจให้รู้จักการแบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

2. เสียสละความตระหนี่ถี่เหนียว การให้ในความหมายนี้ เป็นการฝึกฝนให้ใจหลุดพ้นจากกิเลส ความตระหนี่ถี่เหนียว รู้จักการแบ่งปัน โดยไม่ยึดติดกับวัตถุสิ่งของ

3. สกัดความเห็นแก่ตัว การให้ในความหมายนี้ เป็นการฝึกฝนให้ใจหลุดพ้นจากความเห็นแก่ตัว มองเห็นความทุกข์ยากของผู้อื่น รู้จักการแบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่คิดถึงตัวเอง

4. จิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การให้ในความหมายนี้ ช่วยให้จิตใจมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักการแบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่น เกิดความเมตตา กรุณา

5. ความเสียสละ การให้ในความหมายนี้ เป็นการฝึกฝนความเสียสละ รู้จักแบ่งปันสิ่งของ วัตถุ เวลา และความช่วยเหลือ โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

จากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ ทั้ง 5 ประการ ดังกล่าวมานี้ ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทาน ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต การให้ คือ การลดความโลภ การให้ ช่วยให้ใจหลุดพ้นจากกิเลส ความโลภ รู้จักการแบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่น การลดความโกรธ การให้ ช่วยให้ใจสงบ เกิดความเมตตา กรุณา การเพิ่มความสุข การให้ ช่วยให้ใจเบิกบาน เกิดความสุขใจ สร้างความสัมพันธ์ที่ดี การให้ ช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น เกิดความสามัคคี และการสร้างสังคมที่สงบสุข การให้ ช่วยให้สังคมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกิดความเกื้อกูล ช่วยเหลือ เป็นแนวทางสู่สันติสุขวิถีพุทธ ช่วยให้ใจหลุดพ้นจากกิเลส เกิดความสุขใจ สร้างความสัมพันธ์ที่ดี และสร้างสังคมที่สงบสุข ส่งผลลัพธ์คือการฝึกฝนจิตใจด้วยการให้ ช่วยให้ใจสงบ ผ่อนคลาย ลดความโลภ โกรธ หลง เข้าถึงสันติสุขวิถีพุทธได้

3) ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบุญบารมีด้วยการให้ทาน ตามแนวคำสอนของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มุ่งเน้นการเสียสละภายในใจ เป็นการให้เพื่อเสียสละกิเลส ความตระหนี่ ยึดมั่นถือมั่น ผู้ให้ทานมีจิตใจเสียสละ กล้าหาญ กว้างขวาง ดีงาม ไม่เห็นแก่ตัว เป็นที่รัก ผู้ไม่ให้ทาน มีจิตใจคับแคบ เห็นแก่ตัว ไม่ค่อยเป็นที่รัก ครูบาอาจารย์กรรมฐานเน้นการให้ทานเพื่อเสียสละกิเลส จากการสรุปคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3 นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

การให้ คือ การเสียสละกิเลสภายในใจ เป็นการฝึกฝนจิตใจให้หลุดพ้นจากกิเลส เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง เมื่อเราให้ เราละความยึดติดในวัตถุสิ่งของ ชื่อเสียง และความสุขทางโลก การให้ คือ การเสียสละความตระหนี่ การให้เป็นการฝึกฝนให้ใจกว้าง รู้จักแบ่งปัน ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว เมื่อเราแบ่งปัน เราจะรู้สึกผ่อนคลาย มีความสุข การให้ คือ สละความยึดมั่นถือมั่น เป็นการฝึกฝนให้ใจปล่อยวาง ไม่ยึดติดกับสิ่งของ เมื่อเราให้ เราจะเข้าใจว่าทุกสิ่งไม่จีรัง การให้ คือ ไม่เห็นแก่ตัว เป็นที่รัก เป็นการแสดงความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ผู้คนจึงรักและเคารพ ผู้ไม่ให้ทานคือคนมีจิตใจคับแคบ เห็นแก่ตัว ไม่ค่อยเป็นที่รัก การไม่ให้ทาน สะท้อนถึงจิตใจที่ปิดกั้น มุ่งหวังแต่ผลประโยชน์ตนเอง ย่อมนำไปสู่ความทุกข์

จากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ดังกล่าวมานี้ ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทาน ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต การให้ เป็นกุญแจสำคัญที่ไขประตูสู่สันติสุขวิถีพุทธ การให้ ช่วยให้ ใจหลุดพ้นจากกิเลส การให้ ช่วยให้ ใจกว้าง รู้จักแบ่งปัน การให้ ช่วยให้ ใจปล่อยวาง การให้ ช่วยให้ เป็นที่รัก การให้ ช่วยให้ พ้นจากความทุกข์ นำไปสู่ความสุขที่แท้จริง

4) ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทาน ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต การให้ทาน คือ การลดความเห็นแก่ตัว เกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยให้สังคมสงบ การให้ทาน เป็นหนึ่งในทานบารมี 10 ประการ เป็นการแบ่งปันสิ่งของ วัตถุ หรือสิ่งที่ไม่ใช่ของวัตถุ แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน จากการสรุปคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 4 นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

1. การให้ทาน คือ การลดความเห็นแก่ตัว การให้ทาน เป็นการแบ่งปันสิ่งของ เงินทอง หรือความรู้ โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เป็นการฝึกฝนให้ใจหลุดออกจากกิเลส ความโลภ และความตระหนี่ ช่วยให้ใจเบิกบาน เกิดความสุขใจ

2. การให้ทาน คือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยให้สังคมสงบ การให้ทานช่วยเหลือผู้อื่น ย่อมสร้างความเอื้ออาทร เมตตา และความสามัคคี ช่วยลดปัญหาความเหลื่อมล้ำ และความขัดแย้งในสังคม ส่งผลให้สังคมสงบสุข ร่มเย็น

3. การให้ทาน คือ การสร้างบารมี การให้ทาน เป็นการสร้างบุญกุศล ส่งผลให้ชีวิตเจริญรุ่งเรือง เป็นการสะสมบารมี เพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิต เช่น การพ้นทุกข์

จากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ ทั้ง 3 ประการ ดังกล่าวมานี้ ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทาน ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ดังกล่าวมานี้สอดคล้องกับหลักการของสันติสุขวิถีพุทธ เน้นการลดความเห็นแก่ตัว การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การสร้างบุญกุศล เป็นการสะสมบารมี ส่งผลให้ชีวิตมีความสุข ประสบความสำเร็จและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การให้ทาน ช่วยให้ผู้ให้และผู้รับ เกิดความสุขใจ เกิดความสงบภายใน เป็นการสร้างสังคมที่เอื้ออาทร เมตตา และมีความสุข

5) พระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านเน้นการให้ทาน คือ การฝึกฝนจิตใจ พัฒนาคุณธรรม ไม่ได้จำกัดแค่สิ่งของ เช่น อามิสทาน การให้สิ่งของ การให้หลักธรรม ความรู้ วิทยาทาน การให้ความรู้ เกิดผลดีแก่ทั้งผู้ให้และผู้รับ ส่งเสริมพระพุทธศาสนา จากการสรุปคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 5 นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

1. การให้ทาน คือ การฝึกฝนจิตใจ พัฒนาคุณธรรม เป็น การให้ทาน การแบ่งปันสิ่งของ หรือสิ่งที่เรามี ให้กับผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน การให้ทาน เป็นการฝึกฝนจิตใจให้มีความเมตตา กรุณา เสียสละ และลดความโลภ

2. การให้หลักธรรมคือความรู้ เป็นวิทยาทาน เป็นการให้หลักธรรม การแบ่งปันความรู้ หรือคำสอนทางพระพุทธศาสนา ให้กับผู้อื่น เป็นการช่วยให้ผู้อื่น เข้าใจหลักธรรม นำไปปฏิบัติ และพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น

3. การให้ คือ ส่งเสริมพระพุทธศาสนา ตามความหมายนี้ การให้ทาน เป็นการช่วยส่งเสริมพระพุทธศาสนา ให้คงอยู่ และเจริญรุ่งเรืองเป็นแหล่งศึกษา และปฏิบัติธรรม ช่วยให้ผู้คน เข้าถึงสันติสุข

จากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ ทั้ง 3 ประการ ดังกล่าวมานี้ ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทาน ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต การให้ทาน การให้หลักธรรม และการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ล้วนเป็นวิถีการกระทำที่มีความสัมพันธ์กัน การให้ทาน เป็นวิถีการฝึกฝนช่วยให้จิตใจสงบ เกิดความสุขใจ จากการแบ่งปันจิตใจ

พัฒนาคุณธรรม ช่วยให้เข้าใจธรรมะ นำไปปฏิบัติ พัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น พ้นจากทุกข์ เป็นการสร้างพื้นฐานที่ดี ให้กับการศึกษา และปฏิบัติธรรม การให้หลักธรรม เป็นการแบ่งปันความรู้ ช่วยให้ผู้อื่นเข้าใจหลักธรรม นำไปปฏิบัติ พัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น เป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ให้คงอยู่ และเจริญรุ่งเรือง การให้ทาน การให้หลักธรรม และการส่งเสริมพระพุทธศาสนา เป็นวิถีแนวทางที่ช่วยให้เข้าถึงสันติสุขวิถีพุทธ

6) ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทาน ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตนั้น การให้ทาน คือ การเสียสละ การแสดงถึงจิตใจกว้างขวาง ดีงาม ไม่ตระหนี่ จุดเริ่มต้นของการทำความดีทั้งปวง การเปิดเผยหัวใจที่พร้อมช่วยเหลือผู้อื่น การทำความดี ส่งผลให้ผู้ให้และผู้รับมีความสุข การไม่หวังผลตอบแทน และคือการจรรโลงใจชาวพุทธให้มีแต่ความสงบสุข จากการสรุปคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 6 นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

1. การให้ทาน คือ การเสียสละ จิตใจกว้างขวาง ไม่ตระหนี่การให้ทานเริ่มต้นจากจิตวิญญาณของผู้ให้ ที่เต็มไปด้วยความเมตตา ปราศจากความโลภ และความตระหนี่บ่งบอกถึงจิตใจที่กว้างขวาง มองโลกในแง่ดีสะท้อน ความเสียสละ ยินดีแบ่งปันสิ่งของ ความรู้ หรือเวลา

2. การให้ทาน คือ การให้ทานเป็นจุดเริ่มต้นของการทำความดี เป็นการฝึกฝนจิตใจให้รู้จักแบ่งปัน เมตตา และเอื้อเฟื้อผู้อื่น เมื่อเราเริ่มต้นด้วยการให้ จะนำไปสู่การทำความดีอื่นๆ ต่อไป เช่น การรักษาศีล การเจริญภาวนา และการช่วยเหลือผู้อื่น

3. การให้ทาน คือ การเปิดเผยหัวใจที่พร้อมช่วยเหลือ เป็นการเปิดเผยหัวใจที่พร้อมช่วยเหลือผู้อื่น แสดงถึงความเมตตา ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข เป็นการแบ่งปันสิ่งที่มี ช่วยเหลือผู้อื่นที่ยากลำบาก สะท้อนความเอื้ออาทร และความห่วงใยต่อเพื่อนมนุษย์

4. การให้ทาน คือ ความสุขของผู้ให้และผู้รับ การให้ทาน ทำให้ผู้ให้รู้สึกอิ่มเอมใจ เป็นการสร้างบุญกุศล ส่งผลดีต่อชีวิต ผู้รับก็รู้สึกขอบคุณและมีความสุข

5. การให้ทาน คือ เป็นการจรรโลงใจชาวพุทธให้มีแต่ความสงบสุข เป็นการฝึกฝนจิตใจให้รู้จักแบ่งปัน เมตตา และเอื้อเฟื้อผู้อื่น ช่วยให้ จิตใจสงบ ปราศจากกิเลส เป็นการลดความโลภและความเห็นแก่ตัว เป็นการสร้างสังคมที่เอื้ออาทรแบ่งปัน

จากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ ทั้ง 5 ประการ ดังกล่าวมานี้ ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทาน ตามคำกล่าวมานี้ ส่งผลให้ใจสงบ การให้ทานเป็นการฝึกฝนจิตใจให้รู้จักแบ่งปัน เมตตา และเอื้อเฟื้อผู้อื่น เมื่อใจรู้จักแบ่งปัน ไม่ยึดติด ไม่โลภ ย่อมนำไปสู่ความสงบสุข ช่วยลดความเห็นแก่ตัว การให้ทานเป็นการฝึกฝนให้ใจรู้จักเสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นการลดความเห็นแก่ตัว มุ่งแสวงหาแต่ประโยชน์ส่วนตัว ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดี การให้ทานเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น แสดงถึงความห่วงใย ใส่ใจ และความปรารถนาดี เป็นการสร้างสังคมให้น่าอยู่ ช่วยลดความทุกข์การให้ทานเป็นการช่วยเหลือผู้อื่นที่กำลังทุกข์ยาก แบ่งเบาภาระ และสร้างความสุขให้กับพวกเขา เป็นการลดความทุกข์ทั้งของผู้ให้และผู้รับ การให้ทานเป็นการฝึกฝนจิตใจให้รู้จักแบ่งปัน เมตตา และเอื้อเฟื้อผู้อื่น เป็นการฝึกฝนศีล สมาธิ ปัญญา ช่วยให้เข้าถึงสภาวะจิตที่สูงขึ้นสามารถเข้าสู่สันติสุขวิถีพุทธได้

7) ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทาน ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต การให้ทาน คือ การละความเห็นแก่ตัว การให้ทาน คือการช่วยให้ผู้ให้และผู้รับมีความสุข สัตว์ยังรับรู้ถึงความเมตตาจากผู้ให้ทาน การลดละกิเลส ละ โลภะ โทสะ โมหะ ให้ลดน้อยลงหรือหมดสิ้นไป การให้ทาน เป็นแนวทางหนึ่งสู่สันติสุขเกิดขึ้นได้กับทั้งมนุษย์และสัตว์ จากการสรุปคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

1. การให้ทาน คือ การละความเห็นแก่ตัว การแบ่งปันสิ่งของ วัตถุ สิ่งอำนวยความสะดวก หรือแม้แต่ความรู้ ความคิด แก่ผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นการละวางความยึดติดในวัตถุ สละความสุขส่วนตัว เพื่อมุ่งหวังให้ผู้อื่นมีความสุข เป็นการฝึกฝนจิตใจให้พ้นจากกิเลส

2. การให้ทาน คือ ความสุขของผู้ให้และผู้รับ การให้ทานสร้างความสุขทั้งผู้ให้และผู้รับ ผู้ให้รู้สึกอิ่มเอมใจ ปิติใจ เกิดความรู้สึกดีต่อตนเอง รู้สึกมีคุณค่า เป็นการลดความตระหนี่ โลภะ และความเห็นแก่ตัว

3. การให้ทาน การลดละกิเลส การให้ทาน ช่วยลดละกิเลส ช่วยให้ลดโลภะ ความโลภ เพราะเป็นการสละสิ่งของ แบ่งปัน ไม่ยึดติด ช่วยให้ลดโทสะ ความโกรธ เพราะใจเย็น ใจดี คิดถึงผู้อื่น การให้ทาน ช่วยให้ลดโมหะ ความหลง เพราะเป็นการแบ่งปัน ช่วยเหลือ ไม่ยึดติดในวัตถุการให้ทาน

4. การให้ทาน คือ แนวทางสู่สันติสุข การให้ทาน เป็นแนวทางหนึ่งสู่สันติสุข เกิดขึ้นได้กับทั้งมนุษย์และสัตว์ มนุษย์ ผู้ให้รู้สึกอิ่มเอมใจ ผู้รับรู้สึกขอบคุณ เกิดความสัมพันธ์ที่ดี สังคมสงบสุข สัตว์ได้รับอาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย ปลอดภัย ลดการเบียดเบียนกัน

จากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ ทั้ง 4 ประการ ดังกล่าวมานี้ การให้ทาน เป็นวิถีแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องกับสันติสุขวิถีพุทธ คือ การให้ทาน เป็นการฝึกฝน ศีล เพราะเป็นการแบ่งปัน ไม่เบียดเบียน การให้ทาน เป็นการฝึกฝน สมาธิ เพราะใจสงบ เย็น คิดถึงผู้อื่น การให้ทาน เป็นการฝึกฝน ปัญญา เพราะเข้าใจ รู้เท่าทัน กิเลส การให้ทาน เป็นการฝึกฝนจิตใจ พัฒนาคุณธรรม ละกิเลส นำไปสู่การเข้าถึงสันติสุขวิถีพุทธนั่นเอง

8) ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทานตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต การให้ทาน ลดความเห็นแก่ตัว ลดความตระหนี่ถี่เหนียว ใจเบิกบาน ไม่ยึดติดในวัตถุ การให้ทาน เป็นการสร้างกุศล ส่งผลดีต่อทั้งผู้ให้และผู้รับ การให้ทาน ไม่ได้จำกัดแค่สิ่งของ แต่รวมถึงปัญญา และการให้อภัย จากการสรุปคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 8 นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

1. การให้ทาน ช่วยลดความเห็นแก่ตัวและความตระหนี่ถี่เหนียว การให้ทาน หมายถึง การแบ่งปันสิ่งของ วัตถุ หรือความรู้แก่ผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน เมื่อเราให้ทาน ใจของเราจะรู้สึกเบิกบาน เกิดความสุข ความสุขจากการให้ จะช่วยลดความเห็นแก่ตัว ความโลภ และความตระหนี่ถี่เหนียว เมื่อใจเราปลอดโปร่งจากกิเลส เหล่านี้ ก็จะเข้าใกล้สันติสุขภายใน

2. การให้ทาน เป็นการสร้างกุศล ส่งผลดีต่อทั้งผู้ให้และผู้รับ การให้ทาน เป็นการสร้างบุญกุศล ส่งผลดีต่อผู้ให้ผู้ให้จะได้รับอานิสงส์ ผลบุญ ส่งผลให้ชีวิตราบรื่น สุขสมหวัง ผู้รับก็ได้รับประโยชน์จากสิ่งที่ได้รับ การแบ่งปัน ช่วยเหลือ ส่งผลดีต่อความสัมพันธ์ เกิดเป็นมิตรภาพที่ดี สังคมมีความเอื้ออาทร เกื้อกูล ส่งผลต่อสันติสุขในสังคม

3. การให้ทาน คือการให้ปัญญาและการให้อภัย การให้ทาน ไม่ได้จำกัดแค่สิ่งของ แต่มอบปัญญา ความรู้ คำสอนการแบ่งปันความรู้ ช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ พัฒนาตนเอง การให้อภัย เป็นการปลดปล่อยใจจากความโกรธ ความเกลียด ใจที่เปี่ยมด้วยเมตตา ปราณี นำไปสู่ความสงบสุขภายใน

จากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ ทั้ง 3 ประการ ดังกล่าวมานี้ การให้ทาน ดังกล่าวมานี้ สอดคล้องกับหลักสันติสุขวิถีพุทธ หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เน้นการลดกิเลส พัฒนาจิตใจ การให้ทาน เป็นวิธีฝึกฝน ลดความโลภ ความเห็นแก่ตัว การให้ทาน ช่วยให้ใจเบิกบาน เกิดเมตตา ปราณี สังคมที่เต็มไปด้วยการแบ่งปัน เกื้อกูล ย่อมนำไปสู่สันติสุข

9) ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทานตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ทาน คือ การเสียสละที่ส่งผลดีต่อทั้งผู้ให้และผู้รับ ทานคือจุดเริ่มต้นสู่ความสุขและสันติสุข ทาน คือ พื้นฐานสำคัญของการพัฒนาจิตใจ ทานนำไปสู่สภาวธรรมระดับสูงขึ้น ทานคือใบเบิกทางขององค์ธรรมอื่นๆ ผู้ให้และผู้รับมีความสุข ผู้รับมีความอิ่มท้อง เกิดความเมตตาต่อกัน ละความตระหนี่ จากการสรุปคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 9 นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

1. ทานคือการเสียสละและจุดเริ่มต้นสู่ความสุขและสันติสุข การให้ การเสียสละ การแบ่งปัน โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เป็นการเสียสละสิ่งที่ตนมี แบ่งปันให้กับผู้อื่น แม้จะลำบากหรือยากลำบากก็ตาม การให้ทานนี้ ไม่ได้จำกัดแค่เพียงวัตถุสิ่งของเท่านั้น แต่รวมไปถึง การให้ความรู้ การให้เวลา การให้ความช่วยเหลือ การให้ทาน ย่อมนำมาซึ่งความสุขและสันติสุข เพราะเป็นการแบ่งปันความสุขให้กับผู้อื่น ช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เมื่อผู้อื่นมีความสุข เราก็มีความสุขด้วย เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี เกิดเป็นมิตรภาพ และสร้างสังคมที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

2. ทาน คือ พื้นฐานสำคัญของการพัฒนาจิตใจนำไปสู่สภาวธรรมระดับสูงขึ้น การทาน ช่วยให้พัฒนาจิตใจผ่องใส เบิกบาน ไม่ตระหนี่ รู้จักแบ่งปัน เป็นการฝึกฝนจิตให้มีเมตตา กรุณา เสียสละเมื่อจิตใจผ่องใส ย่อมนำไปสู่สภาวธรรมที่สูงขึ้น เช่น ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นต้น

3. ทานคือใบเบิกทางขององค์ธรรมอื่นๆ การทาน เปรียบเสมือนใบเบิกทาง สู่การพัฒนาจิตใจและปัญญา เมื่อเราฝึกฝนการให้ทาน จิตใจจะผ่องใส เบิกบาน มีเมตตา เมื่อจิตใจพร้อม ย่อมนำไปสู่การพัฒนาองค์ธรรมอื่น ๆ เช่น ศีล สมาธิ ปัญญา เข้าใจความจริงของชีวิต ละกิเลสได้

จากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ทั้ง 3 ประการ ดังกล่าวมานี้ การให้ทาน ดังกล่าวมานี้ สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่เน้นการให้ การแบ่งปัน และการช่วยเหลือผู้อื่น การให้ทาน เป็นวิธีการฝึกฝนจิตใจ พัฒนาคุณธรรม และนำไปสู่ความสุขและสันติสุขที่แท้จริง

10) ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทาน ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ทาน คือ การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อมนุษย์และสรรพสัตว์ คือคุณธรรมที่ให้ประโยชน์ ทานเป็นประโยชน์ต่อชนหมู่มาก นำมาซึ่งความผาสุกต่อชน

เป็นอันมาก การให้วัตถุสิ่งของ การให้เวลา การให้อภัย การเสียสละ จากการสรุปคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 10 นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

1. การให้ทาน คือ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อมนุษย์และสรรพสัตว์ เป็นการให้ทาน การสละสิ่งของหรือวัตถุที่มีประโยชน์ แบ่งปันให้กับผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน การให้ทานเป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันความสุข ช่วยเหลือผู้อื่นที่ยากไร้ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและสร้างสังคมให้มีความสามัคคี

2. การให้ทานคือคุณธรรมที่ให้ประโยชน์ต่อชนหมู่มาก นำมาซึ่งความผาสุก เป็นการให้ทานเป็นคุณธรรมที่ส่งผลดีต่อทั้งผู้ให้และผู้รับ ผู้ให้จะรู้สึกอิ่มเอมใจ มีความสุข เกิดกุศลจิต ผู้รับก็ได้รับประโยชน์จากสิ่งที่ได้รับ การให้ทานยังช่วยลดความเหลื่อมล้ำ ช่วยเหลือผู้ยากไร้ทำให้สังคมมีความสงบสุข

3. การให้ทาน คือ การให้วัตถุสิ่งของ การให้เวลา การให้อภัย การเสียสละ เป็นการให้ทานที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่การให้วัตถุสิ่งของเท่านั้น ยังมีการให้ทานในรูปแบบอื่นๆ อีก การให้เวลา การแบ่งปันเวลา แรงกาย แรงใจ ช่วยเหลือผู้อื่น เช่น การช่วยเหลือผู้ประสบภัย การอาสาสมัคร การให้อภัย การปล่อยวาง ไม่จองเวร โกรธเคือง ผู้อื่น เป็นการลดความขัดแย้ง สร้างความสงบสุข การเสียสละการสละความสุขส่วนตัว ยอมอุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เช่น การบวช การทำงานเพื่อสังคม

จากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ทั้ง 3 ประการ ดังกล่าวมานี้ การให้ทานสอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อเข้าถึงสันติสุขวิถีพุทธ คือช่วยให้ผู้ให้ทาน มีจิตใจสงบ เกิดกุศลจิต ช่วยให้ผู้รับมีความสุข ลดความเหลื่อมล้ำ ส่งผลดีต่อสังคมโดยรวม

11) ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทานตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต การให้ คือ การให้ด้วยเหตุผล มีสติปัญญาพิจารณา ตัดความตระหนี่ ความหวงแหน ความยึดติด การให้ คืออุบายที่ทำให้ชาวพุทธรู้จักให้ รู้จักแบ่งปัน รู้จักเสียสละ มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การให้อภัยทาน เป็นสิ่งสำคัญ ช่วยลดความขัดแย้ง ลดอัตตา ของตนเองได้ จากการสรุปคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 11 นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

1. การให้ คือ การสละด้วยปัญญา การให้ที่แท้จริงไม่ใช่แค่การมอบสิ่งของ แต่เป็นการให้จากมีสติปัญญาการไตร่ตรอง พิจารณาอย่างมีเหตุผล ปราศจากกิเลส เช่น ความตระหนี่ ความหวงแหน และความยึดติด เป็นการให้ที่ไม่หวังผลตอบแทน เป็นการให้ด้วยความเมตตาปราศจากอคติ

2. การให้ คือ อุบายสู่สังคมแห่งการแบ่งปัน การให้เป็นอุบายที่ทำให้ชาวพุทธรู้จักแบ่งปัน รู้จักเสียสละ มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างสังคมแห่งการแบ่งปัน ช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ และสร้างความสามัคคีในสังคม

3. การให้อภัย คือ หนทางสู่การลดความขัดแย้ง การให้อภัยทาน เป็นการลดความขัดแย้ง ลดอัตตา เป็นการปลดปล่อยตนเองจากความโกรธ และความเกลียดชัง ช่วยให้ใจสงบ เกิดความเมตตา และความรักต่อผู้อื่น

จากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ทั้ง 3 ประการ ดังกล่าวมานี้ การให้ทั้ง 3 ประการนี้ สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อเข้าถึงสันติสุขวิถีพุทธ คือ การให้ด้วยปัญญาพัฒนาปัญญา เข้าถึงความสุขที่แท้จริง ช่วยให้ใจสงบ ปราศจากกิเลส การให้สร้างสังคมแห่งการแบ่งปัน ช่วยให้เกิดความสามัคคี และความสุขในสังคม การให้อภัย ช่วยลดความขัดแย้ง แก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ช่วยให้ใจสงบ ปราศจากความโกรธ และลดความเกลียดชัง ทำให้เกิดความสุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น อีกทั้งเป็นหนทางสู่การเข้าถึงสันติสุขวิถีพุทธด้วย

12) ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทานตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นการให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน ให้ด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละจริง เลือกให้ทานตามเหตุปัจจัย ไม่เบียดเบียนตนเอง การให้ทานตามแนวคำสอนนี้ เน้นการให้ด้วยใจบริสุทธิ์ ไม่หวังผล เป็นการลดละกิเลส ฝึกเมตตา และได้บุญกุศล จากการสรุปคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12 นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

1. การให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน การให้ทานที่แท้จริง ไม่ได้มุ่งหวังผลตอบแทนใด ๆ แต่ทำด้วยใจบริสุทธิ์ ปราศจากกิเลส โลภ หรือความอยากได้สิ่งใดตอบแทน พฤติกรรมนี้สอดคล้องกับหลัก อริยสัจ 4โดยเฉพาะ ทุกข์และ สมุทัยการให้ทานด้วยความบริสุทธิ์ใจ ช่วยให้ผู้ให้เข้าใจความไม่เที่ยงแท้ของวัตถุสิ่งของ ลดความยึดติด และเห็นความทุกข์ที่เกิดจากกิเลส

2. การให้ด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละจริง การให้ทานที่แสดงถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกิดจากความเมตตา ปรารถนาช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน พฤติกรรมนี้สอดคล้องกับพรหมวิหาร 4 โดยเฉพาะเมตตา การให้ทานด้วยความเมตตา ช่วยให้ผู้ให้เข้าใจความทุกข์ของผู้อื่น ฝึกฝนการแบ่งปัน และสร้างความสุขใจ

3. การเลือกให้ทานตามเหตุปัจจัย ไม่เบียดเบียนตนเอง การให้ทานควรพิจารณาตามเหตุปัจจัย ไม่ควรให้จนเดือดร้อนตนเอง สอดคล้องกับหลัก มัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง การให้ทานที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ช่วยให้ผู้ให้รักษาสมดุลในชีวิต รู้จักประมาณตน และไม่ประมาท

4. การให้ด้วยใจบริสุทธิ์ ไม่หวังผล เป็นการลดละกิเลส ฝึกเมตตา และได้บุญกุศล การให้ทานที่แท้จริง ส่งผลดีต่อผู้ให้ทั้งทางกายและใจ ช่วยให้ลดละกิเลส ฝึกฝนเมตตา และสร้างบุญกุศล สิ่งเหล่านี้ ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญของสันติวิถีพุทธ

จากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ทั้ง 4 ประการ ดังกล่าวมานี้ การให้ทานตามหลักการทั้ง 4 ประการนี้ เป็นวิถีบำเพ็ญบารมีที่เปรียบเสมือนกุญแจดอกสำคัญ ช่วยให้ผู้ให้เข้าถึงสันติสุขภายใน ผ่านการลดละกิเลส ฝึกฝนเมตตา พัฒนาจิตใจ และสร้างความสุขแก่ผู้อื่น สิ่งเหล่านี้ล้วนสอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า และนำไปสู่การบรรลุสันติวิถีพุทธ

13) ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทาน ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ทาน การให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน เกิดบุญส่งผลให้ชีวิตอุดมสมบูรณ์ ลดการแก่งแย่ง ชิงดี ชิงผลประโยชน์ ผู้รับพึงพอใจ เกิดสันติสุขในสังคม จากการสรุปคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 13 นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

1. การให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน เป็นการการลดกิเลส การให้โดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นการฝึกฝนจิตใจให้พ้นจากกิเลส เช่น ความโลภ ความตระหนี่ ความอยากได้ เป็นการบ่มเพาะเมตตา การให้ด้วยความเมตตา ปราศจากอคติ ส่งผลให้จิตใจสงบ เกิดความสุขและเป็นการสร้างบุญกุศล การให้ทาน เป็นการสร้างบุญกุศล ส่งผลดีต่อชีวิต

2. การลดการแก่งแย่ง ชิงดี ชิงผลประโยชน์ ตามความหมายนี้ การให้ เป็นการแบ่งปันสิ่งของ ความรู้ โอกาส ช่วยให้เกิดความเอื้ออาทร เป็นการลดความเห็นแก่ตัว การให้ ช่วยให้ลดความเห็นแก่ตัว มุ่งเน้นไปที่ความสุขของผู้อื่น เป็นการสร้างสังคมที่เอื้ออาทร การให้ ช่วยสร้างสังคมที่แบ่งปัน เกื้อกูลต่อกัน

3. ผู้รับพึงพอใจ เกิดสันติสุขในสังคม เป็นการลดความทุกข์ การให้ ช่วยบรรเทาความทุกข์ยากของผู้อื่นเป็นการสร้างความสุข การให้ ช่วยสร้างความสุข ความพึงพอใจ และเป็นการสร้างสังคมที่สงบสุข การให้ ช่วยลดความขัดแย้ง ส่งผลให้สังคมสงบสุข

จากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ทั้ง 3 ประการ ดังกล่าวมานี้ การให้ คือ การลดกิเลส เป็นการฝึกฝนจิตใจให้พ้นจากกิเลส การให้ เป็นการบ่มเพาะเมตตา กรุณา สอดคล้องกับหลักพรหมวิหาร 4 การให้ ช่วยสร้างสังคมที่เอื้ออาทร เกื้อกูล สอดคล้องกับหลัก สังคมสงบสุข ทานคือ การให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน เกิดบุญส่งผลให้ชีวิตอุดมสมบูรณ์ ทาน การให้ คือการลดการแก่งแย่ง ชิงดี ชิงผลประโยชน์ ผู้รับพึงพอใจ เกิดสันติสุขในสังคม สอดคล้องกับหลักการสำคัญของทานในพุทธศาสนา ซึ่งเป็นวิถีทางแห่งการเข้าถึงสันติสุข

14) ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทาน ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ทาน การให้ การเสียสละ การลดละกิเลส ทำให้กิเลสเบาบางลงไม่ยึดติด ไม่ยึดถือ ไม่หลงในสิ่งที่ให้ มีสติ รู้อาการ ทำสักแต่ว่าทำ จากการสรุปคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 14 นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

ทาน คือ การให้ การแบ่งปัน การเสียสละ โดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นการฝึกฝนจิตใจให้พ้นจากกิเลส การให้ ไม่ได้จำกัดอยู่แค่สิ่งของเท่านั้น แต่หมายถึง การให้ทั้งวัตถุ สิ่งของ ความรู้ เวลา ความเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การอภัยทาน การเสียสละ การให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ยินดีสละสิ่งที่ตนรัก สิ่งที่ตนต้องการ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น การลดละกิเลส การลดความโลภ ความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว การไม่ยึดติด การไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งของ ไม่ยึดติดในความสุข ไม่ยึดติดในความทุกข์ การมีสติ การรู้ตัว รู้เท่าทันความคิด ความรู้สึก อารมณ์ การรู้เท่าทันอาการ การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของร่างกาย จิตใจ อารมณ์ การทำสักแต่ว่าทำ การทำหน้าที่ ทำสิ่งต่างๆ โดยไม่หวังผลตอบแทน

จากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ดังกล่าวมานี้ ทาน เป็นการเสียสละ การเสียสละนำไปสู่การลดละกิเลส การลดละกิเลส ทำให้กิเลสเบาบางลง กิเลสเบาบางลง นำไปสู่การไม่ยึดติด การไม่ยึดติด นำไปสู่การไม่ยึดถือ การไม่ยึดถือ นำไปสู่การไม่หลงในสิ่งที่ให้ การไม่หลงในสิ่งที่ให้เป็นการมีสติ การมีสติ นำไปสู่การรู้อาการ การรู้อาการ เป็นการทำสักแต่ว่าทำ สอดคล้องกับหลักการสำคัญของวิถีการบำเพ็ญทานในพุทธศาสนา ซึ่งเป็นวิถีทางแห่งการเข้าถึงสันติสุข

15) วิถีการบำเพ็ญบารมี คือ การให้ทาน ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ทาน การให้ การแบ่งปัน การเสียสละ การเอื้อเฟื้อ เป็นการลดความ

ตระหนี่ถี่เหนียว โดยให้ด้วยจิตใจที่ดีงาม จากการสรุปคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 15 นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

ทาน คือ การให้ การแบ่งปัน การเสียสละ การเอื้อเฟื้อ การลดความตระหนี่ถี่เหนียว การให้ด้วยจิตใจที่ดีงาม สอดคล้องกับการเข้าถึงสันติวิถีพุทธ คือ

1. การให้ เป็นการแบ่งปันสิ่งของ วัตถุ หรือสิ่งที่ไม่ใช่ของวัตถุ แก่ผู้อื่นด้วยความเมตตา เป็นการลดความยึดติดในวัตถุ เป็นการฝึกฝนความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น

2. การเสียสละ เป็นการสละสิ่งที่ตนเองต้องการหรือรัก เพื่อประโยชน์ของผู้อื่น เป็นการฝึกฝนความเมตตาและกรุณา เป็นการลดความเห็นแก่ตัว เป็นการฝึกฝนการปล่อยวาง

3. การเอื้อเฟื้อ เป็นการช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจ เป็นการสร้างความสุขให้กับผู้อื่น เป็นการสร้างสังคมที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นการฝึกฝนความเมตตาและกรุณา

4. การลดความตระหนี่ถี่เหนียว เป็นการฝึกฝนการให้ เป็นการฝึกฝนการแบ่งปัน เป็นการฝึกฝนการเสียสละ เป็นการฝึกฝนการเอื้อเฟื้อ

5. การให้ด้วยจิตใจที่ดีงาม เป็นการให้ด้วยความเมตตา เป็นการให้ด้วยความกรุณา เป็นการให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นการให้โดยไม่หวังผลตอบแทน

จากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ทั้ง 5 ประการ ดังกล่าวมานี้ การให้ การแบ่งปัน การเสียสละ การเอื้อเฟื้อ การลดความตระหนี่ถี่เหนียว การให้ด้วยจิตใจที่ดีงาม เป็นการฝึกฝนคุณธรรมคุณธรรม เป็นพื้นฐานของสันติสุขการมีคุณธรรมนำไปสู่การมีจิตใจสงบ จิตใจสงบนำไปสู่สันติสุข สอดคล้องกับการเข้าถึงสันติวิถีพุทธตามหลักพุทธศาสนา

16) ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทาน ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ทาน คือ การเสียสละ ลดความเห็นแก่ตัว การให้เป็นแบบอย่างที่ดีของชาวพุทธ การให้ทาน ส่งผลต่อความสงบสุขของทั้งครอบครัวและสังคม การให้ทาน เป็นการสนับสนุน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้มั่นคง จากการสรุปคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 16 นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

1. ทาน คือ การเสียสละ ลดความเห็นแก่ตัว การให้ทาน เป็นการฝึกฝนให้ใจหลุดออกจากกิเลส ความโลภ และความเห็นแก่ตัว เมื่อเราแบ่งปันสิ่งของ ย่อมเกิดความรู้สึกเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละ และความเอื้ออาทร เป็นรากฐานสำคัญของสันติสุข

2. การให้ เป็นแบบอย่างที่ดีของชาวพุทธ การให้ทาน เป็นการแสดงออกถึงเมตตา ความกรุณา เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี ส่งผลต่อสังคม เป็นการนำหลักธรรมะไปใช้ เป็นแบบอย่างที่ดี

3. การให้ทาน ส่งผลต่อความสงบสุขของทั้งครอบครัวและสังคม การให้ทาน ช่วยลดความตึงเครียด สร้างความรู้สึกผูกพัน เอื้ออาทร ความสามัคคี

4. การให้ทาน เป็นการสนับสนุน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้มั่นคง การให้ทานแก่ศาสนา เป็นการสนับสนุนให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง เป็นการสืบสานพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ การให้ทานแก่ชาติ เป็นการสนับสนุนกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ เป็นการส่งเสริมความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรืองของชาติ การให้ทานแก่

พระมหากษัตริย์ เป็นการแสดงออกถึงความเคารพศรัทธา และเป็นการสนับสนุนพระองค์ในการปกครองประเทศให้เกิดความสงบสุข

จากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ทั้ง 4 ประการ ดังกล่าวมานี้ การให้ทาน เป็นวิถีแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องกับสันติวิถีพุทธ โดยการให้ทาน ช่วยให้ผู้ให้และผู้รับมีความสุข เกิดความสงบสุขในใจ ส่งผลต่อความสงบสุขของครอบครัวและสังคม และเป็นการสนับสนุน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้มั่นคงสอดคล้องกับงานวิจัยของประจวบ แสนกลาง (2531) ดังเนื้อความบางส่วนว่า การช่วยเหลืออนุเคราะห์แก่ประชาชนในชุมชนอีสาน พระสงฆ์สายนี้ได้ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านตามฐานะและภาวะวิสัยที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และเป็นที่น่าสังเกตุว่าการช่วยเหลือทางด้านวัตถุท่านจะมุ่งเฉพาะทางด้านปัจจัยพื้นฐานในการดารงชีวิตของประชาชน เช่น การสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล ถนนหนทาง แหล่งเก็บกักน้ำ เป็นต้น

17) ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทานตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต การให้ทาน เป็นแนวทางสู่ความสุขและจิตใจที่ดีงาม ให้ทานตามกำลังทรัพย์ ไม่ทำให้ตนเองและครอบครัวเดือดร้อน เน้นการเสียสละ ให้ทานทั้งแก่คนและสัตว์ เป็นการปรับพื้นฐานจิตใจ การให้ทาน คือ การปูทางสู่การปฏิบัติธรรมขั้นสูง จากการสรุปคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 17 นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

ทานเป็นแนวทางสู่ความสุข จิตใจที่ดีงาม และเป็นการปูทางสู่การปฏิบัติธรรมขั้นสูง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของสันติวิถีพุทธ ดังนี้

1. การให้ทานสร้างสุข การให้ทานโดยไม่หวังผลตอบแทน ช่วยให้ใจรู้สึกเบิกบาน เกิดความปีติสุข เป็นการแบ่งปันความสุขแก่ผู้อื่น สอดคล้องกับหลักเมตตาของสันติวิถีพุทธ

2. การให้ทานพัฒนาจิตใจ การให้ทานช่วยฝึกฝน "จิตวิถีแห่งการเสียสละ" ละความโลภ มุ่งเน้นการแบ่งปัน พัฒนาจิตใจให้สงบ เกิดปัญญา

3. การให้ทานสร้างความสัมพันธ์ที่ดี การให้ทานแก่ทั้งคนและสัตว์ช่วยสร้างความเอื้ออาทร แบ่งปัน เกิดความสามัคคี

4. การให้ทานเป็นพื้นฐานสู่การปฏิบัติธรรม การให้ทานฝึกฝนศีล ละเว้นจากการเบียดเบียน ฝึกสมาธิ จิตใจสงบ มุ่งสู่ปัญญา

จากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ทั้ง 4 ประการ ดังกล่าวมานี้ การให้ทาน เป็นวิถีแนวทางสู่สันติสุขภายใน พัฒนาจิตใจ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีและเป็นพื้นฐานสู่การปฏิบัติธรรมขั้นสูง สอดคล้องกับหลักการของสันติวิถีพุทธที่เน้นการปฏิบัติธรรมให้เข้าถึงคุณธรรมสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งเข้าถึงสันติสุขภายในที่แท้จริง

18) ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทานตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต การให้ทาน คือ การรู้จักการเสียสละ การแบ่งปัน ความมีน้ำใจ การเห็นใจผู้อื่น การสละความเห็นแก่ตัว การสละความโลภ คือบุญกุศล ส่งผลดีต่อจิตใจ (บค.18) จากการสรุปคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 18 นี้ นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

1. การให้ทาน การเสียสละ แบ่งปัน น้ำใจ และเห็นอกเห็นใจ การให้ทาน ไม่ได้จำกัดแค่การให้วัตถุสิ่งของ แต่มันคือการเสียสละ แบ่งปัน ความมีน้ำใจ และเห็นอกเห็นใจ

ผู้อื่น เป็นการสละความเห็นแก่ตัว มุ่งช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน การให้ทาน เปรียบเสมือนเมล็ดพันธุ์แห่งความดี งอกงามเป็นความสุขทั้งผู้ให้และผู้รับ

2. การให้ทาน สละความเห็นแก่ตัว สละความโลภการให้ทาน ช่วยให้เราสละความเห็นแก่ตัว ความโลภ ฝึกฝนใจให้รู้จักแบ่งปัน โดยไม่ยึดติดกับวัตถุสิ่งของ เป็นการฝึกจิตให้สงบ เกิดปัญญา เข้าใจความทุกข์ของผู้อื่น

3. การให้ทาน บุญกุศล ส่งผลดีต่อจิตใจการให้ทาน เป็นการสร้างบุญกุศล ส่งผลดีต่อจิตใจ ทำให้รู้สึกอิ่มเอมใจ เบิกบาน เป็นสุข เกิดความเมตตา กรุณา

จากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ทั้ง 3 ประการ ดังกล่าวมานี้ การให้ทาน เป็นวิถีการบำเพ็ญบารมี ที่เปรียบเสมือนกุญแจสำคัญนำทางสู่สันติสุขภายใน การให้ทาน สอดคล้องกับสันติวิถีพุทธ ที่มุ่งเน้นไปที่การลด ละ เลิกกิเลส ฝึกฝนใจให้สงบ การให้ทาน ช่วยให้ใจเราเบิกบาน ผ่องใส ไม่รู้สึกเสียดาย เมื่อเราให้ ใจเราจะรู้สึกดี รู้สึกอิ่มเอมใจ การให้ทาน ช่วยให้เราละความเห็นแก่ตัว ฝึกฝนให้เรารู้จักแบ่งปัน การให้ทาน ช่วยให้เราเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เข้าใจความทุกข์ยากของผู้อื่น และเป็นหนทางสู่สันติสุขที่แท้จริง

19) ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทานตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต การให้ทาน คือ การสร้างความสุขแก่ผู้ให้และผู้รับ การให้ทาน คือการสร้างสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การให้ทาน คือ การลดความโลภ การให้ทาน คือ การฝึกฝนจิตใจ การให้ทาน คือการสร้างบุญกุศล จากการสรุปคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 19 นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

การให้ทาน เป็นวิถีการบำเพ็ญบารมี เปรียบเสมือนกุญแจสำคัญที่ไขประตูสู่สันติสุขทั้งภายในจิตใจและสังคมโดยรวม ดังนี้

1. การให้ทานสร้างความสุข ผู้ให้ เกิดความสุขใจ มีความปีติ เบิกบานใจ จากการได้ช่วยเหลือผู้อื่น ผู้รับ จึงรู้สึกขอบคุณ อบอุ่นใจ จากการได้รับสิ่งของหรือความช่วยเหลือ

2. การให้ทานสร้างสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข คนในสังคมเกิดการแบ่งปัน ช่วยเหลือ เกื้อกูล ส่งผลให้สังคมมีความเอื้ออาทร ลดช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจน ป้องกันปัญหาอาชญากรรม

3. การให้ทานลดความโลภ ช่วยฝึกให้ใจรู้จักแบ่งปัน ไม่ยึดติดกับวัตถุสิ่งของ ช่วยให้ใจสงบ เกิดความสุขที่แท้จริง

4. การให้ทานฝึกฝนจิตใจ ฝึกเมตตา กรุณา เสียสละ พัฒนาจิตให้ประณีต อ่อนโยน

5. การให้ทานสร้างบุญกุศล เป็นการสะสมผลบุญ ส่งผลดีต่อชีวิต ช่วยให้จิตใจผ่องใส เบิกบาน

จากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ทั้ง 5 ประการ ดังกล่าวมานี้ การให้ทานสอดคล้องกับสันติวิถีพุทธ เมื่อทุกคนรู้จักแบ่งปัน ช่วยเหลือ เกื้อกูล สังคมจะเต็มไปด้วยความเอื้ออาทร เมตตา และความสงบสุข การให้ทาน ไม่ได้จำกัดแค่การให้วัตถุสิ่งของ แต่หมายถึงการให้ในทุกแง่มุม แม้แต่รอยยิ้ม คำพูดที่ดี การช่วยเหลือผู้อื่น ล้วนเป็นการให้ทานที่ส่งผลดีต่อทั้งผู้ให้และผู้รับ การให้ทาน สามารถเข้าถึงสันติวิถีพุทธได้โดยเริ่มต้นได้ที่ตัวเรา การให้ทานเป็นวิธีง่ายๆ ที่ทุกคน

สามารถทำได้ ฝึกฝนให้เป็นนิสัย จะช่วยสร้างทั้งความสุขภายในจิตใจและสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

20) ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทานตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต การให้ทาน คือ การแบ่งปันทั้งวัตถุสิ่งของหรือแบ่งปันความสุขให้แก่กัน การให้ทานแก่ผู้ที่สมควรโดยไม่หวังสิ่งตอบแทบใดๆ ทำให้จิตใจเต็มไปด้วยความเสียสละ การให้ทาน คือ ความไม่เป็นแก่ตัว จากการสรุปคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 20 นี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ว่า

1. การให้ทาน การแบ่งปันวัตถุสิ่งของและแบ่งปันความสุขให้แก่กัน เป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และสร้างสังคมที่เอื้ออาทร

2. การให้ทานแก่ผู้ที่สมควรโดยไม่หวังสิ่งตอบแทบใดๆ ทำให้จิตใจเต็มไปด้วยความเสียสละ การให้ทานโดยไม่หวังผลตอบแทน แสดงถึงความเมตตา กรุณา และความเสียสละ เป็นการลดความเห็นแก่ตัว มุ่งหวังช่วยเหลือผู้อื่น เป็นการฝึกฝนจิตใจให้สงบ ผ่องใส

3. การให้ทาน คือ ความไม่เห็นแก่ตัว การให้ทาน เป็นการแบ่งปันสิ่งของ โดยไม่ยึดติดในวัตถุ มุ่งหวังให้ผู้อื่นมีความสุข เป็นการฝึกฝนจิตใจให้หลุดพ้นจากกิเลส

จากการวิเคราะห์คำสัมภาษณ์ทั้ง 5 ประการ ดังกล่าวมานี้ ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทานตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต การให้ทาน คือ การช่วยให้ลดความเห็นแก่ตัว มุ่งหวังแบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่น ส่งผลให้เกิดความเมตตา กรุณา และความเอื้ออาทรในสังคม การฝึกฝนจิตใจ การให้ทานโดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นการฝึกฝนจิตใจให้สงบ ผ่องใส หลุดพ้นจากกิเลส การสร้างสังคมที่เอื้ออาทร การให้ทานช่วยเหลือผู้อื่น ส่งผลต่อความสัมพันธ์ที่ดี เกิดความเอื้ออาทร การแบ่งปัน สอดคล้องกับแนวทางสู่สันติวิถีพุทธ การให้ทาน ส่งผลดีต่อทั้งผู้ให้และผู้รับ ช่วยให้ผู้ให้มีจิตใจสงบ ผ่องใส หลุดพ้นจากกิเลส และช่วยให้ผู้รับมีความสุข พ้นจากความทุกข์ยาก การให้ทาน เป็นแนวทางสู่สันติวิถีพุทธ ช่วยให้ลดความเห็นแก่ตัว ฝึกฝนจิตใจ และสร้างสังคมที่เอื้ออาทรแบ่งปัน

4.2.1.3 สังเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ทานวิถี

ผู้วิจัยจักได้สังเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งหมด 20 รูป/คน ในประเด็นคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ทานวิถี ดังนี้

ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทานตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีเป้าหมายสูงสุดมุ่งเน้นไปที่การลดละกิเลส ฝึกฝนใจให้รู้จักแบ่งปัน มีจิตใจกว้าง ส่งผลดีต่อทั้งผู้ให้และผู้รับ ช่วยให้ผู้ให้มีความสุขใจ รู้สึกอิ่มเอมใจ ผู้รับรู้สึกขอบคุณ มีความสุข เป็นการลดละกิเลส ฝึกฝนใจให้รู้จักเสียสละและใจกว้าง ช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นการนำไปสู่สันติสุขในที่สุด การให้ทานเป็นหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ ที่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า การสละสิ่งของที่ตนมี แบ่งปันให้แก่ผู้อื่น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เป็นการฝึกฝนจิตใจให้เกิดเมตตา กรุณา และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ส่งผลต่อพัฒนาการทางจิตใจและนำไปสู่สันติสุขภายใน

บุคคลที่มุ่งมั่นประพฤติปฏิบัติในวิถีบำเพญบารมี คือ การให้ทาน ย่อมบังเกิดผลลัพธ์คือ ลดความเห็นแก่ตัว มุ่งเน้นไปที่ความสุขของผู้อื่นมากกว่าตนเอง ลดความตระหนี่ การให้เป็นการฝึกฝนใจให้รู้จักให้ เสียสละ ใจกว้าง ช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่รู้สึกเสียดาย ละวางความยึดมั่นถือมั่น มุ่งสู่ความหลุดพ้น การให้เป็นการฝึกฝนใจให้รู้จักปล่อยวาง ไม่ยึดติดกับวัตถุสิ่งของ ฝึกการมองโลกตามความเป็นจริง เห็นความไม่เที่ยงแท้ เกิด แก่ ตาย เป็นการละวางความยึดมั่น มุ่งสู่ความหลุดพ้น ลดละกิเลส ละความโลภ ละความโกรธ ละความหลง การให้เป็นการฝึกฝนใจให้รู้จักให้ ใจกว้าง ช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นการฝึกเมตตา สะสมบุญ ปรับพื้นฐานของจิตใจ การให้ปัญญา ขจัดอวิชชา นำบุคคลไปสู่สันติสุข เป็นการสร้างความสุขแก่ผู้ให้และผู้รับ การฝึกความอดทน การให้ทาน ฝึกให้เรารู้จักการอดทน ใจเย็น เมื่อผู้อื่นมาขอความช่วยเหลือ การฝึกความบริสุทธิ์ใจ การให้ทาน ฝึกให้เรารู้จักการให้ด้วยใจบริสุทธิ์ โดยไม่หวังผลตอบแทน

ทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทานตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สำหรับชุมชนนั้น มุ่งเน้นไปที่การช่วยเหลือแบ่งปัน ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน เน้นการพัฒนาจิตใจ ควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ชุมชนจะเป็นชุมชนมีความเอื้ออาทร แบ่งปัน สมาชิกในชุมชน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปันสิ่งของ ความรู้ และเวลา ชุมชนมีความสามัคคี สมาชิกในชุมชนมีความสามัคคี ร่วมมือกันทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เกิดความผูกพัน และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ชุมชนมีสันติสุข สมาชิกในชุมชนมีจิตใจสงบ ลดความโลภ โกรธ หลง อยู่ร่วมกันอย่างสันติ และชุมชนมีการพัฒนาที่ยั่งยืน สมาชิกในชุมชนมีการพึ่งพาตนเอง พัฒนาคุณภาพชีวิต เกิดความยั่งยืน รู้จักแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อยู่ร่วมกันอย่างสันติ เกิดความสุขที่แท้จริง

และทานวิถี เป็นวิถีแนวทางการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทานตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สำหรับสังคม มุ่งเน้นไปที่สังคมที่เสียสละ ช่วยเหลือแบ่งปัน ไม่เห็นแก่ตัว การให้เป็นการเสียสละสิ่งของหรือเวลาของตนเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น เป็นการลดความเห็นแก่ตัวและส่งเสริมความเอื้ออาทรแบ่งปัน เมื่อสมาชิกในสังคมมีจิตวิญญาณแห่งการให้ สังคมนั้นจะเต็มไปด้วยความอบอุ่นและความเอื้ออาทร เป็นสังคมมีเมตตา กรุณา มีความสามัคคี สร้างประโยชน์ส่วนรวมร่วมกัน การให้เป็นการแสดงออกถึงเมตตาและความกรุณาต่อผู้อื่น เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความสามัคคีในสังคม

เมื่อสมาชิกในสังคมมีจิตเมตตาต่อกัน สังคมนั้นจะเต็มไปด้วยความสงบสุขและความร่วมมือ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของสังคม แก้ปัญหาสังคมด้วยสันติวิธี ลดความขัดแย้งปราศจากความรุนแรง การให้เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลและกลุ่มบุคคล เป็นการลดความตึงเครียดและความขัดแย้ง ส่งเสริมการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี เมื่อสมาชิกในสังคมมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน สังคมนั้นจะเต็มไปด้วยความสงบสุข เป็นการพัฒนาสังคมที่ดีที่ยั่งยืนด้วยการให้ เห็นคุณค่าของทาน การให้ การให้ เป็นการสนับสนุนการพัฒนาสังคมในด้านต่างๆ เช่น การศึกษา การสาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม เป็นการส่งเสริมความยั่งยืนของสังคม เมื่อสมาชิกในสังคมเห็นคุณค่าของการให้ สังคมนั้นจะพัฒนาไปในทางที่ดี และเป็นสังคมมีสันติสุขที่ยั่งยืน เมื่อสมาชิกในสังคมมีจิตวิญญาณแห่งการให้ สังคมนั้นจะเต็มไปด้วยความเอื้ออาทร เมตตา และความสามัคคี ส่งผลให้สังคมมีความสงบสุขและยั่งยืน

4.2.2 ศีลวิถี

ผู้วิจัยจะได้สรุปผล ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นศิษย์ของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในประเด็น คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ศีลวิถี มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.2.2.1 การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้วิจัยจักได้สรุปสันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ศีลวิถี จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 20 รูป/ท่าน ที่กล่าวมา ตามตารางด้านล่างนี้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	**สรุปผลสัมภาษณ์: คำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ศีลวิถี**
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 1	• ศีล เป็นรากฐานของสันติสุข ทำจิตใจสงบนิ่ง ควบคุมอารมณ์ไม่ก่อความรุนแรง • ศีลเป็นพื้นฐานของปัญญา ศีลนำไปสู่ปัญญา ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เกิดจากการเจริญสติและสมาธิ มองเห็นความจริง เข้าใจเหตุและผล ละเว้นการผิดศีล • ศีลเป็นพื้นฐานของความเมตตากรุณา ศีลนำไปสู่ความเมตตากรุณา ความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ทำจิตใจอ่อนโยน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น นำไปสู่สันติสุขในสังคม • ศีลเป็นรากฐานของสันติสุข นำไปสู่ปัญญาและความเมตตากรุณา ช่วยให้ชาวพุทธมีจิตใจสงบนิ่ง เข้าใจเหตุและผล มีความรักต่อผู้อื่น นำไปสู่สันติสุขในสังคม
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 2	• ศีล เป็นการมีระเบียบวินัยในตัวเอง ช่วยให้ชีวิตมีความสุขปลอดภัย และสังคมสงบสุข • ศีลเป็นกฎระเบียบที่คนในสังคมต้องปฏิบัติร่วมกัน • การรักษาศีล ช่วยให้สังคมสงบสุข • สันติสุขของชาวพุทธ อยู่ที่การรักษาศีล
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 3	• ศีล กฎระเบียบข้อบังคับในพระพุทธศาสนา แบ่งตามฐานะ • ศีล 5 พื้นฐานสำหรับฆราวาส • ศีล 8 สำหรับอุบาสกอุบาสิกา • ศีล 10 สำหรับสามเณร ศีล 227 สำหรับพระภิกษุ • ศีล 5 เป็นพื้นฐานสู่สังคมพุทธที่สงบสุข • ชาวพุทธต้องตระหนักและปฏิบัติศีล 5 อย่างจริงจังผลลัพธ์คือสังคมไทยที่สงบสุขและปกติสุข • เน้นย้ำความสำคัญของศีล 5 สำหรับเยาวชน • วัฒนธรรมวัตถุนิยม ส่งผลต่อศีลธรรม • หันกลับมาสนใจศีลธรรม นำไปสู่สังคมที่ปกติสุข

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: คำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ศีลวิถี
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 4	ศีล หลักปฏิบัติของพระพุทธเจ้า หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี: ศิษย์หลวงปู่มั่น สอนให้รักษาศีลอย่างเคร่งครัด ● ควรรักษาศีลทุกข้อ ไม่เว้นแม้ข้อเล็กน้อย ● เปรียบเสมือนการรักษาชีวิตและทรัพย์สิน ● ช่วยให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ศีล 5 ● ฆราวาสควรรักษา ช่วยให้สังคมสงบสุข โดยไม่ต้องมีกฎหมาย ● ศีลเป็นสิ่งสำคัญ ช่วยให้ชีวิตสงบสุข ● ควรรักษาศีลอย่างเคร่งครัด โดยไม่เว้นแม้ข้อเล็กน้อย ● ศีล 5 ช่วยให้สังคมสงบสุข โดยไม่ต้องมีกฎหมาย
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 5	● ศีล หมายถึง กฎระเบียบ ศีลธรรมตามหลักศาสนา เช่น ศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 หรือศีล 227 ● การรักษาศีล เป็นเรื่องดีงามที่ชาวพุทธทุกคนควรปฏิบัติ โดยเฉพาะศีล 5 ซึ่งถือเป็นหลักมนุษยธรรมสากล ● ศีล 5 เป็นหลักการเกี่ยวกับ การรักษาตนเอง อยู่ร่วมกันในสังคม ไม่มีความขัดแย้งกับผู้อื่น
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 6	ศีลนำมาซึ่งความสุข ระงับดับเวรภัย กฎระเบียบข้อบังคับของสังคม ● รักษาศีล คือ การสร้างกรรมดี เมตตาต่อผู้อื่น สัตว์อื่น ● ศีลเป็นพื้นฐานของใจ รักษา กาย วาจาให้ปกติ ● คนที่มีศีลอยู่ที่ไหนก็มีแต่ความสงบสุข ● ศีลนำมาซึ่งความสุขจิตใจสงบสุข ● ป้องกันการกระทำไม่ดี ป้องกันเภทภัย
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 7	● ศีลมีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับฐานะหน้าที่ ● ศีล 227 สำหรับบรรพชิต ● ศีล 8 สำหรับอุบาสกอุบาสิกาผู้เจริญภาวนา ● ศีล 5 สำหรับอุบาสกอุบาสิกาผู้ประกอบอาชีพ ● ศีลนำไปสู่สันติสุขตามลำดับ ● ศีลเป็นกฎเกณฑ์พื้นฐานของมนุษย์ ช่วยให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ● สังคมไร้ศีล ย่อมมีปัญหา ● ศีลเปรียบเสมือนรั้วกั้น 2 ฟากทาง ป้องกันไม่ให้ผู้เดินทางหลงทาง

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: คำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ศีลวิถี
	• ศีล 227 ศีล 8 ศีล 5 ช่วยให้ผู้เดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางคือสันติสุข • สังคมที่มีศีล ย่อมอยู่เย็นเป็นสุข • สังคมที่มีศีลเสมอกัน ไม่จำเป็นต้องมีกฎหมาย
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 8	• ศีล 5 เปรียบเสมือนกรอบแห่งความประพฤติที่ช่วยให้บุคคลและสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข • ศีล 5 เป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตการส่งเสริมการรักษาศีล 5 สามารถทำได้ด้วยวิธีการต่างๆ • ศีล 5 นำไปสู่ความสุขสงบเย็นทั้งสำหรับบุคคลและสังคม
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 9	• ศีล แปลว่า ปกติ เป็นหลักปฏิบัติขั้นแรกของไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เปรียบเสมือนบันไดขั้นแรกหรือจริยศาสตร์เบื้องต้น • ศีล จึงเป็นจริยศาสตร์และบันไดขั้นแรกนำไปสู่ความสงบ สันติสุขระดับกายภาพ • ในยุคของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ท่านเน้นการเผยแผ่เรื่องศีลให้ชาวพุทธรู้จัก เข้าใจด้วยปัญญา • ศีลตามแนวคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีบทบาทสำคัญในการสร้างสันติสุขให้แก่ชาวพุทธ • การปฏิบัติศีล ควบคู่ไปกับการพัฒนาปัญญา จะช่วยนำไปสู่ความสงบสุขที่แท้จริง
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 10	การมีศีล นอกจากจะช่วยให้ชีวิตสงบสุขแล้ว ยังเป็นพื้นฐานสำคัญของสันติวิถีพุทธ • จิตเมตตา คิดดี ปรารถนาดีต่อผู้อื่น • การใช้ชีวิตอย่างถูกต้อง สำรวมระวัง • การรักษาพฤติกรรมทางวาจา พูดจาดี ไพเราะ • สติปัญญา คิดอย่างมีเหตุผล ศีล 5 เป็นคุณธรรมพื้นฐานที่สามารถสร้างสันติวิถีพุทธ ให้เกิดขึ้นได้ • ศีล เป็นข้อปฏิบัติที่มีหลายระดับ ขึ้นอยู่กับสถานะบุคคล • ศีล 5 เป็นพื้นฐานสำคัญของสันติวิถีพุทธ • สันติวิถีพุทธ เกิดขึ้นจากจิตเมตตา การใช้ชีวิตอย่างถูกต้อง รักษาพฤติกรรมทางวาจา และสติปัญญา • การมีศีล 5 ช่วยให้ชีวิตสงบสุข และเป็นพื้นฐานของสันติวิถีพุทธ

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: คำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ศีลวิถี
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 11	• การรักษาศีลตามโอกาสและฐานะ รักษาศีลตามความเหมาะสม ส่งผลให้ชีวิตสงบสุข ครอบครัวไม่เดือดร้อน อยู่ในสังคมได้อย่างองอาจ • การไม่เบียดเบียนผู้อื่น เมื่อมีศีล ไม่ได้ไปเบียดเบียนผู้อื่น ทำให้สบายใจ หายห่วง คลายกังวล • การเป็นแบบอย่างที่ดี ชาวพุทธที่รักษาศีล เป็นตัวอย่างที่ดี นำไปสู่สันติสุขในสังคม • การรักษาศีล เป็นแนวทางสู่สันติสุข • ชาวพุทธควรปฏิบัติตามหลักศีลอย่างเคร่งครัด • สังคมจะสงบสุข เมื่อสมาชิกในสังคมรักษาศีล
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 12	ศีลและการรักษาศีล • เป็นการฝึกจิตใจให้สูงขึ้น • ศีล 5 มีความจำเป็นมากสำหรับมนุษย์ • เป็นกฎข้อปฏิบัติที่ควรปฏิบัติร่วมกันของคนในสังคม ผลของการรักษาศีล • โอกาสสร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคมน้อยลง • โอกาสสู่อบายภูมิ์น้อยลง • พัฒนาสติปัญญา • เกิดความรู้และความเข้าใจ ปล่อยวางได้ง่ายขึ้น
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 13	• ศีล: ข้อปฏิบัติพื้นฐานของชาวพุทธ • ศีล 5: เหมาะสำหรับบุคคลทั่วไป • ศีล 5 ช่วยให้ชีวิตดีขึ้น ควบคุมอารมณ์ได้ ทำให้คิดบวกและมีสติ • จิตใจสูงขึ้น จิตใจสงบ มีความสุข • สังคมสงบสุข
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 14	• ศีล หมายถึง ความปกติของกายวาจา ผู้รักษาศีลย่อมเป็นที่เคารพนับถือ • การรักษาศีลดีต่อตนเอง เกิดความสงบสุขในใจ มั่นใจ • การรักษาศีลดีต่อต่อผู้อื่น เป็นที่รัก นับถือ น่าศรัทธา • การรักษาศีลดีต่อต่อสังคม เกิดความสงบสุข ร่มเย็น • ศีลเป็นรากฐานสำคัญของบุคคลและสังคม

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: คำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ศีลวิถี
	• การรักษาศีลนำไปสู่ความสงบสุขทั้งภายในและภายนอก • ผู้นำที่มีศีลบารมี เป็นตัวอย่างที่ดี ช่วยให้สังคมสงบสุข • สังคมที่ทุกคนเคารพศรัทธาและประพฤติปฏิบัติในศีล ย่อมเป็นสังคมที่สงบสุข
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 15	• ศีล 5 เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข • การรักษาศีล 5 นำไปสู่ความสุขของทั้งบุคคลและสังคม • ชาวพุทธทุกคนควรประพฤติปฏิบัติรักษาศีล 5 • พื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคม • ป้องกันการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น • หลักประกันความมั่นคงของชีวิต • รักษาชีวิตครอบครัว สัจจะ และมิตรภาพ • พัฒนาสติปัญญานำไปสู่การสร้างสังคมแห่งความสงบสุข
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 16	• การรักษาศีล 5 เป็นการพัฒนาจิตใจ ตามแนวคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต • นำไปสู่สันติสุขแก่ตนเอง ครอบครัว คนรอบข้าง และชุมชน
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 17	• การรักษาศีล ส่งผลดีต่อสันติภาพในหลายแง่มุม • ส่งเสริมจิตเมตตา คุณธรรม ความซื่อสัตย์ ศีลธรรม ความจริงใจ และสติ • ช่วยให้บุคคลสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข • เป็นแนวทางสำคัญในการสร้างสันติภาพโลก
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 18	• การปฏิบัติศีล 5 เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างสันติสุข • ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติศีล ช่วยให้เข้าใจสาเหตุของความขัดแย้งและความรุนแรง • การเข้าใจประโยชน์ของสันติสุข กระตุ้นให้ทุกคนมุ่งมั่นปฏิบัติศีล • การปฏิบัติเกี่ยวกับศีล จึงเป็นหน้าที่ของชาวพุทธทุกคน ที่จะร่วมกันสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคม
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 19	• การปฏิบัติศีล เป็นรากฐานสำคัญสู่ความสุขของทั้งบุคคลและสังคม • ศีลช่วยให้บุคคลควบคุมตนเอง ลดการเบียดเบียนผู้อื่น • สังคมที่มีศีล ย่อมมีสันติสุข • การปฏิบัติศีล ไม่ได้จำกัดอยู่แค่การไม่เบียดเบียนผู้อื่น

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: คำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ศีลวิถี
	แต่ยังรวมถึงการทำดีด้วย ● การฝึกฝนรักษาศีลอย่างสม่ำเสมอ ช่วยให้จิตใจ สงบ และ มีความสุข
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 20	● การมีศีลธรรม เช่น ศีล 5 เป็นพื้นฐานสำคัญของความสุข เพราะเป็นการปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎระเบียบอันดีงามของสังคม ● การปฏิบัติศีลจนคุ้นเคย จะช่วยให้เกิดความเป็นคนที่มีอารมณ์มั่นคง ไม่ไปกระทบกระทั่งกับผู้อื่น ● การรักษาศีล ทำให้การดำเนินชีวิตปลอดภัย และอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างผาสุก

4.2.2.2 วิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

เพื่อความเข้าใจและความชัดเจนในประเด็นนี้มากขึ้น ผู้วิจัยจักได้วิเคราะห์ผลสรุปที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด 20 รูป/คน ในประเด็นที่เกี่ยวกับคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ศีลวิถี มีรายละเอียด ดังนี้

1. ศีล เป็นหลักการพื้นฐานของพระพุทธศาสนา

ศีล หมายถึง การรักษากาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย เป็นวิถีนิตินำทาง การฝึกฝนตนเองให้มีวินัย ควบคุมกาย วาจา ใจ ไม่ให้ประทุษร้ายผู้อื่น เป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิต ช่วยให้ชีวิตสงบสุข และเป็นหลักการพื้นฐานของพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3,5,7 กล่าวว่า ศีล กฎระเบียบข้อบังคับในพระพุทธศาสนา แบ่งตามฐานะ ศีล 5 พื้นฐานสำหรับฆราวาส ศีล 8 สำหรับอุบาสกอุบาสิกา ศีล 10 สำหรับสามเณร ศีล 227 สำหรับพระภิกษุ ศีล 5 เป็นพื้นฐานสู่สังคมพุทธที่สงบสุข ชาวพุทธต้องตระหนักและปฏิบัติศีล 5 อย่างจริงจัง ผลลัพธ์คือ สังคมไทยที่สงบสุขและปกติสุข เน้นย้ำความสำคัญของศีล 5 สำหรับเยาวชน วัฒนธรรมวัตถุนิยม ส่งผลต่อศีลธรรม หันกลับมาสนใจศีลธรรม นำไปสู่สังคมที่ปกติสุข

ศีล หมายถึง กฎระเบียบ ศีลธรรมตามหลักศาสนา เช่น ศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 หรือ ศีล 227 การรักษาศีล เป็นวิถีนิตินำทาง เป็นเรื่องดีงามที่ชาวพุทธทุกคนควรปฏิบัติ โดยเฉพาะศีล 5 ซึ่งถือเป็นหลักมนุษยธรรมสากล ศีล 5 เป็นหลักการเกี่ยวกับการรักษาตนเอง อยู่ร่วมกันในสังคม ไม่มีความขัดแย้งกับผู้อื่น

ศีล มีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับฐานะหน้าที่ ศีล 227 สำหรับบรรพชิต ศีล 8 สำหรับอุบาสกอุบาสิกาผู้เจริญภาวนา ศีล 5 สำหรับอุบาสกอุบาสิกาผู้ประกอบอาชีพ ศีล เป็นวิถีนิตินำทาง นำไปสู่สันติสุขตามลำดับ ศีลเป็นวิถีนิตินำทางกฎเกณฑ์พื้นฐานของมนุษย์ช่วยให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สังคมไร้ศีล ย่อมมีปัญหา ศีลเปรียบเสมือนรั้วกั้น 2 ฟากทาง ป้องกันไม่ให้ผู้เดินทางหลงทาง ศีล 227 ศีล 8 ศีล 5 ช่วยให้ผู้เดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางคือสันติสุข สังคมที่มีศีลย่อมอยู่เย็นเป็นสุข สังคมที่มีศีลเสมอกัน ไม่จำเป็นต้องมีกฎหมาย

2. ศีล เป็นข้อปฏิบัติของชาวพุทธ

ศีล เป็นข้อปฏิบัติของชาวพุทธ เป็นวิถีนิตินำทางข้อปฏิบัติที่มีความสำคัญต่อการทำหน้าที่ของชาวพุทธที่ดี เพราะศีลเป็นที่พึ่งเบื้องต้น เปรียบเสมือนมารดาของกลัยณธรรมทั้งหลาย เป็นข้อปฏิบัติที่ชาวพุทธทุกคนพึงปฏิบัติให้เป็นวิถีนิตินำทางเป็นอาจิณ จะนำมาซึ่งความผาสุกทั้งกาย วาจาและใจ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของท่านผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 4, 8, 9,11, 3, 13 ที่กล่าวว่า ศีลหลักปฏิบัติของพระพุทธเจ้า หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี ศิษย์หลวงปู่มั่น สอนให้รักษาศีลอย่างเคร่งครัด ควรรักษาศีลทุกข้อ ไม่เว้นแม้ข้อเล็กน้อย เปรียบเสมือนการรักษาชีวิตและทรัพย์สิน ช่วยให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ศีล 5 ฆราวาสควรรักษา ช่วยให้สังคมสงบสุข โดยไม่ต้องมีกฎหมาย ศีลเป็นสิ่งสำคัญ เป็นวิถีนิตินำทางช่วยให้ชีวิตสงบสุข ควรรักษาศีลอย่างเคร่งครัด โดยไม่เว้นแม้ข้อเล็กน้อย ศีล 5 ช่วยให้สังคมสงบสุข โดยไม่ต้องมีกฎหมาย ศีล 5 คือ วิถีนิตินำทาง เปรียบเสมือนกรอบแห่งความประพฤติที่ช่วยให้บุคคลและสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ศีล 5 เป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิต การส่งเสริมการรักษาศีล 5 สามารถทำได้ด้วยวิธีการต่างๆ ศีล 5 นำไปสู่ความสุขสงบเย็นทั้งสำหรับบุคคลและสังคม

ศีล แปลว่า ปกติ เป็นวิถีนิตินำทางหลักปฏิบัติขั้นแรกของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เปรียบเสมือนบันไดขั้นแรกหรือจริยศาสตร์เบื้องต้น ศีล จึงเป็นจริยศาสตร์และวิถีนิตินำทางบันไดขั้นแรกนำไปสู่ความสงบ สันติสุขระดับกายภาพ ในยุคของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ท่านเน้นการเผยแผ่เรื่องศีลให้ชาวพุทธรู้จัก เข้าใจด้วยปัญญา ศีลตามแนวคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีบทบาทสำคัญในการสร้างสันติสุขให้แก่ชาวพุทธ การปฏิบัติศีล ควบคู่ไปกับการพัฒนาปัญญา จะช่วยนำไปสู่ความสงบสุขที่แท้จริง การรักษาศีล ตามโอกาสและฐานะ รักษาศีลตามความเหมาะสม ส่งผลให้ชีวิตสงบสุข ครอบครัวไม่เดือดร้อน อยู่ในสังคมได้อย่างองอาจ การไม่เบียดเบียนผู้อื่น เมื่อมีศีลไม่ได้ไปเบียดเบียนผู้อื่น ทำให้สบายใจ หายห่วง คลายกังวล การเป็นแบบอย่างที่ดี ชาวพุทธที่รักษาศีล เป็นตัวอย่างที่ดี นำไปสู่สันติสุขในสังคม การรักษาศีล เป็นแนวทางสู่สันติสุข ชาวพุทธควรปฏิบัติตามหลักศีลอย่างเคร่งครัด สังคมจะสงบสุข เมื่อสมาชิกในสังคมรักษาศีล

ศีล เป็นวิถีนิตินำทางข้อปฏิบัติพื้นฐานของชาวพุทธ ศีล 5 เหมาะสำหรับบุคคลทั่วไป ศีล 5 ช่วยให้ชีวิตดีขึ้น ควบคุมอารมณ์ได้ ทำให้คิดบวกและมีสติ จิตใจสูงขึ้น จิตใจสงบ มีความสุข สังคมสงบสุข ชาวพุทธต้องตระหนักและปฏิบัติศีล 5 อย่างจริงจังผลลัพธ์คือ สังคมไทยที่สงบสุขและปกติสุข เน้นย้ำความสำคัญของศีล 5 สำหรับเยาวชน วัฒนธรรมวัตถุนิยม ส่งผลต่อศีลธรรม หันกลับมาสนใจศีลธรรม นำไปสู่สังคมที่ปกติสุข

3. ศีล เป็นหลักการพัฒนากาย วาจา ส่งผลต่อการพัฒนาจิตใจ

ศีล เป็นวิถีนิตินำทาง เป็นหลักการพัฒนากาย วาจา ส่งผลดีต่อการพัฒนาจิตใจ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของท่านผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 12, 16, 13 ที่กล่าวว่า ศีลและการรักษาศีลเป็นการฝึกจิตใจให้สูงขึ้น ศีล 5 มีความจำเป็นมากสำหรับมนุษย์ เป็นกฎข้อปฏิบัติที่ควรปฏิบัติร่วมกันของคนในสังคม ผลของการรักษาศีล โอกาสสร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคมน้อยลง โอกาสสู่อบายภูมิน้อยลง พัฒนาสติปัญญา เกิดความรู้และความเข้าใจ ปล่อยวางได้ง่ายขึ้น การรักษาศีล 5 เป็นการพัฒนาจิตใจ ตามแนวคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต นำไปสู่สันติสุขแก่ตนเอง ครอบครัว คน

รอบข้าง และชุมชน ศีล 5 ช่วยให้ชีวิตดีขึ้น ควบคุมอารมณ์ได้ ทำให้คิดบวกและมีสติ จิตใจสูงขึ้น จิตใจสงบ มีความสุข สังคมสงบสุข

4. ศีล เป็นรากฐานสำคัญของสันติสุข

ศีล เป็นวิถีนิตินำทาง อันเป็นรากฐานสำคัญของสันติสุข สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของท่านผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1, 10, 18 ที่กล่าวว่า ศีล เป็นรากฐานของสันติสุข ทำจิตใจสงบนิ่ง ควบคุมอารมณ์ ไม่ก่อความรุนแรง ศีลเป็นพื้นฐานของปัญญา ศีลนำไปสู่ปัญญา ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เกิดจากการเจริญสติและสมาธิ มองเห็นความจริง เข้าใจเหตุและผล ละเว้นการผิดศีล ศีลเป็นพื้นฐานของความเมตตากรุณา ศีลนำไปสู่ความเมตตากรุณา ความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ทำจิตใจอ่อนโยน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น นำไปสู่สันติสุขในสังคม ศีลเป็นรากฐานของสันติสุข นำไปสู่ปัญญาและความเมตตากรุณา ช่วยให้ชาวพุทธมีจิตใจสงบนิ่ง เข้าใจเหตุและผล มีความรักต่อผู้อื่น นำไปสู่สันติสุขในสังคม การมีศีล นอกจากจะช่วยให้ชีวิตสงบสุขแล้ว ยังเป็นพื้นฐานสำคัญของสันติวิถีพุทธ จิตเมตตา คิดดี ปรารถนาดีต่อผู้อื่น การใช้ชีวิตอย่างถูกต้อง สำรวมระวัง การรักษาพฤติกรรมทางวาจา พูดจาดี ไพเราะ สติปัญญา คิดอย่างมีเหตุผล ศีล 5 เป็นคุณธรรมพื้นฐานที่สามารถสร้างสันติวิถีพุทธ ให้เกิดขึ้นได้ ศีล เป็นข้อปฏิบัติที่มีหลายระดับ ขึ้นอยู่กับสถานะบุคคล ศีล 5 เป็นพื้นฐานสำคัญของสันติวิถีพุทธ สันติวิถีพุทธ เกิดขึ้นจากจิตเมตตา การใช้ชีวิตอย่างถูกต้อง รักษาพฤติกรรมทางวาจา และสติปัญญา การมีศีล 5 ช่วยให้ชีวิตสงบสุข และเป็นพื้นฐานของสันติวิถีพุทธ

การปฏิบัติศีล 5 เป็นวิถีนิตินำทางจุดเริ่มต้นของการสร้างสันติสุข ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติศีลนำทาง ช่วยให้เข้าใจสาเหตุของความขัดแย้งและความรุนแรง การเข้าใจประโยชน์ของสันติสุข กระตุ้นให้ทุกคนมุ่งมั่นปฏิบัติศีล การปฏิบัติเกี่ยวกับศีล จึงเป็นหน้าที่ของชาวพุทธทุกคนที่จะร่วมกันสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคม

5. ศีล เป็นหลักการสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม

ศีล เป็นวิถีนิตินำทาง เป็นหลักการสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของท่านผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2, 6, 14, 15, 17, 19, 20, กล่าวว่า ศีล เป็นการมีระเบียบวินัยในตัวเอง ช่วยให้ชีวิตมีความสุข ปลอดภัย และสังคมสงบสุข ศีลเป็นกฎระเบียบที่คนในสังคมต้องปฏิบัติร่วมกัน การรักษาศีล ช่วยให้สังคมสงบสุข สันติสุขของชาวพุทธ อยู่ที่การรักษาศีล ศีลนำมาซึ่งความสุข ระงับดับเวรภัย กฎระเบียบข้อบังคับของสังคม รักษาศีล คือ การสร้างกรรมดี เมตตาต่อผู้อื่น สัตว์อื่น ศีลเป็นพื้นฐานของใจ รักษา กาย วาจาให้ปกติ คนที่มีศีลอยู่ที่ไหนก็มีแต่ความสงบสุข ศีลนำมาซึ่งความสุขจิตใจสงบสุข ป้องกันการกระทำไม่ดี ป้องกันเภทภัย ศีล หมายถึง ความปกติของกายวาจา ผู้รักษาศีลย่อมเป็นที่เคารพนับถือ การรักษาศีลดีต่อตนเอง เกิดความสงบสุขในใจ มั่นใจ การรักษาศีลดีต่อต่อผู้อื่น เป็นที่รัก นับถือ น่าศรัทธา การรักษาศีลดีต่อต่อสังคม เกิดความสงบสุข ร่มเย็น ศีลเป็นรากฐานสำคัญของบุคคลและสังคม การรักษาศีลนำไปสู่ความสงบสุขทั้งภายในและภายนอกผู้นำที่มีศีลบารมี เป็นตัวอย่างที่ดี ช่วยให้สังคมสงบสุข สังคมที่ทุกคนเคารพศรัทธาและประพฤติปฏิบัติในศีล ย่อมเป็นสังคมที่สงบสุข

ศีล 5 เป็นสิ่งสำคัญ เป็นวิถีนิตินำทางสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข การรักษาศีล 5 นำไปสู่ความสุขของทั้งบุคคลและสังคม ชาวพุทธทุกคนควรประพฤติปฏิบัติรักษาศีล 5 พื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคม ป้องกันการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น หลักประกันความมั่นคง

ของชีวิต รักษาชีวิตครอบครัว สัจจะ และมิตรภาพ พัฒนาสติปัญญา นำไปสู่การสร้างสังคมแห่งความสงบสุข การรักษาศีล ส่งผลดีต่อสันติภาพในหลายแง่มุม ส่งเสริมจิตเมตตา คุณธรรม ความซื่อสัตย์ ศีลธรรม ความจริงใจ และสติ ช่วยให้บุคคลสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นแนวทางสำคัญในการสร้างสันติภาพโลก การปฏิบัติศีล เป็นรากฐานสำคัญสู่ความสุขของทั้งบุคคลและสังคม ศีลช่วยให้บุคคลควบคุมตนเอง ลดการเบียดเบียนผู้อื่น สังคมที่มีศีล ย่อมมีสันติสุข การปฏิบัติศีล ไม่ได้จำกัดอยู่แค่การไม่เบียดเบียนผู้อื่น แต่ยังรวมถึงการทำดีด้วย การฝึกฝนรักษาศีลอย่างสม่ำเสมอ ช่วยให้จิตใจสงบ และ มีความสุข

การมีศีลธรรม เช่น ศีล 5 เป็นพื้นฐานสำคัญของความสุข เพราะเป็นวิถีนิตินำทางการปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎระเบียบอันดีงามของสังคม การปฏิบัติศีลจนคุ้นเคย จะช่วยให้เกิดความเป็นคนที่มีอารมณ์มั่นคง ไม่ไปกระทบกระทั่งกับผู้อื่น การรักษาศีล ทำให้การดำเนินชีวิตปลอดภัย และอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างผาสุก

สรุปผลวิเคราะห์การสัมภาษณ์การปฏิบัติเกี่ยวกับศีลวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สามารถสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่ชาวพุทธได้ เพราะศีล เป็นวิถีนิตินำทางที่ยอดเยี่ยม เป็นการรักษากาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย เป็นการฝึกฝนตนเองให้มีวินัย ควบคุมกาย วาจา ใจ ไม่ให้ประทุษร้ายผู้อื่น เป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิต ช่วยให้ชีวิตสงบสุข และเป็นแนวทางสู่สันติสุขที่ยั่งยืน แนวทางปฏิบัติศีลมีหลายระดับ ขึ้นอยู่กับความศรัทธาและความเคร่งครัดของแต่ละบุคคล โดยทั่วไปแบ่งเป็น ศีล 5 สำหรับบุคคลทั่วไป ศีล 8 สำหรับอุบาสก อุบาสิกา ที่ใกล้ชิดศาสนา ศีล 10 และศีล 227 สำหรับนักบวชในพระพุทธศาสนา อานิสงส์หรือประโยชน์ของการรักษาศีลมีมากมาย เช่น มีความสุขกาย สุขใจ ชีวิตสงบ ปราศจากความกังวล ผ่อนคลาย มีความปลอดภัย มีชีวิตที่ปลอดภัย มั่นคง ห่างไกลจากภัยอันตราย มีชื่อเสียง เป็นที่รัก เคารพนับถือ ของคนทั่วไป เป็นบ่อเกิดทรัพย์สมบัติ คือ มีโภคทรัพย์สมบูรณ์ ทำให้เกิดปัญญา ฉลาดหลักแหลม คิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล ทำให้มีความเจริญก้าวหน้า ประสบความสำเร็จในชีวิต ความสุขในภพหน้า คือเมื่อสิ้นชีพ นำไปเกิดในสุคติ ภพภูมิที่ดีได้ ศีล เป็นหัวใจสำคัญของสันติวิถีพุทธ เป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาตนเองและสังคม ช่วยให้เข้าถึงสันติสุขที่แท้จริง

4.2.2.3 สังเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ประเด็น คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ศีลวิถี

ผู้วิจัยจักได้สังเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งหมด 20 รูป/คน ในประเด็นสันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ศีลวิถี ดังนี้

ศีลวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การมีสันติสุขภายในและสันติสุขภายนอกอย่างยั่งยืนด้วยการปฏิบัติตามหลักศีลธรรมของพระพุทธศาสนาผ่านหลักคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตนั่นเอง เพราะศีล เป็นหลักการพื้นฐานของพระพุทธศาสนาเปรียบเสมือนรากฐานที่มั่นคงของพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ช่วยให้ผู้ปฏิบัติพ้นจากทุกข์เข้าถึงสันติสุขได้ วิถีนิตินำทางแนวทางปฏิบัติศีลมีหลายระดับ ขึ้นอยู่กับความศรัทธาและความเคร่งครัดของแต่ละบุคคล

ศีล 5 สำหรับบุคคลทั่วไป ศีล 8 สำหรับอุบาสก อุบาสิกา ที่ใกล้ชิดศาสนา ศีล 10 และศีล 227 สำหรับนักบวชในพระพุทธศาสนา วิถีนิตินำทางคือศีล เป็นข้อปฏิบัติที่ชาวพุทธทุกคนควรยึดถือ เป็นการฝึกฝนตนเองให้ละเว้นจากการทำชั่วทั้งทางกาย วาจา และใจ และเป็นหลักการพัฒนากาย วาจา ส่งผลต่อการพัฒนาจิตใจ การรักษาศีลช่วยให้กาย วาจา ของเราบริสุทธิ์ ส่งผลต่อการพัฒนาจิตใจให้สงบ ผ่องใส เป็นกุศล ช่วยให้มีสติ ระลึก รู้ตัว อยู่กับปัจจุบัน

ศีล เป็นรากฐานสำคัญของสันติสุข การรักษาศีลช่วยให้ละเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น ช่วยให้สังคมสงบสุข ปราศจากความวุ่นวาย เกิดเป็นสันติสุขทั้งภายในและภายนอก วิถีนิตินำทางคือศีล เป็นหลักการสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม การรักษาศีลช่วยให้ผู้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เกิดความสามัคคี ร่มเย็น เป็นการสร้างสังคมที่ดี เกิดเป็นสังคมที่สงบสุข วิถีนิตินำทางคือศีล จึงเป็นหัวใจสำคัญของสันติวิถีพุทธ เป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาตนเองและสังคม ช่วยให้เข้าถึงสันติสุขที่แท้จริง

4.2.3 ภาวนาวิถี

ผู้วิจัยจะได้สรุปผล ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นศิษย์ของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในประเด็น สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ภาวนาวิถี มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.2.3.1 การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้วิจัยจักได้สรุปสันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ภาวนาวิถี จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 20 รูป/ท่าน ที่กล่าวมา ตามตารางด้านล่างนี้ ดังนี้

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	**สรุปผลสัมภาษณ์: คำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ภาวนาวิถี**
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 1	- การปฏิบัติภาวนาตามแนวคำสอนพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ช่วยให้ขจัดความทุกข์ พัฒนาจิตใจ และนำไปสู่ความสงบสุข - การมีสัมมาสมาธิ มีบทบาทสำคัญในการขจัดกิเลส ความทุกข์ พัฒนาจิตใจ และสร้างสันติสุข การปฏิบัติภาวนาตามแนวคำสอนพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นแนวทางสู่ความสงบสุขทั้งภายในและภายนอก ประโยชน์ของสัมมาสมาธิ คือ ● ขจัดกิเลส: ส่งผลให้เกิดสันติสุขภายใน ปราศจากความขัดแย้ง ● ขจัดความทุกข์: เข้าใจธรรมชาติของจิต เข้าใจเหตุและผลของทุกข์ ● เพิ่มสติ: ควบคุมความคิดและการกระทำ มองเห็นสิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง ● เพิ่มเมตตา: รักและเมตตาผู้อื่นอย่างไม่มีเงื่อนไข เข้าใจถึงทุกข์ของผู้อื่น

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: คำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ภาวนาวิถี
	• สร้างความสามัคคี: มีจิตใจบริสุทธิ์ รู้จักให้อภัยและยอมรับผู้อื่น • สร้างสันติภาพ: สันติภาพภายในจิตใจเป็นพื้นฐานของสันติภาพภายนอก ปลูกฝังคุณธรรม: เมตตา กรุณา สติ ปัญญา เป็นพื้นฐานของสันติภาพ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 2	การอบรมจิตใจด้วยการภาวนา ภาวนาบทพุทธานุสติ "พุทโธ พุทโธ" • ฝึกฝนจิตใจให้บริสุทธิ์ตามแนวทางพ่อแม่ครูบาอาจารย์ • ดำเนินปฏิบัติอย่างมั่นคง • พบความสุขที่ยั่งยืน • สังคมสงบสุข • ควรปฏิบัติทุกวัน • เปรียบเสมือนการกินข้าว • กำลังจิต กำลังใจ และความสงบสุขจะเพิ่มขึ้น • ไม่ต้องเสียเงินเสียทอง • ใช้กำลังกายกำลังสติฝึกจิต • ตัวเราเองมีความสุ • คนรอบข้างมีความสุข • สังคมชาวพุทธมีความสุข • ไม่มีการเบียดเบียน • ไม่มีการขัดแย้ง
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 3	การปฏิบัติภาวนา หรือ การปฏิบัติสมาธิจิต ส่งผลต่อการสร้างสันติสุขในสังคมชาวพุทธ 1. พัฒนาจิตใจ • ช่วยให้จิตใจสงบ เยือกเย็น อดทน และเข้าใจผู้อื่น • ไม่หวั่นไหวกับสิ่งเร้าภายนอก • เกิดสติปัญญาในการแก้ไขปัญหา • เข้าใจความรู้สึกและความต้องการของผู้อื่น 2. ส่งเสริมความเมตตากรุณา • มองเห็นความทุกข์ของผู้อื่น • เกิดความเมตตากรุณาและความเห็นอกเห็นใจ • มีจิตอาสาช่วยเหลือผู้อื่น • สร้างความดีงามในสังคม

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: คำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ภาวนาวิถี
	3. เสริมสร้างสันติสุขภายในและภายนอก ● สันติภายใน คือ ความสงบสุขในจิตใจ ● สันติภายนอก คือ ความสงบสุขในสังคม ● เมื่อบุคคลมีสันติสุขภายใน ย่อมส่งผลให้มีสันติสุขภายนอก ● สังคมโดยรวมเกิดเป็นสังคมสันติสุข
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 4	● การเจริญภาวนาตามแนวหลวงปู่มั่นสร้างสันติสุขได้อย่างมีประสิทธิภาพ ● แก้ปัญหาที่ต้นเหตุ การทำสมาธิ ช่วยให้จิตสงบ พลังใจเข้มแข็ง ● ลดกำลังกิเลส การหยุดคิด ช่วยให้กิเลสอ่อนกำลังลง ● เพิ่มพลังจิต จิตที่มีพลังมาก ย่อมกำจัดกิเลสได้ง่าย ● ปัญญา ภาวนามยปัญญา ช่วยให้รู้ต้นตอของกิเลส ● ละกิเลส เมื่อรู้ต้นตอ ย่อมละกิเลสได้ ● ดับทุกข์ กิเลสเป็นสาเหตุของทุกข์ ละกิเลสได้ ย่อมดับทุกข์
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 5	การเจริญภาวนา เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา และเป็นแนวทางสู่ สันติสุข ที่แท้จริงพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เน้นย้ำถึงการเจริญภาวนา ดังนี้ ● พัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น ● พัฒนาสติปัญญา ● นำไปสู่สมาธิ ● เกิดความสงบสุข ● พัฒนาจิตจนพร้อมสำหรับวิปัสสนา การเจริญภาวนา ช่วยให้ ● หลุดพ้นจากกิเลส ● พ้นจากความเป็นปุถุชน ● กลายเป็นกัลยาณชน ● พัฒนาเป็นพระอริยบุคคล การเจริญภาวนา เหนือกว่าการให้ทานและการรักษาศีล เพราะ ● ขจัดความทุกข์ทั้งมวล ● ขจัดกิเลสตัณหา ● พัฒนาจิตใจ ● นำไปสู่ สันติสุข ที่แท้จริง

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: คำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ภาวนาวิถี
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 6	• การเจริญภาวนา เป็นวิธีพัฒนาจิตใจ นำไปสู่ความสุขที่แท้จริง • แนวทางพระอาจารย์มั่น เน้นบริกรรม "พุทโธ" มุ่งสู่ความสงบภายใน • อานิสงส์ ช่วยให้เห็นคุณโทษ ลดละกิเลส หมดทุกข์ • การเจริญภาวนา เป็นหัวใจของการบรรลุคุณธรรม สร้างสันติสุขภายใน • แนวทางพระอาจารย์มั่น เสริมสร้างจิตใจ ชาวพุทธเข้าถึงสันติสุขอย่างแท้จริง
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 7	การเจริญภาวนา: • ขั้นที่ 1 สมถกรรมฐาน ฝึกสมาธิ จิตใจสงบ • ขั้นที่ 2 วิปัสสนา ฝึกปัญญา พิจารณาร่างกาย นามธรรม รู้แจ้ง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทำลายอวิชชา บรรลุพระอรหันต์ • นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ใช้ปัญญาแก้ปัญหา ฝึกสติ ควบคุมความคิด รู้ดีชั่วด้วยสติปัญญา สันติสุขจากการเจริญภาวนา • เกิดขึ้นได้หลายระดับ ขึ้นอยู่กับผู้ปฏิบัติ เริ่มต้นที่ การพัฒนาตนเอง เพียรพยายามตามคำสอนของพระพุทธเจ้า สอนผู้อื่น นำสันติสุขและวิธีการปฏิบัติให้ผู้ฟัง เช่น สอนวิธีการกำหนดลมหายใจ เข้า-ออก (สมถกรรมฐาน)
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 8	การเจริญสมาธิภาวนา: • เป็นจุดเชื่อมโยงสู่สันติภาพของโลก • ทำให้ผู้เจริญ มีสติตั้งมั่น จิตบริสุทธิ์ • บรรลุนิรามิสสุข เสวยรสแห่งธรรม • ทำให้จิตหลุดพ้น เกิดญาณหยั่งรู้ • นำไปสู่การตรัสรู้ เกิดเป็นสันติสุขภายใน และสันติภาพอันถาวร
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 9	การเจริญภาวนา เป็นขั้นสูงสุดของการปฏิบัติกรรมฐาน ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา โดยสามารถบูรณาการได้หลายวิธี เช่น ภาวนาในสติปัฏฐาน 4, กายภาวนา, เวทนาภาวนา, จิตภาวนา, ธรรมภาวนา การภาวนาแบ่งเป็น 2 ประเภท • ภาวนาภายในนอกด้วยกาย รู้การเคลื่อนไหว หรือ กายคตาสติ • ภาวนาภายใน ด้วยสมาธิ จิตและปัญญา

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: คำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ภาวนาวิถี
	การภาวนา เป็นหลักของการปฏิบัติในพุทธศาสนา และหลักสำคัญในสายธรรมของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ท่านเน้นให้ศิษย์หมั่นเพียรภาวนาด้วยอุบายธรรม "พุทโธ" ● นำไปสู่สภาวะอริยธรรมขั้นสูงสุด ● ฝึกจิตฝึกใจ รู้สภาวธรรมตามความเป็นจริง ● เข้าใจชีวิตและธรรมชาติ ● เกิดความสงบสันติภายใน ● แผ่เมตตาธรรมสู่สังคม ● เกิดสันติภาพในระดับชาติและนานาชาติ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 10	ภาวนา 3 ประการ หมายถึง กายภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา เป็นหลักการสำคัญในการพัฒนา สันติวิถีพุทธ ที่ง่ายที่สุดและตรงที่สุด เพราะเป็นพื้นฐานที่ทุกคนสามารถประพฤติได้ 1. กายภาวนา พัฒนากายภาพ ทักษะ ความสามารถ บุคลิก ลักษณะภายนอก ● พฤติกรรมทางกาย: รักษาศีล พฤติกรรมทางวาจา: รักษาคำสัจ ไม่พูดร้าย ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่พูดโกหก ไม่นินทา ฯลฯ 2. จิตตภาวนา พัฒนาจิตใจโดยการทำสมาธิ ● มีเทคนิค วิธีการ หลักการ จากหลายสำนัก ● พัฒนาสติและทำให้จิตใจสงบเยือกเย็น ● ระงับอารมณ์ร้าย 3. ปัญญาภาวนา พัฒนาสติและปัญญา ● ขั้นตอนต่อจากจิตตภาวนา ● เกิดสติที่เข้มแข็ง มีปัญญาที่ฉลาดและเป็นธรรม ● เข้าใจชีวิต ธรรมชาติ มนุษย์ และโลก ● เข้าใจประโยชน์ สิ่งที่ควรไม่ควร
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 11	การเจริญภาวนา ในสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ● มุ่งเน้นการพัฒนาสติปัญญา ● พิจารณาตามสภาวธรรมตามความเป็นจริง ● ใช้สติปัญญาพิจารณาเหตุผล แยกแยะผลดีผลเสีย ● ปฏิบัติทั้งสมถะและวิปัสสนากรรมฐาน ● อาศัยบทบริกรรมภาวนา "พุทโธ" เป็นหลัก

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: คำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ภาวนาวิถี
	• เจริญภาวนาจนบรรลุสมาธิจิต • พิจารณาด้านปัญญาจนเข้าใจสภาวธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 12	การเจริญภาวนา หมายถึง การฝึกฝนอบรมจิตใจโดยตรง เพื่อพัฒนาจิตใจให้สงบ มีความตั้งมั่น มั่นคง ฉลาดรอบรู้ เข้าใจโลกและชีวิต วิธีการเจริญภาวนา • การสวดมนต์ ช่วยให้จิตใจสงบ • การนั่งสมาธิ กำหนดจิตให้อยู่กับคำบริกรรม เช่น พุทโธ จนจิตสงบ • การแผ่เมตตา อุทิศส่วนบุญให้ผู้อื่น • การอธิษฐาน ขอให้บุญที่ทำเกิดผลดี • การพิจารณา เข้าใจสภาวะธรรมและความเป็นจริง
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 13	การเจริญภาวนาตามแนวทางพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต นำไปประยุกต์ใช้ได้จริง • พัฒนาจิตใจให้ดีขึ้น • พัฒนาสุขภาพกายให้แข็งแรง มีความสุข สดชื่น • พัฒนาความประพฤติ การกระทำทางกาย • พัฒนาจิตใจ และพัฒนาสติปัญญา • เริ่มต้นด้วยการเจริญสติทุกอิริยาบถ • มีสติตื่นรู้ในทุกสถานการณ์ • ควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ การเจริญภาวนา พัฒนาจิตใจ นำไปสู่สันติสุข
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 14	การเจริญภาวนา • การฝึกฝนจิตให้เป็นสมาธิ • พัฒนาจิตให้สมบูรณ์ เปรียบเสมือนต้นกล้าที่พร้อมเติบโต • นำความสงบสุขมาสู่ผู้ปฏิบัติ • พัฒนาจิตให้มีวุฒิภาวะ ไม่ลุแก่อำนาจโทสะ • เป็นที่เคารพนับถือ • แก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมได้อย่างสันติ

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: คำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ภาวนาวิถี
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 15	• หลักการเจริญภาวนาตามแนวคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สามารถสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่ชาวพุทธและชาวโลกได้ • ฝึกฝนจิตใจให้ตั้งมั่นในความดี • ทำใจให้สงบจากนิวรณธรรมทั้ง 5 • อบรมปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในความเป็นจริงของสรรพสิ่ง • เมื่อคนเราปฏิบัติการเจริญภาวนาเป็นประจำ • ความสงบสุขของจิตใจจะเกิดขึ้น • เกิดปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยเหตุด้วยผลด้วยสติ • นำมาซึ่งสันติสุขแก่ชาวพุทธและชาวโลก
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 16	การปฏิบัติภาวนา ตามแนวคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต นำไปสู่สันติสุข แก่ชาวพุทธได้ 1. ความสุขแก่ตนเอง • จิตใจสงบ มีความสุข • มีสติในการดำเนินชีวิต • รอบคอบ ไม่ประมาท • ไม่กระทบกระทั่งตนเองและผู้อื่น 2. สันติสุขภายในครอบครัว • เข้าใจผู้อื่น ใจเย็น • เกิดความรัก ความผูกพัน • แก้ไขความขัดแย้ง • ครอบครัวอบอุ่น 3. สันติสุขในชุมชน • ช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปัน • อยู่ร่วมกันอย่างสันติ • แก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธี • ชุมชนพัฒนาอย่างยั่งยืน
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 17	การฝึกเจริญภาวนา ช่วยให้จิตใจสงบ เยือกเย็น ควบคุมอารมณ์ความคิดเพิ่ม • ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น แก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติ

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: คำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ภาวนาวิถี
	ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต เกิดความรัก เมตตา ส่งผลให้สังคมสงบสุข ● การฝึกเจริญภาวนา เป็นเครื่องมือสำคัญสร้างสันติสุขที่แท้จริง ● พัฒนาจิตใจ ส่งเสริมความเมตตา เห็นอกเห็นใจ ผลักดันสู่สังคมสงบสุข
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 18	การเจริญภาวนาตามแนวทางพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สามารถสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่ชาวพุทธได้ ● ชะล้างกิเลสตัณหา การเจริญภาวนาช่วยขัดเกลาจิตใจ ลดความมืดดำภายใน ส่งผลให้เกิดสันติสุขภายใน ● ขจัดความทุกข์ การภาวนาช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของจิต เข้าใจเหตุของทุกข์ ช่วยให้มีสติสัมปชัญญะ ● ฝึกสติการปฏิบัติภาวนาช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีสติตื่นรู้ ควบคุมความคิดและพฤติกรรมได้ ● จิตใจมั่นคงส่งผลให้จิตใจมีอารมณ์ที่มั่นคง สงบนิ่ง ไม่เดือดร้อน ● ชาวพุทธทุกคน ยึดถือหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ● ผู้นำทุกหมู่เหล่า เผยแพร่หลักธรรมแก่เด็ก เยาวชน และประชาชน ● ผู้มีอำนาจในบ้านเมือง เผยแพร่คำสอนอย่างต่อเนื่อง
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 19	การเจริญภาวนาตามแนวคำสอนพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มุ่งเน้นไปที่การเจริญสติ ● สติปัฏฐาน 4 เป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ● ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์สูงสุดตามแนวทางพุทธศาสนา ● การเจริญภาวนาตามแนวคำสอนพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ช่วยให้เกิดสันติสุขได้ ● สติ ช่วยให้ควบคุมกิเลส คิดดี พูดดี ทำดี ● ความสงบสุขแก่บุคคลและสังคม
ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่ 20	การปฏิบัติภาวนาตามคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต พระอาจารย์กรรมฐานสายอีสาน เป็นแนวทางสำคัญในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่สังคมชาวพุทธ โดยหลักการสำคัญมุ่งเน้นไปที่ 1. การอบรมจิตใจให้สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ● ฝึกสติให้อยู่กับตัว ● พัฒนาสติปัญญาโดยตรง

ผู้ทรงคุณวุฒิ ลำดับที่	สรุปผลสัมภาษณ์: คำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ภาวนาวิถี
	● เข้าใจชีวิตได้ดียิ่งขึ้น 2. ลดความกิเลสและความทุกข์ของจิตใจ ● ช่วยให้จิตใจสงบ ผ่อนคลาย ● ลดความเครียด ความกังวล เพิ่มความสุขภายใน 3. ประโยชน์ต่อตนเองและคนรอบข้าง ● พัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดี สร้างสังคมที่สงบสุข

4.2.3.2 วิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

เพื่อความเข้าใจและความชัดเจนในประเด็นนี้มากขึ้น ผู้วิจัยจักได้วิเคราะห์ผลสรุปที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด 20 รูป/คน ในประเด็นที่เกี่ยวกับคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ภาวนาวิถี มีรายละเอียด ดังนี้

1. ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนา คือ การฝึกฝน อบรมและพัฒนาจิตใจ

ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนา คือ การฝึกฝน อบรมและพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น การฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ เป็นการเจริญ การอบรม การพัฒนา การทำจิตใจให้สงบ ฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เข้าใจตามเป็นจริง เปรียบเสมือนการเดินทางภายใน เพื่อกลับมาดูสภาวะจิตภายในของเรานั่นเอง การภาวนาเป็นหนึ่งในหลักบุญกิริยาวัตถุ อันเป็นหลักการปฏิบัติที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา การภาวนา เป็นการฝึกฝนที่ต้องอาศัยความอดทน พยายาม และสม่ำเสมอ ผลลัพธ์ที่ได้อาจแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1, 2 ที่กล่าวว่า การปฏิบัติภาวนาตามแนวคำสอนพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ช่วยให้ขจัดความทุกข์ พัฒนาจิตใจ และนำไปสู่ความสงบสุข การอบรมจิตใจด้วยการภาวนา ภาวนาบทพุทธานุสติ คือ พุทโธ พุทโธ ฝึกฝนจิตใจให้บริสุทธิ์ตามแนวทางพ่อแม่ครูบาอาจารย์ ดำเนินปฏิบัติอย่างมั่นคง พบความสุขที่ยั่งยืน สังคมสงบสุข ควรปฏิบัติทุกวันเปรียบเสมือนการกินข้าว กำลังจิต กำลังใจ และความสงบสุขจะเพิ่มขึ้น ไม่ต้องเสียเงินเสียทอง ใช้กำลังกายกำลังสติฝึกจิต ตัวเราเองมีความสุข คนรอบข้างมีความสุข สังคมชาวพุทธมีความสุข ไม่มีการเบียดเบียน ไม่มีการขัดแย้ง คำกล่าวนี้สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 6, 9, 12 ที่กล่าวว่า การเจริญภาวนา เป็นวิธีพัฒนาจิตใจ นำไปสู่ความสุขที่แท้จริง แนวทางพระอาจารย์มั่น เน้นบริกรรม "พุทโธ" มุ่งสู่ความสงบภายใน อานิสงส์ ช่วยให้เห็นคุณโทษ ลดละกิเลส หมดทุกข์ การเจริญภาวนา เป็นหัวใจของการบรรลุคุณธรรม สร้างสันติสุขภายใน แนวทางพระอาจารย์มั่น เสริมสร้างจิตใจ ชาวพุทธเข้าถึงสันติสุขอย่างแท้จริง

ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนา เป็นหลักของการปฏิบัติในพุทธศาสนา และหลักสำคัญในสายธรรมของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ท่านเน้นให้ศิษย์หมั่นเพียรภาวนาด้วยอุบายธรรมว่า พุทโธ พุทโธ นำไปสู่สภาวะอริยธรรมขั้นสูงสุด ฝึกจิตฝึกใจ

รู้สภาวธรรมตามความเป็นจริง เข้าใจชีวิตและธรรมชาติ การเจริญภาวนา หมายถึง การฝึกฝนอบรมจิตใจโดยตรง เพื่อพัฒนาจิตใจให้สงบ มีความตั้งมั่น มั่นคง ฉลาดรอบรู้ เข้าใจโลกและชีวิต วิธีการเจริญภาวนา การสวดมนต์ ช่วยให้จิตใจสงบ การนั่งสมาธิ กำหนดจิตให้อยู่กับคำบริกรรม เช่น พุทโธ จนจิตสงบ การแผ่เมตตา อุทิศส่วนบุญให้ผู้อื่น การอธิษฐาน ขอให้บุญที่ทำเกิดผลดี การพิจารณาเข้าใจสภาวะธรรมและความเป็นจริง

สรุปได้ว่า ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนา คือ การฝึกฝน อบรมและพัฒนาจิตใจ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ดังกล่าวมาแล้ว การภาวนาตามความหมายนี้เป็นการฝึกฝนอบรมพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้นแต่ต้องอาศัยความอดทน และการปฏิบัติความสม่ำเสมอ เปรียบเสมือนการเดินทางที่ต้องใช้เวลา ผลลัพธ์ที่ได้อาจไม่ปรากฏทันที แต่หากฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ ย่อมเกิดผลดีต่อจิตใจและชีวิตของเราได้อย่างแน่นอน

2. ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนา คือ การปฏิบัติสมาธิ

ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนา คือ การปฏิบัติสมาธิ การปฏิบัติสมาธิ เป็นวิธีการภาวนาอย่างหนึ่ง ที่ช่วยให้จิตใจสงบ มุ่งเน้นไปที่การฝึกควบคุมความคิด อารมณ์ และความรู้สึก โดยการเพ่งความสนใจไปที่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น กำหนดลมหายใจ หรือคำภาวนา พุทโธ พุทโธ ผลลัพธ์ของการภาวนา คือ การปฏิบัติสมาธิ ทำให้เกิดเป็นสัมมาสมาธิ ทำให้จิตใจสงบ ผ่อนคลาย ลดความเครียด ความวิตกกังวล เพิ่มสมาธิให้มั่นคง เข้าใจตนเองและผู้อื่นมากขึ้น เพิ่มพูนศีลธรรมภายในจิตใจ เข้าถึงความสุขที่แท้จริง สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1, 3 ที่กล่าวว่า การปฏิบัติภาวนาตามแนวคำสอนพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ช่วยให้ขจัดความทุกข์ พัฒนาจิตใจ และนำไปสู่ความสงบสุข การมีสัมมาสมาธิ มีบทบาทสำคัญในการขจัดกิเลส ความทุกข์ พัฒนาจิตใจ และสร้างสันติสุข การปฏิบัติภาวนาตามแนวคำสอนพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นแนวทางสู่ความสงบสุขทั้งภายในและภายนอก ประโยชน์ของสัมมาสมาธิ คือ ขจัดกิเลส ส่งผลให้เกิดสันติสุขภายใน ปราศจากความขัดแย้ง ขจัดความทุกข์ เข้าใจธรรมชาติของจิต เข้าใจเหตุและผลของทุกข์ เพิ่มสติ ควบคุมความคิดและการกระทำ มองเห็นสิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง เพิ่มเมตตา รักและเมตตาผู้อื่นอย่างไม่มีเงื่อนไข เข้าใจถึงทุกข์ของผู้อื่น สร้างความสามัคคี มีจิตใจบริสุทธิ์ รู้จักให้อภัยและยอมรับผู้อื่น

ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนา คือ การปฏิบัติสมาธิ ยังสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิอีกท่านหนึ่งที่กล่าวว่า การปฏิบัติภาวนา หรือ การปฏิบัติสมาธิจิต ส่งผลต่อการสร้างสันติสุขในสังคมชาวพุทธ พัฒนาจิตใจ ช่วยให้จิตใจสงบ เยือกเย็น อดทน และเข้าใจผู้อื่น ไม่หวั่นไหวกับสิ่งเร้าภายนอก เกิดสติปัญญาในการแก้ไขปัญหา เข้าใจความรู้สึกและความต้องการของผู้อื่น ส่งเสริมความเมตตากรุณา มองเห็นความทุกข์ของผู้อื่น เกิดความเมตตากรุณาและความเห็นอกเห็นใจ มีจิตอาสาช่วยเหลือผู้อื่น สร้างความดีงามในสังคม

สรุปได้ว่า ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนา คือ การปฏิบัติสมาธิ การปฏิบัติสมาธิ ตามคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลายดังที่กล่าวมานั้น วิถีพัฒนาจิตด้วยการภาวนาทางพระพุทธศาสนา มีหลายรูปแบบหลายวิธีการฝึก เช่น การฝึกสมาธิโดยใช้วิธีการแบบอนุสสติ 10 ประการ มีพุทธานุสสติ การระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ เป็นต้น อสุภะ 10 ประการ มีการพิจารณาซาก อสุภะทั้งหลาย หรือการฝึกสมาธิด้วยกสิณ 10 ประการ มีการกำหนดเอาสีสัน

ต่าง ๆ มาฝึกให้จิตสงบเป็นสมาธิ เป็นต้น รูปแบบการปฏิบัติสมาธิโดยอาศัยวิธีการฝึกดังกล่าวมานี้ เป็นอุบายที่ช่วยให้จิตใจสงบ มุ่งเน้นไปที่การฝึกควบคุมความคิด อารมณ์ และความรู้สึก โดยการเพ่งความสนใจไปที่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น กำหนดลมหายใจ หรือคำภาวนาพุทโธ พุทโธ ผลลัพธ์ของการภาวนา คือ การปฏิบัติสมาธิ ทำให้เกิดเป็นสัมมาสมาธิ ทำให้จิตใจสงบ ผ่อนคลาย ลดความเครียด ความวิตกกังวล เพิ่มสมาธิให้มั่นคง เข้าใจตนเองและผู้อื่นมากขึ้น เพิ่มพูนศีลธรรมภายในจิตใจ เข้าถึงความสุขที่แท้จริง

3. ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนา คือ การปฏิบัติกรรมฐาน

ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนา หรือ การปฏิบัติกรรมฐาน หมายถึง การฝึกฝนอบรมจิตใจ ให้เกิดความสงบ มั่นคง และมีปัญญา โดยอาศัยอารมณ์ หรือเครื่องมือต่างๆ มาช่วย การปฏิบัติกรรมฐานทางพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 2 ประการหลัก คือ สมถกรรมฐาน มุ่งเน้นไปที่การฝึกสมาธิ ให้จิตใจสงบ มั่นคง ระงับจากความฟุ้งซ่าน และวิปัสสนากรรมฐาน มุ่งเน้นไปที่การฝึกปัญญา ให้รู้เห็นความจริง เข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่ง สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่9, 7, 10 ที่กล่าวว่า การเจริญภาวนา เป็นขั้นสูงสุดของการปฏิบัติกรรมฐาน ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา โดยสามารถบูรณาการได้หลายวิธี เช่น ภาวนาในสติปัฏฐาน 4, กายภาวนา, เวทนาภาวนา, จิตภาวนา, ธรรมภาวนา การภาวนาแบ่งเป็น 2 ประเภท ภาวนาภายนอก ด้วยกาย รู้การเคลื่อนไหว หรือ กายคตาสติ ภาวนาภายใน ด้วยสมาธิ จิตและปัญญา การภาวนา เป็นหลักของการปฏิบัติในพุทธศาสนา และหลักสำคัญในสายธรรมของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ท่านเน้นให้ศิษย์หมั่นเพียรภาวนาด้วยอุบายธรรม พุทโธ นำไปสู่สภาวะอริยธรรมขั้นสูงสุด ฝึกจิตฝึกใจ รู้สภาวธรรมตามความเป็นจริง เข้าใจชีวิตและธรรมชาติ เกิดความสงบสันติภายใน แผ่เมตตาธรรมสู่สังคม เกิดสันติภาพในระดับชาติและนานาชาติ

ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนา คือการปฏิบัติกรรมฐาน ขั้นที่ 1 สมถกรรมฐาน ฝึกสมาธิ จิตใจสงบวิถีพัฒนาจิตด้วยการเจริญภาวนา ขั้นที่ 2 คือการปฏิบัติวิปัสสนา ฝึกปัญญา พิจารณาร่างกาย นามธรรม รู้แจ้ง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทำลายอวิชชา บรรลุพระอรหันต์ นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ใช้ปัญญาแก้ปัญหา ฝึกสติ ควบคุมความคิด รู้ดีชั่วด้วยสติปัญญา สันติสุขจากการเจริญภาวนา เกิดขึ้นได้หลายระดับ ขึ้นอยู่กับผู้ปฏิบัติ เริ่มต้นที่ การพัฒนาตนเอง เพียรพยายามตามคำสอนของพระพุทธเจ้า สอนผู้อื่น นำสันติสุขและวิธีการปฏิบัติให้ผู้ฟัง เช่น สอนวิธีการกำหนดลมหายใจ เข้า-ออก (สมถกรรมฐาน) กายภาวนา พัฒนากายภาพ ทักษะ ความสามารถ บุคลิกลักษณะภายนอก พฤติกรรมทางกาย รักษาศีล พฤติกรรมทางวาจา รักษาคำสัจ ไม่พูดร้าย ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่พูดโกหก ไม่นินทา ฯลฯ จิตตภาวนา พัฒนาจิตใจโดยการทำสมาธิ มีเทคนิค วิธีการ หลักการจากหลายสำนัก คัมภีร์กรรมฐาน 40 นำเสนอวิธีปฏิบัติ 40 วิธี พัฒนาสติและทำให้จิตใจสงบเยือกเย็น ระงับอารมณ์ร้าย ปัญญาภาวนา พัฒนาสติและปัญญาขั้นตอนต่อจากจิตตภาวนา เกิดสติที่เข้มแข็ง มีปัญญาที่ฉลาดและเป็นธรรม เข้าใจชีวิต ธรรมชาติ มนุษย์ และโลก เข้าใจประโยชน์ สิ่งที่ควรไม่ควร

สรุปได้ความว่า ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนา หรือ การปฏิบัติกรรมฐาน หมายถึง การฝึกฝนอบรมจิตใจ ให้เกิดความสงบ มั่นคง และมีปัญญา โดยอาศัยอารมณ์ หรือเครื่องมือต่างๆ มาช่วย การปฏิบัติกรรมฐานทางพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 2 ประการหลัก คือ สมถกรรมฐาน มุ่งเน้นไปที่การฝึกสมาธิ ให้จิตใจสงบ มั่นคง ระงับจากความฟุ้งซ่าน

และวิปัสสนากรรมฐาน มุ่งเน้นไปที่การฝึกปัญญา ให้รู้เห็นความจริง เข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่ง สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่กล่าวมานั้น การภาวนาเป็นวิธีการหนึ่งในการปฏิบัติกรรมฐาน ซึ่งจะช่วยให้จิตใจสงบมั่นคง ผ่องใส และเข้าถึงสภาวะที่พ้นทุกข์ เมื่อจิตใจสงบ มั่นคง ผ่องใส ย่อมนำไปสู่สันติสุขที่แท้จริง

4. วิถีพัฒนาจิตด้วยการภาวนา คือ การพัฒนาสติปัญญา ขจัดกิเลส

ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนา คือ การพัฒนาสติปัญญา ขจัดกิเลส การภาวนาในความหมายลักษณะเช่นนี้ เป็นแนวทางปฏิบัติที่มุ่งพัฒนาสติปัญญา ลดความทุกข์และขจัดกิเลส มีการปฏิบัติหลายรูปแบบ มุ่งเน้นไปที่การฝึกฝนสมาธิ การควบคุมความคิด อารมณ์และความรู้สึก การภาวนาช่วยพัฒนาสติปัญญา ฝึกให้จดจ่อกับปัจจุบัน ไม่จมอยู่กับอดีตหรือกังวลกับอนาคต ช่วยให้ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล เข้าใจความคิด อารมณ์ และความรู้สึกของตัวเอง ช่วยให้จัดการกับปัญหาได้ดีขึ้น จิตใจสงบ ช่วยให้คิดไอเดียใหม่ ๆ แก้ปัญหาได้อย่างชาญฉลาด สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 11,19, 5 ที่กล่าวว่า การเจริญภาวนา ในสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มุ่งเน้นการพัฒนาสติปัญญา พิจารณาตามสภาวธรรมตามความเป็นจริง ใช้สติปัญญาพิจารณาเหตุผล แยกแยะผลดีผลเสีย ปฏิบัติทั้งสมถะและวิปัสสนากรรมฐาน อาศัยบทบริกรรมภาวนาพุทโธ เป็นหลัก เจริญภาวนาจนบรรลุสมาธิจิต พิจารณาด้านปัญญาจนเข้าใจสภาวธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา

ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนาตามแนวคำสอนพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มุ่งเน้นไปที่การเจริญสติ สติปัฏฐาน 4 เป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์สูงสุดตามแนวทางพุทธศาสนา การเจริญภาวนาตามแนวคำสอนพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ช่วยให้เกิดสันติสุขได้ มีสติปัญญา ช่วยให้ควบคุมกิเลส คิดดี พูดดี ทำดี ความสงบสุขแก่บุคคลและสังคม แนวทางการปฏิบัติกรรมฐานของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต นั้น จัดอยู่ในสานักปฏิบัติธรรมแบบ พุทโธ ตามแนววิธีการปฏิบัติสติปัฏฐาน ซึ่งได้รับการสืบทอดจากศิษยานุศิษย์เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน วิธีการสอนธรรมท่านมีแนวการสอนตามการปฏิบัติธรรมทั้งในส่วนของพระภิกษุสงษ์สามเณรและฆราวาส ซึ่งคำสอนหรือโอวาทเรื่องมุตติธรรม เป็นคำสอนที่มุ่งให้ศิษยานุศิษย์เข้าใจธรรมภาคปฏิบัติและขั้นตอนของการปฏิบัติ การเจริญภาวนา พัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น พัฒนาสติปัญญา นำไปสู่สมาธิ เกิดความสงบสุข พัฒนาจิตจนพร้อมสำหรับวิปัสสนา การเจริญภาวนา ช่วยให้หลุดพ้นจากกิเลส พ้นจากความเป็นปุถุชน กลายเป็นกัลยาณชน พัฒนาเป็นพระอริยบุคคล การเจริญภาวนา เหนือกว่าการให้ทานและการรักษาศีล เพราะขจัดความทุกข์ทั้งมวล ขจัดกิเลสตัณหา พัฒนาจิตใจ นำไปสู่สันติสุขที่แท้จริง

5. ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนา คือ การสร้างสันติสุขภายในและสันติสุขภายนอก

ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนา คือ การสร้างสันติสุขภายในและสันติสุขภายนอก ในความหมายนี้ เป็นกิจกรรมการภาวนาทางจิตวิญญาณที่มีบทบาทสำคัญในเข้าถึงสันติสุข เป้าหมายหลักของการภาวนานี้คือการสร้างสันติสุขภายในและสันติสุขภายนอกแก่ผู้ปฏิบัติ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 5, 8, 15, 16,18, และ 20 ที่กล่าวว่า วิถีพัฒนาจิตด้วยการเจริญภาวนา เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา และเป็นแนวทางสู่สันติสุ ที่แท้จริงพระ

อาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เน้นย้ำถึงการเจริญภาวนา พัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น พัฒนาสติปัญญา นำไปสู่สมาธิ เกิดความสงบสุข พัฒนาจิตจนพร้อมสำหรับวิปัสสนา การเจริญภาวนาช่วยให้หลุดพ้นจากกิเลส พ้นจากความเป็นปุถุชน กลายเป็นกัลยาณชน พัฒนาเป็นพระอริยบุคคล การเจริญภาวนา เหนือกว่าการให้ทานและการรักษาศีล เพราะขจัดความทุกข์ทั้งมวล ขจัดกิเลสตัณหา พัฒนาจิตใจ นำไปสู่สันติสุขที่แท้จริง วิถีพัฒนาจิตด้วยการเจริญสมาธิภาวนา เป็นจุดเชื่อมโยงสู่สันติภาพของโลก ทำให้ผู้เจริญ มีสติตั้งมั่น จิตบริสุทธิ์ บรรลุนิรามิสสุข เสวยรสแห่งธรรม ทำให้จิตหลุดพ้น เกิดญาณหยั่งรู้ นำไปสู่การตรัสรู้ เกิดเป็นสันติสุขภายใน และสันติภาพอันถาวร

ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนาตามแนวคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สามารถสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่ชาวพุทธและชาวโลกได้ ฝึกฝนจิตใจให้ตั้งมั่นในความดี ทำใจให้สงบจากนิวรณธรรมทั้ง 5 อบรมปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในความเป็นจริงของสรรพสิ่ง เมื่อคนเราปฏิบัติการเจริญภาวนาเป็นประจำ ความสงบสุขของจิตใจจะเกิดขึ้น เกิดปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยเหตุด้วยผลด้วยสติ นำมาซึ่งสันติสุขแก่ชาวพุทธและชาวโลก

ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนาตามแนวคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต นำไปสู่สันติสุขแก่ชาวพุทธได้ มีความสุขแก่ตนเองคือ จิตใจสงบ มีความสุข มีสติในการดำเนินชีวิต รอบคอบ ไม่ประมาท ไม่กระทบกระทั่งตนเองและผู้อื่น มีสันติสุขภายในครอบครัว คือ เข้าใจผู้อื่น ใจเย็น เกิดความรัก ความผูกพัน แก้ไขความขัดแย้ง ครอบครัวอบอุ่น มีสันติสุขในชุมชนคือ ช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปัน อยู่ร่วมกันอย่างสันติ แก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธีชุมชนพัฒนาอย่างยั่งยืน การเจริญภาวนาตามแนวทางพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สามารถสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่ชาวพุทธได้ ชะล้างกิเลสตัณหา การเจริญภาวนา ช่วยขัดเกลาจิตใจ ลดความมืดดำภายในส่งผลให้เกิดสันติสุขภายใน ขจัดความทุกข์ การภาวนา ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของจิต เข้าใจเหตุของทุกข์ ช่วยให้มีสติสัมปชัญญะ ฝึกสติ การปฏิบัติภาวนาช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีสติตื่นรู้ ควบคุมความคิดและพฤติกรรมได้ จิตใจมั่นคงส่งผลให้จิตใจมีอารมณ์ที่มั่นคง สงบนิ่ง ไม่เดือดร้อน ชาวพุทธทุกคน ยึดถือหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ผู้นำทุกหมู่เหล่า เผยแพร่หลักธรรมแก่เด็ก เยาวชน และประชาชน ผู้มีอำนาจในบ้านเมือง เผยแพร่คำสอนอย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่าภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนาตามคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต พระอาจารย์กรรมฐานสายอีสาน เป็นแนวทางสำคัญในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่สังคมชาวพุทธ โดยหลักการสำคัญมุ่งเน้นไปที่การอบรมจิตใจให้สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ฝึกสติให้อยู่กับตัว พัฒนาสติปัญญาโดยตรง เข้าใจชีวิตได้ดียิ่งขึ้น ลดความกิเลสและความทุกข์ของจิตใจช่วยให้จิตใจสงบ การภาวนาหรือการฝึกสมาธิภาวนามีประโยชน์มากมาย เช่น ทำให้นอนหลับสบายคลายกังวล ทำให้กำจัดโรคภัยไข้เจ็บได้ ทำให้สมองปลอดโปร่งโล่งสบาย ทำให้มีสติปัญญาดีสารมารถแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น ทำให้มีความรอบคอบในการทำงาน ทำให้ระงับอารมณ์ที่ขุ่นมัวความร้ายกาจได้ง่าย บรรเทาความเครียดความหงุดหงิดลงได้ มีความสุขใจพิเศษเพิ่มมากขึ้น ที่สำคัญทำให้จิตใจอ่อนโยน เป็นต้น เป็นประโยชน์ต่อตนเอง คนรอบข้างและสังคมที่สงบสุข

4.2.3.3 สังเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ภาวนาวิถี

ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนาตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มุ่งเน้นไปที่การปฏิบัติกรรมฐาน 2 ประการ คือ สมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน สมถกัมมัฏฐาน คือ อุบายหรือวิธีการที่ทำให้จิตสงบระงับจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองเร่าร้อน เมื่อจิตตั้งมั่นคงในสมาธิดีแล้ว ก็อาศัยจิตที่มีสมาธิอันมั่นคงนั้นเป็นฐาน แล้วดำเนินการพิจารณากฏของไตรลักษณ์ อันเป็นส่วนวิปัสสนากรรมฐานต่อไป วิปัสสนากัมมัฏฐาน คือ อารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งการงานทางใจที่จะให้เห็นแจ้งในนามรูป เห็นแจ้ง ในไตรลักษณ์ เห็นแจ้งในอริยสัจ และเห็นแจ้งในมรรค ผล และนิพพาน วิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นอุบายในการให้เกิดเรื่องปัญญา อันเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ หมดจดโดยส่วนเดียว และเป็นทางสายเอกเพื่อการบรรลุมรรค ผล นิพพาน

ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนา คือ การสร้างสันติสุขภายในและสันติสุขภายนอก ซึ่งหมายเอาความสงบสุขทางใจ อารมณ์ และความคิด เป็นความสัมพันธ์ระหว่างการภาวนาและสันติสุขภายใน สันติสุขภายนอก วิถีพัฒนาจิตด้วยการภาวนาช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถฝึกสติ การจดจ่อกับลมหายใจหรือคำภาวนาช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีสติอยู่กับปัจจุบัน ละวางความคิดกังวล และความเครียด พัฒนาเมตตา วิถีพัฒนาจิตด้วยการภาวนาเมตตา ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีใจรักและปรารถนาดีต่อตนเองและผู้อื่น และเป็นการปลูกฝังปัญญา วิถีพัฒนาจิตด้วยการภาวนา ช่วยให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจธรรมชาติของชีวิต ความไม่เที่ยง และความไม่ยึดติด เมื่อผู้ปฏิบัติมีสันติสุขภายใน ย่อมส่งผลต่อการเกิดสันติสุขภายนอกคือ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ผู้ปฏิบัติจะมีความใจเย็น อดทน เข้าใจผู้อื่น ส่งผลต่อความสัมพันธ์ที่ดีกับคนรอบข้างการลดความขัดแย้ง ผู้ปฏิบัติมีแนวโน้มที่จะใช้ความรุนแรงน้อยลง มองหาทางออกอย่างสันติ ทำให้เกิดชุมชนที่สงบสุขเมื่อสมาชิกในชุมชนมีสันติสุขภายใน ย่อมนำไปสู่ชุมชนที่สงบสุข วิถีพัฒนาจิตด้วยการภาวนา จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างสันติสุขภายในและภายนอก ผ่านการฝึกสติ พัฒนาเมตตา และปลูกฝังปัญญา ส่งผลให้เกิดสันติสุขภายในและสันติสุขภายนอกต่อทั้งผู้ปฏิบัติและสังคมโดยรวม

4.3 สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

การวิจัยเรื่อง สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยตามแนวทางของวัตถุประสงค์ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 ศึกษาสันติวิถีพุทธ ขั้นที่ 2 ศึกษาคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต และขั้นที่ 3 สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ซึ่งผลการดำเนินการศึกษาค้นคว้าตามขั้นตอนที่ 1 ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 2 ผลการดำเนินการศึกษาค้นคว้าตามขั้นตอนที่ 2 ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 3 และผลการดำเนินการศึกษาค้นคว้าตามขั้นตอนที่ 3 ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 4 ซึ่งผลการดำเนินการศึกษาค้นคว้าทั้ง 3 ขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้ค้นพบผลการวิจัยและจักได้สรุปซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ ในรูปแบบ (MODEL) รวมทั้งการนำองค์ความรู้ใหม่ไปประยุกต์ใช้ ดังนี้

4.3.1 ผลการวิจัยสันติวิถีพุทธ

ผลการวิจัยพบว่า สันติวิถีพุทธ หมายถึง ความสุขที่มีลักษณะแห่งความเงียบ ความสะดวก ความเย็นใจ ความระงับดับไป ห่างจากกิเลสที่เป็นเหตุ ให้เกิดความเร่าร้อนว้าวุ่นขุ่นมัว ความสงบระงับ สงบกาย สงบใจ เป็นความสุขที่เกิดจากภาวะแห่งความ สงบ อันเป็นผลที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของชาวพุทธที่ปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติสุขคือความสงบสุขอย่างแท้จริงตามแนวทางหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ผ่านคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น และสรรพสิ่ง โดยไม่เบียดเบียน แบ่งปัน เอื้ออาทรต่อกัน โดยที่ความมีสันติจะเกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคลก่อน แล้วจะขยายออกไปสู่สังคม เป็นสันติภาพภายนอก สันติหรือความสุขสงบที่เกิดขึ้นภายในจิตใจบุคคลสามารถมีพัฒนาการไปถึงระดับสูงสุดได้คือพระนิพพาน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. สันติวิถีพุทธภายใน เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตใจ อารมณ์ และความคิด มุ่งเน้นไปที่การลดกิเลส และความทุกข์ ประกอบด้วย ปัญญาและความเมตตา, ศีล สมาธิ และปัญญา ,มรรค ผล นิพพาน ,การขัดเกลา ,การพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา และอริยสัจ, การไม่เบียดเบียน การไม่ทำร้าย , สันโดษ ความพอเพียง,เมตตา,ศีล สมาธิ ปัญญา,ความรู้ การใช้เหตุผล สติปัญญา,เมตตา และอหิงสา ,ลดความขัดแย้ง ไร้ความรุนแรง,ความมีเมตตา, ลดความแตกต่าง,การไม่ละเมิดศีล 5 มีหิริและโอตตัปปะ,การภาวนา,ละความชั่ว ทำความดี พัฒนาจิตใ,การบูรณาการหลักธรรม,พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม,มีเมตตา และหลักไตรสิกขา,ความมีเมตตา และการให้อภัย,ชีวิตมีความสุข

2. สันติวิถีพุทธภายนอก เกี่ยวข้องกับการกระทำ พฤติกรรม และความสัมพันธ์กับผู้อื่น มุ่งเน้นไปที่การสร้างความสงบสุขในสังคม ประกอบด้วย ทาน การให้ การแบ่งปัน เสียสละ,ความรับผิดชอบ,การพัฒนาตนเองและการปฏิบัติธรรม,การไม่เบียดเบียน,รักษาความดี ความสงบ,การพัฒนา,ความปรารถนาดี ,การปฏิบัติธรรม,ความเอื้อเฟื้อ,การช่วยเหลือเกื้อกูล,การให้ทาน,การรักษาศีล,การไม่ทำความเดือดร้อน ทั้งนี้การบรรลุสันติสุขที่แท้จริง จำเป็นต้องพัฒนาควบคู่กันทั้งภายในและภายนอก

สันติวิถีพุทธภายในและภายนอกทั้ง 2 ประการนี้ ล้วนมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน เสริมสร้างซึ่งกันและกัน เปรียบเสมือนเหรียญสองด้านที่แยกไม่ออก สันติวิถีพุทธภายใน มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาจิตใจ อารมณ์ และความคิด เปรียบเสมือนการวางรากฐานที่มั่นคง สันติวิถีพุทธภายนอก มุ่งเน้นไปที่การกระทำ พฤติกรรม และความสัมพันธ์กับผู้อื่น เปรียบเสมือนการนำหลักสันติวิถีพุทธภายในสู่ภายนอก ดังนั้น แก่นกลางของสันติวิถีพุทธภายในและภายนอก มุ่งเน้นไปที่ การลดทุกข์และสร้างสันติสุข ผ่านขบวนการพัฒนาปัญญาและความเข้าใจ ควบคู่ไปกับเมตตา ช่วยให้ลดกิเลส ความทุกข์ และเข้าใจธรรมชาติของชีวิต

การรักษาศีล ฝึกสมาธิ และพัฒนาปัญญา เป็นแนวทางปฏิบัติที่นำไปสู่ความสงบ การไม่เบียดเบียน การไม่ทำร้าย การละเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น ทั้งกาย วาจา ใจ นำไปสู่การขัดเกลา การขัดเกลากิเลส ตัณหา และความยึดมั่นถือมั่น ช่วยให้จิตใจผ่องใส การพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา เข้าใจอริยสัจ การพัฒนาความรู้ ฝึกใช้เหตุผล และมีสติปัญญา ช่วยให้ตัดสินใจอย่างรอบคอบ นำไปสู่ความเข้าใจความจริงของชีวิต ทำให้มีความ สันโดษ ความพอเพียง การดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย ไม่โลภ ไม่เบียดเบียน มีเมตตา ความปรารถนาดี ต่อสรรพสัตว์ทั้งมวล สามารถลดความขัดแย้ง ไร้ความ

รุนแรง มุ่งสู่การส่งเสริมสันติ ลดความขัดแย้ง ความรุนแรง ลดทอนความแตกต่าง ยอมรับในความหลากหลาย มีการละเว้นจากความชั่ว ทำความดี และพัฒนาจิตใจ การรักษาศีล ฝึกสมาธิ และพัฒนาปัญญา เป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติดำเนินตามมรรค 8 นำไปสู่มรรค ผล นิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้อย่างยั่งยืน

เมื่อมีสันติภายในแล้ว ก็ส่งผลต่อสันติสุขภายนอก โดยการแสดงออกผ่านการกระทำ พฤติกรรม และความสัมพันธ์ มุ่งเน้นการสร้างสันติสุขในสังคม ผ่าน ทาน การให้ การแบ่งปัน เสียสละ ความรับผิดชอบ การพัฒนาตนเองและการปฏิบัติธรรม การไม่เบียดเบียนรักษาความดี ความสงบ การพัฒนาศักยภาพตนเองในทุก ๆ ด้าน มีแต่ความปรารถนาดี มีความเอื้อเฟื้อการช่วยเหลือเกื้อกูล การให้ทาน การรักษาศีลการปฏิบัติธรรม นำไปสู่การไม่เบียดเบียนทำความเดือดร้อนให้แก่ตนและผู้อื่น ปัญญา นำทางทั้งการพัฒนาภายในและภายนอกเมตตา เป็นหัวใจสำคัญ หล่อหลอมความสัมพันธ์ที่ดีการไม่เบียดเบียน เป็นหลักปฏิบัติทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ผลลัพธ์คือความสงบสุขภายใน จิตใจผ่องใส ไร้ทุกข์ ความสงบสุขภายนอก สังคมเอื้อเฟื้อ เกื้อกูล ไร้ความรุนแรง กล่าวโดยสรุป สันติวิถีพุทธ คือ หนทางสู่ความสุขที่แท้จริง เริ่มต้นจากการสร้างสันติสุขภายใน สู่การสร้างสันติสุขภายนอกที่ทำให้บุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคมมีสันติสุขอย่างยั่งยืน

การบูรณาการทาน ศีล ภาวนา สู่สันติสุขภายในและภายนอกตามคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สามารถทำได้อย่างนี้คือ

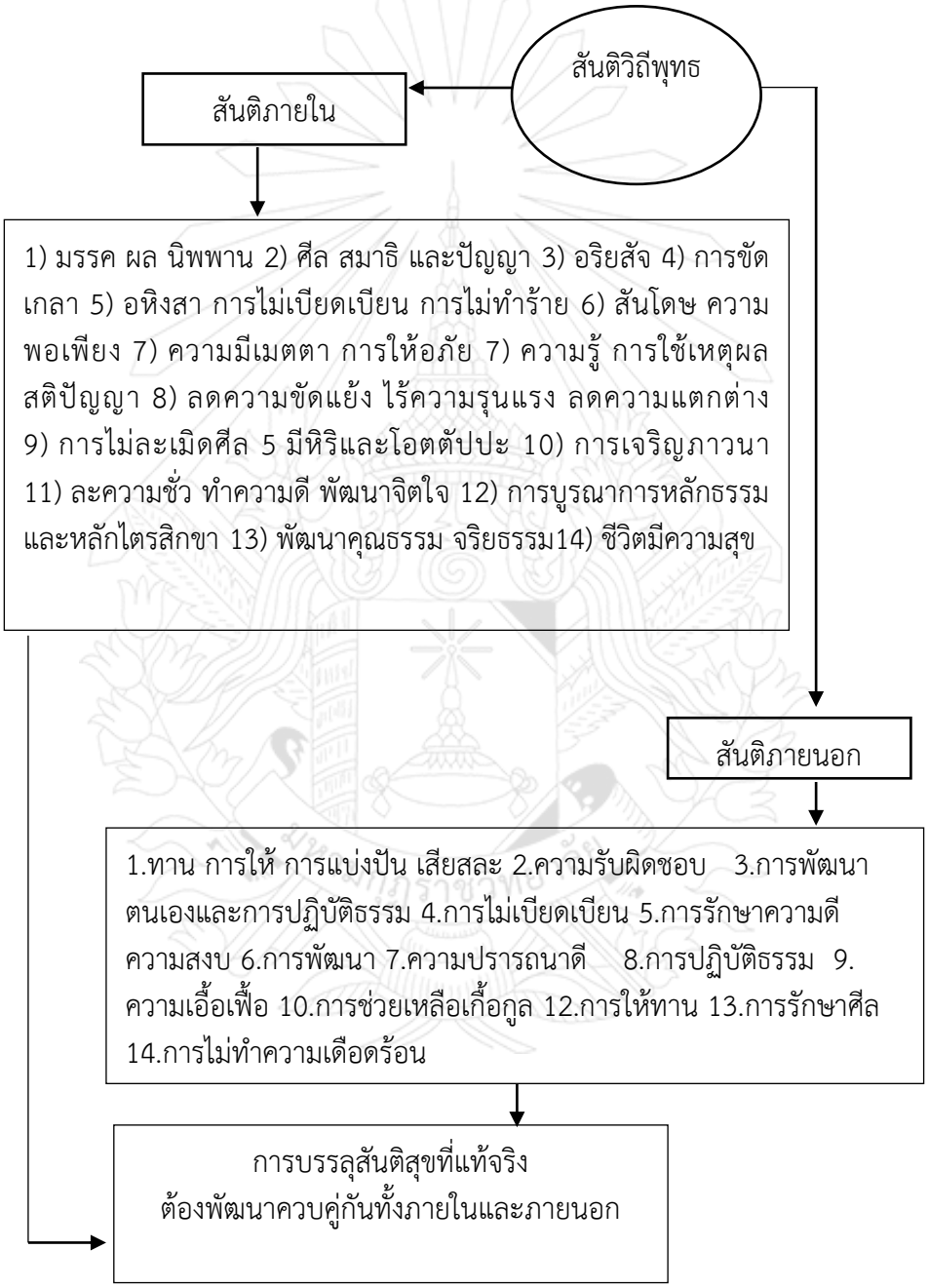
1. ฝึกการให้ทานอยู่เสมอ เพราะทาน การให้ หมายถึง การสละสิ่งของของตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วยความเต็มใจ การให้ทานช่วยลดละความเห็นแก่ตัว ความตระหนี่ และส่งเสริมเมตตา โดยพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านเน้นย้ำถึงการให้ทานด้วยปัญญา รู้จักเลือกสิ่งที่เหมาะสมกับผู้รับ และมุ่งหวังประโยชน์สุขที่แท้จริง

2. ปฏิบัติยึดมั่นในศีล เป็นนิจศีล การรักษาข้อวัตรปฏิบัติที่เหมาะสม เช่นศีล 5 เป็นต้น ช่วยควบคุมกาย วาจา และใจให้อยู่ในกรอบของศีลธรรม ช่วยให้จิตใจสงบ ละเว้นจากกิเลสต่างๆ

3. หมั่นพัฒนาจิตด้วยการเจริญภาวนา เป็นการฝึกฝนจิตให้สงบและตั้งมั่น ตื่นรู้ พร้อมการพัฒนาปัญญา เพราะพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านสอนให้ฝึกสติกำหนดรู้ ตามดูกายและใจ พิจารณาธรรมชาติของสิ่งต่างๆ เห็นตามความเป็นจริง ละวางความยึดมั่นถือมั่น นำไปสู่ความพ้นทุกข์

ดังนั้น การบูรณาการทาน ศีล ภาวนาตามคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สู่สันติสุขภายในและภายนอก เพราะว่า ทาน ช่วยลดความเห็นแก่ตัว ส่งเสริมความเมตตา นำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น เกิดความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สังคมมีความสงบสุข เช่น การบริจาคทานช่วยเหลือผู้ยากไร้ เกิดความรู้สึกอิ่มเอมใจ มีความสุข เป็นต้น ศีล ช่วยให้จิตใจสงบ ควบคุมความคิด คำพูด และการกระทำ อยู่ห่างไกลจากความขัดแย้ง การรักษาศีล ไม่เบียดเบียนผู้อื่น อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติ เกิดความสงบสุขภายใน และภาวนา พัฒนาปัญญา เข้าใจธรรมชาติของชีวิต เห็นความไม่เที่ยงแท้ ทุกข์ อนัตตา ละวางความยึดมั่นถือมั่น เกิดความปล่อยวาง พ้นทุกข์ นำไปสู่สันติสุขที่แท้จริง

ทาน ศีล และภาวนาตามคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นเสมือนสามขาตั้งที่ส่งเสริมกันบูรณาการสู่สันติสุขภายใน จิตใจสงบ ปล่อยวาง และนำไปสู่สันติสุขในสังคม เกิดความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เมื่อเราหมั่นฝึกฝนทาน ศีล และภาวนา จะส่งผลดีต่อทั้งสันติสุขภายในและภายนอก จิตใจสงบ ร่มเย็น พ้นจากกิเลสและ ทุกข์ เป็นสันติสุขภายใน ส่วนสันติสุขภายนอก คือความมีเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เข้าใจผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น นำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นและสังคมนั่นอง

ภาพที่ 4.1 สรุปผลการวิจัยสันติวิถีพุทธ

ส่วนแนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ มีแนวทางทั้งหมด 2 กลุ่มแนวทาง คือ แนวทางปฏิบัติของบุคคลและแนวทางปฏิบัติของสังคม ดังนี้

1. แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธสำหรับบุคคล แนวทางกลุ่มนี้เน้นการพัฒนาจิตใจ คุณธรรม และเสริมสร้างความรู้ มี 3 แนวทาง ได้แก่

1) แนวทางการพัฒนาจิตใจ ประกอบด้วย การรักษาศีล การฝึกสมาธิ การพัฒนาปัญญา การเจริญพรหมวิหารธรรม 4 การเข้าถึงพระรัตนตรัย การเลือกหลักธรรมที่เข้ากับจริต การปฏิบัติธรรมกรรมฐาน การยึดพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่างปฏิบัติตามอริยมรรค 8 ความมีศรัทธา การทำกรรมดี งดเว้นกรรมไม่ดี การสำรวมกาย การสำรวมวาจา การฝึกฝนความอดทน การเข้าถึงความสงบทางกาย วาจา ใจ การระงับดับความคิด ความโลภ ความโกรธ ความหลง

2) แนวทางการพัฒนาคุณธรรม ประกอบด้วย รักษาศีลให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ การฝึกฝนสมาธิและรักษาสติ การมีสติทุกลมหายใจ การมีเมตตาต่อผู้อื่น การรู้เห็นตามความเป็นจริง การพยายามปรับปรุงตัวเอง การเข้าถึงความเป็นกลาง การรู้จักให้อโหสิกรรม การมีความเมตตากรุณาต่อกัน การคิดบวก มองโลกในแง่ดีเสมอ การไม่โทษคนอื่น มองความบกพร่องของตนเองก่อน การใช้ชีวิตสงบสุขร่มเย็น ไม่เป็นพิษเป็นภัยกับผู้อื่นและการลดความขัดแย้งให้น้อยลง ดำเนินชีวิตปกติสุข

3) แนวทางการเสริมสร้างความรู้ ประกอบด้วยการแสวงหาความรู้ ศึกษาพระธรรม ฟังธรรม เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การปฏิบัติธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา การศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า การนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน การร่วมกิจกรรมส่งเสริมสันติสุข และการสนับสนุนองค์กรที่ทำงานด้านสันติภาพ

2. แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธสำหรับสังคม แนวทางกลุ่มนี้ เน้นการปฏิบัติเพื่อสร้างสันติสุข ใช้หลักสันติวิธีแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม และปฏิบัติตามหลักโอวาทปาฏิโมกข์ที่เป็นเปรียบหัวใจของพระพุทธศาสนาและพรหมวิหารธรรม มี 4 แนวทาง ได้แก่

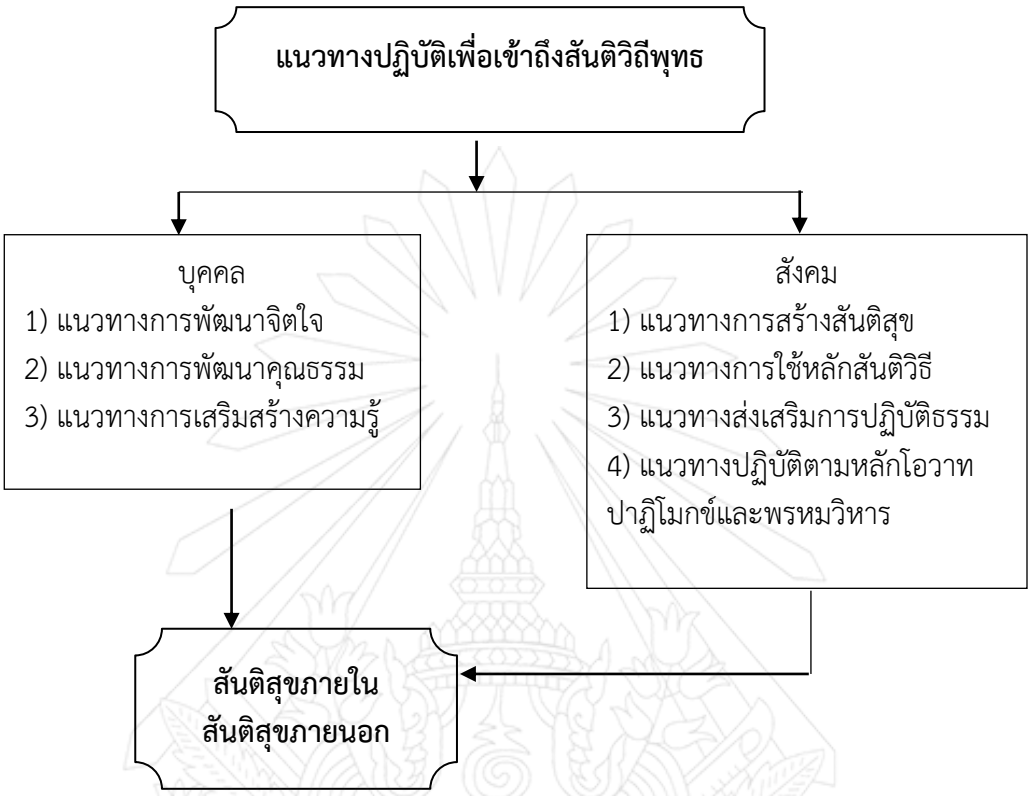
1) แนวทางการสร้างสันติสุข ประกอบด้วย การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม สร้างความมั่นคง ลดความเหลื่อมล้ำ ส่งเสริมความเข้าใจ อยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยไม่แบ่งแยก และแก้ปัญหาความขัดแย้ง ยุติความขัดแย้งโดยปราศจากความรุนแรง

2) แนวทางการใช้หลักสันติวิธี ประกอบด้วย หลักการไกล่เกลี่ย การใช้แนวคิดสันติวิธีแก้ไขปัญหาและหลักอธิกรณสมถะ

3) แนวทางส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ประกอบด้วย การเข้าวัดฟังธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การรักษาศีล 5 การสวดมนต์ไหว้พระ การฝึกภาวนา

4) แนวทางปฏิบัติยึดหลักโอวาทปาฏิโมกข์ที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยการปฏิบัติตามหลักหัวใจของพระพุทธศาสนา 3 ประการคือละชั่ว ทำความดี ทำจิตใจให้สงบผ่องใสและปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร 4 มีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

การปฏิบัติตามแนวทางเหล่านี้ จะช่วยนำไปสู่ความสงบสุขทั้งภายในและภายนอก เกิดเป็นสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ภาพที่ 4.2 สรุปผลการวิจัย แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ

แนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธทั้งหมด 25 แนวทาง แบ่งออกเป็นกลุ่มได้ 3 กลุ่มแนวทาง ดังนี้

1) กลุ่มแนวทางส่งเสริมคุณธรรมและปฏิบัติธรรม ประกอบด้วย 9 แนวทาง ได้แก่

1. การส่งเสริมการปฏิบัติธรรม เป็นการฝึกฝนจิตใจให้สงบ มองโลกตามความเป็นจริง ลดกิเลส เพิ่มปัญญา เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับแนวทางอื่นๆ

2. การส่งเสริมการเจริญสติ เป็นการฝึกให้มีสติอยู่กับปัจจุบัน รู้เท่าทันความคิด อารมณ์ และการกระทำ ช่วยให้ควบคุมตนเอง ละเว้นความชั่ว และทำความดี

3. การส่งเสริมเมตตาธรรม เป็นการฝึกให้มีเมตตา กรุณา ปรารถนาดีต่อผู้อื่น ช่วยให้ลดความเห็นแก่ตัว เกิดความเอื้ออาทร และความสามัคคีในสังคม

4. การส่งเสริมศีลธรรม เป็นการฝึกฝนตนเองให้ประพฤติอยู่ในกรอบของศีล 5 ละเว้นจากอบายมุข ช่วยให้สังคมสงบสุข

5. การส่งเสริมการช่วยเหลือบุคคลที่เดือดร้อน เป็นการแบ่งปันความสุข ช่วยให้ผู้ตกทุกข์ได้ยาก เกิดความเอื้ออาทร และความผูกพันในสังคม

6. การส่งเสริมการยินดีกับผู้อื่น เป็นการฝึกให้มีใจเบิกบาน ยินดีกับความสำเร็จของผู้อื่น ช่วยให้สังคมมีความสุข

7. การส่งเสริมการไม่ซ้ำเติมผู้อื่น เป็นการฝึกให้มีเมตตา อดทน ไม่ซ้ำเติมความทุกข์ของผู้อื่น ช่วยให้สังคมมีความรักความเมตตา

8. การส่งเสริมการให้อภัย เป็นการปลดปล่อยตนเองจากความโกรธแค้น ช่วยให้ใจสงบ เกิดมิตรภาพ และความปรองดอง

9. การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เป็นการปลูกฝังให้มีจิตสำนึกที่ดี รู้จักผิดชอบชั่วดี ประพฤติตนอยู่ในกรอบของกฎเกณฑ์และขนบธรรมเนียมประเพณี ช่วยให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย

2) แนวทางการส่งเสริมสังคมและวัฒนธรรม 8 แนวทาง ได้แก่

1. การส่งเสริมการสร้างวัฒนธรรมที่ดี คือ การปลูกฝังค่านิยม ความเชื่อ พฤติกรรม และประเพณีที่ดีงาม ส่งผลต่อความคิดและการกระทำของบุคคลในสังคม ส่งเสริมความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความรับผิดชอบต่อสังคม

2. การส่งเสริมความเท่าเทียม คือ การลดช่องว่างระหว่างบุคคลในสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านเพศ ศาสนา เชื้อชาติ ฐานะทางสังคม เศรษฐกิจ ฯลฯ ส่งเสริมโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและบริการต่างๆ อย่างเท่าเทียม

3. การส่งเสริมสันติวิธีในการแก้ไขความขัดแย้ง คือ การใช้วิธีการเจรจา ไกล่เกลี่ย ประนีประนอม แทนการใช้ความรุนแรง ส่งเสริมความเข้าใจ ความเคารพ และการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ

4. การส่งเสริมความร่วมมือ คือ การทำงานร่วมกัน พึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือเกื้อกูล ส่งเสริมความสามัคคี และพลังของชุมชน

5. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสังคม เช่น การตัดสินใจ การแสดงความคิดเห็น การตรวจสอบการทำงาน ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคม และความเป็นเจ้าของร่วม

6. การส่งเสริมการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม คือ การกระจายทรัพยากร โอกาส และผลประโยชน์ต่างๆ ให้กับบุคคลในสังคมอย่างเท่าเทียม ลดความเหลื่อมล้ำ ส่งเสริมความยุติธรรม

7. การส่งเสริมความเป็นผู้นำ คือ การพัฒนาศักยภาพ ทักษะ และความรู้ของผู้นำ ส่งเสริมความเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ยุติธรรม และรับผิดชอบ

8. การส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา คือ การสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนา ส่งเสริมศีลธรรม จริยธรรม และคุณธรรม ส่งเสริมความสงบสุขภายในจิตใจ

3) การส่งเสริมการศึกษาธรรมและพัฒนาสติปัญญา ประกอบด้วยแนวทาง 8 แนวทาง ได้แก่

1. การส่งเสริมการศึกษาธรรมะ คือ การสนับสนุนให้บุคคลทั่วไปได้เรียนรู้หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เข้าใจแก่นแท้ของศาสนา พัฒนาศรัทธา และนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

2. การส่งเสริมการเผยแพร่ความรู้หลักคำสอนพระพุทธศาสนา คือ การกระจายความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาแก่สาธารณชน ส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับศาสนา ป้องกันการตีความผิด และสร้างความศรัทธาในศาสนา

3. การส่งเสริมให้มีสติปัญญา คือ การพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ แยกแยะผิดชอบชั่วดี ตัดสินใจอย่างชาญฉลาด และแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

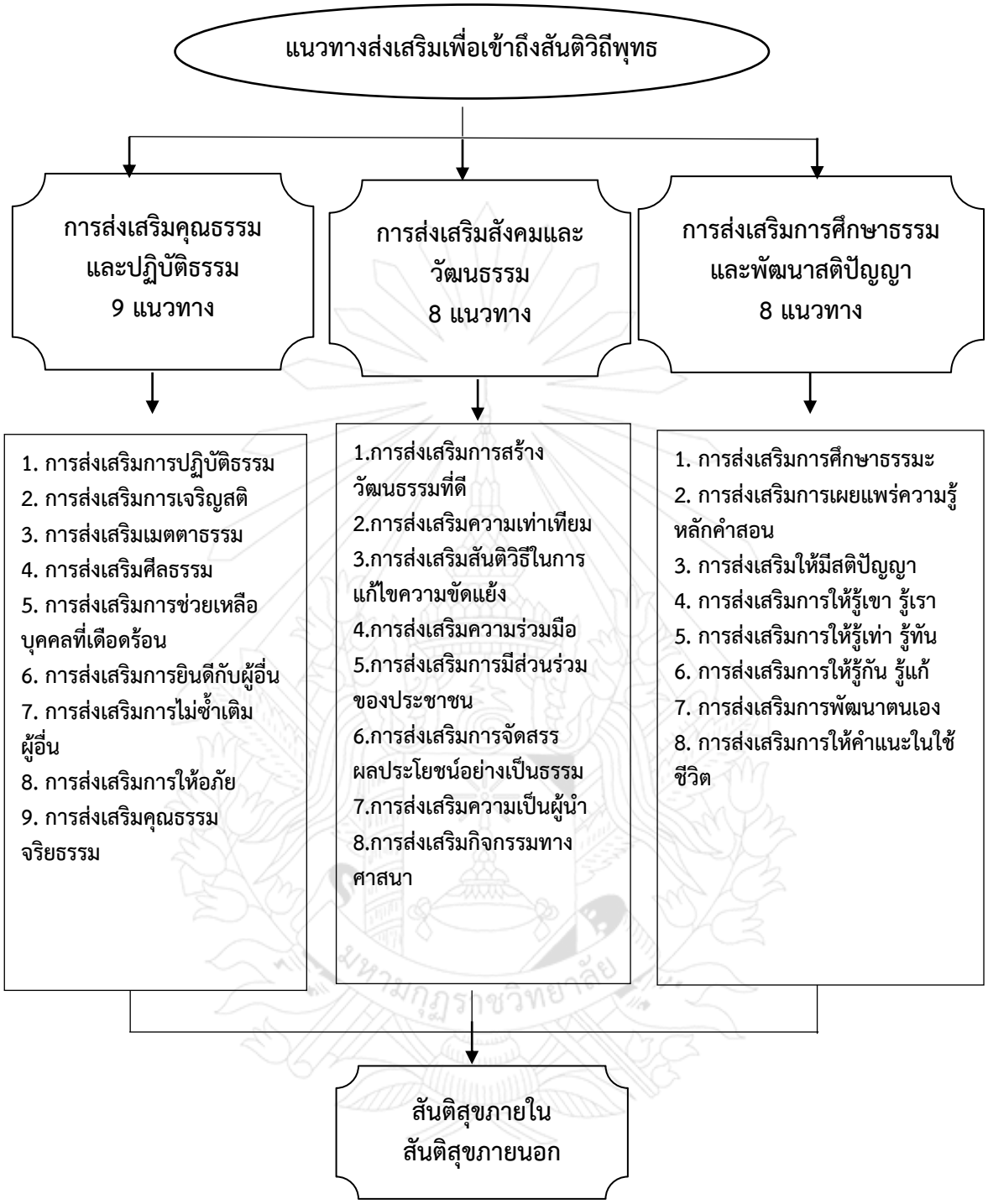
4. การส่งเสริมการให้รู้เขา รู้เรา ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม คือ การเข้าใจบริบทของสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เรียนรู้วัฒนธรรม ภาษา และความคิดของผู้คนจากสังคมอื่น ปรับตัวให้เข้ากับสังคมโลกยุคใหม่ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ

5. การส่งเสริมการให้รู้เท่า รู้ทัน ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม คือ การตระหนักถึงปัญหาและภัยคุกคามต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น ข่าวปลอม อาชญากรรมไซเบอร์ มลพิษ สภาวะโลกร้อน และสามารถรับมือกับปัญหาเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสม

6. การส่งเสริมการให้รู้กัน รู้แก้ ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม หมายถึง การร่วมมือกันระหว่างบุคคล ชุมชน และสังคม ในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมโลก แบ่งปันความรู้ ประสบการณ์ และทรัพยากร ร่วมกันสร้างสังคมที่ยั่งยืน

7. การส่งเสริมการพัฒนาตนเอง คือ การพัฒนาศักยภาพของบุคคลทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ส่งเสริมให้บุคคลมีชีวิตที่ดี มีความสุข และประสบความสำเร็จ

8. การส่งเสริมการให้คำแนะในใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท คือ การแนะนำแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง สอนให้บุคคลใช้ชีวิตอย่างมีสติ ระมัดระวัง รอบคอบ

ภาพที่ 4.3 สรุปผลการวิจัย แนวทางส่งเสริมเพื่อให้เข้าถึงสันติวิถีพุทธ

หลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เข้าถึงสันติวิถีพุทธ มีทั้งหมด 25 หลักธรรม คือ

1) หลักศรัทธา เป็นหลักธรรมสำหรับครองตน เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ คือ เมื่อเชื่อในกรรม บุคคลจะมีสติในการคิด พูด และทำ การมีความรับผิดชอบ เมื่อเชื่อในผลของกรรม บุคคลจะมีความรับผิดชอบต่อผลของการกระทำ การมีเมตตา เมื่อเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน บุคคลจะมีความเมตตาต่อผู้อื่น การมีปัญญา เมื่อเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า บุคคลจะใฝ่หาความรู้ ศึกษาธรรมะ นำมาพัฒนาตนเอง

2) หลักสติ สัมปชัญญะ ความระลึกได้และรู้ตัว เกิดจากการที่จิตจดจ่ออยู่กับปัจจุบัน ไม่เผลอเลื่อนไปคิดถึงอดีตหรือกังวลเรื่องอนาคต สติช่วยให้รู้เท่าทันความคิด อารมณ์ และความรู้สึกของตัวเอง ช่วยให้ควบคุมตนเองได้ดีขึ้น ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และดำเนินชีวิตอย่างมีสติ บุคคลสามารถฝึกฝนสติสัมปชัญญะได้ทุกที่ ทุกเวลา ผ่านกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน การฝึกสติสัมปชัญญะ ช่วยให้เข้าใจหลักอริยสัจ 4 นำไปสู่การพ้นทุกข์ได้

3) หลักความซื่อสัตย์ การประพฤติตนอยู่ในกรอบของศีลธรรม ยึดมั่นในความจริง ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง มีความโปร่งใส ตรงไปตรงมา ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ความซื่อสัตย์ เป็นการสร้างความไว้เนื้อเชื่อใจ เมื่อเรามีความซื่อสัตย์ ย่อมสร้างความน่าเชื่อถือ เป็นที่ไว้วางใจของผู้อื่น ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี เกิดมิตรภาพ และความสามัคคี ลดความขัดแย้ง การไม่ซื่อสัตย์ มักนำไปสู่การโกหก หลอกลวง เบียดเบียน เกิดเป็นความขัดแย้ง ทะเลาะวิวาท สร้างสันติสุขภายใน เมื่อเรามีความซื่อสัตย์ ย่อมรู้สึกสบายใจ ไม่ต้องกังวล กลัวความผิด รู้สึกสงบ เกิดสันติสุขภายใน

4) หลักโอวาทปาฏิโมกข์ หลักการของโอวาทปาฏิโมกข์ ทั้ง 3 ประการ มีการไม่เบียดเบียน เป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ช่วยให้จิตใจผ่องใส เบิกบาน เมื่อจิตใจผ่องใส ย่อมมีจิตที่พร้อมสำหรับการทำความดี การทำดี ช่วยให้จิตใจผ่องใส เบิกบาน เป็นการสะสมบุญกุศล ส่งผลให้ชีวิตมีความสุข การทำจิตใจให้ผ่องใส ช่วยให้เข้าถึงสันติสุขที่แท้จริง การนำหลักการทั้งสามไปปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ จะช่วยให้พ้นทุกข์ บรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต เข้าถึงสันติวิถีพุทธได้อย่างสมบูรณ์

5) หลักหิริโอตตัปปะ การนำหลักหิริและโอตตัปปะ มาประยุกต์ใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน สามารถทำได้โดยการฝึกฝนสติ สังเกตความคิด คำพูด และการกระทำของตัวเองอย่างสม่ำเสมอ พิจารณาว่าสิ่งที่คิด พูด และทำนั้น เป็นสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง หรือไม่ ฝึกควบคุมความคิด คำพูด และการกระทำ ให้เป็นไปในทางที่ดี การพิจารณาโทษของบาป ศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับผลร้ายของการทำความชั่ว พิจารณาว่าบาปกรรมจะนำไปสู่ความทุกข์ทั้งในปัจจุบันและภพชาติหน้า ฝึกฝนให้เกิดความกลัวต่อบาป กลัวกรรม การเจริญกุศล ตั้งใจทำความดี บำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนาฝึกฝนให้ใจคุ้นเคยกับความดีงาม และพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ให้งอกงาม บุคคลที่มีหิริโอตตัปปะ จะมีความประพฤติดีงาม งดเว้นจากการทำชั่วจิตใจสงบ ผ่องใส เข้าถึงสมาธิได้ง่ายชีวิตดำเนินไปอย่างราบรื่น ปลอดภัยบรรลุสันติสุขภายใน เข้าถึงแก่นแท้ของคำสอนพระพุทธเจ้า

6) หลักสัปปุริสธรรม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ได้แก่ ด้านการศึกษา ใช้หลักธัมมัญญุตา และ อัตถัญญุตา ในการศึกษาหาความรู้ ด้าน การทำงาน ใช้หลักอัตตัญญุตา มัตตัญญุตา และ กาลัญญุตา ในการทำงาน ด้านความสัมพันธ์ ใช้หลักปริสัญญุตา

และ ปุคคลปโรปรัญญุตา ในการคบหาสมาคม ด้านการพัฒนาตนเอง ใช้หลักอัตตัญญุตา มัตตัญญุตา และ กาลัญญุตา ในการพัฒนาตนเอง หลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ สามารถบูรณาการกับแนวคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ โดยการเน้นการพัฒนาจิตใจ ฝึกสติปัญญา ละกิเลส มุ่งสู่ความพ้นทุกข์ ช่วยให้เข้าใจความจริงของชีวิต เกิด ดับ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน ส่งเสริมการใช้ชีวิตเรียบง่าย พอเพียง รู้จักประมาณเน้นการคบกัลยาณมิตร ส่งเสริมการปฏิบัติ ผลลัพธ์ที่ได้รับคือ บรรลุสันติสุขภายใน เข้าถึงความสุขที่แท้จริง ดำเนินชีวิตบนเส้นทางที่ถูกต้อง บรรลุเป้าหมายสูงสุด เป็นพลังบวก สร้างสังคมสงบสุข

7) หลักอริยมรรค การนำหลักอริยมรรค 8 ประการ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้เกิดสันติสุขภายใน เพราะอริยมรรคมีองค์ 8 เปรียบเสมือนแผนที่นำทางชีวิต ช่วยให้ผู้ปฏิบัติพ้นจากทุกข์ บรรลุความสุขที่แท้จริง ประกอบด้วย การพัฒนาปัญญาคือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ ช่วยให้เข้าใจความจริง คิดในทางที่ดี การพัฒนาศีล คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ ช่วยให้ประพฤติดีงาม และการพัฒนาสมาธิ คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ช่วยให้จิตสงบ อริยมรรคมีองค์ 8 ประการนี้ ไม่ได้แยกส่วนกัน แต่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน สัมมาทิฏฐิ เป็นรากฐาน สัมมาสังกัปปะ เป็นความคิดที่ต่อยอดจากสัมมาทิฏฐิ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ เป็นการนำสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ มาปฏิบัติ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิต

8) หลักสติปัฏฐาน สติปัฏฐาน 4 เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาจิตใจ ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของชีวิต และนำไปสู่สันติสุขภายใน สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับทุกๆ กิจกรรมในชีวิตประจำวัน ช่วยให้มีสติ รู้เท่าทัน เข้าใจตัวเอง ลดความทุกข์ เพิ่มความสุข และนำไปสู่สันติวิถีพุทธ

9) หลักฆราวาสธรรม 4 ประการ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างดี คือ ยึดมั่นในสัจจะ รักษาคำพูด ทำงานตรงเวลา ซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น คิดดี พูดดี ทำดีทมะ: ฝึกฝนสติ ควบคุมอารมณ์ ศึกษาธรรมะ พัฒนาจิตใจ ฝึกฝนให้มีขันติ อดทนต่ออุปสรรค อดกลั้นต่อคำพูด รู้จักให้อภัย รู้จักจาคะ แบ่งปันสิ่งของ ช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละความสุขส่วนตัว ทำงานด้วยความรับผิดชอบ รักษาคำพูด ทำงานตรงเวลา ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ รู้จักเก็บออม วางแผนการเงิน ใช้จ่ายอย่างมีสติ ช่วยเหลือผู้อื่น แบ่งปันสิ่งของ บริจาคทาน อาสาสมัคร รักษาความสัมพันธ์ที่ดี พูดจาสุภาพ อ่อนน้อมถ่อมตน ให้อภัยผู้อื่น

10) หลักความกตัญญู ความกตัญญู มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อบุคคล ทั้งทางด้านจิตใจ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ รู้สึกดี มีสุขทางด้านด้านสังคม เป็นการแสดงออกถึงความมีน้ำใจ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี ทางด้านด้านศีลธรรม เป็นการปฏิบัติตามหลักศาสนา เป็นการทำความดี เพราะเป็นการ สร้างจิตใจสูง การรู้คุณและตอบแทนบุญคุณ ช่วยให้จิตใจผ่องใส บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากกิเลส เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี การแสดงความกตัญญูต่อบุคคลรอบข้าง ช่วยสร้างสายใยแห่งความรัก ความเมตตา และความสามัคคี และเป็นคุณธรรมนำพาชีวิตสู่ความเจริญก้าวหน้าการรู้คุณต่อโอกาสและประสบการณ์ ช่วยให้เรียนรู้ เติบโต และประสบความสำเร็จในชีวิต การนำหลักความกตัญญูไปในชีวิตประจำวัน เช่น การแสดงความกตัญญูต่อบุพการี ดูแล เลี้ยงดู ปรนเปรอ และตอบแทนพระคุณของพ่อแม่ กตัญญูต่อครูบาอาจารย์ ด้วยการแสดงความเคารพ ศรัทธา และนำคำสอนของท่านไปประยุกต์ใช้กับชีวิต กตัญญูต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ด้วยการช่วยเหลือ แบ่งปัน และ

เอื้ออาทรต่อผู้อื่น หรือแสดงความกตัญญูต่อธรรมชาติ ด้วยการ ดูแล รักษา และใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เป็นต้น

11) หลักทาน ศีล ภาวนา เป็นหลักการพื้นฐานสู่สันติวิถีพุทธ การการส่งเสริมให้เกิดสันติวิถีพุทธ ด้วยการฝึกฝนตนตนเองด้วยการให้ทาน รักษาศีล และการเจริญภาวนา ช่วยให้จิตใจสงบ เยือกเย็นเกิดปัญญา รู้เท่าทันกิเลส มีความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยให้สังคมมีความสงบสุข คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ท่านจะเน้นย้ำถึงความสำคัญของการฝึกฝนทาน ศีล ภาวนา ท่านสอนให้พัฒนาจิตใจให้สงบ มั่นคง เกิดปัญญา ท่านสอนให้มีสติ รู้เท่าทันความคิด ความรู้สึกและท่านสอนให้มีเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยให้สังคมมีความสงบสุข และนำไปปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธอย่างแท้จริงได้

12) หลักไตรสิกขา ไตรสิกขาคือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักการสำคัญในการดำเนินชีวิต ช่วยให้ชีวิตสงบสุข พ้นจากทุกข์ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยการรักษาศีล ฝึกสมาธิ พัฒนาปัญญา ส่งเสริมให้เกิดสันติวิถีพุทธ ส่งผลลัพธ์ที่คาดหวังได้คือ เป็นคนมีจิตใจสงบ ผ่องใส มีความสุข เข้าใจความจริงของชีวิต และการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจังและสม่ำเสมอจะช่วยให้ชีวิตเจริญงอกงาม บรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือ พ้นจากทุกข์

13) หลักพรหมวิหาร พรหมวิหาร เป็นหลักธรรมที่ความสำคัญส่งเสริมให้เกิดสันติสุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เปรียบเสมือนน้ำหล่อเลี้ยงจิตใจให้ผ่องใส เบิกบาน ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การแผ่เมตตา ฝึกส่งความรักความปรารถนาดีให้ผู้อื่น ช่วยให้ใจเบิกบาน เกิดความเมตตา การช่วยเหลือผู้อื่น แบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่น ย่อมเกิดความรู้สึกสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ (กรุณา) การยินดีกับผู้อื่น ร่วมยินดีกับความสำเร็จของผู้อื่น ช่วยให้ใจเบิกบาน เกิดความรู้สึกยินดี (มุทิตา) การรู้จักวางเฉย ปล่อยวางต่อสิ่งไม่เที่ยง ไม่ยึดติด ช่วยให้ใจสงบ เกิดอุเบกขาการประยุกต์พรหมวิหารใช้ในชีวิตประจำวัน เริ่มต้นจากตัวเรา ฝึกเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา กับตนเองก่อน ดูแลตัวเองทั้งกายและใจ ครอบครัว แบ่งปัน ช่วยเหลือ ดูแลสมาชิกในครอบครัวด้วยความรักและความเมตตา ชุมชน ร่วมกิจกรรม อาสาสมัคร ช่วยเหลือผู้อื่นในชุมชนด้วยความปรารถนาดี คิดบวกมองโลกในแง่ดี ยินดีกับความสำเร็จของผู้อื่น ร่วมสร้างสังคมที่เอื้ออาทร

14) หลักเมตตาธรรม เป็นหลักธรรมสำหรับครองใจตนเองและบุคคลอื่น เป็นแนวทางสำคัญในการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ช่วยให้เกิดความสุขสงบทั้งภายในและภายนอก การบูรณาการการใช้หลักเมตตาธรรมในทุกมิติ จะช่วยสร้างสังคมที่เปี่ยมไปด้วยความสุข ความสงบและความเจริญก้าวหน้า เพราะเมตตาธรรมเปรียบเสมือนรากฐานสู่สันติวิถีพุทธ ช่วยให้ จิตใจสงบ เมื่อเราเมตตาต่อผู้อื่น จิตใจจะผ่องใส ปราศจากความโกรธ เกลียด โลภ ริษยา สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้คนในสังคม เมตตาสร้างมิตรภาพ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกื้อกูลต่อกัน และส่งเสริมให้สังคมสงบสุข เมื่อคนในสังคมมีความเมตตา จิตใจโอบอ้อมอารี ย่อมนำไปสู่สังคมที่สงบสุข มีความขัดแย้งน้อย สามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งนั้น ด้วยสันติวิธีคือความเมตตานั่นเอง

15) หลักอคติ เป็นหลักธรรมสำหรับครองคนที่สำคัญ การประยุกต์ใช้หลักอคติ 4 ประการในชีวิตประจำวัน สามารถทำได้คือ การฟังอย่างตั้งใจ ฟังอย่างตั้งใจ โดยไม่ตัดสิน หรือด่วนสรุป การมองในมุมมองของผู้อื่น พยายามเข้าใจ และเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล พิจารณาข้อมูลอย่างรอบคอบ โดยไม่ใช้อารมณ์ การพูดจาสุภาพ พูดจาด้วยความเคารพ ไม่ใช้

คำพูดที่สร้างความเกลียดชัง การควบคุมอารมณ์ ควบคุมอารมณ์ ไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจ การให้อภัย ให้อภัยผู้อื่น ไม่จองจำความโกรธ หลักอคติ ช่วยให้เราสามารถครองคน สร้างความสัมพันธ์ที่ดี และสร้างสันติวิถีพุทธ ในชีวิตประจำวันได้ หลักอคติ ส่งผลต่อความคิด การตัดสินใจ และการกระทำของเรา หากเราไม่ตระหนักถึงอคติเหล่านี้ อาจนำไปสู่ปัญหาต่างๆ เช่น การตัดสินใจผิดพลาด ความสัมพันธ์ที่ไม่ดี และความขัดแย้ง

16) หลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ เป็นหลักธรรมสำหรับครองคน ผู้ปกครองคน หรือผู้นำ ควรยึดหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ เป็นแบบอย่างที่ดี ปฏิบัติตนให้เป็นธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ส่งเสริมความยุติธรรม เมตตา และความเอื้ออาทร เป็นหลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ทุกคนสามารถนำหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อส่งเสริมให้เกิดสันติวิถีพุทธได้ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ส่งเสริมให้รักสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ ส่งเสริมความซื่อสัตย์ ไม่ลักขโมย เว้นจากการประพฤติผิดในกาม ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม เว้นจากการพูดเท็จ ส่งเสริมความซื่อสัตย์ พูดจริงเว้นจากการพูดส่อเสียด ส่งเสริมความสามัคคี ไม่ยุแหย่ ไม่แตกความสามัคคี เว้นจากการพูดคำหยาบ ส่งเสริมการใช้ภาษาสุภาพ ไม่ทะเลาะกัน ขัดใจกัน เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ พูดสิ่งที่เป็นประโยชน์เว้นจากความโลภ ส่งเสริมความพอเพียง ไม่คดโกง ไม่ทุจริต ไม่เพ่งเล็งสมบัติของคนอื่น เว้นจากความพยาบาท ส่งเสริมการให้อภัย ไม่ก่อเวรภัย ไม่คิดเจ็บแค้นใจ ทำให้อยู่ไม่เป็นสุข มีความเห็นชอบด้วยธรรม ส่งเสริมการใช้ปัญญา พัฒนาคุณธรรม มีความสงบสุข เกิดสันติสุขในสังคม

17) หลักเบญจศีล เบญจธรรม เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญต่อตนเองและสังคม เป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐานสำหรับชาวพุทธ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ช่วยให้จิตใจสงบ มีความสุข ช่วยให้สังคมสงบสุข เกิดสันติสุข การรักษาศีล 5 ช่วยให้สังคมสงบสุข เพราะไม่มีการเบียดเบียนกัน ไม่มีความโลภ ไม่มีความโกรธ และไม่มีความหลง การปฏิบัติเบญจธรรม เป็นการพัฒนาคุณธรรม ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีคุณธรรม จริยธรรม พัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น

18) หลักสังคหวัตถุธรรม เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญต่อการปกครองคน การบูรณาการการใช้สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมสำหรับครองคน สามารถทำได้ คือ ผู้นำควรเป็นแบบอย่างที่ดี ในการประพฤติตามหลักสังคหวัตถุ 4 สร้างบรรยากาศในองค์กรให้อบอุ่น ส่งเสริมให้พนักงานมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จัดกิจกรรมส่งเสริมการใช้สังคหวัตถุ 4 เช่น กิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมการกุศล กิจกรรมกลุ่ม เป็นต้น

19) หลักสาราณียธรรม 6 ประการนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อส่งเสริมให้เกิดสันติวิถีพุทธ แนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เน้นการปฏิบัติธรรม พัฒนาจิตใจ อยู่กับปัจจุบัน ละวางกิเลส มุ่งสู่ความพ้นทุกข์ สอดคล้องกับหลักสาราณียธรรม 6 ประการ ที่เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เมตตา ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การใช้หลักสาราณียธรรม 6 ประการ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกสถานการณ์ ช่วยให้เกิดสันติสุขทั้งภายในและภายนอก จะนำไปสู่สันติวิถีพุทธ ทำให้สังคมมีความสงบสุขอย่างแท้จริงได้

20) หลักอิทธิบาท การใช้อิทธิบาท 4 ในการครองงาน ผู้นำควรปลูกฝังฉันทะให้กับลูกน้อง โดยมอบหมายงานที่เหมาะสม สนับสนุน ส่งเสริม ให้เกิดความรัก ความพอใจในงาน สร้างแรงจูงใจ กระตุ้นให้เกิดวิริยะ ด้วยระบบรางวัล การให้ความรู้ พัฒนาทักษะ เน้นย้ำความสำคัญของจิตตะ ให้ลูกน้องมีสมาธิ จดจ่อกับงาน รับผิดชอบ ส่งเสริมให้วิเคราะห์ คิดหาเหตุผล ตัดสินใจอย่างรอบคอบ โดยใช้หลักวิมังสา การบูรณาการใช้อิทธิบาท 4 ในชีวิตประจำวัน ฉันทะใฝ่ฝันตั้งเป้าหมาย มุ่งมั่นทำสิ่งที่รัก วิริยะ ความขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค จิตตะ มีสติ จดจ่อกับปัจจุบัน ไม่วอกแวก และวิมังสา คิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล ตัดสินใจอย่างรอบคอบ แก้ปัญหาอย่างชาญฉลาด การประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมสันติวิถีพุทธ ฉันทะ การฝึกฝนศีล สมาธิ ปัญญา เกิดจากความรัก ความศรัทธา ในพระพุทธศาสนา แสดงความมีความเมตตา กรุณา ต่อผู้อื่น วิริยะ ความเพียรพยายามในการฝึกฝน อดทนต่อความยากลำบาก แสดงความมุ่งมั่น เพียรพยายาม อดทน อดกลั้น ใจเย็น ควบคุมอารมณ์ จิตตะ การฝึกสมาธิ จดจ่อกับปัจจุบัน มีสติอยู่กับลมหายใจ แสดงความมีสติ รู้ตัว ไม่ประมาท วิมังสา การวิเคราะห์ไตร่ตรอง พิจารณาความคิด ความรู้สึก รู้จักคิดวิเคราะห์ แยกแยะ ละวางกิเลสบรรลุสันติสุขได้

21) หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ช่วยให้บุคคลบรรลุความสุขความสำเร็จในปัจจุบัน เป็นพื้นฐานสำคัญในการนำไปสู่ความสุขที่ยิ่งใหญ่ในอนาคต การประยุกต์ใช้หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ช่วยให้เกิดสันติสุขทั้งในตนเองและสังคม การประยุกต์ใช้หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ในชีวิตประจำวัน สามารถทำได้คือ อุฏฐานสัมปทา ตั้งใจเรียน ทำงานอย่างขยันขันแข็ง ซื่อสัตย์ ไม่ประมาท อารักขสัมปทา เก็บออมเงิน รู้จักใช้จ่ายอย่างเหมาะสม ไม่ฟุ่มเฟือย กัลยาณมิตตา คบเพื่อนที่ดี มีคุณธรรม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สมชีวิตา รู้จักประมาณตน ใช้ชีวิตพอเพียง ไม่ประมาท หรือ ตั้งเป้าหมายในชีวิต และวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ รู้จักประมาณตน ใช้ชีวิตพอเพียง ไม่ประมาท เลือกคบหาสมาคมกับบุคคลที่มีคุณธรรม นำพาชีวิตไปในทางที่ดี ฝึกฝนสติ รู้จักควบคุมอารมณ์ ความคิด และการกระทำให้สงบเรียบร้อย

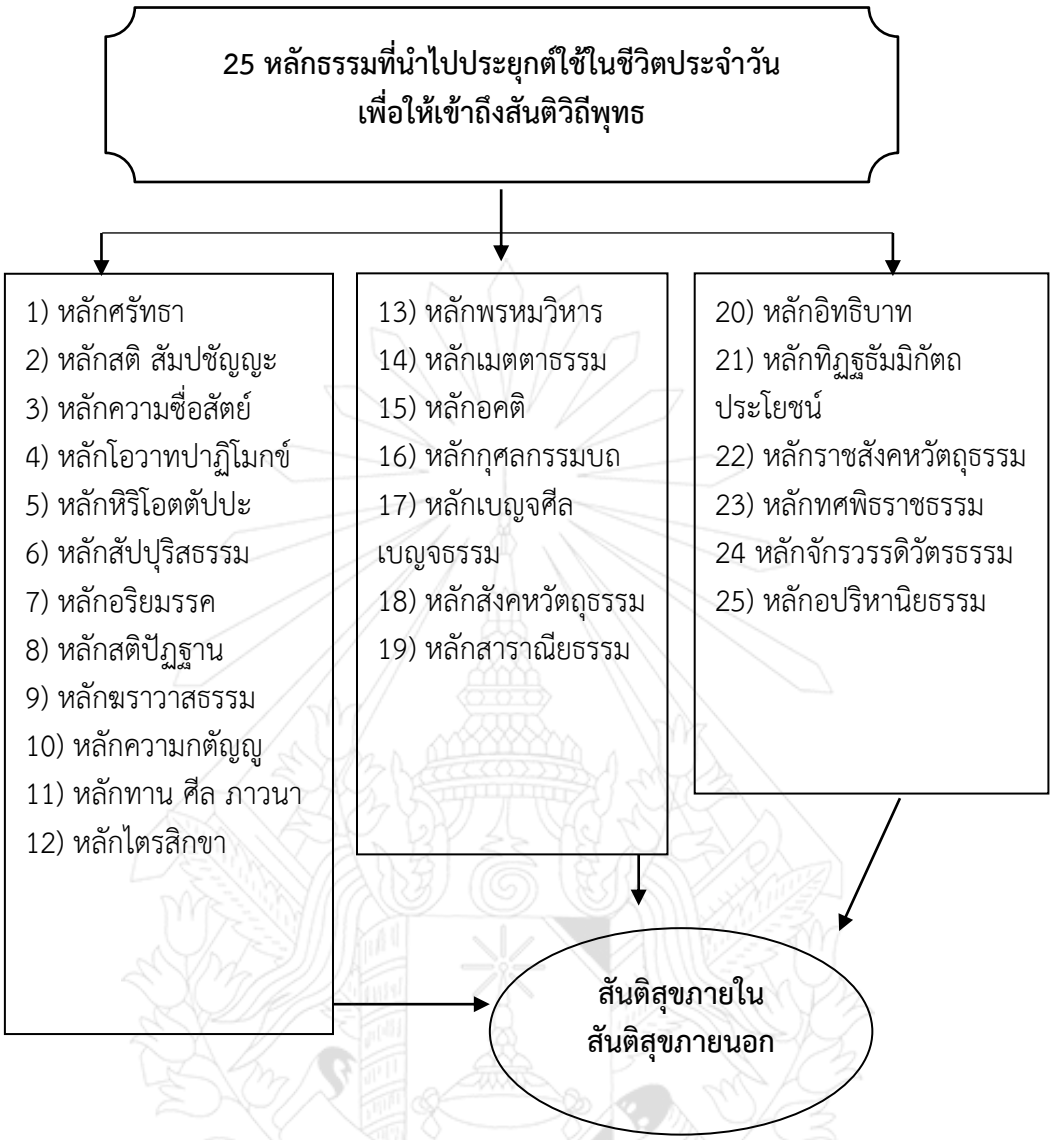
22) หลักราชสังคหวัตถุธรรม เป็นหลักธรรมสำหรับการทำงานอย่างยิ่ง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น ในครอบครัว ผู้นำครอบครัวควรเอาใจใส่ ดูแลทุกข์สุขของสมาชิกในครอบครัว ส่งเสริมให้สมาชิกมีคุณธรรม รู้จักแบ่งปัน และพูดจาไพเราะต่อกันในชุมชน ผู้นำชุมชนควรมีนโยบายส่งเสริมการเกษตร พัฒนาคุณภาพชีวิต สนับสนุนบุคคลดี สร้างความสามัคคี และร่วมมือกันแก้ไขปัญหา หรือในองค์กร ผู้นำองค์กรควรมีวิสัยทัศน์ พัฒนาศักยภาพของพนักงาน สร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี ส่งเสริมการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการทำโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิต หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ร่วมมือกันพัฒนาแหล่งน้ำ ส่งเสริมการเกษตร พัฒนาอาชีพ สนับสนุนการศึกษา สาธารณสุข และสร้างความมั่นคงทางอาหาร ทำโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม หน่วยงานต่างๆ ร่วมกันจัดกิจกรรมส่งเสริมศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยม และวัฒนธรรมที่ดีงามแก่เด็กและเยาวชน หรือจัดโครงการสร้างความสามัคคีปรองดอง หน่วยงานต่างๆ ร่วมกันจัดกิจกรรม เป็นต้น

23) หลักทศพิธราชธรรม 10 ประการนี้ เป็นหลักธรรมสำหรับผู้นำ ผู้ปกครอง ผู้บริหารงานทุกระดับ สามารถบูรณาการการใช้ในการศึกษาก็ได้ เช่น ปลูกฝังหลักธรรมให้เด็กๆ

เรียนรู้ตั้งแต่เยาว์วัย ในการปกครอง ผู้นำนำหลักธรรมไปใช้ในการปกครอง หรือในการดำเนินชีวิต บุคคลทั่วไปนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ตัวอย่างการประยุกต์ใช้ทศพิธราชธรรมในชีวิตประจำวัน เช่น ทาน การให้ การแบ่งปันอาหาร ข้าวของ เงินทอง หรือความรู้แก่ผู้อื่น รักษาศีล คือรักษาศีล 5 ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ให้เป็นปกติ บริจาค เสียสละเวลา แรงกาย แรงใจ อาชชวะ มีความซื่อตรง ซื่อสัตย์สุจริต พูดจริง ทำจริง มัททวะ มีความอ่อนโยน น้อมถ่อมตน ใจเย็น ตบะ เพียรพยายาม มุ่งมั่น บากบั่น ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่าง ๆ อักโกธะ ควบคุมอารมณ์ได้ดี ไม่โกรธง่าย ไม่ขัดเคือง รู้จักให้อภัย อวิหิงสา ไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งกาย วาจา ใจ ไม่นิยมใช้ความรุนแรแก้ปัญหา ขันติ มีความอดทน อดกลั้น ไม่ยอมแพ้ง่าย ๆ อวิโรธนะ ไม่ประพฤติผิดต่อกฎหมายบ้านเมือง กฎระเบียบสังคมและประเพณีอันดีงาม สอดคล้องกับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เน้นการฝึกฝนสติปัญญา พัฒนาจิตใจให้สงบสุข หลักธรรมทศพิธราชธรรมสอดคล้องกับแนวคำสอนนี้ โดยเฉพาะข้อ ทาน การให้ ศีล การรักษาศีล ตบะ ความเพียรพยายาม และ ขันติ ความอดทน ล้วนเป็นคุณธรรมที่ช่วยให้การฝึกสมาธิเจริญสติได้ผล ทศพิธราชธรรม เป็นหลักธรรมที่มีคุณค่า เหมาะสำหรับนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ช่วยให้ตนเองและสังคมเมีสันติสุข

24) หลักจักรวรรดิวัตรธรรม 12 ประการ เป็นหลักธรรมที่สำคัญสำหรับการครองคนและสร้างสันติวิถี หลักธรรมเหล่านี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี เราควรปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเมตตา และความเคารพ การช่วยเหลือผู้อื่น เราควรช่วยเหลือผู้อยู่ยากไร้ การรักษาสิ่งแวดล้อม เราควรรักษาธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เราควรประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดความสุข ความเจริญรุ่งเรือง และความสงบสุข

25) หลักอปริหานิยธรรม 7 ประการ มีความสำคัญต่อการปกครองและบริหารบ้านเมือง ช่วยให้เกิดความสามัคคี มั่นคง และนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง หลักธรรมเหล่านี้ยังสามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นองค์กร ครอบครัว หรือแม้แต่ชีวิตส่วนตัวสามารถนำไปปฏิบัติให้สอดคล้องกับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ เช่น การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เน้นความสามัคคี ความกลมเกลียว และความเคารพซึ่งกันและกัน การเสียสละ ช่วยเหลือผู้อื่น แบ่งปัน และรู้จักให้ การมีวินัย ปฏิบัติตามกฎระเบียบ รู้จักควบคุมตัวเอง การเจริญสติ ฝึกสมาธิ พัฒนาจิตใจ เป็นต้น

ภาพที่ 4.4 ผลการวิจัย หลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เข้าถึงสันติวิถีพุทธ

4.3.2 ผลการวิจัยคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

4.3.2.1 ทานวิถี

ผลการวิจัยพบว่า

ทานวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สามารถสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่ชาวพุทธได้ ดังนี้

1. บุคคลที่ยึดมั่นและปฏิบัติตามวิถีบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทานตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ด้วยการสละสิ่งของที่ตนมี แบ่งปันให้แก่ผู้อื่น

โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ฝึกฝนจิตใจให้เกิดเมตตา กรุณา และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ย่อมเกิดผลลัพธ์ต่อการพัฒนากาย วาจาและจิตใจ นำไปสู่สันติสุขภายในและภายนอก 9 ประการ คือ

1) ลดความเห็นแก่ตัว การให้เป็นการฝึกละวางความยึดมั่นถือมั่นในวัตถุสิ่งของ ฝึกการแบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นการลดความเห็นแก่ตัว มุ่งเน้นไปที่ความสุขของผู้อื่นมากกว่าตนเอง

2) ลดความตระหนี่ การให้เป็นการฝึกฝนใจให้รู้จักให้ เสียสละ ใจกว้าง ช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่รู้สึกเสียดาย เป็นการลดความตระหนี่ เห็นแก่ตัว

3) ละวางความยึดมั่นถือมั่น มุ่งสู่ความหลุดพ้น การให้เป็นการฝึกฝนใจให้รู้จักปล่อยวาง ไม่ยึดติดกับวัตถุสิ่งของ ฝึกการมองโลกตามความเป็นจริง เห็นความไม่เที่ยงแท้ เกิด แก่ ตาย เป็นการละวางความยึดมั่น มุ่งสู่ความหลุดพ้น

4) ลดละกิเลส ละความโลภ ละความโกรธ ละความหลง การให้เป็นการฝึกฝนใจให้รู้จักให้ ใจกว้าง ช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นการลดความโลภ รู้จักแบ่งปัน ฝึกการให้อภัย ช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่โกรธเคือง ฝึกสติ ปัญญา รู้เท่าทันความคิด ความรู้สึกไม่หลงในกิเลส

5) ฝึกเมตตา สะสมบุญ ปรับพื้นฐานของจิตใจ การให้เป็นการฝึกฝนเมตตา ช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นการสะสมบุญกุศล ปรับพื้นฐานของจิตใจให้มีความเมตตา กรุณา

6) ให้ปัญญา ขจัดอวิชชา นำบุคคลไปสู่สันติสุข การให้ความรู้ การสอนธรรมะ เป็นการให้ปัญญา ช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ ขจัดอวิชชา นำบุคคลไปสู่สันติสุข

7) สร้างความสุขแก่ผู้ให้และผู้รับ การให้เป็นการสร้างความสุขทั้งผู้ให้และผู้รับ ผู้ให้รู้สึกอิ่มเอมใจ สุขใจที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น ผู้รับรู้สึกขอบคุณ มีความสุข

8) การฝึกความอดทน การให้ทาน ฝึกให้เรารู้จักการอดทน ใจเย็นเมื่อผู้อื่นมาขอความช่วยเหลือ

9) การฝึกความบริสุทธิ์ใจ การให้ทาน ฝึกให้เรารู้จักการให้ด้วยใจบริสุทธิ์ โดยไม่หวังผลตอบแทน

การปฏิบัติเกี่ยวกับวิถีของทาน การให้ ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สอดคล้องกับหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ ข้อว่าด้วยทานมัยบุญสำเร็จด้วยการให้ ที่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยมุ่งเน้นไปที่การลดละกิเลส ฝึกฝนใจให้รู้จักแบ่งปัน มีจิตใจกว้าง ส่งผลดีต่อทั้งผู้ให้และผู้รับ ช่วยให้ผู้ให้มีความสุขใจ รู้สึกอิ่มเอมใจ ผู้รับรู้สึกขอบคุณ มีความสุข เป็นการลดละกิเลส ฝึกฝนใจให้รู้จักเสียสละและใจกว้าง ช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นการนำไปสู่สันติสุขในที่สุด

2. การปฏิบัติเกี่ยวกับวิถีของทาน การให้ ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สามารถสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่ชาวพุทธในระดับชุมชนได้ เมื่อชุมชนประพฤติปฏิบัติตามวิถีบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทานอย่างสม่ำเสมอแล้ว ย่อมเกิดผลลัพธ์ต่อการพัฒนาชุมชน และส่งผลดีต่อชุมชน ช่วยให้ชุมชนพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ช่วยให้คนในชุมชนมีความสุข ดังนี้

1) การช่วยเหลือแบ่งปัน การปฏิบัติทาน การให้ เป็นการแบ่งปันสิ่งของ ความรู้ และความช่วยเหลือแก่ผู้อื่น ช่วยให้สมาชิกในชุมชนมีชีวิตที่ดีขึ้น เกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีความสุข

2) ความสามัคคี สร้างประโยชน์ร่วมกัน การให้ เอื้อต่อการสร้างความสามัคคีในชุมชน สมาชิกในชุมชนจะร่วมมือกันทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เกิดความผูกพัน และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

3) การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของชุมชน การให้ ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคล เกิดความไว้เนื้อเชื่อใจ สมาชิกในชุมชนจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

4) การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน การให้ ความรู้ ทรัพยากร และความช่วยเหลือ เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน เกิดการพึ่งพาตนเอง พัฒนาคุณภาพชีวิต และสร้างความยั่งยืน

ชุมชนที่ปฏิบัติเกี่ยวกับวิถีของทาน การให้ ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน มีการพัฒนาจิตใจ ควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ชุมชนจะเป็นชุมชนมีความเอื้ออาทร แบ่งปัน สมาชิกในชุมชน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบ่งปันสิ่งของ ความรู้ และเวลา ชุมชนมีความสามัคคี สมาชิกในชุมชนมีความสามัคคี ร่วมมือกันทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เกิดความผูกพัน และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ชุมชนมีสันติสุข สมาชิกในชุมชนมีจิตใจสงบ ลดความโลภ โกรธ หลง อยู่ร่วมกันอย่างสันติ และชุมชนมีการพัฒนาที่ยั่งยืน สมาชิกในชุมชนมีการพึ่งพาตนเอง พัฒนาคุณภาพชีวิต เกิดความยั่งยืน รู้จักแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อยู่ร่วมกันอย่างสันติ เกิดความสุขที่แท้จริง

3. สังคมชาวพุทธ ที่มีการปฏิบัติเกี่ยวกับวิถีของทาน การให้ ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นประจำ ย่อมเป็นสังคมที่มีแต่สันติสุข เพราะคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เน้นการให้ทานด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน สอนให้รู้จักแบ่งปัน สอนให้รู้จักการเสียสละ สอนให้รู้จักการปล่อยวาง สอนให้รู้จักการลดละความโลภ สอดคล้องกับ ทาน การให้ หนึ่งในหลักธรรมพื้นฐานของพุทธศาสนาคือหลักบุญกิริยาวัตถุ เป็นการแบ่งปันสิ่งของ วัตถุ หรือสิ่งที่ไม่ใช่สิ่งของแก่ผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน การให้สามารถสร้างผลลัพธ์เชิงบวกต่อทั้งผู้ให้และผู้รับ รวมไปถึงระดับสังคมโดยรวม ดังนี้

1) สังคม เสียสละ ช่วยเหลือแบ่งปัน ไม่เห็นแก่ตัว การให้เป็นการเสียสละสิ่งของหรือเวลาของตนเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น เป็นการลดความเห็นแก่ตัวและส่งเสริมความเอื้ออาทรแบ่งปัน เมื่อสมาชิกในสังคมมีจิตวิญญาณแห่งการให้ สังคมนั้นจะเต็มไปด้วยความอบอุ่นและความเอื้ออาทร

2) สังคมมีเมตตา กรุณา มีความสามัคคี สร้างประโยชน์ส่วนรวมร่วมกัน การให้เป็นการแสดงออกถึงเมตตาและความกรุณาต่อผู้อื่น เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความสามัคคีในสังคม เมื่อสมาชิกในสังคมมีจิตเมตตาต่อกัน สังคมนั้นจะเต็มไปด้วยความสงบสุขและความร่วมมือ

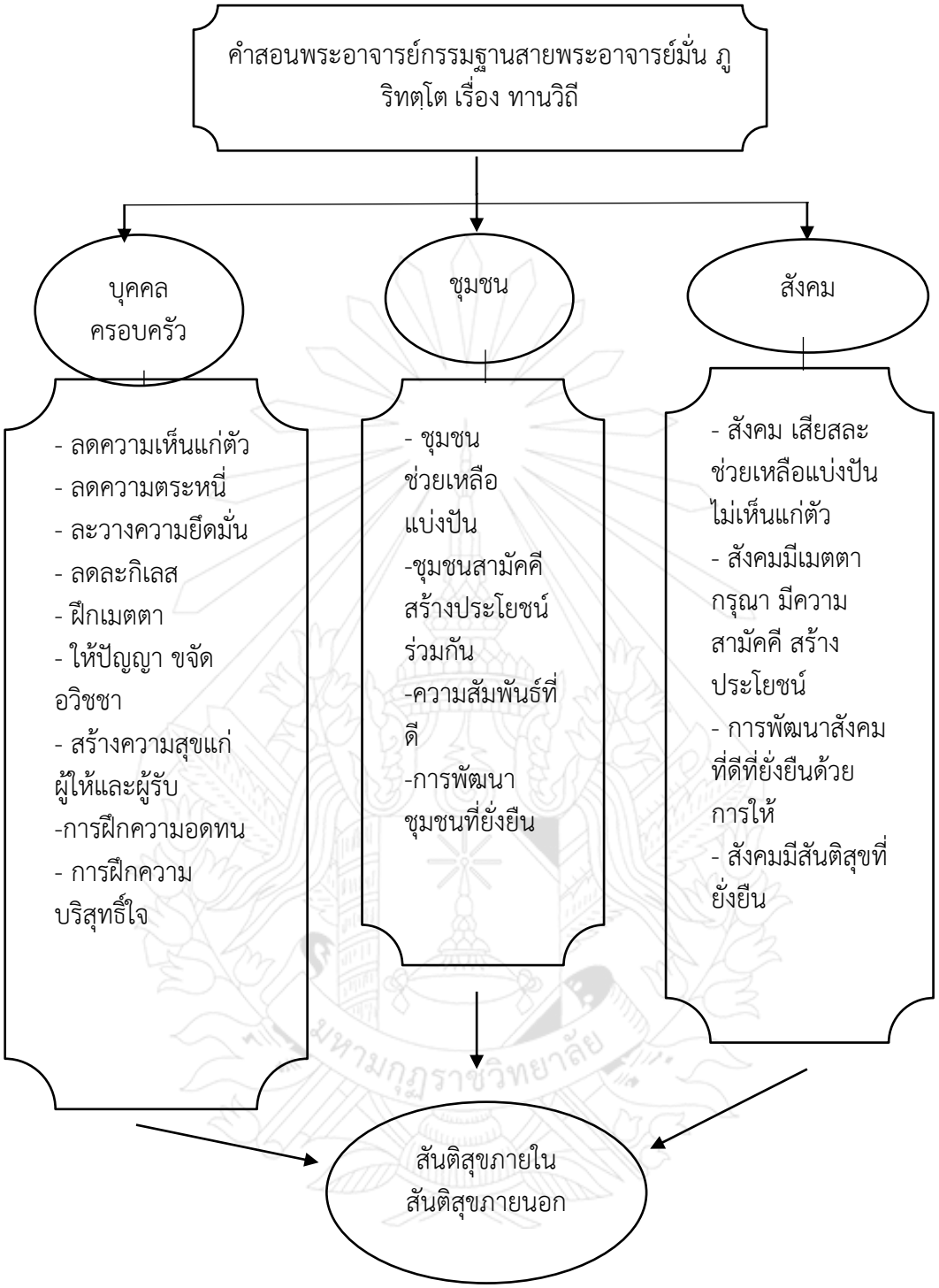
3) การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของสังคม แก้ปัญหาสังคมด้วยสันติวิธี ลดความขัดแย้ง ปราศจากความรุนแรง การให้เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลและกลุ่ม

บุคคล เป็นการลดความตึงเครียดและความขัดแย้ง ส่งเสริมการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี เมื่อสมาชิกในสังคมมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน สังคมนั้นจะเต็มไปด้วยความสงบสุข

4) การพัฒนาสังคมที่ดีที่ยั่งยืนด้วยการให้ เห็นคุณค่าของทาน การให้ การให้ เป็นการสนับสนุนการพัฒนาสังคมในด้านต่างๆ เช่น การศึกษา การสาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม เป็นการส่งเสริมความยั่งยืนของสังคม เมื่อสมาชิกในสังคมเห็นคุณค่าของการให้ สังคมนั้นจะพัฒนาไปในทาง ที่ดี

5) สังคมมีสันติสุขที่ยั่งยืน เมื่อสมาชิกในสังคมมีจิตวิญญาณแห่งการให้ สังคมนั้นจะเต็มไปด้วยความเอื้ออาทร เมตตา และความสามัคคี ส่งผลให้สังคมมีความสงบสุขและยั่งยืน

ทานวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นหนึ่งในหลักธรรมะพื้นฐานของพุทธศาสนาคือหลักบุญกิริยาวัตถุ ข้อว่าด้วยทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน การให้ เป็นการสร้างผลลัพธ์เชิงบวกต่อทั้งผู้ให้และผู้รับ รวมไปถึงระดับสังคมโดยรวม การส่งเสริมให้สมาชิกในสังคมมีจิตวิญญาณแห่งการให้ จะช่วยสร้างสังคมมีจิตวิญญาณแห่งการเสียสละ ช่วยเหลือแบ่งปัน ไม่เห็นแก่ตัว สังคมมีเมตตา กรุณา มีความสามัคคี สร้างประโยชน์ส่วนรวมร่วมกัน สังคมมีความสัมพันธ์ที่ดี แก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ลดความขัดแย้ง ปราศจากความรุนแรง สังคมพัฒนาไปในทางที่ดี มีความยั่งยืน สังคมมีสันติสุขที่ยั่งยืน

ภาพที่ 4.5 สรุปผลการวิจัย คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง วิถีบำเพญบารมี (ทาน)

4.3.2.2 ศีลวิถี

ผลการวิจัยพบว่า

ศีลวิถี คือ การปฏิบัติตามแนวทางของศีล คือ การรักษากาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย เป็นการฝึกฝนตนเองให้มีวินัย ควบคุมกาย วาจา ใจ ไม่ให้ประทุษร้ายผู้อื่น เป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิต ช่วยให้ชีวิตสงบสุข และเป็นแนวทางสู่สันติสุขที่ยั่งยืน แนวทางปฏิบัติศีลมีหลายระดับ ขึ้นอยู่กับความศรัทธาและความเคร่งครัดของแต่ละบุคคล โดยทั่วไปแบ่งเป็น ศีล 5 สำหรับบุคคลทั่วไป ศีล 8 สำหรับอุบาสก อุบาสิกา ที่ใกล้ชิดศาสนา ศีล 10 และศีล 227 สำหรับนักบวชในพระพุทธศาสนา อานิสงส์หรือประโยชน์ของการรักษาศีลมีมากมาย เช่น มีความสุขกาย สุขใจ ชีวิตสงบ ปราศจากความกังวล ผ่อนคลาย มีความปลอดภัย มีชีวิตที่ปลอดภัย มั่นคง ห่างไกลจากภัยอันตราย มีชื่อเสียง เป็นที่รัก เคารพ นับถือ ของคนทั่วไป เป็นบ่อเกิดทรัพย์สมบัติ คือ มีโภคทรัพย์สมบูรณ์ ทำให้เกิดปัญญา ฉลาดหลักแหลม คิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล ทำให้มีความเจริญก้าวหน้า ประสบความสำเร็จในชีวิต ความสุขในภพหน้า คือเมื่อสิ้นชีพ นำไปเกิดในสุคติ ภพภูมิที่ดีได้

ศีลวิถี การปฏิบัติตามแนวทางศีลตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต นี้ มี 5 ประการคือ

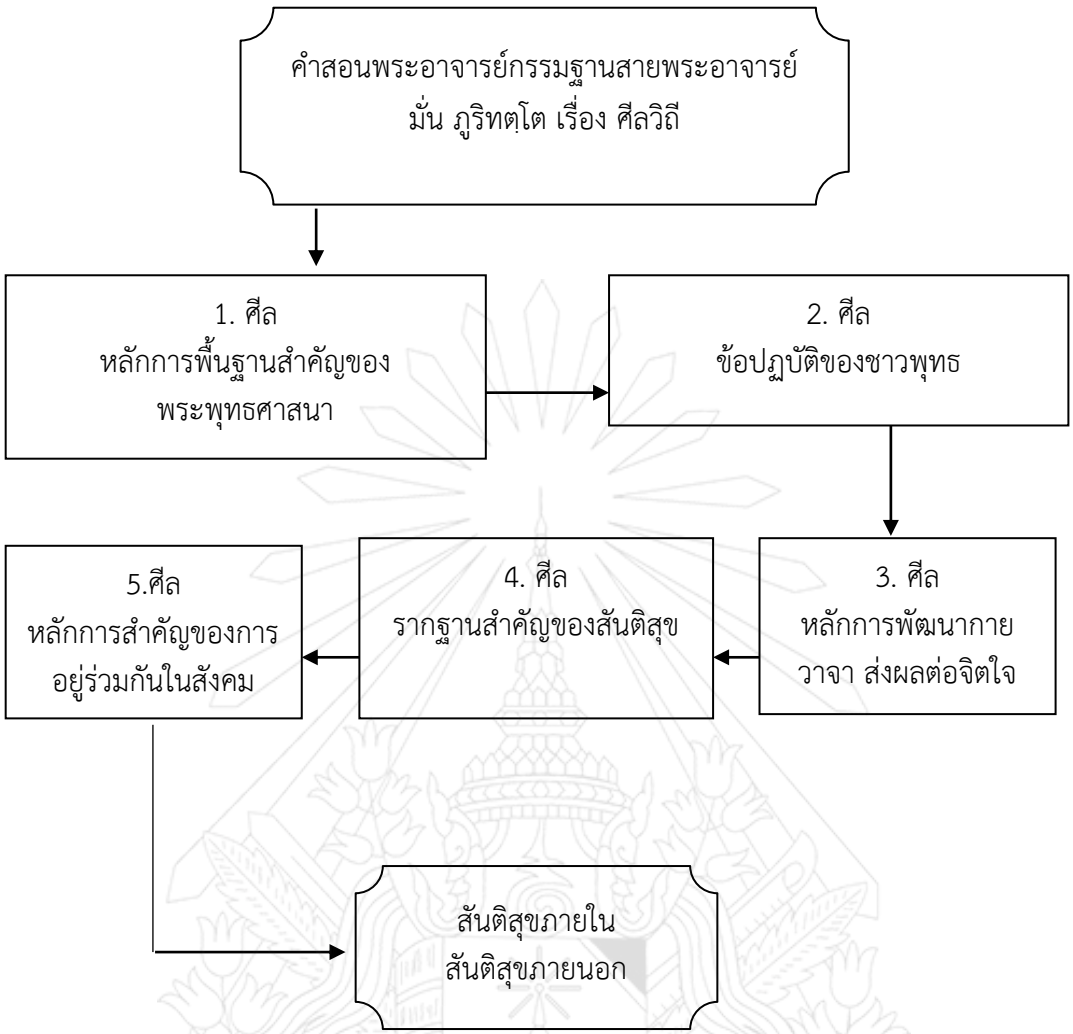
1. ศีลเป็นหลักการพื้นฐานของพระพุทธศาสนา ศีลเปรียบเสมือนรากฐานที่มั่นคงของพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ช่วยให้ผู้ปฏิบัติพ้นจากทุกข์ เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นประการแรก เป็นแนวทางปฏิบัติที่ช่วยให้พุทธศาสนิกชนดำเนินชีวิตอยู่ในกรอบของความดีงาม หลีกเลี่ยงจากอบายภูมิ

2. ศีลเป็นข้อปฏิบัติของชาวพุทธ ศีลเป็นข้อปฏิบัติที่ชาวพุทธทุกคนควรยึดถือเป็นการฝึกฝนตนเองให้ละเว้นจากการทำชั่วทั้งทางกาย วาจา และใจ ช่วยให้จิตใจสงบ ผ่องใส เป็นกุศล ส่งผลดีต่อทั้งผู้ปฏิบัติเองและคนรอบข้าง

3. ศีลเป็นหลักการพัฒนากาย วาจา ส่งผลต่อการพัฒนาจิตใจ การรักษาศีลช่วยให้กาย วาจา ของเราบริสุทธิ์ ส่งผลต่อการพัฒนาจิตใจให้สงบ ผ่องใส เป็นกุศล ช่วยให้มีสติ ระลึกรู้ตัว อยู่กับปัจจุบัน

4. ศีลเป็นรากฐานสำคัญของสันติสุข การรักษาศีลช่วยให้ละเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น ช่วยให้สังคมสงบสุข ปราศจากความวุ่นวาย เกิดเป็นสันติสุขทั้งภายในและภายนอก

5. ศีล เป็นหลักการสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม การรักษาศีลช่วยให้ผู้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เกิดความสามัคคี ร่มเย็น เป็นการสร้างสังคมที่ดี การรักษาศีล เป็นหลักการพื้นฐานและข้อปฏิบัติที่สำคัญของชาวพุทธ ส่งผลต่อการพัฒนาผู้ปฏิบัติทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ นำไปสู่สันติสุขภายใน เกิดเป็นสังคมที่สงบสุข ศีล เป็นหัวใจสำคัญของสันติวิถีพุทธ เป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาตนเองและสังคม ช่วยให้เข้าถึงสันติสุขที่แท้จริง

ภาพที่ 4.6 สรุปผลการวิจัย คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ศีลวิถี

4.3.2.3 ภาวนาวิถี

ผลการวิจัยพบว่า

คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ภาวนาวิถี แบ่งออกได้ 5 ประการ คือ

1. การภาวนา คือ วิถีแห่งการฝึกฝน อบรมและพัฒนาจิตใจ การภาวนาคือการฝึกฝน อบรมและพัฒนาจิตใจ การภาวนาเปรียบเสมือนการออกกำลังกายให้กับจิตใจ เปรียบเสมือนการฝึกฝนอบรมจิตใจให้สงบ มั่นคง แข็งแกร่ง ผ่านการฝึกฝนสมาธิ การขัดเกลาความคิด อารมณ์และกิเลส

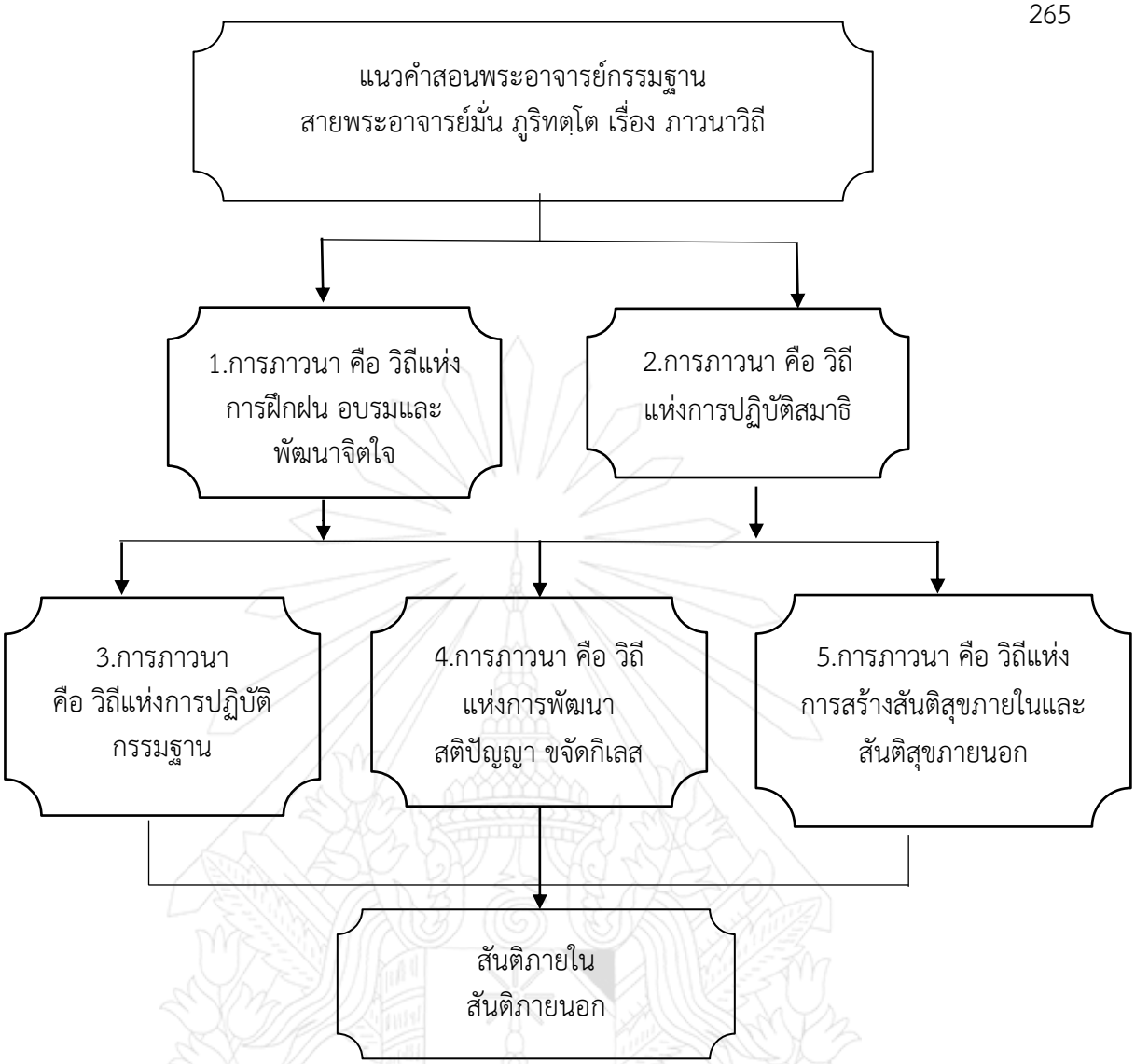
2. การภาวนา คือ วิถีแห่งการปฏิบัติสมาธิ การภาวนาหลายรูปแบบมุ่งเน้นไปที่การฝึกสมาธิ จดจ่อกับลมหายใจ ความคิด หรือคำภาวนา ช่วยให้จิตใจสงบ ลดความฟุ้งซ่าน เพิ่มการตระหนักรู้

3. การภาวนา คือ วิถีแห่งการปฏิบัติกรรมฐาน การภาวนาเป็นวิธีการปฏิบัติกรรมฐาน หลายรูปแบบ เช่น การเจริญสติ การวิปัสสนา ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของจิตใจ เกิดปัญญาละกิเลส

4. การภาวนา คือ วิถีแห่งการพัฒนาสติปัญญา ขจัดกิเลส การภาวนาช่วยพัฒนาสติปัญญา ความคิดสร้างสรรค์ ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ช่วยขจัดความโลภ โกรธ หลงภายในจิตใจให้เบาบางลง

5. การภาวนา คือ วิถีแห่งการสร้างสันติสุขภายในและสันติสุขภายนอก เมื่อจิตใจสงบ ผ่านการภาวนา ย่อมนำมาซึ่งสันติสุขภายใน ส่งผลต่อความสัมพันธ์ การใช้ชีวิต สังคม เกิดสันติสุขภายนอก

แนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ภาวนาวิถี การพัฒนาจิตด้วยการภาวนา เปรียบเสมือนกุญแจสำคัญ ที่ช่วยพัฒนาจิตใจ ฝึกสมาธิ พัฒนาสติปัญญา ขจัดกิเลส นำมาซึ่งสันติสุขภายในและภายนอก เป็นการพัฒนาตนเอง ชุมชนและสังคม ให้เข้าถึงสันติสุขได้อย่างยั่งยืน

ภาพที่ 4.7 สรุปผลวิจัยคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เรื่อง ภาวนาวิถี

บทที่ 5
สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง สันติวิถีตามแนวคำสอนพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO) นี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสันติวิถีพุทธ 2) เพื่อศึกษาคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต 3) เพื่อนำเสนอสันติวิถีตามแนวคำสอนพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนในการศึกษา คือ 1) ขั้นการสำรวจเอกสาร (Revicw Literature) โดยศึกษาค้นคว้า หลักการ แนวคิด ทฤษฎีสันติวิถีและสันติวิถีพุทธจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา ภาษาไทย ฉบับของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยและตำรา หนังสือ เอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับหลักการของสันติวิถีพุทธ 2) ศึกษาค้นคว้าคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เป็นลูกศิษย์ของท่าน 4 รูป คือ พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี) พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) และ สมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยังค์ สิรินฺธโร) และ 3) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นศิษย์ของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จำนวน 20 ท่าน โดยแบ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์ที่เป็นฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ จำนวน 8 รูป และฝ่ายคฤหัสถ์ จำนวน 12 ท่าน เมื่อได้ข้อมูลการสัมภาษณ์มาแล้ว นำข้อมูลการสัมภาษณ์นั้นมาสรุปผลการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอด้วยวิธีเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ต่อจากนั้นจะได้สรุปและอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ประการของการวิจัย และให้ข้อเสนอแนะเป็นลำดับไป ดังนี้

5.1 สรุป

5.1.1 สันติวิถีพุทธ

สันติวิถีพุทธ คือ แนวทางการดำเนินชีวิตของชาวพุทธตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ปราศจากความเบียดเบียน มุ่งเน้นการพัฒนาตนเอง ชุมชน และสังคม ควบคู่ไปกับการสร้างสันติสุขภายในจิตใจ และสันติสุขภายนอก สามารถสรุปผลการวิจัยได้ 2 กลุ่มคือ 1) กลุ่มสันติวิถีพุทธภายใน เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตใจ อารมณ์ และความคิด มุ่งเน้นไปที่การลดกิเลส และความทุกข์ ประกอบด้วย ปัญญาและความเมตตา, ศีล สมาธิ และปัญญา ,มรรค ผล นิพพาน, การขัดเกลา, การพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา และอริยสัจ, การไม่เบียดเบียน การไม่ทำร้าย, สันโดษ ความพอเพียง, ศีล สมาธิ ปัญญา, ความรู้ การใช้เหตุผล สติปัญญา, มีเมตตาและอหิงสา, ลดความขัดแย้ง ไร้ความรุนแรง, ลดความแตกต่าง,การไม่ละเมิดศีล 5 มีหิริและโอตตัปปะ,การภาวนา, ละความชั่ว ทำความดี พัฒนาจิตใจ, การบูรณาการหลักธรรม,การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม,มีเมตตาและหลักไตรสิกขา,ความมีเมตตาและการให้อภัย,ชีวิตมีความสุข 2) กลุ่มสันติวิถีพุทธ

ภายนอก เกี่ยวข้องกับการกระทำ พฤติกรรม และความสัมพันธ์กับผู้อื่น มุ่งเน้นไปที่การสร้างความสงบสุขในสังคม ประกอบด้วย ทาน การให้ การแบ่งปัน เสียสละ,ความรับผิดชอบ,การพัฒนาตนเอง และการปฏิบัติธรรม,การไม่เบียดเบียน,รักษาความดี ความสงบ,การพัฒนา,ความปรารถนาดี ,การปฏิบัติธรรม,ความเอื้อเฟื้อ,การช่วยเหลือเกื้อกูล,การให้ทาน,การรักษาศีล,การไม่ทำความเดือดร้อน ทั้งนี้การบรรลุสันติสุขที่แท้จริง จำเป็นต้องพัฒนาควบคู่กันทั้งภายในและภายนอก

แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ มีทั้งหมด 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแนวทางปฏิบัติระดับปัจเจกบุคคล กลุ่มนี้เน้นการพัฒนาจิตใจ คุณธรรม และเสริมสร้างความรู้ ประกอบด้วย 3 แนวทาง และกลุ่มแนวทางปฏิบัติระดับสังคม กลุ่มนี้เน้นการสร้างสันติสุข ใช้หลักสันติวิธี ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม และยึดหลักหัวใจของพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 4 แนวทาง

แนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ มีทั้งหมด 25 แนวทาง มี 3 กลุ่มคือ 1) แนวทางส่งเสริมคุณธรรมและปฏิบัติธรรม ประกอบด้วย 9 แนวทาง 2) แนวทางการส่งเสริมสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย 8 แนวทาง และ 3) แนวทางการส่งเสริมการศึกษาธรรมและพัฒนาสติปัญญา ประกอบด้วยแนวทาง 8 แนวทาง

หลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อส่งเสริมให้เกิดสันติวิถีพุทธ ทั้งหมด 25 หลักธรรม ได้แก่ 1) หลักศรัทธา 2) หลักสติ สัมปชัญญะ 3) หลักความซื่อสัตย์ 4) หลักโอวาทปาฏิโมกข์ 5) หลักหิริโอตตัปปะ 6) หลักสัปปุริสธรรม 7) หลักอริยมรรค 8) หลักสติปัฏฐาน 9) หลักฆราวาสธรรม 10) หลักความกตัญญู 11) หลักทาน ศีล ภาวนา 12) หลักไตรสิกขา 13) หลักพรหมวิหาร 14) หลักเมตตาธรรม 15) หลักอคติ 16) หลักกุศลกรรมบถ 17) หลักเบญจศีล เบญจธรรม 18) หลักสังคหวัตถุธรรม 19) หลักสาราณียธรรม 20) หลักอิทธิบาท 21) หลักทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 22) หลักราชสังคหวัตถุธรรม 23) หลักทศพิธราชธรรม 24) หลักจักรวรรดิวัตรธรรม 25) หลักอปริหานิยธรรม

5.1.2 คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต แบ่งเป็น 3 เรื่อง ได้แก่ ทานวิถี ศีลวิถี และภาวนาวิถี ดังนี้

ทานวิถี แนวทางการให้ทานตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต โดยมุ่งเน้นไปที่การลดละกิเลส ฝึกฝนใจให้รู้จักแบ่งปัน มีจิตใจกว้าง ส่งผลดีต่อทั้งผู้ให้และผู้รับ ช่วยให้ผู้ให้มีความสุขใจ รู้สึกอิ่มเอมใจ ผู้รับรู้สึกขอบคุณ มีความสุข เป็นการลดละกิเลส ฝึกฝนใจให้รู้จักเสียสละและใจกว้าง ช่วยเหลือผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นการนำไปสู่สันติสุขในที่สุด เพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ซึ่งบุคคลและครอบครัว ชุมชน สังคม สามารถนำไปปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธได้ เมื่อปฏิบัติตามวิถีการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทาน ย่อมเกิดผลลัพธ์ 9 ประการ คือ 1. ลดความเห็นแก่ตัว 2. ลดความตระหนี่ 3. ละวางความยึดมั่นถือมั่น มุ่งสู่ความหลุดพ้น 4. ลดละกิเลส ละความโลภ ละความโกรธ ละความหลง 5. ฝึกเมตตา สะสมบุญ ปรับพื้นฐานของจิตใจ 6. ให้ปัญญาขจัดอวิชชา นำบุคคลไปสู่สันติสุข 7. สร้างความสุขแก่ผู้ให้และผู้รับ 8. การฝึกความอดทน การให้ทานฝึกให้เรารู้จักการอดทน ใจเย็น 9. การฝึกความบริสุทธิ์ใจ

สำหรับชุมชน เมื่อปฏิบัติตามทานวิถี ย่อมเกิดผลลัพธ์ 4 ประการ คือ 1. การช่วยเหลือแบ่งปัน 2. ความสามัคคี สร้างประโยชน์ร่วมกัน 3. การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของชุมชน 4. การ

พัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน และสังคม เมื่อปฏิบัติตามวิถีการบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทานตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ย่อมเกิดผลลัพธ์ 5 ประการ คือ 1. สังคมเสียสละ ช่วยเหลือแบ่งปัน ไม่เห็นแก่ตัว 2. สังคมมีเมตตา กรุณา มีความสามัคคี สร้างประโยชน์ส่วนรวมร่วมกัน 3. การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของสังคม แก้ปัญหาสังคมด้วยสันติวิธี ลดความขัดแย้งปราศจากความรุนแรง 4. การพัฒนาสังคมที่ดีที่ยั่งยืนด้วยการให้ เห็นคุณค่าของทาน 5. สังคมมีสันติสุขที่ยั่งยืน

ศีลวิถี คือแนวทางการปฏิบัติในหลักการของศีลตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ คือ 1. ศีลเป็นหลักการพื้นฐานของพระพุทธศาสนา 2. ศีลเป็นข้อปฏิบัติของชาวพุทธ 3. ศีลเป็นหลักการพัฒนากาย วาจา ส่งผลต่อการพัฒนาจิตใจ 4. ศีลเป็นรากฐานสำคัญของสันติสุข 5. ศีล เป็นหลักการสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม

ภาวนาวิถี หมายถึง แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการเจริญภาวนา ตามคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ คือ 1. การภาวนา คือ การฝึกฝน อบรมและพัฒนาจิตใจ 2. การภาวนา คือ การปฏิบัติสมาธิ 3. การภาวนา คือ การปฏิบัติกรรมฐาน 4. การภาวนา คือ การพัฒนาสติปัญญา 5. การภาวนา คือ การสร้างสันติสุขภายในและสันติสุขภายนอก วิถีพัฒนาจิต ด้วยการเจิญภาวนา อบรมจิตใจของตนเองตามคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เปรียบเสมือนกุญแจสำคัญ ที่ช่วยพัฒนาจิตใจ ฝึกสมาธิ พัฒนาสติปัญญา ขจัดกิเลส นำมาซึ่งสันติสุขภายในและภายนอก เป็นการพัฒนาตนเอง ชุมชนและสังคม ให้เข้าถึงสันติสุขได้อย่างยั่งยืน

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 สันติวิถีพุทธ

สันติวิถีพุทธ จากสรุปผลการวิจัยครั้งนี้ สันติวิถีพุทธ มีความหมายที่หลากหลายที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ของท่านผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 20 รูป/คนที่เป็นศิษย์ของพระอาจารย์กรรมฐาน ที่ตกผลึกจนสามารถกลั่นกรองออกมาเป็นความหมายสันติวิถีพุทธที่แท้จริงได้ บางความหมายก็สอดคล้องกับแนวคิดและหลักการสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น พระนิพพาน เป็นความหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา ดังที่ปรากฏในคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา ได้แสดงถึงสันติ ในความหมายคือนิพพาน ไว้ว่า สันติ มีความหมายว่า นิพพาน ปรากฏในประโยคพระบาลีที่ว่า นตฺถิ สนฺติ ปรมำ สุขำ แปลว่า สุขอื่น ยิ่งกว่าสันติ ไม่มี ซึ่งสอดคล้องกับประโยคพระบาลีที่ว่า นิพฺพานำ ปรมำ สุขำ แปลว่า นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง มีความหมายเชื่อมโยงกันระหว่าง สันติ กับ นิพพาน ปรากฏอยู่ในประโยคพระบาลีที่ว่า อเนโช สนฺติมารพฺภ ยำ กลมกรี มุนี แปลว่า พระมุนีผู้ไม่หวั่นไหว ทรงมุ่งสันติ ปรินิพพานแล้ว ประโยคพระบาลีต่อมา คือ “...ทฬฺหำ สิกฺขถ สนฺติยา...” แปลว่า เธอทั้งหลายจงหมั่นศึกษาเพื่อสันติเถิด และประโยคพระบาลีที่ว่า โลกามิสำ ปชเห สนฺติเปกฺโข แปลว่า พึงละอามิส มุ่งสันติเถิด ซึ่งเนื้อความตามประโยคพระบาลีดังกล่าวมานี้ มีความหมายถึงนิพพาน เช่นกันนี้คือความหมายของสันติภาพ ที่เป็นนิพพานตามประโยคบาลีดังกล่าวมานั้น อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

สันติวิถีพุทธตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้น โดยมากจะเน้นความหมายไปที่ความสงบภายในของมนุษย์ แต่ปัจจุบันมีการใช้คำว่า สันติ หรือ สันติภาพ โดยเน้นไปที่ความสงบภายนอก โดยเฉพาะของสังคมโดยทั่วไป แต่สันติหรือสันติภาพในทางพระพุทธศาสนานั้น จะเน้นไปที่ความสงบสุขภายในมากกว่าภายนอก สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องสันติภาพของท่านสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่ท่านกล่าวไว้ในสัมโมทนียกถาเรื่อง การสร้างสันติภาพ มีเนื้อความบางส่วนว่า คำว่า สันติ กับคำว่า ความสุข ในทางพระพุทธศาสนา สองคำนี้มีความสัมพันธ์กัน และคำว่า สันติสุข ยังเชื่อมโยงกับคำว่า อิสรภาพ อีกด้วย เริ่มจากการมีอิสรภาพจากกิเลส จิตใจที่มีความสุขจะต้องเป็นจิตใจที่อิสระจากกิเลส ดังนั้น สันติหรือความสงบ จึงมาพร้อมกับความสุข และความสุขต้องอาศัยอิสรภาพ" เพราะผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า สันติหรือสันติภาพในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 2 อย่าง ได้แก่ สันติภายในและภายนอก โดยสันติภายใน หมายถึง การที่สภาวะจิตได้บรรลุพระนิพพาน ซึ่งเป็นสันติภาพที่แท้จริงและสูงสุดในพุทธศาสนา ซึ่งเกิดขึ้นจากการฝึกฝนอบรมพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา และสันติภายนอก ความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ของสังคม หรือของทั้งโลก ซึ่งเป็นภาวะที่ทุกคนมองเห็นรับรู้ได้ เป็นภาวะที่เกิดข้นจากการที่สังคมมีความสงบเรียบร้อย ไม่มีการรบราฆ่าฟัน ไม่มีสงคราม อยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียน

ผลการวิจัยครั้งนี้ สันติวิถีพุทธ จึงเป็นความหมายที่บ่งชี้ถึงแนวทางสู่ความสงบสุขที่แท้จริง เน้นการบูรณาการหลักธรรมต่าง ๆ สื่อออกมาเป็นความหมายที่หลากหลาย สะท้อนถึงเป้าหมายที่แท้จริงของสันติวิถีพุทธ แต่มีบางความหมายของท่านผู้ทรงคุณวุฒิ ที่กล่าวว่า การลดความขัดแย้ง ไร้ความรุนแรง และลดความแตกต่าง ก็เป็นหนึ่งในบริบทของความหมายสันติวิถีพุทธได้ เป็นความหมายที่สะท้อนไปถึงความรับผิดชอบของทุกคนในสังคม การร่วมมือกันจากทุกภาคส่วน จะช่วยสร้างสันติสุขที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นได้ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีสันติภาพของโจฮัน กัลตุง (Johan Galtung) สรุปได้ว่า " สันติภาพปลอดสงครามนั้นยังไม่เพียงพอ แต่ต้องไม่มีการกระทำรุนแรงต่อเพื่อนมนุษย์ ไม่ใช่เพียงความรุนแรงทางตรง อันเกิดจากการกระทำระหว่างบุคคลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความรุนแรงทางโครงสร้าง อันเกิดจากระบบสังคมที่ไม่เป็นธรรมอีกด้วย ถ้าปฏิบัติการต่อต้านการใช้ความรุนแรงได้รับการยกย่องสูง การให้นิยามเรื่องของความรุนแรงจะต้องกว้างขวางพอที่จะครอบคลุมความหมายอันหลากหลายของการใช้ความรุนแรง ขณะเดียวกันก็ต้องชัดเจนเพียงพอที่จะเป็นฐานสำหรับการนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม" เพราะเป็นการสะท้อนถึงความหมายที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสันติวิถีพุทธ ที่ไม่ได้มุ่งเฉพาะการสงบสุขภายในเท่านั้น แต่ยังคงสะท้อนออกมาสู่ความสงบสุขของสังคมภายนอกโดยรวมอีกด้วย

นอกจากนี้ ยังมีผลการวิจัยความหมายสันติวิถีพุทธของท่านผู้ทรงคุณวุฒิบางท่าน ที่สะท้อนไปถึงแนวทางการปฏิบัติตามหลักอหิงสาว่า อหิงสา ความไม่เบียดเบียนกัน ช่วยให้จิตใจสงบ ผ่อนคลาย ลด ละ เลิกกิเลสคือความโกรธ ความเกลียด ส่งเสริมความเมตตา ความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน การปฏิบัติตามหลักอหิงสา เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี การไม่เบียดเบียน ไม่ว่าร้าย ช่วยให้ผู้อื่นรู้สึกปลอดภัย เกิดความไว้วางใจ ส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักอหิงสา ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดี การแก้ไขความขัดแย้ง การใช้ปัญญาแก้ไขด้วยสันติวิธีเช่นท่านมหาตมะ คานธี บุคคลระดับโลก ที่ใช้หลักอหิงสาในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของชาติจนสำเร็จ เมื่อสมาชิกในสังคมปฏิบัติหลักอหิงสา สังคมจะเต็มไปด้วยความเมตตา มีความเห็นอกเห็นใจกัน มีความร่วมมือ ส่งผลให้เกิดสันติสุขที่ยั่งยืน

มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของลลิตภัทร เจนจบ (2565) ที่ได้ศึกษาหลักสันติภาพตามวิทยาการสมัยใหม่ สรุปได้ว่า “สภาวะแห่งความสันติ การไม่มีสงคราม ไม่มีความรุนแรงเกิดขึ้น หรือ การยุติความขัดแย้งให้สงบลง หรือหมายถึงสถานะแห่งความเงียบ หรือความสุข ในตัวบุคคล ซึ่งความหมายแปรผันไปตามแต่ภูมิภาค วัฒนธรรม ศาสนา และการศึกษา โดยเน้นไปถึงสันติภาพภายนอก ที่เกี่ยวกับการรุกล้ำสิทธิเสรีภาพของบุคคลต่างเชื้อชาติ ต่างสีผิว ต่างวัฒนธรรม ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ความเป็นอยู่และเศรษฐกิจของคนในประเทศเดียวกัน สงครามเศรษฐกิจ และการขัดแย้งผลประโยชน์กันระหว่างประเทศ ซึ่งเกิดขึ้นอยู่ทั่วโลก” เพราะวิธีนี้นับว่า เป็นวิธีการสร้างสันติภาพตามวิทยาการสมัยใหม่ มุ่งเน้นไปที่การต่อต้านความไม่ยุติธรรม ต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบ ต่อต้านความรุนแรง ต่อต้านความขัดแย้ง ต่อต้านสงคราม ต่อสู้รณรงค์เพื่อเรียกร้องให้เกิดสันติภาพทั้งในแง่สันติภาพของบุคคล ในสังคม ประเทศ และโลกนั่นเอง

ผลการวิจัยสันติวิถีพุทธ ล้วนมุ่งตรงไปที่ความสงบสุขที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกทั้งสิ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของพัชรี ศิลารัตน์และคณะ (2560) ที่ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการสร้างสันติสุขในพุทธศาสนาปรัชญาเถรวาท สรุปได้ว่า “สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี มนุษย์จะหาความสงบสุขได้อย่างไร เมื่อมนุษย์เกิดความสับสน ไม่รู้จะหันไปพึ่งใครหรือจะยึดอะไรที่จะช่วยให้เขามีความสงบสุข มนุษย์จึงหลงทางอยู่ในโลกและไปยึดกับสิ่งที่ไม่มีคุณค่าต่อความเป็นมนุษย์ เราไปยึดวัตถุสิ่งของต่าง ๆ โดยคิด ว่าสิ่งนั้นจะนำความสุขมาให้ แต่มนุษย์ก็ยังไม่มีความพอใจ เราจึงหลงอยู่ในกิเลส ความสงบสุขภายนอกและภายใน การที่มนุษย์จะใช้ชีวิตอย่างมีความสุขได้หากสันติสุขมีความหมายเพียงความอยู่ดีทางกาย แต่มนุษย์นั้น ประกอบด้วยกายและใจในการมีชีวิตที่พัฒนาและมีความสุขอย่างสมบูรณ์ บุคคลนั้นจะต้องพัฒนาทั้งกายและใจ จึงจะพบสันติสุขโดยสมบูรณ์” เพราะแสดงให้เห็นว่า สันติ ความสงบสุข ต้องสร้าง ต้องพัฒนาให้เกิดมีขึ้นควบคู่กันทั้งภายนอกและภายในจึงจะเป็นสันติความสงบสุขที่สมบูรณ์และเกิดเป็นสันติวิถีพุทธที่แท้จริงได้

แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ที่ได้จากการสรุปผลการวิจัยครั้งนี้ มี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแนวทางปฏิบัติระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งผลการวิจัย มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาจิตใจ คุณธรรม และเสริมสร้างความรู้ และกลุ่มแนวทางปฏิบัติระดับสังคม ผลการวิจัย มุ่งเน้นการสร้างสันติสุข ใช้หลักสันติวิธี ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม และยึดหลักหัวใจของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางปฏิบัติ แนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธทั้ง 2 กลุ่มนั้น ผลการวิจัยแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการปฏิบัติตนเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายคือสันติสุขทั้งแก่ตนเองและสังคม โดยไม่ละเลยส่วนใดส่วนหนึ่ง แต่มุ่งเน้นให้คนทุกระดับได้มีวิถีทางปฏิบัติที่สอดคล้องกันเพื่อเป้าหมายเดียวกันคือการเข้าถึงสันติวิถีพุทธที่แท้จริงได้

แนวทางปฏิบัติระดับปัจเจกบุคคล ที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจ คุณธรรม และเสริมสร้างความรู้ เป็นการบูรณาการทั้งแนวปฏิบัติทั้ง 3 ส่วนเข้าด้วยกันคือ การพัฒนาจิต การพัฒนาคุณธรรม และการเสริมสร้างความรู้ แนวทางนี้เปรียบเสมือนบันได ที่นำพาบุคคลไปสู่สันติวิถีพุทธ การพัฒนาจิตใจ ผ่านการให้ทาน การรักษาศีล การฝึกสมาธิ การพัฒนาคุณธรรมผ่านการเข้าถึงความเป็นกลาง การรู้จักให้อโหสิกรรม และความเมตตากรุณา และการพัฒนาปัญญา เป็นการเสริมสร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้น เป็นแนวทางที่บุคคลสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน ช่วยให้เข้าถึงสันติสุขที่

แท้จริง เกิดความสุขที่ยั่งยืนทั้งกาย ใจ และปัญญา เกิดผลลัพธ์ที่ดีตามมาคือ จิตใจสงบ มั่นคง เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น มีสติ รู้เท่าทัน ปลอดจากกิเลส เข้าถึงความสุขที่แท้จริงและดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า

ผลการวิจัยที่พบ โดยเฉพาะการพัฒนาคุณธรรมผ่านการรู้จักให้อโหสิกรรม และความเมตตากรุณา แนวทางนี้ มีความสอดคล้องกับคำกล่าวของพระไพศาล วิสาโล ที่กล่าวถึงท่านติช นัท ฮันห์ บุคคลระดับโลกที่ถูกเสนอชื่อรับรางวัลโนเบล สาขาสันติภาพ (1967) ไว้ว่า “คำสอนของท่านนำความสงบเย็นและหว่านความรักลงไปในจิตใจของผู้คนนับล้าน แต่น้อยคนจะตระหนักว่า ความสงบเย็นและความรัก ที่ออกมาจากหัวใจของท่านนั้น มิได้ก่อเกิดจากการนั่งภาวนาในป่าอันสงบสงัดเท่านั้น หากยังกลั่นออกมาจากความทุกข์ยากแสนสาหัสท่ามกลางเพลิงสงครามอันยาวนาน สงครามเวียดนามได้สังหารญาติมิตร ศิษย์ และเพื่อนร่วมชาติของท่านเป็นจำนวนมาก แต่กลับทำให้ท่านมั่นคงยิ่งขึ้นในเมตตากรุณา แม้กระทั่งกับผู้ปลิดชีวิตบุคคลที่ท่านรัก ท่ามกลางการตอบโต้ด้วยความอาฆาตพยาบาท ท่านเรียกร้องการให้อภัย ขณะเดียวกันก็อุทิศตนเพื่อนำสันติภาพกลับคืนมา” ดังนี้ เพราะแสดงให้เห็นว่า แนวทางปฏิบัติระดับปัจเจกบุคคล ที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจ คุณธรรม และเสริมสร้างความรู้ เป็นแนวทางที่บุคคลสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน ช่วยให้เข้าถึงสันติสุขที่แท้จริงได้อย่างแน่นอน

ส่วนกลุ่มแนวทางปฏิบัติระดับสังคม ที่มุ่งเน้นการสร้างสันติสุข ใช้หลักสันติวิธี ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม และยึดหลักหัวใจของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางปฏิบัตินั้น ผลการวิจัยที่พบคือเป็นแนวทางที่มุ่งเน้นให้สังคมสร้างสันติสุขได้ด้วยการแก้ปัญหาและลดความขัดแย้งต่าง ๆ ด้วยหลักสันติวิธี การแก้ปัญหาและการลดความขัดแย้งสอดคล้องกับหลักการที่นายโคฟี่ อันนัน วีรบุรุษชาวแอฟริกันผิวดำ เจ้าของรางวัลโนเบล สาขาสันติภาพ (2001) ที่มีบทบาทในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างประเทศทั่วโลก ด้วยหลักสันติวิธี ส่งเสริมสันติภาพให้เกิดขึ้น แท้จริงแล้วคือ การลดความรุนแรงของสภาพปัญหาความขัดแย้งที่มีอยู่ให้น้อยลงไปนั่นเอง เพราะที่ใดมีความขัดแย้ง ที่นั้นมักจะมีความรุนแรงเสมอ ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีสันติภาพของโจฮัน กัลตุง (Johan Galtung) ที่เสนอแนะการใช้พุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาความรุนแรงเชิงโครงสร้าง สรุปความได้ว่า “สันติภาพปลอดสงครามนั้นยังไม่เพียงพอ แต่ต้องไม่มีการกระทำรุนแรงต่อเพื่อนมนุษย์ ไม่ใช่เพียงความรุนแรงทางตรง อันเกิดจากการกระทำระหว่างบุคคลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความรุนแรงทางโครงสร้าง อันเกิดจากระบบสังคมที่ไม่เป็นธรรมอีกด้วย ถ้าปฏิบัติการต่อต้านการใช้ความรุนแรงได้รับการยกย่องสูง การให้นิยามเรื่องของความรุนแรงจะต้องกว้างขวางพอที่จะครอบคลุมความหมายอันหลากหลายของการใช้ความรุนแรง ขณะเดียวกันก็ต้องชัดเจนเพียงพอที่จะเป็นฐานสำหรับการนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม” เพราะแสดงให้เห็นว่า แนวทางปฏิบัติระดับสังคม ที่มุ่งเน้นการสร้างสันติสุข ใช้หลักสันติวิธี ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม และยึดหลักหัวใจของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางปฏิบัตินั้น ช่วยให้สังคมใช้ชีวิตสงบสุขร่มเย็น ไม่เป็นพิษเป็นภัยกับผู้อื่น และการลดความขัดแย้งให้น้อยลง เพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ช่วยให้เข้าถึงความสุขที่แท้จริง ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต

แนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ที่ได้จากการสรุปผลการวิจัยครั้งนี้ สามารถอภิปรายผลได้ว่า แนวทางการส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ มีทั้งหมด 25 แนวทาง มี 3 กลุ่มแนวทาง ได้แก่

1) กลุ่มแนวทางส่งเสริมคุณธรรมและปฏิบัติธรรมนี้ เป็นแนวทางสู่สันติสุขที่ยั่งยืน ประกอบด้วย 9 แนวทางดังกล่าวแล้วนั้น ผ่านการบ่มเพาะคุณธรรมภายในจิตใจด้วยหลักคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต โดยเริ่มต้นจากการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม การฝึกฝนจิตใจให้สงบ มองโลกตามความเป็นจริง ช่วยให้ลดความโลภ โกรธ หลง เป็นต้น และมีการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม การยึดมั่นในสิ่งที่ดีงาม ช่วยให้สังคมมีระเบียบเป็นที่สุด แนวทางเหล่านี้สอดคล้องกับหลักการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งผลต่อจิตใจของบุคคล เพราะเมื่อจิตใจสงบเกิดปัญญา ย่อมนำไปสู่การคิดดี พูดดี ทำดีส่งผลต่อการกระทำที่ดีงาม สร้างสังคมที่มีความสุข สันติสุขที่ยั่งยืนจึงเกิดขึ้นได้ ฉะนั้น การเข้าถึงสันติสุขที่ยั่งยืน ต้องเริ่มต้นจากภายในจิตใจของเราทุกคน ร่วมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เพื่อสังคมที่สงบสุข มั่นคงและยั่งยืน

2) แนวทางการส่งเสริมสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย 8 แนวทาง ทั้งหมดนี้ผลการวิจัยสะท้อนออกมาในเชิงมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน การส่งเสริมด้านใดด้านหนึ่งส่งผลต่ออีกด้านหนึ่ง เช่น การสร้างวัฒนธรรมที่ดี ส่งเสริมความเท่าเทียม ความสามัคคี และความเคารพซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับสันติวิธี สันติวิธีช่วยลดความขัดแย้ง ทั้งระดับบุคคลและระดับที่กว้างขวางออกไป ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของอาดัม เคิร์ล (Adam Curle) นักวิชาการสันติภาพที่ว่า “ความสัมพันธ์ที่สันติในระดับบุคคลว่า เป็นมิตรภาพและมีความเข้าใจกันดีพอที่จะมองข้ามความแตกต่างที่อาจเกิดขึ้นได้ ส่วนระดับที่กว้างออกไป บ่งถึงความสัมพันธ์ที่มีการอยู่ร่วมกันอย่างแข่งขัน ความร่วมมือกันอย่างมีการกำหนดวางแผน และมีความพยายามอย่างชาญฉลาดในการป้องกันหรือแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่แฝงอยู่ ทำนองเดียวกันกับความสัมพันธ์ที่มีการพัฒนา” เพราะการพัฒนาจะมีขึ้นได้ หรือความสัมพันธ์จะเติบโตขึ้นอย่างกลมกลืนและความสร้างสรรค์ จะต้องมีความเสมอภาคและการตอบสนองซึ่งกันและกัน สันติวิธีจะช่วยลดความขัดแย้งนี้ การส่งเสริมความร่วมมือ การส่งเสริมศีลธรรม จริยธรรม และคุณธรรม เป็นต้น เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับสังคมที่ดี ทั้งนี้การส่งเสริมด้านสังคมและวัฒนธรรมเพื่อเข้าถึงความสงบสุข ไม่สามารถทำได้โดยแยกส่วน แต่ต้องบูรณาการองค์ประกอบทั้งหมดเข้าด้วยกันการส่งเสริมด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงความสงบสุข การพัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรม ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อเป็นการสร้างสังคมที่สงบสุขต่อไป

3) แนวทางการส่งเสริมการศึกษาธรรมและพัฒนาสติปัญญา ประกอบด้วยแนวทาง 8 แนวทางนี้ ผลการวิจัยมุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกัน คือสันติสุขที่ไร้ความรุนแรงของสังคม สอดคล้องกับแนวคิดของศาสตราจารย์ วิเซนต์ มาติเนส กูสมัน (Vicent Martinez Guzman) ที่เสนอแนวคิดว่า สังคมโลกมีวิวัฒนาการมาจากวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่บนความรู้ของสงครามและความรุนแรงมาเป็นระยะเวลานานมาก ถึงเวลาที่มนุษยชาติมาร่วมกันสร้างวัฒนธรรมที่จะนำมนุษย์ไปสู่สังคมสันติสุข และสังคมสันติสุข ก็จะสร้างสันติวัฒนธรรมต่อเนื่องกันไป ต้องการให้การศึกษาทำความเข้าใจเรื่องสันติภาพ ขยายขอบเขตการศึกษากว้างขวางขึ้น” เพราะการส่งเสริมการศึกษาธรรมะและพัฒนาสติปัญญา การส่งเสริมการศึกษาธรรมะ เป็นรากฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาสติปัญญาและนำไปสู่สันติวิถีพุทธ การส่งเสริมการเผยแพร่ความรู้หลักคำสอนพระพุทธศาสนา ช่วยให้ผู้คนเข้าใจหลักธรรมะ นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิต การส่งเสริมให้มีสติปัญญา ช่วยให้ผู้คนคิดวิเคราะห์ เข้าใจปัญหาและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล การส่งเสริมการให้รู้เขารู้เรา ช่วยให้ผู้คนเข้าใจความแตกต่าง เรียนรู้ที่จะ

อยู่ร่วมกันอย่างสันติ การส่งเสริมการให้รู้เท่ารู้ทัน ช่วยให้ผู้คนตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลง ปรับตัวและรับมือกับปัญหาได้ การส่งเสริมการให้รู้กันรู้แก้ ช่วยให้ผู้คนร่วมมือกันแก้ปัญหา พัฒนาสังคมการส่งเสริมการพัฒนาตนเอง ช่วยให้ผู้คนพัฒนาศักยภาพ มีคุณภาพชีวิตที่ดี การส่งเสริมการให้คำแนะในใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท ช่วยให้ผู้คนใช้ชีวิตอย่างมีสติ ระมัดระวัง ปลอดภัยและมีสันติภาพ

หลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ที่ได้จากการสรุปผลการวิจัยครั้งนี้ สามารถอภิปรายผลได้ว่า หลักธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อส่งเสริมให้เกิดสันติวิถีพุทธนั้น มีทั้งหมด 25 ในแต่ละกลุ่มหลักธรรมต่างมีความเชื่อมโยงส่งเสริมกันและกัน

หลักธรรม 25 ประการนั้น เปรียบเสมือนเข็มทิศนำทางชีวิต มุ่งสู่สันติวิถีพุทธ ความสงบสุขที่แท้จริง ซึ่งผลการวิจัยหลักธรรมเหล่านี้พบว่า ล้วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เสริมสร้างและส่งเสริมให้แต่ละบุคคลพัฒนาตนเอง อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข เช่น หลักคำสอนโอวาทปาฏิโมกข์ เป็นต้น มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้อย่างลงตัว เพราะคำสอนของพระอาจารย์มั่น เน้นย้ำการปฏิบัติจริง การลงมือทำพิสูจน์ด้วยตนเอง ไม่ยึดติดก เน้นการฝึกสมาธิ พัฒนาจิตใจให้สงบ เป็นพื้นฐานสู่การพิจารณาไตรลักษณ์ ที่สอดคล้องตรงกับโอวาทปาฏิโมกข์ ข้อที่ 3 คือ การชำระใจให้ผ่องใส เพราะเน้นย้ำการพิจารณาไตรลักษณ์ คือ สอนให้พิจารณาความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ของทุกสิ่ง ช่วยให้เข้าใจความจริงของชีวิต และการการละวาง สอนให้ละวาง ยึดติดกับสิ่งใด ช่วยให้จิตใจผ่องใสนั่นเอง

ส่วนผลการวิจัยหลักอริยมรรคพบว่า การปฏิบัติตามหลักอริยมรรค 8 ประการ เป็นแนวทางสู่สันติสุขภายใน ช่วยให้ชีวิตดำเนินไปบนทางสายกลาง พ้นจากทุกข์ เปรียบเสมือนการเดินทางบนเส้นทางสายกลาง มุ่งสู่จุดหมายปลายทาง คือ ความพ้นทุกข์ ผ่านการฝึกฝนตนเองทั้งด้านปัญญา ศีล สมาธิ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สอดคล้องกับแนวคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เน้นย้ำถึงความสำคัญของการเจริญสติ เป็นหัวใจหลักในการปฏิบัติ ช่วยให้เข้าใจความจริงของชีวิต ละความยึดติด ละกิเลส และนำไปสู่ความสงบสุขภายในคือสันติวิถีพุทธ

หรือหลักไตรสิกขา ที่เป็นหลักคำสอนที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาเรื่องเกี่ยวกับศีลให้แตกฉาน เรียนรู้สมาธิให้เชี่ยวชาญชำชอง และฝึกฝนพัฒนาปัญญาให้สูงสุด สามารถทำลายอวิชชาได้ ไตรสิกขาคือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักการสำคัญในการดำเนินชีวิต ช่วยให้ชีวิตสงบสุข พ้นจากทุกข์ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันสำหรับครองตนได้ โดยการรักษาศีล ฝึกสมาธิ พัฒนาปัญญา ส่งเสริมให้เกิดสันติวิถีพุทธ ซึ่งผลการวิจัยนี้ มีความสอดคล้องกับแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตโดยตรง เพราะถ้าปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาอย่างจริงจังแล้ว ก็จะส่งผลลัพธ์ที่คาดหวังได้คือ เป็นคนมีจิตใจสงบ ผ่องใส มีความสุข เข้าใจความจริงของชีวิต และการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ จะช่วยให้ชีวิตเจริญงอกงาม บรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือ พ้นจากทุกข์

ดังนั้น ผลการวิจัยที่พบในประเด็นหลักธรรมเหล่านี้ ล้วนสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น เป็นหลักธรรมที่สะท้อนออกมาจากผู้ทรงคุณวุฒิที่ถ่ายทอดออกมาผ่านหลักคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สามารถนำมาประพฤติปฏิบัติให้เกิดผลลัพธ์ที่ดี นำพาชีวิตไปสู่สันติวิถีพุทธคือความสงบสุขอย่างแท้จริง

หลักธรรมที่ส่งเสริมเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธ ทั้ง 25 หลักธรรมนั้น ผลการวิจัยที่พบ ล้วนมีความสัมพันธ์ส่งเสริมกัน ต่อยอดเชื่อมโยงกันไปเสมอ เช่น หลักเมตตาธรรม หนึ่งในกลุ่มหลักธรรมสำหรับครองคน สามารถบูรณาการการใช้หลักเมตตาธรรมและการนำหลักเมตตาธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น การฝึกสมาธิ ฝึกจิตให้นิ่ง สงบ เกิดปัญญา การเจริญเมตตา แผ่เมตตาให้กับตนเอง ผู้อื่น และสรรพสัตว์ เป็นต้น นำไปใช้ในชุมชน ช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปัน นำไปใช้ในสังคม ร่วมสร้างสรรค์สังคมที่ดี หรือนำไปใช้ในระดับสังคมนาชาติ ส่งเสริมสันติภาพ ยุติความขัดแย้งได้ ร่วมกิจกรรมส่งเสริมสันติภาพ สนับสนุนการแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี สนับสนุนองค์กร เครือข่ายที่ทำงานด้านสันติภาพ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวทางที่บุคคลสำคัญของโลกอย่างท่านมหาตมะคานธี ที่ยึดมั่นในหลักอหิงสา ใช้สันติวิธีเน้นการต่อสู้ด้วยความเมตตา การโน้มน้าวใจ เชื่อว่าความดีงามจะเอาชนะความชั่วร้ายได้ จนสามารถทำให้ประเทศอินเดียเป็นเอกราชจากประเทศอังกฤษได้ เพราะผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการนำหลักเมตตาธรรมไปใช้ ทำให้บุคคล มีจิตใจสงบ มีความสุข พัฒนาคุณธรรม ทำให้ครอบครัว เกิดความอบอุ่น รักใคร่ สามัคคี ทำให้ชุมชน เกื้อกูล ช่วยเหลือ แบ่งปัน และทำให้สังคม สงบสุข ปราศจากความรุนแรง ผู้คนในสังคมมีความเอื้ออาทรต่อกัน ลดปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมได้ ทำให้เกิดความสามัคคีในสังคมที่อาศัยอยู่

หลักสังคหวัตถุ เป็นหลักธรรมสำหรับครองคน ผู้นำควรเป็นแบบอย่างที่ดี ในการประพฤติตามหลักสังคหวัตถุ 4 สร้างบรรยากาศในองค์กรให้อบอุ่น ส่งเสริมให้พนักงานมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของชัยยศ อินทแสนและคณะ (2560) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง แนวทางการเสริมสร้างสังคมสันติสุขของมูลนิธิมิราเคิลออฟไลฟ์ตามหลักพุทธสันติวิธี สรุปได้ว่า “หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมที่ทำให้สังคมเป็นสังคมที่สันติสุข ซึ่งประกอบด้วย 1) ทาน คือการให้มีทั้งวัตถุทานสิ่งของ ให้ธรรมทานและให้อภัยทาน 2) ปิยวาจา คือวาจาที่สุภาพ มีประโยชน์ วาจานั้นต้องเป็นวาจาสุภาษิต คือ จริง ไพเราะ เหมาะการ ประสานสามัคคี รวมถึงคำแนะนำ สั่งสอน ชักจูงในทางที่ดี 3) อัตถจริยา การทำประโยชน์มีทั้งประโยชน์ตนประโยชน์ต่อผู้อื่น บางที่เราก็เรียกว่าผู้มีจิตอาสา และ 4) สมานัตตตา ร่วมสุขร่วมทุกข์กันได้ การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย เสมอต้นเสมอปลายรู้จักหน้าที่รู้จักวางตน” เพราะแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เน้นหนักไปที่การฝึกฝนสติปัญญา พัฒนาจิตใจให้สงบสุข พ้นจากทุกข์ และให้ปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุธรรม ทั้ง 4 ประการ โดยเน้นย้ำเรื่องทาน ว่า การให้ทานเป็นการแบ่งปันบุญกุศล ช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ บ่งบอกถึงความเป็นผู้มีจิตใจที่กว้างขวาง ไม่เห็นแก่ตัว ให้โดยไม่หวังผลตอบแทน ปิยวาจา การพูดจาไพเราะ อ่อนหวาน เป็นการสร้างความเมตตาให้เกิดขึ้นกับคู่เจรจา อัตถจริยา การประพฤติชอบ ทำสิ่งที่มีประโยชน์ต่อสังคม เป็นการนำสังคมไปสู่ความปกติและสงบสุข สมานัตตตา ประพฤติตนหรือวางตนเสมอต้นเสมอปลาย เป็นการลดกิเลส มุ่งสู่หนทางแห่งนิพพานคือสันติสุขอย่างแท้จริง

และหลักธรรม เช่น หลักทศพิธราชธรรม เป็นหลักธรรมสำหรับผู้นำ หรือผู้ปกครองโดยเฉพาะ ผู้นำหรือผู้ปกครองที่อาศัยหลักทศพิธราชธรรมใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารย่อมประสบผลสำเร็จได้โดยง่าย ซึ่งหลักทศพิธราชธรรม มีความสำคัญต่อหรือผู้นำประเทศ ทุกระดับปกครองประชาชน บริหารราชการแผ่นดิน คือ เป็นหลักธรรมในการปกครองบ้านเมืองให้เกิดความสงบสุข ร่มเย็น ประชาชนอยู่ดีมีสุข สำหรับบุคคลทั่วไปนั้น เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ช่วยให้ชีวิต

มีความสุข เจริญรุ่งเรือง และสำหรับการส่งเสริมสันติวิถีพุทธด้วยเน้นการอยู่ร่วมกันด้วยความเมตตา กรุณา ไม่เบียดเบียนนั่นเอง ทศพิธราชธรรม เป็นหลักธรรมที่มีคุณค่า เหมาะสำหรับนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ช่วยให้ตนเองและสังคมเมีสันติสุข

5.2.2 คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

ทานวิถี ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตนั้น สอดคล้องกับหลักบุญกิริยาวัตถุ ข้อที่ 1 ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน เพราะทาน ในทางพระพุทธศาสนาหมายถึง การให้ การแบ่งปันสิ่งของ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แก่ผู้อื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน มุ่งผลสัมฤทธิ์ไปที่การเสียสละภายในสู่ภายนอก เป็นการฝึกฝนจิตใจให้รู้จักเสียสละแบ่งปัน มีน้ำใจ เมตตา และลดความเห็นแก่ตัว โดยเฉพาะผลการวิจัยที่ได้นั้น มีเป้าหมายคือสันติสุขอย่างยั่งยืน ซึ่งวิถีบำเพ็ญบารมี (ทาน) ตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต นอกจากจะสนับสนุนทั้งบุคคลให้ยึดมั่นและปฏิบัติตามวิถีบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทานแล้ว ยังสนับสนุน ชุมชน สังคมและประเทศชาติให้ปฏิบัติตามวิถีนี้ด้วย

นอกจากนี้ ทานวิถี ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของประจวบ แสนกลาง (2531) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระที่มีต่อสังคมอีสานเหนือ ศึกษากรณีสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต พ.ศ.2436-2529 มีเนื้อความบางส่วนว่า “การช่วยเหลืออนุเคราะห์แก่ประชาชนในชุมชนอีสาน พระสงฆ์สายนี้ได้ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านตามฐานะและภาวะวิสัยที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และเป็นที่น่าสังเกตุว่าการช่วยเหลือทางด้านวัตถุ ท่านจะมุ่งเฉพาะทางด้านปัจจัยพื้นฐานในการดารงชีวิตของประชาชน เช่น การสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล ถนนหนทาง แหล่งเก็บกักน้ำ เป็นต้น” สะท้อนให้เห็นว่า การให้ทาน เป็นการสนับสนุน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้มั่นคง การให้ทานแก่ศาสนา เป็นการสนับสนุนให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง เป็นการสืบสานพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ การให้ทานแก่ชาติ เป็นการสนับสนุนกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติสอดคล้องกับการชุมชนชาวบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี ที่ร่วมกันเป็นจุดเริ่มของการทำโครงการผ้าป่าช่วยชาติ ให้ทานนำเงินและทองคำเข้าคลังหลวงของชาติไทย นี้เป็นการส่งเสริมความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรืองของชาติ การให้ทานแก่พระมหากษัตริย์ เป็นการแสดงออกถึงความเคารพศรัทธา และเป็นการสนับสนุนพระองค์ในการปกครองประเทศให้เกิดความสงบสุข

ทานวิถีนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง ศึกษาแนวทางการปฏิบัติกรรมฐานของพระราชนิโรธรังสี (หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี) วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย ของพระอธิการสมนึก นรินฺโท (ฤทธิ์มาก) (2562) สรุปได้ความว่า พระราชนิโรธรังสี มีหลักคำสอนการปฏิบัติกรรมฐานกรรมสำคัญ คือ ทาน ศีล ภาวนา ปัญญา อันเป็นธรรม เราต้องมีสมบัติมนุษย์ เข้าใจมัจจุราช เข้าใจธาตุสี่ เข้าใจสมมติ เราต้อง ปฏิบัติธรรม มีธรรมวิบูลย์ มีศีล สมาธิ ปัญญา พร้อมกับมีศรัทธา มีหิริ โอตตัปปะ กำจัดทุกข์ มี สติ มีจิตที่เป็นหนึ่ง เห็นธรรม มีเอกัคคตารมณ์ มีจิตว่าง มีปหานปธาน ละบ่วงแห่งมาร ในที่สุด มีโลกุตตรจิต มีจิตดิ่ง เข้าใจ อนัตตา มีจิตประภัสร เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาและท่านจะสอนวิธีการประยุกต์ใช้คำสอนการปฏิบัติกรรมฐาน ให้มีทาน ศีล ภาวนา และปัญญา ดังนี้

ศีลวิถี จากผลการวิจัยครั้งนี้ สอดคล้องกับการศึกษาวิเคราะห์ศีล 5 ในฐานะเป็นรากฐานสันติภาพ ซึ่งเป็นงานวิจัยของพระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ (ตรีกมล), (2556) ดังเนื้อความบางส่วนว่า “การนำหลักศีล 5 มาเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาความขัดแย้งได้อย่างยั่งยืน การนำ

ศีล 5 มาเป็นรากฐานของสันติภาพนั้น สามารถทำได้ด้วยการนำไปเป็นรากฐานของสันติภาพ ควบคู่ไปกับการปรับโครงสร้างสังคมแนวราบ ได้แก่ การนำไปสู่วัฒนธรรมแบบเมตตากรุณา และวัฒนธรรมแบบสันติวิธี ส่วนโครงสร้างในแนวดิ่ง ได้แก่ รากฐานทางสังคมในรูปของปิรามิด โดยนำไปจัดโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม กระบวนการยุติธรรม และการศึกษา เพื่อให้เอื้อต่อการส่งเสริมโครงสร้างสังคมระดับจุลภาคจนถึงระดับมหัพภาค ซึ่งเป็นการเชื่อมโครงสร้างและสถาบันสังคมให้ยึดโยงอยู่กับศีล 5 อันเป็นพื้นฐานของแนวทางสันติวิธี ” เพราะว่าการปฏิบัติศีล 5 เป็นวิถีนิตินำทางจุดเริ่มต้นของการสร้างสันติสุข ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติศีลนำทาง ช่วยให้เข้าใจสาเหตุของความขัดแย้งและความรุนแรง การเข้าใจประโยชน์ของสันติสุข กระตุ้นให้ทุกคนมุ่งมั่นปฏิบัติศีล การปฏิบัติเกี่ยวกับศีล จึงเป็นหน้าที่ของชาวพุทธทุกคน ที่จะร่วมกันสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคม

นอกจากนี้ ศีลวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นหลักปฏิบัติขั้นแรกของไตรสิกขาที่เป็นหลักคำสอนสำคัญทางพระพุทธศาสนา เปรียบเสมือนบันไดขั้นแรกอันเป็นหลักจริยธรรมขั้นพื้นฐาน นำไปสู่สันติสุข สอดคล้องกับงานวิจัยของบรรพต แคไธสงและพระมหาภิรัฐฎกรณ์ อังสุมาสี (2548) ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์เชิงจริยศาสตร์ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต สรุปได้ว่า “คำสอนทางพระพุทธศาสนาจึง เป็นระบบจริยธรรมที่หยั่งรากลึกลงไปในพื้นฐานการดำเนินชีวิตของผู้คนในโลกและโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทย หลักจริยธรรมทางพระพุทธศาสนานอกจากจะบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรตามเอกสารตำราทาง วิชาการและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแล้ว เรายังสามารถศึกษาวิเคราะห์จากแนวทางการปฏิบัติของพระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ซึ่งเป็นต้นแบบทางศีลธรรมที่สังคมให้การยอมรับแล้วสังเคราะห์มาเป็นรูปแบบทาง จริยธรรมที่สอดรับกับสังคมไทย” นอกจากนี้ การเผยแผ่วิถีนิตินำทางคือศีล ให้ชาวพุทธรู้จัก เข้าใจด้วยปัญญา ศีลอันเป็นวิถีนำทางการปฏิบัติตามแนวคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จึงมีความสำคัญในการสร้างสันติสุขให้แก่ชาวพุทธ การปฏิบัติศีล ควบคู่ไปกับการพัฒนาปัญญา จะช่วยนำไปสู่ความสงบสุขที่แท้จริง การรักษาศีล ตามโอกาสและฐานะ รักษาศีลตามความเหมาะสม ส่งผลให้ชีวิตสงบสุข ครอบครัวไม่เดือดร้อน อยู่ในสังคมได้อย่างองอาจ การไม่เบียดเบียนผู้อื่น เมื่อมีศีล ไม่ได้ไปเบียดเบียนผู้อื่น ทำให้สบายใจ หายห่วงคลายกังวล การเป็นแบบอย่างที่ดี ชาวพุทธที่รักษาศีล เป็นตัวอย่างที่ดี นำไปสู่สันติสุขในสังคม การรักษาศีล เป็นแนวทางสู่สันติสุข

ภาวนาวิถี คือ แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการภาวนาที่ได้จากผลการวิจัยครั้งนี้ ภาวนา เป็นวิถีพัฒนาจิตด้วยการภาวนา หรือ การปฏิบัติกรรมฐาน เป็นการฝึกฝนอบรมจิตใจ ให้เกิดความสงบมั่นคง และมีปัญญา สอดคล้องกับงานวิจัยของสุเชาวน์ พลอยชุม (2549) ที่ได้ศึกษา สำนักวิปัสสนาสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ดังเนื้อความบางส่วนว่า “ทั้งศิษยานุศิษย์ ในคณะธรรมยุตและในคณะมหานิกาย ซึ่งศิษย์ทั้ง 2 คณะ ต่างปฏิบัติยึดมั่นตามแนวคำสอนและปฏิปทาของพระอาจารย์มั่น คือ เคร่งครัดในพระวินัย สมาทานธุดงควัตรและปฏิบัติกรรมฐานอย่างจริงจังและปฏิบัติสมณวัตรต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอโดยไม่แตกต่างกัน” เพราะวิถีการพัฒนาจิตด้วยการเจริญภาวนาปฏิบัติกรรมฐานทางพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 2 ประการหลัก คือ วิถีการปฏิบัติแบบสมถกรรมฐาน มุ่งเน้นไปที่การฝึกสมาธิ ให้จิตใจสงบ มั่นคง ระงับจากความฟุ้งซ่าน และวิถีการปฏิบัติแบบวิปัสสนากรรมฐาน มุ่งเน้นไปที่การฝึกปัญญา ให้รู้เห็นความจริง เข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่งสอดคล้องกับ

งานวิจัยของพระอธิการสมนึก นรินฺโท (ฤทธิ์มาก) ที่ทำงานวิจัยเรื่อง ศึกษาแนวทางการปฏิบัติกรรมฐานของพระราชนิโรธรังสี (หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี) วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย ซึ่งสรุปได้ว่า “ท่านจะสอนวิธีการประยุกต์ใช้คำสอนการปฏิบัติกรรมฐาน ให้มีทาน ศีล ภาวนา และปัญญา และท่านจะสอนการประยุกต์ใช้เรื่องกรรมนิมิต คตินิมิต โดยให้มีแรงดลใจ สร้างอุปมา นึกถึงเทวทูต มีสติสัมปชัญญะ สติปัฏฐานสี่ ให้กำหนดวัตถุ อารมณ์ 40 อย่างใดอย่างหนึ่ง เราต้องกำหนดความเจ็บปวด กำหนดจิตว่ามีโลภ โกรธ หลง กำหนด เห็นไตรลักษณ์ ประยุกต์ใช้กรรมฐานกับงานทั่วไป โดยมีสติ มีปัญญา เห็นภัยข้างหน้า ท่านจะสอน ให้ประยุกต์ไตรสิกขา โดยมีความรู้ กิจกรรม และการบริหารจัดการ และประยุกต์ใช้อริยมรรค โดย มีสมถะวิปัสสนา” ดังนั้น วิถีพัฒนาจิตด้วยการเจริญภาวนา จึงเป็นวิถีแนวทางในการปฏิบัติกรรมฐาน ทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งจะช่วยให้จิตใจสงบมั่นคง ผ่องใส และเข้าถึงสภาวะที่พ้นทุกข์ เมื่อจิตใจสงบ มั่นคง ผ่องใส ย่อมนำไปสู่สันติสุขที่แท้จริง

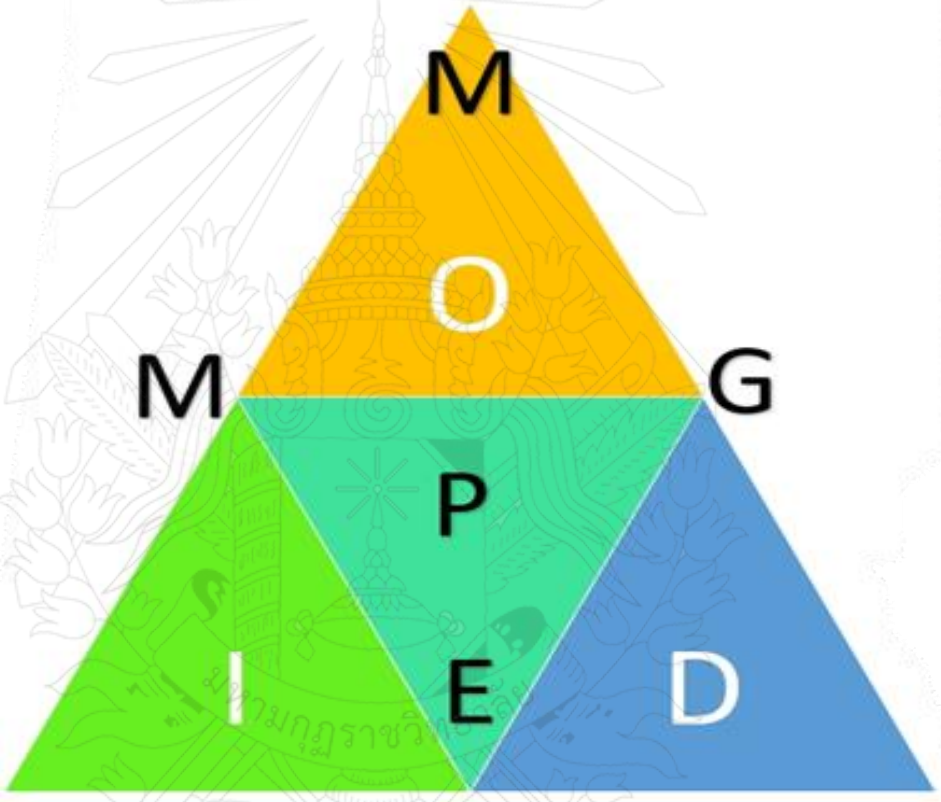
นอกจากนี้ ภาวนาวิถี ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของวรรณพร ออฟมันน์ (2562) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง ศึกษาผลสัมฤทธิ์วิธีการสอนครูสมาธิเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของสถาบันพลังจิตตานุภาพ ดังเนื้อความบางส่วนว่า “การปฏิบัติสมาธิเพื่อค้นพบหนทางหรือสาเหตุแห่งความเป็นจริง การรู้แจ้ง การสร้างวินัยใน ตนเอง การพัฒนาจิตใจด้วยวิธีการทำสมาธิ นอกจากจะทำให้เรามีความสุข มีความสงบทางจิตใจ อย่างลึกซึ้งแล้ว สมาธิยังเป็นเกราะป้องกันความรู้สึกในทางลบหรือความชั่วร้ายที่จะเกิดขึ้นในจิตใจ ของเราได้เป็นอย่างดีอีกด้วย” เพราะวิถีการพัฒนาจิตด้วยการภาวนา เป็นการพัฒนาสติปัญญาโดยแท้ สามารถลดความทุกข์ ขจัดกิเลส ซึ่งส่งผลดีต่อชีวิตทั้งด้านจิตใจและกาย วิถีการพัฒนาจิต สติและปัญญาด้วยการเจริญภาวนา ช่วยให้มีสติอยู่กับปัจจุบัน รู้เท่าทันความคิด อารมณ์ และความรู้สึก ลดความทุกข์ การภาวนาช่วยให้ใจสงบ ผ่อนคลาย ลดความเครียด วิตกกังวล และความโกรธ ขจัดกิเลส การภาวนาช่วยให้ลดละความโลภ โกรธ หลง พัฒนาศีล สมาธิ ปัญญาได้อย่างแท้จริง

ภาวนาวิถี คือ แนวทางการพัฒนาจิตด้วยการเจริญภาวนาตามคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติตามมากมาย สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมงคล ปิยปุตฺโต (2561) ที่ทำการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพ ดังเนื้อความบางส่วนว่า “ประโยชน์ของการเจริญสมาธิภาวนา มี 12 ข้อ คือ 1. ทำให้หลับสบายคลายกังวล 2. กำจัดโรคภัยไข้เจ็บ ทำให้สมอง 3. ปัญญาดี 4. ทำให้รอบคอบก่อนทำงาน 5. ทำให้ระงับความร้ายกาจ 6. บรรเทาความเครียด 7. มี ความสุขพิเศษ 8. ทำให้จิตใจอ่อนโยน 9. กลับใจได้ 10. เวลาจะสิ้นลมพบทางดี 11. เจริญวาสนาบารมี 12. เป็นกุศล...ประโยชน์ของสมาธิจึงมหาศาลจริง ๆ สามารถให้ประโยชน์แก่โลกสังคมประชากรโลกอย่าง แท้จริงและแน่นอน” เพราะวิถีพัฒนาจิตด้วยการภาวนา คือ การสร้างสันติสุขภายในและสันติสุขภายนอก เมื่อผู้ปฏิบัติมีสันติสุขภายใน ย่อมส่งผลต่อการเกิดสันติสุขภายนอกคือ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี มีความใจเย็น อดทน เข้าใจผู้อื่น ส่งผลต่อความสัมพันธ์ที่ดีกับคนรอบข้างการลดความ ทำให้เกิดชุมชนที่สงบสุข เมื่อสมาชิกในชุมชนมีสันติสุขภายใน ย่อมนำไปสู่ชุมชนที่สงบสุขภายนอกด้วย วิถีพัฒนาจิตด้วยการภาวนา จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างสันติสุขภายในและภายนอก ผ่านการฝึกสติ พัฒนาเมตตาและปลูกฝังปัญญา ส่งผลให้เกิดสันติสุขภายในและสันติสุขภายนอกต่อทั้งผู้ปฏิบัติและสังคมโดยรวม

5.2.3 องค์ความรู้ใหม่ (MODEL) สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ทราบว่า สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นแนวทางปฏิบัติที่สามารถนำไปสู่สันติสุขในชีวิตและสังคม โดยเริ่มจากการพัฒนาตนเองด้วยทานวิถี การบำเพญบารมีด้วยทานการให้ การเสียสละ ด้วยศีลวิถี คือการปฏิบัติในศีลอย่างเข้าใจถ่องแท้ และด้วยภาวนาวิถี การพัฒนาจิตด้วยการเจริญภาวนา เจริญสติปัญญา เพื่อบรรลุสันติสุขที่ยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สามารถสรุปเป็น **MODEIMG - P MODEL** มีรายละเอียด ตามแผนภาพข้างล่าง ดังนี้

ภาพที่ 4.8 MODEIMG - P MODEL

MODEIMG - P MODEL ของสันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่

1. M O D E I M G ได้แก่ M = Mindfulness หมายถึง สติสัมปชัญญะ O = Openness หมายถึง ความเปิดใจกว้าง ยอมรับ D = Dedication หมายถึง ความมุ่งมั่น ทุ่มเท อุทิศตน E = Empathy หมายถึง ความเมตตา กรุณา 8 และ I = Integrity หมายถึง ความซื่อสัตย์สุจริต จริงใจ M = Morality การปฏิบัติตามหลักศีล และ G = Generosity การให้ทาน แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตใจที่เสียสละ ใจอ่อนโยน

2. P = Peace หมายถึง ความสงบสุขหรือสันติสุข ที่เป็นสันติสุขภายในและสันติสุขภายนอก อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เปรียบเสมือนแกนกลางแก่นแท้ของการปฏิบัติเพื่อสันติสุขอย่างยั่งยืน

การประยุกต์ใช้ MODEIMG - P MODEL ของสันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตนั้น บุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคม สามารถนำไปประยุกต์ปรับใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อให้เกิดสันติสุขได้ ด้วยการปฏิบัติตามหลักของ M O D E I M G - P ที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญมาบูรณาการเข้าด้วยกัน ดังนี้

1. P = Peace ความสงบสุขหรือสันติสุข เป็นเป้าหมายสูงสุดของการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้แก่ สันติสุขภายนอกและสันติสุขภายใน

2. M O D E I M G เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ส่วน คือ การสร้างสันติภายนอก และการสร้างสันติภายใน ตามหลักคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีรายละเอียดดังนี้

1) วิธีการสร้างสันติสุขภายนอก ตามองค์ประกอบ M G คือ M - Morality การปฏิบัติตามหลักศีล และ G = Generosity การให้ทาน แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตใจที่เสียสละ ใจอ่อนโยน ตามคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สามารถสร้างสันติสุขภายนอกได้ ดังนี้

M - Morality การปฏิบัติตามหลักศีลตามคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต การปฏิบัติตามหลักศีล 5 นั้น เป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสันติสุขภายในและภายนอก เพราะหลักศีลช่วยควบคุมกิเลสและพฤติกรรมของเรา ไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่น ส่งผลให้เกิดความสงบสุขในสังคม การปฏิบัติตามหลักศีล ช่วยให้ผู้คนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เมื่อทุกคนมีศีลธรรม ก็จะไม่เบียดเบียน ทำร้าย หรือเอาเปรียบผู้อื่น เกิดความไว้เนื้อเชื่อใจ และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

G - Generosity การให้ทาน แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตใจที่เสียสละ ใจอ่อนโยน เป็นทานวิถีคุณธรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่งตามคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ทานวิถี แนวทางการให้ตามหลักคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ช่วยลดความเห็นแก่ตัว ส่งเสริมให้เกิดความเมตตา ความเห็นอกเห็นใจ และความเอื้ออาทรต่อผู้อื่น เมื่อผู้คนมีจิตใจที่เสียสละ ใจอ่อนโยน พร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่น สังคมก็จะมีความอบอุ่น เกิดความสามัคคี และความสงบสุข การให้ทาน ช่วยลดความเหลื่อมล้ำ การแบ่งปันทรัพยากร ช่วยให้ผู้คนมีชีวิตที่ดีขึ้น ลดความยากจน และความหิวโหย ลดการขโมย ปล้น หรือจลาจล การให้ทาน ช่วยสร้างความเมตตา การให้โดยไม่หวังผลตอบแทน ช่วยให้ผู้ให้มีจิตใจที่อ่อนโยน เห็นอกเห็นใจผู้อื่น

M - Morality และ G - Generosity เป็นเป็นแนวทางการสร้างสันติภายนอกที่สำคัญตามคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดสันติสุขภายในและภายนอก เมื่อผู้คนปฏิบัติตามหลักศีล มีจิตใจที่เสียสละ ใจอ่อนโยน พร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่น สังคมก็จะมีความสงบสุข การปฏิบัติ M - Morality และ G - Generosity ส่งผลต่อการสร้างสันติสุขภายนอกได้ ดังนี้

1. ลดความขัดแย้ง การปฏิบัติตามหลักศีล ช่วยลดความขัดแย้งในสังคม เพราะผู้คนจะไม่เบียดเบียน ลักขโมย ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ หรือดื่มน้ำเมา 2. ส่งเสริมความไว้วางใจ การให้ทาน แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตใจที่เสียสละ ใจอ่อนโยน 3. ช่วยส่งเสริมให้เกิดความไว้วางใจในสังคม ผู้คนจะรู้สึกปลอดภัย และพร้อมที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 4. สร้างความสามัคคี เมื่อผู้คนมีจิตใจที่เมตตา เห็นอกเห็นใจ และเอื้ออาทรต่อผู้อื่น สังคมก็จะมีความสามัคคี เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ ในการพัฒนาสังคม 5. ส่งเสริมความยั่งยืน สังคมที่สงบสุข มีความไว้วางใจ และสามัคคี เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้คนจะมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากร มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีความสุข

2) วิธีการสร้างสันติสุขภายใน ตามองค์ประกอบ M O D E I คือ M = Mindfulness หมายถึง สติสัมปชัญญะ O = Openness หมายถึง ความเปิดใจกว้าง ยอมรับ D = Dedication หมายถึง ความมุ่งมั่น ทุ่มเท อุทิศตน E = Empathy หมายถึง ความเมตตา กรุณา ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และ I = Integrity หมายถึง ความซื่อสัตย์สุจริต จริงใจ ตามคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สามารถสร้างสันติสุขภายในได้ ดังนี้

1. การปฏิบัติตามหลัก M = Mindfulness นั้น สติสัมปชัญญะที่เป็นธรรมที่มีอุปการะมากต่อการพัฒนาจิตภาวนา การฝึกฝนจิตให้สงบระงับ สะอาด บริสุทธิ์ ตื่นรู้ พ้นจากกิเลส ตัณหา และอุปาทานต่างๆ เพราะสติสัมปชัญญะเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เราสามารถควบคุมตนเองได้ สติสัมปชัญญะจะช่วยให้เราพิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างรอบคอบ ไม่ทำตามอารมณ์ สติสัมปชัญญะจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเราฝึกฝนตนเองให้รู้จักสังเกตความคิด ความรู้สึก การกระทำของตนเอง ซึ่งการภาวนาปฏิบัติธรรมกรรมฐาน ด้วยการเจริญสติมีการนั่งสมาธิด้วยการใช้บทว่า พุทโธ เป็นคำบริกรรมกำกับจิตใจ เป็นการฝึกฝนอบรมจิตใจให้ตื่นรู้ เบิกบาน สะอาด สว่าง สงบระงับ อันเป็นวิถีแนวทางปฏิบัติตามคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เรียกว่าภาวนาวิถี ซึ่งมีหลายรูปแบบ เช่น สมถกรรมฐานและการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน เป็นต้น เน้นการเจริญสติ สัมปชัญญะ เจริญปัญญา เป็นการเพ่งพินิจสอดส่องดูความคิด ความรู้สึก การกระทำของตนเองอย่างละเอียดถี่ถ้วน ทำให้เรามีสติสัมปชัญญะมากขึ้น จิตใจก็จะเป็นอิสระจากกิเลส ก่อให้เกิดสันติสุขในจิตใจ

สติสัมปชัญญะเป็นพื้นฐานสำคัญของการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติสุข จะช่วยตระหนักรู้ให้คนมีพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม รู้จักละเว้นความชั่ว ทำความดี มีความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาผ่านคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เข้าใจว่าทุกข์มีสาเหตุมาจากกิเลส เป็นต้น มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาตนเอง สติช่วยให้เรารู้จักตัวเอง เข้าใจตัวเอง ส่งเสริมให้เราใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า การมีสติสัมปชัญญะ ช่วยให้เราตัดสินใจอย่างรอบคอบ

การปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตนั้น ช่วยให้เราเข้าใจชีวิต เข้าใจทุกข์ เข้าใจสาเหตุของทุกข์ และวิธีการพ้นจากทุกข์ ก็คือการปฏิบัติให้บรรลุหรือเข้าถึง P = Peace ความสงบสุขหรือสันติสุขภายในอย่างแท้จริง

2. ปฏิบัติตามหลัก O = Openness ความเปิดใจกว้าง เพราะความเปิดกว้างเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ บุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคม ยอมรับความแตกต่างของผู้อื่น ความเปิดกว้างจะช่วยให้เข้าใจผู้อื่น มองเห็นมุมมองของผู้อื่น ลดความยึดติดในความคิดของตนเอง การปฏิบัติภาวนาตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เน้นการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเป็นการมองให้เห็นความจริงของสิ่งทั้งปวง เป็นการเห็นความเปลี่ยนแปลงของทุกสิ่ง ความไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่ง เมื่อเห็นเช่นนี้แล้ว ความยึดติดในความคิดของตนเองก็จะลดลง ความเปิดกว้างก็จะเพิ่มขึ้น จิตใจก็จะเป็นอิสระจากกิเลส ก่อให้เกิดสันติสุขในจิตใจ

ความเปิดใจกว้าง เป็นพื้นฐานสำคัญในการให้เพราะหากใจปิดกั้น ยึดติด ก็ยากที่จะแบ่งปันสิ่งใดให้ผู้อื่น ความเปิดใจกว้าง ช่วยให้ บุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคม รักษาศีลได้ง่ายขึ้น เพราะเมื่อใจเราเปิดกว้าง ย่อมเข้าใจธรรมะ เข้าใจผลของการกระทำ และเห็นโทษของการทำผิด ความเปิดใจกว้าง เป็นแรงผลักดันให้เรา ฝึกฝนจิตใจเพราะเมื่อใจเราเปิดกว้าง ย่อมใฝ่หาความรู้ แสวงหาความพ้นทุกข์ ความเปิดใจกว้าง นำไปสู่สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เพราะเมื่อใจเราเปิดกว้าง ย่อมรู้จักปล่อยวาง ไม่ยึดติด และมีความสุขกับสิ่งที่มีนั่นเอง

3. ปฏิบัติตามหลัก D = Dedication ความมุ่งมั่น ทุ่มเท อุทิศตน เพราะความมุ่งมั่น ความเพียรพยายาม จะช่วยให้บุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคม อุทิศตน ทุ่มเท สามารถฟันฝ่าอุปสรรคให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้ ความมุ่งมั่นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีศรัทธาในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เชื่อในพลังแห่งกรรม เชื่อว่าหากปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้อง ก็สามารถบรรลุสันติสุขได้ การปฏิบัติตามหลักธรรมะตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้บุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคม เข้าใจความจริงของชีวิต เข้าใจว่าทุกข์มีสาเหตุมาจากกิเลส ธรรมะจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเราศึกษาพระธรรมวินัย ปฏิบัติธรรม อย่างถูกต้อง การปฏิบัติภาวนาตามแนวคำสอนของหลวงปู่มั่น เน้นการศึกษาพระธรรมวินัย เจริญวิปัสสนากรรมฐาน เป็นการเจริญปัญญา ทำให้แจ้งเข้าใจความจริงของสิ่งทั้งปวง เข้าใจว่าทุกข์มีสาเหตุมาจากกิเลส ปัญญาเกิดขึ้นแล้ว กิเลสก็จะอ่อนกำลังลง จิตใจก็จะเป็นอิสระจากกิเลส ก่อให้เกิดสันติสุขในจิตใจ

ความมุ่งมั่น ทุ่มเท ไม่ย่อท้อ การอุทิศตนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สนับสนุนในการเดินทางสู่สันติวิถีตามแนวคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ความมุ่งมั่น ทุ่มเท อุทิศตนอย่างไม่ลดละในการปฏิบัติตาม หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเปรียบเสมือนแผนที่นำทาง ช่วยให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจธรรมชาติของชีวิต ความทุกข์ และหนทางสู่การพ้นทุกข์ หลักธรรมช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีความมั่นใจในเป้าหมาย หลักธรรมช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีสติปัญญาในการแก้ไขอุปสรรค และความมุ่งมั่นเป็นแรงขับเคลื่อนในการประพฤติธรรม ความมุ่งมั่นที่จะพ้นทุกข์ เป็นแรงจูงใจให้ผู้ปฏิบัติศึกษาหลักธรรม ความมุ่งมั่นช่วยให้ผู้ปฏิบัติอดทนต่อความยากลำบาก ความมุ่งมั่นช่วยให้ผู้ปฏิบัติเพียรพยายามอย่างต่อเนื่องที่ขับเคลื่อนให้เราสามารถเข้าถึงสันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้อย่างแท้จริง

4. ปฏิบัติตามหลัก E = Empathy ความเมตตา กรุณา อันเป็นความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นเสมอนั้น เพราะความเมตตากรุณา ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นเป็นสิ่งสำคัญที่จะ

ช่วยให้บุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคม สามารถเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ความเมตตากรุณาจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเรามีความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ เข้าใจว่าทุกคนล้วนมีทุกข์ มีสุข มีความต้องการเหมือนกัน การปฏิบัติภาวนาตามแนวคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เน้นการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเป็นการมองให้เห็นความจริงของสิ่งทั้งปวง เป็นการเห็นความเปลี่ยนแปลงของทุกสิ่ง ความไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่ง เมื่อเห็นเช่นนี้แล้ว ความยึดติดในความคิดของตนเองก็จะลดลง ความเปิดกว้างก็จะเพิ่มขึ้น จิตใจก็จะเป็นอิสระจากกิเลส ก่อให้เกิดสันติสุขในจิตใจ ความมีเมตตากรุณา ที่มีการปฏิบัติไม่เอนเอียงนำไปสู่ความเสมอภาค จะช่วยให้คนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ความเสมอภาคจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคนมีความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เข้าใจว่าทุกคนล้วนมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน

ความเมตตากรุณา เป็นรากฐานของสันติสุข ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ เปรียบเสมือนเมล็ดพันธุ์ เมื่อหยอดลงดิน ย่อมเติบโตเป็นต้นไม้ใหญ่ แผ่กิ่งก้านสาขา ให้ร่มเงาแก่สรรพสัตว์ เช่นเดียวกัน เมื่อเราเข้าใจความทุกข์ของผู้อื่น ย่อมปรารถนาให้พวกเขามีความสุขเช่นเดียวกับเรา ความปรารถนานี้ แสดงออกผ่านการกระทำ มุ่งสร้างสังคมที่ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมเข้าถึงทรัพยากร การศึกษา การรักษาพยาบาล และความยุติธรรม เมตตากรุณา เมื่อเจริญงอกงามย่อมนำไปสู่ความมีสันติสุข

5) ปฏิบัติตามหลัก I = Integrity ความซื่อสัตย์สุจริต จริงใจ เพราะความซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติด้วยความจริงใจ เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้บุคคล ครอบครัว ชุมชนและสังคม สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ความซื่อสัตย์สุจริตจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเรามีจิตใจที่บริสุทธิ์ปราศจากกิเลส การปฏิบัติภาวนาตามแนวคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เน้นการการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เจริญสติ เจริญปัญญา เป็นการเพ่งพินิจสอดส่องดูความคิด ความรู้สึก การกระทำของตนเองอย่างละเอียดถี่ถ้วน เมื่อกิเลสอ่อนกำลังลง จิตใจก็จะเป็นอิสระจากกิเลส จิตใจก็จะบริสุทธิ์ ปราศจากกิเลส ก่อให้เกิดสันติสุขในจิตใจ

ความซื่อสัตย์สุจริต ความจริงใจเป็นรากฐานสำคัญ เป็นคุณธรรมอันนำไปสู่สันติวิถีตามแนวคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น ยึดมั่นในหลักการยุติธรรม โปร่งใส ไม่เอารัดเอาเปรียบ เป็นเสมือนรากฐานที่มั่นคง นำไปสู่ความคิด คำพูด และการกระทำที่สุจริต จริงใจ ช่วยให้ได้รับความไว้วางใจจากผู้อื่น ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดี และสร้างสังคมที่สงบสุข นำไปสู่การประพฤติความสุจริต ไม่คดโกง ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน การพูดความจริง ไม่โกหก หลอกลวง หรือบิดเบือนข้อเท็จจริง เป็นการแสดงออกถึงความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น ช่วยให้เกิดความโปร่งใส สร้างความไว้เนื้อเชื่อใจ และลดความขัดแย้งในครอบครัว ชุมชนและสังคมโดยรวม ส่งผลให้ทุกการกระทำมีแต่ความจริงใจ การคิด พูด และกระทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไร้เจตนาร้าย เป็นการแสดงออกถึงความห่วงใย เมตตาและปรารถนาดีต่อผู้อื่นช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี อบอุ่น และสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อสันติสุข

ดังนั้น การประยุกต์ใช้ MODEIMG - P MODEL ของสันติวิถีตามแนวคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในชีวิตประจำวัน ซึ่งสามารถบูรณาการองค์ประกอบที่สำคัญทั้ง 2 ส่วน คือ M O D E I M G และ P เข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดผลลัพธ์คือสันติสุขทั้งภายในและภายนอกอย่างแท้จริง โดยสรุปแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

1. เริ่มต้นที่บุคคลก่อน บุคคลจะต้องพัฒนาตนเองฝึกฝนอบรมตนให้มีวิถีบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทานอยู่เสมอ เป็นการฝึกฝนตนให้มีน้ำเลี้ยงในจิตใจคือความเมตตา ใจกว้าง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ปรารถนาดีช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ ทำให้การดำเนินชีวิตเรียบง่าย ไม่วุ่นวาย มีความสุข ปลอดภัย มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมของความเป็นมนุษย์ที่เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ไม่เป็นการสร้างความขัดแย้งในทุกระดับของสังคม สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยหลักสันติวิธี ฝึกตนเองให้อยู่ในกรอบของศีลวิถีคือ การรักษาศีล งดเว้นการทำร้ายเบียดเบียน การคิดอยากได้สิ่งของของผู้อื่น ไม่ล่วงละเมิดในสิ่งที่ผู้อื่นหวงแหน สิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ไม่สร้างความทะเลาะวิวาท ความเกลียดชังความวุ่นวาย กระทบกระทั่งกับผิอื่นด้วยวาจาอันเป็นโทษ ดำรงสติให้มั่นคง ไม่ประมาท ด้วยการงดดื่มเครื่องดื่มมึนเมา เสพยาเสพติดให้โทษต่าง ๆ อันเป็นสาเหตุให้ขาดสติสัมปชัญญะได้ และฝึกฝนอบรมตนฝึกจิตใจด้วยการเจริญภาวนา อันเป็นวิถีพัฒนาจิต คือการพัฒนาจิตใจให้ตื่นรู้ สะอาด สว่าง สงบ เหล่านั้นล้วนเป็นผลลัพธ์ของการปฏิบัติตามหลักวิถีพัฒนาจิตคือการเจริญภาวนา เจริญสติ เจริญปัญญา มีความตื่นรู้ รู้จักสังเกตุความคิด ความรู้สึก การกระทำของตนเองอย่างละเอียดถี่ถ้วน เมื่อเห็นกิเลสที่ก่อตัวขึ้นก็ให้พิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริง ทำให้กิเลสอ่อนกำลังลงและในที่สุดก็ดับไป เมื่อกิเลสดับลง บุคคลก็จะเป็นอิสระจากกิเลส ก่อให้เกิดสันติสุขในจิตใจอย่างยั่งยืน รวมเรียกว่า ปฏิบัติตามหลัก MODEIMG - P MODEL นั่นเอง

2. บุคคลปฏิบัติตนจนเกิดสันติสุขแล้วก็ส่งผลไปสู่คนรอบข้าง โดยเฉพาะครอบครัว ครอบครัวเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคม หากครอบครัวมีความสันติสุข สังคมก็จะมีความสันติสุขไปด้วย ครอบครัวควรส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวมีความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาผ่านคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ฝึกฝนเจริญสติ เจริญปัญญา รู้จักเอื้ออาทรต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จากนั้นก็ขยายไปสู่ชุมชน ชุมชนควรส่งเสริมให้สมาชิกชุมชนมีความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาผ่านคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ฝึกฝนเจริญสติ เจริญปัญญา รู้จักเอื้ออาทรต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ส่งเสริมความเสมอภาค ความยุติธรรม ส่งเสริมสันติวิธีในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

3. บุคคล ครอบครัวและชุมชน ปฏิบัติตามหลัก MODEIMG-P MODEL คือ M - Morality การปฏิบัติตามหลักศีล และ G = Generosity การให้ทาน แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตใจที่เสียสละ ใจอ่อนโยน M = Mindfulness สติสัมปชัญญะ มี O = Openness ความเปิดใจกว้าง ยอมรับ เอาแนวทางตามหลักคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ไปปรับใช้เป็นหลักยึดในชีวิตประจำวัน ด้วยการอาศัย D = Dedication ความมุ่งมั่น ไม่ย่อท้อ มีความมุมานะฟันฝ่าอุปสรรคสิ่งขัดขวางต่าง ๆ ไม่ท้อถอยง่าย ๆ ประกอบจิตใน E = Empathy ความเมตตา กรุณา อยู่เป็นนิจ ไม่คับแคบเห็นแก่ตัว มุ่งประโยชน์เป็นที่ตั้ง และมี I = Integrity ความซื่อสัตย์สุจริต จริงใจ ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาผ่านคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จนสามารถบรรลุสันติสุขได้แล้ว ก็ส่งผลต่อภาพรวมคือสังคมทำให้สังคมมีความเอื้ออาทรต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ส่งเสริมความเสมอภาค ความยุติธรรม ส่งเสริมสันติวิธีในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ส่งเสริมผู้นำที่ยึดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาผ่านคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ผู้นำที่ปกครอง

ด้วยความเมตตากรุณา ความยุติธรรม ผู้นำที่มุ่งมั่นสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่ประเทศชาติ เมื่อนั้น บุคคล ครอบครัวชุมชน และสังคมย่อมบรรลุ P = Peace ความสงบสุขหรือสันติสุข ที่เป็นสันติสุขภายในและสันติสุขภายนอกความสันติสุขที่ยั่งยืนแน่นอน

การปฏิบัติตามหลักสันติวิถี MODELคือ MODEIMG – P ของคำสอนของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เน้นทานวิถี การบำเพ็ญบารมีด้วยการให้ทาน การแบ่งปัน การเสียสละ ศีลวิถีนิตินำทางคือการรักษาศีล ภาวนาวิถี การพัฒนาจิตด้วยการภาวนา และ และการปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นหนทางนำไปสู่สันติสุขทั้งภายในและภายนอกอย่างแท้จริง

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปปรับใช้

สภาพสังคมชาวพุทธในปัจจุบัน เกิดวิกฤตศรัทธาในศาสนา หันหาสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง เป็นปัญหาที่หลายฝ่ายต่างให้ความสนใจ สาเหตุหลัก ๆ อาจมาจากปัจจัยหลายประการเช่น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี โลกปัจจุบันเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้คนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ง่ายผ่านสื่อออนไลน์ ทำให้เกิดมุมมองที่หลากหลาย ท้าทายความเชื่อดั้งเดิมทางศาสนา ปัญหาภายในศาสนา เกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระสงฆ์บางรูป สร้างความเสื่อมศรัทธาให้กับประชาชน เป็นต้น ผู้คนปัจจุบันจึงให้ความสำคัญกับวัตถุ ชื่อเสียง เงินทอง มากกว่าคุณค่าทางจิตใจ ทำให้ผู้คนหันไปพึ่งพาสิ่งอื่น เพื่อหวังความสุข ความสบายใจ ผลกระทบจากวิกฤตศรัทธา ทำให้ชาวพุทธละเลยหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมลดน้อยลงดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยเรื่อง สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต นี้ เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชาวพุทธและคนในสังคมทั่วไปมากขึ้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายว่า

1. หน่วยงานภาครัฐ ทุกระดับ หรือ ผู้นำ ควรให้ความรู้ ความเข้าใจในแนวทางปฏิบัติทางศาสนา นำหลักสันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต นี้ ไปปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของหน่วยงานเท่าที่จะทำได้ให้แก่เจ้าหน้าที่รัฐหรือพนักงาน โดยเน้นเรื่องการให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา ฝึกสติ การควบคุมอารมณ์ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เช่น การนั่งสมาธิ การฟังธรรม การบรรยายเกี่ยวกับหลักธรรมะ เป็นต้น งานวิจัยนี้ก็จะเกิดประโยชน์สูงสุด

2. หน่วยงานภาคเอกชน ควรสนับสนุนให้พนักงานในองค์กร เข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาหรือนำคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ก็จะเกิดประโยชน์สูงสุดเช่นเดียวกัน

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

จากการทำวิจัยเรื่อง สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ผู้วิจัยได้พบว่า ยังมีประเด็นอื่น ๆ ที่น่าสนใจ ซึ่งสามารถนำมาทำวิจัยได้ ดังนี้

1. ควรศึกษา การบูรณาการหลักคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต กับแนวทางสู่สันติภาพทางสังคมยุคดิจิทัล

2. ควรศึกษา การบูรณาการหลักคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต กับแนวทางการลดความขัดแย้งและสร้างสันติสุขในสังคมไทย

3. ควรศึกษา การศึกษาเปรียบเทียบแนวทางการสร้างสันติสุขของพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต กับแนวทางอื่น ๆ

บรรณานุกรม

1. ภาษาบาลี - ไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2527). พระไตรปิฎก ภาษาบาลี ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2527). พระไตรปิฎกและอรรถกถา ภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ข้อมูลทุติยภูมิ

1. หนังสือทั่วไป

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2560). *แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่12 (พ.ศ. 2560-2564).* กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

คณะกรรมการจัดงานศพ. (2521).*อนุสรณ์งานศพพระอาจารย์ฝั้น อาจารเถระ.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.

ไชยันต์ รัชชกูล. (2532). *หน่วยที่ 2 ความขัดแย้งในบริบทของสันติศึกษา*. วรรณทิพย์ ทองสาว (บรรณาธิการ). สันติศึกษา. (หน้า 30). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร,(2546). *การบริหารัฐกิจเปรียบเทียบ: การบริหารในโลกยุคหลังสงครามเย็น,* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เตชปัญโญ ภิกขุ. (2535). *อริยสัจเพื่อมวลมนุษย์.* ชลบุรี: อาศรมพุทธบุตร.

ธวัช ทันโตภาส, พิษณุ เพชรพัชรกุล และพงษศักดิ์ แคลวเครือ.(2562). *หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ม.3*, กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกน กลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช.

บุญมี แท่นแก้ว.(2546). *พุทธปรัชญาเถรวาท.* กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์.

ปฐม.ภัทรานิคมานนท์-(2552). *หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ประวัติ ข้อวัตรและปฏิปทา โครงการหนังสือบูรพาจารย์.* กรุงเทพมหานคร: บริษัท พีลีพวิ่ง จำกัด.เอ.

ปิ่น มุทุกันต์.(2535). *พุทธศาสตร์ (ภาค 2).* กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ปิยทัสสี ภิกขุ.(2540). *วิมุตติธรรม.* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

พุทธทาสภิกขุ. (2531). *สันติภาพของโลก.* สุราษฎร์ธานี: โรงพิมพ์ธรรมทานมูลนิธิ.

พุทธทาสภิกขุ. (2543). *ศึกษาธรรมอย่างถูกวิธี*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุขภาพใจ.

พุทธทาสภิกขุ. (2549). *การศึกษาสมบูรณ์แบบ:คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด.* กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์.

พระมหาบัว ญาณสัมปันโน.(2564). *แว่นดวงใจ เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร: หจก.โรงพิมพ์ ชวนพิมพ์.

พระมหาบัว ญาณสัมปันโน.(2534). *ศาสนธรรมปลุกคนให้ตื่น*. กรุงเทพฯ: หจก.โรงพิมพ์ ชวนพิมพ์.

พระญาณวสิษฎิ สมิทธิ วิราจารย์(สิงห์ ขนฺตยาคโม). *แบบถึงพระไตรสรณคมน์ และแบบวิธีนั่งสมาธิภาวนา.* (ไม่ระบุปีที่พิมพ์-สำนักพิมพ์)

พระเทพเวที (ประยุทธ ปยุตฺโต). (2532). *ศาสนาและเยาวชน.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระเทพเจติยาจารย์(วิริยังค์ สิรินฺธโร). (2552). *อัตชีวประวัติ พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยังค์ สิรินฺธโร).* กรุงเทพฯ: บริษัทประชาชน จำกัด.

พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยังค์ สิรินฺธโร). (2558). *หลักสูตรคุรุสาสมาธิ เล่ม 2*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด 9119 เทคนิคพริ้นติ้ง,

พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยังค์ สิรินฺธโร).(2546).*หลักสูตรครูสมาธิ เล่ม 3.* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประชาชน จำกัด,

พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยังค์ สิรินฺธโร).2554). *คุณค่าของชีวิต.* กรุงเทพมหานคร: หจก. พิฆณีการพิมพ์. ม.ป.พ.

พระธรรมมงคลญาณ (วิริยังค์ สิรินฺธโร).(2558). *หลักสูตรคุรุสาสมาธิ เล่ม 2.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด 9119 เทคนิคพริ้นติ้ง.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2538). *การศึกษาเพื่อสันติภาพ.* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (2540). *การศึกษาเพื่อสันติภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมมิก จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).(2539). *ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมฺจิตฺโต). (2548). *A Buddhist Worldview: โลกทัศน์ชาวพุทธ.* กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). (2546). *อนุปุพพิกถาทีปนี.* พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสมฺปนฺโน). (2552). *หยดน้ำบนใบบัว.* พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศิลป์สยามบรรจุภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด.

พระนิโรธรังสคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทสก์ เทสรังสี). (2521). *ปุจฉาวิสัชนาในต่างประเทศ.* กรุงเทพฯ: กรุงเทพการพิมพ์.

พระนิโรธรังสคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทสก์ เทสรังสี). (2525). *ธรรมเทศนา.* กรุงเทพมหานคร: กรุงสยามการพิมพ์.

พระนิโรธรังสคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทสก์ เทสรังสี). (2526). *ธรรมรส.* กรุงเทพมหานคร: ข่าวทหารอากาศ กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ.

พระนิโรธรังสคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทสก์ เทสรังสี). (2529). *ประมวลแนวปฏิบัติธรรม.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรุงเทพ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2542). *มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัฒน์.* กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ ปยุตฺโต). (2550). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.* พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2538). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.* พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2549). *ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา.* กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2554). *แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา* (ทุกข์สำหรับเห็น - สุขสำหรับ เป็น). พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม.* พิมพ์ครั้งที่ 12.กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2553). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.* (พิมพครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพุทธโฆษาจารย์ (พระคันถรจนาจารย์). (2538). *วิสุทธิมรรคแปล ภาค 1 ตอน 1*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระไพศาล วิสาโล. (2546). *พุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต.* กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

พระมหาบัว ญาณสัมปันโน. (2563). *ประวัติท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตะเถระ.* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุณยากร), รศ. ดร., (2557), *พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่.* กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุณยากร), รศ. ดร., (2554), *พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง.* กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซนจูรี่ จำกัด

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุณยากร).(2539). *พุทธสันติวิธี: การบูรณาการหลักการและเครื่องมือจัดการความขัดแย้ง*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด (มหาชน).

พระราชธรรมเจติยาจารย์ (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร).(2541).หลักสูตรครูสมาธิ เล่ม 3. กรุงเทพมหานคร:บริษัทประชาชน จำกัด.

พระราชนิโรธรังสคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทสก์ เทสรังสี). (2529). *เทสรังสีอนุสรณาลัย.* กรุงเทพมหานคร: บริษัทกรังด์ปรีซ์ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด.

พระราชนิโรธรังสคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทสก์ เทสรังสี). (2531). *วัด – วินัยและธรรมานุสสติ.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

พระราชนิโรธรังสคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทสก์ เทสรังสี). (2535). *ธรรมเทศนาของพระราชนิโรธรังสคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทสก์ เทสรังสี).* กรุงเทพมหานคร: ชวนการพิมพ์.

พระราชนิโรธรังสคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทสก์ เทสรังสี). (2539). *บันทึกธรรม.* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : เนติกุลการพิมพ์.

พระราชนิโรธรังสคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทสก์ เทสรังสี). (2544). *หลวงปู่สอนไว้ 2*. กรุงเทพมหานคร: บุญศิริการพิมพ์.

พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทสก์ เทสรังสี). (2547). *พระธรรมเทศนา.* กรุงเทพมหานคร: บุญศิริการพิมพ์.

พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส). (2536). *ชีวประวัติ ธรรมเทศนา บทประพันธ์และธรรมบรรยายของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต*. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระอุปติสสเถระ. (2548). *วิมุตติมรรค.* (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, แปล). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มูลนิธิพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต. (2556). *บูรพาจารย์*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทศิลป์สยามบรรจุภัณฑ์และการพิมพ์.

มูลนิธิพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต.(2545). *บูรพาจารย์ ชีวประวัติธรรมปฏิปทา และโอวาทธรรมพระอาจารยมั่น ภูริทตฺโต.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542.* กรุงเทพมหานคร: นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.

วริยา ชินวรรโณ. (2546). *จริยธรรมในวิชาชีพ.* กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์.

วัดป่าบ้านตาด. (2554). *ญาณสัมปันนธัมมานุสรณ์.* พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: ศิริวัฒนาอินเตอร์ พริ้นท์ จำกัด.

ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท.) สนญ. วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม. (2555). *คู่มือปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน 5 สาย.* นครปฐม: เพชรเกษม พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด.

ศิริธัช โรจนพฤษ์. (2558). *ธรรมรุ่งอรุณ.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด 9119 เทคนิคพริ้นติ้ง.

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2552). *สุขภาพคนไทย 2552.* กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2553). *วิธีสร้างบุญบารมี.* พิมพ์ครั้งที่ 28. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2455). *สมถกัมมัฏฐาน.* กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2459). *วินัยมุข เล่ม 2.* กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระสังฆราชสา (สา ปุสฺสเทว). (2460). *โสฬสปัญหา.* พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

สมทรง ปุญญฤทธิ์. (2544). ฝากความดีไว้ในแผ่นดิน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

สมบูรณ์ วงษ์วานิช. (2552). *ประวัติและคติธรรม องค์หลวงตาพระมหาบัว ญาณสัมปันโน วัดป่าบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. สยามบรรจุภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศิลป์สู้ไม่ถอย:

สมภาร พรมทา. (2548). *พุทธปรัชญา.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สยามการพิมพ์.

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (2557). *หนังสือหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอก ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2557.* กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

สำนักราชเลขาธิการ. (2538). *อัตตโนประวัติพระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์: ลามมือหนังสือธรรมของพระอาจารย์ฝั้นอาจาโร วงศ์ธรรมยุติในภาคอีสาน วัดถ้ำขาม.* กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

สุพัตรา ธรรมประดิษฐ์, และ ลมูลเพชร มะณี. (2561). *หนังสือเรียน รายวิชาเพิ่มเติม ชุดเพิ่มศักยภาพหน้าที่พลเมือง 1-2 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.

หลวงวิจิตรวาทการ. (2510). *ศาสนาสากล.* พระนคร: ลูก ส.ธรรมภักดี.

ศิรธัธ ศิริชุมแสง.(2566). *นึกถึงท่านอาจารย์*. นครปฐม: โรงพิมพ์ สาละพิมพการ.

อวย เกตุสิงห์. (2531). *ความนำ งานพัฒนาทางใจและทางวัตถุ ใน อนุสรณ์งามศพพระอาจารย์ฝั้นอาจารเถระ.* กรุงเทพมหานคร: ชวนการพิมพ์.

2. ดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ และรายงานการวิจัย

คัทลียา รัตนวงศ์. (2550). *แนวติดสันติภาพ ของไชยยิด กูฎุบ*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต: บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ชนาภา ศรีวิสรณ์. (2563). *กระบวนการสร้างสันติสุขสัมพันธ์ตามหลักสันติวิธีเชิงบูรณาการของชุมชนดอยช้าง*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สันติศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ชัชวาลย์ ชิงชัย.(2549). *สงครามกับการสร้างสันติภาพตามแนวพุทธ: ศึกษากรณีพระเจ้าพรหมทัตและราชกุมารทีฆาวุ*. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

บรรพต แคไธสง และพระมหาภิรัฐฎากรณ์ อสุมาลี. (2558). *การศึกษาวิเคราะห์เชิงจริยศาสตร์ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต*. รายงานการวิจัย. พระนครศรีอยุธยา : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ประจวบ แสนกลาง (2531). *บทบาทของพระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระที่มีต่อสังคมอีสานเหนือ : ศึกษากรณีสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต พ.ศ. 2436 – 2529*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

พระวิมาน คมฺภีรปญฺโญ (ตรีกมล), (2556). *การศึกษาวิเคราะห์ศีล 5 ในฐานะเป็นรากฐานของสันติภาพ*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต(พระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาบุญมี อธิปุญโญ. (2544). *บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน)*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหาจักรกฤษ อาทิจโจ (เทียมทะนงค์). (2548). *ศึกษาวิเคราะห์วิธีการสอนพุทธบริษัทของพระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทสก์ เทสรังสี)*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง. (2548). *สันติภาพตามแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ: ความหมายและการประยุกต์ใช้ในโลกปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระมงคล ปิยปุตฺโต(หลวงปากดี). (2560). *ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการสอนสมาธิตามแนวทางสถาบันพลังจิตตานุภาพ*. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระเมธาวินัยรส (สุเทพ ปสิวิโก), พระมหาวิโรจน์ คุตฺตวีโร และสาลินี รักกตัญญู. (2563). *พุทธศาสน์ศึกษาเพื่อการสร้างสังคมสันติสุข*. รายงานการวิจัย. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระอธิการสมนึก นรินฺโท (ฤทธิ์มาก). (2562). *ศึกษาแนวทางการปฏิบัติกรรมฐานของพระราชนิโรธรังสี (หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี) วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต(พระพุทธศาสนา),บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ภัฏชวัชร์ สุขเสนและคณะ. (2560). *คำสอนและแนวการปฏิบัติกรรมฐานของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต,* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์.

ลลิตภัทร เจนจบ.(2565). *การสร้างสันติภาพภายในตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วรรณพร ออฟมันน์ (2562). *ศึกษาผลสัมฤทธิ์วิธีการสอนครูสมาธิเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของสถาบันจิตตานุภาพ วัดมหาธาตุ อำเมือง จังหวัดนครพนม*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำราญ พินิจ. (2540). *หลวงปู่ศรีกับการพัฒนาสังคม.* วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สุเชาวน์ พลอยชุม. (2549). *สำนักวิปัสสนาสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต*, รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุนีย์ สุขเจริญ. (2533). *ทางเลือกในการจัดสันติศึกษาในหลักสูตรของมหาวิทยาลัย ตามทัศนะของนักวิชาการ.* วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. ภาควิชาสารัตถศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุทธิลักษณ์ สุทธิ. (2559). *สมาธิกับการเสริมสร้างพลังจิตตานุภาพ: วิเคราะห์จากวิธีการสอนสมาธิของพระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร).* ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

3. บทความในวารสาร

ชัยยศ อินทแสนและคณะ. (2560). “แนวทางการเสริมสร้างสังคมสันติสุขของมูลนิธิมิราเคิลออฟไลฟ์ตามหลักพุทธสันติวิธี”. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร* ปีที่ 5, ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2560) หน้า 299-311

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2539). “เปรียบเทียบวิธีการหาความรู้ของสำนักประจักษ์นิยม แนววิเคราะห์ภาษาและสำนักปรากฏการณ์วิทยา”. *วารสารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. ปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม 2539)

ประภาส แก้วเกตุพงษ์ และวิเชียร แสนมี. (2563). “พุทธศาสนา: แนวคิดเรื่องสันติสุข”. *วารสารพุทธมัคค์ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม*, 5(1), 67 – 68.

พระมหาวิเชียร วชิรปัญโญ,(2546). “วัดไทย มิวนิค Wat Thai e.V. Bad Duerkheimer Str. 14”, *เสียงจากวัดไทยชาวไทย* ฉบับที่ 121 ประจำเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2546

พัชรี ศิลารัตน์, พระมหาประภาส แก้วเกตุพงษ์ และประเวช วะทาแก้ว. (2560). “แนวทางสร้างสันติสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. *วารสารปรัชญาปริทรรศน์*, 22(2), 99 – 111.

ภัฏชวัชร์ สุขเสน, บรรพต แคไธสง, วิเชียร ชาบุตรบุณฑริก, สมคิด สุขจิต, อิสรพงษ์ ไกรสินธุ์, พระครูปัญญาสารบัณฑิต และพระปลัดกิตติ ยุตฺติธโร. (2563). “คำสอนและแนวการปฏิบัติกรรมฐานของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต”. *วารสารวนัมฎองแหรกพุทธศาสตรปริทรรศน์*, 7(2), 53 – 62.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต).(2537). *จุลสาร จุฬาสัมพันธ์*. ปีที่ 37 ฉบับที่ 51 จันทร์ที่ 26 ธันวาคม 2537.

4. เอกสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์

E-BOOK PRABHASSORN. (2549). *หลวงปู่ฝั้น อาจาโร วัดป่าอุดมสมพร อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร โครงการหนังสือบูรพาจารย์ เล่ม 11*. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.pbs.ac.th/ book/index.php/view/show/95 [7 พฤศจิกายน 2566].

workpointtoday.com. (2562). *ยูเนสโก ยก “หลวงปู่มั่น-สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส” เป็นบุคคลสำคัญของโลก*. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://workpointtoday.com/unesco-luangpumun [8 พฤศจิกายน 2566].

กรมองค์การระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ, (28 เมษายน 2560) *สันติภาพความมั่นคงและการลดอาวุธ: การรักษาและเสริมสร้างสันติภาพในกรอบสหประชาชาต.* [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.mfa.go.th/thai_inter_org/th /policy/6458/ 71949 B4.html [19 กันยายน 2566].

โคฟี อันนัน. *อดีตเลขาธิการยูเอ็นที่โลกจดจำ*. BBC NEWS. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.bbc.com/thai/international-45232928 [19 กันยายน 2566].

จิตร์ ตัณฑเสถียร . *Peace is every breath สันติสุขทุกลมหายใจ*. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://freemindbook.com/wp-content/uploads/2018/02/sample [19 กันยายน 2566].

ติช นัท ฮันห์. *บิดาแห่งการมีสติตื่นรู้.* 2565,BBC NEWS. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.bbc.com/thai/international-600939932566 [8 กันยายน 2566].

นันท์ธนัตถ์ จิตประภัสสร. 2550. *ปรัชญา หลักคิด 'ติช นัท ฮันห์*. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://mgronline.com/dhamma/detail/9500000080516 [8 กันยายน 2566].

เทศบาลตำบลบ้านตาด. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://bantadlocal.com/ [8 พฤศจิกายน 2565].

ธรรมะไทย. (2558). *พระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน).* การบำเพ็ญจิตตภาวนาเพื่อให้ใจมีที่อยู่อาศัย. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.dhammathai.org/monktalk/dbview.php?No=501 [8 กันยายน 2566].

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). *วิถีสู่สันติภาพ, พิมพ์ครั้งที่ 3*. บริษัทพิมพ์สวยจำกัด ถ.เทศบาลรังสฤษฎ์เหนือ แขวงลาดยาว จตุจักร กรุงเทพฯ, 2550, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.watnyanaves.net/uploads/File/ books/pdf/the_path_to_peace.pdf [19 กันยายน 2566].

พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส). *ชีวประวัติท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร.* [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/lp-mun/lp-mun-hist-01-06.htm. [1 พฤษภาคม 2566].

พระอาจารย์มั่นภูริทัตตเถระ. *ธรรมบรรยาย*. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://84000.org/supatipanno/dham.html [19 พฤศจิกายน 2566].

เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์. *ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี ม.มหิดล*. ทฤษฎีสันติภาพ-ความขัดแย้ง-และความรุนแรง. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://peaceresourcecollaborative.org/wp-content/uploads/2020/.pdf [10 กันยายน 2566].

ภาควิชาปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2565). *พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร.* [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://philos reli.human.ku.ac.th/ title_ dhamma /fan_monk.htm [7 พฤศจิกายน 2565].

มุตโตทัย-อาจาโรวาท. *หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต และหลวงปู่ฝั้น อาจาโร*. (ม.ป.ป.). [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://is.gd/ZyymjB. [19 พฤศจิกายน 2566].

รุ่งธรรม ศุจิธรรมรักษ์. *สันติศึกษากับสันติภาพใน เอกสารการสอนชุดวิชา สันติศึกษา หน่วยที่ 1.* [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://ird.stou.ac.th/dbresearch.pdf [19 กันยายน 2566].

ลานธรรมจักร.(2566). *สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณสังวร*. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.dhammajak.net/forums/viewtopic. [13 มกราคม 2566].

ลานธรรมจักร. (2552). *ศีลห้า (หลวงปู่ฝั้น อาจาโร).* [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.dhammajak.net/forums/viewtopic.php?f=30&t=50186 [13 มกราคม 2566].

ลานธรรมจักร. *พระพรหมมงคลญาณ (วิริยังค์ สิรินฺธโร).ประโยชน์ของสมาธิ*. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.dhammajak.net/forums/viewtopic. [26 กันยายน 2566].

วันสันติภาพโลก (World Peace Day), (2566), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://guru.sanook.com/4294/ [13 พฤศจิกายน2566].

วิชัย เทียนถาวร. (2564). *หลวงปู่ฝั้น อาจาโร พระอาจารย์ผู้เปี่ยมล้นเมตตาธรรม.* [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.matichon.co.th/article/news_2780187 [6 พฤศจิกายน 2565].

ศูนย์ข้อมูลทางวัฒนธรรม. (2555). *พระอาจารฝั้น อาจาโร.* [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://m-culture.in.th/album/view/167250/ [6 พฤศจิกายน 2565].

สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า. (2556). *หลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง การเสริมสร้างสังคมสันติสุข*. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://kpi.ac.th/uploads/pdf/6BVPkfLFc8yqWAVMf1RnhhykWYze5E8hEArqlvb.pdf [13 มกราคม 2566].

สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, (2562). [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.bic.moe.go.th/index.php/-1227unesco-40th-.2563-11-26html [19 พฤศจิกายน 2566].

หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ,บุคคลสำคัญของโลก (2563). [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www. Luang pumun-cbt.org/biography07.php [19 พฤศจิกายน 2566].

หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร.บุญสำเร็จไปทีละขั้นๆจนสำเร็จขั้นสุดท้าย. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.dhammathai.org/monktalk/dbview.php?No [26 กันยายน 2566].

อรรถกถา ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท ตัณหาวรรคที่ 24. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://84000.org/tipitaka/attha/attha.php?b=25&i=34&p=10 [1 ตุลาคม 2566].

เอกพันธุ์ ปิณฑวณิช,2551,สันติภาพ Johan Galtung. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://deepsouthwatch.org/sites/default/files/archives/docs/ths.santiphaaph1_aacchaaryek.pdf [16 กันยายน 2566].

เอกพันธุ์ ปิณฑวณิช.(2551). เอกสารประกอบการอบรมวิทยากรสันติวิธี.ออนไลน์. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://peaceresourcecollaborative.org/theories/additional-resources/ tot- [21 ตุลาคม 2566].

5. เอกสารประกอบการสอน

พระเมธาวินัยรส (สุเทพ ปสิวิโก). (2556). *สัมมนาพระพุทธศาสนากับปัญหาสังคมโลกและสันติภาพ*. นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย. เอกสารการสอน.

ธนิต อยู่โพธิ์.(2524**).** *คู่มือวิจัยธรรมวิจารณ์ส่วนปรมัตถ์ปฏิปทา.* พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

6. ราชกิจจานุเบกษา

ราชกิจจานุเบกษา, ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระราชทานสัญญาบัตรตั้งสมณศักดิ์.พระราชนิโรธรังสีคัมรปัญญาวิศิษฏ์. เล่ม 107, ตอนที่ 242 ง ฉบับพิเศษ, 5 ธันวาคม 2533, หน้า 3

ราชกิจจานุเบกษา, ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระราชทานสัญญาบัตรตั้งสมณศักดิ์,พระธรรม วิสุทธิมงคล.วิ. เล่ม 116, ตอน 23 ข, 27 ธันวาคม พ.ศ. 2542, หน้า 2

ราชกิจจานุเบกษา,ประกาศสถาปนาสมศักดิ์.สมเด็จพระญาณวชิโรดม. เล่ม 137 ตอนที่ 31 ข, 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2563

ราชกิจจานุเบกษา, ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระราชทานสัญญาบัตรตั้งสมณศักดิ์.พระโพธิธรรมาจารย์เถร.วิ.เล่ม 107, ตอนที่ 242 ง, 5 ธันวาคม 2533, หน้า 6

ราชกิจจานุเบกษา. 136 (40 ข): 2. 28 กรกฎาคม 2019.พระบรมราชโองการ ประกาศ เรื่อง สถาปนาสมเด็จพระสังฆราชเจ้า (PDF)

ราชกิจจานุเบกษา. 12 กุมภาพันธ์ 2560. พระราชโองการ ประกาศสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช (สมเด็จพระมหามุนีวงศ์) (PDF).

2. ภาษาอังกฤษ

1. Secondary Sources

(I) Books:

G.P. Malalasekera. Dictionary of Pali ProPer Names Vol. II. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd, 1998.

Galtung. Johan. “Violence. Peace. and Peace Research”. in Essays on Peace. Australia: Central Queensland University Press, 1995. 193

Oxford University. Oxford Advanced Leaner’s Dictionary. 7 edition. USA: Oxford University Press, 2005.

Galtung, Johan,(1995). Violence, Peace, and Peace Research, in Essays on Peace, (Australia: Central Queensland University Press, 1995), p. 103.

Mandela, Nelson, Mandela: The Authorized Portrait, (Kansas City, Mo.: Andrews McMeel Pub, 2006), p. 13. ISBN 0-7407-5572-2.

บุคคลานุกรม

1. พระราชปัญญาวชิโรดม วิ(สุพล ขนฺติพโล) .

ตำแหน่ง	เจ้าอาวาส เจ้าคณะอำเภอจอมทอง (ธ)
ที่อยู่	วัดเทพเจติยาจารย์ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
สถานที่ให้สัมภาษณ์	สัมภาษณ์ทางออนไลน์
วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์	28 เมษายน 2567

2. พระราชมงคลวชิรมุนี วิ. (คำแปลง สุนทโร)

ตำแหน่ง	เจ้าอาวาส
ที่อยู่	วัดป่าอุดมสมพร ต.พรรณา อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
สถานที่ให้สัมภาษณ์	วัดป่าอุดมสมพร ต.พรรณา อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์	29 เมษายน 2567

3. พระครูปลัดสัมพิพัฒนวิริยาจารย์ (บุรมณ์ เตชธมฺโม)

ตำแหน่ง	เจ้าอาวาส
ที่อยู่	วัดธรรมมงคลเถาบุญนนทวิหาร เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร
สถานที่ให้สัมภาษณ์	สัมภาษณ์ทางออนไลน์
วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์	1 พฤษภาคม2567

4. พระครูมงคลญาณโสภณ (บุญทวี สีตจิตฺโต)

ตำแหน่ง	เจ้าอาวาส
ที่อยู่	วัดหินหมากเป้ง อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย
สถานที่ให้สัมภาษณ์	วัดหินหมากเป้ง อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย
วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์	28 เมษายน 2567

5. พระครูญาณปรีชา (นพดล ตปสีโล)

ตำแหน่ง	เจ้าอาวาส
ที่อยุ่	วัดอรัญญบรรพต อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย
สถานที่ให้สัมภาษณ์	วัดอรัญญบรรพต อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย
วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์	28 เมษายน 2567

6. พระอธิการวิทยากร จิตฺตสุโภ

ตำแหน่ง	เจ้าอาวาส
ที่อยู่	วัดถ้ำขาม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
สถานที่ให้สัมภาษณ์	วัดถ้ำขาม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์	29 เมษายน 2567

7. พระอาจารย์สุริยันต์ วรคุโณ

ตำแหน่ง	-
ที่อยู่	วัดป่าบ้านตาด ต.บ้านตาด อ.เมืองอุดรธานี จ.อุดรธานี
สถานที่ให้สัมภาษณ์	วัดป่าบ้านตาด ต.บ้านตาด อ.เมืองอุดรธานี จ.อุดรธานี
วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์	28 เมษายน 2567

8. พระมหาสมบัติ คุเณสโก,ดร.

ตำแหน่ง	เจ้าอาวาส อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร สาขาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
ที่อยู่	วัดป่าไพรรัตนวนาราม ต.บ้านตาด อ.เมืองอุดรธานี จ.อุดรธานี
สถานที่ให้สัมภาษณ์	วัดป่าไพรรัตนวนาราม
วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์	30 เมษายน 2567

9. ผศ.ดร.ภัทรชัย อุทาพันธ์

ตำแหน่ง	อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร สาขาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
ที่อยู่	555 หมู่ 25 ต.ศิลา อ.เมืองขอนแก่น จ.ขอนแก่น 40000
สถานที่ให้สัมภาษณ์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์	30 เมษายน 2567

10. ดร.ประชัน ชะชิกุล

ตำแหน่ง	อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรพุทธศาสน์และปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
ที่อยู่	677 หมู่ 15 หมู่บ้านเกษร ต.ศิลา อ.เมืองขอนแก่น จ.ขอนแก่น 40000
สถานที่ให้สัมภาษณ์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์	30 เมษายน 2567

11. ร.ต.ต.จิตรกร มูลทรัพย์

ตำแหน่ง	รองสารวัตร
ที่อยู่	300 หมู่ 14 ต.บ้านตาด อ.เมืองอุดรธานี จ.อุดรธานี
สถานที่ให้สัมภาษณ์	วัดป่าบ้านตาด ต.บ้านตาด อ.เมืองอุดรธานี จ.อุดรธานี
วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์	28 เมษายน 2567

12. ร.ท.ดุสิต คามเขต

ตำแหน่ง	ข้าราชการบำนาญ
ที่อยู่	167 ต.พรรณา อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
สถานที่ให้สัมภาษณ์	วัดป่าอุดมสมพร ต.พรรณา อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์	29 เมษายน 2567

13. ร.อ.วิชชุกร ตุ่มทอง

ตำแหน่ง	นักพัฒนาชุมชน
ที่อยู่	236 ต.พานพร้าว อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย
สถานที่ให้สัมภาษณ์	236 ต.พานพร้าว อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย
วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์	28 เมษายน 2567

14. นางสาวปรางทิพย์ สุจริต

ตำแหน่ง	สมาชิกสภา องค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร
ที่อยู่	33 หมู่ 1 ต.ช้างมิ่ง อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
สถานที่ให้สัมภาษณ์	วัดป่าอุดมสมพร ต.พรรณา อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์	29 เมษายน 2567

15. นายคอนศักดิ์ พรมสิทธิ์

ตำแหน่ง	ข้าราชการบำนาญ
ที่อยู่	79 หมู่ 10 ต.พรรณา อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
สถานที่ให้สัมภาษณ์	วัดป่าอุดมสมพร ต.พรรณา อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์	29 เมษายน 2567

16. นายแสง ป้องนอก

ตำแหน่ง	ข้าราชการบำนาญ
ที่อยู่	30 หมู่ 14 บ้านตาด ต.บ้านตาด อ.เมืองอุดรธานี จ.อุดรธานี
สถานที่ให้สัมภาษณ์	วัดป่าบ้านตาด ต.บ้านตาด อ.เมืองอุดรธานี จ.อุดรธานี
วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์	28 เมษายน 2567

17. นายสันติ เรียงหา

ตำแหน่ง	ครูสอนสมาธิ สถาบันจิตตานุภาพ รุ่นที่ 42
ที่อยู่	31/8 เอื้ออาทร 3 แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ 10150
สถานที่ให้สัมภาษณ์	สัมภาษณ์ทางออนไลน์
วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์	30 เมษายน 2567

18. นางสาววิภาวดี ไชยถา

ตำแหน่ง	ข้าราชการบำนาญชำนาญการ
ที่อยู่	อ.เมืองอุดรธานี จ.อุดรธานี
สถานที่ให้สัมภาษณ์	วัดป่าบ้านตาด ต.บ้านตาด อ.เมืองอุดรธานี จ.อุดรธานี
วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์	28 เมษายน 2567

19. ร.ต.อ.ปรีดา คำสุข

ตำแหน่ง	รอง.สว.ป.
ที่อยู่	489/6 สภ.ศรีเมืองใหม่ ต.พานพร้าว อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย
สถานที่ให้สัมภาษณ์	วัดหินหมากเป้ง อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย
วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์	28 เมษายน 2567

20. ร.ต.ต.ไชยญา จันทรัตน์

ตำแหน่ง	รองสารวัตร (จ.)
ที่อยู่	489/6 สภ.ศรีเมืองใหม่ ต.พานพร้าว อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย
สถานที่ให้สัมภาษณ์	วัดหินหมากเป้ง อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย
วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์	28 เมษายน 2567

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
หนังสือเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๗๒๔ **วันที่** ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดุษฎีนิพนธ์ (IOC)

เจริญพร ศ.ดร.ประยงค์ แสนบุราณ

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต รุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจสอบเครื่องมือวิจัยให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ได้ตรวจสอบแล้ว เห็นสมควร
นำไปเก็บข้อมูลได้

(ดร. ประยงค์ แสนบุราณ)
14 ธ.ค. 66

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๓๔

๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดุษฎีนิพนธ์ (IOC)
เจริญพร รศ.ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก (มหาวิทยาลัยขอนแก่น)

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)” มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่าน เพื่อขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจสอบเครื่องมือวิจัยให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๗๔

๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดุษฎีนิพนธ์ (IOC)
เจริญพร รศ.ดร.วิทยา ทองดี (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่าน เพื่อขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจสอบเครื่องมือวิจัยให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานวิทยานิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา ทองดี)
ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป วิทยาเขตของพระ
๑๔ / ธ.ค. / ๒๕๖๖

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๗๒๔ **วันที่** ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดุษฎีนิพนธ์ (IOC)

เจริญพร ผศ.ดร.ธนกร ชูสุขเสริม

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต รุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจสอบเครื่องมือวิจัยให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

เรียน ผศ.ดร. ธนกร ชูสุขเสริม
เพื่อโปรดพิจารณาตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดุษฎีนิพนธ์
ของ นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์
ตามหลักการวิจัย ต่อไปด้วยจักเป็นพระคุณยิ่ง

ผศ.ดร. ธนกร ชูสุขเสริม

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๗๒๔ **วันที่** ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดุษฎีนิพนธ์ (IOC)

เจริญพร ผศ.ดร.อาทิตย์ ผ่านพูล

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต รุ่นที่ ๘/๒๕๖๔ สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)" มีความประสงค์จะขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยในฐานะที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตรวจสอบเครื่องมือวิจัยให้นักศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ภาคผนวก ข
หนังสือขอสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๐๔

๒๖ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระราชปัญญาวชิโรดม วิ., ดร. เจ้าอาวาสวัดเทพเจติยาจารย์ จังหวัดเชียงใหม่

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)” มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงกราบเรียนมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

ด้วยความยินดี

พระราชปัญญาวชิโรดม

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๐๔

๒๖ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระราชมงคลวชิรมุนี วิ. เจ้าอาวาสวัดป่าอุดมสมพร จังหวัดสกลนคร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)” มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงกราบเรียนมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

ยินดี
พระราชมงคลวชิรมุนี

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๐๔

๒๖ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระครูปลัดสัมพิพัฒนวิริยาจารย์ เจ้าอาวาสวัดธรรมมงคลเถาบุญนนทวิหาร กรุงเทพมหานคร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)” มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเรียนมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๐๔

๒๖ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระครูมงคลญาณโสภณ เจ้าอาวาสวัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)” มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเรียนมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๐๔

๒๖ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระครูญาณปรีชา วิ. เจ้าอาวาสวัดอรัญบรรพต จังหวัดหนองคาย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)” มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเรียนมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๐๔

๒๖ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระอธิการวิทยากร จิตฺตสุโภ เจ้าอาวาสวัดถ้ำขาม จังหวัดสกลนคร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)” มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเรียนมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

ด้วยความยินดี
เคารพ
พระวิทยากร
จิตฺตสุโภ

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๐๔

๒๖ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระอาจารย์สุริยันต์ วรคุโณ วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)” มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเรียนมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าวสำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

ยินดี

พระสุริยันต์ วรคุโณ

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๗๘ **วันที่** ๒๖ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระมหาสมบัติ คุเณสโก, ดร.

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง "สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)" มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเรียนมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ฯ ดังกล่าว เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๗๘ **วันที่** ๒๖ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ผศ.ดร.ภัทรชัย อุทาพันธ์

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)” มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ฯ ดังกล่าว เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๐๔

๒๖ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ร.ต.ต.ไชยญา จันทรัตน์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)” มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

ยินดีให้สัมภาษณ์ครับ
ร.ต.ต.ไชยญา จันทรัตน์

พระสุทธิสารเมธี
(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๐๔

๒๖ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ร.ต.อ.ปรีดา คำสุข

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)” มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

ยินดีครับ
ร.ต.อ.ปรีดา คำสุข

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๐๔

๒๖ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางสาววิภาวดี ไชยถา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)” มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

ด้วยความยินดียิ่ง
วิภาวดี ไชยถา

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๐๔

๒๖ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายสันติ เรียงหา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)” มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

ยินดีครับ

สันติ เรียงหา

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๐๔

๒๖ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ร.ต.ต.จิตรกร มูลทรัพย์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)” มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

ยินดีครับ

ร.ต.ต.จิตรกร มูลทรัพย์

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๐๔

๒๖ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ร.ท.ดุสิต คามเขต

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)” มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๐๔

๒๖ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ร.อ.วิชชุกร ตุ่มทอง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)” มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

ยินดีมากครับ
วิชชุกร ตุ่มทอง

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๐๔

๒๖ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางสาวปรางทิพย์ สุจริต

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)” มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

อนุสนธิสัมภาษณ์

ปรางทิพย์

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๐๔

๒๖ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายคอนศักดิ์ พรมสิทธิ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)” มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

อนุเคราะห์เป็นอย่างยิ่ง
คอนศักดิ์

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๐๔

๒๖ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายแสง ป้องนอก

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)” มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการขอสัมภาษณ์ฯ ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

ขอบคุณครับ

แสง ป้องนอก

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
อาคารสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (B 7.1)
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๙ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๗๘ **วันที่** ๒๖ เมษายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ดร.ประชัน ชะชิกุล

ด้วย นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๔๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา (BUDDHIST STUDIES) ของ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF THE MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO)” มีความประสงค์จะขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเจริญพรมายังท่านเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์ฯ ดังกล่าว เพื่อเป็นข้อมูลในการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์ต่อไป สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ภาคผนวก ค
หนังสือรับรองจริยธรรมวิจัย

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและใบยินยอม
หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๔๗/๒๕๖๗

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (Way of Peace in the Teachings of Meditation Masters Belonging to the Tradition of Phra Acharn Mun Bhuridatto)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: ดุษฎีนิพนธ์

สถาบันที่สังกัด: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้วิจัยหลัก: นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๖๗
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๖๗
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๖๗
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๖๗

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.)
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗

หมายเลขใบรับรอง: ว.๔๗/๒๕๖๗
วันที่ให้การรับรอง: ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗
วันหมดอายุใบรับรอง: ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘

ภาคผนวก ง
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ดุษฎีนิพนธ์
เรื่อง
สันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
WAY OF PEACE IN THE TEACHINGS OF MEDITATION MASTERS BELONGING TO THE TRADITION OF PHRA ACHARN MUN BHURIDATTO

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสันติวิถีพุทธ
2. เพื่อศึกษาคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
3. เพื่อเสนอสันติวิถีตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

และแบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)
ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์
ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

โปรดตอบคำถามตามสภาพที่เป็นจริง คำตอบของท่านมีคุณค่ายิ่งต่อการวิจัยเรื่องนี้ ข้อมูลที่ท่านตอบจะไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่อย่างใด ผู้วิจัยขอรับรองว่า ข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ครั้งนี้ จะเป็นข้อมูลในภาพรวมเท่านั้น และจะดำเนินการให้สอดคล้องภายใต้เงื่อนไขจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ทุกประการ

กราบขอบพระคุณ/ขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้
มนต์เทียน มนตราภิบูลย์
นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสน์ศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ชื่อ.....ฉายา/นามสกุล.....
อายุ/พรรษา.....ปี อาชีพ..... ตำแหน่ง.....
บ้านเลขที่.....วัด..... ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัด.....
สถานที่สัมภาษณ์.....
วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์..... /..... /.....

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์

คำอธิบาย : แบบสัมภาษณ์นี้ แบ่งออกเป็น 2 ชุด คือ

ชุดที่ 1 แบบสัมภาษณ์พระภิกษุ ผู้เป็นศิษย์พระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จำนวน 8 ชุด

ชุดที่ 2 แบบสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ/ นักวิชการ/คฤหัสถ์ ผู้เป็นศิษย์พระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จำนวน 12 ชุด

โดยแบบสัมภาษณ์นี้ ใช้ชุดคำถามเดียวกัน 2 หัวข้อ 7 ประเด็นคำถาม ดังนี้

1. สันติวิถีพุทธ

1.1 สันติวิถีพุทธคือความสงบสุขตามแนวพระพุทธศาสนาในมุมมองของท่านคืออะไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....

1.2 ท่านมีแนวทางการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงสันติวิถีพุทธคือความสงบสุขตามแนวพระพุทธศาสนาอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....

1.3 ท่านมีแนวทางการส่งเสริมเพื่อให้เข้าถึงสันติวิถีพุทธคือความสงบสุขตามแนวพระพุทธศาสนาอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

1.4 ท่านคิดว่า มีหลักธรรมใดบ้างที่จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อส่งเสริมให้เกิดสันติวิถีพุทธคือความสงบสุขตามแนวพระพุทธศาสนา

.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. คำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

2.1 ในมุมมองของท่าน ทานวิถี แนวทางการให้ทานตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สามารถสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่ชาวพุทธได้อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....

2.2 ในมุมมองของท่าน ศีลวิถี แนวทางการปฏิบัติในกรอบของศีลตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สามารถสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่ชาวพุทธได้อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....
.....

2.3 ในมุมมองของท่าน ภาวนาวิถี แนวทางการพัฒนาจิตตามแนวคำสอนพระอาจารย์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สามารถสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่ชาวพุทธได้อย่างไร ?

.....
.....
.....
.....
.....

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....
.....
.....
.....

กราบขอบพระคุณ/ขอบพระคุณ ทุกรูป/ท่านที่กรุณาให้สัมภาษณ์

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นามสกุล : นายมนต์เทียน มนตราภิบูลย์

วัน เดือน ปีเกิด : วันที่ 17 ตุลาคม พ .ศ.2513

ชาติภูมิ : 2.ม 51ต เชียงคาน.เขาแก้ว อ.จ42130 เลย.

ที่อยู่ปัจจุบัน : เมืองขอนแก่น.ในเมือง อ.คอนโด ถนนหน้าเมือง ต.เค.เค 35/912 จ40000 ขอนแก่น.

E-mail. Montraphibuly@gmail.com

Tel.mobile: 089-6229371

การศึกษา

พ2528 .ศ. : นักธรรมเอก

พ .ศ.2541 : เปรียญธรรม 9 ประโยค

พ2553 .ศ. : รัฐศาสตรมหาบัณฑิต(.ม.ร) มหาวิทยาลัยรามคำแหง

หน้าที่การงานปัจจุบัน : อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตร์
สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
ต ขอนแก่น.เมืองขอนแก่น จ.ในเมือง อ.40000